

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

13Α

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ Γ'

(ΟΜΙΛΙΑΙ ΑΒ' - ΝΔ')

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἰπὸ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

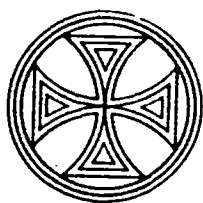
Φιλολόγου

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1978

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ΄.

Ἰω. 4,13 - 20

«Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος
5 οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος, ἀλλομένη εἰς ζωὴν αἰώνιον».

1. Τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἢ Γραφὴ ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα
10 παραστατικὰ τὰ ὀνόματα ἀλλ' ἐνεργείας. Οὐδὲ γὰρ ἐκ διαφορῶν συνέστηκεν οὐσιῶν τὸ Πνεῦμα, ἀόρατόν τε καὶ μονοειδὲς ὄν. Τὸ μὲν οὖν ὁ Ἰωάννης δηλεῖ, οὕτω λέγων· «Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ», τὸ δὲ ὁ Χριστός, «Ποταμοὶ ἐκ τῆς καιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζω-
15 τος. Ταῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, φησὶν, «οὗ ἔμελλον λαμβάνειν».

Οὕτω καὶ τῇ γυναικὶ διαλεγόμενος, ὕδωρ καλεῖ τὸ Πνεῦμα· «Ὅς γὰρ ἂν πίη ἀπὸ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Οὕτω δὲ τὸ Πνεῦμα
20 καλεῖ, διὰ μὲν τῆς τοῦ πυρὸς προσηγορίας, τὸ διεγηγερμένον καὶ θερμὸν τῆς χάριτος καὶ δαπανητικὸν ἁμαρτημάτων αἰνιτιόμενος, διὰ δὲ τῆς τοῦ ὕδατος τὸν τε καθαρὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ καὶ τὴν πολλὴν παραφυγὴν ταῖς ὑποδεχομέναις αὐτὸ
25 διανοίαις ἐμφῆραι. Εἰκότως. Ὡσπερ γὰρ τινα παράδεισον παντοίοις δένδροις κομῶντα καρποφόροις τε καὶ ἀειθαλέσιν, οὕτω τὴν πρόθυμον κατασκευάζει ψυχὴν, οὕτε ἀθυμίας, οὕτε σατανικῆς συγχωροῦσα ἐπιβουλῆς αἰσθένουσαι, ἅτε ραδίως σβεννῦσα τοῦ Πονηροῦ πάντα τὰ πεπωρωμένα θέλη.

Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ Χριστοῦ τὴν σοφίαν, πῶς ἠρέμα
30 ἀνάγει τὸ γύναιον. Οὐ γὰρ ἐκ πρώτης εἶπεν· «Εἰ ἦδεῖς τίς

1. Ἰω. 4, 13-15.

2. Ματθ. 3, 11.

3. Ἰω. 7, 38-39.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ΄.

Ἰω. 4,13 - 20

«Ὁ Ἰησοῦς τῆς ἀπεκρίθη· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψᾷ καὶ πάλιν. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ποὺ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ποὺ θὰ τοῦ δώσω, θὰ γίνῃ ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, ποὺ θ' ἀναβρῦν εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹.

1. Τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Γραφὴ ἄλλοτε μὲν ὀνομάζει πῦρ, ἄλλοτε δὲ ὕδωρ, ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτὰ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἔχει ἀποτελεσθῆ ἀπὸ διαφόρους οὐσίας, ἐπειδὴ εἶναι ἀόρατον καὶ μονοειδές. Ἄλλο βεβαίως θέλει νὰ εἰπῇ Ἰωάννης ὅταν λέγῃ· «Αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίσῃ μὲ Πνεῦμα ἅγιον καὶ μὲ πῦρ»² καὶ ἄλλο ὁ Χριστός· «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ ποταμοῦ ζῶντος ὕδατος. Αὐτὸ τὸ εἶπε διὰ τὸ Πνεῦμα ποὺ θὰ ἔπαιρναν»³.

Δι' αὐτὸ καὶ ὅταν ὁμιλῇ μὲ τὴν γυναῖκα, ὀνομάζει ὕδωρ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. «Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ ποὺ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ». Κατ' αὐτὸν τρόπον ὀνομάζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὑπαινισσόμενος μὲ τὴν λέξιν πῦρ τὴν δύναμιν καὶ τὴν θερμότητα τῆς χάριτος καὶ μὲ τὴν λέξιν ὕδωρ θέλων νὰ δείξῃ τὸν ἐξ αὐτοῦ καθαρόν καὶ τὴν μεγάλην ἀναψυχὴν τῶν ψυχῶν ποὺ τὸ λαμβάνουν. Καὶ δικαίως. Διότι, ὅπως ἓνας κήπος, ποὺ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ διάφορα δένδρα καρποφόρα καὶ ἀειθαλῆ ἔτσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα στολίζει τὴν ψυχὴν μὲ ἐτοιμότητα διὰ νὰ μὴ ἀφήνῃ νὰ αἰσθάνεται οὔτε λύπην, οὔτε σατανικὴν ἐπιβουλήν, ἐπειδὴ κατασβῆνει εὐκόλα τὰ πυρακτωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ.

Σὺ δὲ κοίταξε, σὲ παρακαλῶ, τὴν σοφίαν τοῦ Χριστοῦ μὲ πόσῃν δηλαδὴ ἡρεμίαν προκαλεῖ τὴν προσοχὴν τῆς γυναίκας. Διότι δὲν εἶπεν εἰς αὐτὴν ἀμέσως «Ἐὰν ἤξευρε

ἦν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν»· ἀλλ' ὅτι αὐτῇ ἀφορμὴν παρέσχεν Ἰουδαῖον αὐτὸν καλέσαι καὶ ὑπὸ ἔγκλημα ἤγαγεν, ἀποκρουόμενος τὴν κατηγορίαν, τότε τοῦτο λέγει. Εἰπὼν δέ, «Εἰ ἤδεις τίς ἦν ὁ λέγων σοι, Ἐδος μοι πιεῖν, σὺ ἂν ἦιθας 5 αὐτόν»· καὶ ἀναγκάσας τῷ μεγάλα ἐπαγγεῖλασθαι μνησθῆναι τοῦ παιριάρχου, οὕτω δίδωσι διαβλέψαι τῇ γυναικί. Εἶτα ἀντεπαγαγούσης ἐκείνης, «Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ;», οὐκ εἶπεν, Ναί, μείζων εἰμί· ἔδοξε γὰρ ἂν κομπάζειν μόνον, τῆς ἀποδείξεως μηδέπω φαινομένης δι' 10 ὧν δὲ λέγει, τοῦτο κατασκευάζει.

Καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, Ἐδώσω σοι ὕδωρ· ἀλλὰ πρό- τερον ἀνελὼν τὸ τοῦ Ἰακώβ, τότε ἐπαίρει τὸ ἑαυτοῦ, ἀπὸ τῆς τῶν διδομένων φύσεως, τὸ μέσον τῶν προσώπων, ὅσον καὶ τὸ διάφορον τῶν διδόντων, παρασιῆσαι βουλόμενος καὶ 15 τὴν ὑπεροχὴν τὴν πρὸς τὸν παιριάρχη. Εἰ γὰρ θαυμάζεις, φησί, τὸν Ἰακώβ, ὅτι τοῦτο ἔδωκε τὸ ὕδωρ, ἂν πολὺ τούτου βέλτιον δῶ σοι, τί ἔρεῖς; Προλαβοῦσα μείζονα ὠμολόγη- σασ εἶναί με τοῦ Ἰακώβ, τῷ ἀνθυπενεγκεῖν καὶ εἰπεῖν, «Μὴ μείζων εἶ σὺ τοῦ Ἰακώβ», ὅτι ἐπαγγέλλη βέλτιον ὕδωρ 20 διδόναι; ἂν λάβῃς ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, πάντως ὁμολογήσεις μεί- ζονα εἶναί με.

Ἐοῦς κρείων ἀδέκαστον τῆς γυναικός, ἀπὸ τῶν πραγμά- των ψηφισομένης καὶ τῷ παιριάρχη καὶ τῷ Χριστῷ; Ἄλλ' οὐκ Ἰουδαῖοι οὕτως· ἀλλὰ καὶ δαίμονας δροῶντες ἐκβάλλον- 25 τα αὐτόν, οὐ μόνον τοῦ παιριάρχου οὐκ ἔλεγον μείζονα, ἀλλὰ καὶ δαιμονῶντα ἐκάλουν. Ἡ δὲ γυνὴ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐν- τεῦθεν φέρει τὴν ψῆφον, ὅθεν ὁ Χριστὸς βούλει, ἀπὸ τῆς

ποιος εἶναι ἐκεῖνος πού σοῦ λέγει, δῶσε μου νὰ πιῶ», ἀλλ ὅταν ἔδωσεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν νὰ τὸν ὀνομάσῃ καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ ὡς Ἰουδαῖον, τότε μόνον εἶπεν αὐτὸν διὰ τὴν ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν. Ἀφοῦ δὲ εἶπεν, «Ἐὰν ἤξευρες ποῖος εἶναι ἐκεῖνος πού σοῦ λέγει Ἐδῶσε μου νὰ πιῶ» σὺ θὰ ἐζήτηεις ἀπὸ αὐτὸν» καὶ ἠνάγκασεν αὐτὴν μὲν τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν Πατριάρχην τότε ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς τῆς γυναικός. Καὶ ὅταν ἐκείνη ἀνταπήντησε, «Μήπως σὺ εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ», δὲν εἶπεν, Ναί, εἶμαι μεγαλύτερος, διότι θὰ ἐφαίνετο ὅτι κομπορρημονεῖ, ἀφοῦ δὲ εἶχεν ἀκόμη δοθῆ ἢ περὶ τούτου ἀπόδειξις. Ἀλλὰ μὲν ὅσα λέγει, αὐτὸ προετοιμάζει.

Διότι εἰς τὴν Σαμαρεῖτιν δὲν εἶπεν ἀπλῶς, Θὰ σο δώσω ὕδωρ, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνεσκεύασε πρῶτα, ὅτι ἐκείνη εἶπεν διὰ τὸν Ἰακώβ, ἔπειτα ἐξαίρει τὸν ἑαυτὸν του, ἐπεὶ ἤθελε νὰ παρουσιάσῃ ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν διδομένων δώρων τὴν ἀπόστασιν πού ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν προσώπων καθὼς καὶ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν κορηγούντων τὰ δῶρα καὶ ἐπὶ πλέον τὴν ὑπεροχὴν του ἔναντι τοῦ πατριάρχου. Διότι, λέγει, ἂν θαυμάζῃς τὸν Ἰακώβ, διότι ἔδωσεν αὐτὸ ὕδωρ, τί θὰ εἰπῆς, ἂν σοῦ δώσω πολὺ καλύτερον ἀπὸ αὐτό; Διότι προηγουμένως ὡμολόγησες, ὅτι εἶμαι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἰακώβ, ὅταν ἀνεγνώρισες τοῦτο καὶ εἶπες· «Μήπως σὺ εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ;», διότι ὑπόσχεσαι νὰ δώσῃς καλύτερον ὕδωρ; Ἄν λάβῃς ἐκεῖ τὸ ὕδωρ, θὰ ὁμολογήσῃς ὅπωςδήποτε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἀνώτερος.

Βλέπεις τὴν ἀδέκαστον κρίσιν τῆς γυναικός, ἢ ὅπως ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα λέγει τὴν γνώμην τῆς περὶ τοῦ πατριάρχου καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ; Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως δὲν ἔκαμαν τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔβλεπαν ὅτι αὐτὸς ἐκβάλλει δαιμόνια, ὅχι μόνον δὲν τὸν ἐθεώρουν ἀνώτερον τοῦ πατριάρχου, ἀλλὰ τὸν ἀπεκάλουν καὶ δαιμονισμένον. Ἀλλ' ἡ Σαμαρεῖτις δὲν κάμνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ στηρίζει τὴν γνώμην

- τῶν ἔργων ἀποδείξεως. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐνιεῦθεν δικάζεται, οὕτω λέγων «Εἰ μὴ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύσατέ μοι εἰ δὲ ποιῶ, κἄν ἐμοὶ μὴ πιστεύσητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε». Οὕτω καὶ ἡ γυνὴ τῇ πίστει προσάγεται.
- 5 Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀκούσας, «Μὴ μείζων εἰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ;», τὸν Ἰακώβ ἀφείδ, περὶ τοῦ ὕδατος διαλέγεται λέγων «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν»· καὶ τὴν σύγκρισιν οὐκ ἀπὸ κατηγορίας, ἀλλ' ἐξ ὑπεροχῆς ποιεῖται.
- 10 Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐδὲν ἐστίν, οὐδ' ὅτι εὐτελὲς καὶ εὐκαταφρόνητον· ἀλλ' ὅπερ καὶ ἡ φύσις μαρτυρεῖ τοῦτο τίθησι «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· ὅς δ' ἂν πῖν ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Ἦκουσεν ὕδωρ ζῶν ἡ γυνὴ
- 15 πρὸ τούτου, ἀλλ' οὐκ ἐνόησεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὕδωρ ζῶν τὰ ἀένναον καὶ διαπαντὸς ἀναβλύζον λέγεται, τῶν κρουνηῶν οὐ διακοπιόμενων, τοῦτο ἐνόμισεν ἡ γυνὴ λέγεσθαι. Διὰ δὲ τοῦτο σαφέστερον αὐτῇ λοιπὸν ὃ ἔλεγε καθιστὰς καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπεροχὴν ποιούμενος ἐπήγαγε λέγων «Ὅς δ'
- 20 ἂν πῖν ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Διὰ τούτου, ὡςπερ ἔφην, δεικνὺς τὴν ὑπεροχὴν, καὶ διὰ τῶν ἐξῆς εἰρημένων· τούτων γὰρ οὐδὲν ἔχει τὸ αἰσθητὸν ὕδωρ. Τίνα δὲ ἐστὶ τὰ ἐξῆς, «Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»; Ὡςπερ γὰρ ὁ
- 25 πηγὴν ἔνδον ἔχων ἀποκειμένην, οὐκ ἂν ἀλοίη δίψη ποτέ, οὕτως οὐδὲ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔχων.

Καὶ ἐπίστευσεν εὐθέως ἡ γυνὴ, πολὺ τοῦ Νικοδήμου συνειωτέρα φανεῖσα· οὐ συνειωτέρα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδρειότερα· Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μυρίων τοιούτων ἀκούων, οὔτε

της ἐπὶ τῆς βάσεως πού θέλει ὁ Χριστός, δηλαδή, ἐπὶ τῆ ἀποδείξεως διὰ τῶν ἔργων. Διότι καὶ ὁ ἴδιος κρίνεται, ὅταν λέγῃ· «Ἐὰν δὲν κάμνω τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε. Ἐὰν ὅμως τὰ κάνω, τότε καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, πιστεύσατε εἰς τὰ ἔργα»⁴. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡ Σαμαρεῖτις προσέρχεται εἰς τὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ Χριστός ἤκουσε, «Μήπως εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ;», ἀφοῦ ἄφησε τὸν Ἰακώβ πάλιν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὕδατος· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψᾷ πάλιν» καὶ κάμνει τὴν σύγκρισιν ἐξ ὑπεροχῆς, ἀφοῦ ἄφησε τὴν κατηγορίαν.

Διότι δὲν λέγει, ὅτι αὐτὸ τὸ ὕδωρ δὲν ἀξίζει τίποτε οὔτε ὅτι εἶναι ἀναξιόλογον καὶ εὐκαταφρόνητον, ἀλλ' ὑποσχεταὶ ἐκεῖνο πού μαρτυρεῖ ἡ ἰδία ἡ φύσις του· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψᾷ πάλιν. Ἐκεῖνος ὅμως πού θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, πού θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ». Εἶχεν ἀκούσει ἤδη ἡ γυνὴ διὰ τὸ ζῶν ὕδωρ ἀλλὰ δὲν ἐκατάλαβεν. Ἐπειδὴ δηλαδή λέγεται ζῶν ὕδωρ ἐκεῖνο πού δὲν στερεύει καὶ ἀναβλύζει συνεχῶς, χωρὶς νὰ διακόπτεται ἡ ἀνάβλυσις, αὐτὸ εἶχε φαντασθῆ ἡ γυνὴ, ὅτι ἐννοεῖ. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, διὰ νὰ κάμῃ σαφέστερον εἰς τὴν ἐξῆς αὐτὸ πού ἔλεγε, προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ὅμως πού θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, πού θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ», δεικνύων, ὅπως εἶπα, τὴν ὑπεροχὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἐπόμενα. Διότι ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν ὕδωρ. Καὶ ποῖα εἶναι αὐτά; «Θὰ γίνῃ μία ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, πού θ' ἀναβλύζῃ εἰς ζωὴν αἰώνιον». Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού ἔχει μίαν πηγὴν εἰς τὸ ἐσωτερικόν του δὲν θὰ διψᾷ ποτέ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει αὐτὸ τὸ ὕδωρ.

Καὶ ἐπίστευσεν ἀμέσως ἡ γυνὴ ἀποδειχθεῖσα πολὺ συνετωτέρα ἀπὸ τὸν Νικόδημον. Καὶ ὄχι μόνον συνετωτέρα ἀλλὰ καὶ δυνατοτέρα. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἂν καὶ ἤκουε πάρα πολλά, οὔτε κανέναν ἄλλον προσεκάλεσεν, οὔτε ὁ ἴδιος

ἄλλον τινά ἐπὶ τοῦτο ἐκάλεσεν, οὔτε αὐτὸς ἐπαρηγοιάσαιτο· αὕτη δὲ ἀποστολικά ἐπιδείκνυται πράγματα, πάντας εὐαγγελιζομένη καὶ καλοῦσα πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ πάλιν ὀλόκληρον ἔλκουσα ἔξω πρὸς αὐτόν. Κακείνος μὲν ἀκούσας, ἔλεγε· «Πῶς
 5 δύναται ταῦτα γενέσθαι;» καὶ τοῦ Χριστοῦ θέντιος παράδειγμα σαφές τὸ τοῦ ἀνέμου, οὐδὲ οὔτω τὸν λόγον κατεδέξατο· ἢ γυνή δὲ οὐχ οὔτως, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἠπόρει, ὕστερον δὲ οὐ μετὰ καιασκευῆς δεξαμένη τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν ἀποφάσεως τάξει, ἐπὶ τὴν λῆψιν εὐθέως ἐπείγεται. Ἐπειδὴ γὰρ
 10 εἶπεν ὁ Χριστός· «Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»· εὐθέως φησὶν ἢ γυνή· «Δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντιλεῖν».

2. Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος ἀνάγεται; Πρῶτον ἐνόμισεν αὐτὸν παράνομον εἶναί τινα Ἰουδαῖον εἶτα ἐπειδὴ ταύτην ἀπεκρούσατο τὴν κατηγορίαν (ἔδει γὰρ μὴ εἶναι τὸ πρόσωπον ὑποπιον τὸ μέλλον τοιαῦτα αὐτὴν κατηχεῖν), ἀκούσασα ὕδωρ ζῶν, ἐνόμισε περὶ αἰσθητοῦ τοῦτο λέγεσθαι. Ὑστερον δὲ μαθοῦσα δι πνευματικὰ ἢ τὰ λεγόμενα, ἐπίστευσεν μὲν δι δύναται τὸ ὕδωρ ἀναιρεῖν
 15 τοῦ δίψους τὴν χρεῖαν, οὐπω δὲ τί ποτε τοῦτό ἐστιν ἦδει, ἀλλ' ἔτι διηπόρει, ἀνωτέρω μὲν τῶν αἰσθητῶν εἶναι νομίζουσα τὸ δὲ σαφές οὐκ ἐπισταμένη.

Ἐνταῦθα δὲ ἀκριβέστερον μὲν διαβλέψασα, οὐ μὴν τὸ πᾶν καιδοῦσα («Δός γάρ μοι», φησί, «τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα
 25 μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντιλεῖν»), τέως προετίμησεν αὐτὸν τοῦ Ἰακώβ. Οὐ δέομαι γὰρ ταύτης τῆς πηγῆς, ἐὰν λάβω παρὰ σοῦ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο. Ὁρᾷς πῶς αὐτὸν προτίθησι τοῦ παιριάρχου; Τοῦτο ψυχῆς ἐγγνώμονος. Ἐδειξεν

ἀπέκτησεν ἐμπιστοσύνην. Αὐτὴ ὅμως ἀναλαμβάνει ἀποστολικὸν ἔργον, ἀναγγέλλουσα εἰς ὄλους τὴν εἶδησιν καὶ προσκαλοῦσα εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ παρασύρουσα ὀλόκληρον πᾶσιν ἔξω πρὸς αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Νικόδημος, ὅταν ἤκουσε τὸν Χριστόν, ἠρώτησε· «Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν αὐτά;» Καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς τοῦ ἔφερε τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνέμου δὲν ἐδέχθη οὔτε τὸν λόγον. Μὲ τὴν γυναῖκα ὅμως δὲ συνέβη τὸ ἴδιον, ἀλλ' αὐτὴ πρῶτα μὲν ἤρχισε ν' ἀπορῆ, ὕστερα δὲ ἀφοῦ ἐδέχθη τὸν λόγον ὄχι μὲ μεγάλην ἐπιφύλαξιν, ἀμέσως ὀδηγεῖται εἰς τὴν παραδοχὴν. Διότι, ὅταν εἶπε ὁ Χριστὸς «Θὰ γίνῃ ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, ποὺ θ' ἀνοβλύζῃ πάντοτε, ἡ γυνὴ ἀπήντησεν ἀμέσως· «Δῶσε μου αὐτὸ τὸ ὕδωρ, διὰ νὰ μὴ διψῶ, οὔτε νὰ ἔρχωμαι ἐδῶ νὰ ἀντλῶ».

2. Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὀδηγεῖται εἰς τὸ ὕψος τῶν δογμάτων; Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐνόμισεν ὅτι αὐτὸς εἶναι κάποιος περαστικὸς Ἰουδαῖος. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν αὐτὴν τὴν κατηγορίαν (διότι τὸ πρόσωπον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὴν κατηχῆσῃ εἰς ταῦτα ἔπρεπε νὰ μὴ προκαλῆ ὑποψίαν), ὅταν ἤκουσε περὶ ζῶντος ὕδατος ἐνόμισεν ὅτι αὐτὸ λέγεται περὶ τοῦ κοινοῦ ὕδατος. Ὅταν τέλος ἀντελήφθη, ὅτι αὐτὰ ποὺ ἐλέγοντο ἦσαν πνευματικὰ ἐπίστευσε μὲν ὅτι ἠμπορεῖ τὸ ὕδωρ νὰ ἐκδιώκῃ τὴν ἀνάγκη τῆς δίψης, ἀλλὰ δὲν εἶχε καταλάβει ἀκόμη, τί τέλος πάντων ἦτο αὐτό,, ἀλλ' ἀμφέβαλλεν ἀκόμη, ἐπειδὴ ἐνόμιζε ὅτι αὐτὰ ἦσαν βεβαίως ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἠμποροῦν νὰ γίνουν κατανοητὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ δὲν ἐγνωρίζε καλῶς, περὶ τίνος ἀκριβῶς ἐπρόκειτο.

Τώρα ὅμως ἐπειδὴ ἔβλεπε καλύτερα, ἀλλὰ δὲν κατανόει τὸ πᾶν (διότι εἶπε, «Δῶσε μου αὐτὸ τὸ ὕδωρ, διὰ νὰ μὴ διψῶ, οὔτε νὰ ἔρχωμαι ἐδῶ πρὸς ἀντλησιν»), ἤδη ἐπρότιμησεν αὐτόν ἀπὸ τὸν Ἰακώβ. Δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴν πηγὴν, ἐὰν λάβω ἀπὸ ἐσὲ ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ. Βλέπεις κατὰ ποῖον τρόπον προτιμᾷ αὐτόν ἀπὸ τὸν πατριάρχην; Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα εὐσεβοῦς ψυχῆς. Ἐδειξε πόσο

ἡλικίαν εἶχε περὶ τοῦ Ἰακώβ δόξαν εἶδε τὸν βελτίονα, καὶ οὐ πισοχέθη τῇ προλήψει. Οὔτε οὖν εὐκολος ἢ γυνή (οὐ γὰρ ἀπλῶς κατεδέξατο τὰ λεγόμενα· πῶς γὰρ ἢ μετὰ τισαύτης ἀκριθείας ἐκζητήσασα;), οὔτε ἀπειθῆς καὶ φιλό-
 5 νεικος. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἀπὸ τῆς αἰτήσεως. Καίτοι καὶ Ἰουδαίοις εἰπέ ποτε· «Ὁς ἂν φάγη ἐκ τῆς σαρκός μου, οὐ μὴ πεινάσει· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει πώποτε». Ἄλλ' οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐσκανδαλίσθησαν. Ἡ γυνή δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ παραμένει καὶ
 10 αἰτεῖ. Ἰουδαίοις μὲν οὖν ἔλεγεν, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει»· τῇ δὲ γυναικὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ παχύτερον, «Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, οὐ μὴ διψήσει». Ἐπαγγελία γὰρ ἦν πνευματικῶν καὶ οὐχ ὀρωμένων πραγμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπάρας αὐτῆς τὸν νοῦν ταῖς ὑποσχέσεσιν, ἔτι τοῖς αἰ-
 15 σθητοῖς ἐνδιατρίβει ρήμασι, διὰ τὸ μηδέπω δύνασθαι χωρῆσαι τῶν πνευματικῶν τὴν ἀκριθείαν. Εἰ γὰρ εἶπεν, διὲ Ἐ-
 ἂν πιστεύσης εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσεις, οὐκ ἂν ἐνόησε τὸ εἰρημένον, οὐκ εἰδούτα τίς ποτέ ἐστιν ὁ διαλεγόμενος, οὐδὲ περὶ ποίου δίψους ἔλεγεν.

20 Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐχὶ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων τοῦτο ἐποίησεν; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν πολλὰ σημεῖα ἐωρακότες ἦσαν αὕτη δὲ σημεῖον μὲν εἶδεν οὐδέν, τῶν δὲ ρημάτων ἤκουσε πρώ-
 τιον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διὰ προφητείας ἀποκαλύπτει τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ καὶ οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸν ἔλεγχον·
 25 ἀλλὰ τί φησιν; «Ὑπαγε, φώνησόν σου τὸν ἄνδρα, καὶ ἐλθὲ ὧδε. Ἡ δὲ φησιν· Οὐκ ἔχω ἄνδρα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Καλῶς εἶπες, διὲ Ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔ-
 σχές καὶ νῦν, ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ. Τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας. Λέγει αὐτῷ ἢ γυνή, Κύριε, θεωρῶ διὲ προφή-
 30 τῆς εἰ σὺ».

Βαβαί, πόση τῆς γυναικὸς ἢ φιλοσοφία! πῶς πράως τὸν ἔλεγχον δένεται! Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλε, φησί; Διατί,

μεγάλην γνώμην εἶχε περὶ τοῦ Ἰακώβ, εἶδε τὸν καλύτερον ἀπὸ τὸν Ἰακώβ καὶ δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὴν πρώτην γνώμην της. Δὲν ἦτο ἡ Σαμαρεΐτις εὐπιστος (διότι δὲν ἐδέχθη ἄνευ κρίσεως τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ἠρεύνησε μὲ τὴν ἀκρίβειαν), οὔτε ἄπιστος καὶ φιλόνεικος. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀπέδειξε μὲ τὴν αἰτησίαν της. Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς εἶπεν εἰπεῖ κάποτε εἰς τοὺς Ἰουδαίους· «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ φάγη ἀπὸ τὴν σάρκα μου δὲν θὰ πεινάσῃ καὶ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμὲ δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ». Καὶ ὅχι μόνον δὲν ἐπίστευσαν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐσκανδαλίσθησαν. Ἡ γυνὴ ὅμως δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο· παραμένει καὶ ζητεῖ. Καὶ εἰς τοὺς μὲν Ἰουδαίους ἔλεγεν, «Ὅποιος πιστεύει εἰς ἐμὲ, δὲν θὰ διψάσῃ», ἐνῶ εἰς τὴν γυναῖκα εἶπε κατὰ τρόπον ὀλιγώτερον λεπτόν, «Ἐκεῖνος ποὺ πίνει ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕδωρ, δὲν θὰ διψάσῃ». Διότι ἦτο ὑπόσχεσις πνευματικῶν καὶ ὄχι ὁρατῶν πραγμάτων. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τὴν ἐπλήρωσε μὲ ἐλπίδας διὰ τῶν ὑποσχέσεων, ἐπιμένει ἀκόμη εἰς τὰ αἰσθητά, ἐπειδὴ ἐκείνη δὲν ἤμποροῦσε νὰ κατανοήσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὰ πνευματικά. Διότι, ἐὰν ἔλεγεν· Ἐὰν πιστεύσῃς εἰς ἐμὲ, δὲν θὰ διψάσῃς, δὲν θὰ ἐκαταλάβαιεν, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζε ποῖος ἦτο ὁ συνομιλητὴς της, οὔτε περὶ ποίας δίψης ὠμίλει.

Διατί ὅμως δὲν ὠμίλησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους; Διότι ἐκεῖνοι μὲν εἶχον ἰδεῖ πολλά θαύματα, ἐνῶ αὐτὴ δὲν εἶδε κανὲν θαῦμα, ἀλλὰ πρῶτα ἤκουσε λόγια. Διὰ τοῦτο ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὴν τὴν δύναμιν τοῦ μὲ τὴν προφητείαν καὶ δὲν τὴν ἐλέγχει ἀμέσως. Ἄλλὰ τί λέγει; «Πήγαινε, φώναξε τὸν ἄνδρα σου καὶ ἔλα ἐδῶ. Αὐτὴ δὲ ἀποκρίνεται· Ἐὰν ἔχω ἄνδρα». Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς· Καλὰ εἶπες, ὅτι δὲν ἔχεις ἄνδρα, διότι πέντε ἄνδρας ἐπῆρες καὶ τώρα ἐκεῖνος ποὺ ἔχεις, δὲν εἶναι ἄνδρας σου. Εἰς αὐτὸ εἶπες ἀλήθεια. Λέγει εἰς αὐτὸν ἡ γυνὴ· Κύριε, βλέπω, ὅτι σὺ εἶσαι προφήτης».

Ἀλήθεια, πόσο μεγάλη ἦτο ἡ σύνεσις τῆς γυναίκος! Πόσον ἤσυχά δέχεται τὸν ἔλεγχον! Διατί, θὰ ἐρωτήσῃς,

εἶπέ μοι οὐχὶ καὶ Ἰουδαίους ἤλεγξε πολλάκις, καὶ τούτου
 μείζονα; Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον τὰ ἐν διανοίᾳ ἀπόρρητα εἰς μέ-
 σον ἀγαγεῖν, καὶ πράγμα γινόμενον λάθρα κατὰδηλον ποι-
 εῖν. Τὸ μὲν γὰρ Θεοῦ μόνον ἐσιί, καὶ οὐδεὶς ἕτερος οἶδει
 5 εἰ μὴ ὁ ἐν διανοίᾳ ἔχων· τὰ δέ, οἱ κοινωνοῦντες ἐπίστανται
 ἅπαντες. Ἄλλ' ὅμως ἐλεγχθέντες οὐ φέρουσι πρῶως· ἀλλ'
 εἰπόντιος, «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;», οὐ μόνον οὐ θαυμά-
 ζουσιν ὡς ἡ γυνή, ἀλλὰ καὶ λοιδοροῦσι καὶ ὑβρίζουσι. Καί-
 τοι γε ἐκεῖνοι μὲν καὶ ἀπὸ ἄλλων σημείων εἶχον τὴν ἀπό-
 10 δειξιν, αὕτη δὲ τοῦτο μόνον ἦν ἀκηκουῖα· ἀλλ' ὅμως οὐ μόνον
 οὐκ ἐθαύμασαν, ἀλλὰ καὶ ὑβρίσαν λέγοντες, «Δαιμόνι-
 ον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;».

Αὕτη δὲ οὐ μόνον οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ καὶ θαυμάζει καὶ
 ἐκπλήττειται, καὶ προφήτην εἶναι ὑπονοεῖ· καίτοι μείζονως
 15 ἂν ὁ ἔλεγχος οὗτος τῆς γυναικὸς ἦψατο, ἢ ἐκείνων ἐκεῖ-
 νος. Τοῦτο μὲν γὰρ ταύτης μόνης ἀμάρισμα ἦν, ἐκεῖνο δὲ
 κοινόν. Οὐχ οὕτω δὲ ἐπὶ τοῖς κοινοῖς, ὡς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις
 δακνόμεθα. Κακεῖνοι μὲν μέγα ὄντιό τι κατορθοῦν, ἂν
 τὸν Χριστὸν ἀνέλωσι· τὸ δὲ τῆς γυναικὸς ὠμολόγητο παρὰ
 20 πᾶσι πονηρὸν εἶναι· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐδυσχέρανεν ἡ γυνή,
 ἀλλ' ἐξεπλάγη καὶ ἐθαύμαζεν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν ὁ
 Χριστός. Οὐ γὰρ προηγουμένως τὴν προφητείαν εἰσήγαγεν,
 οὐδὲ εἶπε, «Εἶδόν σε ὑπὸ τὴν συκῆν», ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος
 25 εἶπε, «Πόθεν με γινώσκεις», τότε τοῦτο ἐπήγαγεν. Ἐβού-
 λειτο γὰρ καὶ τῶν προρρήσεων καὶ τῶν θαυμάτων τὰς ἀρ-
 χὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνειν τῶν προσιόντων αὐτῷ, ὥστε καὶ
 οἰκειοῦσθαι τοῖς γινομένοις μᾶλλον αὐτοῦς καὶ τὴν τοῦ
 κενοδοξεῖν διαφυγεῖν ὑπόνοιαν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ.
 30 Τὸ μὲν γὰρ προηγουμένως ἐλέγξαι, ὅτι «Ἄνδρα οὐκ ἔχεις»,

δὲν ἀντέδρασε; Διατί; Μήπως καὶ τοὺς Ἰουδαίους δὲν ἤλεγξε πολλὰς φορὰς καὶ μάλιστα αὐστηρότερον; Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ν' ἀποκαλύπτῃ κανεὶς τὰ ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς καὶ τὸ νὰ κάμνῃ φανερόν κάτι ποὺ γίνεται κρυφά. Διότι τὸ πρῶτο μὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ μόνον καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν γνωρίζει, παρὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔχει εἰς τὴν ψυχὴν του. Τὸ δεύτερον ὅμως εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους τοὺς οἰκείους. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν ἠνεύχοντο ἡσυχὰ τὸν ἔλεγον. Καὶ ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἠρώτησε, «Διατί ζητεῖτε νὰ με σκοτώσετε», ὄχι μόνον δὲν θαυμάζουν, ὅπως ἡ γυνή, ἀλλὰ τὸν λοιδοροῦν καὶ τὸν ὑβρίζουν. Καὶ ὅμως οἱ μὲν Ἰουδαῖοι εἶχον ἀποδείξεις περὶ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ἄλλα θαύματα, ἐνῶ ἡ Σαμαρεῖτις μόνον τοῦτο εἶχεν ἀκούσει. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ὄχι μόνον δὲν ἐθαύμασαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑβρισαν λέγοντες· «Δαιμόνιον ἔχεις. Ποῖος ζητεῖ νὰ σὲ σκοτώσῃ;»⁶.

Ἡ Σαμαρεῖτις ὅμως ὄχι μόνον δὲν τὸν ὑβρίζει, ἀλλὰ θαυμάζει καὶ ἐκπλήσσεται καὶ ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι εἶναι προφήτης. Καὶ ὅμως ὀξύτερον ἤλεγξεν αὐτήν, παρὰ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι τοῦτο μόνον ἦτο τὸ ἀμάρτημα ἐκείνης, ἐνῶ ὅλων τῶν ἄλλων ἦτο κοινόν. Καὶ δὲν λυπούμεθα συνήθως διὰ τὰ κοινά, ἀλλὰ διὰ τὰ ἰδιαίτερα ἀμαρτήματα. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἐνόμιζαν, ὅτι θὰ ἐπιτύχουν κάτι τὸ σπουδαῖον, ἂν φονεύσουν τὸν Χριστόν. Τῆς γυναικὸς ὅμως τὸ ἀμάρτημα ἦτο γνωστὸν εἰς ὅλους. Ἄλλ' αὐτὴ δὲν ἐστενοχωρήθη, ἀλλ' ἔδειξεν ἐκπληξιν καὶ θαυμασμόν.

Τὸ αὐτὸ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς μὲ τὸν Ναθαναήλ. Διότι δὲν ἀνέφερε τὴν προφητείαν ἐνωρίτερον, οὔτε εἶπε, «Σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν», ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνος ἠρώτησεν· «Ἀπὸ ποῦ με γνωρίζεις», τότε τοῦ ἀπήντησε. Διότι ἤθελε νὰ κάμνῃ ἀρχὴν τῶν θαυμάτων καὶ τῶν προφητειῶν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ προσήρχοντο εἰς αὐτόν, ὥστε καὶ νὰ συμπιλιώνωνται αὐτοὶ περισσότερο μὲ ὅσα ἐγίνοντο καὶ αὐτὸς νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ὑποψίαν τῆς κενοδοξίας. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι θὰ

ἔδοκει φορτικὸν εἶναι καὶ περιττὸν τὸ δὲ παρ' αὐτῆς λαβόντα τὴν αἰτίαν, πάντα ταῦτα διορθοῦν, καὶ σφόδρα ἀκόλουθον ἦν καὶ τὴν ἀκούουσαν πρασιτέραν εἰργάζετο.

Καὶ ποία ἀκολουθία, φησί, τὸ εἰπεῖν, «Ὑπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου»; Περὶ δώρεα ἦν ὁ λόγος καὶ χάριτος ὑπερβαινούσης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐπέκειτο ἡ γυνὴ ζητοῦσα λαβεῖν, καὶ λέγει «Φώνησον σου τὸν ἄνδρα», ὡσαυτεὶ ἐνδεικνύμενος ὅτι κάκεινον δεῖ κοινωνῆσαι τούτων. Ἡ δὲ σπεύδουσα λαβεῖν καὶ κρύπτουσα τὸ αἰσχρὸν τοῦ πράγματος καὶ οἰομένη πρὸς ἄνθρωπον διαλέγεσθαι, φησὶν, «Οὐκ ἔχω ἄνδρα». Ταῦτα ἀκούσας ὁ Χριστός, εὐκαίρως λοιπὸν ἐπάγει τὸν ἔλεγχον, ἀμφοτέρω μετὰ ἀκριβείας λέγων. Τούς τε γὰρ προτέρους ἠρίθμησεν ἅπαντας, καὶ τὸν νῦν κρυπτόμενον ἤλεγξε.

Τί οὖν ἡ γυνή; Οὐκ ἐδυσχέρανε, οὐδὲ ἀφείσα ἔφυγεν, οὐδὲ ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἐνόμισεν εἶναι ἀλλὰ θαυμάζει μᾶλλον αὐτὸν καὶ προσκαριτερεῖ πλέον «Θεωρῶ γάρ», φησὶν, «ὅτι προφήτης εἶ σὺ». Καὶ σκόπει αὐτῆς τὴν οὐνεοῖν. Οὐδὲ ἐνταῦθα εὐθέως ἐπέδραμεν, ἀλλ' ἐπιπερισκοπεῖται καὶ θαυμάζει. Τὸ γάρ, «Θεωρῶ», τοῦτο ἐστὶ, Φαίνη μοι προφήτης εἶναι. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο ὑπώπιευσεν, οὐδὲν βιωτικὸν αὐτὸν ἐρωτᾷ, οὐ περὶ σώματος ὑγείας, οὐ περὶ χρημάτων, οὐ περὶ πλούτου, ἀλλὰ περὶ δογμάτων εὐθέως. Τί γάρ φησιν, «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν»· τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ λέγουσα καὶ γὰρ ἐκεῖ φασι τὸν υἱὸν ἀνιένεχθαι «Καὶ πῶς ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου χρὴ προσκυνεῖν;».

3. Εἶδες πῶς ὑψηλοτέρα τῆς διανοίας γέγονεν; Ἡ γὰρ ὑπὲρ τοῦ μὴ σκύλλεσθαι διὰ τὸ διψῆν μεριμνῶσα, καὶ ὑπὲρ

εἶναι ἐνοχλητικὸν καὶ δυσάρεστον, ἐὰν τὴν κατηγορεῖ μέσως λέγων, «Δὲν ἔχεις ἄνδρα». Τὸ νὰ διορθώσῃ ὅμως πάντα ταῦτα, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἀφορμὴν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδίαν καὶ πολὺ εὐλογον ἦτο καὶ τὴν ἀκούουσαν ἔκαμνε πρακτέραν.

Καὶ ποία συμφωνία, θὰ ἐρωτήσῃς, ὑπάρχει μὲ τὸ νὰ εἰπῇ, «Πήγαινε, φώναξε τὸν ἄνδρα σου;». Ἐπρόκειτο περὶ δωρεᾶς καὶ χάριτος, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐστέκετο ἡ γυνὴ καὶ ἐπέμενε νὰ μάθῃ, ἐνῶ ἐκεῖνος τῆς εἶπε· «Φώναξε τὸν ἄνδρα σου», σὰν νὰ ἤθελε νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἔπρεπε καὶ ἐκεῖνος νὰ γίνῃ μέτοχος αὐτῶν. Ἐκείνη ὅμως ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ μάθῃ καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ κρύψῃ τὴν ἐντροπὴν τῆς καὶ ἐπειδὴ ἐνόμισεν ὅτι συζητεῖ μὲ ἄνθρωπον, ἀπαντᾷ· «Δὲν ἔχω ἄνδρα». Ὅταν ὁ Χριστὸς ἤκουσεν αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν, τὴν ἐλέγχει καταλλίμως, ἐξηγῶν ἀμφοτέρωθεν μὲ ἀκρίβειαν. Διότι ἀπηρίθμησε ὅλους τοὺς προηγουμένους ἄνδρας καὶ ἀπεκάλυψε καὶ αὐτὸν ποὺ τῶρα ἐκρύπτετο.

Τί ἔκαμεν ἡ γυνὴ; Δὲν ἐστενοχωρήθη, οὔτε τὸν ἄφρασε καὶ ἔφυγεν, οὔτε ἐνόμισεν ὅτι τοῦτο ἦτο ὑβριστικόν, ἀλλὰ τὸν θαυμάζει περισσότερο καὶ ἐπιμένει περισσότερο «Νομίζω, ὅτι εἶσαι προφήτης», τοῦ λέγει. Καὶ πρόσθετε τί συνέσειν αὐτῆς. Δὲν ἔτρεξεν ἀμέσως, ἀλλ' ἐξετάζει ἀκόμη καὶ θαυμάζει. Διότι τὸ «Νομίζω» σημαίνει μοῦ φαίνεσαι ὅτι εἶσαι προφήτης. Ἐλεπα, ἐπειδὴ ὑπωπεύθη κάτι τέτοιον δὲν τὸν ἐρωτᾷ τίποτε τὸ γήϊνον, οὔτε περὶ σωματικῆς γείας, οὔτε περὶ χρημάτων, οὔτε περὶ πλούτου, ἀλλ' ἀμέσως περὶ δογμάτων. Διότι, τί εἶπεν; «Οἱ πατέρες μας εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐλάτρευσαν τὸν Θεόν», ἐννοοῦσα τὸν Ἀβραάμ. Διό ἐκεῖ λέγουν, ὅτι ὠδηγήθη ὁ υἱὸς του. «Καὶ πῶς σεῖς λέγετε, ὅτι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εἶναι ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ λατρεύεται ὁ Θεός;».

3. Βλέπεις, πῶς ἐγένεν ὑψηλοτέρα κατὰ τὸν νοῦν. Διότι ἐνῶ ἐφρόντιζε διὰ νὰ σβῆσῃ τὴν δίψαν τῆς, τῶς

δογμάτων ἐρωτᾷ λοιπόν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἔλυσε τὸ ζήτημα (οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ περισπούδασιον, πρὸς τὰ λεγόμενα ἀπλῶς ἀποκρίνεσθαι· παρέλκον γὰρ ἦν), ἀλλὰ ἄγει τὴν γυναῖκα πάλιν ἐπὶ τὸ μείζον ὕψος· καὶ οὐ πρότι-
 5 ρον αὐτῇ περὶ τούτων διαλέγεται, ἕως ὁμολόγησεν ὅτι προφήτης ἐστίν, ὥστε καὶ μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας ἀκοῦσαι λοιπόν τῶν λεγομένων. Ἡ γὰρ τοῦτο πεισθεῖσα, οὐκ ἔτι λοιπόν περὶ τῶν ρηθησομένων ἀμφιβάλλειν εἶχεν.

Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν καὶ ἐρυθριάσωμεν λοιπόν. Ἰνὴν
 10 πέντε ἄνδρας ἐσχηκῖα καὶ Σαμαρεῖτις οὖσα, ἰσαύτην περὶ δογμάτων ποιεῖται σπουδὴν, καὶ οὐχ ὁ καιρὸς τῆς ἡμέρας, οὐ τὸ ἐφ' ἕτερόν τι παραγενέσθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν αὐτὴν ἀπήγαγε τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήσεως· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον περὶ δογμάτων οὐ ζητοῦμεν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων
 15 ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε διακείμεθα. Διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἡμέληται. Τίς γὰρ ὑμῶν, εἰπέ μοι, ἐν οἰκίᾳ γενόμενος, πυκτίον ἔλαβε χριστιανικὸν μετὰ χεῖρας καὶ τὰ ἐγκείμενα ἐπῆλθε καὶ ἠρεύνησε τὴν Γραφήν; Οὐδεὶς ἂν ἔχοι ταῦτα εἰπεῖν· ἀλλὰ πειτὸς μὲν καὶ κύβους παρὰ τοῖς πλείοσιν
 20 εὐρῆσομεν ὄντας, βιβλία δὲ οὐδαμοῦ, ἀλλὰ καὶ παρ' ὀλίγοις.

Καὶ οὗτοι δὲ τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὁμοίως διάκεινται, δῆσαντες αὐτὰ καὶ ἀποθέμενοι διαπαντὸς ἐν κιβωτίοις· καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῖς σπουδὴ περὶ τὴν τῶν ὑμένων λεπτότητα καὶ τὸ τῶν γραμμάτων κάλλος, οὐ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν. Οὐδὲ
 25 γὰρ ὑπὲρ ὠφελείας καὶ κέρδους τὴν κιθῆσιν αὐτῶν πεποιθῆνται, ἀλλὰ πλούτου καὶ φιλοτιμίας ἐπίδειξιν ποιούμενοι, περὶ ταῦτα ἐσπουδάκασιν ἰσαύτη τῆς κενοδοξίας ἢ ὑπερβολῆ. Οὐδενὸς γὰρ ἀκούω φιλοτιμουμένου, ὅτι οἶδε τὰ ἐγκείμενα, ἀλλ' ὅτι χρυσοῖς ἔχει γράμμασιν ἐγγεγραμμένον.

πλέον ἐρωτᾷ περὶ δογμάτων. Τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Δὲν ἔλυσε τὸ ζήτημα (διότι δὲν ἦτο τοῦτο ἡ μεγάλη φροντίς του, τὸ ν' ἀπαντᾷ δηλαδὴ εἰς τὰς ἐρωτήσεις λεπτομερῶς. Διότι τοῦτο ἦτο περιττόν), ἀλλ' ὀδηγεῖ πάλιν τὴν γυναῖκα εἰς μεγαλύτερον ὕψος. Καὶ δὲν ὠμίλησεν εἰς αὐτὴν περὶ τούτων ἐνωρίτερον, παρὰ ὅταν ἐκείνη παρεδέχθη ὅτι εἶναι προφήτης, διὰ τὴν δώση τοῦ λοιποῦ μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς τὰ λόγια του. Διότι αὐτὴ, ὅταν ἐπίστευσε τοῦτο, ἔπαυσε πλέον νὰ ἔχη ἀμφιβολίας δι' ὅσα ἐπρόκειτο νὰ λεχθοῦν εἰς τὸ ἐξῆς.

Ἄς ἐντραπῶμεν λοιπὸν καὶ ἄς κοκκινίσωμεν ἀπὸ ἐντροπὴν. Γυνὴ πού εἶχε πέντε ἄνδρας καὶ ἐπὶ πλέον ἦτο Σαμαρεῖτις, δεικνύει τόσην προθυμίαν περὶ τῶν δογμάτων καὶ οὔτε ἡ ὥρα τῆς ἡμέρας, οὔτε ἄλλη ἀπασχόλησις ἢ κάποια ἄλλη ἐργασία δὲν τὴν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἡμεῖς ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐρωτῶμεν περὶ δογμάτων ἀλλ' εἴμεθα εἰς ὅλα ἀδιάφοροι καὶ ἀμελεῖς. Δι' αὐτὸ ἔχουν παραμεληθῆ ταῦτα πάντα. Διότι, ἐρωτῶ, ποῖος ἀπὸ σᾶς, εὐρισκόμενος εἰς τὴν οἰκίαν του, ἔπιασε εἰς τὰ χέρια του χριστιανικὸν βιβλίον καὶ ἐμελέτησε τὰ ἀναγραφόμενα καὶ ἠρεύνησε τὴν Γραφήν; Κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ κάτι τέτοιο. Ἄλλ' ἀστραγάλους καὶ ζάρια θὰ εὔρωμεν εἰς τοὺς περισσοτέρους, βιβλία ὅμως πούθενά, ἢ μόνον εἰς ὀλίγους.

Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ ὁμοιάζουν μὲ ἐκείνους πού δὲν ἔχουν διότι τὰ φυλάσσουν ἀφοῦ τὰ ἔδεσαν καὶ τὰ ἐτοποθέτησαν εἰς τὰ κιβώτια. Καὶ ὅλη ἡ φροντίς των ἐξαντλεῖται γύρω ἀπὸ τὴν λεπτότητα τῶν μεμβρανῶν καὶ τὴν ὠραιότητα τῶν γραμμάτων καὶ ὄχι διὰ τὴν ἀνάγνωσιν. Διότι δὲν ἀπέκτησαν ταῦτα χάριν ὠφελείας καὶ κέρδους, ἀλλὰ διὰ νὰ κάμνουν ἐπίδειξιν τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς φιλοδοξίας των, διὰ αὐτὰ μόνον ἀσχολοῦνται. Τόσον ἀπέραντος εἶναι ἡ κενοδοξία των. Διότι δὲν ἀκούω ὅτι ἐφιλοτιμήθη κανεῖς νὰ διαβάσῃ τὰ γραφόμενα, ἀλλ' ὅτι ἐπιγράφει τὰ βιβλία του μὲ χρυ-

Καὶ τί τὸ κέρδος; εἶπέ μοι. Οὐ γὰρ διὰ ταῦτα ἐδόθησαν αἱ Γραφαί, ἵνα ἐν βιβλίοις αὐτὰς ἔχωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν καρδίαις αὐτὰς ἐγκολάψωμεν.

Ὡς αὕτη γε ἡ κητοῖς Ἰουδαϊκῆς ἐστὶ φιλοτιμίας, τὸ
 5 ἐν τοῖς γράμμασι κατατίθεσθαι μόνον τὰς ἐντολάς· ἡμῖν δὲ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οὕτως ὁ νόμος ἐδόθη, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνοις. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων βιβλία κεκτηῖσθαι, ἀλλὰ καὶ παραινῶ τοῦτο καὶ σφόδρα εὐχομαι·
 βούλομαι δὲ ἔξ ἐκείνων καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ νοήματα
 10 εἰς τὴν διάνοιαν περιφέρεσθαι τὴν ἡμετέραν, ἵνα οὕτω καθαίρηται δεχομένη τὴν τῶν γραμμάτων νόησιν. Εἰ γὰρ ἐν οἰκίᾳ, ἔνθα ἂν Εὐαγγέλιον ἢ κείμενον, οὐ τολμήσει προσελθεῖν ὁ διάβολος, πολλῶ μᾶλλον ψυχῆς νοήματα τοιαῦτα περιφερούσης οὐχ ἄφεται ποτε, οὐδὲ ἐπιθήσεται δαίμων, ἢ
 15 ἁμαρτίας φύσις.

Ἀγιάσον τοίνυν τὴν ψυχὴν σου, ἀγιάσον σου τὸ σῶμα, ἀεὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης ἔχων. Εἰ γὰρ ἡ αἰσχρολογία καταρροποῖ, καὶ δαίμονας καλεῖ, εὐδηλον ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀνάγνωσις ἀγιάζει καὶ τὴν τοῦ
 20 Πνεύματος ἐπισπᾶται χάριν. Θεῖαί εἰσιν ἐπῶδαὶ τὰ γράμματα. Ἐπάδωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ πάθεισιν τὰ ἀπ' ἐκείνων φάρμακα κατασκευάζωμεν. Ἄν γὰρ εἰδῶμεν τίνα ἐστὶ τὰ ἀναγινωσκόμενα, μετὰ πολλῆς ταῦτα ἀκουσόμεθα τῆς προθυμίας.

25 Ταῦτα ἀεὶ λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καθημένους καὶ ἡνιόχων καὶ ὀρχησιῶν καὶ ὀνόματα καὶ γένη καὶ πόλεις καὶ ἐνεργείας λέγειν τρόπους καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἵππων καὶ ἀρειτῆν καὶ κακίαν μετὰ ἀκριβείας ἀπαγγέλλειν· τοὺς δὲ ἐνταῦ-

σᾶ γράμματα. Εἶπέ μου, λοιπόν, ποῖο εἶναι τὸ κέρδος; Διότι αἱ Γραφαὶ δὲν μᾶς ἐδόθησαν, διὰ νὰ τὰς ἔχωμεν μόνον εἰς τὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τὰς χαράξωμεν εἰς τὰς καρδίας μας.

Ἀσφαλῶς αὕτη ἡ ἀπόκτησις βιβλίων εἶναι δεῖγμα τῆ Ἰουδαϊκῆς φιλοδοξίας, τὸ νὰ ἐγγράφονται δηλαδὴ αἱ ἐντολαὶ μόνον μὲ τὰ γράμματα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ὁ νόμος δὲ ἐδόθη ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' εἰς σαρκικὰς πλάκας τῆ καρδίας. Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτά, διὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω ν' ἐποκτήσετε βιβλία, ἀλλ' ἐπὶ πλέον σᾶς ἐπαινῶ διὰ τοῦτ καὶ εὐχομαι νὰ γίνεται. Θέλω ὅμως ἀπὸ τὰ βιβλία νὰ περιστρέφονται τὰ γράμματα καὶ νὰ νοήματα εἰς τὸν νοῦ σας, διὰ νὰ καθαρίζεται δεχόμενος τὸ νόημα τῶν συγγραφέων. Διότι, ἐὰν εἰς μίαν οἰκίαν, ὅπου ὑπάρχει τὸ Εὐαγγέλιον, δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ εἰσέλθῃ ὁ διάβολος, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν θὰ θίξῃ ποτὲ τὴν ψυχὴν ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τοιαῦτα διανοήματα, οὔτε θὰ τὴν κυριεύσῃ ὁ δαίμων, ἢ φύσις τῆς ἁμαρτίας.

Ἀγίασε λοιπὸν τὴν ψυχὴν σου, ἀγίασε τὸ σῶμα σοῦ ἔχων ταῦτα διαρκῶς εἰς τὴν καρδίαν σου καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν σου. Διότι, ἐὰν ἡ αἰσχρολογία καταρρυπαίνῃ καὶ προκαλῇ τοὺς δαίμονας, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀναγνωσις ἀγιάζει καὶ προσελκύει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι αἱ Γραφαὶ εἶναι θεῖα ἄσματα. Ἄς ψάλωμε λοιπὸν ἐσωτερικῶς καὶ ἄς μεταχειριζώμεθα ἐκεῖνα τὰ φάρμακα διὰ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Διότι, ἐὰν γνωρίσωμεν αὐτὰ ποὺ ἀναγινώσκονται, μὲ μεγάλην προθυμίαν θὰ ἀκούσωμε ταῦτα.

Αὐτὰ λέγω πάντοτε καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω. Διότι, πῶς δὲν εἶναι παράλογον, αὐτοὶ ποὺ κάθηνται ἐπὶ τὴν ἀγορὰν νὰ διηγοῦνται τὰ ἐλαττώματα τῶν ἡνιόχων καὶ τὰ ὀνόματα τῶν χορευτῶν, τὴν καταγωγὴν, τὰς πόλεις καὶ τὰς πράξεις καὶ νὰ γνωρίζουν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τῶν ἵππων, ὅσοι ὅμως συγκεντρώνονται ἐδ

θα ἀπαντιῶντας μηδὲν τῶν ὧδε γινομένων εἰδέναι, ἀλλὰ
καὶ αὐτῶν τῶν βίβλων τὸν ἀριθμὸν ἀγνοεῖν; Εἰ γὰρ ἡδο-
νῆς ἔνεκεν ἐκεῖνα διώκεις, πλείονα ταύτην ἐνταῦθα οὔσαν
ἐπιδείξω. Τί γὰρ ἡδιον, εἶπέ μοι, τί δὲ θαυμασιότερον,
5 ἄνθρωπον ἀνθρώπῳ παλαιόντα ἰδεῖν ἢ ἄνθρωπον διαδόλω
πυκτεύοντα καὶ σῶμα ἀσωμάτῳ δυνάμει συμπλεκόμενον καὶ
νικῶντα; Ταύτας θεωρῶμεν τὰς πάλας· ταύτας γὰρ καὶ
μιμήσασθαι εὐπρεπὲς καὶ λυσιτελεῖς καὶ μιμουμένους σιε-
φανωθῆναι ἔστι· ἀλλὰ μὴ ἐκεῖνας, ὧν ὁ ζῆλος αἰσχύνῃν φέ-
10 ρι τῷ μιμουμένῳ. Ἐκείνην μὲν γὰρ μετὰ δαιμόνων θεω-
ρεῖς τὴν πάλην, ἃν ἄρα θεωρῆς· ταύτην δὲ μετὰ ἀγγέλων
καὶ τοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου.

Εἶπέ γὰρ μοι εἴ γε σοι ἐξῆν μετὰ ἀρχόντων ἢ βασι-
λέων καθήμενον θεωρεῖν καὶ ἀπολαβεῖν τῆς θεωρίας, οὐ
15 μεγίστην ἡγοῦ τιμὴν εἶναι τοῦτο; Ἐνταῦθα δὲ μετὰ τοῦ
βασιλέως τῶν ἀγγέλων θεωρῶν καὶ ὄρων ἐκ μέσων κατε-
χόμενον τῶν νότων τὸν διάβολον καὶ πολλὰ μὲν φιλονει-
κοῦντα περιγενέσθαι, ἰσχύοντα δὲ οὐδέν, οὐ τρέχεις εἰς
τοιαύτην θεωρίαν; Καὶ πῶς ἔστι τοῦτο γενέσθαι; φησὶν. Ἄν
20 τὸ βιβλίον μετὰ χειρὸς ἔχη. Ὅψει γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ τὰ
σκάμματα καὶ τοὺς μακροὺς διαύλους καὶ τὰς λαβὰς τὰς
ἐκείνου καὶ τοῦ δικαίου τὴν τέχνην. Ταῦτα δὲ θεωρῶν,
εἶση καὶ αὐτὸς οὕτω παλαίειν καὶ ἀπαλλαγῆση δαιμόνων.
Δαιμόνων γὰρ πανηγύρεις, οὐκ ἀνθρώπων θέατρα, τὰ
25 ἔξω τελούμενα. Εἰ γὰρ ἐν εἰδωλείῳ οὐ θέμις εἰσιέναι, πολ-
λῷ μᾶλλον εἰς ἐορτὴν σατανικὴν.

Ταῦτα λέγων καὶ διενοχλῶν οὐ παύσομαι, ἕως ἂν τὴν
ἐπιστροφὴν ἴδω. Ταῦτα γὰρ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν,

νὰ μὴ γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ ὅσα γίνονται ἐδῶ ἀλλὰ καὶ ν' ἀγνοοῦν τὸν ἀριθμὸν καὶ αὐτῶν τῶν βιβλίων; Διότι, ἐὰν ἐπιδιώκῃς ἐκεῖνα δι' εὐχαρίστησίν σου, θὰ σοῦ ἀποδείξω ὅτι ἐδῶ ὑπάρχει μεγαλυτέρα. Διότι, ἐρωτῶ, τί εἶναι περισσότερο εὐχάριστον καὶ ἀξιοθαύμαστον, νὰ βλέπῃς νὰ παλαίῃ ἄνθρωπος ἐναντίον ἀνθρώπου, ἢ νὰ πυγμαχῇ ἄνθρωπος ἐναντίον διαβόλου, νὰ συμπλέκεται σῶμα μὲ ἀσώματον δύναμιν καὶ νὰ νικᾷ; Ἄς παρατηροῦμεν αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας. Διότι αὐτοὺς εἶναι εὐπρεπὲς καὶ ὠφέλιμον νὰ μιμούμεθα καὶ εἶναι δυνατόν μιμούμενοι νὰ λάβωμεν τὸν στέφανον τῆς νίκης, ἀλλ' ὅχι ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιθυμία ἐντροπιάζει τὸν μιμητὴν. Διότι ἐκεῖνη ἡ πάλη ἀποβλέπει ἐναντίον τῶν δαιμόνων ἂν τὴν προσέξῃς. Παρατήρησε ὅμως καὶ αὐτὴν μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ μὲ τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων.

Εἶπέ μου, λοιπόν, ἐὰν σοῦ ἦτο δυνατόν καθήμενος μαζὶ μὲ ἄρχοντας ἢ βασιλεῖς νὰ βλέπῃς καὶ ν' ἀπολαύῃς τὸ θέαμα, δὲν νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγάλη τιμὴ; Ἐδῶ δὲ ἐνῶ παρατηρεῖς μὲ τὸν Βασιλέα τῶν ἀγγέλων καὶ βλέπεις ὅτι ὁ διάβολος ἔχει συλληφθῆ ἀπὸ τὰ νῶτα καὶ ὅτι ἀγωνίζεται πολὺ νὰ ὑπερισχύσῃ, δὲν κατορθώνει ὅμως τίποτε, δὲν τρέχεις εἰς αὐτὸ τὸ θέαμα; Καὶ πῶς ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό; θὰ ἐρωτήσῃς. Ἄν κρατῆς εἰς τὰ χέρια σου τὸ βιβλίον. Διότι μέσα εἰς αὐτὸ θὰ ἴδῃς τοὺς αὐλακας, τὰς μακρὰς διορθώσεις, τὰς ἀφορμὰς ποὺ δίδει καὶ τὴν τέχνην τοῦ δικαίου. Ὅταν δὲ παρατηρήσῃς αὐτά, θὰ μάθῃς καὶ ἐσὺ νὰ παλαίῃς καὶ θ' ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τοὺς δαίμονας. Τὰ ἐξωτερικὰ ὅμως θεάματα εἶναι πανηγύρεις δαιμόνων καὶ ὅχι ἀνθρώπινα θεάματα. Διότι, ἂν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος εἰς εἰδωλολατρικὸν ναόν, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἐπιτρέπεται εἰς σατανικὴν ἐορτήν.

Δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω ταῦτα καὶ νὰ σᾶς παρανικῶ, ἕως ὅτου ἴδῶ ὅτι ἔχετε ἀλλάξει. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀποστολος, τὸ νὰ τὰ λέγω, δι' ἐμὲ βεβαίως δὲν εἶναι βαρετόν.

φησὶν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Μὴ δὴ βαρύνεσθε τὴν παραίνε-
 σιν. Εἰ γὰρ βαρύνεσθαι ἔδει, ἐμὲ ἔδει τὸν πολλάκις λέγον-
 τα καὶ οὐκ ἀκουόμενον, οὐχ ἡμᾶς τοὺς αἰεὶ μὲν ἀκούοντας,
 αἰεὶ δὲ παρακούοντας. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο διαπαντὸς ταῦτα
 5 ὑμᾶς ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ ἀπαλλαγέντας ταύτης τῆς αἰσχύ-
 νης, καταξιωθῆναι τῆς πνευματικῆς θεωρίας καὶ τῆς μελ-
 λούσης δόξης ἀπολαῦσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διὰ σᾶς ὅμως παρέχει ἀσφάλειαν⁷. Μὴ βαρύνεσθε λοιπὸν
μὲ τὴν συμβουλήν μου. Διότι, ἐὰν κάποιος ἔπρεπε νὰ βα-
ρύνεται, αὐτὸς εἶμαι ἐγώ, ὁ ὁποῖος ὀμιλῶ διαρκῶς χωρὶς νὰ
εἰσακούωμαι καὶ ὄχι σεῖς, οἱ ὁποῖοι πάντοτε μὲν ἀκούετε,
πάντοτε δὲ παρακούετε. Ἄλλ' εἶθε νὰ μὴ κατηγορηθῆτε
ποτὲ ἔνεκα τούτων, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτὴν τὴν
αἰσχύνην, ν' ἀξιωθῆτε τοῦ πνευματικοῦ θεάματος καὶ ν' ἀ-
πολαύσετε τὴν μέλλουσαν δόξαν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλαν-
θρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου
ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ΄.

Ἰω. 4,21 - 27

«Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Γύναι, πίστευσόν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις
5 προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ. Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἶδατε· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἶδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν».

1. Πανταχοῦ πίστεως ἡμῖν δεῖ, ἀγαπητοί, πίστεως, τῆς μητρὸς τῶν ἀγαθῶν, τοῦ τῆς σωτηρίας φαρμάκου· καὶ
10 ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἔστι κατασχεῖν τῶν μεγάλων δογμάτων.
Ἄλλ' εἰκόσασιν τοῖς πέλαγος νηὸς χωρὶς ἐπιχειροῦσι διαπερᾶν, οἳ μέχρι μὲν ὀλίγου νηχόμενοι διαρκοῦσι χερσὶν ὁμοῦ καὶ ποσὶ χρώμενοι, περαιτέρω δὲ προελθόντες, ταχέως ὑπὸ τῶν κυμάτων θαπίζονται· οὕτω καὶ οἱ τοῖς οἰκείοις χρώμενοι
15 λογιμοῖς, πρὶν ἢ τι μαθεῖν, νανάγιον ὑπομένουσι καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν, «Οἵτινες περὶ τὴν πίσιν ἐνανάγησαν».

Ὅπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς πάθωμεν, τὴν ἱερὰν κατέχωμεν ἄγκυραν, δι' ἧς καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ Χριστὸς ἐπάγεται νῦν. Εἰπούσης γὰρ ἐκείνης, «Πῶς ὑμεῖς λέγετε ὅτι
20 ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ἐν ᾧ δεῖ προσκυνεῖν;», ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Πίστευσόν μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ». Πολὺ μέγα αὐτῇ δόγμα ἀπεκάλυψε καὶ ἄλλο οὐδὲ Νικοδήμω, οὐδὲ τῷ Ναθαναὴλ εἶπεν. Αὕτη μὲν
25 οὖν ἐσπούδαζε σεμνότερα δεῖξαι τὰ αὐτῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν πατέρων ἐσοφίζετο· ὁ δὲ Χριστὸς οὐ πρὸς ταύτην ἀπήνησε τὴν ἐρώτησιν. Παρέλκον γὰρ τέως ἦν τοῦτο εἰπεῖν καὶ δεῖξαι, διατί μὲν οἱ πατέρες ἐν τῷ ὄρει, διατί δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν Ἱεροσολύμοις προσεκύουν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ΄.

Ἰω. 4,21 - 27

«Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς· Πίστευσέ μου, γυναῖκα, ὅτι ἔρχεται ὥρα πού οὔτε εἰς τὸ ὄρος τοῦτο οὔτε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα θὰ λατρεύετε τὸν Πατέρα. Σεῖς λατρεύετε ἐκεῖνο πού δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς λατρεύομεν ἐκεῖνο πού γνωρίζομεν, διότι ἡ σωτηρία ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους»¹.

1. Παντοῦ ἔχομεν ἀνάγκην πίστεως, ἀγαπητοί, πίστεως πού εἶναι μήτηρ τῶν ἀγαθῶν καὶ φάρμακον τῆς σωτηρίας. Χωρὶς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν τὰ μεγάλα δόγματα. Ἄλλ' ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπιχειροῦν νὰ διαπλεύσουν τὸ πέλαγος χωρὶς πλοῖον μόνον ἐπ' ὀλίγον ἠμποροῦν νὰ κολυμβήσουν χρησιμοποιοῦντες χεῖρας καὶ πόδας, ἀλλ' ἀφοῦ προχωρήσουν μακρύτερα, ταχέως βυθίζονται ἀπὸ τὰ κύματα, ἔτσι ὁμοιάζουν καὶ ἐκεῖνοι πού χρησιμοποιοῦν τοὺς ἰδικούς των συλλογισμοὺς καὶ οἱ ὁποῖοι ναυγοῦν πρὶν μάθουν κάτι. Εἶναι αὐτοὶ διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Παῦλος λέγει ὅτι «Αὐτοὶ ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν».

Διὰ νὰ μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς αὐτό, ἃς κρατοῦμεν τὴν ἱερὰν ἄγκυραν, διὰ τῆς ὁποίας τώρα ὁ Χριστὸς ὀδηγεῖ τὴν Σαμαρεῖτιν. Διότι, ὅταν ἐκείνη ἠρώτησε· «Πῶς σεῖς λέγετε ὅτι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εἶναι ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ λατρεύωμεν;», ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν· «Πίστευσέ με, γυναῖκα, ὅτι ἔρχεται ὥρα, πού οὔτε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα οὔτε εἰς τὸ ὄρος τοῦτο θὰ λατρεύετε τὸν Πατέρα». Μέγιστον δόγμα ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὴν, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεκοίνωσεν οὔτε εἰς τὸν Νικόδημον, οὔτε εἰς τὸν Ναθαναήλ. Ἡ μὲν Σαμαρεῖτις ἀπέβλεπε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ ἰδικά της ἦσαν ἀνώτερα ἀπὸ τὰ Ἰουδαϊκὰ καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο ἐστηρίζετο εἰς τὸ κῦρος τῶν πατέρων. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς δὲν ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐρώτησιν. Διότι ἐθεώρησε περιττὸν πλέον νὰ εἰπῇ καὶ ν' ἀποδείξῃ, διατί οἱ μὲν πατέρες αὐτῆς ἐλάτρευον τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα.

Διὸ τοῦτο μὲν ἀπεισιώπησεν ἀμφοτέρων δὲ τῶν τύ-
 πων τὰ πρεσβεῖα ἀνελῶν, διανίστησιν αὐτῆς τὴν ψυχὴν,
 δεικνὺς ὅτι οὐδὲ Ἰουδαῖοι οὐδὲ αὐτοὶ ἔχουσι τι μέγα πρὸς
 τὸ μέλλον δωρεῖσθαι καὶ τότε τὴν διαφορὰν εἰσάγει. Πλὴν
 5 καὶ οὕτω σεμνοτέρους τοὺς Ἰουδαίους ἀπέφηγεν, οὐ τόπον
 τόπου προτιμῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διανοίας ἐκείνης τὴν προ-
 εδρείαν διδούς, ὡσανεὶ ἔλεγε· Τόπου μὲν ἔνεκεν, οὐδὲν
 δεῖ λοιπὸν φιλόνεικεῖν. Ἰουδαῖοι μέντοι τῷ τρόπῳ τὸ πλεόν
 τῶν Σαμαρειτῶν ἔσχον («Ὑμεῖς» μὲν γάρ, φησί, «προσκυ-
 10 νεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν»).

Πῶς οὖν οὐκ ἤδεσαν οἱ Σαμαρεῖται ὃ προσεκύνουν;
 Ὅτι τοπικὸν καὶ μερικὸν Θεὸν ἐνόμιζον εἶναι οὕτω γοῦν
 αὐτὸν καὶ ἐθεράπευον οὕτω καὶ Πέρσαις πέμπαντες ἀπήγ-
 γειλαν ὅτι Ὁ τοῦ τόπου τούτου Θεὸς ἡμῖν ἀγανακτεῖ, οὐδὲν
 15 πλεόν περὶ αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τῶν εἰδώλων φανταζόμενοι.
 Διόπερ ἔμενον καὶ δαίμονας καὶ αὐτὸν θεραπεύοντες καὶ τὰ
 ἄμικτα μιγνύντες.

Ἰουδαῖοι δὲ ταύτης ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑπονοίας
 καὶ τῆς οἰκουμένης αὐτὸν ἤδεσαν εἶναι Θεόν, εἰ καὶ μὴ πάν-
 20 τες. Διὰ τοῦτο φησιν, («Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε·
 ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν»). Μὴ θαυμάσης δὲ ὅτι
 μετὰ Ἰουδαίων ἐαντὸν ἀριθμεῖ· πρὸς γὰρ τὴν ὑπόνοιαν τῆς
 γυναικὸς διαλέγεται, ὡς προφήτης ὢν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ
 τό, «Προσκυνοῦμεν», τέθεικεν. Ὅτι γὰρ τῶν προσκυνουμέ-
 25 νων ἐστί, παντί που δῆλον. Τὸ μὲν γὰρ προσκυνεῖν, τῆς
 κτίσεως, τὸ δὲ προσκυνεῖσθαι, τοῦ τῆς κτίσεως Δεσπότου.
 Ἀλλὰ τέως ὡς Ἰουδαῖος διαλέγεται. Τὸ οὖν, («Ὑμεῖς»),

Δι' αὐτὸ τοῦτο μὲν ἀπεσιώπησεν, ἀφοῦ ὅμως ἀφήρесе καὶ τῶν δύο τόπων τὴν ὑπεροχὴν, ἀνύψωσε τὴν ψυχὴν τῆς, ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι οὔτε οἱ πατέρες τῆς ἠμποροῦσαν νὰ δωρῆσουν κάτι τὸ σπουδαῖον εἰς τὸ μέλλον. Καὶ τότε παρουσιάζει τὴν διαφορὰν. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀνώτεροι, ὅχι συγκρίνων τόπον μὲ τόπον, ἀλλὰ παρέχων τὰ πρωτεῖα μόνον εἰς ἐκείνην τὴν λογικὴν τῶν Ἰουδαίων, σὰν νὰ ἔλεγε· Δὲν πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ φιλονεικοῦμεν διὰ τὸν τόπον. Διότι εἰς τὴν λατρείαν οἱ Ἰουδαῖοι ὑπερέχουν κατὰ πολὺ τῶν Σαμαρειτῶν. Διότι λέγει· «Σεῖς μὲν λατρεύετε ἐκεῖνο ποὺ δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς ὅμως λατρεύομεν ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν».

Διατί δὲν ἐγνώριζαν οἱ Σαμαρεῖται ἐκεῖνο ποὺ ἐλάτρευαν; Διότι ἐνόμιζαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ νὰ ὀρισθῆ εἰς τόπον καὶ νὰ μερισθῆ. Ἔτσι λοιπὸν ἐλάτρευαν αὐτόν. Ἔτσι ἀνήγγειλαν μὲ ἀπεσταλμένους εἰς τοὺς Πέρσας, λέγοντες ὅτι ὁ Θεὸς αὐτοῦ τοῦ τόπου ἔχει ὀργισθῆ ἐναντίον τους, ἐπειδὴ δὲν ἐφαντάζοντο περὶ αὐτοῦ κάτι τὸ εὐρύτερον ἀπὸ τὰ εἰδῶλα. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπέμεναν νὰ λατρεύουν καὶ τὸν Θεὸν αὐτόν καὶ τοὺς δαίμονας, συγχέοντες καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀναμιχθοῦν.

Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν δοξασίαν καὶ ἐγνώριζαν ὅτι αὐτὸς εἶναι Θεὸς ὀλοκλήρου τῆς οἴκουμένης, ἂν καὶ δὲν ἐπίστευαν ὅλοι. Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Χριστός, «Σεῖς λατρεύετε ἐκεῖνο ποὺ δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς δὲ λατρεύομεν ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν». Μὴ ἀπορῆς ὅμως, ἐπειδὴ συγκαταλέγει τὸν ἑαυτόν του μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι ὁμιλεῖ σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην τῆς γυναίκος, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι προφήτης τῶν Ἰουδαίων. Δι' αὐτὸ ἐχρησιμοποίησε τὴν λέξιν «λατρεύομεν». Ὅτι βέβαια ἐλάτρευετο, δὲν εἶναι εἰς κανένα ἄγνωστον. Διότι ἴδιον τῆς μὲν δημιουργίας εἶναι νὰ λατρεύῃ, τοῦ δὲ Κυρίου τῆς δημιουργίας νὰ λατρεύεται. Ἄλλ' ὁμιλεῖ πλέον ὡς Ἰουδαῖος.

ἐνιαυθα, Ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι, φησὶν.

Ἐπάρας τοίνυν τὰ Ἰουδαϊκά, πάλιν ἀξιόπιστον ἑαυτὸν ποιεῖ, καὶ πείθει μᾶλλον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις προσέχειν, ἀνόποπον ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δεικνὺς διὸ οὐ τῇ
5 πρὸς τὸ ὁμόφυλον συγγενείᾳ τὰ ἐκείνων ἐπαίρει. Ὁ γὰρ περὶ τοῦ τόπου ταῦτα ἀποφηνάμενος, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἠῦχον Ἰουδαῖοι καὶ πλεονεκτεῖν πάντων ἐνόμιζον καὶ τὰ σεμνὰ τούτων καθελών, εὐδηλον διὸ οὐδὲ κατὰ ταῦτα πρὸς χάριν τινὸς ἔλεγεν, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας καὶ προορητικῆς δυνάμει.

Ἐπεὶ οὖν τῶν τοιούτων λογισμῶν τέως ἀπέσιτησεν εἰπὼν, «Πίστευσόν μοι, γύναι», καὶ τὰ ἐξῆς, ἐπάγει, «Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ἢ διὸ τὰ ἀγαθὰ τῇ οἰκουμένῃ ἐκεῖθεν γέγονε (τὸ γὰρ εἰδέναί Θεὸν καὶ τὸ καταγινώσκειν εἰδώλων, ἐκεῖθεν
15 τὴν ἀρχὴν ἔσχεν καὶ τὰ ἄλλα πάντα δόγματα, καὶ παρ' ἡμῖν δὲ αὐτὸ τὸ τῆς προσκυνήσεως, εἰ καὶ μὴ ὁρθῶς, ἀπογοῦν τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀρχὴν ἔλαβε)· σωτηρίαν οὖν ἢ ταῦτα ἢ τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν καλεῖ μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν τις ἀμάρτιοι ἀμφοτέρωτα ταῦτα σωτηρίαν καλῶν, ἣν εἶπεν ἐκ τῶν
20 Ἰουδαίων εἶναι. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος αἰνιτιζόμενος ἔλεγεν· «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεός».

Ὁρᾷς πῶς συγκροτεῖ τὴν Παλαιάν, καὶ ρίζαν δείκνυσι τῶν ἀγαθῶν, καὶ διὰ πάντων οὐκ ἐναντίον ὄντα τῷ νόμῳ,
25 εἶγε ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὴν ὑπόθεσιν εἶναι πάντων τῶν ἀγαθῶν φησιν; «Ἄλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐσθι, διὸ οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ». Πλεονεκτοῦμεν μὲν ὑμῶν, ὧ γύναι, φησί, τῷ τρόπῳ τῆς προσκυνήσεως· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος τέλος ἔξει λοιπόν. Οὐ γὰρ τὰ

Καὶ μὲ τὴν λέξιν «ἡμεῖς» ἐννοεῖ ἐδῶ ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι'.

Ἄφοῦ ἐξύψωσε λοιπὸν τοὺς Ἰουδαίους, πάλιν γίνεται ἀξιόπιστος καὶ συνδέει τὴν πίστιν μὲ τὰ λόγια του ἀπομακρύνων κάθε ὑποψίαν καὶ ἀποδεικνύων, ὅτι δὲν εἶχεν ἐξάρει αὐτοὺς ἕνεκα συγγενείας. Διότι ἐκεῖνος πού ἐκφράζει αὐτὴν τὴν γνώμην περὶ τοῦ τόπου, διὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἰουδαῖοι ἐκαυχῶντο πάρα πολὺ καὶ ἐφαντάζοντο ὅτι ὑπερέχουν ἀπὸ ὅλους, καὶ ὁ ὁποῖος ἀφήρεσε τὴν ὑπεροχὴν των, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν τὰ ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ κανένα, ἀλλὰ τὰ ἔλεγε πρὸς χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς προφητικῆς του δυνάμεως.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἀπεμάκρυνε πλέον τὴν Σαμαρεῖτιν ἀπὸ τοιούτους διαλογισμοὺς καὶ ἀφοῦ εἶπε· «Πίστευσέ με, γυναῖκα», προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς· «Διότι ἡ σωτηρία ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους». Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει τὰ ἐξῆς· ἢ δηλαδὴ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν προέλθει ὅλα τὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν οἰκουμένην (διότι ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ καταδίκη τῶν εἰδώλων ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν τὴν καταγωγὴν καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δόγματα καὶ ἡ ἰδική σου λατρεία, ἂν καὶ δὲν εἶναι ὀρθή, ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατάγονται), ἢ ὅλ' αὐτὰ ἢ τὴν ἰδικὴν του ἔλευσιν ὀνομάζει σωτηρίαν. Καὶ μᾶλλον δὲν θὰ πέσῃ κανεὶς ἔξω, ἂν καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὀνομάσῃ σωτηρίαν, διὰ τὴν ὁποίαν εἶπεν ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν Ἰουδαίων. Τοῦτο ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγεν· «Ἐκ τῶν ὁποίων κατάγεται κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὅλων Θεός».

Βλέπεις, μὲ ποῖον τρόπον ἐξαίρει τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ δεικνύει, ὅτι αὐτὴ εἶναι ρίζα ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅτι αὐτὸς μὲ κανένα τρόπον δὲν εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν νόμον; Ἄν βεβαίως, λέγει, ἡ αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι. «Ἄλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ ἤδη ἦλθεν, πού οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ θὰ λατρεύσουν τὸν Πατέρα». Ὑπερέχομεν, γυναῖκα, ἀπὸ σᾶς, λέγει, ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς λατρείας, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος. Διότι δὲν

τῶν τόπων ἀμειψθήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας, καὶ ταῦτα ἐπὶ θύραις ἐσηκέν· «Ἔρχεται γὰρ ὥρα, καὶ νῦν ἔστιν».

2. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ προφηταὶ πρὸ μακρῶν ἔλεγον χρό-
 5 νων ἅπερ ἔλεγον, τοῦτο ἀναιρῶν ἐνιαῦθα εἶπε «Καὶ νῦν ἔστιν». Μὴ νομίσης, φησί, ταύτην τοιαύτην εἶναι τὴν προφητείαν, ὡς μετὰ πολὺν γενήσεσθαι χρόνον. Τὰ γὰρ πράγματα ἐφείσθηκεν ἤδη, καὶ ἐπὶ θύραις ἐστίν, «Ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι
 10 καὶ ἀληθείᾳ». Εἰπὼν ἀληθινούς, συνεξέβαλε Σαμαρείταις Ἰουδαίους. Εἰ γὰρ καὶ ἐκείνων ἀμείνους οὐτοί, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐλάτιους πολλῶ, καὶ ἰσοοῦτον, ὅσον ἀληθείας τύπος. Λέγει δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἡ ἀληθῆς προσκύνησις καὶ Θεῷ πρέπουσα αὕτη ἐστίν. «Καὶ γὰρ ὁ Πα-
 15 τὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν».

Οὐκοῦν εἰ τοιοῦτους πάλαι ἐζήτει, οὐ βουλόμενος ἐκεί-
 νοις συνεχώρησε τὸν τρόπον, ἀλλὰ συγκαταβαίνων, καὶ διὰ
 τοῦτο, ἵνα καὶ τοιοῦτους εἰσαγάγῃ. Τίνες οὖν εἰσιν οἱ ἀληθι-
 νοὶ προσκυνηταί; Οἱ μήτε τόπῳ περικλείοντες τὴν λατρεί-
 20 αν, καὶ Θεὸν ἐν πνεύματι θεραπεύοντες· καθὼς καὶ ὁ Παῦ-
 λὸς φησιν· «Ὁ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ Εὐαγγε-
 λίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, «Παρακαλῶ ἡμᾶς πα-
 ρασιῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ,
 τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν». Ὅταν δὲ εἶπῃ, «Πνεῦμα ὁ
 25 Θεός», οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ τὸ ἀσώματον. Δεῖ τοίνυν τοῦ
 ἀσωμάτου καὶ τὴν λατρείαν τοιαύτην εἶναι καὶ διὰ τοῦ ἐν
 ἡμῖν ἀσωμάτου προσφέρεσθαι τουτέστι, διὰ τῆς ψυχῆς καὶ
 τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος. Διὸ φησι «Καὶ τοὺς προσκυνού-
 ντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν».

3. Ρωμ. 1, 9.

4. Αὐτόθι 12, 1.

θ' ἀλλάξουν μόνον οἱ τόποι, ἀλλὰ καὶ οἱ τρόποι τῆς λατρείας καὶ αὐτὰ εὐρίσκονται πολὺ πλησίον. «Διότι ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθεν».

2. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ προφῆται ἔλεγον πρὸ μακροῦ χρόνου αὐτὰ πού ἔλεγον, ταῦτα ἀκυρώνων ἐδῶ εἶπε, «Καὶ ἤδη ἦλθεν». Μὴ φαντασθῆς, λέγει, ὅτι αὐτὴ ἡ προφητεία θὰ ἐκπληρωθῆ μετὰ παρέλευσιν μακροῦ χρόνου. Διότι τὰ πράγματα εἶναι παρόντα καὶ πολὺ πλησίον ἢ ὥρα, «Ὅταν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ θὰ λατρεύουν τὸν Πατέρα πνευματικὰ καὶ ἀληθινά». Ὅταν εἶπεν ἀληθινοί, ἀπέκλεισε μαζὶ μὲ τοὺς Σαμαρείτας καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι, ἂν οἱ τελευταῖοι εἶναι καλύτεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον θὰ εἶναι πολὺ κατώτεροι καὶ μάλιστα τόσον, ὅσον διαφέρει ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν εἰκόνα. Λέγει δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ λατρεία καὶ ἀρμόζουσα εἰς τὸν Θεόν. «Διότι τέτοιους θέλει ὁ Πατὴρ νὰ εἶναι ἐκεῖνοι πού τὸν λατρεύουν».

Ἐὰν λοιπὸν τέτοιους ἐζήτει προσκυνητὰς δὲν συνεχώρησε ἐξ ἰδίας θελήσεως κάποτε τὸν τρόπον λατρείαντων, ἀλλ' ἐξ εὐσπλαχνίας, διὰ νὰ κάμῃ καὶ αὐτοὺς ἀληθινοὺς προσκυνητὰς. Ποῖοι εἶναι λοιπὸν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί; Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν περικλείουν τὴν λατρείαν εἰς τόπον, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι λατρεύουν τὸν Θεὸν πνευματικὰ Ὅπως εἶπε καὶ ὁ Παῦλος· «Τὸν ὁποῖον λατρεύω μὲ τὸ πνεῦμα μου εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Υἱοῦ του»³ καὶ ἐν συνεχείᾳ· «Σᾶς παρακαλῶ νὰ προσφέρετε τοὺς ἑαυτοὺς σας θυσίαν ζωντανὴν καὶ ἁγίαν, εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, τὴν λογικὴν σας λατρείαν»⁴. Καὶ ὅταν εἶπῃ, «Ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα», δὲν δηλώνει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ἀσώματον. Πρέπε λοιπὸν καὶ ἡ λατρεία τοῦ ἀσωμάτου νὰ εἶναι τέτοια καὶ νὰ προσφέρεται δι' ἐκεῖνου, τὸ ὁποῖον ἐντὸς ἡμῶν εἶναι ἀσώματον, δηλαδὴ διὰ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ Δι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ ἐκεῖνοι πού τὸν λατρεύουν, πρέπει νὰ τὸν λατρεύουν πνευματικὰ καὶ ἀληθινά».

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοί τῆς μὲν ψυχῆς ἠμέλουν, πολλὴν δὲ περὶ τὸ σῶμα σπουδὴν ἐποιοῦντο, καθαίροντες αὐτὸ παντοδαπῶς, φησὶν διὸ οὐ τῆ τοῦ σώματος καθαρότητι, ἀλλὰ τῷ ἐν ἡμῖν ἄσωμάτῳ, τοιτέστι τῷ νῷ, ὁ ἄσωματος θεραπεύεται. Μὴ τοίνυν πρόβατα θύετε καὶ μόσχους, ἀλλ' ὄλον σαγιὸν ἀνάθες τῷ Θεῷ καὶ ὀλοκαύτωσον τοῦτο γὰρ ἐστὶ θυσίαν ζῶσαν παρασιτῆσαι. Ἐν γὰρ ἀληθείᾳ δὴ προσκυνεῖν ὡς ἰά γε πρότερα ἰόπος ἦν, ἢ περιουμή, τὰ ὀλοκαυτώματα, τὰ θύματα, τὰ θυμιάματα· νυνὶ δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ἀλήθεια τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ σάρκα, ἀλλὰ πονηροὺς δεῖ περικόπτειν λογισμοὺς καὶ στανροῦν ἑαυτὸν καὶ τὰς ἀλόγους ἀναιρεῖν ἐπιθυμίας καὶ κατασφάττειν.

Ἰλιγγίασεν ἡ γυνὴ πρὸς τὰ λεχθέντα καὶ ἀπηγόρευσε πρὸς τὸ ὕψος τῶν εἰρημένων καὶ καμοῦσα ἄκουσον τί φησιν· «Οἶδα διὸ ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγόμενος Χριστός· διὰ τὴν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι». Καὶ πόθεν Σαμαρείταις τὸ προσδοκᾶν τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, τὸν Μωϋσέα δεξάμενοι μόνον; Ἀπ' αὐτῶν τῶν Μωϋσέως γραμμάτων. Καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ τὸν Υἱὸν ἀπεκάλυψε. Τὸ γάρ, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν». Πρὸς τὸν Υἱὸν εἶρητο καὶ τῷ Ἀβραάμ ἐν τῇ σκηνῇ οὗτός ἐστιν ὁ διαλεγόμενος· καὶ ὁ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων ἔλεγεν· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν». Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μωϋσῆς φησὶ· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε». Καὶ τὰ κατὰ τὸν ὄφιν καὶ τὰ κατὰ τὴν ράβδον τὴν Μωϋσέως καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸ πρόβατον καὶ πολλὰ ἕτερα ἐνῆν βουλομένοις· ἐκλέγειν τὴν

5. Γεν. 1, 26.

6. Αὐτόθι 49, 10.

7. Δευτ. 18, 15.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ καὶ οἱ Σαμαρεῖται καὶ οἱ Ἰουδαῖοι παρημέλουν μὲν τὴν ψυχὴν των, ἐφρόντιζον δὲ πολὺ διὰ τὸ σῶμα, καθαρίζοντες αὐτὸ μὲ ὄλους τοὺς τρόπους, τονίζει ὅτι ὁ ἀσώματος λατρεύεται ὄχι μὲ τὴν σωματικὴν ἀλλὰ μὲ τὴν πνευματικὴν καθαρότητα, δηλαδὴ μὲ τὸν νοῦν. Μὴ θυσιάξης λοιπὸν πρόβατα καὶ μοσχάρια, ἀλλὰ πρόσφερε τὸν ἑαυτὸν σου ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν Θεόν. Διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσφέρεις ζωντανὴν θυσίαν. Καὶ πρέπει νὰ τὸν λατρεύης ἀληθινά. Ὅλα τὰ προηγούμενα, ὅπως ἡ περιτομή, τὰ ὀλοκαυτώματα, τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα, τὰ θυμιάματα, ἦσαν τύπος. Τώρα δὲν εἶναι πλέον, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι ἡ ἀλήθεια. Διότι δὲν πρέπει νὰ περιορίζῃ κανεὶς τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὰς πονηρὰς σκέψεις καὶ νὰ σταυρώνη τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ ἐξαφανίζῃ καὶ νὰ θυσιάξῃ τὰς παραλόγους ἐπιθυμίας.

Αὐτὰ προκάλεσαν ἴλιγγον εἰς τὴν γυναῖκα καὶ δὲν ἠμπόρεσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῶν λεχθέντων καὶ ἐπειδὴ ἐκουράσθη, ἄκουσε, τί ἀπήντησε· «Ξεύρω ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ Μεσσίας, ὁ λεγόμενος Χριστός. Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, θὰ μᾶς τὰ γνωρίσῃ ὄλα. Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς· «Ἐγὼ εἶμαι πού ὁμιλῶ μαζί σου». Καὶ ἀπὸ ποῦ Σαμαρεῖται ἐπερίμεναν τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ παρεδέχοντο μόνον τὸν Μωϋσῆν; Ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γραπτὰ τοῦ Μωϋσέως. Διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀπεκάλυψε τὸν Υἱόν. Διότι τό, «Ἄς κάμωμεν ἄνθρωπον σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν»⁵, εἶχε λεχθῆ διὰ τὸν Υἱόν. Καὶ ὁ Ἰακώβ προφητεύων περὶ αὐτοῦ ἔλεγε· «Δὲν θὰ ἐξέλθῃ ἄρχων ἀπὸ τὸν Ἰούδα, οὔτε σκῆπτρον ἀπὸ τοὺς μηρούς του, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον τοῦτο προορίζεται καὶ ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν»⁶. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς εἶπεν· «Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς θὰ ἀναδείξῃ Προφήτην ἀπὸ τὸ μέσον τῶν ἀδελφῶν σας, ὅμοιον μὲ ἐμὲ καὶ πρέπει ν' ἀκούσετε αὐτόν»⁷. Καὶ ὄσα περὶ τοῦ ὄφραως, περὶ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσέως, περὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ προβάτου καὶ πολλὰ ἄλλα, πού

παρουσίαν αὐτοῦ ἀνακηρύττοντα.

Καὶ τί δήποτε, φησὶν, οὐκ ἀπὸ τούτων ἐνήγε τὴν γυναῖκα ὁ Χριστός, ἀλλὰ τῷ μὲν Νικοδήμῳ τὸν ὄφιν εἰς μέσον ἤγαγε καὶ τῷ Ναθαναὴλ προφητείας ἀνέμνησε, ταύτη
 5 δὲ οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν; Τίνος οὖν ἔνεκεν καὶ διατί; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἄνδρες ἦσαν, καὶ ἐν τούτοις ἐστρέφοντο· αὕτη δὲ γυνὴ πενιχρά, καὶ ἀμαθής, καὶ Γραφῶν ἀπειρος. Διὰ τοῦτο αὐτῇ οὐκ ἀπὸ τούτων διαλέγεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς προορήσεως αὐτὴν ἐπισπᾶται, καὶ διὰ τούτων εἰς
 10 μνήμην ἄγει τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκκαλύπτει λοιπὸν ἑαυτὸν ὅπερ ἂν εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ζητησάσῃ τῇ γυναικὶ εἶπεν, ἔδοξεν ἂν αὐτῇ ληρεῖν, καὶ εἰκῆ φθέγγεσθαι. Νῦν δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν ἐπὶ τὴν μνήμην ἄγων εὐκαίρως ἑαυτὸν ἀπεκάλυψε.

15 Καὶ τοῖς μὲν Ἰουδαίοις συνεχῶς λέγουσιν, «Ἔως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰπέ ἡμῖν, εἰ σὺ εἰ ὁ Χριστός»· τούτους μὲν οὐκ ἀπεκρίνατο σαφῶς, ταύτη δὲ εἶπε φανερῶς αὐτὸς εἶναι. Εὐγνωμονεσιτέρα γὰρ ἦν ἡ γυνὴ τῶν Ἰουδαίων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν ἐζήτουν, ἀλλ' ὑπὲρ
 20 τοῦ κωμωδεῖν αὐτὸν αἰεὶ. Εἰ γὰρ ἐβούλοντο μαθεῖν, ἱκανὴ καὶ ἡ διὰ τῶν ρημάτων καὶ ἡ διὰ τῶν Γραφῶν καὶ ἡ διὰ τῶν σημείων διδασκαλία ἦν. Αὕτη δὲ ἐξ ἀδεκάσιου γνώμης καὶ ἀπλῆς διανοίας ἐφθέγγετο ἅπερ ἐφθέγγετο· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ὑπ' αὐτῆς γενομένων. Καὶ γὰρ ἤκουσε
 25 καὶ ἐπίστευσε καὶ ἄλλους ἐπὶ τοῦτο ἐσαγγήνευσε· καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικὸς ἔστιν ἰδεῖν τὸ ἠκριβωμένον καὶ τὸ πιστόν. «Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ». Σφόδρα εἰς καιρὸν ἀπήνησαν, τῆς διδασκαλίας ἀπαρισθείσης. «Καὶ ἐθαύμαζον δι' αὐτῆς ἐλάλει. Οὐδεὶς μὲντοι εἶπε, Τί
 30 ζητεῖς; ἢ Τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;».

ἤμπορεῖ νὰ συγκεντρώσῃ κανεῖς, μαρτυροῦν τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ.

Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, δὲν ἐχρησιμοποίησε ταῦτα ὁ Χριστός, διὰ νὰ πείσῃ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' εἰς μὲν τὸν Νικόδημον ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν ὄφιν, εἰς τὸν Ναθαναὴλ ὑπενθύμισε προφητείας, ἀλλ' εἰς αὐτὴν δὲν εἶπε τίποτε; Διατί καὶ διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν ἄνδρες καὶ ἠσυχολοῦντο μὲ αὐτά, αὐτὴ δὲ ἦτο πτωχὴ καὶ ἀμαθὴς γυναῖκα καὶ ἐπομένως δὲν ἐγνώριζε τὰς Γραφάς. Διὰ τοῦτο δὲν κάμνει λόγον εἰς αὐτὴν περὶ τούτων, ἀλλὰ τὴν προσελκύει μὲ τὸ ὕδωρ καὶ μὲ τὴν προφητείαν καὶ μὲ αὐτὰ ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τῆς τὸν Χριστὸν καὶ ἀποκαλεῖται τὸν ἑαυτὸν του. Ἐὰν τὸ ἔλεγεν αὐτὸ εἰς τὴν γυναῖκα ὑπὸ τὴν ἀρχὴν χωρὶς νὰ τὸ ζητήσῃ, θὰ ἐφαίνετο ὅτι φλυαρεῖ καὶ ματαιοπονεῖ. Τώρα ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνακαλῶν εἰς τὴν μνήμην τῆς ταῦτα, ἀπεκάλυψε τὸν ἑαυτὸν τῆς καταλλήλως.

Καὶ εἰς τοὺς μὲν Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι συνεχῶς ἠρώτων, «Ἔως πότε θὰ μᾶς κρατῆς εἰς ἀμφιβολίαν; Ἐὰν ἐσὺ εἶσαι ὁ Χριστός, νὰ μᾶς τὸ εἰπῆς»⁸, δὲν ἀπήντησε σαφῶς, εἰς αὐτὴν ὅμως εἶπε φανερά, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Διότι ἡ γυνὴ ἦτο προθυμοτέρα ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἠρώτων διὰ νὰ μάθουν, ἀλλὰ πάντοτε διὰ νὰ τὸν διασύρουν. Διότι, ἐὰν ἤθελον νὰ μάθουν, ἦτο ἀρκετὴ καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Γραφῶν καὶ ἡ παράδοσις. Ἀλλ' ἡ Σαμαρεῖτις μὲ ἀδέκαστον κρίσιν καὶ ἀπλῆν διάνοιαν ὠμίλησεν ὅσα ὠμίλησε. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸν ἀπὸ ὅσα ἔκαμε μετὰ ταῦτα. Διότι καὶ ἤκουσε καὶ ἐπίστευσε καὶ ἄλλους ἔφερεν εἰς τὴν πίστιν. Καὶ ἤμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεῖς παντοῦ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν πίστιν τῆς γυναικός. «Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἦλθον οἱ μαθηταί του». Ἐπικαίρως εἶχαν ἔλθει, ἐνῶ ἤδη εἶχε περατωθῆ ἡ διδασκαλία. «Καὶ ἠπόρησαν, διότι ὠμίλει μὲ γυναῖκα. Κανεῖς ὅμως δὲν εἶπε· Τί ζητεῖς; ἢ Διατί ὁμιλεῖς μαζί της;».

3. Τί δὲ ἐθαύμαζον; Τὸ ἄνυφον, τὸ ταπεινὸν μεθ' ὑπερβολῆς, ὅτι οὕτω περιβλεπτός ὢν, ἠνείχετο μετὰ ισοαύτης ταπεινοφροσύνης γυναικί διαλέγεσθαι πενιχρᾶ καὶ Σαμαρείτιδι. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐκπλαγέντες οὐκ ἠρώτησαν τὴν αἰ-
5 τίαν· οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι τὴν τῶν μαθητῶν τάξιν διατηρεῖν, οὕτως αὐτὸν ἐδεδοίκεισαν καὶ ἠδοῦντο. Εἰ γὰρ καὶ μηδέπω τὴν ἀξίαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ὅμως ὡς θαυμασιῶ τιμι προσεῖχον καὶ πολλὴν αὐτῷ ἀπένεμον τὴν αἰδῶ.

10 Καίτοι γε πολλαχοῦ φαίνονται πολλὰ παρορησιαζόμενοι οἷον, διὰ τὸ Ἰωάννης ἐπιλίπη αὐτοῦ τῷ σιγήθει, ὅταν αὐτῷ προσιόντες λέγωσι, «Τίς μεῖζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν;», διὰ τὸ οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου παρακαλῶσιν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων καθίσῃ. Τίνος οὖν ἔνε-
15 κεν ἐνταῦθα οὐκ ἠρώτησαν; Ὅτι ἐκεῖνα μὲν πάντα ὡς εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα ἀνάγκην εἶχον ἐξετάζειν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν αὐτοῖς ισοῦτον διέφερε τὸ γιγνόμενον.

Καὶ Ἰωάννης δὲ μετὰ πολὺν χρόνον τοῦτο ἐποίησε πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει, ὅτε πλείονος ἀπήλαυσε παρορησίας, καὶ ἐθάρο-
20 ρει τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ· «Ὅστις γὰρ ἦν», φησί, «ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς». Τί τούτου τοῦ μακαρισμοῦ γένοιτ' ἂν ἴσον; Ἄλλὰ μὴ μέχρι τούτου σιῶμεν, ἀγαπητοί, τοῦ μακαρίζειν τὸν Ἀπόστολον, ἀλλ' ὥστε καὶ τῶν μακαριζομένων γενέσθαι, πάντα πράττωμεν καὶ μιμησώμεθα τῶν εὐαγγελιστῆν καὶ ἱ-
25 δωμεν τίνα ἦν ἃ τὴν ἀγάπην ἐποίησε τὴν ισοαύτην. Τίνα οὖν ἦν ταῦτα; Ἀφῆκε πατέρα καὶ πλοῖον καὶ δίκτυον καὶ ἠκολούθησε τῷ Ἰησοῦ. Ἄλλὰ τοῦτο κοινὸν αὐτῷ καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἦν καὶ πρὸς Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους τῶν ἀποστόλων. Τί δὴ οὖν τὸ ἐξαιρετικὸν ἦν, ὃ
30 πολλὴν τὴν ἀγάπην ἐποίησεν;

9. Ματθ. 19, 1.

10. Μάρκου 10, 35-37.

11. Ἰω. 19, 26.

3. Διατί ὅμως ἠπόρουν; Διὰ τὴν προσήνειαν καὶ τὴν ὑπερβολικὴν ταπεινότητα, διότι, ἐνῶ ἦτο τόσοσ περίβλεπτος, ἠνείκετο νὰ συζητῆ μὲ τόσοσν ταπεινοφροσύνην μὲ πτωχὴν γυναῖκα καὶ μάλιστα Σαμαρεῖτιν. Καὶ ὅμως, παρ' ὄλον ὅτι ἐξεπλάγησαν, δὲν ἠρώτησαν τὴν αἰτίαν. Τόσσοσ πειθαρχημένοι ἦσαν εἰς τὸ νὰ τηροῦν τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν πάντοτε, τόσοσν τὸν ἐφοβοῦντο καὶ τὸν ἐσέβοντο. Διότι, ἐνῶ δὲν εἶχον ἀκόμη σχηματίσει ἀνταξίαν γνώμην περὶ αὐτοῦ, ὅμως τὸν ἐτίμων σὰν ἀξιοθαύμαστον ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἀπέδιδαν μεγάλον σεβασμόν.

Καὶ ὅμως πολλὰς φορὰς φαίνονται θαρραλεώτεροι, ὅπως ὅταν ὁ Ἰωάννης ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ στήθους του, ὅταν προσερχόμενοι τὸν ἠρώτων· «Ποῖος θὰ εἶναι ἄρα γε ὁ μεγαλύτερος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», ὅταν τὰ παιδιὰ τοῦ Ζεβεδαίου τὸν παρεκάλουν νὰ καθίσουν ὁ ἓνας ἀπὸ τὰ δεξιὰ του καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὰ ἀριστερά του⁹. Διατί λοιπὸν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν τὸν ἠρώτησαν; Διότι τότε μὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσουν, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο περὶ τῶν ἰδικῶν των πραγμάτων, τώρα ὅμως δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τόσοσν πολὺ τὸ γεγονὸς αὐτό.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης μετὰ πάροδοσν πολλοῦ χρόνου ἔκαμε τὸ ἴδιο διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ὅταν ἀπήλαυσε μεγαλύτερας πεποιθήσεως καὶ ὅταν ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἀγάπην ἀπὸ τὸν Χριστόν. «Διότι αὐτὸς ἦτο ὁ μαθητής, τὸν ὁποῖον ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς»¹¹. Τί εἶναι ὅμοιον μὲ αὐτὸν τὸν μακαρισμόν; Ἄλλὰ ἄς μὴ σταθῶμεν, ἀγαπητοί, εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, εἰς τὸ νὰ μακαρίζωμεν δηλαδὴ τὸν Ἀπόστολον, καὶ ἄς ἰδοῦμεν ποῖα εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπροκάλεσαν αὐτὴν τὴν ἀγάπην. Ποῖα λοιπὸν ἦσαν αὐτά; Ἐγκατέλειψε τὸν πατέρα του, τὸ πλοῖον του καὶ τὰ δίκτυα καὶ ἠκολούθησε τὸν Ἰησοῦν. Ἄλλὰ τὸ ἴδιο εἶχε κάμει ὁ ἀδελφός του, ὁ Πέτρος, ὁ Ἀνδρέας καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι. Ποῖο λοιπὸν ἦτο αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸν τὸν ὁποῖον ἐπροκάλεσε τὴν μεγάλην ἀγάπην;

Αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ ἑαυτοῦ οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλ' ἢ διὰ ἡγαπᾶτο μόνον· τὰ δὲ κατορθώματα αὐτοῦ, δι' ἃ ἡγαπᾶτο, ἀπεισιώπησε μειριάζων. "Οἱ γὰρ αὐτὸν ἐξαίρειον τινα ἀγάπην ἡγάπησε, παντί που δῆλον ἦν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ
 5 διαλεγόμενος, οὐδὲ ἐρωτιῶν φαίνεται κατ' ἰδίαν αὐτόν, καθὼς Πέτρος πολλάκις, καθὼς Φίλιππος, καθὼς Ἰούδας καὶ Θωμᾶς· ἀλλ' ὅτι τῷ συναποσιόλω χάρισασθαι καὶ ὑπακοῦσαι ἠθέλησε, τότε μόνον. "Οἱ γὰρ ὁ κορυφαῖος αὐτόν ἠνάγκασε τῶν ἀποσιόλων νεύσας, τότε ἠρώτησε· πολλήν
 10 γὰρ οὔτιοι πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἀγάπην. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν ὁμοῦ φαίνονται ἀναβαίοντες καὶ κοινῇ δημηγοροῦντες.

Καίτοι γε ὁ Πέτρος θερμότερον πολλαχοῦ καὶ κινεῖται καὶ φθέγγεται· καὶ πρὸς τῷ τέλει δὲ ἀκούει τοῦ Χριστοῦ
 15 λέγοντος· «Πέτρε, φιλεῖς με πλεόν τούτων;». Ὁ δὲ πλεόν τούτων ἀγαπῶν, εὐδηλον διὰ καὶ ἡγαπᾶτο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν Ἰησοῦν, ἐκεῖνο δὲ ἐκ τοῦ ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ δῆλον ἐγένετο. Τί οὖν εἰσιν, ὃ τὴν ἐξαίρειον ἀγάπην ἐποίησεν; Ἐμοὶ δοκεῖ πολλήν τὸν ἄνδρα ἐπιείκει-
 20 αν ἐπιδείκνυσθαι καὶ πραΰτητα· διόπερ οὐδὲ παρρησιαζόμενος πολλαχοῦ φαίνεται. Τοῦτο δὲ ἡλίκον ἐστὶν καὶ ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως δῆλον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἰσοῦτον καὶ ἡλικουῖτον τοῦτο εἰργάσατο.

Οὐδὲν γὰρ ταπεινοφροσύνης ἴσον. Διὰ τοῦτο τῶν μα-
 25 καριουτῶν ἐντεῦθεν ἤρξατο ὁ Χριστός. "Ὡσπερ γὰρ τινα θεμέλιον καὶ κρηπίδα μεγίστης οἰκοδομῆς καταβάλλεσθαι μέλλων, οὕτω τὴν ταπεινοφροσύνην πρώτην ἔθηκεν. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἔστιν ταύτης σωθῆναι χωρὶς· ἀλλὰ κἂν νησιεύη τις κἂν εὐχεται κἂν ἐλεημοσύνην ποιῇ μετὰ ἀπονοίας, βδελυ-
 30 κτὰ πάντα, ταύτης μὴ παρούσης· ὥσπερ οὖν ποθεινὰ καὶ

12. Ἰω. 21, 15.

13. Ματθ. 5, 8.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης δὲν λέγει τίποτε ἄλλο περὶ αὐτοῦ, παρὰ μόνον ὅτι ἠγαπᾶτο ἀπὸ τὸν Χριστόν. Διότι εἶναι εἰς τὸν καθένα φανερόν, ὅτι τὸν ἠγάπα ἰδιαίτερος. Ἀλλὰ πουθενὰ δὲν φαίνεται νὰ ὁμιλῇ κατ' ἰδίαν μαζί του οὔτε νὰ τὸν ἐρωτᾷ, ὅπως ἔκαμνε πολλὰς φορὰς μὲ τὸν Πέτρον, μὲ τὸν Ἰούδαν καὶ μὲ τὸν Θωμᾶν, ἀλλὰ μίαν μόνον φορὰν, ὅταν ἠθέλησε νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ νὰ ἀκούσῃ τὸν συναπόστολον. Διότι, ὅταν ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων τοῦ ἔνευσε, τότε ἠναγκάσθη νὰ ἐρωτήσῃ, διότι αὐτοὶ εἶχον μεγάλην ἀγάπην μεταξύ των. Δι' αὐτὸ καὶ εἰς τὸν ναὸν φαίνονται ν' ἀνεβαίνουν μαζί καὶ ἀπὸ κοινοῦ νὰ δημηγοροῦν.

Καὶ ὅμως ὁ Πέτρος πολλὰς φορὰς κινεῖται καὶ ὁμιλεῖ θερμότερον. Καὶ τέλος ἤκουσε τὸν Χριστόν νὰ τὸν ἐρωτᾷ: «Πέτρε, μὲ ἀγαπᾷς περισσότερο ἀπὸ αὐτούς;»¹². Ἐκεῖνος δὲ πού τὸν ἠγάπα περισσότερο, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἠγαπᾶτο περισσότερο. Ἀλλ' ἦτο φανερόν, ὅτι ἄλλο ἦτο ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἄλλο τὸ ν' ἀγαπᾶται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, πού ἐπροκάλεσε τὴν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Ἰωάννην; Ἐγὼ νομίζω ὅτι οὗτος ἐδείκνυε μεγάλην ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα, δι' αὐτὸ καὶ πουθενὰ δὲν φαίνεται νὰ ἐνεργῇ μὲ θάρρος. Πόσον δὲ μεγάλο εἶναι τοῦτο, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Διότι καὶ ἐκεῖνος κατὰ τὸν ἴδιον ἐνήργει τρόπον.

Πράγματι, δὲν ὑπάρχει τίποτε ὅμοιον μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἤρχισε τοὺς μακαρισμοὺς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρετὴν¹³. Διότι ὅπως ἀκριβῶς προκειμένου νὰ οἰκοδομήσῃ μεγίστην οἰκοδομὴν τοποθετεῖ τὸν θεμέλιον λίθον καὶ τὸ κρηπίδωμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ἐτοποθέτησε πρώτην τὴν ταπεινοφροσύνην. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῶμεν χωρὶς αὐτὴν. Ἀλλὰ καὶ ἂν νηστεύῃ κανεὶς καὶ ἂν προσεύχεται καὶ ἂν κάμνη ἐλεημοσύνας μὲ ἐπίδειξιν, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀξιοκαταφρόνητα, ὅταν ἀπουσιάζῃ ἡ ταπεινοφροσύνη, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι εὐκταῖα καὶ ἀξιαγάπητα, καὶ μὲ ἀσφάλειαν ἀσκοῦνται, ὅταν αὐτὴ

ἐπέρασια παρουσίας καὶ μετὰ ἀσφαλείας πάντα γίνεται.

Μειριάζωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, μειριάζωμεν. Καὶ γὰρ σφόδρα ράδιον τὸ κατορθῶμα, ἐὰν νήφωμεν. Τί γὰρ ὅλως ἐστὶ τὸ πρὸς ἀπόνοιάν σε ἐπαῖρον, ἄνθρωπε; Οὐχ ὄρας τὸ
 5 τῆς φύσεως εὐτελές; τῆς προαιρέσεως τὸ εὐόλισθον; Ἐν-
 νόησον σαυτοῦ τὴν τελευτήν· ἐννόησον τῶν ἁμαρτημάτων τὸ
 πλήθος. Ἄλλ' ἴσως πολλὰ κατορθῶν μέγα φρονεῖς; Αὐτῷ
 μὲν οὖν τούτῳ πάντα ἀπολεῖς. Διόπερ οὐχ οὔτω τὸν ἁμαρτιά-
 νοντα, ὡς τὸν κατορθοῦντα σπουδάξῃν χρὴ μειριάξῃν. Τί
 10 δῆποτε; Ὅτι ὁ μὲν ἔχει τὴν ἀνάγκην τοῦ συνειδότης· ὁ δὲ
 ἂν μὴ σφόδρα νήφη, ταχέως, ὥσπερ ὑπὸ τινος πνεύματος
 ἀναρριπισθεῖς, αἵρεταί τε καὶ ἀφανίζεται καθάπερ ὁ Φα-
 ρισαῖος.

Ἄλλὰ πένησι παρέχεις; Ἄλλ' οὐ τὰ σά, ἀλλὰ τὰ τοῦ
 15 Δεσπότου, τὰ κοινὰ τῶν ὁμοδούλων. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα
 ταπεινοῦσθαι χρὴ, ἐν ταῖς τῶν ὁμογενῶν συμφοραῖς τὰ ἐ-
 αυτοῦ προορῶντα, καὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐν ἐκείνοις μαν-
 θάνοντα. Ἴσως καὶ ἡμεῖς τοιούτων ἦμεν προγόνων. Εἰ δὲ
 μειέστη πρὸς ἡμᾶς ὁ πλοῦτος, ἀλλ' εἰκὸς αὐτὸν καὶ κατι-
 20 λιπεῖν πάλιν ἡμᾶς. Τί δὲ ὅλως καὶ ὁ πλοῦτός ἐστιν; Σκιά
 ἀδρανῆς, καπνὸς διαλυόμενος, ἄνθος χόρτου, μᾶλλον δὲ καὶ
 ἄνθους εὐτελέστερος. Τί οὖν ἐπὶ χόρτῳ μέγα φρονεῖς; Οὐ-
 χὶ καὶ ληστῆς παραγίνεται πλοῦτος καὶ μαλακοῖς καὶ πόρ-
 ναις καὶ τυμβωρύχοις; Τοῦτο οὖν σε ἐπαίρει, ὅτι τοιούτους
 25 ἔχεις κοινωνοὺς τοῦ κτήματος;

Ἄλλὰ τιμῆς ἐραῖς; Ἄλλ' οὐδὲν εἰς τιμὴν λόγον ἐλεη-
 μοσύνης ἐπιτηδειότερον. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ καιηναγκασμέ-
 ναι εἰσὶ καὶ μετὰ μίσους, αἱ τιμαὶ αἱ τοῦ πλούτου καὶ τῆς
 δυναστείας, αὗται δὲ ἐκ προαιρέσεως καὶ ἀπὸ συνειδήτους

εἶναι παροῦσα.

Ἄς εἴμεθα μετριόφρονες, ἀγαπητοί, ὡς εἴμεθα μετριόφρονες. Διότι ἡ ἀρετὴ αὐτὴ εἶναι πολὺ εὐκόλη, ἂν εἴμεθα νηφάλιοι. Διότι, τί εἶναι ἐκεῖνο, ἄνθρωπε, ποῦ σὲ ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν; Δὲν βλέπεις τὴν μηδαμινότητα τῆς φύσεως, τὴν ἐπιθυμίαν ποῦ εἶναι ἕτοιμη εἰς τὸ ὀλίσθημα; Σκέψου τὸν θάνατόν σου. Σκέψου τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτημάτων σου. Ἄλλ' ἴσως μεγαλοφρονεῖς, ἐπειδὴ ἠμπορεῖς νὰ κατορθώσης πολλά; Ἐνεκα ὅμως αὐτοῦ τοῦ λόγου θὰ χάσης τὰ πάντα. Ἐνεκα τούτου ὄχι τόσον ὁ ἀμαρτωλός, ὅσον ὁ ἐπιδιώκων τὴν ἀρετὴν πρέπει νὰ μετριοφρονῇ. Διατί; Διότι ὁ μὲν ἕνας σκέπτεται τοῦτο ἐκ συνειδήσεως, ὁ δὲ ἄλλος, ἂν δὲν εἶναι πολὺ νηφάλιος ταχέως σὰν νὰ ἔχη ἀρπαγῇ ἀπὸ κάποιον ἄνεμον χάνεται καὶ ἐξαφανίζεται, ὅπως ἐκεῖνος ὁ Φαρισαῖος.

Ἄλλὰ δίδεις εἰς τοὺς πτωχοὺς; Δὲν εἶναι ὅμως ἰδικά σου, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου καὶ κοινὰ εἰς τοὺς ὁμοδόλους. Καὶ δι' αὐτὸ μάλιστα πρέπει νὰ εἶσαι ταπεινός, ὅταν εἰς τὰς συμφορὰς τῶν συνανθρώπων σου προβλέπεις τὰς ἰδικὰς σου καὶ ὅταν διδάσκεισαι ἀπὸ ἐκείνας τὴν ἰδικὴν σου φύσιν. Ἴσως καὶ ἡμεῖς νὰ καταγώμεθα ἀπὸ τοιούτους προγόνους. Ἐὰν δὲ τὰ πλούτη μετεφέρθησαν πρὸς ἡμᾶς, φυσικὸν εἶναι πάλιν νὰ μᾶς ἐγκαταλείψουν. Καὶ τί εἶναι τὰ πλούτη; Σκιὰ ἀδρανῆς, καπνὸς ποῦ διαλύεται, ἄνθος χόρτου μᾶλλον δὲ καὶ εὐτελέστερα ἀπὸ τὰ ἄνθη. Διατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι διὰ τὸ χόρτον; Μήπως τὰ πλούτη δὲν πηγαίνουν καὶ εἰς ληστὰς καὶ εἰς τοὺς διεφθαρμένους καὶ εἰς τὰς πόρνas καὶ εἰς τοὺς τυμβωρύχους; Ὑπερηφανεύεσαι λοιπὸν, διότι ἔχεις τέτοιους κοινούς συνιδιοκτῆτας;

Ἄλλ' ἐπιθυμεῖς τὰς τιμὰς; Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε καταλληλότερον διὰ τὴν τιμὴν ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι αἱ τιμαὶ ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὰ πλούτη καὶ τὴν δύναμιν εἶναι ἀναγκαστικαὶ καὶ μισηταί, ἀλλ' αὐταὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν καλὴν θέλησιν καὶ ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῶν τιμών-

τῶν τιμώντων. Διόπερ οὐδὲ ἐκβάλλειν αὐτὰς δύναται ποιε
 οὶ τιμώντες. Εἰ δὲ ἄνθρωποι τοσαύτην τῆς ἐλεημοσύνης ἀ-
 πονέμουσι τὴν αἰδῶ καὶ πάντα αὐτοῖς συνεύχονται τὰ ἀγα-
 θά, ἐννόησον πηλίκην παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ λήψον-
 5 ται τὴν ἀντίδοσιν, οἷαν τὴν ἀμοιβήν. Τοῦτον τοίνυν ζητῶμεν
 τὸν πλοῦτον, τὸν ἀεὶ μένοντα καὶ μηδέποτε δραπειεύοντα· ἵνα
 καὶ ἐνιαῦθα μεγάλοι καὶ ἐκεῖ γενόμενοι λαμπροί, τῶν αἰω-
 νίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα
 10 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

των. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ τιμῶντες δὲν ἤμποροῦν νὰ τὰς ἀποβάλλουν ποτέ. Ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι ἀπονέμουν τόσον σεβασμὸν εἰς τὴν ἐλεημοσύνην καὶ εὐχονται μετ' αὐτῆς ὄλα τὰ ἀγαθὰ, σκέψου πόσῃν ἀνταμοιβῇν θὰ λάβουν ἀπὸ τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, ποίαν ἀμοιβήν. Ἄς ζητοῦμεν λοιπὸν αὐτὸν τὸν πλοῦτον ποὺ μένει καὶ δὲν δραπετεύει ποτέ, ἵνα, ἀφοῦ γίνωμεν καὶ ἐδῶ μεγάλοι καὶ ἐκεῖ λαμπροί, ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ΄.

Ἰω. 4,28 - 39

«Ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις· Ἐϋτε, ἴδετε ἄν-
5 θρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;».

1. Πολλῆς ἡμῖν θερμότητος δεῖ καὶ σπουδῆς διεγρηγο-
μένης· ταύτης γὰρ ἄνευ οὐκ ἔνεσι τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμέ-
νων ἡμῖν ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο δεικνὺς ὁ Χριστός φησι, νῦν
10 μὲν· «Ἐὰν μή τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ μοι,
οὐκ ἔστι μου ἄξιος»· νῦν δέ· «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν
καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη ἀνήφθη;», δι' ἀμφοτέρων τούτων τὸν
διακαῆ καὶ πεπυρωμένον μαθητὴν καὶ πρὸς πάντα κίνδυ-
νον παρεσκευασμένον ἡμῖν παρασιῆσαι βουλόμενος.

15 Τοιαύτη τις ἦν καὶ αὕτη ἡ γυνή. Οὕτω γὰρ ὑπὸ τῶν
εἰρημένων ἀνήφθη, ὡς καὶ τὴν ὑδρίαν ἀφείναι καὶ τὴν χρεί-
αν δι' ἣν παρεγένειο καὶ δραμοῦσαν εἰς τὴν πόλιν, πάντα
τὸν δῆμον ἐλκύσαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. «Ἐϋτε γάρ», φησί, «καὶ
ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Σκόπει
20 σπουδὴν καὶ σύνεσιν· Ἦλθεν ὑδρεύσασθαι· καὶ ἐπειδὴ τῆς
ἀληθινῆς πηγῆς ἐπέτυχε, κατεφρόνησε λοιπὸν τῆς αἰσθητῆς,
διδάσκουσα ἡμᾶς, εἰ καὶ διὰ μικροῦ παραδείγματος, ἀλλ' ὅ-
μως ἐν τῇ τῶν πνευματικῶν ἀκροάσει πάντων ὑπερορᾶν τῶν
βιωτικῶν καὶ μηδένα λόγον αὐτῶν ποιεῖσθαι.

25 Κατὰ γὰρ τὴν ἰδίαν δύναμιν, ὅπερ οἱ ἀπόστολοι ἐποίη-
σαν καὶ αὕτη πεποίηκε μειζρόνως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ κλη-
θέντες ἀφῆκαν τὰ δίκτυα· αὕτη δὲ αὐτομάτως, οὐδενὸς πα-

1. Ἰω. 4, 28-30.
2. Ματθ. 10, 38.
3. Λουκᾶ 12, 40.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ'.

Ἰω. 4,28 - 39

«Ἐφησε λοιπὸν τὴν ὑδρίαν τῆς ἡ γυναῖκα καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἶπεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἕναν ἄνθρωπον, ποὺ μοῦ εἶπεν ὅλα, ὅσα ἔκαμα. Μήπως εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός;»¹.

1. Ἐχομεν ἀνάγκην μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ διακαοῦς ζήλου, διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ὑπεσχημένα εἰς ἡμᾶς ἀγαθά. Αὐτὸ θέλει νὰ ἐπισημάνῃ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ ἄλλοτε μὲν· «Ἐὰν δὲν πάρῃ κανεὶς τὸν σταυρὸν τοῦ καὶ δὲν μὲ ἀκολουθήσῃ, δὲν μοῦ εἶναι ἄξιός»², ἄλλοτε δέ· «Πῦρ ἦλθα νὰ βάλω εἰς τὴν γῆν καὶ πῶς θὰ ἤθελα νὰ εἶχεν ἤδη ἀνάψει»³. Μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς λόγους τοῦ θέλει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ, πόσον θερμὸς καὶ γεμᾶτος ἀπὸ ζῆλον καὶ ἔτοιμος διὰ κάθε κίνδυνον πρέπει νὰ εἶναι ὁ μαθητής.

Τέτοια ἦτο καὶ αὐτὴ ἡ γυναῖκα. Διότι τόσον διακαῆς ἐνθουσιασμὸς τὴν κατέλαβεν, ὥστε καὶ τὴν ὑδρίαν ν' ἀφήσῃ καὶ τὴν ἀνάγκην διὰ τὴν ὁποῖαν εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ καὶ ἀφοῦ ἔτρεξεν εἰς τὴν πόλιν νὰ προσελκύσῃ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὅλον τὸν λαόν, λέγουσα· «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἕναν ἄνθρωπον, ποὺ μοῦ εἶπεν ὅλα, ὅσα ἔχω κάμει». Πρόσεξε τὴν προθυμίαν τῆς καὶ τὴν σύνεσίν τῆς. Ἐπῆγε διὰ νὰ πάρῃ ὕδωρ καὶ ἐπειδὴ ἐπέτυχε τὴν ἀληθινὴν πηγὴν, περιεφρόνησε πλέον τὴν ὑλικήν, διδάσκουσα ἡμᾶς, ἂν καὶ μὲ μικρὸν παράδειγμα, ὅτι πρέπει, ὅταν ἀκούωμεν νὰ γίνεται λόγος διὰ τὰ πνευματικά, νὰ περιφρονῶμεν ὅλα τὰ βιωτικὰ καὶ καθόλου νὰ μὴ τὰ λογαριάζωμεν.

Διότι καὶ αὐτὴ, ἀναλόγως μὲ τὴν δύναμίν τῆς ἔκαμε τὸ ἴδιο ποὺ εἶχαν κάμει οἱ Ἀπόστολοι καὶ μάλιστα μὲ μεγαλύτερον ἐνθουσιασμόν. Διότι οἱ μὲν Ἀπόστολοι ἄφησαν τὰ δίκτυα, ἐπειδὴ προσεκλήθησαν. Αὐτὴ ὁμῶς ἐκουσίως καὶ χωρὶς νὰ τὴν διατάξῃ κανεὶς, ἀφήνει τὴν ὑδρίαν καὶ

ραγγείλαντος, ἀφήσει τὴν ὑδρίαν καὶ εὐαγγελιστῶν ἔργον ποιεῖ ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἀναπιερωθεῖσα. Καὶ οὐχ ἓνα καλεῖ καὶ δεύτερον, καθάπερ Ἀνδρέας καὶ Φίλιππος, ἀλλὰ πόλιν ὀλόκληρον ἀνασιήσασα καὶ δῆμον τοσοῦτον, οὕτω πρὸς αὐ-

5 τὸν ἤγαγε. Καὶ σκόπει πῶς συνειῶς λέγει. Ἐδεῦτε, ἴδετε τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μετὰ συγκαταβάσεως, μεθ' ἧς καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἐσαγήνευσεν, ἐπισπᾶται τοὺς ἄνδρας. «Ἐδεῦτε γάρ, ἴδετε ἄνθρωπον», φησὶν, «ὃς εἰπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Καὶ οὐκ ἠσχύνθη εἰπεῖν, διὸ «Ἐἶπέ μοι πάντα

10 ὅσα ἐποίησα». Καίτοι γε ἐνήν εἰπεῖν ἐτιέρωσ. Ἐδεῦτε, ἴδετε προφητεύοντα· ἀλλ' ὅταν πυρωθῇ ψυχῇ τῷ πυρὶ τῷ θεῷ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ γῆ λοιπὸν ὄρα, οὐ πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς αἰσχύνην, ἀλλ' ἐνός ἐστὶ μόνου, τῆς κατεχούσης αὐτὴν φλογός.

15 «Μήτι οὐτός ἐστιν ὁ Χριστός;». Ὅρα πάλιν σοφίαν πολλὴν γυναικός. Οὕτε ἀπεφήνατο σαφῶς, οὕτε ἐσίγησεν. Ἐβούλετο γάρ οὐκ ἐκ τῆς οἰκειᾶς ἀποφάσεως εἰσάγειν αὐτούς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῆς ἐκείνου τῆς ψήφου ταύτης ποιῆσαι κοινωρούς· ὃ μᾶλλον εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον.

20 Καίτοι οὐ πάντα αὐτῆς τὸν βίον ἐξήγγειλεν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν εἰρημένων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπέπειστο. Καὶ οὐκ εἶπε, Ἐδεῦτε, πιστεύσατε, ἀλλά, «Ἐδεῦτε, ἴδετε», ὃ τούτων κορυφώτερον ἦν, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐφείλκετο.

Εἶδες τῆς γυναικὸς τὴν σοφίαν; Ἥδει γάρ, ἥδει

25 σαφῶς, διὸ γενοσάμενοι μόνον τῆς πηγῆς ἐκείνης, τὰ αὐτὰ πείσονται ἅπερ καὶ αὐτή. Καίτοι γε εἴ τις τῶν ἄλλων ἦν τῶν παχυτέρων, καὶ συνεσκίασεν ἂν τὸν ἔλεγχον· αὕτη δὲ ἐκπομπεύει τὸν ἑαυτῆς βίον καὶ εἰς μέσον προτίθησιν, ὥστε πάντας ἐπισπάσασθαι καὶ ἐλεῖν.

30 «Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἡρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέ-

ἀναλαμβάνει ἀποστολικὸν ἔργον, ἐπειδὴ ἡ χαρὰ τῆς ἔδωσε πτερά. Καὶ δὲν προσκαλεῖ ἓνα καὶ δύο, ὅπως ὁ Ἄνδρέας καὶ ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνεστάτωσε τὴν πόλιν καὶ ὅλον τὸν λαόν, τὸν ἔφεραν εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ πρόσεχε μὲ πρόσην σύνεσιν ὁμιλεῖ. Διότι δὲν εἶπεν, Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε τὸν Χριστόν, ἀλλὰ προσελκύει τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως μὲ τὴν ἰδίαν συγκαταβατικότητα, μὲ τὴν ὁποῖαν προσεῖλκυσε αὐτὴν ὁ Χριστός. Διότι εἶπεν· «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἓναν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μοῦ εἶπεν ὅλα ὅσα ἔχω κάμει». Καὶ δὲν ἐντράπηκε νὰ εἰπῇ· «Μοῦ εἶπε ὅλα ὅσα ἔχω κάμει». Καὶ ὅμως ἤμποροῦσε νὰ ὁμιλήσῃ κατ' ἄλλον τρόπον· Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε τὸν Προφήτην. Ἄλλ' ὅταν θερμανθῇ ἡ ψυχὴ μὲ τὸ θεῖον πῦρ, δὲν βλέπει τίποτε ἀπὸ τὰ γῆινα, οὔτε δόξαν οὔτε ἐντροπήν.

«Μήπως αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός»; Βλέπεις πάλιν τὴν μεγάλην σοφίαν τῆς γυναίκος; Διότι καθαρὰ ὠμίλησεν, οὔτε ἐσιώπησε. Διότι δὲν ἤθελε νὰ τοὺς παρασύρῃ μὲ τὴν ἰδικὴν τῆς γνώμην, ἀλλ' ἀφοῦ ἀκούσουν τὸν Χριστόν, νὰ γίνουν κοινωνοὶ μὲ ἰδικὴν τοὺς ἀπόφασιν. Αὐτὸ ἔκαμνε τὸν λόγον τῆς περισσότερον εὐπρόσδεκτον. Καὶ ὅμως δὲν ἀπεκάλυπεν εἰς τὸν Χριστόν ὀλόκληρον τὸν βίον τῆς, ἀλλ' εἶχε πεισθεῖ ὅτι οὗτος ἐγνώριζε τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ ὅσα αὐτὸς εἶχεν εἰπεῖ. Καὶ δὲν εἶπεν· Ἐλᾶτε, πιστεύσατε, ἀλλὰ «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε», τὸ ὁποῖον ἦτο ἐλαφρότερον καὶ τοὺς προσεῖλκυε περισσότερον.

Εἶδες τὴν σοφίαν τῆς γυναίκος; Διότι ἤξευρε καὶ ἤξευρε καλά, ὅτι, ἐὰν ἐδοκίμαζαν μόνον ἀπὸ ἐκείνην τὴν πηγὴν θὰ συνέβαινε καὶ εἰς αὐτοὺς ὅ,τι εἶχε συμβῆ καὶ εἰς ἐκείνην. Καὶ ὅμως, ἂν ἦτο κάποια ἄλλη μὲ μεγαλυτέραν ἀναισθησίαν, θ' ἄφηνεν εἰς τὸ σκότος τὸ παράπτωμά τῆς. Αὐτὴ ὅμως ἀποκαλύπτει ὅλον τὸν βίον τῆς καὶ τὸν φέρει εἰς τὸ μέσον ὥστε νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ νὰ τοὺς αἰχμαλωτήσῃ ὅλους.

«Ἐν τῷ μεταξὺ τὸν παρεκάλουν οἱ μαθηταὶ τοῦ λέγον-

γοντες· Ραββί, φάγε». Τὸ «Ἠρώτων», ἐνιαῦθα Παρεκάλουν
 ἐστί, τῇ ἐγχωρίῳ αὐτῶν φωνῇ. Ὁρῶντες γὰρ αὐτὸν κεκημη-
 κία ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐπικειμένης φλογός, παρε-
 κάλουν αὐτόν. Οὐ γὰρ ἦν προπειθείας τὸ δεῖσθαι ὑπὲρ σι-
 5 τίων, ἀλλὰ φιλοσοργίας τῆς περὶ τὸν διδάσκαλον. Τί οὖν
 ὁ Χριστός; «Ἐγὼ βρωῶν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.
 Ἔλεγον οὖν πρὸς ἀλλήλους· Μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φα-
 γεῖν;».

Τί τοίνυν θαυμάζεις εἰ ἡ γυνή, ὕδωρ ἀκούσασα, ἔτι
 10 ὕδωρ ἐφαντάζειο, ὅπου γε καὶ οἱ μαθηταὶ ἔτι ταῦτα πά-
 σχουσι καὶ οὐδὲν οὕτω πνευματικὸν νοοῦσιν, ἀλλὰ ἀπο-
 ροῦσι μὲν, πάλιν δὲ τὴν αἰδῶ τὴν συνήθη καὶ τὴν τιμὴν τῷ
 διδασκάλῳ νέμουσι, πρὸς ἀλλήλους μὲν διαλεγόμενοι, αὐτῷ
 δὲ πεῦσιν οὐ τολμῶντες προσαγαγεῖν; Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ
 15 ποιοῦσιν, ἐπιθυμοῦντες μὲν ἐρωτῆσαι, οὐκ ἐρωτῶντες δέ.
 Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐμὸν βρωμά ἐστι», φησὶν, «ἵνα ποιῶ
 τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον».
 Τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐνιαῦθα βρωῶν ἐκάλεσε, δει-
 κνὺς ὅσην ἐπιθυμίαν ἔχει τῆς ἡμετέρας προνοίας. Ὡπερ
 20 γὰρ ἡμῖν ποθεινὸν τὸ ἐοθίειν, οὕτως αὐτῷ τὸ σωθῆναι ἡμᾶς.

Ἄκουε δὲ πῶς πανταχοῦ οὐκ ἐκ τοῦ προχείρου πάντα
 ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ πρῶτον εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλει τὸν ἀκροα-
 τήν, ἵνα ἀρξάμενος ζητεῖν τί τὸ λεγόμενον, εἶτα ἀπορῶν
 καὶ κάμνων, μετὰ πλείονος ἀποδέξεται προθυμίας φανέν
 25 τὸ ζητούμενον, καὶ μᾶλλον διανοιστῆ πρὸς τὴν ἀκρόασιν.
 Διατί γὰρ μὴ εὐθέως εἶπε, «Ἐμὸν βρωμά ἐστιν, ἵνα ποιή-
 σω τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου»; καίτοι οὐδὲ τοῦτο σαφὲς
 ἦν, ἀλλὰ τοῦ προτέρου σαφέστερον· ἀλλὰ τί; «Ἐγώ», φησί,
 «βρωῶν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε». Πρότερον γὰρ
 30 αὐτούς, ὅπερ ἔφη, τῇ διαπορήσει προσεκτικωτέρους ἐργά-
 σασθαι βούλεται, καὶ ἐθῖσαι καὶ διὰ τοιοῦτων αἰνιγμάτων

τες. Διδάσκαλε, φάγε». Τὸ «ἡρώτων» ἐδῶ σημαίνει παρεκάλουν, κατὰ τὴν τοπικὴν των διαλέκτων. Τὸν παρεκάλουν νὰ φάγη, ἐπειδὴ τὸν ἔβλεπαν κουρασμένον ἀπὸ τὴν ὁδοιπορίαν καὶ ἀπὸ τὸν καύσωνα. Τὸ ὅτι τὸν παρεκάλουν νὰ φάγη, δὲν ἦτο ἔνδειξις αὐθαδείας, ἀλλὰ φιλοστοργίας διὰ τὸν διδάσκαλον. Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ἐγὼ ἔχω φαγητὸν νὰ φάγω, τὸ ὁποῖον σεῖς δὲν ξεύρετε. Ἔλεγαν τότε οἱ μαθηταὶ μεταξὺ των· «Μήπως τοῦ ἔφερε κανεὶς νὰ φάγη;».

Διατί λοιπὸν ἀπορεῖς, πὺ δταν ἡ γυναῖκα ἤκουσεν ὕδωρ, εἶχεν ἀκόμη εἰς τὸν νοῦν της ὕδωρ, ἀφοῦ καὶ οἱ μαθηταὶ ἀκόμη ἔπαθαν τὰ ἴδια καὶ δὲν ἐννοοῦν ἀκόμη τίποτε τὸ πνευματικόν, ἀλλ' ἀποροῦν μὲν, ὅμως ἀποδίδουν εἰς τὸν διδάσκαλον τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ τὸν σεβασμόν, ἀλλὰ δὲν τολμοῦν νὰ τὸν ἐρωτήσουν; Τὸ ἴδιο ἔχουν κάμει καὶ ἄλλας φορές, ἐπιθυμοῦν δηλαδὴ νὰ τὸν ἐρωτήσουν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐρωτοῦν. Τί ἀπήντησε λοιπὸν ὁ Χριστός; «Τὸ ἰδικόν μου φαγητὸν εἶναι νὰ κάμω τὸ θέλημα αὐτοῦ πὺ μὲ ἔστειλε καὶ νὰ τελειώσω τὸ ἔργον του». Τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ὠνόμασεν ἐδῶ φαγητόν, ἀποδεικνύων πόσῃ προθυμίαν ἔχει νὰ προβλέπῃ δι' ἡμᾶς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς φροντίζει διὰ τὴν τροφήν μας, ἔτσι φροντίζει καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

Ἄκουε λοιπὸν, μὲ ποῖον τρόπον ἀποκαλύπτει τὰ πάντα ὄχι ἀμέσως, ἀλλὰ πρῶτα προκαλεῖ εἰς τὸν ἀκροατὴν ἀπορίαν, διὰ ν' ἀρχίσῃ νὰ ἐρευνᾷ, τί σημαίνει αὐτὸ πὺ λέγεται, ἔπειτα, δταν ἀρχίσῃ ν' ἀμφιβάλλῃ καὶ νὰ κουράζεται, διὰ νὰ δεχθῇ μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ πὺ ἐρευνᾷ καὶ διὰ νὰ ἐντείνῃ περισσότερο τὴν προσοχὴν του. Διατί λοιπὸν δὲν εἶπεν ἀμέσως «Ἰδικόν μου φαγητὸν εἶναι νὰ κάμω τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου», μολονότι καὶ αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο σαφές, ἀλλ' ὅπωςδήποτε σαφέστερον ἀπὸ ἐκεῖνο πὺ εἶπε προηγουμένως. Διότι ὅπως εἶπα, ἤθελε νὰ τοὺς κάμῃ προσεκτικωτέρους διὰ τῆς ἀπορίας καὶ νὰ τοὺς συνηθίσῃ ν' ἀκούουν τὰ λόγια του διὰ τοιούτων αἰνιγμά-

ἀκούειν τὰ λεγόμενα. Τί δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; λέγει λοιπὸν αὐτὸ καὶ ἐρμηνεύει «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τετραμήνον ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Ἴδου λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώ-
5 ρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμόν».

2. Ἴδου πάλιν τοῖς συντρόφοις ὀνόμασιν ἀνάγει πρὸς τὴν τῶν μεγίστων θεωρίαν αὐτοῦς. Καὶ γὰρ «Βρῶμα» εἰ-
πὼν, οὐδὲν ἕτερον ἐδήλωσεν, ἢ τὴν τῶν μελλόντων παρα-
γίνεσθαι σωτηρίαν ἀνθρώπων· καὶ ἡ χώρα δὲ καὶ ὁ θερι-
10 σμὸς τὸ αὐτὸ δηλοῖ, τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν τῶν ἐτοιμῶν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ κηρύγματος. Ὁφθαλμοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ τοὺς τῆς διανοίας, καὶ τοὺς τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ἐώρων λοιπὸν τὸ πλῆθος ἐρχόμενον τῶν Σαμαρειτῶν τὴν δὲ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν ἐτοιμότητα, τὰς χώρας τὰς λευκαιο-
15 μένας φησὶν. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἀσιάχες ἐπειδὴν λευκανθῶ-
σι πρὸς ἄμητόν εἰσιν ἔτοιμοι οὕτω καὶ οὗτοι νῦν, φησί, πρὸς σωτηρίαν εἰσὶ παρεσκευασμένοι καὶ εὐτρεπεῖς.

Καὶ διατί μὴ εἶπε σαφῶς, ὅτι ἔρχονται πιστεῦσαι οἱ ἀνθρώποι καὶ ἔτοιμοί εἰσι πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ λόγου, κα-
20 τηγηθέντες μὲν παρὰ τῶν προφητῶν καὶ τὸν καρπὸν λοι-
πὸν ἀποδιδόντες, ἀλλὰ χώραν καὶ θερισμόν ἐκάλεσε; τί βούλονται αὐτῷ αἰτιαί αἱ τροπαί; Οὐ γὰρ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦτο ποιεῖ· καὶ οἱ προ-
φηταὶ δὲ τῷ αὐτῷ κέχρηται τρόπῳ, μεταφορικῶς πολλὰ
25 λέγοντες. Τί δήποι' οὖν τὸ αἷτιον; οὐ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα τοῦ Πνεύματος ἢ χάρις ἐνομοθέτησεν ἀλλὰ τίνος ἔνεκεν, καὶ διατί; Δυοῖν ἔνεκεν προφάσεων μιᾶς μὲν, ὥστε ἐμφαντι-
κώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ μᾶλλον ὑπ' ὄψιν ἄγειν τὰ λεγόμενα. Ἡ γὰρ διάνοια, τῆς συντρόφου τῶν πραγμάτων
30 εἰκόνας ἐπιλαβομένη, διανίσταται μᾶλλον, καὶ ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰ πράγματα ὁρῶσα, κατέχεται μειζόνως.

των. Ποῖο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς του; Τὸ λέγει καὶ τὸ ἑρμηνεύει· «Σεῖς δὲν λέγετε, Τέσσαρας μῆνας ἀκόμη καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Σᾶς λέγω λοιπόν, σηκώσετε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας καὶ κοιτάξτε τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι λευκά, ἕτοιμα πρὸς θερισμόν».

2. Νὰ πάλιν, μὲ τὰ λόγια ποῦ τοῦ ἦσαν οἴκεια, ἀνυψώνει αὐτοὺς εἰς τὴν θεώρησιν τῶν ὑψίστων πραγμάτων. Διότι μὲ τὴν λέξιν «βρῶμα» δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλὰ καὶ τὸ χωράφι καὶ ὁ θερισμὸς τὸ ἴδιο σημαίνει, δηλαδὴ τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν, ποῦ εἶναι ἕτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὸ κήρυγμα. Μὲ τὴν λέξιν ὀφθαλμοὺς ἐννοεῖ ἐπίσης τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος. Διότι ἔβλεπαν ἤδη τὸ πλῆθος τῶν Σαμαρειτῶν, ποῦ ἤρχετο. Καὶ τὴν ἐτοιμασίαν τῆς θελήσεως ἐκείνων ὀνομάζει λευκὰ χωράφια. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ στάχεις, ὅταν ἀσπρίσουν, εἶναι ἕτοιμοι πρὸς θερισμόν, ἔτσι καὶ οἱ Σαμαρεῖται τώρα εἶναι ἕτοιμοι καὶ πρόσφοροι διὰ τὴν σωτηρίαν.

Καὶ διατί δὲν εἶπε καθαρά, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται διὰ νὰ πιστεύσουν καὶ εἶναι ἕτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὸν λόγον, ἀφοῦ ἤδη ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς Προφήτας καὶ πρόκειται ν' ἀποδώσουν τὸν καρπὸν, ἀλλὰ τοὺς ὠνόμασε χωράφι καὶ θερισμόν; Τί ἐννοοῦν δι' αὐτὸν αὐταὶ αἱ μεταφοραὶ; Ὅχι μόνον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἀλλ' εἰς ὀλόκληρον τὸ Εὐαγγέλιον κάμνει τοῦτο. Ἄλλωστε καὶ οἱ Προφῆται τὸν ἴδιον τρόπον μεταχειρίζονται λέγοντες πολλὰ μὲ μεταφορικὴν σημασίαν. Ποία εἶναι ἡ αἰτία; Διότι βεβαίως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος δὲν ἐτακτοποίησεν αὐτὰ χωρὶς κρίσιν. Ἄλλὰ διὰ ποῖον λόγον; Διὰ δύο αἰτίας: Ἡ μία εἶναι, ὅτι ἔτσι ὁ λόγος γίνεται ἐντονώτερος καὶ παραστατικώτερος. Διότι, ὅταν ἡ σκέψις συλλάβῃ τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων ποῦ εἶναι σύμφωνος μὲ τὰ λόγια, κινεῖται περισσότερο καὶ αἰχμαλωτίζεται εὐκολώτερον, σὰν νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα ζωγραφισμένα.

Ἐνὸς μὲν οὖν ἕνεκα τούτου δευτέρου δέ, ὥστε καὶ
 γλυκαίνεσθαι τὴν διήγησιν, καὶ μονιμοτέραν εἶναι τῶν λε-
 γομένων τὴν μνήμην. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπόφρασις χειροῦται
 καὶ ἐνάγει τὸν ἀκροατὴν τὸν πολύν, ὡς ἡ διὰ τῶν πραγμά-
 5 των διήγησις, καὶ ἡ ὑπογραφή πείρας. Ὁ διὰ τῆς παρα-
 βολῆς ἔστι μετὰ πολλῆς γινόμενον ἰδεῖν τῆς σοφίας.

«Καὶ ὁ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν
 εἰς ζωὴν αἰώνιον». Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ἀμῆτου τούτου καρπός,
 οὐκ εἰς αἰώνιον ζωὴν, ἀλλ' εἰς τὴν πρόσκαιρον ταύτην προ-
 10 χωρεῖ· ὁ δὲ πνευματικός, εἰς τὴν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον. Ὁ-
 ρᾶς πῶς αἰσθητὰ μὲ τὰ ρήματα, πνευματικὰ δὲ τὰ νοήματα
 καὶ δι' αὐτῶν τῶν λέξεων διαιρεῖ τὰ γήινα ἀπὸ τῶν οὐ-
 ρανίων; Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὕδατος διαλεγόμενος ἐποίησε,
 τὸ ἰδιάζον αὐτοῦ θεῖς, ὅτι «Ὁ πίνω τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐ μὴ
 15 διψήσῃς», τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, τὸ εἰς ζωὴν αἰώνιον λέ-
 γων τὸν καρπὸν συνάγεσθαι τοῦτο· «Ἴνα καὶ ὁ σπείρων
 ἰμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων».

Τίς ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ τίς ὁ θερίζων; Οἱ προφηταὶ
 εἰσὶν οἱ σπείραριτες· ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ ἐθέρισαν, ἀλλ' οἱ ἀπό-
 20 σιτολοι. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπεσιτέρηται τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς
 ἀμοιβῆς τῶν πόνων, ἀλλὰ συνήδονται καὶ χαίρουσι σὺν ἡ-
 μῖν, εἰ καὶ μὴ σὺν ἡμῖν θερίζουσιν. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἀμητός
 ἔργον τοῦ σπόρου. Ἐνθα οὖν ἐλάτιων ἐστὶ μὲν ὁ πόνος, μεί-
 ζων δὲ ἡ ἡδονή, ἐνταῦθα ὑμᾶς εἰτήρησα, οὐκ ἐν τῷ σπόρῳ.
 25 Πολλὴ γὰρ ἐκεῖ ἡ ταλαιπωρία καὶ ὁ πόνος. Ἐν γὰρ τῷ
 ἀμητῷ ἡ μὲν πρόσσδος πολλή, πόνος δὲ οὐ ἰσοῦτος, ἀλλὰ
 καὶ πολλὴ ἡ εὐκολία. Ἐνταῦθα δὲ βούλειαι κατασκευάσαι
 διὰ τούτων, ὅτι Καὶ προφητῶν θέλημα τοῦτό ἐστι, τὸ ἐμοὶ
 τοὺς ἀνθρώπους προσελθεῖν. Τοῦτο καὶ ὁ νόμος κατασκευά-

Αὐτὴ εἶναι ἡ μία αἰτία. Ἡ ἄλλη εἶναι, ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ διήγησις γίνεται περισσότερον εὐχάριστος καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν λόγων διαρκεῖ περισσότερον. Διότι δὲν εἶναι ἡ θέλησις ποὺ καθηλώνει καὶ πείθει τοὺς πολλοὺς ἀκροατὰς τόσον, ὅσον ἡ περιγραφὴ ἐκείνων τῶν πραγμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἰδίαν πεῖραν. Καὶ αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς, ὅτι γίνεται διὰ τῆς παραβολῆς μὲ μεγάλην σοφίαν.

«Καὶ ὁ θεριστὴς παίρνει μισθὸν καὶ μαζεύει καρπὸν διὰ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον». Δηλαδή ὁ καρπὸς αὐτοῦ τοῦ θερισμοῦ εἶναι ὠφέλιμος διὰ τὴν παρούσαν ζωὴν καὶ ὄχι διὰ τὴν αἰώνιον, ὁ πνευματικὸς ὅμως καρπὸς εἶναι ὠφέλιμος διὰ τὴν ἀγήραστον καὶ ἀθάνατον ζωὴν. Βλέπεις, πῶς τὰ μὲν λόγια εἶναι αἰσθητά, τὰ δὲ νοήματα πνευματικὰ καὶ πῶς μὲ τὰς λέξεις αὐτὰς χωρίζει τὰ γήϊνα ἀπὸ τὰ οὐράνια; Ἐκεῖνο δηλαδή ποὺ ἔκαμεν ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὕδατος, ὅταν ἔδειξε τὴν ιδιότητά του, λέγων, «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ πιῆ αὐτὸ τὸ ὕδωρ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ», τὸ ἴδιο κάμνει καὶ τώρα, ὅταν λέγῃ, ὅτι αὐτὸς ὁ καρπὸς θὰ μαζευθῆ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, «Διὰ νὰ χαίρουν μαζί καὶ ὁ σπορευὺς καὶ ὁ θεριστὴς».

Ποῖος εἶναι ὁ σπορευὺς καὶ ποῖος ὁ θεριστὴς; Σπορεῖς ἦσαν οἱ Προφῆται, ἀλλὰ δὲν ἐθήρισαν ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι. Ἀλλὰ δὲν ἐστερήθησαν ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἀπὸ τὴν ἀμοιβὴν τῶν κόπων των, ἀλλὰ εὐχαριστοῦνται καὶ χαίρουν μαζί μας, ἂν καὶ θερίζουν μαζί μας. Διότι ὁ θερισμὸς δὲν εἶναι ἔργον τῆς σπορᾶς. Ὅπου λοιπὸν ὁ μὲν κόπος εἶναι μικρότερος, ἡ δὲ εὐχαρίστησις μεγαλυτέρα, ἐκεῖ σᾶς ἐτοποθέτησα καὶ ὄχι εἰς τὴν σποράν. Διότι εἰς αὐτὴν εἶναι μεγάλη ἡ ταλαιπωρία καὶ ὁ κόπος. Ἀλλ' εἰς τὸν θερισμὸν καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι μεγάλη, ὁ δὲ κόπος δὲν εἶναι τόσος ἀλλὰ καὶ ἡ εὐκολία μεγάλη. Μὲ αὐτὰ θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι ἦτο θέλημα τῶν Προφητῶν τοῦτο, τὸ νὰ ἔλθω δηλαδή πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλωστε αὐτὸ εἶχε προετοιμασθῆ καὶ ἀπὸ τὸν νόμον. Δι' αὐτὸ ἔσπειραν, διὰ νὰ παραγάγουν τὸν

ζεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔσπειραν, ἵνα τοῦτον τέκωσι τὸν καρπὸν.

Δείκνυσι δὲ διὸ κακείνους αὐτὸς ἀπέσειλε, καὶ διὰ πολλὴν ἢ συγγένειαν τῇ Καινῇ πρὸς τὴν Παλαιάν, καὶ πάντα ὁμοῦ διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης κατασκευάζει. Μέννηται
5 δὲ καὶ λόγον περοιμιώδους περιφερομένου παρὰ πολλῶν. «Ἐν γὰρ τούτῳ», φησὶν, «ὁ λόγος ἐστὶν ὁ ἀληθῆς, διὸ ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων». Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ πολλοί, εἶποιε ἄλλοι μὲν τοὺς πόνους ὑπέστησαν, ἄλλοι δὲ τοὺς καρποὺς ἐδρέποντο· καὶ λέγει, διὸ οὗτος ὁ λόγος
10 ἐνταῦθα μάλιστα τὴν ἀλήθειαν ἔχει. Ἐπόνησαν μὲν γὰρ οἱ προφηταί, ὑμεῖς δὲ τοὺς καρποὺς τοὺς ἐκ τῶν ἐκείνων πόνων ἀμᾶσθε.

Καὶ οὐκ εἶπε, τοὺς μισθοὺς· οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις ἄμιθος ὁ πολὺς ἐκείνος πόνος· ἀλλὰ, τοὺς καρπούς. Τοῦτο καὶ Δα-
15 νιὴλ ἐποίησε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς παροιμίας μέμνηται λεγούσης· «Ἐξῆλθεν ἐξ ἀνόμων πλημμέλεια». Καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ θρηνεῖν μέμνηται τοιαύτης παροιμίας. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπε, «Ἴνα καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων». Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε λέγειν διὸ ἄλλος ἔσπειρε καὶ
20 ἄλλος θερίζει, ἵνα μὴ τις, ὅπερ ἔφην, ἀποστερηθῆται τοὺς προφήτας νομίση τοῦ μισθοῦ, ξένον τι λέγει καὶ παράδοξον καὶ τοῖς αἰσθητοῖς οὐ συμβαῖνον, ἀλλὰ τῶν πνευματικῶν ἐξαίρετον ὄν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πράγμασι τοῖς αἰσθητοῖς ἐὰν συμβῇ ἕτερον σπείραι καὶ ἕτερον θερίσαι, οὐχ ὁμοῦ
25 χαίρουσιν, ἀλλὰ ἀλγοῦσιν οἱ σπείραντες, ἅτε ἐτέροις κημόντες, χαίρουσι δὲ οἱ θερίζοντες μόνοι. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ θερίζοντες ἅπερ ἔσπειραν, ὁμοίως τοῖς ἀμῶσι χαίρουσιν· ὁθεν δῆλον, διὸ καὶ αὐτοὶ κοινωνοῦσι τῶν μισθῶν.

30 «Ἐγὼ ἀπέσειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ ὑμεῖς κηκοπιᾶκατε· ἄλλοι κηκοπιᾶκασι καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν

καρπὸν τοῦτον.

Δεικνύει ἐπίσης ὅτι καὶ ἐκείνους αὐτὸς τοὺς εἶχεν ἀποστείλει καὶ ὅτι ὑπάρχει μεγάλη συγγένεια μεταξὺ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτυχάνει συγχρόνως μὲ αὐτὴν τὴν παραβολὴν. Ἐνθυμεῖται ἐπίσης καὶ μίαν παροιμίαν, πού ἐλέγετο ἀπὸ πολλούς. «Ἐδῶ ἀληθεύει ἡ παροιμία, ὅτι ἄλλος σπέρνει καὶ ἄλλος θερίζει». Αὐτὰ τὰ ἔλεγαν πολλοί, διότι ἄλλοι ἐκοπίαζαν καὶ ἄλλοι ἐθέριζαν τοὺς καρπούς. Καὶ τονίζει, ὅτι αὐτὴ ἡ παροιμία ἀληθεύει ἐντελῶς εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν. Διότι ἐκοπίασαν οἱ Προφῆται ἑσεῖς ὅμως θερίζετε τοὺς καρπούς ἀπὸ τοὺς κόπους ἐκείνων.

Δὲν εἶπε τὸν μισθόν, διότι καὶ ὁ κόπος ἐκείνων δὲν ἦτο χωρὶς μισθόν, ἀλλὰ τοὺς καρπούς. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Δανιήλ. Διότι καὶ αὐτὸς ἐνεθυμήθη αὐτὴν τὴν παροιμίαν καὶ εἶπεν· «Ἀπὸ τοὺς ἀνόμους προῆλθε τὸ ἔγκλημα». Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαυῖδ εἰς τὸν θρῆνον του ἐνεθυμήθη αὐτὴν τὴν παροιμίαν. Δι' αὐτὸ προηγουμένως ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ· «Διὰ νὰ χαίρουν μαζὶ καὶ ὁ σπορευὸς καὶ ὁ θεριστής». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἰπῇ, ὅτι ἄλλος ἔσπειρε καὶ ἄλλος θερίζει, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς, ὅπως εἶπα, ὅτι οἱ Προφῆται εἶχον στερηθῆ τοῦ μισθοῦ, λέγει κάτι παράξενον καὶ ἀπροσδόκητον, πού δὲν συμβαίνει εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα, ἀλλὰ κατ' ἐξαίρεσιν μόνον εἰς τὰ πνευματικά. Διότι εἰς τὰ πράγματα πού ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ἐὰν συμβῆ ἄλλος νὰ σπείρη καὶ ἄλλος νὰ θερίσῃ, δὲν χαίρουν καὶ οἱ δύο μαζὶ, ἀλλὰ λυποῦνται ἐκεῖνοι πού ἔσπειραν καὶ χαίρουν μόνον ἐκεῖνοι πού θερίζουν, ἐπειδὴ ἄλλοι ἐκοπίασαν. Εἰς αὐτὴν ὅμως ἐδῶ τὴν περίπτωσιν δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν θερίζουν, ὅσα ἔσπειραν, χαίρουν ἐξ ἴσου μ' ἐκείνους πού θερίζουν. Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι καὶ αὐτοὶ μετέχουν εἰς τὸν μισθόν.

«Ἐγὼ σᾶς ἔστειλα νὰ θερίσετε ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἐκοπιάσατε. Ἄλλοι ἔχουν κοπιάσει καὶ σεῖς εἰσήλθατε

εἰσεληλύθατε». Ταύτη προιρέπει μᾶλλον αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει ἐπίπονον εἶναι τὸ πρᾶγμα τὸ τὴν οἰκουμένην περιελθεῖν καὶ κηρῦσαι, δείκνυσιν ὅτι καὶ ρᾶσιόν ἐστι. Τὸ γὰρ σφόδρα ἐπίπονον ἐκεῖνο ἦν, ὃ πολλοῦ καμάτου ἐδεῖτο, 5 τὸ καταβαλεῖν τὰ σπέρματα καὶ ψυχὴν ἀμύητον ἐναγαγεῖν εἰς θεογνωσίαν. Τίνος δὲ ἔνεκεν ταῦτα φθέγγεται; Ἴνα ὅτιαν αὐτοὺς ἀποσιεῖλη εἰς τὸ κηρῦσαι, μὴ θοροβηθῶσιν, ὡς εἰς πρᾶγμα ἐπίπονον πεμπόμενοι. Τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον τῶν προφητῶν ἦν, φησί, καὶ μαρτυρεῖ τὸ ἔργον τῷ λόγῳ, 10 ὅτι ὑμεῖς ἐπὶ τὰ εὐκόλα ἤλθετε. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ θερισμοῦ μετ' εὐκολίας μὲν ὁ καρπὸς συνάγεται καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἢ ἄλλως πληροῦται τῶν δραγμάτων, οὐκ ἀναμενόντων τὰς τῶν καιρῶν τροπὰς, καὶ χειμῶνα καὶ ἔαρ καὶ ὄμβρον οὔτω καὶ νῦν γίνεται καὶ τὰ ἔργα θοᾶ.

15 Μεταξὺ οὖν λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα, ἐξήεσαν οἱ Σαμαρεῖται καὶ συνήγειο ἀνθρώπον ὁ καρπός. Διὰ τοῦτο εἶπεν «Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ βλέπετε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσιν». Εἶπε ταῦτα καὶ τὸ ἔργον ἐφάνη καὶ τὰ ῥήματα ἐκ τῶν πραγμάτων ἐωρᾶτο. «Ἐκ γὰρ τῆς πόλεως ἐ- 20 κείνης πολλοί», φησὶν, «ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικός, μαρτυρούσης, ὅτι Εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Συνεώρων γὰρ ὅτι οὐκ ἂν ἐθαύμασε πρὸς χάριν ἢ γυνὴ τὸν διελέγξαντα αὐτῆς τὰ πλημμελήματα, οὐδ' ἂν ὑπὲρ τοῦ χαρίσασθαι ἑτέρῳ τὸν ἑαυτῆς ἐξεπόμπευσε 25 βίον.

3. Μιμησώμεθα δὴ τὴν γυναῖκα καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκ τοῖς οἰκείοις ἁμαρτήμασι μὴ αἰσχυνώμεθα ἀνθρώπους, ἀλλὰ φοβώμεθα ὡς χρὴ Θεὸν τὸν καὶ νῦν ὁρῶντα τὸ γινόμενον καὶ τότε κολάζοντα τοὺς μὴ μετανοήσαντας νῦν ὡς νῦν γε 30 τοῦναντίον ποιῶμεν. Τὸν μὲν γὰρ μέλλοντα κρίνειν, οὐ δεδοίκαμεν, τοὺς δὲ οὐδὲν ἡμᾶς παραβλάπιοντας, τούτους φρίτ-

εἰς τὸν κόπον των». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς προτρέπει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐφαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ κοπιαστικὸν νὰ περιέλθουν τὴν οἰκουμένην καὶ νὰ κηρύξουν, ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι συγχρόνως καὶ πολὺ εὐκόλον. Διότι ἐκεῖνο πού ἦτο πολὺ κοπιαστικὸν καὶ ἐχρειάζετο μεγάλον κόπον, ἦτο νὰ ρίψουν τοὺς σπόρους καὶ τὴν ἀμύητον ψυχὴν νὰ φέρουν εἰς θεογνωσίαν. Διὰ ποῖον λόγον λέγει ταῦτα; Διὰ νὰ μὴ φοβηθοῦν, ὅταν τοὺς στείλῃ νὰ κηρύξουν, σὰν νὰ πηγαίνουν εἰς κάτι τὸ πολὺ κοπιαστικόν. Διότι, λέγει, τὸ καθῆκον τῶν Προφητῶν ἦτο πολὺ κοπιαστικώτερον, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα, ἐνῶ ἐσεῖς ἦλθατε εἰς τὰ εὐκολώτερα. Διότι, ὅπως εἰς τὸν θερισμὸν ὁ καρπὸς μαζεύεται μὲ εὐκολίαν καὶ ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος τὸ ἄλώνι γεμίζει ἀπὸ δεμάτια, πού δὲν περιμένουν τὰς καιρικὰς μεταβολὰς, τὸν χειμῶνα, τὴν ἀνοιξιν καὶ τὴν βροχὴν, ἔτσι γίνεται καὶ τώρα καὶ τὰ ἴδια τὰ ἔργα φωνάζουν.

Ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν αὐτά, εἰς τὸ μεταξὺ ἐξήρχοντο οἱ Σαμαρεῖται καὶ ἐμαζεύετο πυκνὰ ὁ καρπός. Δι' αὐτὸ εἶπε· «Σηκώσατε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας καὶ βλέπετε τὰ χωρία, ὅτι εἶναι λευκά». Αὐτὸ εἶπε καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπεδείχθη, διότι τὰ λόγια ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰ ἔργα. «Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτας τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν ἐξ αἰτίας τῆς μαρτυρίας τῆς γυναικός. Ἰσοῦς εἶπεν ὅλα ὅσα ἔκαμα». Διότι ἔβλεπαν, ὅτι δὲν θὰ ἐπαινοῦσεν ἡ γυνὴ χαριστικῶς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τὴν ἤλεγξε διὰ τὰ ἁμαρτήματά της οὔτε καὶ θὰ διεπόμπευε τὸν βίον της διὰ νὰ φανῇ εὐχάριστος εἰς ἄλλον.

3. Ἄς μιμηθῶμεν λοιπὸν τὴν γυναῖκα καὶ ἡμεῖς καὶ ἄς μὴ ἐντρεπώμεθα διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας τοὺς ἀνθρώπους, ἄς φοβώμεθα ὅπως πρέπει τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος καὶ τώρα βλέπει τὰ ἔργα μας καὶ τότε θὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς πού τώρα δὲν μετανοοῦν. Ἄλλ' ἡμεῖς κάμνομεν τὸ ἀντίθετον. Διότι ἐκεῖνον πού θὰ μᾶς κρίνῃ δὲν φοβούμεθα, ἀλλὰ φοβούμεθα αὐτοὺς πού δὲν ἠμποροῦν νὰ μᾶς βλάψουν καὶ

τομεν, καὶ τὴν παρ' αὐτῶν αἰσχύνην τρέμομεν. Διὰ τοῦτο ἐν ᾧ δεδοίκαμεν, ἐν τούτῳ τὴν τιμωρίαν δίδομεν. Ὁ γὰρ αἰσχύνην ἀνθρώπων ὑφορώμενος νῦν μόνον, Θεοῦ δὲ ὄρωντος μὴ αἰσχυνόμενος πράξαι τι ἄτιπον, μὴ θέλων μετανοῆσαι καὶ μεταβαλέσθαι, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐνώπιον ἐνὸς καὶ δευτέρου, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης παραδειγματίζεται.

Ὅτι γὰρ καὶ τῶν ἀγαθῶν πράξεων καὶ τῶν οὐ τοιούτων μέγα θέατρον ἐκεῖ κάθηται, ἢ τῶν προβάτων καὶ τῶν ἐρίφων παραβολὴ παιδευέτω σε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων· «Δεῖ γὰρ ἡμᾶς», φησί, «παρασιῆναι ἔμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος ὅσα ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Καὶ πάλιν· «Ὅς φανερώσει τὰ κρυπὰ τοῦ σκότους». Ἐπραξάς τι πονηρὸν ἢ ἐνενόησας καὶ κρύπτεις ἄνθρωπον; Ἄλλὰ τὸν Θεὸν οὐ κρύπτεις. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων σοι μέλει· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοῦτό σοι φόβος. Οὐκοῦν ἐνόησον δι' οὐδὲ ἀνθρώπους λαθεῖν δυνήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Πάντα γὰρ ὡς ἐν εἰκόνι τότε σιήσεται καὶ ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ὡς αὐτοκατάκριτον ἕκαστον γενέσθαι.

Καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ πλουσίου. Καὶ γὰρ καὶ τὸν ὑπεροφθένια πένητα, τὸν Λάζαρον λέγω, πρὸ ὀφθαλμῶν εἶδεν ἐσιῶτα ὁ πλούσιος, καὶ δὴ πολλάκις ἐβδελύξατο δάκτυλον, τοῦτον παρακαλεῖ παραμυθίαν αὐτῷ γενέσθαι τότε. Παρακαλῶ τοίνυν, κἄν μηδεὶς ἴδῃ τὰ ἡμέτερα, ἕκαστον ἡμῶν εἰς τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς εἰσελθεῖν, καὶ καθίσαι ἑαυτῷ δικαιοσύνην τὸν λογισμὸν, καὶ εἰς μέσον ἄγειν τὰ πεπλημμελημένα· καὶ εἰ μὴ θούλοιο ἐκπομπευθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ, ἐπι-

5. Β' Κορ. 5, 10.

6. Α' Κορ. 4, 50.

τρέμομεν νὰ μὴ κακοχαρακτηρισθῶμεν ἀπὸ αὐτούς. Διὰ τοῦτο ὅποιον φοβούμεθα, αὐτὸν τιμωροῦμεν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ φροντίζει νὰ μὴ φαίνεται αἰσχρὸς μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἐντρέπεται ὅμως νὰ κάμῃ κάτι τὸ κακόν, ἐπειδὴ μόνον ὁ Θεὸς τὸν βλέπει, ἂν δὲν θέλῃ νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ ἀλλάξῃ, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ γίνῃ καταγέλαστος ὄχι ἐνώπιον ἑνὸς καὶ δύο, ἀλλ' ἐνώπιον τῆς οἴκουμένης ὀλοκλήρου.

Διότι, ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει μεγάλη συγκέντρωσις τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν πράξεων, σὲ διδάσκει ἢ παραβολὴ τῶν προβάτων καὶ τῶν ἐριφίων καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ ὁποῖος λέγει· «Διότι πρέπει ὅλοι ἡμεῖς νὰ φανερωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ λάβῃ ὁ καθεὶς ὅτι τοῦ ἀρμόζει δι' ὅσα ἔκαμε μὲ τὸ σῶμα του, εἴτε καλὸν εἴτε κακόν»⁵. Καὶ πάλιν· «Ὁ ὁποῖος θὰ φέρῃ εἰς τὸ φῶς τὰ ὅσα κρύπτονται εἰς τὸ σκότος»⁶. Ἔκαμες ἢ ἐσκέφθης κάτι κακὸν καὶ προσπαθεῖς νὰ τὸ κρύψῃς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Ἄλλ' ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὸ κρύψῃς. Ἄλλ' ἀπὸ αὐτὰ δὲν σ' ἐνδιαφέρει τίποτε. Ὁ μόνος φόβος σου εἶναι οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων. Πρέπει λοιπὸν νὰ καταλάβῃς, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν θὰ ἠμπορέσῃς οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ κρυφθῇς. Διότι τότε θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας ὅλα τὰ ἔργα μας σὰν εἰκόνα, ὥστε ὁ καθεὶς νὰ κρίνῃ τὸν ἑαυτὸν του.

Τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὴν παραβολὴν τοῦ πλουσίου. Διότι καὶ τὸν πτωχὸν ἐκεῖνον ποὺ εἶχε καταφρονήσῃ, τὸν Λάζαρον ἐννοῶ, τὸν εἶδεν ὁ πλούσιος νὰ στέκεται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τὸν δάκτυλόν του, ποὺ πρῶτα ἐσιχαίνετο, τώρα τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν παρηγορήσῃ. Παρακαλῶ λοιπόν, καὶ ἂν δὲν βλέπῃ κανεὶς τὰ ἰδικά μας ἔργα, ὁ καθεὶς ἀπὸ ἡμᾶς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ νὰ κάμῃ τὴν λογικὴν δικαστὴν τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸ μέσον τὰ ἁμαρτήματά του. Καὶ ἂν δὲν θέλῃ νὰ διαπομπευθῇ κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν, ἄς

τιθέτω τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας, καὶ ἰασάσθω τὰ τραύματα. Ἐξεσι γάρ, ἔξεσι μυρίων γέμοντα τραυμάτων, ἀπελθεῖν ὑγιαίνοντα. «Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε», φησί, «ἀφέωνται ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι· ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε, οὐκ ἀφέωνται».

5 Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι καταχωννύμενα τὰ ἁμαρτήματα οὐκ ἔτι φαίνεται οὕτω καὶ ταῦτα ἀφανισθήσονται, ἐὰν θελήσωμεν μετανοῆσαι. Ἔστι δὲ μειάνοια τὸ μηκέτι τὰ αὐτὰ ποιεῖν. «Ὁ γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῶν, ἔοικε τῷ κνὶ τῷ πρὸς τὸν ἴδιον ἔμειον ἐπανιόντι», καὶ τῷ κατὰ τὴν παροιμίαν εἰς πῦρ ξαίνοντι καὶ εἰς τειρημένον ἀνιλοῦντι πίδακον. Δεῖ τοίνυν ἀφίστασθαι καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ γνώμῃ τῶν τολμηθέντων καὶ ἀποσιάντας φάρμακα ἐπιθεῖναι τοῖς τραύμασι τὰ ἐναντία τῶν ἁμαρτημάτων. Οἶόν τι λέγω· Ἡρπασας καὶ ἐπλεονέκτησας; Ἀπόσιθι τῆς ἀρπαγῆς, καὶ ἐπίδες ἐλεημοσύνην τῷ τραύματι. Ἐπόρνευσας; Ἀπόσιθι τῆς πορνείας καὶ ἐπίδες ἀγνείαν τῷ ἔλκει. Κακῶς εἶπες τὸν ἀδελφὸν καὶ ἔβλαψας; Παῦσαι κακηγορῶν καὶ ἐπίδες φιλοφροσύνην.

Καὶ καθ' ἕκαστον οὕτω ποιῶμεν τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν καὶ μὴ ἀπλῶς παραιρέχωμεν τὰ ἁμαρτήματα· ἐφέστηκε γὰρ λοιπόν, ἐφέστηκεν ὁ τῶν εὐθυνῶν καιρὸς. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ Κύριος ἐγγύς, μηδὲν μεριμνᾶτε». Ἄλλ' ἡμῖν τάχα τοῦναντίον ἔστιν ἐπιλέγειν· Ὁ Κύριος ἐγγύς, μεριμνᾶτε. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καλῶς ἤκουον, «Μηδὲν μεριμνᾶτε», ἐν θλίψει καὶ πόνοις καὶ ἀγῶσιν ὄντες· οἱ δὲ ἐν ἀρπαγαῖς ζῶντες καὶ ἐν τρυφῇ, οἱ χαλεπὰς εὐθύνας μέλλοντες δίδόναι, οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνο ἂν ἀκούσαιεν εἰκότως· Ὁ Κύριος ἐγγύς, μεριμνᾶτε.

7. Ματθ. 6, 14-15.

8. Β' Πέτρο. 2, 21-22.

9. Φίλιπ. 4, 5-6.

χρησιμοποίηση τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας καὶ ἄς θεραπεύσῃ τὰ τραύματα. Διότι εἶναι δυνατόν, καὶ ἂν κανεῖς εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τραύματα, νὰ φύγῃ ὑγιής. «Διότι, ἐὰν συγχωρήσετε εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅ,τι κακὸν ἔχουν κάμει, θὰ συγχωρηθοῦν αἱ ἰδικαὶ σας ἁμαρτίαι. Ἐὰν ὅμως δὲν τοὺς συγχωρήσετε, τότε δὲν θὰ συγχωρηθοῦν αἱ ἰδικαὶ σας»⁷.

Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἁμαρτήματα ἀποπλυνόμενα μετὸ βάπτισμα δὲν φαίνονται πλέον, ἔτσι καὶ αὐτὰ θὰ ἐξαφανισθοῦν, ἐὰν θέλωμεν νὰ μετανοήσωμεν. Ἡ δὲ μετάνοια συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ κάμνῃ κανεῖς τὰ ἴδια. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐπιχειρεῖ τὰ ἴδια, ὁμοιάζει μετὸν σκύλον ποὺ ἐπανέρχεται εἰς τὸν ἔμετόν του»⁸ καὶ μετὸν ἐκεῖνον ποὺ κατὰ τὴν παροιμίαν κτυπᾷ τὴν φωτιά καὶ προσπαθεῖ ν' ἀντλήσῃ ὕδωρ ἀπὸ τρύπιον πιθᾶρι. Πρέπει λοιπὸν καὶ μετὰ τὰ ἔργα καὶ μετὰ τὰ λόγια νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ τὰ κακὰ ἔργα καί, ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦμεν νὰ βάλωμεν φάρμακα ἐπάνω εἰς τὰ τραύματα, αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀντίθετα τῶν ἁμαρτημάτων. Παραδείγματος χάριν. Ἦσουν ἄρπαξ καὶ πλεονέκτης; Ν' ἀπέχῃς ἀπὸ τὴν ἄρπαγὴν καὶ βάλῃς ἐπάνω εἰς τὸ τραῦμα τὴν ἐλεημοσύνην. Ἐπόρνευες; Ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὴν πορνείαν καὶ βάλῃς ἐπάνω εἰς τὴν πληγὴν τὸ φάρμακον τῆς ἀγνότητος. Ἐκακολόγησες καὶ ἔβλαψες τὸν ἀδελφόν σου; Παῦσε νὰ κατηγορῇς καὶ χρησιμοποίησε τὴν φιλοφροσύνην.

Καὶ διὰ τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας ἄς κάμνωμεν τὸ ἴδιο καὶ ἄς μὴ τὰ παρατρέχωμεν ἀπλῶς. Διότι ἔχει φθάσει ὁ καιρὸς τῶν εὐθυνῶν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον. Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τίποτε»⁹. Ἄλλὰ δι' ἡμᾶς πρέπει νὰ λεχθῇ τὸ ἀντίθετον. Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον, μεριμνᾶτε. Διότι ἐκεῖνοι μὲν καλῶς ἤκουον «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τίποτε», ἐπειδὴ εὐρίσκοντο εἰς θλίψιν, εἰς κόπους καὶ εἰς ἀγῶνας. Ἄλλ' αὐτοὶ ποὺ ζοῦν ἀπὸ ἀρπαγᾶς καὶ μετὰ πολυτέλειαν, ποὺ θὰ λογοδοτήσουν βαρέως, ὄχι τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον θ' ἀκούσουν δικαίως· Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον, μεριμνᾶτε.

Οἱ δὲ γὰρ πολὺς λείπεται τῆς συντελείας ὁ χρόνος, ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν ὁ κόσμος ἐπείγεται. Τοῦτο οἱ πό-
 λειμοὶ δηλοῦσι, τοῦτο αἱ θλίψεις, τοῦτο οἱ σεισμοί, τοῦτο ἡ
 ἀγάπη φυγεῖσα. Καθάπερ γὰρ σῶμα ψυχορραγοῦν καὶ ἐγ-
 5 γὺς ὄν τῆς τελευτῆς, μυρίας ἐπιπαῖται κακώσεις· καὶ οἰκίας
 μελλούσης καταπίπτειν, πολλὰ προπίπτειν εἴωθε καὶ ἀπὸ
 τῆς ὀροφῆς καὶ ἀπὸ τῶν τοίχων οὔτω καὶ τῆς οἰκουμένης
 ἐγγὺς καὶ ἐπὶ θύραις ἔσσηκεν ἡ συντέλεια, καὶ διὰ τοῦτο
 τὰ μυρία διέσπαρται πανταχοῦ κακὰ. Εἰ γὰρ τότε ὁ Κύριος
 10 ἐγγύς, πολλῶ μᾶλλον νῦν ἐγγύς. Εἰ πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν
 ὅτε ταῦτα ἐλέγειο καὶ πλήρωμα τῶν χρόνων τὸν καιρὸν
 ἐκεῖνον ὁ Παῦλος ἐκάλει, πολλῶ μᾶλλον τὸν παρόντα.

Ἄλλ' ἴσως δι' αὐτὸ τοῦτο ἀπιστοῦσὶ τινες. Καὶ μὴν
 διὰ τοῦτο πιστεύειν χρὴ μᾶλλον. Πόθεν γὰρ οἶδας, ἄνθρωπε,
 15 ὅτι οὐκ ἐγγὺς τὸ τέλος καὶ μετὰ βραχὺν χρόνον ἀπαντήσεται
 τὰ εἰρημένα; Ὡσπερ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ τέλος, οὐ τὴν ἑσχάτην
 ἡμέραν λέγομεν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑσχατιον μῆνα, καίτοι γε
 τριάκοντα ἡμέρας ἔχοντα, οὔτω καὶ τῶν ἰσοσύντων ἐτῶν κἂν
 τετρακόσια ἔτη τέλος εἴπω, οὐχ ἁμαρτήσομαι. Ὡστε ἔκτιστε
 20 προανεφώνει τὸ τέλος. Συστείλωμεν οὖν ἑαυτούς, ἐντροφη-
 σωμεν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἐν ἀδείᾳ διατριβόντων
 ἡμῶν, οὐ σφόδρα μεριμνώντων οὐδὲ προσδοκῶντων, ἐπι-
 σιτήσεται ἀθρόον ἡ παρουσία.

Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν «Ὡσπερ γὰρ ἐν
 25 ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Λῴι, οὕτως
 ἔσται καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου». Τοῦτο καὶ
 ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν «Ὅταν δὲ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀ-
 σφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, καὶ ὡ-
 περ ἡ ὠδὸν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ». Τί ἐστίν, «Ἡ ὠδὸν τῇ

10. Ματθ. 24, 57.

11. Α' Θεσσ. 5, 3.

Διότι δὲν εἶναι μακρὰν ὁ χρόνος τῆς συντελείας, ἀλλ' ὁ κόσμος βαδίζει ἤδη πρὸς τὸ τέλος του. Αὐτὸ φανερώνουν οἱ πόλεμοι, αἱ θλίψεις, οἱ σεισμοὶ καὶ ἡ ἀγάπη ποὺ ἔχει σβῆσει. Διότι, ὅπως ὅταν ψυχορραγῇ τὸ σῶμα καὶ εὐρίσκειται πλησίον τοῦ θανάτου, ὑφίσταται ἀπείρους πόνους, καὶ ἡ οἰκία, ὅταν πρόκειται νὰ καταρρεύσῃ, καταρρέουν συνήθως ἐνωρίτερον τμήματα ἀπὸ τὴν ὀροφὴν καὶ ἀπὸ τοὺς τοίχους, ἔτσι πλησιάζει καὶ εὐρίσκεται εἰς τὰ πρόθυρα ἡ συντέλεια καὶ δι' αὐτὸ ἔχουν διασπαρεῖ παντοῦ τὰ κακά. Διότι, ἐὰν τότε ἦτο πλησίον ὁ Κύριος, τώρα εἶναι πολὺ περισσότερο. Διότι, ὅταν αὐτὰ ἐλέγοντο πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν καὶ ὁ Παῦλος ὠνόμαζε τὸν καιρὸν ἐκεῖνο πλήρωμα τῶν χρόνων, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἔτσι ὁ σημερινὸς καιρὸς.

Ἄλλ' ἴσως δι' αὐτὸ δὲν πιστεύουν μερικοί. Καὶ ὅμως δι' αὐτὸ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ πιστεύουν. Διότι, ἀπὸ ποῦ ξεύρεις, ἄνθρωπε, ὅτι δὲν πλησιάζει τὸ τέλος καὶ ὅτι δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ ἀνωτέρω μετ' ὀλίγον χρόνον; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ τέλος τοῦ ἔτους δὲν λέγομεν ὅτι εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα, οὔτε ὁ τελευταῖος μῆν, ἂν καὶ ἔχῃ τριάκοντα ἡμέρας, ἔτσι καὶ ἂν εἴπω τὸ τέλος τῶν ἐτῶν, μολοντί εἶναι τετρακόσια, δὲν θὰ πέσω ἔξω. Ὡστε ἀπὸ τότε προανήγγελε τὸ τέλος. Ἄς καλιναγωγῆσωμεν λοιπὸν τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἄς ἐντροφήσωμεν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὅταν ἡμεῖς περνοῦμεν τὸν καιρὸν μας ἐν ἀκολασίᾳ καὶ δὲν φροντίζωμεν καθόλου, οὔτε περιμένωμεν, ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ θὰ ἔλθῃ αἰφνιδίως.

Αὐτὸ θέλων νὰ τονίσῃ ὁ Χριστός, ἔλεγεν· «Ὅπως ἦσαν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Νῶε καὶ εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Λῳτ, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ εἰς τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος τούτου»¹⁰. Τοῦτο θέλων νὰ δηλώσῃ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅταν λέγουν «Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια», τότε ἔρχεται ἐπάνω τους αἰφνιδία καταστροφή, ὅπως ὁ πόνος τοῦ τοκετοῦ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς γυναίκος»¹¹. Καὶ τί εἶναι «Ὁ πόνος τοῦ τοκετοῦ

ἐν γαστρὶ ἐχούση»; Πολλάκις αἱ κύουσαι γυναῖκες παίζουσαι ἢ ἀριστοποιοῦσαι ἢ ἐν βαλανείῳ ἢ ἐν ἀγορᾷ διάγουσαι, οὐδὲν τῶν μελλόντων προορώμεναι, ὑπὸ τῆς ὀδύνης κατεσχέθησαν ἀθρόον. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα καὶ τὰ ἡμέτερα, ὦμεν ἀεὶ
 5 παρεσκευασμένοι. Οὐ γὰρ ἀεὶ ταῦτα ἀκουσόμεθα· οὐκ ἀεὶ τούτων ἐξουσίαν ἔχομεν. «Ἐν γὰρ τῷ ἁδῆ», φησί, «τίς ἐξομολογήσεται σοι;».

Οὐκοῦν ἐνταῦθα μετανοήσωμεν, ἵνα οὕτως ἴλεω τὸν Θεὸν ἔχωμεν κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, καὶ πολλῆς ἀπο-
 10 λαῦσαι δυναθῶμεν συγγνώμης· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἰς τὴν κοιλίαν τῆς γυναῖκος»; Πολλὰς φορές αἱ γυναῖκες πού κυοφοροῦν, ἐνῶ παίζουν ἢ γευματίζουν ἢ εὐρίσκονται εἰς τὸ λουτρόν ἢ χρονοτριβοῦν εἰς τὴν ἀγοράν, ἐπειδὴ δὲν προβλέπουν τίποτε ἀπὸ τὰ μέλλοντα, καταλαμβάνονται αἰφνιδίως ἀπὸ τὸν πόνον. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τὰ ἰδικά μας εἶναι τέτοια, πρέπει νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι συνεχῶς. Διότι δὲν θὰ ἀκούωμεν συνεχῶς τὰ ἴδια, οὔτε θὰ ἔχωμεν πάντοτε αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν. Διότι λέγει ὁ Προφήτης, «Εἰς τὸν Ἄδην ποῖος θὰ ὁμολογήσῃ;»¹².

Ἄς μετανοήσωμεν λοιπὸν, διὰ νὰ ἔχωμεν τὸν Θεὸν εὐμενῆ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν ν' ἀπολαύσωμεν πλήρη τὴν συγγνώμην. Εἴθε αὐτὴν ὁλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μετὰ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ΄.

Ἰω. 4,40 - 53

«Ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς. Καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας. Καὶ πολλῶ πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον, ὅτι Οὐκ ἔτι διὰ τὴν σὴν λαλίαν πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν καὶ οἶδαμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν».

10 1. Οὐδὲν φθόνου καὶ βασκανίας χειρὸν, οὐδὲν κενοδοξίας χαλεπώτερον· αὕτη τὰ μυρία εἴωθε διαφθείρειν ἀγαθά. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι πλείονα τῶν Σαμαρειτῶν γινώσκοντες καὶ τοῖς προφήταις συνγραμένους, ὕστεροι τούτων ἐφάνησαν ἐντεῦθεν. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας
15 ἐπίστευσαν τῆς γυναικὸς καὶ σημεῖον ἰδόντες οὐδὲν, ἐξῆλθον παρακαλοῦντες τὸν Χριστὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καὶ θαύματα θεασάμενοι, οὐ μόνον οὐ κατεῖχον αὐτὸν παρ' ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπήλυνον, καὶ πάντα ἔπραττον, ὥστε καὶ τῆς χώρας αὐτὸν ἐκβαλεῖν, καίτοι γε αὕτη ἡ παρουσία
20 δι' ἐκείνους ἐγεγόνει.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀπήλυνον, οὗτοι δὲ καὶ μεῖναι ἠξίουσαν παρ' ἑαυτοῖς. Τούτους οὖν οὐκ ἐχρῆν προσίεσθαι παρακαλοῦντας, εἶπέ μοι, καὶ δεομένους, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐπιβουλεύσουσι καὶ διακρονομένοις προσεδρεύειν, τοῖς δὲ ἀγαπῶσι καὶ βουλομένοις αὐτὸν κατέχειν, μὴ διδόναι ἑαυτόν;
25 Ἄλλ' οὐκ ἦν ἄξιον τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. Διὰ τοῦτο καὶ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ΄.

Ἰω. 4,40 - 53

«Όταν λοιπὸν ἦλθαν οἱ Σαμαρεῖται πρὸς αὐτόν, τὸν παρεκάλουν νὰ παραμείνη πλησίον τους. Καὶ ἔμεινε ἐκεῖ δύο ἡμέρας. Καὶ πολλοὶ περισσότεροι ἐπίστευσαν ἀπὸ ὅσα τοὺς εἶπεν, εἰς δὲ τὴν γυναῖκα ἔλεγαν· Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον πιστεύομεν δὲν εἶναι πλέον τὰ ὅσα μᾶς εἶπες, ἀλλὰ διότι τὸν ἠκούσαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ξεύρομεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἔφυγεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπήγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον ἐλάττωμα ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὴν ζηλοτυπίαν, οὔτε βαρύτερον ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν. Διότι αὐτὴ καταστρέφει συνήθως ἅπειρα ἀγαθὰ. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ἂν καὶ ἐγνώριζαν πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς Σαμαρεῖτας καὶ εἶχον διδαχθῆ ἀπὸ τοὺς Προφῆτας, ἐφάνησαν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν κατώτεροι ἀπὸ αὐτούς. Διότι οἱ μὲν Σαμαρεῖται ἐπίστευσαν μόνον ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῆς γυναίκος καὶ μολονότι δὲν εἶχαν ἰδεῖ κανὲν θαῦμα, ἐβγῆκαν καὶ παρεκάλουν τὸν Χριστὸν νὰ μείνη πλησίον τους. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ἂν καὶ εἶχαν ἰδεῖ θαύματα, ὅχι μόνον δὲν τὸν ἐκράτησαν πλησίον τους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔδιωχναν καὶ ἔκαμναν τὰ πάντα διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τῆ χώραν, παρ' ὅλον ὅτι ἡ παρουσία του εἶχε γίνεαι πρὸς χάριν των.

Ἄλλ' οἱ μὲν Ἰουδαῖοι τὸν ἐξεδίωκαν, οἱ δὲ Σαμαρεῖται τὸν παρεκάλουν νὰ μείνη πλησίον τους. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ πλησιάσῃ αὐτούς πού τὸν παρεκάλουν καὶ εἶχαν ἀνάγκην, ἀλλὰ νὰ παραμείνη μὲν πλησίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐμίσουν καὶ τὸν ἐχθρεύοντο, νὰ ἐγκαταλείψῃ δὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠγάπων καὶ ἤθελαν νὰ τὸν κρατοῦν πλησίον των; Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἦτο ἀντάξιον τῆς προνοίας του. Δι' αὐτὸ ἐδέχθη καὶ ἔμεινε πλησίον των δύο ἡμέρας.

ἔδέξατο καὶ ἔμεινε παρ' αὐτοῖς ἡμέρας δύο. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐβούλοντο διηνεκῶς αὐτὸν κατέχειν (τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, ὅτι «Ἡρώτων αὐτὸν μείναι παρ' αὐτοῖς»)· αὐτὸς δὲ οὐκ ἠνείχετο, ἀλλ' ἡμέρας δύο μόνον ἔμεινε, καὶ ἐν ταύταις πολλῶ πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Καίτοι γε τούτους εἰκὸς ἦν πιστεῦσαι, τῷ τε σημείον μηδὲν ἐωρακέναι, καὶ τῷ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰουδαίους ἔχειν· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀληθείας ἐδίκαζον, οὐ προσέστη τοῦτο αὐτοῖς, ἀλλ' ὑψηλοτέραν τῶν κωλυμάτων

10 ἔλαβον ἔννοιαν, καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ἐπὶ τὸ μειζόνως θαυμάζειν αὐτόν. «Τῇ γὰρ γυναικί», φησὶν, «ἔλεγον· Οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλίαν πιστεύομεν αὐτῷ· αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς ἠκούσαμεν καὶ εἶδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός».

15 Οἱ μαθηταὶ τὸν διδάσκαλον ὑπερηκόντισαν. Οὗτοι γὰρ καὶ τῶν Ἰουδαίων κατηγοροῦσιν ἂν δικαίως καὶ τὸ πιστεῦσαι καὶ τῷ δέξασθαι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὑπὲρ ὧν πᾶσαν τὴν πραγματείαν συνεσιήσατο, συνεχῶς αὐτὸν ἐλίθασον· οὗτοι δὲ οὐδὲ πρὸς αὐτοὺς ὀρμώμενον εἴλκυσαν πρὸς ἑαυτούς.

20 Καὶ οἱ μὲν μετὰ σημείων ἀδιόρθωτοι μένουσιν· οὗτοι δὲ χωρὶς σημείων πολλὴν περὶ αὐτὸν τὴν πίστιν ἐπεδείξαντο, καὶ τούτῳ αὐτῷ φιλοτιμοῦνται, τῷ χωρὶς σημείων πιστεῦσαι· ἐκεῖνοι δὲ οὐ παύονται καὶ σημεία ζητοῦντες καὶ πειράζοντες. Οὕτως εὐγνώμονος ψυχῆς πανταχοῦ χρεία. Κἂν

25 ἐπιλάβηται τοιαύτης ἢ ἀλήθεια, κρατεῖ ραδίως· κἂν μὴ κρατήσῃ, οὐ παρὰ τὴν αὐτῆς ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ταύτης ἀγνωμοσύνην τοῦτο γίνεται. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος διὰ λάβη καθαροῦς ὀφθαλμούς, φωτίζει ραδίως· ἂν δὲ μὴ φωτίσῃ, τῆς ἐκείνων ἀρρωστίας τὸ ἀμάρτημα, οὐ τῆς ἀσθενείας

30 τούτου.

Διότι οἱ Σαμαρεῖται ἤθελαν νὰ τὸν ἔχουν διαρκῶς πλησίον τους (αὐτὸ ἄλλωστε ἐδήλωσε καὶ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅταν εἶπε, «Παρεκάλουν αὐτὸν νὰ μείνη πλησίον τους). Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἤρνήθη, ἀλλ' ἔμεινε μόνον δύο ἡμέρας καὶ εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν πολὺ περισσότεροι. Καὶ ὅμως θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ πιστεύσουν, ἀφοῦ δὲν εἶχαν ἰδεῖ κανένα θαῦμα καὶ ἐμίσουν τοὺς Ἰουδαίους. Ἐπειδὴ ὅμως ἔκριναν τὰ λόγια του σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθειαν, αὐτὸ δὲν τοὺς ἠμπόδισεν, ἀλλ' ἐσχημάτισαν ὑψηλότεραν ἰδέαν περὶ τῶν προσκομμάτων καὶ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ τὸν θαυμάζουν περισσότερο. Καὶ ἔλεγαν εἰς τὴν γυναῖκα· «Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον πιστεύομεν δὲν εἶναι τὰ ὅσα μᾶς εἶπες, ἀλλὰ διότι τὸν ἠκούσαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ξεύρομεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός».

Οἱ μαθηταὶ ὑπερέβαλαν τὸν διδάσκαλον. Διότι οὗτοι δικαίως θὰ ἠμποροῦσαν νὰ κατηγορήσουν τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἐπειδὴ ἐπίστευσαν καὶ ἐπειδὴ ἐδέχθησαν τὸν Χριστόν. Διότι οἱ τελευταῖοι, χάριν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβει ὄλο τὸ ἔργον, συνεχῶς τὸν ἐλιθοβόλουν. Ἄλλ' οἱ Σαμαρεῖται τὸν προσεῖλκυσαν μὲ τὸ μέρος τους, χωρὶς νὰ σκοπεύη νὰ τοὺς ἐπισκεφθῇ. Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι μένουν ἰσχύρογνώμονες παρὰ τὰ θαύματα, οἱ δὲ Σαμαρεῖται ἔδειξαν μεγάλην πίστιν πρὸς αὐτὸν χωρὶς θαύματα καὶ ἔνεκα τούτου δοξάζονται, διότι ἐπίστευσαν χωρὶς νὰ ἰδοῦν θαύματα, ἐνῶ οἱ πρῶτοι δὲν παύουν νὰ ζητοῦν θαύματα καὶ νὰ τὸν πειράζουν. Ὑπάρχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ τόσον εὐσεβῆ ψυχὴν. Ἄν ἡ ἀλήθεια εἰσέλθῃ εἰς τοιαύτην ψυχὴν, τότε τὴν κυριεύει εὐκόλως. Καὶ ἂν δὲν τὴν κυριεύσῃ, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν της, ἀλλὰ ἔνεκα τῆς ἀγνωμοσύνης της. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἥλιος φωτίζει εὐκόλως, ὅταν ἔχη κανεὶς ὑγιεῖς ὀφθαλμούς. Ἄν πάλιν δὲν φωτίσῃ, τὸ σφάλμα δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν.

Ἄκουσον γοῦν οὗτοι τί λέγουσιν. «Οἶδαμεν», φησί, «ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός». Ὁρᾷς πῶς εὐθέως ἐνόησαν ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπισπάσασθαι ἤμελλεν καὶ ἐπὶ διορθώσει τῆς κοινῆς ἦλθε σωτηρίας, 5 ὅτι οὐκ ἐν Ἰουδαίοις ἤμελλεν ἀποκλείειν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἀλλὰ πανταχοῦ σπεύρειν αὐτοῦ τὸν λόγον; Ἄλλ' οὐκ Ἰουδαῖοι οὕτως· ἀλλὰ ζητοῦντες τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην σιῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπειάγησαν. Οὗτοι δὲ ὁμολογοῦσιν ἅπαντας ἐν ἐπιτιμίοις εἶναι, ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικὸν 10 δηλοῦντες, ὅτι «Πάντες ἡμαρτιον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι». Εἰπόντες γὰρ ὅτι Σωτὴρ ἐστὶ τοῦ κόσμου, ἔδειξαν ὅτι τοῦ ἀπολωλότος· καὶ οὐχ ἀπλῶς Σωτὴρ, ἀλλ' ἐν σφόδρα μεγάλοις.

Ἦλθον μὲν γὰρ πολλοὶ σῶσαι, καὶ προφήται καὶ ἄγ- 15 γελοι· ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς Σωτὴρ οὗτός ἐστι, φησί, ὁ τὴν ἀληθῆ σωτηρίαν παρέχων, οὐ τὴν πρόσκαιρον μόνον. Τοῦτο πίστεως εἰλικρινοῦς. Καὶ γὰρ εἶσιν ἀμφοιτέρωθεν θαυμαστοὶ καὶ ὅτι ἐπίστευσαν καὶ ὅτι χωρὶς σημείων· οὗς καὶ ὁ Χριστὸς μακαρίζει λέγων· «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ 20 πιστεύσαντες»· καὶ ὅτι εἰλικρινῶς τοῦτο. Καίτοι τῆς γυναικὸς ἀμφιβόλως λεγούσης ἀκούσαντες, «Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;», οὐκ εἶπον καὶ αὐτοί, ὅτι Καὶ ἡμεῖς ὑποπιεύομεν, οὐδ' ὅτι Νομίζομεν, ἀλλ' ὅτι «Οἶδαμεν»· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι «Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς τοῦ κόσμου ὁ Σωτὴρ». Οὐ γὰρ 25 ὡς ἕνα τῶν πολλῶν τὸν Χριστὸν ὠμολόγουν, ἀλλὰ τὸν οὕτως Σωτῆρα.

Καίτοι τίνα εἶδον σωθέντα; Τῶν ρημάτων ἤκουσαν μόνον καὶ εἶπον ἅπερ ἄν, εἰ καὶ θαύματα ἐθεάσαντο πολλὰ

2. Ρωμ. 3, 23.

3. Ἰω. 20, 29.

Ἔκουσε λοιπόν, τί λέγουν οἱ Σαμαρεῖται· «Ξεύρομεν, ὅτι αὐτός εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός». Βλέπεις, πῶς ἐκατάλαβαν ἀμέσως, ὅτι θὰ προσεῖλκε τὴν οἰκουμένην καὶ ὅτι ἦλθε διὰ νὰ ἐργασθῆ χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας, ὅτι δὲν ἦτο μέλημα τῶν Ἰουδαίων νὰ ἀποκλείσουν τὴν πρόνοιάν του, ἀλλ' ὅτι θὰ διεσπείρετο παντοῦ ὁ λόγος του. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔπραξαν τοῦτο καὶ ἐνῶ ἐζήτουν ν' ἀποκαταστήσουν τὴν ἰδικήν τους δικαίωσιν, δὲν ὑπετάγησαν εἰς τὴν δικαίωσιν, πού προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν. Οἱ Σαμαρεῖται ὅμως ὁμολογοῦν ὅτι ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοί, ἐπιβεβαιώνοντες τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου· «Ὅλοι ἡμάρτησαν καὶ ὅλοι στεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ παίρνουν τὴν δικαίωσιν δωρεάν μὲ τὴν χάριν πού προέρχεται ἀπὸ αὐτόν»². Διότι, ὅταν εἶπαν ὅτι εἶναι Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἠθέλησαν νὰ δηλώσουν τοῦ κόσμου πού ἐχάθη καὶ ὄχι μόνον ὅτι ἦτο Σωτὴρ, ἀλλὰ εἰς τὰ μέγιστα πράγματα.

Διότι ἦλθαν πολλοὶ διὰ νὰ σώσουν τὸν κόσμον καὶ Προφῆται καὶ ἄγγελοι. Ἄλλ' ὁ ἀληθινὸς Σωτὴρ, πού παρέχει τὴν ἀληθινὴν σωτηρίαν καὶ ὄχι τὴν πρόσκαιρον, εἶναι αὐτός. Αὐτὴ εἶναι ἀπόδειξις εἰλικρινοῦς πίστεως. Διότι καὶ ἀπὸ ἄλλην πλευρὰν οἱ Σαμαρεῖται εἶναι ἀξιοθαύμαστοι, ἀπὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐπίστευσαν καὶ μάλιστα ὅτι ἐπίστευσαν χωρὶς θαύματα. Αὐτοὺς μακαρίζει καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ, «Μακάριοι αὐτοὶ πού δὲν εἶδαν καὶ ὅμως ἐπίστευσαν»³, καὶ μάλιστα ἐπίστευσαν εἰλικρινῶς. Καὶ ὅταν ἤκουσαν τὴν γυναῖκα νὰ ὁμιλῇ μὲ ἀμφιβολίαν, «Μήπως αὐτός εἶναι ὁ Χριστός;», δὲν εἶπαν καὶ αὐτοί· Καὶ ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν, οὔτε νομίζομεν, ἀλλὰ «Ξεύρομεν» καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ὅτι, «Αὐτός εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου». Διότι δὲν ὡμολόγουν τὸν Χριστὸν σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ σὰν πραγματικὸν Σωτῆρα.

Καὶ ὅμως, ποῖον εἶδαν ὅτι ἐσώθη ἀπὸ αὐτόν; Μόνον τὰ λόγια του ἤκουσαν καὶ εἶπαν ἐκεῖνα πού θὰ ἔλεγαν, ἂν

καὶ μεγάλα, εἶπον. Καὶ τίνος ἔνεκεν ταῦτα οὐ λέγουσιν ἡ-
μῖν οἱ εὐαγγελιστοὶ τὰ ρήματα καὶ διὸ θαυμασιῶς διελέ-
χθη; Ἴνα μάθῃς ὅτι πολλὰ τῶν μεγάλων παραιρέχουσι,
ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τὸ πᾶν ἐδήλωσαν. Ἐπεισε γὰρ δῆμον
5 ὁλόκληρον καὶ πόλιν ὅλην διὰ τῶν εἰρημένων. Ἐνθα δὲ μὴ
πείδονται, τότε ἀναγκάζονται λέγειν τὰ εἰρημένα, ἵνα μὴ
ἀπὸ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν ἀκουόντων καταψηφίζηται τις
τοῦ δημηγοροῦντος.

«Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἀπῆλθεν
10 εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν, ὅτι
προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ παιρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει». Διὰ τοῦτο
πρόσκειται; Ὅτι εἰς Καπερναοῦμ οὐκ ἀπῆλθεν, ἀλλ' εἰς
τὴν Γαλιλαίαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κανᾶ; Ἴνα γὰρ μὴ ἐξε-
τάσῃς, διὰ τί παρὰ μὲν τοῖς αὐτοῦ οὐκ ἔμεινε, παρὰ δὲ τοῖς
15 Σαμαρείταις ἔμεινε, τίθησι τὴν αἰτίαν, λέγων, ὅτι οὐ προσέ-
σχον αὐτῷ. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀπῆλθεν ἐκεῖ, ὥστε μὴ μείζον αὐ-
τοῖς γενέσθαι τὸ κρῖμα.

2. Καὶ γὰρ παιρίδα αὐτὸν ἐνιαῦθα ἠγοῦμαι λέγειν τὴν
Καπερναοῦμ. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπῆλυσεν ἐκεῖ τιμῆς, ἀκουσον
20 αὐτοῦ λέγοντος· «Καὶ σύ, Καπερναοῦμ, ἢ ἕως τοῦ οὐρανοῦ
ὑψώθης, ἕως ἄδου καταβιβασθήσῃ». Παιρίδα δὲ ἰδίαν κα-
λεῖ, τὸν τῆς οἰκονομίας δηλῶν λόγον, καὶ τούτῳ τὸ πλεον
ἐνδιατρίβων. Τί οὖν; οὐχ δρωμέν, φησί, καὶ παρὰ τοῖς οἰ-
κείοις πολλοὺς θαυμαζομένους; Μάλιστα δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν
25 σπανιζόντων τὰ τοιαῦτα δεῖ ψηφίζεσθαι. Εἰ δὲ τινες ἐν τῇ
αὐτῶν ἐτιμῶντι, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀλλοτριᾷ· ἢ γὰρ συνή-
θεια εὐκαταφρονήτους ποιεῖν εἴωθεν.

«Ὡς δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ
Γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότες, ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις

τὸν ἔβλεπαν νὰ κάμνη πολλὰ καὶ μεγάλα θαύματα. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν οἱ Εὐαγγελισταὶ δὲν μᾶς λέγουν αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ὅτι ὠμίλησε πρὸς τοὺς Σαμαρείτας κατὰ τρόπον, πὺ ἐπροκάλεσε τὸν θαυμασμόν των; Διὰ νὰ μάθης, ὅτι ἀφήνουν κατὰ μέρος πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα, διὰ ν' ἀποδείξουν τὸ πᾶν ἀπὸ τὴν ἔκβασιν. Διότι ἔπεισε μὲ τὰ λόγια τοῦ τὸν λαὸν καὶ ὀλόκληρον τὴν πόλιν. Ὅπου ὅμως οἱ ἀκροαταὶ δὲν πείθονται, τότε οἱ Εὐαγγελισταὶ ἀναγκάζονται νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀποδώσῃ κανεὶς κατηγορίαν εἰς τὸν ὁμιλητὴν ἕνεκα τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀκροατῶν.

«Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἔφυγεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἐβεβαίωσεν, ὅτι προφήτης δὲν τιμᾶται εἰς τὴν ἰδιαίτεραν πατρίδα του». Διατί προστίθεται τοῦτο; ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν Καπερναοῦμ, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Κανᾶ; Διὰ νὰ μὴ ἐρευνᾶς, διατί δὲν ἔμεινεν εἰς τοὺς ἰδικούς του, ἔμεινεν ὅμως εἰς τοὺς Σαμαρείτας, προβάλλει τὴν αἰτίαν καὶ λέγει, ὅτι δὲν τὸν ἐπρόσεχαν. Δι' αὐτὸ δὲν ἐπῆγεν ἐκεῖ, διὰ νὰ μὴ ὑποστοῦν τὴν κρίσιν βαρυτέραν.

2. Διότι νομίζω, ὅτι πατρίδα τοῦ ἐννοεῖ τὴν Καπερναοῦμ. Ἄλλ' ὅτι ἐκεῖ δὲν ἀπήλαυε τιμῆς, ἄκουσε αὐτόν, ὅταν λέγῃ· «Καὶ σύ, Καπερναοῦμ, πὺ ὑψώθης ὡς τὸν οὐρανόν, θὰ κατεβῆς ὡς τὸν Ἄδην»⁴. Ὀνομάζει δὲ αὐτὴν ἰδικὴν τοῦ πατρίδα λόγῳ τῆς σαρκώσεώς του καὶ διότι ἔμεινεν ἐκεῖ πολὺν χρόνον. Τί λοιπόν; θὰ ἐρωτήσης. Δὲν βλέπομεν, ὅτι πολλὰ τιμῶνται ἀπὸ τοὺς συμπολίτας των; Βεβαίως βλέπομεν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ σπάνια παραδείγματα δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐκφράσωμεν γενικὴν γνώμην. Ἄλλ' ἂν μερικοὶ ἐτιμῶντο εἰς τὴν πατρίδα των, πολὺ περισσότερον ἐτιμῶντο εἰς τὴν ξένην. Διότι ἡ συνήθεια δημιουργεῖ κατὰ κανόνα τὴν περιφρόνησιν.

«Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τὸν ἐδέχθησαν οἱ Γαλιλαῖοι, ἐπειδὴ εἶχαν ἰδεῖ ὅλα, ὅσα ἔκαμεν εἰς τὰ Ἱερο-

ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν». Ὁρᾷς ὅτι οἱ
κακιζόμενοι, οὗτοι μάλιστα αὐτῷ προσιόντες εὐρίσκονται;
Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγεν, «Ἐκ Ναζαρεὶ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι;»,
ἄλλος δέ, «Ἐρώτησον καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προ-
5 φήτης οὐκ ἐγήγεριαν». Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸν ὑβρίζοντες ἔ-
λεγον, ἐπειδὴ ἐκ Ναζαρεὶ ἐδόκει τοῖς πολλοῖς εἶναι καὶ
τὸ Σαμαρείτην δὲ εἶναι ὠνείδιζον. «Σαμαρείτης γὰρ εἶ
καὶ δαιμόνιον ἔχεις», φησί.

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι, φησί, πι-
10 στεύουσιν εἰς αἰσχύνην τῶν Ἰουδαίων. Εὐρίσκονται δὲ καὶ
Γαλιλαίων οἱ Σαμαρεῖται βελτίους. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀπὸ
τῶν τῆς γυναικὸς ἐδέξαντο ρημάτων· οὗτοι δὲ ἑωρακότιες
τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησεν. «Ἦλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν
Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον». Ἄνα-
15 μιμήσκει τοῦ θαύματος τὸν ἀκροατὴν, τὸ ἐγκώμιον τῶν
Σαμαρειτῶν ἐπαίρων. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἰε-
ροσολύμοις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ γενομένων σημείων αὐτὸν ἐδέ-
ξαντο· οἱ Σαμαρεῖται δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀπὸ διδασκαλίας
μόνης. Ὅτι μὲν οὖν ἦλθεν ἐκεῖ, εἶπε τὴν δὲ αἰτίαν οὐ προσ-
20 ἔθηκε, δι' ἣν ἦλθεν. Εἰς μὲν γὰρ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν
φθόνον τὸν Ἰουδαϊκὸν παρεγένετο· εἰς δὲ Κανᾶ ἵνος ἔνε-
κεν; Παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν καλούμενος εἰς γάμον· νῦν
δὲ ἵνος ἔνεκεν, καὶ διατί; Ἐμοὶ δοκεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ θαύ-
ματος πίστιν ἐγγινομένην ἰσχυροτέραν ποιῶν διὰ τῆς πα-
25 ρουσίας, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκόμενος τῷ αὐτόκλητος πα-
ραγενέσθαι καὶ τὴν μὲν ἰδίαν ἀφεῖναι πατρίδα, προτιμῆσαι
δὲ ἐκείνους.

«Ἦν δὲ τις βασιλικός, οὗ ὁ υἱὸς ἠοσθένει ἐν Καπερνα-
σού. Οὗτος ἀκούσας, ὅτι Ἰησοῦς ἦκει ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας

5. Ἰω. 1, 47.

6. Ἀπόστολ. 7, 52.

σόλυμα κατὰ τὴν ἑορτὴν. Διότι εἶχαν μεταβῆ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἑορτὴν». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ἐκεῖνοι πού τὸν ἐκάκιζαν, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι προσέρχονται εἰς αὐτόν; Διότι ὁ ἕνας ἔλεγεν· «Εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;»⁵, καὶ ὁ ἄλλος· «Ἐρεύνησε καὶ θὰ ἰδῆς, ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει Προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν»⁶. Καὶ ἔλεγον ταῦτα διὰ νὰ τὸν ἐμπαίξουν, ἐπειδὴ πολλοὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἦτο ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ. Μερικοὶ μάλιστα τὸν κατηγοροῦν ὡς Σαμαρεῖτην καὶ τοῦ ἔλεγαν· «Εἶσαι Σαμαρεῖτης καὶ εἶσαι δαιμονισμένος».

Ἄλλὰ νὰ πού πιστεύουν εἰς αὐτὸν Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι πρὸς κατασχύνην τῶν Ἰουδαίων. Καὶ μάλιστα οἱ Σαμαρεῖται ἀπεδείχθησαν καλύτεροι ἀπὸ τοὺς Γαλιλαίους. Διότι οἱ μὲν Σαμαρεῖται ἐπίστευσαν ἀπὸ τὰ λόγια τῆς γυναίκος, ἐνῶ οἱ Γαλιλαῖοι εἶχαν ἰδεῖ τὰ θαύματα πού ἔκαμεν. «Ἐπῆγε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἔκαμε τὸ ὕδωρ οἶνον». Ὑπενθυμίζει εἰς τὸν ἀκροατὴν τὸ θαῦμα, διὰ νὰ ἐξάρῃ τὸν ἔπαινον τῶν Σαμαρειτῶν. Διότι οἱ μὲν Γαλιλαῖοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὰ θαύματα πού ἔγιναν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, οἱ Σαμαρεῖται ὅμως μόνον ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν. Καὶ εἶπε μὲν ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπῆγεν ἐκεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσθεσε τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπῆγεν. Εἰς τὴν Γαλιλαίαν δηλαδὴ ἐπῆγεν ἕνεκα τοῦ φθόνου τῶν Ἰουδαίων. Ἄλλ' εἰς τὴν Κανᾶ, διατί; Τὴν πρώτην φορὰν βέβαια, διότι προσεκλήθη εἰς τὸν γάμον. Τώρα ὅμως διὰ ποῖον λόγον; Ἐγὼ νομίζω διὰ νὰ κάμῃ μὲ τὴν παρουσίαν του ἰσχυροτέραν τὴν πίστιν, πού προῆλθεν ἀπὸ τὸ θαῦμα καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς περισσότερο μὲ τὸ ὅτι ἐπῆγε χωρὶς νὰ τὸν καλέσουν καὶ μὲ τὸ ὅτι ἄφησε τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ ἐπροτίμησεν ἐκείνους.

«Ἦτο ἐκεῖ κάποιος ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς ἦτο ἀσθενὴς εἰς τὴν Καπερναοῦμ. Ὅταν αὐτὸς ἤκουσεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν

εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἠρώτα ἵνα ἔλθῃ
καὶ ἰάσῃται αὐτοῦ τὸν υἱόν· ἦτοι τοῦ γένους ὧν τοῦ βασι-
λικοῦ ἢ ἀξιώματι ἀρχῆς ἕτερον οὕτω καλούμενον ἔχων.
Τινὲς μὲν οὖν τοῦτον εἶναι νομίζουσι τὸν παρὰ τῷ Ματθαίῳ
5 δεικνυται δὲ ἕτερος ὧν παρ' ἐκεῖνον, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀξιώ-
ματος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως. Ἐκεῖνος μὲν
γὰρ καὶ βουλόμενον τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, ἀξιοῖ μένειν· οὗ-
τος δὲ καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἐπαγγελλούμενον, εἰς τὴν οἰκίαν
ἔλκει. Κακεῖνος μὲν φησιν· «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα μου ὑπὸ
10 τὴν στέγην εἰσέλθῃς»· οὗτος δὲ καὶ ἐπείγει· «Κατάβηθι»,
λέγων, «πρὶν ἀποθανεῖν τὸν υἱόν μου». Κακεῖ μὲν ἀπὸ τοῦ
ἄλλου καταβὰς εἰς Καπερναοῦμ εἰσῆει· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ
Σαμαρείας καὶ οὐκ εἰς Καπερναοῦμ, ἀλλ' εἰς Κανᾶ ἐλθόν-
τος παρεγένετο οὗτος.

15 Κακεῖνου μὲν ὁ παῖς παρέσει κατέκειτο· ὁ δὲ τούτου υἱὸς
πυρετιῷ. «Καὶ ἐλθὼν ἠρώτα ἵνα ἰάσῃται αὐτοῦ τὸν υἱόν·
ἤμελλε γὰρ ἀποθνήσκειν». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐὰν μὴ ση-
μεῖα καὶ τέρατα ἴδῃτε, οὐ μὴ πιστεύσητε». Καὶ μὴν τοῦτο
πίστεως ἦν, καὶ τὸ ἐλθεῖν καὶ τὸ παρακαλέσαι καὶ μετὰ ταῦ-
20 τα δὲ αὐτὸ μαρτυρεῖ ὁ εὐαγγελιστῆς λέγων, ὅτι εἰπόντιος
τοῦ Ἰησοῦ. «Πορεύου, ὁ υἱός σου ζῆ, ἐπίστευσε τῷ λόγῳ αὐ-
τοῦ καὶ ἐπορεύετο». Τί οὖν ἔστιν ὃ φησιν ἐνταῦθα; Ἦτοι
τοὺς Σαμαρείας θαυμάζων ἔλεγε ταῦτα, ὅτι σημείων χω-
ρὶς ἐπίστευσαν ἢ τῆς δοκούσης αὐτοῦ πόλεως εἶναι κατα-
25 πτόμενος τῆς Καπερναοῦμ, ὅθεν οὗτος ἦν. Ἐπεὶ καὶ ἕτε-
ρός τις ἐν τῷ Λουκᾷ λέγων, «Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου
τῆ ἀπιστίᾳ», ἔλεγε πάλιν.

Ἵνα οἱ καὶ οὗτος ἐπίστευσε, ἀλλ' οὐχ ὀλοκλήρως,
οὐδὲ ὑγιῶς. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ἐκ τοῦ πυνθάνεσθαι ποία ὥρα

7. Ματθ. 8, 8.

8. Μάρκου 9, 23.

εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐπῆγεν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν παρεκάλει νὰ μεταβῆ μαζί του καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὸν υἱὸν του». Αὐτὸς ὠνομάζετο βασιλικὸς ἢ διότι κατήγετο ἀπὸ βασιλικὴν γενίαν, ἢ διότι εἶχε κάποιο ἀξίωμα ἐξουσίας. Μερικοὶ ἑρμηνευταὶ νομίζουν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος μ' ἐκεῖνον ποῦ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος. Ἀποδεικνύεται ὅμως ὅτι εἶναι διάφορος ἀπὸ ἐκεῖνον ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ ἀξίωμα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πίστιν. Διότι ἐκεῖνος, μολοντί ὁ Χριστὸς ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὸ κάμῃ. Αὐτὸς ἐδῶ ὅμως καὶ χωρὶς ὁ Χριστὸς νὰ τὸ ὑποσχεθῇ τίποτε, τὸν σύρει εἰς τὴν οἰκίαν του. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶπε· «Δὲν εἶμαι ἄξιος διὰ νὰ εἰσέλθῃς κάτω ἀπὸ τὴν στέγην μου»⁷, αὐτὸς ἐδῶ ὅμως ἐπείγεται λέγων, «Κατέβα, πρὶν πεθάνῃ τὸ παιδί μου». Καὶ εἰς τὴν πρώτην μὲν περίπτωσιν, ἀφοῦ κατῆλθεν ἀπὸ τὸ ὄρος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Καπερναοῦμ. Εἰς τὴν προκειμένην ὅμως περίπτωσιν, οὗτος ἔφθασεν, ὅταν ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὴν Κανᾶ.

Τοῦ πρώτου ὁ δοῦλος ἦτο κατάκοιτος ἀπὸ παράλυσιν. Τοῦ δευτέρου ἀπὸ πυρετόν. «Καὶ ἀφοῦ ἐπῆγε, τὸν παρεκάλει νὰ θεραπεύσῃ τὸν υἱὸν του. Διότι ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ἐὰν δὲν ἰδῆτε θαύματα καὶ τέρατα, δὲν θὰ πιστεύσετε». Καὶ τὸ ὅτι ἦλθε καὶ τὸν παρεκάλεσεν, ἦτο καὶ αὐτὸ ἀπόδειξις πίστεως. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστῆς μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς· "Ὅταν δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς εἶπε, «Πήγαινε, ὁ υἱός σου ζῆ, ἐπίστευσεν εἰς τὸν λόγον του καὶ ἔφυγε». Τί σημαίνει αὐτό, ποῦ λέγει ἐδῶ; "Ἡ ὅτι ἔλεγεν αὐτὸ πρὸς ἔπαινον τῶν Σαμαρειτῶν, ἐπειδὴ ἐπίστευσαν χωρὶς θαύματα, ἢ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διασύρῃ τὴν πόλιν Καπερναοῦμ, ποῦ ἐνομίζετο ὅτι ἦτο πατρίς του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατήγετο. "Ὅταν ἕνας ἄλλος εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ παρεκάλει λέγων, «Πιστεύω, Κύριε, βοήθησε τὴν ἀπιστίαν μου»⁸, ὁ Χριστὸς ἀπήντησε μὲ τὰ ἴδια λόγια.

"Ὡστε, παρ' ὄλον ὅτι ἐπίστευσε καὶ αὐτός, δὲν ἐπίστευσεν ὅμως πλήρως, οὔτε τελείως. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύε-

ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πωρεῖός. Ἐβούλετο γὰρ μαθεῖν, εἴτε αὐτομάτως, εἴτε ἐκ τῆς ἐπιταγῆς τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γέγονεν. «Ὡς οὖν ἔγνω δι χθὲς ὥραν ἐβδόμην, ἐπίστευσε καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Ὁρᾷς δι τίτε ἐπίστευσεν, διε οἱ 5 παῖδες εἶπον, οὐχ διε ὁ Χριστός; Τὴν διάνοιαν τοίνυν ἐλέγχει αὐτοῦ, μεθ' ἧς προσελθὼν, ταῦτα ἔλεγεν· οὕτω γὰρ μᾶλλον καὶ εἰς πλείον ἀφείλκετο· πρὸ γὰρ τοῦ σημείου οὐ σφόδρα ἦν πεπιστευκός. Εἰ δὲ καὶ ἦλθε καὶ παρεκάλεσε, θαυμασιὸν οὐδέν. Εἰώθασι γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ πολλῆς φι-
 10 λίας οὐ μόνον οἷς θαρροῦσιν ἰατροῖς προσιέναι, ἀλλὰ καὶ οἷς μὴ θαρροῦσι διαλέγεσθαι, μηδὲν ὅλως παραλιπεῖν βουλόμενοι. Ἐπεὶ δι ἐκ παρέργου προσῆλθεν, διε ἦλθεν εἰς Γαλιλαίαν, τίτε αὐτὸν εἶδεν· ὡς εἴ γε ἦν σφόδρα αὐτῷ πεπιστευκός, οὐκ ἂν ὤκνησε, τοῦ παιδὸς μέλλοντος τελευτᾶν,
 15 εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν. Εἰ δὲ ἐδεδοίκει, οὐδὲ τοῦτο ἀνεκτόν.

Ὅρα γοῦν καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα πῶς ἐμφαίνει τὴν ἀσθενεῖαν τοῦ ἀνδρός. Δέον γὰρ εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸ τὴν διάνοιαν ἐλέγξαι, μέγα τι φαντασθῆναι περὶ
 20 αὐτοῦ, ἄκουσον πῶς εἰ χαμαὶ οὐρεται. «Κατάβηθι», γάρ, φησί, «πρὶν ἢ κτανεῖν τὸ παιδίον μου», ὡς οὐ δυναμένου μετὰ τὸν ὄλεθρον αὐτὸν ἀναστῆσαι, καὶ ὡς οὐκ εἰδότος οἷα τὰ τοῦ παιδὸς πράγματα ἔσσηκε. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐλέγχει καὶ τοῦ συνειδότος καθάπει· δεικνὺς δι τὰ σημεῖα προη-
 25 γουμένως τῆς ψυχῆς ἕνεκεν ἐγένετο. Ἐνιαῦθα γὰρ οὐχ ἥτιον τοῦ παιδὸς τὸν πατέρα ἀσθενοῦντα περὶ τὴν διάνοιαν

ται ἀπὸ τὸ ὅτι ἐζήτησε νὰ μάθῃ τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸν υἱὸν του. Διότι ἤθελε νὰ μάθῃ, ἂν αὐτὸ εἶχε γίνεαι ἀπὸ μόνου του ἢ κατόπιν τῆς διαταγῆς τοῦ Χριστοῦ. «Ὅταν λοιπὸν ἔμαθεν, ὅτι χθὲς περὶ τὴν ἑβδόμην ὥραν, ἐπίστευσε καὶ αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Βλέπεις, ὅτι ἐπίστευσε τότε πού τὸν ἐβεβαίωσαν οἱ ὑπηρέται καὶ ὄχι ὅταν τοῦ εἶπεν ὁ Χριστός; Ἐλέγχει λοιπὸν τὴν σκέψιν του, μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε προσέλθει λέγων ταῦτα. Διότι ἔτσι ἔφερον αὐτὸν περισσότερον εἰς τὴν πίστιν. Διότι πρὶν ἀπὸ τὸ θαῦμα δὲν εἶχε πιστεύσει καὶ τόσον πολὺ. Τὸ ὅτι ἦλθε καὶ παρεκάλεσε, δὲν εἶναι παράδοξον. Διότι οἱ γονεῖς συνηθίζουν νὰ πηγαίνουν ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἰατροὺς, μὲ τοὺς ὁποίους ἔχουν θάρρος ἕνεκα μεγάλης φιλίας, ἀλλὰ νὰ συζητοῦν καὶ μὲ ἐκείνους πού δὲν ἔχουν θάρρος, ἐπειδὴ θέλουν νὰ μὴ παραλείψουν τίποτε. Ἐπὶ πλέον μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀφίξεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, οὗτος ἦλθε πρὸς αὐτόν, μόλις τὸν εἶδεν. Ἐὰν ὅμως εἶχε πιστεύσει πολὺ εἰς αὐτόν, δὲν θὰ ἐδίσταζεν, ἀφοῦ τὸ παιδί του ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἐὰν τὸ ἐφοβεῖτο, οὔτε αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ συγχωρηθῇ.

Πρόσεχε καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια του, πῶς προδίδουν τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἐνῶ ἔπρεπεν, ἂν ὄχι προηγουμένως, τουλάχιστον μετὰ ἀπὸ ἔλεγχον τῆς σκέψεώς του, νὰ σκεφθῇ κάτι τὸ μεγάλο περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἄκουσε πῶς ἀκόμη σύρεται χαμηλά. Διότι λέγει εἰς αὐτόν· «Κατέβα πρὶν ἀποθάνῃ τὸ παιδί μου», ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἀναστήσῃ καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἐγνώριζεν εἰς ποίαν κατάστασιν εὕρισκετο τὸ παιδί. Διὰ τοῦτο ἐλέγχει αὐτόν καὶ ἐπιπλήττει τὴν συνείδησίν του, ἀποδεικνύων ὅτι τὰ θαύματα γίνονται μάλιστα ἕνεκα τῆς ψυχῆς. Διότι ἐδῶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ παιδί θεραπεύει τὸν πατέρα, πού ἦτο ἀσθενὴς κατὰ τὸν νοῦν, θέλων νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς αὐτόν ὄχι μόνον ἀπὸ

θεραπεύει, πείθων ἡμᾶς μὴ ἀπὸ σημείων, ἀλλὰ ἀπὸ διδασκαλίας προσέχειν αὐτῷ. Τὰ σημεία γὰρ οὐ τοῖς πιστοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις καὶ παχυντέροις.

3. Τότε μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ πάθους οὐ σφόδρα προσεῖχε
 5 τοῖς λεγομένοις, ἢ μόνοις τοῖς περὶ τοῦ παιδός. Ὑστερον δὲ ἤμελλε τὸ λεχθὲν ἀναλαμβάνειν, καὶ τὰ μέγιστα ἐντιεύθεν κερδαίνειν· ὃ δὴ καὶ γέγονε. Τί δήποτε δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ ἑκατοντάρχου αὐτεπάγγελτος ὑπέσχετο παραγίνεσθαι ἐνιαῦθα δὲ οὐδὲ καλούμενος ἄπειοι; Ὅτι ἐκεῖ μὲν ἡ πίστις
 10 ἀπήρτιστο. Διὸ καὶ ὑπέσχετο ἀπιέναι, ἵνα μάθωμεν τοῦ ἀνδρός τὴν εὐγνωμοσύνην· ἐνιαῦθα δὲ ὅτι οὗτος ἀτελής ἦν.

Ἐπεὶ οὖν ἄνω καὶ κάτω ἠπειγεν αὐτὸν λέγων, «Κατάβηθι», καὶ οὕτω ἤδει σαφῶς ὅτι καὶ ἀπὸν δύναται θεραπεῦσαι, δείκνουσιν ὅτι καὶ τοῦτο δυνατὸν αὐτῷ, ἵν' ὅπερ οἰ-
 15 κοθεν ὁ ἑκατόνταρχος ἔσχε, τοῦτο οὗτος ἐκ τοῦ μὴ παραγενέσθαι τὸν Ἰησοῦν μάθῃ. Ὅταν οὖν εἶπῃ, «Ἐὰν μὴ σημεία καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε», τοῦτο λέγει· ὅτι τὴν προσήκουσαν πίστιν οὐδέπω ἔχετε, ἀλλ' ἔτι ὡς περὶ προφήτου διάκεισθε. Ἐκκαλύπτων οὖν ἑαυτὸν καὶ δεικνὺς ὅτι
 20 καὶ χωρὶς σημείων ἔδει πιστευθῆναι αὐτόν, ἔλεγεν ἄπερ καὶ τῷ Φιλίππῳ φησὶν· «Πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί; Εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα πιστεύσατέ μου».

«Ἦδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος, ἀπήνησαν οἱ δοῦλοι
 25 αὐτοῦ λέγοντες, ὅτι ὁ παῖς σου ζῆ. Ἐπυνθάνειο οὖν παρ' αὐτῶν τὴν ὥραν ἐν ἣ κομψότερον ἔσχεν. Καὶ εἶπον αὐτῷ, ὅτι Χθὲς ὥραν ἐβδόμην ἀφῆκεν αὐτόν ὁ πυρετός. Ἐγνω

τὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν. Διότι τὰ θαύματα γίνονται ὄχι διὰ τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀπίστους καὶ ἀμαθεστέρους.

3. Τότε λοιπὸν, ἐπειδὴ ὁ ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως κατείχετο ἀπὸ μεγάλην λύπην, δὲν ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, παρὰ μόνον εἰς ἐκεῖνα ποὺ ἀνεφέροντο εἰς τὸ παιδί του. Ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ τὰ λόγια του καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ ὠφελῆθῃ. Τοῦτο, ὡς γνωστόν, εἶχεν ἤδη συμβῆ. Διατί λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσιν μὲν τοῦ ἑκατοντάρχου ὁ Χριστὸς ὑπεσχέθη νὰ μεταβῆ εἰς τὴν οἰκίαν του, τώρα ὅμως ἂν καὶ καλεῖται δὲν πηγαίνει; Διότι εἰς ἐκείνην μὲν τὴν περίπτωσιν ἡ πίστις εἶχεν ἤδη ἀπαρτιοθῆ. Δι' αὐτὸ καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν ἑκατόνταρχον, ὅτι θὰ μεταβῆ εἰς τὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ μάθωμεν τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρός. Ἐδῶ ὅμως, διότι ἡ πίστις δὲν ἦτο τελεία.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως ἐπέμενε τόσον πολὺ λέγων εἰς τὸν Χριστὸν «Κατέβα» καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἀκόμη καλά, ὅτι ἐκεῖνος ἠμπορεῖ ἀκόμη καὶ ἀπὼν νὰ θεραπεύσῃ, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ αὐτὸ ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ, ἵνα ἐκεῖνο ποὺ ὁ ἑκατόνταρχος ἤξευρεν ἀφ' ἑαυτοῦ, αὐτὸς θὰ τὸ μάθῃ ἀπὸ τὴν μὴ μετάβασιν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν οἰκίαν του. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς λέγῃ, «Ἐὰν δὲν ἰδῆτε θαύματα καὶ τέρατα, μὴ πιστεύετε» ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχετε ἀκόμη τὴν πρέπουσαν πίστιν, ἀλλὰ μὲ θεωρεῖτε ἀκόμη σὰν Προφήτην. Ἀποκαλύπτων λοιπὸν τὸν ἑαυτόν του καὶ δεικνύων, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ πιστευτὸς χωρὶς θαύματα, ἔλεγεν ὅσα εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς τὸν Φίλιππον· «Δὲν πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοί; Ἀλλοιῶς ἔνεκα αὐτῶν τῶν ἔργων πιστεύετέ με»⁹.

«Ἐνῶ δὲ αὐτὸς κατέβαινεν ἤδη, τὸν συνήντησαν οἱ δοῦλοι του καὶ τοῦ εἶπαν· Τὸ παιδί σου ζῆ. Ἐζήτησε λοιπὸν νὰ μάθῃ ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ὥραν, ποὺ ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸ παιδί. Καὶ ἀπήντησαν εἰς αὐτόν, ὅτι χθὲς κατὰ τὴν ἑβδόμην ὥραν ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸ παιδί. Κατάλαβε λοι-

οὖν ὁ πατήρ δι' ἐκείνη τῆ ὥρα, ἐν ἣ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, δι' ὅ παῖς σου ζῆ». Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Ὁρᾷς πῶς τὸ θαῦμα δῆλον ἐγένετο; Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀπηλλάγη τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ ἀθρόον, ὡς φαίνεσθαι μηκέτι φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ. Πρὸς γὰρ αὐτὰς ἐλθὼν τοῦ θανάτου τὰς πύλας, ὡς καὶ ὁ πατήρ ἐδήλωσεν εἰπὼν. «Καὶ ἄβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον», ἀθρόον ἀπηλλάγη τῆς νόσου ὅπερ οὖν καὶ τοὺς οἰκίας διανέσθησεν.

10 Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἴσως οὐχ ὡς εὐαγγελιζόμενοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς περιττὴν λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ τὴν παρουσίαν εἶναι νομίσαντες, ἀπήνησαν· καὶ γὰρ ἤδεσαν αὐτὸν ἐκεῖ παραγενόμενον ὅθεν καὶ κατ' αὐτὴν αὐτῷ τὴν ὁδὸν περιέτυχον. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀνεθεὶς τοῦ φόβου, λοιπὸν πρὸς τὴν πίστιν
15 διέκλυσε, θέλων δεῖξαι δι' τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τὸ ἔργον γέγονε, καὶ φιλοτιμεῖται λοιπὸν ὥστε μὴ δόξαι εἰκῆ διεγνηγέρθαι ὅθεν μετὰ ἀκριθείας πάντα ἐμάνθανεν. «Καὶ ἐπίστευσεν αὐτός, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Καὶ γὰρ ἦν ἀναμφισβήτητος ἡ μαρτυρία λοιπὸν. Οὐ γὰρ μὴ παρόντες, μηδὲ ἀκούσαντες
20 τοῦ Χριστοῦ διαλεγόμενον, μηδὲ τὸν καιρὸν εἰδότες, οὗτοι παρὰ τοῦ δεσπότου μαθόντες, δι' οὗτος ἦν ὁ καιρὸς, ἀναμφισβήτητον ἔσχον τὴν ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ἐπίστευσαν.

Τί τοίνυν ἀπὸ τούτων παιδευόμεθα; Μὴ θαύματα περιμένειν, μηδὲ ἐνέχυρα ζητεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Ὁρᾷ γὰρ καὶ νῦν πολλοὺς τότε εὐλαβεσιέτους γινομένους, διὰ τὴν τοῦ παιδὸς κακουμένου ἢ γυναικὸς ἀρρωστούσης, παραμυθίας τινὸς ἀπολαύσωσι. Χρὴ δὲ καὶ μὴ τυγχάνοντας παραμένειν ὁμοίως εὐχαριστοῦντας, δοξάζοντας. Τοῦτο γὰρ οἰκε-
30 τῶν εὐγνωμόνων ἐστὶ τοῦτο σιερρῶν τε καὶ φιλοῦντων, ὡς

πὸν ὁ πατήρ, ὅτι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, πού τοῦ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Τὸ παιδί σου ζῆ, ἐθεραπεύθη. Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Βλέπεις κατὰ ποῖον τρόπον ἔγινε φανερόν τὸ θαῦμα; Δὲν ἐγλύτωσε τὸ παιδί ἀπὸ τὸν κίνδυνον κατὰ κοινὸν τρόπον, οὔτε τυχαῖα, ἀλλ' ἀμέσως, ὥστε νὰ φανῆ ὅτι αὐτὸ πού ἔγινε δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐνῶ τὸ παιδί εἶχε φθάσει εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, ὅπως ἐδήλωσε καὶ ὁ πατήρ, ὅταν εἶπεν εἰς τὸν Χριστόν, «Κατέβα, πρὶν ἀποθάνῃ τὸ παιδί», ἐγλύτωσεν ἀμέσως ἀπὸ τὴν νόσον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἐντύπωσιν καὶ εἰς τοὺς δούλους.

Διότι οἱ μὲν δοῦλοι ἦλθον εἰς προϋπάντησιν τοῦ κυρίου των ὄχι μόνον διὰ νὰ τοῦ δώσουν τὴν εὐχάριστον εἶδησιν ἀλλὰ καὶ διότι ἴσως ἐθεώρησαν περιττὴν τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐγνώριζαν, ὅτι αὐτὸς θὰ ἔφθανεν ἐκεῖ. Δι' αὐτὸ καὶ συνήντησαν τὸν κύριόν των καθ' ὁδόν. Αὐτὸς ὅμως, ἀφοῦ ἀπέβαλε τὸν φόβον, προσῆλθεν εἰς τὴν πίστιν, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὸ τὸ ἔργον εἶχεν ἐπιτελεσθῆ δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ καὶ προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ φανῆ ὅτι ματαίως εἶχε κάμει τόσην πορείαν. Δι' αὐτὸ ἐζήτηει νὰ τὰ μάθῃ ὅλα λεπτομερῶς. «Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Διότι ἡ μαρτυρία ἦτο ἀναμφισβήτητος. Διότι ἐκεῖνοι πού δὲν ἦσαν παρόντες, οὔτε ἤκουσαν τὸν Χριστόν νὰ ὁμιλῇ, οὔτε ἐγνώριζαν τὸν χρόνον, ὅταν ἔμαθαν ἀπὸ τὸν κύριόν τους ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ χρόνος, εἶχαν ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ αὐτοί.

Τί διδασκόμεθα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά; Νὰ μὴ ζητῶμεν θαύματα οὔτε τεκμήρια τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Διότι βλέπω ὅτι καὶ τώρα πολλοὶ διὰ νὰ ἐπιτύχουν κάποιαν παρηγορίαν, τότε γίνονται εὐσεβέστεροι, ὅταν ἡ τὸ παιδί των κακοπαθῆ ἢ ἡ γυναῖκα των εἶναι ἄρρωστη. Πρέπει ὅμως καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν ἐπιτυγχάνουν, ἐξ ἴσου νὰ μένουν σταθεροὶ εὐχαριστοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν. Διότι αὐτὸ εἶναι

χρή, τὸν Δεσπότην, μὴ μόνον ἀνιεμένους, ἀλλὰ καὶ μαστιζομένους προσιτρέχειν αὐτῷ.

Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔργα. «Ὁν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν», φησί, «ὃν παραδέχεται». Ὅταν δὲ ἐν ἀνέσει τις αὐτὸν θεραπεύῃ μόνον, οὐ πολλῆς ἐπιδείκνυται ἀγάπης σημεῖα, οὐδὲ καθαρῶς φιλεῖ τὸν Χριστόν. Καὶ τί λέγω ὑγίειαν καὶ χρημάτων ἀφθονίαν, ἢ πενίαν ἢ νόσον; Καὶ γὰρ γέενναν ἀκούσης καὶ ἕτερον χαλεπὸν οὐδὲ οὕτως ἀφίστασθαι χρὴ τῆς περὶ τὸν Δεσπότην εὐφημίας· ἀλλὰ πάντα πάσχειν καὶ φέρειν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. Τοῦτο γὰρ καὶ οἰκειῶν εὐγνωμόνων καὶ ψυχῆς ἀκλινοῦς· καὶ ὁ τοῦτον διακείμενος τὸν τρόπον, καὶ τὰ παρόντα διοίσει ραδίως, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτεύξεται ἀγαθῶν καὶ πολλῆς ἀπολαύσεται παρὰ τῷ Θεῷ παρορησίας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπόδειξις τῶν πιστῶν ὑπηρετῶν. Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἐκείνων ποὺ εἶναι σταθεροὶ καὶ ἀγαποῦν, ὅπως πρέπει, τὸν Θεόν, τὸ νὰ προστρέχουν δηλαδὴ εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον, ὅταν εὐτυχοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν δυστυχοῦν.

Διότι καὶ αὐτὰ εἶναι ἔργα τῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ. Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Διότι ἐκείνον ποὺ ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδαγωγεῖ καὶ μαστιγώνει κάθε υἱὸν τὸν ὁποῖον δέχεται»¹⁹. Ὅταν λοιπὸν λατρεύῃ κανεὶς τὸν Χριστὸν μόνον ὅταν εὐτυχῇ, δὲν παρέχει πολλὰ σημεῖα ἀγάπης, οὔτε τὸν ἀγαπᾷ καθαρὰ. Καὶ τί νὰ εἰπῶ διὰ τὴν ὑγείαν, διὰ τὸν πλοῦτον ἢ διὰ τὴν πενίαν ἢ διὰ τὴν νόσον; Διότι καὶ ἂν ἀκούσης διὰ τὴν γέενναν ἢ διὰ κάτι φοβερώτερον, οὔτε τότε δὲν πρέπει νὰ παύσης νὰ δοξάζῃς τὸν Κύριον, ἀλλὰ ὅλα νὰ τὰ πάσχῃς καὶ νὰ τὰ ὑποφέρῃς ἔνεκα τῆς ἀγάπης σου πρὸς αὐτόν. Διότι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις καὶ τῶν πιστῶν δούλων καὶ τῆς ἀκάμπτου ψυχῆς. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τέτοιαν διάθεσιν καὶ τὰ παρόντα θὰ τακτοποιήσῃ εὐκόλως καὶ θὰ ἐπιτύχῃ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ καὶ θ' ἀπολαύσῃ τῆς μεγάλης ἐμπιστοσύνης τοῦ Θεοῦ. Ταύτην εἶθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΣΤ΄.

Ἰω. 4,54 - 5,6

«Τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Μετὰ ταῦτα ἦν
5 ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα».

1. Καθάπερ ἐν τοῖς μειάλλοις τοῦ χρυσοῦ οὐδὲ τὴν
βραχυτάτην φλέβα παριδεῖν ἂν τις ἀνάσχοιτο τῶν περὶ ταῦ-
τα θειῶν, ἅτε πολὺν ἐργαζομένην πλοῦτον, οὕτω καὶ ἐν τοῖς
θείαις Γραφαῖς ἰῶτα ἐν ἧ μίαν κεραίαν οὐκ ἀζήμιον παρα-
10 δραμεῖν, ἀλλὰ πάντα διερευνᾶσθαι χρή. Πνεύματι γὰρ ἀ-
γίῳ πάντα εἴρηται καὶ οὐδὲν παρέλκον ἐν αὐταῖς. Σκόπει
γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής· «Τοῦτο πάλιν
δεύτερον ἐποίησε σημεῖον ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας
εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Οὐδὲ γὰρ τὸ «Δεύτερον», ἀπλῶς προσέ-
15 θηκεν, ἀλλ' ἔτι τὸ θαῦμα τῶν Σαμαρειτῶν ἐπαίρει, δεικνύς
δι καὶ δευτέρου σημεῖου γενομένου, οὐδέπω πρὸς τὸ ὕψος
ἐκείνων ἔφθασαν οὗτοι οἱ τεθεαμένοι τῶν οὐδὲν ἑωρακότων.

«Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Ποία ἑορτή;
Ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ τῆς Πεντηκοστῆς. «Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς
20 Ἱεροσόλυμα». Συνεχῶς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζει τῇ πό-
λει τοῦτο μὲν, ἵνα δόξη μετ' αὐτῶν ἑορτάζειν, τοῦτο δέ, ἵνα
τὸ πλῆθος ἐπισπάσῃται τὰ ἄδολον. Μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς ἡ-
μέραις ταύταις οἱ ἀφελέστερον διακείμενοι συνέτρεχον.

«Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα,
25 ἐπιλεγομένη ἐβραϊστὶ Βηθεσδά, πέντε σιοὰς ἔχουσα. Ἐν
ταύταις κατέκειτο πολὺ πλῆθος τῶν ἀσθενούντων, χωλῶν,
τυφλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. Τίς

«Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερον θαῦμα ποῦ ἔκαμεν ὁ Ἰησοῦς, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ὑστερ' ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα»¹.

1. Ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰ μέταλλα τοῦ χρυσοῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ παραμελήσῃ κανεὶς οὔτε τὴν μικροτέραν φλέβαν, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη ἠμπορεῖ ν' ἀντλήσῃ πολὺν πλοῦτον, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰς θείας Γραφὰς δὲν ἠμπορεῖς νὰ παραλείψῃς χωρὶς ζημίαν οὔτε ἓνα ἰῶτα ἢ μίαν κεραίαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ διερευνᾷς τὰ πάντα. Διότι ὅλα ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὰς τίποτε τὸ περιττόν. Πρόσεξε λοιπόν, τί λέγει ἐδῶ ὁ Εὐαγγελιστής: «Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερον θαῦμα ποῦ ἔκαμεν ὁ Ἰησοῦς, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Δὲν ἐπρόσθεσε τυχαίως τὴν λέξιν «δεύτερον», ἀλλ' ἐξαίρει ἀκόμη τὸ θαῦμα τῶν Σαμαρειτῶν, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι, ἂν καὶ ἔγινε δεύτερον θαῦμα, αὐτοὶ ἐδῶ ποῦ τὸ εἶδαν, δὲν ἔφθασαν ποτὲ εἰς τὸ ὕψος ἐκείνων, παρ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχαν ἰδεῖ τίποτε.

«Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Ποία ἑορτή; Ἐγὼ νομίζω ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς. «Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα». Κατὰ τὰς ἑορτὰς ἔμενε συνήθως εἰς τὴν πόλιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ φαίνεται ὅτι ἑορτάζει μαζί των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ προσελκύῃ εἰς τὴν πίστιν τὸν ἀπλοῦν λαόν. Καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας συνέρρεαν εἰς τὴν πόλιν οἱ ἀφελέστεροι.

«Ἐπάρχει δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πλησίον τῆς πύλης τῶν Προβάτων μιὰ δεξαμενὴ, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἐβραϊστὶ Βηθεσδὰ καὶ ἡ ὁποία ἔχει πέντε στοάς. Εἰς αὐτὰς ἦτο ἐξαπλωμένος μέγας ἀριθμὸς ἀσθενῶν, τυφλῶν, κωλῶν, παραλυτικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπερίμεναν νὰ κινηθῆ τὸ ὕδωρ». Ποῖος

ὁ τῆς θεραπείας τρόπος οὗτος; ποῖον ἡμῖν μυστήριον αἰνίττεται; Οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ ταῦτα ἀναγράφονται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἡμῖν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύπῳ ὑπογράφει, ὥστε μὴ τὸ σφόδρα παράδοξον, ἀπροσδόκητον παραγενόμενον, λυ-
5 μῆσθαι παρὰ τοῖς πολλοῖς τῆ τῆς πίστεως δυνάμει.

Τί οὖν ἐστὶν ὃ ὑπογράφει; Ἐμελλε βάπτισμα δίδουσαι, πολλὴν δύναμιν ἔχον καὶ δωρεὰν μεγίστην, βάπτισμα πάσας ἁμαρτίας καθαῖρον καὶ ἀντὶ νεκρῶν ζωῆς ποιῶν. Καθάπερ οὖν ἐν εἰκόνι προγράφεται ταῦτα τῆ κολυμβήθρα καὶ ἐ-
10 τέροις πλείοσι. Καὶ πρῶτον μὲν δέδωκεν ὕδωρ, καθαῖρον σωμάτων κηλίδας, καὶ μολυσομοὺς οὐκ ὄντας, ἀλλὰ δοκοῦντας εἶναι, οἷον τοὺς ἀπὸ κηδείας, τοὺς ἀπὸ λέπρας, τοὺς ἀπὸ τοιούτων ἐτέρων· καὶ πολλὰ ἂν τις ἴδοι δι' ὕδατος γεγονότα ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ταύτης ἔνεκεν τῆς προφάσεως.

15 Πλὴν ἀλλὰ πρὸς τὸ κατεπεῖγον ἴωμεν νῦν. Πρῶτον μὲν οὖν, ὡς ἔφθην εἰπών, μολυσομοὺς σωμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ ἀρρωσιήματα διάφορα δι' ὕδατος ποιεῖ λύεσθαι. Βουλόμενος γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐγγύτερον ἀγαγεῖν τῆς τοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς, οὐκ ἔτι μολυσομοὺς ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ
20 καὶ νόσους ἰᾶται. Αἱ γὰρ ἐγγύτεραι τῆς ἀληθείας εἰκόνες, καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ ἐπὶ τοῦ πάθους καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τρανότεραι τῶν ἀρχαιοτέρων ἦσαν. Καθάπερ γὰρ οἱ τοῦ βασιλέως ἐγγυὲς τῶν πόρρωθέν εἰσι λαμπρότεροι δορυφόρων· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν τύπων ἐγίνετο.

25 Καὶ ἄγγελος καταβαίνων ἐτάρατε τὸ ὕδωρ καὶ ἰαματικὴν ἐνετίθει δύναμιν, ἵνα μάθωσιν Ἰουδαῖοι, ὅτι πολλῶ μᾶλλον ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης πάντα τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς ἰᾶσθαι δύναται. Ἄλλ' ὥπερ ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς ἰᾶτο τῶν ὑδάτων ἢ φύσις (ἢ γὰρ ἂν διαπαντὸς τοῦτο ἐγί-

τρόπος θεραπείας εἶναι αὐτός; Ποῖον μυστήριον ὑπαινίσσεται; Διότι αὐτὰ δὲν ἐγράφησαν χωρὶς αἰτίαν καὶ τυχαίως, ἀλλὰ περιγράφει τὰ μέλλοντα σὰν μίαν ἀπεικόνισιν καὶ ἀναπαράστασιν, διὰ νὰ μὴ βλάβῃ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως τῶν πολλῶν αὐτὸ τὸ πολὺ παράδοξον καὶ ἀπροσδόκητον ποὺ συνέβαιναν.

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ περιγράφει; Ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ βάπτισμα, τὸ ὁποῖον ἦτο πλήρες δυνάμεως καὶ χάριτος, βάπτισμα τὸ ὁποῖον ἐκαθάρισεν ὅλας τὰς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ νεκρῶν τοὺς ἔκαμνε ζωντανούς. Αὐτὰ περιγράφονται ὅπως εἰς μίαν ἀπεικόνισιν καὶ διὰ τὴν δεξαμενὴν καὶ δι' ἄλλα πολλά. Καὶ κατὰ πρῶτον ἔδωσε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον καθαρίζει τὰς κηλίδας τῶν σωμάτων καὶ τοὺς μὴ ἀληθινούς μολυσμούς, ὅπως ἐκείνους ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν κηδεῖαν, ἀπὸ τὴν λέπραν καὶ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια. Καὶ ἤμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὅτι ἔχουν γίνεαι πολλὰ θαύματα ἕνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Κατὰ πρῶτον, ὅπως εἶπα μόλις, ἀπὸ μολυσμοὺς σωμάτων καὶ ἀπὸ διαφόρους ἀσθενείας μᾶς ἀπαλλάσσει διὰ τοῦ ὕδατος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ μᾶς φέρῃ πλησιέστερον πρὸς τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος θεραπεύει ὄχι πλέον μόνον μολυσμοὺς ἀλλὰ καὶ νοσήματα. Διότι αἱ ἀπεικονίσεις ποὺ πλησιάζουν περισσότερο τὴν ἀλήθειαν φαίνονται καθαρώτερα εἰς τὸ βάπτισμα, εἰς τὸ πάθος καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀπὸ τὰς παλαιότερας. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς δορυφόρους τοῦ βασιλέως εἶναι ἐμφανέστεροι αὐτοὶ ποὺ εὐρίσκονται πλησίον τοῦ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὐρίσκονται μακρὰν, ἔτσι συμβαίνει καὶ εἰς τὰς εἰκόνας.

Καὶ ἓνας ἄγγελος ποὺ κατέβαινε, ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ καὶ τοῦ ἔδιδε θεραπευτικὴν δύναμιν, διὰ νὰ μάθουν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ἤμποροῦσε πολὺ περισσότερο νὰ θεραπεύῃ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς. Ἄλλ' ὅπως ἔδῳ δὲν ἐθεράπευε μόνον ἢ ἰδιότης τῶν ὑδάτων (διότι

ρειο), ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ ἀγγέλου ἐνεργείᾳ, οὕτω καὶ ἐγ' ἡμῶν οὐχ ἀπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δέξεται χάριν, τότε ἅπαντα λύει τὰ ἁμαρτήματα.

Περὶ ταύτην τὴν κολυμβήθραν «Κατέκειτο πλῆθος πολὺ
 5 τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν ἐκ τοῦ ὕδατος κίνησιν». Ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια κώλυμα τῷ βουλομένῳ θεραπευθῆναι ἐγένετο· νῦν δὲ κύριος ἕκαστός ἐστι προσελθεῖν. Οὐ γὰρ ἄγγελός ἐστιν ὁ ταράσων, ἀλλὰ ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης ὁ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος. Καὶ οὐκ
 10 ἔστιν εἰπεῖν (Νῦν τὸν κάματον ἀνθρώπου οὐκ ἔχω· οὐκ ἔστιν εἰπεῖν). Ἐν ᾧ ἔρχομαι κατελθεῖν, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. Ἀλλὰ κἂν ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἔλθῃ, ἡ χάρις οὐκ ἀναλίσκεται, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δαπανᾶται, ἀλλ' ὁμοία μένει καὶ τοιαύτη, οἷα καὶ πρὸ τούτου. Καὶ καθάπερ ἡλιακαὶ
 15 ἀκτῖνες καθ' ἐκάστην φωτίζουν τὴν ἡμέραν καὶ οὐ δαπανῶνται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς χορηγίας ἔλαιον αὐταῖς γίνεται τὸ φῶς· οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια οὐδὲν ἐλατιοῦται παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολαύοντων αὐτῆς. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἵνα οἱ μαθόντες διὰ τὸ ὕδαι
 20 νοσήματα σώματος ἔνι θεραπεῦσαι, καὶ τούτῳ πολὺν ἐγγυμασθέντες χρόνον, ραδίως πιστεύσωσιν, διὰ καὶ νοσήματα ψυχῆς ἰᾶσθαι δύναται.

Καὶ τί δήποτε πάντας ἀφείς ὁ Ἰησοῦς, ἐπὶ τὸν τριακοντακιῶ ἔτη ἔχοντα ἦλθε; τί δὲ καὶ ἐρωτᾷ, «Θέλεις ὑγιῆς
 25 γενέσθαι;». Οὐχ ἵνα μάθῃ (τούτο γὰρ παρέλκον ἦν), ἀλλ' ἵνα δείξῃ τοῦ τοιούτου τὴν καρτερίαν καὶ ἵνα γινώσκοντες διὰ τὸ τοῦτο τοὺς ἄλλους ἀφείς, ἐπὶ τοῦτον ἦλθε. Τί οὖν ὁ ἀσθενῶν; «Ἀπεκρίθη αὐτῷ καὶ λέγει, Κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, διὰ ταραχθῆ τὸ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμ-
 30 βήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει».

τοῦτο πάντοτε τὸ ἔκαμνεν), ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀγγέλου, ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν ἐνεργεῖ μόνον τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὅταν δεχθῆ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τότε συγχωρεῖ ὅλας τὰς ἁμαρτίας μας.

Πλησίον αὐτῆς τῆς δεξαμενῆς «ἦτο ξαπλωμένος μέγας ἀριθμὸς ἀσθενῶν, τυφλῶν, κωλῶν, παραλυτικῶν, οἱ ὅποιοι ἐπερίμεναν νὰ κινηθῆ τὸ ὕδωρ». Ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια ἦτο ἐμπόδιον δι' ἐκεῖνον πὺ ἤθελε νὰ θεραπευθῆ. Τώρα ὅμως ἂ καθεὶς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ προσέλθῃ. Διότι δὲν εἶναι ὁ ἄγγελος πὺ ταρασσει τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ὁ ὅποιος κατορθώνει τὰ πάντα. Καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ. Τώρα δὲν ἔχω τὸν ἀσθενῆ. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ αὐτό. Ἐνῶ ἐγὼ ἐτοιμάζομαι νὰ κατεβῶ, μὲ προλαμβάνει καὶ κατεβαίνει ἄλλος. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔλθῃ ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη, ἡ χάρις δὲν τελειώνει οὔτε ἡ ἐνέργεια ἐξοδεύεται, ἀλλὰ μένει ἡ ἰδία καὶ μάλιστα ὅπως ἦτο προηγουμένως. Καὶ ὅπως αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου φωτίζουν κάθε ἡμέραν καὶ δὲν ἐξοδεύονται οὔτε ἀπὸ τὴν μεγάλην παροχὴν ἐλαττώνεται τὸ φῶς των, ἔτσι καὶ πολὺ περισσότερο δὲν ἐλαττώνεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔνεκα τοῦ πλήθους πὺ τὴν ἀπολαύει. Αὐτὸ δὲ ἔγινε, διὰ νὰ πιστεύσουν εὐκόλως ἐκεῖνοι πὺ ἤξευραν ὅτι ἠμποροῦσαν νὰ θεραπεύσουν τὰ νοσήματα τοῦ σώματος καὶ οἱ ὅποιοι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠσκοῦντο δι' αὐτό, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ θεραπεύσουν καὶ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς.

Καὶ διατί ὁ Ἰησοῦς ἀφοῦ ἄφησε τοὺς ἄλλους ἐπλησίασε τὸν ἀσθενῆ τῶν τριάκοντα ὀκτὼ ἐτῶν καὶ διατί τὸν ἠρώτησε, «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;». "Ὁχι διὰ νὰ μάθῃ (διότι τοῦτο ἦτο περιττόν), ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ τὴν καρτερίαν του καὶ διὰ νὰ καταλάβωμεν, ὅτι δι' αὐτὸ ἄφησε τοὺς ἄλλους καὶ ἐπῆγεν εἰς αὐτόν. Τί ἔκαμεν ὁ ἀσθενής; «Ἀπεκρίθη εἰς αὐτόν καὶ εἶπε· Κύριε, δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλῃ εἰς τὴν δεξαμενὴν, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ, καὶ ἐνῶ ἔρχομαι, κατεβαίνει ἄλλος πρὶν ἀπὸ ἐμέ». Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς

Διὰ τοῦτο ἠρώτησε· «Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;», ἵνα ταῦτα μάθωμεν. Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ, Θέλεις σε θεραπεύσω; οὐδὲν γὰρ οὐδέπω μέγα ἐφαιτιάζετο περὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ, «Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;».

5 Ἐκπληκτικὸς ἦ καρτερία τοῦ παραλύτου· ἔτη τριακονταοκτώ ἔχων καὶ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀπαλλαγέσθαι τοῦ νοσήματος προσδοκῶν προσήδρευέ τε καὶ οὐκ ἀφίστατο. Εἰ γὰρ μὴ τὰ παρελθόντα, τὰ γοῦν μέλλοντα οὐχ ἱκανὰ ἦν αὐτόν, εἰ μὴ καρτερικὸς ἦν, ἀπαγαγεῖν τοῦ τόπου; Ἐννόησον
10 δέ μοι, πῶς εἰκὸς ἦν ἐκεῖ καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς κάμνοντας νήφειν. Οὐδὲ γὰρ δῆλος ἦν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἐτινάσσειο τὸ ὕδωρ· ἀλλ' οἱ μὲν χωλοὶ καὶ κυλλοὶ ἠδύνατο παρατηρεῖν· οἱ δὲ τυφλοὶ πῶς ἑώρων; ἀπὸ τοῦ γινομένου θορύβου τοῦτο ἴσως ἐμάνθανον.

15 2. Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν, αἰσχυνθῶμεν, ἀγαπητοί, καὶ σιενάξωμεν ἐπὶ τῇ πολλῇ ραθυμίᾳ. Τριακονταοκτώ ἔτη εἶχε προσεδρεύων ἐκεῖνος, καὶ οὐκ ἐτύγχανεν ὧν ἐβούλειο, καὶ οὐκ ἀφίστατο· καὶ οὐκ ἐτύγχανεν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀμέλειαν, ἀλλ' ἐπηρεαζόμενος παρ' ἐτέρων καὶ θίαν πάσχων,
20 καὶ οὐδὲ οὕτως ἐνάγκα· ἡμεῖς δὲ ἐὰν δέκα ἡμέρας προσεδρεύσωμεν σπουδαίως ὑπὲρ τινος παρακαλοῦντες, καὶ μὴ τύχωμεν, ὀκνοῦμεν λοιπὸν τῇ αὐτῇ κεχρηθῆναι σπουδῇ. Καὶ ἀνθρώποις μὲν τοσοῦτον προσεδρεύομεν χρόνον, σιραινεύομενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, καὶ διακονοῦντες δουλοπρεπεῖς
25 διακονίας, καὶ πρὸς τῷ τέλει πολλάκις καὶ αὐτῆς τῆς ἐλπίδος ἐκπίπτοντες· τῷ δὲ Δεσπότῃ τῷ ἡμετέρῳ, ἔνθα πάντως ἐστὶν ἀπολαβεῖν τὴν ἀμοιβὴν πολλῶν μείζω τῶν πόνων («Ἡ γὰρ ἐλπίς οὐ καταισχύνει», φησὶν), οὐκ ἀνεχόμεθα προσεδρεύειν μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς.

30 Καὶ πόσης ταῦτα κολάσεως ἄξια; Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν

τὸν ἠρώτησε· «Θέλεις νὰ γίνης ὑγιής;», δια νὰ μάθωμεν αὐτά. Καὶ δὲν τὸν ἠρώτησε, Θέλεις νὰ σὲ θεραπεύσω; Διότι ὁ ἀσθενής δὲν εἶχεν ἀκόμη μεγάλην ἰδέαν περὶ αὐτοῦ. Ἄλλὰ τὸν ἠρώτησε· «Θέλεις νὰ γίνης ὑγιής;».

Ἦτο ἐκπληκτικὴ ἡ ὑπομονὴ τοῦ παραλυτικοῦ. Ἐπειδὴ ἦτο παράλυτος ἐπὶ τριάκοντα ὀκτῶ ἔτη καὶ ἤλιζε κάθε ἔτος, ὅτι θὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν, ἔμενεν ἐκεῖ καὶ δὲν ἀπεμακρύνετο. Διότι, ἂν ὄχι τὰ παρελθόντα, τουλάχιστον τὰ μέλλοντα δὲν θὰ τὸν ἔκαμναν νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ, ἂν δὲν εἶχε τόσον μεγάλην ὑπομονήν; Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, πόσον ἔπρεπε ν' ἀγρυπνοῦν καὶ οἱ ἄλλοι ἐσθeneῖς. Διότι δὲν ἦτο φανερός ὁ καιρός, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐταράσσετο τὸ ὕδωρ. Καὶ οἱ μὲν χωλοὶ καὶ οἱ ἀνάπηροὶ ἤμποροῦσαν νὰ παρατηροῦν. Οἱ τυφλοὶ ὅμως πῶς ἔβλεπαν; Ἴσως ἐκαταλάβαιναν ἀπὸ τὸν θόρυβον ποῦ ἐγίνετο.

2. Ἄς ἐντραπῶμεν λοιπόν, ἀγαπητοί, ἄς ἐντραπῶμεν καὶ ἄς στενάξωμεν διὰ τὴν τόσον μεγάλην ραθυμίαν μας. Διότι ἐπὶ τριάντα ὀκτῶ ἔτη ἐπέμενεν ὁ παραλυτικός καὶ μολονότι δὲν ἐπετύγχανεν αὐτὸ ποῦ ἤθελεν, ἐν τούτοις δὲν ἀπεμακρύνετο. Καὶ δὲν ἐπετύγχανεν ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του ἀμέλειαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤμποδίζετο καὶ ὑφίστατο τὴν βίαν τῶν ἄλων, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἀπεγοητεύετο ἐξ αὐτοῦ. Ἡμεῖς ὅμως, ἐὰν ἐπὶ δέκα ἡμέρας μόνον ἐπιμένωμεν νὰ παρακαλοῦμεν διὰ κάτι καὶ δὲν ἐπιτύχωμεν, τοῦ λοιποῦ ἀδιαφοροῦμεν νὰ δείξωμεν τὴν ἰδίαν προθυμίαν. Καὶ πλησίον μὲν τῶν συνανθρώπων μας ἐπιμένομεν τόσον πολὺν χρόνον, στρατευόμενοι, ταλαιπωρούμενοι καὶ προσφέροντες δουλικῶς τὰς ὑπηρεσίας μας, κάνοντες πολλὰς φορὰς εἰς τὸ τέλος καὶ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, πλησίον ὅμως τοῦ Κυρίου μας, ἀπὸ ὅπου ἤμποροῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ἀμοιβὴν πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ τοὺς κόπους μας (διότι λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἡ ἐλπίς δὲν ἐντροπιάζει»²) δὲν ἀνεχόμεθα νὰ ἐπιμένωμεν μὲ τὴν πρέπουσαν προθυμίαν.

Καὶ πόσῃν τιμωρίαν ἀξίζουσι ὅλα αὐτά; Διότι καὶ ἂν

λαβεῖν ἦν, αὐτὸ τοῦτο τὸ συνεχῶς αὐτῷ διαλέγεσθαι, οὐχὶ
 μυρίων ἄξιον ἀγαθῶν ἦν ἡγεῖσθαι; Ἄλλ' ἐπίπονον ἢ διηγε-
 κῆς εὐχή; Καὶ τί, εἶπέ, οὐκ ἐπίπονον τῶν τῆς ἀρετῆς; Αὐτὸ
 γοῦν τοῦτο, φησί, πολλῆς ἀπορίας ἐστὶ μεσιόν, ὅτι τῇ μὲν
 5 κακία ἡδονή, τῇ δὲ ἀρετῇ συγκεκλήρωται πόνος. Καὶ πολλοὺς
 εἶμαι τοῦτο ζητεῖν. Τί δήποτε' οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; Ἐδωκεν
 ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐλεύθερον φρονιδῶν βίον καὶ πό-
 νων ἀπηλλαγμένον οὐκ ἐχρησάμεθα εἰς δέον τῷ δώρῳ, ἀλ-
 λά διεισράφημεν ὑπὸ τῆς ἀργίας, καὶ ἐξεπέσομεν τοῦ πα-
 10 ραδείσου. Διὰ τοῦτο ἐπίπονον ἐποίησεν ἡμῶν τὴν ζωὴν λοι-
 πόν, ὡς περ ἀπολογούμενος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ
 λέγων Ἐδωκα τρυφᾶν ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἐγένεσθε χεί-
 ρους τῇ ἀνέσει διὰ τοῦτο ἐκέλευσα λοιπὸν πόνους ὑμῖν ἐπι-
 τεθῆναι καὶ ἰδρωτίας.

15 Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ ἐκεῖνος κατεῖχεν ὁ πόνος, ἔδωκε πάλιν
 νόμον πολλὰς ἔχοντα ἐντολάς, καθάπερ τιμὴν ἵππῳ δυσηνίῳ
 πέλλια καὶ πέδας ἐπιτιθεῖς, ὥστε αὐτοῦ τὰ σκιριτήματα ἐπι-
 οχεῖν οὕτω καὶ οἱ πωλοδάμναι ποιοῦσι. Διὰ τοῦτο ἐπίπο-
 νος ὁ βίος, ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν διαφθείρειν ἡμᾶς εἶωθεν.
 20 Ἡ γὰρ φύσις ἡμῶν ἀργεῖν οὐκ ἀνέχεται, ἀλλὰ πρὸς κακίαν
 ὑποκλίνει ραδίως. Θῶμεν γὰρ μὴ δεῖσθαι πόνων τὸν σωφρο-
 νοῦντα, μηδὲ τὸν τὴν ἄλλην ἀρετὴν κατορθοῦντα, ἀλλὰ κα-
 θεύδοντας πάντα ἀνύειν, ποῦ ἂν ἐχρησάμεθα τῇ ἀνέσει; ἄρα
 οὐκ ἂν πρὸς ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονείαν;

25 3. Ἀλλὰ διατί, φησί, πολλὴ μὲν ἡ ἡδονὴ τῇ κακίᾳ, πο-
 λὺς δὲ τῇ ἀρετῇ συνέζευκται ὁ πόνος καὶ ὁ ἰδρώς; Καὶ ποία
 σοι χάρις ἂν ἦν ἢ τίνας δ' ἂν ἔλαβες μισθόν, εἰ μὴ ἐπίπονον
 τὸ πρᾶγμα ἦν; Καὶ γὰρ νῦν πολλοὺς ἔχω δεῖξαι φύσει τὸ
 μίγνυσθαι γυναιξὶ μισοῦντας καὶ φεύγοντας ὡς βδελυρὰν

ἀκόμη δὲν ἐπρόκειτο νὰ λάβωμεν τίποτε, αὐτὴ ἡ συνεχὴς μὲ αὐτὸν συνομιλία δὲν ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ἀνταξία ἀπειρῶν ἀγαθῶν; Μήπως ἡ διαρκὴς προσευχὴ εἶναι ἔργον κοπιαστικόν; Ἄλλὰ, εἰπέ μου, ποῖο δὲν εἶναι κοπιαστικὸν ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς; Θὰ εἰπῆς, ὅτι σοῦ προκαλεῖ μεγάλην ἀπορίαν τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ εἰς μὲν τὴν κακίαν ἔχει πέσει ὁ κλῆρος τῆς εὐχαριστήσεως, εἰς δὲ τὴν ἀρετὴν τοῦ κόπου. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσεν ἐλεύθερον βίον καὶ ἀπηλλαγμένον ἀπὸ φροντίδας καὶ κόπους. Δὲν ἐχρησιμοποίησαμεν ὅπως ἔπρεπε τὸ δῶρον, ἀλλὰ διεφθάρημεν ἀπὸ τὴν ἀργίαν καὶ ἐχάσαμεν τὸν παράδεισον. Δι' αὐτὸ ἔκαμε γεμάτην κόπους τὴν ὑπόλοιπον ζωὴν μας, σὰν νὰ δικαιολογῆται εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ νὰ λέγῃ· Σᾶς ἔδωσα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εὐχάριστον βίον, ἀλλὰ ἐσεῖς ἐγίνατε χειρότεροι ἔνεκα τῆς πραότητός μου. Δι' αὐτὸ διέταξα νὰ σᾶς δοθοῦν τοῦ λοιποῦ κόποι καὶ ἰδρῶτες.

Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε ἐκεῖνος ὁ κόπος μᾶς συνεκράτησεν, ἔδωσε πάλιν νόμον μὲ πολλὰς ἐντολάς, ὅπως βάζει κανεῖς εἰς τὸν ἀχαλίνωτον ἵππον καλινούς καὶ πέδικλα διὰ νὰ συγκρατῆ τὴν ὀρμητικότητά του. Ἔτσι κάμνουν καὶ οἱ ἵπποδαμασταί. Διὰ τοῦτο εἶναι ἐπίπονος ὁ βίος μας, ἐπειδὴ ἡ ἀνάπαυσις συνήθως μᾶς διαφθείρει. Διότι ἡ φύσις μας δὲν ἀνέχεται τὴν ἀργίαν, ἀλλ' εὐκόλως ἀποκλίνει πρὸς τὴν κακίαν. Διότι, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ σῶφρων ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κόπους, οὔτε ὁ ἄλλος πού ἀσκεῖ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὅτι ἐπιτυγχάνομεν τὰ πάντα ἡσυχάζοντες, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐχρησιμοποιούσαμεν τὴν ἀνάπαυσιν; Ἄρα ὄχι διὰ τὴν μωρίαν καὶ ἀλαζονείαν;

3. Ἄλλὰ, θὰ ἐρωτήσης· διατί ἔχει συνδεθῆ μεγάλη εὐχαρίστησις μὲ τὴν κακίαν καὶ μὲ τὴν ἀρετὴν πολὺς κόπος καὶ ἰδρῶς; Καὶ ποίαν εὐχαρίστησιν θὰ εἶχες ἢ διὰ ποῖον λόγον θὰ ἔπαιρνες ἀμοιβήν, ἂν ἡ ἀρετὴ δὲν ἦτο κοπιαστικὴ; Διότι ἡμπορῶ νὰ σοῦ δείξω πολλούς, πού ἀπὸ τὴν φύσιν

τὴν πρὸς ἐκείνας ὁμιλίαν· τούτους οὖν σώφρονας καλέσομεν, ἢ στεφανώσομεν, εἰπέ μοι, καὶ ἀνακηρύξομεν; Οὐδαμῶς. Σωφροσύνη γάρ ἐστιν ἐγκράτεια καὶ τὸ μαχομένων περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν. Καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δέ, ὅταν σφοδρῶσι ὧσιν οἱ ἀγῶνες, τότε τὰ τρόπαια λαμπρότερα γίνεται, οὐχ ὅταν μηδεὶς ἀνταίρη τὰς χεῖρας.

Εἰσὶ πολλοὶ καὶ νωθεῖς ἀπὸ φύσεως· τούτους οὖν ἐπεικεῖς προσερούμεν; Οὐδαμῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τρεῖς τρόπους εὐνουχισμοῦ λέγων, τοὺς μὲν δύο ἀφήσιν
 10 ἀστεφανώτους, τὸν δὲ ἕνα εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει. Καὶ τί ἔδει κακίας, φησί; Καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω. Τίς οὖν ὁ τῆς κακίας δημιουργός; Τίς δὲ ἄλλος, ἀλλ' ἢ ἡ ραθυμία ἢ ἐκ τῆς προαιρέσεως; Ἄλλ' ἔδει, φησὶν, ἀγαθοὺς εἶναι μόνους. Καὶ τί ἴδιον ἀγαθοῦ; νῆφειν καὶ ἐγρηγορέναι, ἢ καθεύδειν καὶ
 15 ρέγγειν; Καὶ διατί, φησί, μὴ τοῦτο ἐδόκει εἶναι ἀγαθόν, τὸ μὴ ποιοῦντα κατορθοῦν;

Βοσκημάτων μοι ρήματα λέγεις καὶ γαστριζομένων, καὶ θεδὸν τὴν κοιλίαν ἡγουμένων. Ὅτι γὰρ νωθείας ταῦτα τὰ ρήματα, ἀποκρίναί μοι. Εἰ βασιλέως ὄντιος καὶ στρατηγοῦ,
 20 εἶτα τοῦ βασιλέως καὶ καθεύδοντιος καὶ μεθύοντιος, ταλαιπωρούμενος ὁ στρατηγὸς τὰ τρόπαια ἔσποιησε, τίτι ἀν' ἐλογίσω τὴν νίκην; τίς δὲ ἐκαρπώσατο τῶν γινομένων τὴν ἡδονήν; Ὅρας ὅτι περὶ ἐκεῖνα μᾶλλον ἢ ψυχὴ διάκειται, ὑπὲρ ὧν ἔκαμε; Διὰ τοῦτο καὶ πόρους ἀνέμιξε τῇ ἀρετῇ, οἰκειῶσαι
 25 αὐτῇ ταύτην βουλόμενος. Διὰ δὴ τοῦτο τὴν μὲν ἀρετὴν, καὶ μὴ κατορθώσωμεν, θαυμάζομεν· τῆς δὲ κακίας, καὶ ἡ-

τους ἀποφεύγουν νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπιμίξιν μὲ γυναῖκας καὶ ἀποφεύγουν τὴν συναναστροφὴν μὲ αὐτὰς ὡς πρᾶξιν βδελυράν. Αὐτοὺς λοιπὸν θὰ τοὺς ὀνομάσωμεν σῶφρονας, ἢ θὰ τοὺς δώσωμεν τὸν στέφανον καὶ θὰ τοὺς τιμήσωμεν; Καθόλου. Διότι ἡ σωφροσύνη εἶναι ἐγκράτεια καὶ μάχη πρὸς κατανίκησιν τῶν ἡδονῶν. Καὶ εἰς τοὺς πολέμους, ὅταν οἱ ἀγῶνες εἶναι ὄξεις, τότε τὰ τρόπαια γίνονται λαμπρότερα καὶ ὄχι ὅταν δὲν ἀντιστέκεται κανεὶς.

Ἐπὶ ἔτι πολλοὶ ἀμβλύνοες ἐκ φύσεως. Θὰ τοὺς ὀνομάσωμεν λοιπὸν ἡπίους; Καθόλου. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἀναφέρει τρεῖς κατηγορίας εὐνούχων καὶ τὰς μὲν δύο πρώτας ἀφήνει χωρὶς στέφανον, τὴν δὲ τρίτην εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσης· ποία ἡ ἀνάγκη τῆς κακίας; Τὸ ἴδιον λέγω καὶ ἐγώ. Ποῖος εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἀργίας; Ποῖος ἄλλος εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ραθυμίαν τῆς θελήσεώς μας; Ἀλλά, θὰ εἰπῆς, ἔπρεπε νὰ εἴμεθα ἀπὸ μόνοι μας ἀγαθοί. Καὶ ποῖο εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀγαθοῦ; Νὰ εἶναι κανεὶς νηφάλιος καὶ ν' ἀγρυπνῇ ἢ νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ ραθυμῇ; Καὶ διατί; θὰ παρατηρήσης, δὲν ἐρρυθμίσθη νὰ εἶναι κανεὶς ἀγαθός, ὥστε νὰ ἐνεργῇ ὀρθῶς χωρὶς νὰ κοπιάζῃ;

Λέγεις λόγια ἀντάξια διὰ κτήνη καὶ διὰ λαιμάργους καὶ δι' ἐκείνους πού θεωροῦν ὡς θεὸν τὴν κοιλίαν των. Διὰ νὰ μάθης δηλαδὴ, ὅτι αὐτὰ εἶναι λόγια ἀνόητα ἀπάντησέ μου εἰς τὸ ἐξῆς· Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἕνας βασιλεὺς καὶ ἕνας στρατηγὸς καὶ ἐνῶ ὁ βασιλεὺς κοιμᾶται καὶ μεθοκοπᾷ, ὁ στρατηγὸς μὲ μεγάλας ταλαιπωρίας στήνει τρόπαια. Εἰς ποῖον θὰ ἀποδώσης τὴν νίκην; καὶ ποῖος ἐκαρπώθη τὴν εὐχαρίστησιν αὐτῶν τῶν γεγονότων; Βλέπεις ὅτι ἡ ψυχὴ στρέφεται μᾶλλον πρὸς ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐκοπίασεν; Δι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἀνέμιξε τοὺς κόπους μὲ τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐξοικιώσῃ τὴν ψυχὴν μὲ τὴν ἀρετὴν. Δι' αὐτὸ τὴν μὲν ἀρετὴν θαυμάζομεν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὴν ἐπιτυχάνωμεν, κατηγοροῦμεν ὅμως τὴν κακίαν, ἔστω καὶ

δίοιτης οὔσης, καταγινώσκομεν. Εἰ δὲ λέγεις· Διατί τοὺς φύσει καλοὺς μὴ θαυμάζομεν μᾶλλον τῶν προαιρέσει τοῦτο ὄντων; Ὅτι δίκαιον τὸν πονοῦντα τοῦ μὴ πονοῦντος προτιθέναι.

5 Καὶ τίνας, φησὶν, ἔνεκεν νῦν πονοῦμεν; Ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν οὐκ ἤνεγκας μειρίως· μᾶλλον δὲ εἴ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσειε, καὶ ἄλλως ἢ ἀργία διαφθείρειν ἡμᾶς εἴωθε, καὶ πολὺν παρέχειν τὸν πόνον. Καὶ εἰ θούλει, συγκλείσωμεν ἄνδρα, τρέφοντες αὐτὸν μόνον καὶ γαστριζόντες, μήτε
10 θαδίξειν αὐτὸν ἐῶντες, μηδὲ εἰς ἔργον ἐξάγοντες· ἀλλ' ἀπολαύειω τραπέζης καὶ κλίνης καὶ τρυφάτω διηνεκῶς· καὶ τί ταύτης τῆς ζωῆς ἀθλιώτερον γένοιτ' ἄν; Ἄλλ' ἕτερον τὸ ἐργάζεσθαι, φησί, καὶ ἕτερον τὸ πονεῖν. Ἄλλ' ἦν τότε ἐργάζεσθαι χωρὶς πόνων. Καὶ ἔτι, φησί, τοῦτο;· Ναί, ἔτι
15 τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, ἀλλὰ σὺ οὐκ ἠγέσχου. Διὰ τοῦτο ἔθηκε γοῦν σε ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον, ἐργασίαν μὲν ὀρίσας, πόνον δὲ οὐκ ἀναμίξας. Οὐ γὰρ ἄν, εἴπερ ἐπόνει παρὰ τὴν ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο ἐν ἐπιτιμίῳ μέρει μετὰ ταῦτα ἔθηκεν.

20 Ἔστι γὰρ καὶ ἐργάζεσθαι καὶ μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, ὥσπερ οἱ ἄγγελοι. Ὅτι γὰρ ἐργάζονται, ἄκουσον τί φησι· «Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ». Νῦν μὲν γὰρ ἡ τῆς ἰσχύος ἔνδεια πολὺν τὸν πόνον ποιεῖ· τότε δὲ οὐκέτι τοῦτο ἦν. Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπανσιν αὐτοῦ, «Κατέπαυσε», φησί, «ὡς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ», ὥσπερ ἀπὸ τῶν
25 ἰδίων ὁ Θεός· οὐκ ἀργίαν λέγων ἐνιαῦθα, ἀλλὰ τὸ μὴ πονεῖν. Ὁ γὰρ Θεὸς ἔτι καὶ νῦν ἐργάζεται, καθὼς ὁ Χριστὸς φησὶν· «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι».

3. Ψαλμ. 102, 20.

4. Ἐβρ. 4, 4.

ἂν εἶναι πολὺ εὐχάριστος. Ἐὰν πάλιν ἀπορῆς, διατί δὲν θαυμάζομεν τοὺς ἐκ φύσεως καλοὺς περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους πού εἶναι τέτοιοι ἐκ θελήσεως; Αὐτὸ γίνεται, διότι εἶναι δίκαιον νὰ προτιμῶμεν ἐκεῖνον πού κοπιάζει ἀπὸ ἐκεῖνον πού δὲν κοπιάζει.

Καὶ θὰ ἐρωτήσης: διὰ ποῖον λόγον τώρα κοπιάζομεν; Ἐπειδὴ ἂν δὲν κοπιάσωμεν, δὲν θὰ ὑπεμέναμεν ἡσύχως τὴν ἀργίαν. Ἐὰν μάλιστα ἐξετάσῃ κανεὶς τὸ πρᾶγμα μὲ ἀκρίβειαν, ἡ ἀργία μᾶς διαφθείρει κατ' ἄλλον τρόπον συνήθως καὶ μᾶς κουράζει πολὺ. Καὶ ἂν θέλῃς, ἃς κλείσωμεν ἕναν ἄνθρωπον κάπου, τρέφοντες αὐτὸν μόνον καὶ παρέχοντες ὅσα ἐπιθυμεῖ ἡ κοιλία του, χωρὶς ν' ἀφήνωμεν αὐτὸν οὔτε νὰ βαδίζῃ, οὔτε νὰ ἐργάζεται, ἀλλὰ νὰ τρώγῃ καὶ νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ ζῆ τρυφηλὴν ζωὴν συνεχῶς. Τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν; Ἀλλά, θὰ παρατηρήσης, ἄλλο νὰ ἐργάζεσαι καὶ ἄλλο νὰ κοπιάζῃς. Ἦτο ὅμως κάποτε ἡ ἐργασία χωρὶς κόπους. Ἦτο δυνατὸν αὐτό; Ναί, ἦτο. Αὐτὸ τὸ ἤθελεν ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐσὺ δὲν τὸ ἠνέχθης. Δι' αὐτὸ σὲ ἐτοποθέτησεν εἰς τὸν παράδεισον διὰ νὰ ἐργάζεσαι καὶ ὥρισε μὲν τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀνέμιξε μὲ κόπον. Διότι, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐκοπιάζεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, δὲν θὰ ὥριζεν ἔπειτα ὡς τιμωρίαν τὸν κόπον.

Ἦτο λοιπὸν δυνατὸν νὰ ἐργάζεται κανεὶς καὶ συγχρόνως νὰ μὴ ταλαιπωρῆται, ὅπως οἱ ἄγγελοι. Διότι καὶ οἱ ἄγγελοι ἐργάζονται. Καὶ ἤκουσε τί λέγει: «Εἶναι δυνατοὶ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐκεῖνοι πού ἐκτελοῦν τὸν λόγον του»⁵. Διότι τώρα μὲν ἡ ἔλλειψις τῆς δυνάμεως προξενεῖ πολὺν κόπον. Τότε ὅμως δὲν ἦτο ἔτσι. Διότι ὅποιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνάπαυσίν του, «Ἄνεπαύθη ἀπὸ τὰ ἔργα του»⁴, ὅπως ἀνεπαύθη ὁ Θεὸς ἀπὸ τὰ ἰδικά του ἔργα. Διότι ὁ Θεὸς ἀκόμη καὶ τώρα ἐργάζεται, ὅπως βεβαιώνει ὁ Χριστός: «Ὁ Πατήρ μου πάντοτε ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐργάζομαι»⁵.

5. Ἰω. 5, 17.

Διὰ τοῦτο παραινῶ, πάντα ἀποθεμένους τὰ τῆς ὀλι-
 γωρίας, ζηλοῦν τὴν ἀρετὴν. Τῆς μὲν γὰρ κακίας ἢ ἡδονῆ
 βραχεῖα, ἢ δὲ λύπη διηνεκῆς· τῆς δὲ ἀρετῆς τοῦναντίον
 ἀγῆρως ἢ χαρά, καὶ πρόσκαιρος ὁ πόνος. Κακείνη μὲν καὶ
 5 πρὸ τῶν σιεφάνων τὸν ἐργάτην ἀνίησι τὸν ἑαυτῆς, ταῖς ἐλ-
 πίσι τρέφουσα· αὕτη δὲ καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τιμωρεῖται
 τὸν ἑαυτῆς ἐργάτην, τὸ συνειδὸς ἄγχουσα καὶ ἐκδειματοῦσα,
 καὶ πάντα ὑποπιεῦειν παρασκευάζουσα.

Καίτοι πόσων ταῦτα πόνων, πόσων ἰδρώτων χεῖρονα!
 10 Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἦν, ἡδονὴ δὲ ἦν· τί τῆς ἡδονῆς ἐκείνης εὐ-
 τελέστερον; Ὅμοῦ τε γὰρ φαίνεται καὶ ἀφίπταιται μαραιο-
 μένη καὶ φεύγουσα πρὸ τοῦ κατασχεθῆναι, κἄν τὴν τῶν σω-
 μάτων εἴπης κἄν τὴν τῆς τροφῆς κἄν τὴν τῶν χρημάτων· οὐ
 παύονται γὰρ καθ' ἡμέραν γηρῶσαι. Ὅταν δὲ καὶ κόλασις
 15 ἢ καὶ τιμωρία, τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον τῶν ταύτης μειόν-
 των;

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἅπαντα ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ὑπομένω-
 μεν. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἡδονῆς ἀπολαύσομεν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
 20 τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δι' αὐτὸ σᾶς συμβουλεύω ἀφοῦ ἀφήσετε τὴν ἀμέλειαν, νὰ ἀκολουθήσετε τὴν ἀρετὴν. Διότι ἡ ἐκ τῆς κακίας εὐχαρίστησις διαρκεῖ ὀλίγον, ἐνῶ ἡ ἐξ αὐτῆς λύπη εἶναι διαρκής. Ἀντιθέτως ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς χαρὰ εἶναι αἰώνια καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς κόπος προσωρινός. Καὶ ἡ μὲν ἀρετὴ ἀνυψώνει τὸν ἐργάτην τῆς καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς στεφάνους τρέφουσα αὐτὸν μὲ ἐλπίδας. Ἡ κακία ὅμως τιμωρεῖ τὸν ἐργάτην τῆς καὶ πρὸ τῆς τιμωρίας, δημιουργοῦσα ἄγχος καὶ φόβον εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ κάμνουσα τὰ πάντα ὑποπτα.

Καὶ ὅμως πόσον χειρότερα εἶναι αὐτὰ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρωτάς! Ἄν δὲν ὑπῆρχον αὐτά, θὰ ὑπῆρχεν ἡ ἡδονή. Καὶ τί ὑπάρχει εὐτελέστερον ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡδονήν; Διότι συγχρόνως ἐμφανίζεται, πετᾶ, μαραίνεται καὶ φεύγει πρὶν κατακτηθῆ, ἔστω καὶ ἂν εἰπῆς διὰ τὴν σωματικὴν ἡδονὴν ἢ τὴν τρυφηλότητα ἢ τὴν ἡδονὴν τῶν χρημάτων. Ὅλα αὐτὰ δὲν παύουν νὰ γηράσκουν κάθε ἡμέραν. Ὅταν δὲ ὑπάρχη κόλασις καὶ τιμωρία, τί χειρότερον ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ δι' αὐτοὺς πού τὴν μετέρχονται;

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ταῦτα, ἃς ὑπομένωμεν τὰ πάντα χάριν τῆς ἀρετῆς. Διότι ἔτσι θ' ἀπολαύσωμεν καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀρετὴν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

«Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι; Ἄπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν· Ναί, Κύριε· ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω, ἵνα διανταραχθῆ τὸ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν».

1. Μέγα τῶν θείων Γραφῶν τὸ κέρδος, καὶ διαρκῆς ἢ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια. Καὶ τοῦτο δεικνύς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς νοθεσίαν ἡμῶν προεγράφη, εἰς οὗς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν». Παντοδαπῶν γὰρ ἐσὶ φαρμάκων θησαυρὸς τὰ θεῖα λόγια· ὥστε κἂν ἀπόνοιαν σβέσαι δέη κἂν ἐπιθυμίαν κοιμῆσαι κἂν τὸν τῶν χρημάτων καταπαιῆσαι ἔρωτα κἂν ὀδύνην ὑπεριδεῖν κἂν ἐνθυμίαν ἐνθεῖναι καὶ ὑπομονὴν κατασκευάσαι, πολλὴν ἐντεῦθεν ἂν τις εὔροι τὴν ἀφορμὴν.

Τίς γὰρ ἢ τῶν πενία μακροῦ παλαιόντων ἢ τῶν νόσῳ χαλεπῇ κεκρατημένων, ἀναγνοὺς τὸ προκείμενον χωρίον, οὐ πολλὴν δέξεται τὴν παράκλησιν; Τριάκοντα γὰρ καὶ ὀκτὼ ἔτη παράλυτος μένων οὗτος καὶ καθ' ἕκαστον ἔτος ἐτέρους μὲν ἀπαλλαιπομένους ὄρων, ἑαυτὸν δὲ κατεχόμενον τῷ νοσήματι, οὐδὲ οὕτως ἀνέπεσε καὶ ἀπέγνω. Καίτοι γε οὐ μόνον ἢ τῶν παρελθόντων ἀθυμία, ἀλλὰ καὶ ἢ τῶν μελλόντων ἀνελπισία ἱκανὴ ἦν αὐτὸν κατατεῖναι.

Ἄκουσον γοῦν οὐά φησι καὶ μάθε τῆς τραγωδίας τὸ μέγεθος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστός, «Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι; Ναί, Κύριε, ἀπεκρίθη· ἀλλ' ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, διανταραχθῆ τὸ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν». Τί τούτων τῶν ρημάτων ἐλεεινότερον γένοιτ' ἂν; τί τῶν πραγμάτων περιπαθέστερον; Εἶδες καρδίαν συντριμμένην ὑπὸ τῆς μακροῦς ἀρρωσιᾶς; εἶδες πᾶσαν φλεγμονὴν

1. Ἰω. 5, 7-8.

2. Ρωμ. 15, 4.

«Λέγει εἰς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· «Θέλεις νὰ γίνης ὑγιής;». Ἀπεκρίθη εἰς αὐτὸν ὁ ἀσθενής· Ναί, Κύριε· δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλη εἰς τὴν δεξαμενὴν, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ»¹.

Μεγάλο κέρδος ἔχομεν ἀπὸ τὰς ἀγίας Γραφὰς καὶ μεγάλην ὠφέλειαν. Καὶ αὐτὸ θέλων νὰ δείξῃ ὁ Παῦλος, λέγει· «Διότι, ὅσα προεγράφησαν, ἐγράφησαν διὰ τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν ὥστε διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρηγορίας τῶν Γραφῶν νὰ διατηροῦμεν τὴν ἐλπίδα»². Διότι αἱ ἅγιοι Γραφαὶ εἶναι θησαυρὸς παντὸς εἴδους φαρμάκων. Ὡστε, ἂν παραστῆ ἀνάγκη νὰ ἐξαφανίσῃ κανεὶς τὴν ἀλαζονείαν, νὰ κοιμήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν, νὰ καταπατήσῃ τὸν πόθον τῶν χρημάτων, νὰ περιφρονήσῃ τὸν πόνον, νὰ προετοιμάσῃ τὴν ὑπομονήν, καὶ νὰ ἐσταλάξῃ τὴν χαράν, ἡμπορεῖ νὰ εὔρη μεγάλην ἀνακούφισιν εἰς ὅλα αὐτά.

Διότι, ποῖος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παλαίουν διαρκῶς μὲ τὴν πενίαν ἢ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ βαρεῖαν νόσον, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ τὸ ὡς ἄνω χωρίον, δὲν θὰ λάβῃ μεγάλην παρηγορίαν; Διότι αὐτὸς ἔμενεν ἐπὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη παράλυτος καὶ κάθε ἔτος ἔβλεπεν ἄλλους μὲν νὰ θεραπεύωνται, τὸν ἑαυτὸν του δὲ νὰ κατέχεται ἀπὸ τὸ νόσημα, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ δὲν ἀπεγοητεύθη. Καὶ ὅμως ἡ λύπη τῶν παρελθόντων ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐλπίδος διὰ τὰ μέλλοντα θὰ ἡμποροῦσαν νὰ τὸν εἶχαν κλονίσει.

Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει καὶ σκέψου τὸ μέγεθος τῆς τραγωδίας του. Ὄταν δηλαδὴ τὸν ἠρώτησεν ὁ Χριστός, «Θέλεις νὰ γίνης ὑγιής;», ἀπήντησε· «Ναί, Κύριε· ἀλλὰ δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλη εἰς τὴν δεξαμενὴν, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ». Τί χειρότερον ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; Ποία μεγαλυτέρα συμφορὰ ἀπὸ αὐτήν; Εἶδες ψυχὴν νὰ ἔχη συντριβῆ ἀπὸ τὴν διαρκῆ ἀρρώσκειαν;

κατέσιαλμένην; Οὐδὲ γὰρ ἐφθέγξατό τι βλάβοφημον, οἷα τοὺς πολλοὺς ἀκούομεν ἐν ταῖς περιοιτάσεσιν· οὐ κατηράσατο αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, οὐκ ἐδυσχέρανε πρὸς τὴν ἐρώτησιν, οὐδὲ εἶπε Διασοῦραι ἡμᾶς παραγέγονας καὶ κωμωδῆσαι, ὅτι ἐρωτιᾶς, εἰ θέλω ὑγιῆς γενέσθαι· ἀλλὰ πρῶως καὶ μετ' ἐπιεικείας πολλῆς. «Ναί, Κύριε».

Καίτοι γε οὐδὲ ἤδει τίς ποιε ἦν ὁ ἐρωτιῶν, οὐδὲ ὅτι θεραπεύσειν αὐτὸν ἔμελλεν· ἀλλ' ὅμως μετὰ ἐπιεικείας ἅπαντα διηγεῖται καὶ πλέον οὐδὲν ἀπαιτεῖ, ὡς πρὸς ἰατρον φθεγγόμενος καὶ τὸ πάθος ἀπαγγεῖλαι μόνον βουλόμενος. Προσεδόκησε γὰρ ἴσως εἰς τοῦτο χρησιμεύσειν αὐτῷ τὸν Χριστόν, εἰς τὸ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ διὰ τούτων αὐτὸν ἐπισπασθαι τῶν ρημάτων βούλεται. Τί οὖν ὁ Χριστός; Δεικνύς ὅτι λόγῳ πάντα δύναται ποιεῖν, «Ἔγειρα», φησί, «ἄρον τὸν κράσβατόν σου καὶ περιπάτει».

Τινὲς μὲν οὖν οἴονται τοῦτον εἶναι τὸν ἐν τῷ Ματθαίῳ κείμενον. Ἄλλ' οὐκ ἔστι καὶ τοῦτο πολλαχόθεν δῆλόν ἐστι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς ἐρημίας τῶν προῖστιαμένων. Ἐκεῖνος μέντοι πολλοὺς εἶχε τοὺς ἐπιμελουμένους καὶ φέρου-
 20 τας, οὗτος δὲ οὐδένα· διὸ καὶ ἔλεγεν, «Ἄνθρωπον οὐκ ἔχω». Ἐπειτα καὶ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν φθέγγεται· οὗτος δὲ πάντα διηγεῖται τὰ καθ' ἑαυτόν. Καὶ τρίτον ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ χρόνου. Οὗτος μὲν γὰρ ἐν ἑορτῇ καὶ ἐν Σαββάτῳ, ἐκεῖνος δὲ ἐν ἑτέρῳ ἡμέρῳ. Καὶ ὁ τόπος δὲ ἐκατέρωθεν διάφορος. Ὁ μὲν γὰρ ἐν οἰκίᾳ θεραπεύεται, ὁ δὲ παρὰ τὴν κολυμβήθραν.

Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς θεραπείας ἐνηλλαγμένος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ φησι, «Τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι»· ἐνταῦ-

Είδες νὰ ἔχη κατασταλῆ κάθε ὀργή; Διότι δὲν ἐξεστόμισε καμμίαν βλασφημίαν, ἀπὸ αὐτὰς ποὺ ἀκούομεν εἰς παρομοίας περιστάσεις. Δὲν κατηράσθη τὴν ἡμέραν του, δὲν ἔκαμε καμμίαν ἀναξίαν ἐρώτησιν, οὔτε εἶπεν· Ἦλθες διὰ νὰ μὲ διασύρῃς καὶ νὰ μὲ διακωμωδήσῃς, διότι μὲ ἐρωτᾷς, ἂν θέλω νὰ γίνω ὑγιής. Ἄλλ' ἀπαντᾷ μὲ ἡρεμίαν καὶ μεγάλην μετριопάθειαν· «Ναί, Κύριε».

Καὶ ὅμως οὔτε ἤξευρε, ποῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ τὸν ἐρωτᾷ, οὔτε ὅτι ἐπρόκειτο νὰ τὸν θεραπεύσῃ. Ἄλλὰ διηγεῖται τὰ πάντα μὲ ἡρεμίαν καὶ δὲν ζητεῖ τίποτε πλέον, σὰν νὰ ὁμιλῆ πρὸς ἰατρὸν καὶ θέλει νὰ ἐξηγήσῃ μόνον τὴν ἀρρώστειαν του. Διότι ἴσως ἤλπισεν ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ τοῦ φανῆ χρήσιμος εἰς τοῦτο, νὰ τὸν ρίψῃ δηλαδὴ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ θέλει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια νὰ τὸν προσελκύσῃ. Τί ἔκαμεν ὁ Χριστὸς; Ἄφου ἀπέδειξεν ὅτι μὲ τὸν λόγον του ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ τὰ πάντα, τοῦ εἶπε· «Σήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περπάτησε».

Μερικοὶ νομίζουν ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ματθαίου. Δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἴδιος. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ πολλά. Πρῶτα - πρῶτα ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν ἀνθρώπων ποὺ νὰ τὸν φροντίζουν. Διότι ὁ μὲν παραλυτικὸς ἐκεῖνος εἶχε πολλοὺς ποὺ τὸν ἐφρόντιζαν καὶ τὸν μετέφεραν, ἐνῶ αὐτὸς ἐδῶ δὲν εἶχε κανένα. Καὶ δι' αὐτὸ ἔλεγε· «Δὲν ἔχω ἄνθρωπον». Ἔπειτα ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν. Διότι ἐκεῖνος μὲν δὲν λέγει τίποτε. Αὐτὸς ἐδῶ ὅμως διηγεῖται ὅλα ὅσα τὸν ἀφοροῦν. Καὶ τρίτον ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν χρόνον. Διότι αὐτὸς ἐδῶ θεραπεύεται κατὰ ἐορτάσιμον ἡμέραν καὶ μάλιστα Σάββατον, ἐνῶ ὁ ἄλλος εἰς ἄλλην ἡμέραν. Εἶναι ἐπίσης διάφορος ὁ τόπος διὰ τὸν καθένα. Ὁ μὲν ἕνας θεραπεύεται εἰς τὴν οἰκίαν του, ὁ δὲ ἄλλος πλησίον τῆς δεξαμενῆς.

Ἄλλὰ εἶναι διαφορετικὸς καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας. Διότι εἰς ἐκεῖνον τὸν παραλυτικὸν ὁ Χριστὸς λέγει· «Παι-

θα δὲ τὸ σῶμα σου φέγγει πρότερον καὶ τότε τῆς ψυχῆς ἐπιμελεῖται. Κάκει μὲν ἄφεις· «Ἀφέωνται γάρ σου αἱ ἁμαρτίαι», φησὶν· ἐνταῦθα δὲ παραίνεις καὶ ἀπειλὴ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλιζομένη. «Μηκέτι» γάρ, φησὶν, «ἁμαρτῶν νε, ἵνα μὴ χειρόν τι γένηται».

Καὶ τὰ ἐγκλήματα δὲ τῶν Ἰουδαίων διάφορα. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ τοῦ Σαββάτου τὴν ἐργασίαν προφέρουσι, ἐκεῖ δὲ βλασφημίαν ἐγκαλοῦσι αὐτῷ. Σὺ δέ μοι σκόπει τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὴν ὑπερβολήν. Οὐ γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνέστη-
 10 σεν, ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν οἰκειοῦται διὰ τῆς ἐρωτήσεως, τῆς μελλούσης προοδοποιῶν πίστει καὶ οὐκ ἀνίστησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κλινίδιον ἄραι κελεύει, ὥστε καὶ τὸ γινόμενον πιστώσασθαι θαῦμα καὶ μηδένα νομίσαι φαντασίαν εἶναι τὸ γεγενημένον ἢ ὑπόκριον. Οὐδὲ γὰρ ἄν, εἰ μὴ βεβαίως καὶ
 15 σφόδρα συνεπάγη τὰ μέλη, τὴν κλίνην φέρειν ἠδύνατο.

Ποιεῖ δὲ ταῦτα πολλάκις ὁ Χριστός, ἐκ περιουσίας τοὺς ἀναισχυντεῖν βουλομένους ἐπισιομίζων. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄριων, ἵνα μηδεὶς εἴπῃ, διὰ ἀπλῶς ἐκορέσθησαν καὶ φαντασία ἦν τὸ γεγενημένον, παρασκευάζει λείψανα γενέσθαι τῶν
 20 ἄριων πολλά· καὶ τῷ καθαρθέντι δὲ λεπρῷ λέγει· «Ὑπαγε, δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ»· ἐμοῦ τε τοῦ καθαρμοῦ παρεχόμενος τὴν ἀπόδειξιν ἀκριβεσιάτην, καὶ τῶν ἀντινομοθετεῖν αὐτὸν λεγόντων τῷ Θεῷ τὰ ἀναίσχυντα ἐμφράτιων σιόματα.

Καὶ ἐπὶ τοῦ οἴνου δὲ τοῦτο ὁμοίως ἐποίησεν. Οὐ γὰρ

3. Ματθ. 9, 2.

4. Ματθ. 8, 4.

δί μου, σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι»³. Εἰς αὐτὸν ὅμως ἐδῶ πρῶτα θεραπεύει τὸ σῶμα καὶ ἔπειτα φροντίζει διὰ τὴν ψυχὴν. Καὶ εἰς τὴν μίαν μὲν περίπτωσιν δίδεται συγχώρησις. Διότι ὁ Χριστὸς λέγει, «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι». Εἰς τὴν ἐδῶ ὅμως περίπτωσιν δίδεται συμβουλή καὶ ἀπειλὴ πὺ ἀσφαλίζει τὸν παραλυτικὸν εἰς τὸ μέλλον. Διότι ὁ Χριστὸς τοῦ λέγει· «Μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ τίποτε χειρότερον».

Ἄλλὰ καὶ αἱ κατηγορίαι τῶν Ἰουδαίων εἶναι διαφορετικά. Διότι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὸν κατηγοροῦν ὅτι εἰργάσθη τὸ Σάββατον, ἐνῶ εἰς τὴν ἄλλην, ὅτι ἐβλασφήμησεν. Ἐσοῦ ὅμως πρόσεξε τὴν ὑπερβολικὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν ἐσήκωσεν ἐπάνω τὸν παραλυτικὸν ἀμέσως, ἀλλὰ πρῶτα τὸν ἐξοικειώνει μὲ τὴν ἐρώτησιν, διὰ ν' ἀνοίξῃ τὸν δρόμον εἰς τὴν μελλοντικὴν πίστιν. Καὶ δὲν τὸν ἐσήκωσε μόνον ἐπάνω, ἀλλὰ τὸν διέταξε νὰ σηκώσῃ καὶ τὸ κρεβάτι του, ὥστε καὶ τὸ θαῦμα πὺ ἐγίνε νὰ διαπιστωθῆ καὶ νὰ μὴ ἠμπορέσῃ νὰ ὑποψιασθῆ κανεὶς ὅτι αὐτὸ πὺ εἶχε γίνε, ἦτο μόνον πλάσμα φαντασίας καὶ ἀπάτη. Διότι, ἐὰν τὰ μέλη τοῦ σώματος δὲν εἶχαν ἀποκτήσει σταθερότητα καὶ δύναμιν, ὁ παραλυτικὸς δὲν θὰ ἠμπορούσε νὰ σηκώσῃ τὸ κρεβάτι.

Πολλὰς φορές ὁ Χριστὸς κάμνει αὐτά, διὰ ν' ἀποστομώσῃ ἐπὶ πλέον αὐτοὺς πὺ θέλουν νὰ τὸν συκοφαντήσουν. Διότι εἰς τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, διὰ νὰ μὴ εἰπῆ κανεὶς ὅτι οἱ ἄνθρωποι μόνον ἐχόρτασαν καὶ ὅτι αὐτὸ πὺ ἐγένε ἦτο πλάσμα φαντασίας, ἐφρόντισεν ὥστε νὰ περισσεύσουν πολλὰ ὑπολείμματα τῶν ἄρτων. Καὶ εἰς τὸν λεπρὸν τὸν ὁποῖον ἐκαθάρισεν, εἶπε· «Πήγαινε, δεῖξε τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὸν ἱερέα»⁴, διὰ νὰ κάμῃ καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ καθαρισμοῦ σταθερωτάτην καὶ διὰ νὰ κλείσῃ τὰ στόματα τῶν ἀναισχύωντων, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι κάμνει ἔργα ἀντίθετα πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ.

Τὸ ἴδιο ἔκαμεν, ὅταν μετέβαλε τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον. Διότι

ἀπλῶς ἔδειξε τὸν οἶνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀρχιερικλίνῳ ἐνεχθῆ-
 ναι παρεσκεύασεν, ὥστε τὸν οὐδὲν τῶν γεγενημένων εἰδόντα
 ὁμολογοῦντα, ἀνύποπον αὐτῷ παρασχεῖν τὴν μαρτυρίαν.
 Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι οὐκ ἦδει ὁ ἀρ-
 5 χιερίκλινος, πόθεν ἦν, τὸ ἀδέκαστον τῆς μαρτυρίας ἐμφαι-
 νων. Καὶ νεκρὸν ἀναστήσας ἀλλαχοῦ λέγει· Δότι αὐτῷ φα-
 γεῖν, τῆς ἀκριβοῦς ἀνασιάσεως τοῦτο παρεχόμενος σημεῖον
 καὶ διὰ τούτων πάντων πείθων τοὺς ἀνοήτους, ὅτι οὐκ ἀπα-
 τεῶν τις ἦν, οὐδὲ φαντασιοκόπος, ἀλλὰ διὰ σωτηρίαν παρε-
 10 γένειο τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων.

2. Τί δήποτε δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπαιτεῖ πίστιν, ὡς ἐπὶ τῶν
 τυφλῶν ἐποίησε, λέγων· «Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποι-
 ῆσαι;». Ὅτι οὐδέπω αὐτὸν ἦδει σαφῶς ὅστις ἦν. Οὐ γὰρ
 πρὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετὰ τὰ θαύματα τοῦτο φαίνεται
 15 ποιῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἑτέροις ἑωρακότες αὐτοῦ τὴν δύναμιν,
 εἰκότως τοῦτο ἤκουον· οἱ δὲ οὐδέπω μεμαθηκότες αὐτόν,
 ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημείων μέλλοντες εἴσεσθαι, μετὰ τὰ θαύματα
 ἀπαιτοῦνται τὴν πίστιν. Διὸ καὶ οὐ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶν
 σημείων ὁ Ματθαῖος εἰσάγει τοῦτο τὸν Χριστὸν εἰρηκότα,
 20 ἀλλ' ὅτι πολλοὺς ἐθεράπευσε, πρὸς μόνους τοὺς δύο τυφλοὺς.

Σὺ δὲ καὶ οὕτως ὄρα τοῦ παραλύτου τὴν πίστιν.
 Ἀκούσας γάρ, ὅτι «Ἄρον τὸν κράββατὸν σου καὶ περιπάτει»,
 οὐ κατεγέλασεν, οὐδὲ εἶπε. Τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ἄγγελος κα-
 τέρχεται καὶ ιαράσσει τὸ ὕδωρ καὶ ἕνα θεραπεύει μόνον
 25 σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν, ἀπὸ ἐπιτάγματος ψιλοῦ καὶ ρήματος
 ἡλπίσας μεῖζον ἀγγέλων δυνήσεσθαι; τῷφος ταῦτα καὶ ἀλα-
 ζονεῖα καὶ γέλωσ. Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόη-

5. Λουκᾶ, 8, 55.

6. Ματθ. 9, 28.

δὲν ἔδειξε μόνον τὸν οἶνον, ἀλλ' ἐφρόντισε νὰ σταλῇ εἰς τὸν ἀρχιτρίκλινον, ὥστε αὐτὸς ποὺ ὠμολόγει, ὅτι δὲν ἤξευρε τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶχαν γίνεи, νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν χωρὶς καμμίαν ὑποψίαν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι ὁ ἀρχιτρίκλινος δὲν ἤξευρεν ἀπὸ ποῦ ἦτο ὁ οἶνος ἀποδεικνύων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀδιάψευστον τὴν μαρτυρίαν του. Καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, ἀφοῦ ἀνέστησε νεκρόν, εἶπε· Δώστε της νὰ φάγη⁵, διὰ νὰ δώσῃ ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως. Δι' ὅλων αὐτῶν προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς ἀνοήτους, ὅτι δὲν ἦτο κάποιος ἀπατεῶν ἢ θαυματοποιός, ἀλλ' ὅτι ἦλθε διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

2. Ἄλλὰ διατί δὲν ἀπαιτεῖ πίστιν ἀπὸ τὸν παραλυτικόν, ὅπως εἶχε κάμει μὲ τοὺς τυφλοὺς εἰς τοὺς ὁποίους εἶπε· «Πιστεύετε, ὅτι ἔχω τὴν δύναμιν νὰ κάμω αὐτὸ ποὺ ζητεῖτε;»⁶. Διότι ὁ παραλυτικὸς δὲν ἤξευρε καθόλου, ποῖος ἦτο ὁ Χριστός. Διότι αὐτὸ συνήθιζε νὰ τὸ κάμνῃ ὄχι πρὶν, ἀλλὰ μετὰ τὰ θαύματα. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ποὺ εἶχαν ἰδεῖ τὴν δύναμίν του εἰς ἄλλας περιπτώσεις, δικαίως ἤκουον αὐτό. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τὸν ἤξευραν καθόλου, ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ τὸν μάθουν ἀπὸ τὰ θαύματά του, καλοῦνται εἰς τὴν πίστιν μετὰ τὰ θαύματα. Διὰ τοῦτο ὁ Ματθαῖος δὲν παρουσιάζει τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ ταῦτα εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάτων, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτα εἶχε θεραπεύσει πολλούς, ἔπειτα εἶπεν αὐτὸ εἰς τοὺς δύο τυφλοὺς.

Ἐσὺ ὅμως παρατήρησε τὴν πίστιν τοῦ παραλυτικοῦ. Διότι, ὅταν ἤκουσε, «Σήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περιπάτησε», δὲν ἐγέλασεν, οὔτε εἶπεν· Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεις; Ἐνας ἄγγελος κατεβαίνει καὶ ταράσσει τὸ ὕδωρ καὶ μόνον ἕναν θεραπεύει. Ἐσὺ δέ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, ἐλπίζεις ὅτι θὰ ἠμπορέσῃς νὰ κατορθώσῃς κάτι σπουδαιότερον ἀπὸ τὸν ἄγγελον μὲ μίαν προφορικὴν μόνον διαταγήν; ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνοησία, ἀλαζονεῖα καὶ ἄξια διὰ γέλια. Ἄλλ' οὔτε εἶπεν, οὔτε ἐσκέφθη τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀμέσως ὑπήκου-

σεν· ἀλλ' ἅμα τε ἤκουσε καὶ ἠγέρθη· καὶ γενόμενος ὑγιής, οὐκ ἠπεΐθησε τῷ κελεύσαντι αὐτῷ· «Ἐγείραι, ἄρον τὸν κράσθαιόν σου καὶ περιπάτει».

Θαυμασιὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα πολλῶν
 5 πλέον· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν μηδενὸς ἐνοχλοῦν-
 τος πεισθῆναι, οὐχ οὕτω θαυμασιὸν τοῦτο· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα
 μαινομένων Ἰουδαίων, καὶ πανιαχόθεν ἐπικειμένων καὶ
 ἐγκαλούντων καὶ πολιορκούντων αὐτὸν καὶ λεγόντων, «Οὐκ
 ἔξεσί σοι ἄραι τὸν κράσθαιόν σου», μὴ μόνον ὑπερορᾶν
 10 αὐτῶν τῆς μαρίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας ἐν
 μέσῳ τῷ θεάτρῳ τὸν εὐεργέτην ἀνακηρύττειν καὶ τὴν ἀναί-
 σχυντιον ἐπιστοιμίζειν γλῶττιαν, πολλῆς ἔγωγε ἀνδρείας εἶναι
 λέγω.

Ἐπιστοιάντων γὰρ Ἰουδαίων καὶ λεγόντων ἐπιτιμητι-
 15 κῶς καὶ μετὰ ἀνταδείας αὐτῷ· «Σάββαιόν ἐστιν, οὐκ ἔξεσί
 σοι ἄραι τὸν κράσθαιόν σου», ἄκουσον τί φησιν· «Ὁ ποιή-
 σας με ὑγιῆ, ἐκεῖνος μοι εἶπεν, Ἄρον τὸ κράσθαιόν σου,
 καὶ περιπάτει»· μονονουχί τοῦτο λέγων· Δηρεῖτε καὶ πα-
 ραπαίετε, κελεύοντες τὸν ἀπὸ μακρᾶς οὕτω καὶ χαλεπῆς
 20 με ἀπαλλάξαντα νόσου μὴ ἠγεῖσθαι διδάσκαλον, μηδὲ πάντα
 πείθεσθαι ἅπερ ἂν κελεύῃ. Καίτοι γε εἰ κακουργεῖν ἐβού-
 λειτο, ἐνῆν καὶ ἑτέρως εἰπεῖν· οἶον, δι· Οὐχ ἐκὼν τοῦτο ποιῶ,
 ἀλλ' ἑτέρου κελεύσαντος· εἰ δὲ ἔγκλημα τοῦτο, ἐγκαλεῖτε τῷ
 ἐπιτάξαντι καὶ ἀποτίθεμαι τὴν κλίνην· καὶ τὴν θεραπείαν
 25 δὲ ἔκρυπεν ἂν. Καὶ γὰρ ἤδει σαφῶς οὐχ οὕτω δακνομένους
 ἐπὶ τῇ τοῦ Σαββάτου λύσει, ὡς ἐπὶ τῇ τῆς ἀρρωστίας δι-
 θῶσει.

σε καὶ ἐσηκώθη. Καὶ ἀφοῦ ἔγινεν ὑγιής, ὑπήκουσεν εἰς αὐτὸν ποῦ τὸν διέταξε «Σήκω ἐπάνω, σήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περιπάτησε».

Ἄξιοθαύμαστον εἶναι βεβαίως καὶ αὐτό, ἀλλὰ περισσότερο ἀξιοθαύμαστα εἶναι τὰ ὅσα ἠκολούθησαν. Καὶ μᾶλλον δὲν ἦτο τόσο ἀξιοθαύμαστον τὸ ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν τουλάχιστον ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστόν, ἀφοῦ κανεὶς δὲν τὸν ἠνώχλει, ἀλλ' ἐγὼ νομίζω, ὅτι ὁ παραλυτικὸς ἔδειξε μεγάλην ἀνδρείαν, ὅταν μετὰ τὸ θαῦμα, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐμαίνοντο καὶ τοῦ ἐπετίθεντο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ τὸν κατηγοροῦν καὶ τὸν ἐπολιόρκουν λέγοντες, «Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σηκώσης τὸ κρεβάτι σου», αὐτὸς ὅχι μόνον ἐπεριφρόνησε τὴν μανίαν τους ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλο θάρρος εἰς τὸ μέσον τοῦ θεάτρου ἀνεκήρυξε τὸν εὐεργέτην του καὶ ἀπεστόμωσε τὴν ἀναίσχυντον γλῶσσαν των, πρᾶγμα ποῦ κατὰ τὴν γνώμην μου τουλάχιστον ἀποδεικνύει μεγάλην ἀνδρείαν.

Ὅταν δηλαδὴ συνεκεντρώθησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγον ἐπιτιμητικῶς καὶ μὲ αὐθάδειαν εἰς τὸν παραλυτικόν, «Εἶναι Σάββατον, δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ σηκώσης τὸ κρεβάτι σου», ἄκουσε, τί τοὺς ἀπήντησεν· «Ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἔκαμεν ὑγιῆ, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε· Ἐσήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περιπάτησε», σὰ νὰ τοὺς ἔλεγε· Φλυαρεῖτε καὶ ἀνοηταίνετε, ὅταν μὲ διατάσσετε νὰ μὴ θεωρῶ διδάσκαλον ἐκεῖνον ποῦ μὲ ἐγλύτωσεν ἀπὸ τόσο μακροχρόνιον καὶ βαρεῖαν ἀρρώστειαν καὶ νὰ μὴ ὑπακούω εἰς τὰς ἐντολάς του. Ἄν καί, ἐὰν ἤθελε νὰ συμπεριφερθῆ κακῶς, ἤμποροῦσε νὰ ἐκφρασθῆ διαφορετικά, παραδείγματος χάριν· Δὲν κάμνω τοῦτο μὲ τὴν θέλησίν μου, ἀλλ' ἐπειδὴ μὲ διέταξεν ἄλλος. Ἄν δὲ αὐτὸ εἶναι ἀμάρτημα, νὰ κατηγορήσετε αὐτὸν ποῦ μὲ διέταξε καὶ ἀφήνω κάτω τὴν κλίνην. Θὰ ἤμποροῦσεν ἐπίσης νὰ κρύψη καὶ τὴν θεραπείαν του. Διότι ἤξευρε καλά, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶχαν ἐκμανῆ τόσον διὰ τὴν παραβίαν τοῦ Σαββάτου, ὅσον διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενείας.

Ἄλλ' οὔτε τοῦτο ἔκρουεν, οὔτε ἐκεῖνο εἶπεν, οὐδὲ συγγνώμην ἤτησεν, ἀλλὰ λαμπρᾶ τῆ φωνῆ τὴν εὐεργεσίαν ὡμολόγει καὶ ἀνεκήρυτε. Καὶ ὁ μὲν παράλυτος οὕτως ἐκεῖνοι δὲ σκόπει πῶς κακούργως. Οὐ γὰρ εἶπον, Τίς ἐσὶν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ; ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσέγησαν ἄνω δὲ καὶ κάτω τὴν δοκοῦσαν εἶναι παράβασιν εἰς μέσον ἤγον «Τίς ἐσὶν ὁ εἰπὼν σοι, Ἄρον τὸν κράσθαιόν σου καὶ περιπάτει; Ὁ δὲ τεθεραπευμένος οὐκ ἤδει τίς ἐσὶν. Ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξέκλινεν, ὄχλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ».

10 Καὶ τί δήποτε ἔκρουεν ἑαυτὸν ὁ Χριστός; Πρῶτον μὲν, ἵνα ἀπόντιος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἀνύποπιος γένηται ὁ γὰρ αἰσθηθῶν λαβὼν τῆς ὑγιείας, ἀξιόπιστος ἦν τῆς εὐεργεσίας μάρτυς. Ἐπειτα, ἵνα μὴ πλέον τούτων παρασκευάσῃ τὸν θυμὸν ἐκκαῆναι (οἶδε γὰρ καὶ ὄψις μόνη τοῦ φθονομένου οὐ μικρὸν τοῖς βασκαίνουσιν ἐνιέναι σπινθῆρα). Διὰ 15 τοῦτο ἀναχωρήσας, ἀφήσιν αὐτὸν καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργον ἀγωνίζεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὥστε μηκέτι αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ τι λέγειν, ἀλλὰ τοὺς τεθεραπευμένους καὶ μετ' ἐκείνων αὐτοὺς τοὺς ἐγκαλοῦντας.

20 Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τέως μαρτυροῦσι τῷ θαύματι. Οὐ γὰρ εἶπον, Διὰ τί ταῦτα ἐκέλευσας, γενέσθαι ἐν Σαββάτῳ; ἀλλὰ, Διὰ τί ταῦτα ποιεῖς ἐν Σαββάτῳ; οὐχ ὑπὲρ τῆς παραβάσεως δυσχεραίνοντες, ἀλλὰ τῆ σωτηρία τοῦ παραλύτου φθονοῦντες. Καίτοι γε, ὅσον εἰς ἀνθρώπινον ἔργον, τοῦτο 25 μᾶλλον ἔργον ἦν, ὅπερ ἐποίησεν ὁ παράλυτος ἐκεῖνο δὲ λόγος καὶ ρῆμα. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ἐτέρως κελεύει λύειν τὸ Σάββατον ἀλλαχοῦ δὲ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ἐργάζεται, γυρῶν πηλὸν καὶ ἐπιχρίων ὀφθαλμούς. Ποιεῖ δὲ ταῦτα, οὐ παραβαίνων, ἀλλ' ὑπερβαίνων τὸν νόμον. Καὶ ὑπὲρ μὲν τούτων,

Ἄλλ' ὁ παραλυτικὸς οὔτε τὴν θεραπείαν ἔκρυψεν, οὔτε ἐκεῖνα εἶπεν, οὔτε συγχώρησιν ἐζήτησεν, ἀλλὰ μὲ δυνατὴν φωνὴν ὠμολόγει καὶ διέδιδε τὴν θεραπείαν του. Καὶ ὁ μὲν παραλυτικὸς αὐτὰ ἔκαμε. Πρόσεξε δέ, πόσον ἀσεβῶς ἐφέρθησαν οἱ Ἰουδαῖοι. Διότι δὲν τὸν ἠρώτησαν· Ποῖος σὲ ἔκαμεν ὑγιῆ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀπεσιώπησαν καὶ μὲ μέγαλον θόρυβον ἔφεραν εἰς τὸ μέσον τὴν φαινομενικὴν παράβασιν· «Ποῖος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ σοῦ εἶπε, Σήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περιπάτησε;». Ἄλλ' ὁ θεραπευθεὶς δὲν ἤξευρε ποῖος εἶναι. Διότι ὑπῆρχε πολὺς κόσμος εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶχεν ἐκφύγει».

Καὶ διατί ἐκρύβη ὁ Χριστός; Πρῶτον μὲν διὰ νὰ μὴ ὑπάρχη καμμία ὑποψία, ἀφοῦ αὐτὸς ἀπουσίαζε. Διότι, ἀφοῦ ὁ παραλυτικὸς ἠσθάνθη τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας του, ἦτο ὁ πλέον ἀξιόπιστος μάρτυς τῆς εὐεργεσίας. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ ἀνάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἰουδαίων μεγαλύτερον μῖσος (διότι ἐγνώριζεν, ὅτι καὶ μόνον ἡ παρουσία αὐτοῦ ποῦ προκαλεῖ τὸ μῖσος δὲν προκαλεῖ μικρὸν σπινθῆρα εἰς τοὺς μισοῦντας). Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἀπεχώρησεν, ἄφησε τὸ ἴδιο τὸ ἔργον του νὰ παλαίῃ μὲ αὐτούς, οὔτως ὥστε αὐτὸς νὰ μὴ λέγῃ πλέον τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ νὰ συζητοῦν οἱ θεραπευθέντες μὲ τοὺς κατηγοροὺς του.

Διότι καὶ οἱ κατήγοροί του ἐπίσης ἔδιδον μαρτυρίαν περὶ τοῦ θαύματος. Διότι δὲν εἶπαν· Διατί διέταξες νὰ γίνουν αὐτὰ τὸ Σάββατον; ἀλλά· Διατί κάμνεις αὐτὰ τὸ Σάββατον; ὅχι ἐπειδὴ ἐδυσανασχέτουν διὰ τὴν παράβασιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφθόνουν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ παραλύτου. Καὶ ὅμως, ἂν ἀποβλέψῃς εἰς τὸ ἀνθρώπινον ἔργον, ἐκεῖνο ἦτο περισσότερον ἔργον, ποῦ ἔκαμεν ὁ παράλυτος. Ἐκεῖνο δὲ ποῦ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς ἦτο μόνον λόγος. Ἐδῶ μὲ ἄλλον τρόπον διατάσσει τὴν κατάλυσιν τοῦ Σαββάτου, ἀλλοῦ ὅμως τὸ κάμνει ὁ ἴδιος κατ' ἄλλον τρόπον, ἀναμιγνύων λάσπην καὶ τοποθετῶν αὐτὴν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Μὲ αὐτὰ δὲ ποῦ κάμνει, δὲν παραβαίνει ἀλλ' ὑπερβαίνει τὸν νόμον.

ὑστέρων. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως πανταχοῦ περὶ τοῦ Σαββάτου παρ' αὐτῶν ἐγκαλούμενος ἀπολογεῖται καὶ δεῖ τοῦτο παρατηρεῖν μετὰ ἀκριβείας.

3. Τέως δὲ ἴδωμεν ὅσον ἡ βασκανία κακὸν καὶ πῶς οὖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς πηροῖ κατὰ τῆς τοῦ ἀλόγιου σωτηρίας. Καθάπερ γὰρ οἱ μαινόμενοι καθ' ἑαυτῶν πολλάκις ὠθοῦσι τὰ ἕξφη οὖτω καὶ οἱ βασκαίνοντες, πρὸς ἕν μόνον ὀρῶντες, τὴν λύμην τοῦ φθονουμένου, τῆς οἰκείας ἀλογοῦσι σωτηρίας. Οὗτοι καὶ θηρίων χεῖρους. Ἐκεῖνα γὰρ
10 ἢ τροφῆς δεόμενα ἢ πρότερον ὑφ' ἡμῶν παροξυνθέντα, ὀπλίζεται καθ' ἡμῶν οὗτοι δὲ καὶ εὐεργετηθέντες πολλάκις, τὰ τῶν ἀδικούντων τοὺς εὐεργέτας διέθηκαν.

— Θηρίων μὲν οὖν οὗτοι χαλεπώτεροι, δαιμόνων δὲ ἴσοι, τὰχά δὲ καὶ ἐκείνων χεῖρους. Ἐκεῖνοι γὰρ πρὸς μὲν ἡμᾶς
15 ἄσπονον ἔχουσιν ἔχθραν, τοῖς δὲ ὁμογενέσιν οὐκ ἐπιβουλεύουσιν ὄθεν τοῦτω καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐπειτόμιζεν ὁ Χριστός, ἠνίκα αὐτὸν ἐν Βεελζεβοῦλ ἔλεγον ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. Οὗτοι δὲ οὐτε τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως ἠδέσθησαν, οὐτε ἑαυτῶν ἐφείσαντο. Πρὸ γὰρ τῶν φθονουμένων τὰς
20 ἑαυτῶν ψυχὰς κολάζουσι, θορύβου παντός καὶ ἀθυμίας πληροῦντας αὐτὰς εἰκῆ καὶ μάτην.

Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἀλγείς, ὦ ἄνθρωπε, τῆς τοῦ πλησίον καλοῖς; Ἀλγεῖν ὄντως χρεὴ ἡμᾶς ἐφ' οἷς πάσχομεν κακῶς, οὐκ ἐφ' οἷς ἐτέρους εὐδοκιμοῦν-
25 τας ὀρῶμεν. Διὰ τοῦτο ἀπάσης ἀπειθήρηται συγγνώμης τοῦτι τὸ ἀμάρτημα. Ὁ μὲν γὰρ πρόνος ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν εἰπεῖν καὶ ὁ κλέπτης τὴν πενίαν καὶ ὁ ἀνδροφόνος τὸν θυμὸν ψυχρὰς μὲν καὶ ἀλόγους, ὅμως δὲ ἔχουσι τινὰς προφάσεις εἰπεῖν. Σὺ δὲ ποίαν αἰτίαν ἔρεῖς, εἰπέ μοι; Οὐ-

Ἄλλὰ περὶ αὐτῶν θὰ ὁμιλήσωμεν ἀργότερα. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν μὲ ἀκρίβειαν, ὅτι δὲν ἀπολογεῖται πάντοτε μὲ τὰ ἴδια λόγια, ὅταν κατηγορεῖται διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Σαββάτου.

3. Ἄς ἴδωμεν εἰς τὸ μεταξύ, πόσον φοβερὸν κακὸν εἶναι τὸ μῖσος καὶ πῶς τυφλώνει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς πρὸς καταστροφὴν τοῦ μισοῦντος. Διότι, ὅπως πολλὰς φορὰς οἱ μανιακοὶ στρέφουν τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των, ἔτσι καὶ οἱ μισοῦντες, ἐπειδὴ ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν ἐξόντωσιν ἐκείνου πού μισοῦν, φέρονται ἀλογίστως διὰ τὴν ἰδικὴν τους σωτηρίαν. Αὐτοὶ εἶναι χειρότεροι καὶ ἀπὸ θηρία. Διότι ἐκεῖνα ὀπλίζονται ἐναντίον μας ἢ ἐπειδὴ ἔχουν ἀνάγκην τροφῆς ἢ ἐπειδὴ προηγουμένως τὰ ἔχομεν ἐξερεθίσει. Αὐτοὶ ὅμως, ἂν καὶ ἔχουν εὐεργετηθῆ ἀπὸ ἡμᾶς πολλὰς φορὰς, θεωροῦν τοὺς εὐεργέτας των ὡς ἐχθρούς.

Εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ χειρότεροι ἀπὸ θηρία, ὅμοιοι μὲ τοὺς δαίμονας καὶ ἴσως ἀπὸ ἐκείνους χειρότεροι. Διότι οἱ μὲν δαίμοντες ἔχουν ἄσπονδον ἔχθραν ἐναντίον μας, ἀλλὰ δὲν ἐπιβουλεύονται τοὺς ὁμοίους των. Μὲ αὐτὰ ἀπεστόμω-
 νεν ὁ Χριστὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν ἰσχυρίζοντο ὅτι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Βεελζεβούλ ἐξεδίωκε τὰ δαιμόνια. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε τὴν συμφωνίαν τῆς φύσεως ἐσεβάσθησαν, οὔτε τοὺς ἑαυτοὺς των ἐλυπήθησαν. Διότι ἔνεκα τοῦ μίσους βλάπτουν τὰς ψυχὰς των, ἐπειδὴ τὰς γεμίζουν ματαίως καὶ τυχαίως ἀπὸ κάθε θόρυβον καὶ στενοχωρίαν.

Διατί, ἄνθρωπέ μου, θλίβεσαι διὰ τὰ καλὰ τοῦ πλησίον σου; Πράγματι πρέπει νὰ θλιβώμεθα διὰ τὰ κακὰ πού παθαίνομεν καὶ ὄχι ἐπειδὴ βλέπομεν τοὺς ἄλλους νὰ εὐτυχοῦν. Διὰ τοῦτο αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα ἔχει στερηθῆ ἀπὸ κάθε συγχώρησιν. Διότι ὁ μὲν πόρνος ἠμπορεῖ νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν ἐπιθυμίαν, ὁ κλέπτης τὴν φτώχειαν καὶ ὁ φονεὺς τὸν θυμόν. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι ψυχροὶ καὶ παράλογοι, ἔχουν νὰ προβάλλουν μερικὰς δικαιολογίας. Ἐσὺ ὅμως, εἶπέ μου, ποίαν δικαιολογίαν θὰ προβάλης; Καμμίαν ἀπολύτως, παρ'

δεμίαν οὐδαμόθεν, ἀλλ' ἢ πονηρίαν ἐπιτεταμένην μόνην. Εἰ γὰρ ἐχθρούς ἀγαπᾶν κελεύομεθα, διὰ καὶ τοὺς φιλοῦντας μισῶμεν ποίαν ἴσομεν δίκην; Καὶ εἰ ὁ τοὺς φιλοῦντας ἀγαπῶν, οὐδὲν ἄμεινον τῶν ἐθνικῶν διακείσεται, ὁ τοῖς μη-
 5 δὲν ἠδικηκόσιν ἐπηρεάζων, ποίαν ἔξει συγγνώμην; τίνα δὲ παραμυθίαν; Ἐκκουσον τοῦ Παύλου τί φησιν «Ἐὰν τὸ σῶμά μου παραδῶ ἵνα κανθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι». «Οἱ δὲ ὅπου φθόνος καὶ βασκανία, τὰ τῆς ἀγάπης ἀνήρηται, παντί που δῆλόν ἐστι. Τοῦτο τὸ πάθος
 10 καὶ πορνείας καὶ μοιχείας χειρόν ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ μέχρι τοῦ πράξαντος ἴσταιται, τῆς δὲ βασκανίας ἢ τυραννίς Ἐκκλησίας ὀλοκλήρους ἀνέτριψε, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐλυμήνατο. Αὕτη φθόνου μήτηρ ἐστίν· οὕτως ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν ὁ Κάϊν, οὕτω καὶ τὸν Ἰακώβ ὁ Ἡσαῦ, οὕτω καὶ
 15 τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί, οὕτω καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας ὁ διάβολος.

Ἄλλὰ οὐ νῦν οὐκ ἀναιρεῖς, ἀλλὰ πολλὰ τοῦ φθόνου ποι-
 εῖς χαλεπώτερα, εὐχόμενος τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονεῖν, πάγας πανταχόθεν τιθεῖς, ἐκλύων τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους, ἀλγῶν
 20 διὰ τῷ τῆς οἰκουμένης ἀρέσκει Δεσπότη. Οὐκ ἐκείνω ἄρα, ἀλλὰ τῷ δι' ἐκείνου θεραπευμένῳ πολεμεῖς, ἐκείνον ὑβρίζεις, τὴν σαυτοῦ τιμὴν τῆς ἐκείνου προτιθεῖς. Καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, διὰ καὶ ἀδιάφορον δοκεῖ τὸ ἀμάρτημα εἶναι, καίτοι γε τῶν ἄλλων ἐστὶ χαλεπώτερον. Καὶ γὰρ ἐ-
 25 λεῖς καὶ ἀγρυπνῆς καὶ νησιεύης, ἀπάντων ἐναγέστερος γέγονας φθονῶν τῷ ἀδελφῷ. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκεῖθεν Ἐπύρνευσέ τις παρὰ Κορινθίοις ποτέ· ἀλλ' ἐνεκλήθη καὶ διωρθώθη ταχέως. Ἐφθόνησε τῷ Ἀβελ ὁ Κάϊν, ἀλλ' οὐκ ἐθεραπεύθη, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ συνεχῶς ἐπάδοντος αὐτοῦ
 30 τῷ ἔλκει, μᾶλλον ὤδινε καὶ ἐκυματοῦτο, καὶ πρὸς τὸν φθόνον

μόνον τεραστίαν πονηρίαν. Διότι, ἂν προτρεπώμεθα ν' ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθροὺς μας, ὅταν ἡμεῖς μισοῦμεν καὶ αὐτοὺς πού μᾶς ἀγαποῦν, ποίαν τιμωρίαν πρέπει νὰ ὑποστῶμεν; Ἄλλ' ἂν ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷ τοὺς φίλους του δὲν διαφέρει ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας, ἐκεῖνος πού βλάπτει αὐτοὺς πού δὲν τὸν ἠδίκησαν, ποίαν συγχώρησιν θὰ ἔχη; Καὶ ποίαν παρηγορίαν; Ἄκουσε, τί λέγει ὁ Παῦλος· «Καὶ ἐὰν παραδώσω τὸ σῶμα μου νὰ καῆ, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπην, καμμίαν ὠφέλειαν δὲν ἔχω». Διότι εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι, ὅπου ὑπάρχει φθόνος καὶ μῖσος, ἡ ἀγάπη ἐξαφανίζεται τελείως. Αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὴν πορνείαν καὶ τὴν μοιχείαν. Διότι αὐτὸ μὲν τὸ ἐλάττωμα μένει εἰς ἐκεῖνον πού τὸ ἔχει, ἐνῶ ἡ τυραννία τοῦ μίσους ἀνεστάτωσεν ὀλοκλήρους Ἐκκλησίας καὶ ἔβλαψεν ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Αὕτη εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ φόνου. Ἔτσι ἐφόνευσεν ὁ Κάϊν τὸν ἀδελφόν του, ὁ Ἡσαῦ τὸν Ἰακώβ, τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί του καὶ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ὁ διάβολος.

Ἄλλὰ σὺ τώρα δὲν φονεύεις, κάμνεις ὅμως πολλὰ ἄλλα χειρότερα ἀπὸ τὸν φόνον, ἀφοῦ εὔχου νὰ ἀσχημονῇ ὁ ἀδελφός σου, ἀφοῦ στήνης παντοῦ παγίδας, ἀφοῦ ἐπιχειρῆς ὑποπτα ἔργα ἀντὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀφοῦ θλίβουσαι δι' ὅσα ἀρέσουν εἰς τὸν Κύριον τῆς οἰκουμένης. Ἐπομένως δὲν πολεμεῖς τὸν θεραπευθέντα, ἀλλ' ἐκεῖνον πού ἐθεράπευσεν, ἐκεῖνον ὑβρίζεις ἀφοῦ ἀντιθέτης τὴν ἰδικήν σου τιμὴν εἰς τὴν τιμὴν ἐκείνου. Καὶ τὸ χειρότερον ὅλων εἶναι, ὅτι θεωρεῖς τὸ ἀμάρτημά σου μικρόν, ἐνῶ εἶναι τὸ βαρύτερον ὅλων. Διότι καὶ ἂν κάμνης ἐλεημοσύνας καὶ ἂν ἀγρυπνῆς καὶ ἂν νηστεύῃς, εἶσαι ὁ ἐγκληματικώτερος ὅλων, ἀφοῦ μισῆς τὸν ἀδελφόν σας. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς· Κάποτε ἐπόρνευσεν κάποιος Κορίνθιος. Ἄλλ' ἀφοῦ κατηγορήθη, ταχέως ἔγινε σῶφρων. Ἐμίσησεν ὁ Κάϊν τὸν ἀδελφόν του, ἀλλὰ δὲν ἐθεραπεύθη καὶ μολονότι ὁ Θεὸς ὑπενθύμιζεν εἰς αὐτὸν τὴν πληγὴν, ἐπονοῦσε καὶ ὠργίζε-

ἠπειγείτο.

Ὅτι τὸ τοῦτο ἐκείνου τοῦ πάθους χαλεπώτερον, καὶ οὐκ εὐκόλως εἶκει τῇ θεραπείᾳ, εἴαν μὴ προσέχωμεν. Προβρίζον τοίνυν αὐτὸ πάντοθεν ἀνασπάσωμεν, ἐκεῖνο ἐννοοῦντες, δι
 5 ὥσπερ προσκρούομεν τῷ Θεῷ, τηκόμενοι τοῖς ἀλλοτριῶσι καλοῖς, οὕτως εὐδοκιμοῦμεν συγχαίροντες, καὶ κοινωνοὺς ἑαυτοὺς ποιοῦμεν τῶν ἀποκειμένων τῷ κατορθοῦντι καλῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος παραινεῖ, «Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων», ἵνα ἑκατέρωθεν μέγα καρπωσώ-
 10 μεθα κέρδος. Ἐννοήσαντες τοίνυν, διὰ κἄν μὴ πονῶμεν, τῷ πονοῦντι συνηθόμενοι, μεριστὰ γινόμεθα τῶν ἐκείνου σιφάνων, πᾶσαν ἐκβάλλωμεν βασκανίαν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐκ ταῖς ἑαυτῶν φυτεύσωμεν ψυχαῖς, ἵνα συγκροτοῦντες τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν ἀδελφῶν, καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελ-
 15 λόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

το περισσότερο καὶ προπαρεσκεύαζε τὸν φόνον.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἐλάττωμα τοῦ μίσους εἶναι βαρύτερον τοῦ προηγουμένου καὶ δὲν ὑποχωρεῖ εὐκόλως εἰς τὴν θεραπείαν, ἐὰν δὲν προσέχωμεν. Ἄς ἀποσπάσωμεν λοιπὸν αὐτὸ ἀπὸ τὴν ρίζαν του ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοῦτο, ὅτι ὅπως ἀμαρτάνομεν εἰς τὸν Θεόν, ὅταν λειώνωμεν ἀπὸ μίσος διὰ τὰ καλὰ τῶν ἄλλων, ἔτσι γινόμεθα ἀρεστοὶ εἰς αὐτόν, ὅταν χαίρωμεν καὶ κάμνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας κοιωνοὺς μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἐπιτυχάνει ὀρθῶς τὰ καλὰ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος συμβουλεύει, «Νὰ χαίρωμεν μὲ ἐκείνους ποὺ χαίρουν καὶ νὰ κλαίωμεν μὲ ἐκείνους ποὺ κλαίουን», διὰ ν' ἀπολαύσωμεν μεγάλο κέρδος. Ἄφοῦ λοιπὸν καταλάβωμεν, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν κοπιάζωμεν, ὅμως εὐχαριστοῦμεθα μαζί μ' ἐκεῖνον ποὺ κοπιάζει καὶ μοιραζόμεθα μαζί του τοὺς στεφάνους, ἃς ἐκδιώξωμεν κάθε μίσος καὶ ἃς φυτεύσωμεν εἰς τὰς ψυχὰς μας τὴν ἀγάπην, ἵνα, ἀφοῦ χειροκροτήσωμεν τοὺς εὐδοκιμοῦντας ἐκ τῶν ἀδελφῶν μας, νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

«Μετὰ ταῦτα εὕρισκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα
5 μὴ χειρόν τί σοι γένηται».

1. Δεινὸν ἢ ἁμαρτία, δεινὸν καὶ ψυχῆς λύμη· πολλάκις δὲ ἐκ περιουσίας καὶ σωμάτων ἤψαιτο τὸ κακὸν ὑπερβλύσαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πολλὰ τῆς μὲν ψυχῆς ἡμῖν καμνούσης, ἀναλγήτως ἔχομεν, τὸ δὲ σῶμα κἂν μικρὰν δέξεται βλάβην, πᾶσαν ποιούμεθα σπουδὴν, ὥστε ἐλευθερῶσαι τῆς ἀρρωσιᾶς αὐτό, διὰ τὸ τῆς ἀρρωσιᾶς αἰσθάνεσθαι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τοῦτο κολάζει πολλάκις ὑπὲρ τῶν ἐκείνη πεπλημμελημένων, ὥστε διὰ τῆς τοῦ ἐλάτινος μάστιγος καὶ τὸ κρεῖττον τυχεῖν θεραπείας ἴνός. Οὕτω καὶ παρὰ Κορινθίοις
15 τὸν πορνεύσαντα Παῦλος διώρθωσε, τῷ τῆς σαρκὸς ὀλέθρῳ τὸ τῆς ψυχῆς νόσημα ἐπισχών. Καὶ γὰρ τῷ σώματι τὴν τομὴν ἐπαγαγών, οὕτω κατέσειλλε τὸ κακὸν· καθάπερ τις ἰατρὸς ἄριστος, ὕδρον ἢ σπλήνα, τοῖς ἔνδοθεν φαρμάκοις οὐκ εἴκοντα, κατακαίων ἔξωθεν.

20 Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ παραλύτου. Καὶ ὄρα πῶς δηλῶν αὐτὸς ἔλεγεν· «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται». Τί τοίνυν ἐντιεῦθεν μανθάνομεν; Πρῶτον μὲν, διὰ αὐτῷ ἐξ ἁμαρτιῶν ἐτέχθη τὸ νόσημα· δεύτερον δέ, διὰ πιστὸς ὁ τῆς γεέννης λόγος·
25 καὶ τρίτον, τὸ μακρὰν εἶναι καὶ ἄπειρον τὴν τιμωρίαν. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ λέγοντες, διὰ Ἐν ὥρᾳ μιᾷ ἐφόνευσα, καὶ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ ἐμοίχευσα καὶ ἀθάνατα κολάζομαι; Ἴδού γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ἐν τοσοῦτοις ἡμαρτεν ἔτεσιν, ἐν ὅσοις καὶ ἐκολάζετο καὶ ὀλόκληρον ὁμῶς ἀνθρώπου βίον ἀνάλωσεν ἐν τῷ μήκει τῆς τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ ἐν χρόνῳ τὰ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ΄.

Ἰω. 5,14 - 21

«Ὑστερα τὸν εὐρῆκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ναὸν καὶ τοῦ εἶπε· Ἰδέες, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἀμαρτάνης πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ κάτι τὸ χειρότερον»¹.

1. Ἡ ἀμαρτία εἶναι φοβερὸν πρᾶγμα, φοβερὸν καὶ καταλυτικὸν τῆς ψυχῆς. Πολλὰς φορὰς ἐπὶ πλέον τὸ κακὸν ποῦ ὑπερεκχειλίζει θίγει καὶ τὰ σώματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν πονοῦμεν, ὅταν ἀσθενῆ ἡ ψυχὴ μας, ὅταν ὅμως τὸ σῶμα μας πάθῃ ἔστω καὶ μικρὰν βλάβην, καταβάλλομεν κάθε προσπάθειαν, διὰ νὰ τὸ ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, διὰ τοῦτο πολλὰς φορὰς ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τὸ σῶμα διὰ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ψυχῆς, ὥστε μὲ τὴν τιμωρίαν τοῦ μικροτέρου νὰ θεραπευθῆ τὸ μεγαλύτερον. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ Παῦλος ἐθεράπευσε τὸν πόρνον τῆς Κορίνθου, ἀφοῦ συνεκράτησε τὴν ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ σώματος. Διότι κατέστειλε τὸ κακὸν μὲ τὴν ἐγχείρισιν τοῦ σώματος, ὅπως ἕνας ἄριστος ἰατρός, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἡ ὑδρωπικία ἢ ὁ σπλὴν δὲν ὑποχωρῆ μὲ τὰ ἐσωτερικὰ φάρμακα, τὰ καυτηριάζει ἐξωτερικῶς.

Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Χριστὸς μὲ τὸν παράλυτον. Καὶ πρόσεχε πῶς τοῦ τὸ εἶπεν· «Ἰδέες, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἀμαρτάνης πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ κάτι τὸ χειρότερον». Τί πληροφορούμεθα ἀπὸ αὐτά; Πρῶτον, ὅτι τὸ νόσημά του ὁ παράλυτος τὸ ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας του. Δεύτερον, ὅτι εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος περὶ τῆς γεέννης. Καὶ τρίτον, ὅτι ἡ τιμωρία εἶναι μακροχρόνιος καὶ διαρκής. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποῦ ἰσχυρίζονται· Διὰ τὸ διάστημα μιᾶς ὥρας ποῦ ἐφόνευσα, καὶ δι' ἐλάχιστον χρόνον ποῦ ἐμοίχευσα θὰ τιμωροῦμαι αἰωνίως; Καὶ ὁ παράλυτος δὲν ἠμάρτησεν εἰς διάστημα τόσων ἐτῶν, εἰς ὅσον ἐτιμωρεῖτο, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ὀλόκληρον ἀνθρώπινον βίον κατηνάλωσεν εἰς τὴν μακρότητα τῆς τιμωρίας. Διότι τὰ ἀμαρτήματα δὲν

ἁμαρτήματα κρίνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πεπλημμελημένων.

Μετὰ τούτων κάκεινο ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι, καὶ χαλεπὴν δώμεν δίκην ὑπὲρ τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων, εἴτα τοῖς 5 αὐτοῖς περιπέσωμεν, χαλεπώτερα πολλῶ μᾶλλον πεισόμεθα πάλιν καὶ μάλα εἰκότως. Ὁ γὰρ μηδὲ τῇ τιμωρίᾳ γενόμενος θελτίων, ὡς ἀναίσθητος λοιπὸν καὶ καταφρονητὴς ἐπὶ μείζονα ἄγεται κόλασιν. Ἦρκει μὲν γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ κόλασις σσιτεῖται, καὶ ποιῆσαι σωφρονέστερον τὸν ὀλιση- 10 σαντα ἅπαξ· ἐπεὶ δὲ τῇ ἐπενεχθείῃ τιμωρίᾳ μὴ σωφρονισθεῖς, τὰ αὐτὰ πάλιν τολμᾷ, εἰκότως ἂν τινα δίκην ὁ τοιοῦτος ὑφῆξει, ταύτην αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν προκαλούμενος. Εἰ δὲ καὶ ἐνιαῦθα τιμωρηθέντες, πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες, χαλεπώτερον κολαζόμεθα· διὰ μὴδ' ὅλως ἁμαρτόντες τιμωρίαν 15 ὑπόχωμεν πῶς οὐ σφόδρα χρὴ τοῦτο μάλιστα δεδοικέναι καὶ τρέμειν, ὥστε ἀνήκεσια μέλλοντας ὑπομένειν;

Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησί, μὴ πάντες οὕτω κολάζονται; Καὶ γὰρ πολλοὺς ὀρώμεν, τῶν φαύλων εὐσωματοῦντας καὶ σφριγῶντας καὶ πολλῆς ἀπολαύοντας εὐημερίας. Ἀλλὰ μὴ 20 θαρσῶμεν, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μάλιστα πάντων αὐτοὺς δακρῶμεν. Τὸ γὰρ μηδὲν αὐτοὺς ἐνιαῦθα παθεῖν, ἐφόδιον γίνεται μείζονος τῆς ἐκεῖ τιμωρίας. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Νῦν δὲ κρίνομενοι ὑπὸ Κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ οὐκ ἐν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Τὰ μὲν γὰρ ἐνιαῦθα, νοση- 25 σίας, τὰ δὲ ἐκεῖ, τιμωρίας ἐστί.

Τί οὖν; πάντα, φησί, τὰ νοσήματα ἐξ ἁμαρτημάτων; Οὐ πάντα μὲν, ἀλλὰ πλείονα· ἕνια δὲ καὶ ἀπὸ ραθυμίας γίνονται. Καὶ γὰρ καὶ γαστριμαργία καὶ μέθη καὶ ἀργία τὰ τοιαῦτα

διακρίνονται ἀπὸ τὸν Θεὸν σύμφωνα μὲ τὴν χρονικὴν τῶν διάρκειαν ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν τῶν ἐγκλημάτων.

Μαζὶ μὲ αὐτὰ πρέπει νὰ προσέξωμεν ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ὑποστῶμεν βαρεῖαν τιμωρίαν διὰ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα καὶ ἔπειτα περιπέσωμεν πάλιν εἰς τὰ ἴδια, πολὺ περισσότερον θὰ πάθωμεν χειρότερα. Καὶ πολὺ δικαίως. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν γίνεται καλύτερος οὔτε μὲ τὴν τιμωρίαν, ἐπισύρει μεγαλύτερον κολασμὸν ὡς ἀναίσθητος καὶ διεφθαρμένος. Διότι ἦτο ἄρκετὴ ἡ τιμωρία ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἐμποδίσῃ καὶ νὰ κάμῃ σφρονέστερον ἐκεῖνον ποὺ ἔσφαλε μίαν φοράν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς δὲν ἐσυνετίσθη μὲ τὴν πρώτην τιμωρίαν ποὺ τοῦ ἐπεβλήθη, ἀλλὰ ἔχει τὸ θράσος νὰ κάμνῃ πάλιν τὰ ἴδια, δικαίως ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ τιμωρηθῇ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος προκαλῆ τὴν τιμωρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του. Ἐὰν δὲ παρ' ὅλον ὅτι ἐτιμωρήθημεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ὑποπίπτοντες πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, τιμωρούμεθα βαρύτερον, ὅταν δὲν τιμωρούμεθα διὰ τὰ ὅσα ἔχομεν ἁμαρτήσῃ, πῶς δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα καὶ νὰ τρέμωμεν, ἐπειδὴ θὰ πάθωμεν ἀναρίθμητα;

Καὶ διὰ ποῖον λόγον, θὰ ἐρωτήσης, δὲν τιμωροῦνται ὅλοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Διότι βλέπομεν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς νὰ εἶναι ὑγιεῖς καὶ σφριγηλοὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ ν' ἀπολαύουν μεγάλην εὐημερίαν. Ἄλλ' ἂς μὴ εἴμεθα βέβαιοι καὶ ἂς δακρύωμεν περισσότερον ἀπὸ ὅλους δι' αὐτούς. Διότι, τὸ ὅτι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν αὐτοὶ δὲν ἔπαθαν τίποτε, ἀποτελεῖ ἐφόδιον τῆς μεγαλυτέρας τιμωρίας τῶν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Αὐτὸ ἐξηγῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅταν δὲ κρινώμεθα ἀπὸ τὸν Κύριον, παιδαγωγούμεθα, διὰ νὰ μὴ κατακριθῶμεν μαζὶ μὲ τὸν κόσμον»². Διότι ἐδῶ μὲν δεχόμεθα συμβουλὰς, ἐκεῖ ὁμοῦς τιμωρίαν.

Τί συμβαίνει λοιπόν; Ὅλα τὰ νοσήματα, θὰ ἐρωτήσης, προέρχονται ἀπὸ ἁμαρτίας; Ὅχι βέβαια ὅλα, πάντως τὰ περισσότερα. Διότι ἡ γαστριμαργία, ἡ μέθη καὶ ἡ ἀργία γεν-

ίκτιουσι πάθη. Δεῖ δὲ πανταχοῦ διατηρεῖν ἐν μόνον, ὥστε εὐχαρίστως φέρειν πᾶσαν πληγὴν. Γίγνεται δὲ καὶ δι' ἁμαρτήματα, ὥπερ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις δρωμέν τινα ποδαλγία κατασχεθέντα διὰ τοῦτο. Γίγνεται δὲ καὶ δι' εὐδοκίμησιν, 5 ὥπερ τῷ Ἰώβ φησιν ὁ Θεός· «Μὴ ἄλλως σοι οἶει με κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος».

Ἄλλὰ τί δήποτε ἐπὶ τῶν παραλυτικῶν τούτων τὰς ἁμαρτίας εἰς μέσον φέρει ὁ Χριστός; Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνῳ τῷ παρὰ τῷ Μαιθαίῳ κειμένῳ λέγει· «Θάρσει, τέκνον, ἀφένωταί σου 10 αἱ ἁμαρτίαι»· καὶ τούτῳ· «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε». Καὶ οἶδα μὲν δι' τινὲς τὸν παράλυτον τοῦτον διαβάλλοντες φασιν αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι κατήγορον, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα ἀκηκοέναι. Τί οὖν περὶ ἐκείνου τοῦ παρὰ τῷ Μαιθαίῳ τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἀκούσαντος ἔροῦμεν; Καὶ γὰρ καὶ 15 ἐκείνῳ εἶπεν· «Ἀφένωταί σου αἱ ἁμαρτίαι». Ὅθεν δῆλον δι' οὐδὲ οὗτος ταύτης ἔνεκεν τῆς ὑποθέσεως ταῦτα ἤκουε.

Καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων σαφέστερον ἔστι μαθεῖν. «Μετὰ ταῦτα» γάρ, φησὶν, «εὗρίσκει αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Ἰησοῦς», ὅπερ μεγίστης εὐλαβείας σημεῖόν ἐστιν. Οὐ γὰρ 20 ἐχώρησεν εἰς ἀγορὰς καὶ περιπάτους, οὐδὲ ἰουφῆ καὶ ἀνέσει ἔδωκεν ἑαυτὸν· ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ διῆγε· καίτοι γε τοσαύτην μέλλων ὑπομένειν ἔφοδον καὶ παρὰ πάντων ἐλαύνεσθαι ἐκείθεν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔπεισεν αὐτὸν ἀποσιῆσαι τοῦ ἱεροῦ. Εὐρῶν τοίνυν αὐτὸν ὁ Χριστός καὶ μετὰ τὸ διαλεχθῆναι τοῖς 25 Ἰουδαίοις, οὐδὲν τοιοῦτον ἠνίξαιτο. Εἰ δὲ τοῦτο ἐγκαλεῖν ἤθελεν, εἶπεν ἂν πρὸς αὐτὸν· Πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖς

3. Γ' Βασ. 15, 23.

4. Ἰώβ, 40, 3.

5. Ματθ. 9, 2.

νοῦν αὐτὰς τὰς νόσους. Πρέπει λοιπὸν εἰς κάθε περίπτωσιν νὰ παρατηροῦμεν μόνον ἕνα, ὥστε νὰ ὑποφέρωμεν κάθε δυσκολίαν μὲ εὐχαρίστησιν. Καὶ ἕνεκα ἁμαρτημάτων γίνονται πάθη, διότι βλέπομεν εἰς τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν ὅτι κάποιος ἔπαθε ποδάγραν ἐξ αὐτοῦ³. Γίνονται ὁμοίως καὶ διὰ νὰ καταστῶμεν εὐσεβέστεροι, ὅπως λέγει ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰώβ· «Μὴ νομίσης, ὅτι ἔχω ἐνεργήσει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δι' ἐσέ, δι' ἄλλο τι παρὰ διὰ νὰ δείξης τὴν δικαιοσύνην σου»⁴.

Ἄλλὰ διατί ὁ Χριστὸς ἀποκαλύπτει τὰς ἁμαρτίας τῶν παραλυτικῶν αὐτῶν; Διότι καὶ εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του λέγει· «Ἔχε θάρρος, παιδί μου. Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι»⁵. Καὶ ἐδῶ λέγει· «Ἰδέε, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἁμαρτάνης πλέον». Καὶ γνωρίζω μὲν, ὅτι μερικοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς διέπραξεν ἔγκλημα, διότι ἔγινε κατήγορος τοῦ Χριστοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἤκουσε τὸν Χριστὸν νὰ τοῦ λέγῃ αὐτά. Τί θὰ εἶποῦμεν ὁμοίως καὶ διὰ τὸν παραλυτικὸν ποῦ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος, ποῦ ἤκουσε σχεδὸν τὰ ἴδια; Διότι καὶ εἰς ἐκεῖνον εἶπεν ὁ Χριστὸς «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι». Ἐπομένως εἶναι φανερόν ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς δὲν ἤκουσεν αὐτὰ τὰ λόγια διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν.

Αὐτὸ εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ τὸ μάθωμεν ἀπὸ τὰ ἐπόμενα. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Ὑστερα τὸν εὐρῆκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ναόν», πράγμα ποῦ εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης εὐλαβείας. Διότι δὲν ἐπῆγεν εἰς ἀγορὰς καὶ περιπάτους, οὔτε παρεδόθη εἰς τὴν τρυφηλότητα καὶ εἰς τὴν ἀνεσιν, ἀλλὰ ἐπερνοῦσε τὸν καιρὸν του εἰς τὸν ναόν. Καὶ μολοντί ἐπρόκειτο νὰ ὑποστῇ ἐπάθεισιν καὶ νὰ ἐκδιωχθῇ ἀπὸ ἐκεῖ, κανὲν ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἔπεισεν, ὥστε ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸν ναόν. Ὅταν λοιπὸν τὸν συνήνητησεν ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὴν συζήτησίν του μὲ τοὺς Ἰουδαίους, τίποτε τάρομοιον δὲν ὑπηνίχθη. Διότι, ἐὰν ἤθελε νὰ τὸν κατηγορήσῃ, θὰ ἤμποροῦσε νὰ τοῦ εἰπῇ· Πάλι κάμνεις τὰ ἴδια καὶ

καὶ οὐτε τῇ θεραπείᾳ γέγονας βελτίων; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλίζεται μόνον.

2. Τί δήποτε οὖν καὶ χωλοὺς καὶ κυλλοὺς θεραπεύσας, οὐδαμοῦ τούτων ἐμνημόνευσεν; Ἐμοὶ δοκεῖ τούτοις μὲν ἐξ
 5 ἁμαρτημάτων τὰ νοσήματα γενέσθαι, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐξ ἀσθενείας φυσικῆς. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ τούτων καὶ τῶν πρὸς τούτοις εἰρημένων διελέχθη. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων πάντων τὸ νόσημα τοῦτο χαλεπώτερον, διὰ τοῦ μείζονος καὶ τὰ ἐλάττωτα διορθοῦται. Ὡσπερ γὰρ θεραπεύσας τινὰ
 10 ἕτερον, παρήγγειλε δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, οὐκ ἐκείνῳ μόνῳ ταῦτα παραινῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνου πᾶσιν· οὕτω καὶ τούτοις διὰ τούτων πᾶσι καὶ τοῖς λοιποῖς παραινεῖ καὶ συμβουλεύει ταῦτα, ἃ καὶ πρὸς τούτους εἶρηκε. Πρὸς δὲ τούτοις, κάκεινο ἔστιν εἰπεῖν, διὸ πολλὴν ἐνεῖδεν αὐτοῦ τῇ ψυχῇ τὴν καρτερίαν,
 15 καὶ ὡς δυναμένῳ τὸ παράγγελμα δέξασθαι παραινεῖ, τῇ τε εὐεργεσίᾳ καὶ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων κακῶν κατέχων αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὑγιείας.

Καὶ δεῖα τὸ ἀκόμψαστον. Οὐ γὰρ εἶπεν, "Ἴδε ὑγιῆ σε ἐποίησα", ἀλλ', «Ἐπιγίνωσκον γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε». Καὶ
 20 πάλιν οὐκ εἶπεν, "Ἴνα μὴ σε κολάσω", ἀλλ', «Ἴνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται», ἀπροσώπως ἀμφοτέρωθεν τῶν καὶ δεικνύς χάριτος μᾶλλον οὔσαν τὴν ὑγίειαν ἢ τῆς ἀξίας. Οὐ γὰρ ἐνέφηρεν διὸ τὴν ἀξίαν δούς ἀπηλλάγη δίκης, ἀλλ' διὸ φιλανθρωπίᾳ ἐσώζετο. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἶπεν ἂν
 25 Ἴδου δέδωκας τῶν ἁμαρτημένων δίκην ἰκανήν· ἀσφαλίξου λοιπόν. Νῦν δὲ οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ πῶς; «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε». Ταῦτα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς συνεχῶς ἐπιλέγωμεν, κἂν μὲν κολασθέντες ἀπαλλαγῶμεν, τοῦτο ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν λεγέτω· «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι

οὔτε μὲ τὴν θεραπείαν δὲν ἔγινες καλύτερος; Καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ εἶπε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ τὸν κάμνει προσεκτικώτερον διὰ τὸ μέλλον.

2. Διατί λοιπὸν ἐνῶ εἶχε θεραπεύσει κωλοὺς καὶ παραλύτους, πουθενὰ δὲν τοὺς ἐμνημόνευσεν; Ἐγὼ νομίζω, ὅτι εἰς αὐτοὺς μὲν τὰ νοσήματα προῆλθον ἀπὸ ἁμαρτίας, ἐνῶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀπὸ σωματικὴν ἀδυναμίαν. Εἰ δ' ἄλλως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους θὰ ἔλεγεν αὐτὰ ποῦ εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς αὐτούς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ νόσημα τοῦτο ἦτο βαρύτερον πάντων, θεραπεύει τὰ μικρότερα διὰ τῶν μεγαλυτέρων. Διότι, ὅπως ὅταν, ἀφοῦ ἐθεράπευσε κάποιον, τὸν συμβούλευσε νὰ δοξάσῃ τὸν Θεὸν καὶ δὲν ἔδωσεν αὐτὴν τὴν συμβουλήν μόνον εἰς ἐκεῖνον, ἀλλὰ εἰς ὄλους, ἔτσι παραινεῖ καὶ συμβουλεύει δι' αὐτῶν ὄλους τοὺς ἄλλους μὲ τὰ ἴδια λόγια, ποῦ εἶχεν εἰπεῖ εἰς αὐτούς. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ εἰποῦμεν καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ εἶδε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παραλυτικοῦ τὴν καρτερικότητα καὶ ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ δεχθῆ τὴν ἐντολήν τὸν συμβουλεύει καὶ τὸν συγκρατεῖ καὶ μὲ τὴν εὐεργεσίαν καὶ μὲ τὸν φόβον τῶν μελλοντικῶν κακῶν διὰ τὴν υἰεῖαν του.

Καὶ κοίταξε τὴν ἔλλειψιν ἀλαζονείας. Διότι δὲν τοῦ εἶπεν· Ἰδὲς σὲ ἔκαμα υἰγιῆ, ἀλλὰ «Ἐγίνες υἰγιῆς, μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον». Καὶ ἐν συνεχείᾳ δὲν τοῦ εἶπεν· Διὰ νὰ μὴ σὲ τιμωρήσω, ἀλλὰ «Διὰ νὰ μὴ πάθῃς χειρότερα», ἐκφράσας καὶ τὰ δύο ἀπροσώπως καὶ ἀποδείξας, ὅτι ἡ υἰεῖα ἦτο ἔργον μᾶλλον τῆς χάριτος, παρὰ τῆς ἀξίας. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ὁ παραλυτικὸς ἐπαξίως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ὅτι ἐθεραπεύθη ἀπὸ φιλανθρωπίαν. Ἐπειδὴ, ἂν δὲν ἐπρόκειτο περὶ αὐτό, θὰ τοῦ ἔλεγεν· Ἰδὲς, τώρα ἔχεις τιμωρηθῆ ἄρκετὰ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου. Εἰς τὸ ἐξῆς νὰ προσέχῃς. Δὲν τοῦ τὸ εἶπεν ὅμως ἔτσι. Ἀλλὰ πῶς; «Ἰδὲς, ἔγινες υἰγιῆς· μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον». Αὐτὰ ἃς ἐπαναλαμβάνωμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἂν μὲν ἀπαλλαγῶμεν κατόπιν τιμωρίας, ὁ καθεὶς νὰ λέγῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του· «Ἰ-

ἀμάριαν». Ἐὰν δὲ μὴ δῶμεν δίκην, τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντες, ἐκεῖνο τὸ ἀποιολικὸν ἐπάδωμεν, ὅτι «Τὸ χρησιτὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν ἡμᾶς ἄγει κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον ἡμῶν καρδίαν θησαυρίζομεν ἐναντοῖς ὀργήν». Οὐ
 5 τῷ σφίγξαι δὲ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν μέγα αὐτῷ παρέοχειο τῆς οἰκείας θεότητος σημεῖον. Τῷ γὰρ εἰπεῖν «Μηκέτι ἀμάριαν», ἐδήλωσεν εἰδῶτα πάντα τὰ ἔμ-
 προσθεν αὐτῷ γεγενημένα πλημμελήματα· ὄθεν καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἔμελλεν ἀξιόπιστος εἶναι.

10 «Ἀπῆλθεν οὖν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπήγγειλε τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῆ». Καὶ ὄρα αὐτὸν καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένοντα εὐγνωμοσύνης. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἰπών, «Ἄρον τὸν κράσθαιτόν σου». Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ δοκοῦν ἔγκλημα τοῦτο ἀεὶ προέφε-
 15 ρον, αὐτὸς τὴν ἀπολογία ἀεὶ προβάλλεται, πάλιν τὸν ἰατρον δῆλον ποιῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐφελκύσασθαι σπεύδων καὶ οἰκειώσασθαι. Οὐ γὰρ οὕτως ἀναίδητος ἦν, ὡς μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ παραίνεσιν προδοῦναι τὸν εὐεργέτην, καὶ κακούργω διανοία τοῦτο εἰπεῖν. Εἰ γὰρ καὶ θηρίον ἦν,
 20 εἰ γὰρ ἀπάνθρωπός τις καὶ λίθινος, ἱκανὴ καὶ ἡ εὐεργεσία καὶ ὁ φόβος αὐτὸν ἦν κατασχεῖν. Καὶ γὰρ ἔναυλον ἔχων τὴν ἀπειλήν, ἔδεισεν ἂν μὴ χειρόν τι πάθη, μέγιστα λαθῶν τῆς τοῦ ἰατροῦ δυνάμεως δείγματα· ἄλλως τε εἰ διαβάλλειν ἐβούλει, τὴν ὑγίειαν οἰγήσας, τὴν παράθασιν εἶπεν
 25 ἂν καὶ κατηγόρησεν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι ἀλλὰ πολλῆς παρηγορίας τὰ ρήματα καὶ εὐγνωμοσύνης καὶ ἀνακηρύττει τὸν εὐεργέτην οὐδὲν ἔλαιον τοῦ τυφλοῦ.

Τί γὰρ ἐκεῖνός φησιν; «Ἐποίησε πηλὸν καὶ ἔχρισέ μου

δές, ὑγιῆς ἔγινες, μὴ ἀμαρτάνῃς πλέον». Ἄν πάλιν δὲν τιμωρηθῶμεν, ἐπιμένοντες εἰς τὰ ἴδια, ἃς ἐπαναλαμβάνωμεν τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου· «Ἡ καλωσύνη τοῦ Θεοῦ μᾶς ὀδηγεῖ εἰς μετάνοιαν. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὴν σκληρότητά μας καὶ τὴν ἀμετανόητον καρδίαν μας, ἐπισωρεύομεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας ὀργήν»⁶. Καὶ δὲν ἔδωσεν εἰς τὸν παραλυτικὸν ἀπόδειξιν τῆς θεότητός του μόνον μὲ τὴν στερέωσιν τοῦ σώματός του ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον. Διότι μὲ τὸ νὰ τοῦ εἰπῇ, «Μὴ ἀμαρτάνῃς πλέον», ἀπέδειξεν ὅτι ἐγνώριζεν ὅλα τὰ προηγούμενα σφάλματα, πού εἶχε κάμει. Ἐπομένως θὰ ἦτο ἀξιόπιστος καὶ διὰ τὰ μέλλοντα.

«Ἐφυγε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος καὶ εἶπεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι αὐτὸς πού τὸν ἔκαμεν ὑγιῆ». Καὶ βλέπε αὐτὸν πάλιν νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ὁ Χριστὸς τὸν διέταξε, «Σήκωσε τὸ κρεβάτι σου». Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἀνέφερον συνεχῶς αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν γνώμην τους κατηγορίαν, ὁ παραλυτικὸς προβάλλει διαρκῶς τὴν ἰδίαν ἀπολογίαν, διὰ νὰ δοξάσῃ τὸν ἰατρὸν καὶ προθυμοποιούμενος νὰ προσελκύσῃ καὶ νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ἄλλους. Διότι δὲν ἦτο τόσο ἀναίσθητος, ὥστε ὕστερα ἀπὸ τόσην εὐεργεσίαν καὶ συμβουλήν νὰ προδώσῃ τὸν εὐεργέτην καὶ νὰ εἰπῇ τοῦτο μὲ κακοῦργον διάθεσιν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο θηρίον καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ἀπάνθρωπος καὶ καμωμένος ἀπὸ πέτραν, ἡ εὐεργεσία καὶ ὁ φόβος ἦσαν ἱκανὰ νὰ τὸν συγκρατήσουν. Διότι ἔχων ἀκόμη τὴν ἀπειλὴν εἰς τὰ αὐτιά του, θὰ ἐφοβεῖτο νὰ μὴ πάθῃ τίποτε χειρότερον, ἐπειδὴ εἶχε λάβει πολὺ μεγάλας ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως τοῦ ἰατροῦ. Ἄλλωστε, ἂν ἤθελε νὰ τὸν διαβάλλῃ, θὰ ἠμποροῦσεν ἀποσιωπῶν τὴν ὑγείαν ν' ἀναφέρῃ τὴν παράβασιν καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἔκαμε τοῦτο. Ἀντιθέτως ὠμίλησε μὲ μεγάλο θάρρος καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ δοξάζει τὸν εὐεργέτην του ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν τυφλόν.

Διότι, τί εἶχεν εἰπεῖ ὁ τυφλός; «Ἐκαμε πηλὸν καὶ μοῦ

τοὺς ὀφθαλμούς»· οὕτω καὶ οὕτως· «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ποιήσας με ὑγιῆ». «Ἐδίωκον οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν Σαββάτῳ». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι». Ὅτι μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ἀπολογήσασθαι ἔδει, τὸν Δαυὶδ τὸν ὁμόδουλον αὐτῶν εἰς μέσον ἔφερεν, «Οὐκ ἀνέγνωτε», λέγων, «τί ἐποίησε Δαυὶδ, ὅτι ἐπέινασεν αὐτός;». Ὅτι δὲ περὶ ἑαυτοῦ, ἐπὶ τὸν Πατέρα κατέφυγεν, ἐκατέρωθεν τὸ ὁμότιμον δεικνύς, τῷ τε Πατέρα εἶπεῖν ἰ-
10 διαζόντως καὶ τῷ τὰ αὐτὰ πράττειν ἐκείνῳ.

Καὶ διατί μὴ εἶπε τὰ περὶ τὴν Ἱερικῶν γενόμενα; Ἀναγαγεῖν αὐτοὺς ἠθέλησεν ἀπὸ τῆς γῆς, ἵνα μηκέτι ὡς ἀνθρώ-
πῳ προσέχωσιν, ἀλλ' ὡς Θεῷ καὶ νομοθετεῖν ὀφείλοντι. Εἰ δὲ μὴ γνήσιος ἦν Υἱὸς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἡ ἀπολογία
15 κατηγορίας μείζων ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις ὑπαρχος νόμον βασιλικὸν μεταθείς, εἶτα ἐγκαλούμενος ἀπολογοῖτο οὕτω, καὶ λέγοι, ὅτι Καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς ἔλυσε, δυνήσεται διαφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μεῖζον τὸ ἔγκλημα οὕτως ἐργάσεται. Ἀλλ' ἐνιαῦθα ἐπειδὴ ἴσα τὰ τῆς ἀξίας, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς ἀ-
20 πολογίας ἀπήρτισται μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης. Ἀφ' ὧν γὰρ, φηοῖν, ἀπολύετε τὸν Θεὸν ἐγκλημάτων, ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ ἐμέ. Διὰ τοῦτο καὶ προλαβὼν εἶρηκεν, «Ὁ Πατήρ μου», ἵνα καὶ ἄκοντας πείσῃ τὰ αὐτὰ αὐτῷ συγχωρεῖν, τὴν ἀκριβῆ γνησιότητα αἰδεσθέντα.

25 Εἰ δὲ λέγοι τις· Καὶ ποῦ ὁ Πατήρ ἐργάζεται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ καταπαύσας ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ; τὸν τρόπον μαθέτω καθ' ὃν ἐργάζεται. Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας; Προνοεῖ, συγκροτεῖ τὰ γενόμενα πάντα. Ὁ-

7. Ἰω. 9, 6.

8. Ματθ. 12, 3.

ἤλειψε τοὺς ὀφθαλμούς»⁷. Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ ὁ παραλυτικός· «Ὁ Ἰησοῦς εἶναι αὐτός, ποῦ μὲ ἔκαμεν ὑγιῆ». «Διὰ τοῦτο κατεδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν, διότι ἔκαμεν τὰ ἔργα αὐτὰ τὸ Σάββατον». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται πάντοτε καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐργάζομαι». Καὶ ὅταν μὲν ἔπρεπε νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς μαθητὰς του, ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν ὁμόδουλον τοὺς Δαυῖδ, λέγων· «Δὲν ἐδιαβάσατε, τί ἔκαμεν ὁ Δαυῖδ, ὅταν ἐπείνασεν αὐτός;»⁸. Ὅταν ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του, κατέφυγεν εἰς τὸν Πατέρα, διὰ νὰ δείξῃ καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς ὅτι ἦτο ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐπικαλεῖται αὐτὸν ἰδιαίτερος καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι κάμνει τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον.

Καὶ διατί δὲν ὑπέμνησεν ὅσα εἶχον γίνεαι εἰς τὴν Ἱερικῶ; Ἡθέλησε νὰ τοὺς ἀπασπάσῃ ἀπὸ τὴν γῆν διὰ νὰ μὴ ἀποβλέπουν εἰς αὐτὸν πλέον ὡς εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς εἰς Θεὸν καὶ νομοθέτην ὑποχρεωτικῶς. Ἐὰν ὅμως δὲν ἦτο ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοούσιος μὲ ἐκεῖνον, ἡ ὑπεράσπισις εἶναι βαρυτέρα ἀπὸ τὴν κατηγορίαν. Διότι, ἐὰν ἓνας ἔπαρχος ἀφοῦ παραβῆ βασιλικὸν νόμον, ἔπειτα ἀπολογούμενος διὰ τὴν κατηγορίαν ἀπαντᾷ· Καὶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς παρέβη τὸν νόμον, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀπαλλαγῇ, ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιβαρύνῃ περισσότερο τὴν θέσιν του. Ἀλλ' ἐδῶ, ἐπειδὴ ἡ ἀξία εἶναι ἴση διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὑπεράσπισις ἔχει καταρτισθῆ ὥστε νὰ εἶναι καθ' ὅλα νόμιμος. Διότι λέγει, ὅτι ἀπὸ ὅσας κατηγορίας ἀπαλλάσσετε τὸν Θεόν, ἀπὸ τὰς ἰδίας θ' ἀπαλλάξετε καὶ ἐμέ. Διὰ τοῦτο πρῶτα εἶπεν, «Ὁ Πατήρ μου», διὰ νὰ τοὺς πείσῃ καὶ παρὰ τὴν θέλησίν τους νὰ τοῦ συγχωρήσουν τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀληθινὴν γνησιότητα.

Ἐὰν δ' ἐρωτήσῃ κανεὶς· Καὶ ποῦ ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν ἀνεπαύθη ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του; ἅς μάθῃ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας του. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ τρόπος ἐργασίας του; Προνοεῖ καὶ συντηρεῖ

ρῶν τοίνυν ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ σελήνην τρέχουσαν καὶ
 λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμούς καὶ ὑειοὺς καὶ φύσεως δρό-
 μον, τὸν ἐν τοῖς σπέρμασι, τὸν ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις
 καὶ τοῖς τῶν ἀλόγων, τὰ ἄλλα πάντα δι' ὧν τότε τὸ πᾶν
 5 συνέστηκε, μάνθανε τὴν διηνεκῆ τοῦ Πατρὸς ἐργασίαν.
 «Ἀνατέλλει», γάρ, φησί, «τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ
 ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Καὶ πάλιν·
 «Εἰ δὲ τὸν χόριον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς
 πῦρ θαλλόμενον, οὕτως ὁ Θεὸς ἀμφιέννυσιν» καὶ περὶ τῶν
 10 πεινῶν διαλεγόμενος πάλιν «Ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος
 τρέφει αὐτά».

3. Ἐνιαῦθα μὲν οὖν διὰ ρημάτων τὸ πᾶν ἐποίησεν ἐν
 Σαββάτῳ, καὶ οὐδὲν πλέον προσέθηκεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν
 τῷ ἱερῷ γινομένων, καὶ ἀφ' ὧν αὐτοὶ πράττουσι, λύει τὰ
 15 ἐγκλήματα· ἔνθα δὲ καὶ ἔργον γενέσθαι ἐκέλευσεν, οἷον τὸ
 τὴν κλίνην ἄραι, οὐδὲν μέγα πρὸς τὸ πρᾶγμα συντελοῦν, ἀλλ'
 ἐν τοῦτο μόνον, δεικνύων σαφῆ τοῦ Σαββάτου τὴν λύσιν,
 ἐπὶ τὸ μείζον ἀνάγει τὸν λόγον, μᾶλλον αὐτοὺς καταπλήξαι
 βουλόμενος ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀξίας, καὶ ἀναγαγεῖν ἐπὶ
 20 τὸ ὑψηλότερον. Διὰ τοῦτο διὰ περὶ Σαββάτου ἢ ὁ λόγος,
 οὔτε ὡς ἄνθρωπος μόνον ἀπολογεῖται, οὔτε ὡς Θεὸς μόνον,
 ἀλλὰ ποτὲ μὲν οὕτως, ποτὲ δὲ ἐκείνως. Ἐβούλετο γὰρ ἀμ-
 φότερα πιστεῦσθαι, καὶ τῆς οἰκονομίας τὴν συγκατάθεσιν,
 καὶ τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Διὰ τοῦτο νῦν ὡς Θεὸς ἀπο-
 25 λογεῖται.

Εἰ γὰρ ἔμελλεν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτοῖς ἀεὶ δια-
 λέγεσθαι μόνον, ἔμεινεν ἂν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ταπεινότητος.
 Διόπερ ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, τὸν Πατέρα εἰς μέσον ἄγει.
 Καίτοι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐργάζεται ἐν Σαββάτῳ. Καὶ γὰρ
 30 ὁ ἥλιος τρέχει καὶ ποταμοὶ ῥέουσι καὶ πηγαὶ βρῦουσι καὶ

9. Ματθ. 5, 45.

10. Αὐτόθι 6, 30.

11. Αὐτόθι 6, 26.

ὅλα τὰ δημιουργήματά του. Ὅταν λοιπὸν βλέπῃς τὸν ἥλιον ν' ἀνατέλλῃ, τὴν σελήνην νὰ τρέχῃ, τὰς λίμνας, τὰς πηγὰς, τοὺς ποταμούς, τὴν βροχὴν, τὸν δρόμον τῆς φύσεως, εἴτε εἰς τὰ ἰδικά μας σώματα εἴτε εἰς τὰ σώματα τῶν ἀλόγων καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει συσταθῆ ὀλόκληρον τὸ σύμπαν, τότε θὰ καταλάβῃς τὴν διαρκῆ ἐργασίαν τοῦ Πατρὸς. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει· «Αὐτὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει διὰ τοὺς δικαίους καὶ ἀδίκους»⁹. Καὶ ἐν συνεχείᾳ· «Ἐὰν τὸ χορτάρι τοῦ ἀγροῦ ποῦ σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριον τὸ ρίπτουν εἰς τὸ πῦρ»¹⁰ καὶ διὰ τὰ πτηνὰ «Ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος τὰ τρέφει»¹¹.

3. Ἐδῶ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔκαμε μὲ τὰ λόγια τὸ θαῦμα του τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου καὶ δὲν ἐπρόσθεσε πλέον τίποτε, ἀλλ' ἀπὸ ὅσα ἐγένοντο εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν Ἰουδαίων ἀποκρούει τὴν κατηγορίαν. Ὅπου ὁμοῦς διέταξε νὰ γίνῃ ἐργασία, ὅπως τὸ νὰ σηκώσῃ ὁ παραλυτικὸς τὸ κρεβάτι, τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ δὲν ἦτο τόσο σπουδαῖον, ἀλλ' δι' ἐκεῖνο ποῦ ἐσήμαινε σαφῶς τὴν παραβίαν τοῦ Σαββάτου, ὁ Χριστὸς ἐντείνει τὸν λόγον περισσότερο, ἐπειδὴ θέλει μᾶλλον νὰ τοὺς καταπλήξῃ μὲ τὰ ὅσα εἶπε περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Πατρὸς καὶ νὰ τοὺς ἀνεβάσῃ ὑψηλότερον. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ Σαββάτου, οὔτε ὡς Θεὸς οὔτε μόνον ὡς ἄνθρωπος ἀπολογεῖται, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν κατὰ τὸν ἓνα τρόπον, ἄλλοτε δὲ κατὰ τὸν ἄλλον. Διότι ἤθελε νὰ πιστευθοῦν καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ ἡ κατὰ σάρκα γέννησις καὶ ἡ ἀξία τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο τώρα ἀπολογεῖται ὡς Θεός.

Διότι, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλῇ πρὸς αὐτοὺς πάντοτε κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, τότε θὰ ἔμενεν εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότητα. Διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἀκριβῶς αὐτό, ἐπικαλεῖται τὸν Πατέρα. Καὶ ὅμοῦς ἡ ἰδία ἡ κτίσις ἐργάζεται τὸ Σάββατον. Διότι καὶ ὁ ἥλιος διαγράφει τὴν τροχίαν του καὶ οἱ ποταμοὶ κυλοῦν καὶ αἱ πηγαὶ ἀναβλύζουν καὶ αἱ γυναῖ-

γυναῖκες τίκτουσιν. Ἄλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τῆς κτίσεώς ἐ-
 σιν, οὐκ εἶπε, Ναί, ἐργάζομαι καὶ γὰρ ἡ κτίσις ἐργάζεται
 ἀλλὰ τί; Ναί, ἐργάζομαι καὶ γὰρ ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται.
 «Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐζήτησαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι», φησὶν,
 5 «ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ
 Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ».
 Καὶ μὴν οὐκ ἐνέφηγε τοῦτο μόνον· οὐ γὰρ ἐν τοῖς ῥήμασι
 τοῦτο ἐδείκνυ μόνους, ἀλλὰ πολλῶ μάλιστα ἐν τοῖς πράγμασι.
 Τί δήποτε; Ὅτι τοῖς μὲν λόγοις εἶχον ἐπισκῆπτειν καὶ ἀ-
 10 λαζονεῖαν ἐγκαλεῖν, τὴν δὲ τῶν πραγμάτων ὁρῶντες ἀλή-
 θειαν ἐκβαίνουσιν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἀνακηρυκτομένην τὴν
 δύναμιν, οὐδὲν ἀντιπεῖν ἠδύναντο λοιπόν.

Ἄλλ' οἱ μὴ βουλόγενοι μετ' εὐγνωμοσύνης ταῦτα δέχε-
 σθαι, φασὶν, ὅτι οὐχ ὁ Χριστὸς ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ,
 15 ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπώπιενον. Οὐκοῦν ἄνωθεν φέρε τὰ
 εἰρημένα ἐπέλθωμεν. Εἶπε δὴ μοι, ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰου-
 δαῖοι ἢ οὐκ ἐδίωκον; Παντί που δῆλον ὅτι ἐδίωκον. Καὶ
 διὰ τοῦτο ἐδίωκον ἢ δι' ἕτερόν τι; Καὶ τοῦτο συνομολογεῖται,
 ὅτι διὰ τοῦτο. Ἐλυεν οὖν τὸ σάββατον ἢ οὐκ ἔλυεν; Οὐδὲ
 20 πρὸς τοῦτο ἔχοι τις ἂν ἀντιπεῖν. Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν
 Θεόν ἢ οὐκ ἔλεγε; Καὶ τοῦτο ἀληθές. Οὐκοῦν καὶ τὰ ἐξῆς
 τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας ἔχεται. Ὡσπερ γὰρ τὸ Πατέρα λέγειν
 ἴδιον τὸν Θεόν καὶ τὸ λύειν τὸ Σάββατον καὶ τὸ διώκεσθαι
 παρὰ τῶν Ἰουδαίων διὰ τε ἐκεῖνο καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον,
 25 οὐχ ὑπονοίας ἦν ἐρευνομένης, ἀλλὰ πράγματις ἀληθοῦς, οὕτω
 καὶ τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, τῆς αὐτῆς γνώμης ἀπό-
 φασις ἦν.

Καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν δὲ εἰρημένων τοῦτο σαφέστερον
 ἔσιν ἰδεῖν. Τὸ γάρ, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐρ-

κες γεννοῦν. Ἄλλὰ διὰ νὰ μάθης, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἐν δημιουργημα, δὲν εἶπε· Ναί, ἐργάζομαι, ἀλλά· Ναί, ἐργάζομαι, διότι καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐργάζεται. «Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀκόμη περισσότερο νὰ τὸν φονεύσουν, διότι ὄχι μόνον κατήργει τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ διότι ἔλεγεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ μου καὶ ἔτσι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν». Καὶ μάλιστα δὲν ἀπέδειξεν αὐτὸ μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο μὲ ἔργα. Διατί λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτησαν τοῦτο; Διότι μὲ τὰ λόγια ἤμποροῦσαν νὰ τὸν περιγελοῦν καὶ νὰ τὸν κατηγοροῦν ὡς ἀσεβῆ, ἐπειδὴ ὅμως ἔβλεπαν ὅτι ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων συμφώνει μὲ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἔργων, δὲν ἤμποροῦσαν πλέον νὰ ἔχουν ἀντιρρήσεις.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν θέλουν μετ' εὐσεβείας νὰ παραδέχωνται ταῦτα, ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ἔκαμνε ὁ Χριστὸς τὸν ἑαυτὸν των ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ὑπέπτεον τοῦτο. Ἄς συνοψίσωμεν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ. Εἶπέ μου, τὸν κατεδίωκαν οἱ Ἰουδαῖοι ἢ δὲν τὸν κατεδίωκαν; Εἶναι εἰς τὸν καθένα φανερόν, ὅτι τὸν κατεδίωκαν. Καὶ τὸν κατεδίωκαν δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἢ διὰ κάποιαν ἄλλην; Δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ὅπως λέγεται ἀπὸ ὄλους. Κατήργει τὸ Σάββατον ἢ δὲν τὸ κατήργει; Οὔτε ὡς πρὸς αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἀντίρρησιν. Ἔλεγε τὸν Θεὸν ἰδικόν του Πατέρα, ἢ δὲν τὸν ἔλεγεν; Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν. Ἐπομένως αὐτὴν τὴν σειρὰν συλλογισμῶν ἀκολουθοῦν καὶ τὰ ἑξῆς· Ὅπως δηλαδὴ τὸ ὅτι ἔλεγε τὸν Θεὸν Πατέρα του, τὸ ὅτι κατήργει τὸ Σάββατον, τὸ ὅτι κατεδίωκετο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ διὰ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ περισσότερο διὰ τὸ δεύτερον, δὲν ἦτο ψευδῆς γνώμη, ἀλλὰ πραγματικὴ ἀλήθεια, ἔτσι καὶ τὸ ὅτι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεὸν ἦτο ἀπόδειξις τῆς ἰδίας γνώμης του.

Καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῆ τοῦτο καθαρά. Διότι ἡ φράσις τοῦ Χριστοῦ, «Ὁ Πατὴρ ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», σημαίνει ὅτι ἔκαμνε

γάζομαι», ἴσον ἐστὶν ἑαυτὸν δεικνύντιος τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ δείκνυ ἐν τούτοις οὐδεμίαν διαφορὰν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐργάζεται, ἐγὼ δὲ ὑπουργῶ· ἀλλ', Ὡσπερ ἐκεῖνος ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἐγώ. Καὶ ἰσότητια πολλὴν ἐπε-
 5 δειξαιτο. Εἰ δὲ οὐκ αὐτὸς τοῦτο ἐβούλειτο κατασκευάσαι, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μάτην ὑπώπιενον, οὐκ ἂν ἀφῆκεν αὐτῶν εἶναι τὴν διάνοιαν ἐσφαλμένην, ἀλλὰ καὶ διώρθωσεν ἂν τοῦτο. Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δὲ οὐκ ἂν αὐτὸ παρεσιώπησεν, ἀλλ' εἶπεν ἂν φανερώς, ὅτι Ἰουδαῖοι μὲν οὕτως ὑπώπιενον,
 10 αὐτὸς δὲ οὐκ ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ ὡσπερ καὶ ἀλλαγῶ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, διὰ τὴν ἴδην ἄλλως μὲν λεγόμενον, ἄλλως δὲ ὑποπιεζόμενον τὸ λεχθέν· οἶον, «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον», ἔλεγεν ὁ Χριστός, «καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν», περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ λέγων.

15 Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μὴ συνιέντιες, καὶ νομίσαντες περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ λέγεσθαι, «Ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἑξ ἔτεσιν», ἔλεγον, «ὡκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος καὶ οὐ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;». Ἐπεὶ οὖν ἄλλο μὲν εἶπεν αὐτός, ἄλλο δὲ ὑπώπιενσαν ἐκεῖνοι (αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ τῆς
 20 σαρκὸς αὐτοῦ ἔλεγεν, ἐκεῖνοι δὲ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἑαυτῶν ἐνόμιζον τοῦτο εἰρησθαι), ἐπισημαίνόμενος τοῦτο ὁ εὐαγγελιστὴς, μᾶλλον δὲ διορθούμενος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἐπήγαγε λέγων· Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ὡστε εἰ καὶ ἐνταῦθα ὁ μὲν Χριστὸς οὐκ ἐποίει ἑ-
 25 αυτὸν ἴσον, οὐδὲ ἐβούλειτο τοῦτο παρασιῆσαι, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπώπιενσαν, διώρθωσεν ἂν κἀνταῦθα τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἰουδαῖοι μὲν ἐνόμιζον ἑαυτὸν ἴσον ποιεῖν τῷ Θεῷ, ἐκεῖνος δὲ οὐ περὶ τῆς ἰσότητιος ἔλεγε.

Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα μόνον οὗτος μόνος, ἀλλὰ καὶ ἀλ-
 30 λαχοῦ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο φαίνεται ποιῶν καὶ ἕτερος εὐαγγελιστὴς. Ὅτι γὰρ παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς λέγων· «Προσε

τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Διότι εἰς αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορά. Διότι δὲν εἶπεν· Ἐκεῖνος μὲν ἐργάζεται, ἐγὼ δὲ τὸν ὑπηρετῶ, ἀλλά· Ὅπως ἐργάζεται ἐκεῖνος, ἔτσι ἐργάζομαι καὶ ἐγώ. Καὶ ἔδειξε μεγάλην ἰσότητα. Ἐὰν ὅμως δὲν ἤθελεν ὁ Χριστὸς ν' ἀποδείξη τοῦτο, ἀλλὰ ματαίως ὑπώπτευον τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν θὰ ἄφηνεν αὐτοὺς μὲ αὐτὴν τὴν σφαλερὰν γνώμην, ἀλλὰ θὰ τὴν ἐπανώρθωνεν. Οὔτε καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς θὰ τὸ ἀποσιωποῦσεν, ἀλλὰ θὰ ἔλεγε φανερά, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, αὐτὸς ὅμως δὲν ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὅταν ἰδῆ ὅτι ἀλλοιῶς τὰ λέγει αὐτὸς καὶ ἀλλοιῶς ἐκλαμβάνεται ὁ λόγος τοῦ. Παραδείγματος χάριν, ὅταν ὠμίλει περὶ τοῦ σώματός του, ἔλεγε· «Γκρεμίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ ἐγὼ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω».

Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν τὸ καταλάβαιναν καὶ ἐπειδὴ ἐνόμιζαν, ὅτι αὐτὸ λέγεται περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ, ἀπήντησαν· «Εἰς τεσσαράκοντα ἔξ ἔτη ἐκτίσθη αὐτὸς ὁ ναὸς καὶ σὺ θὰ τὸν ἀνοικοδομήσης εἰς τρεῖς ἡμέρας;». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἄλλο εἶπεν ὁ Χριστὸς, ἄλλο δὲ κατάλαβαν ἐκεῖνοι (διότι αὐτὸς μὲν ὠμίλει περὶ τοῦ σώματός του, ἐκεῖνοι δὲ ἐνόμιζαν ὅτι αὐτὸ εἶχε λεχθῆ περὶ τοῦ νοῦ των), ἐπισημαίνων αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἢ μᾶλλον διορθώνων τὴν γνώμην τοὺς προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ὅμως ἔλεγε διὰ τὸν ναὸν τοῦ σώματός του». Ὡστε, ἂν καὶ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν ὁ μὲν Χριστὸς δὲν ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἴσον μὲ τὸν Θεόν, οὔτε ἤθελε νὰ παραστήσῃ τοῦτο, θὰ ἐπανώρθωνε καὶ ἐδῶ τὴν γνώμην των καὶ θὰ τὸ ἔλεγεν. Οἱ Ἰουδαῖοι μὲν ἐνόμιζαν, ὅτι κάμνει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἔλεγεν αὐτὰ περὶ τῆς ἰσότητος.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸς ὁ Εὐαγγελιστὴς ποὺ κάμνει αὐτὸ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν. Καὶ ἄλλος Εὐαγγελιστὴς φαίνεται ὅτι κάμνει τὸ ἴδιο εἰς ἄλλην περίπτωσιν.

χειτε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων», ἐκείνοι δὲ διελογίζοντο, λέγοντες, ὅτι ἄριτους οὐκ ἐλάβομεν καὶ ἄλλο μὲν αὐτὸς εἶπε, ζύμην τὴν διδασκαλίαν καλῶν, ἄλλο δὲ ὑπώπιευσαν οἱ μαθηταί, περὶ ἄριτων εἰρησθαι νο-
5 μίζοντες, διορθοῦνται αὐτὸ πάλιν, οὐκ ἔτι ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστός, οὕτω λέγων· «Πῶς οὖν νοεῖτε ὅτι προσέχειν οὐ περὶ ἄριτων εἶπον ὑμῖν;».

Ἐνιαῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. Καὶ μὴν, φηοῖν, αὐτὸ τοῦτο ἀναιρῶν, ἐπήγαγεν ὁ Χριστός· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποι-
10 εῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν». Τοῦναντίον μὲν οὖν, ἄνθρωπε, πεποίηκεν· οὐδὲν γὰρ ἀναιρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπισφίγγων τὴν ἰσότητια τοῦτο λέγει. Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριθείας· οὐδὲ γὰρ τὸ τυχόν ἐστὶ τὸ ζητούμενον. Τὸ γὰρ, «Ἄφ' ἑαυτοῦ», τοῦτο πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς κεῖται, καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ
15 τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Καὶ δεῖ μαθεῖν τῆς λέξεως τὴν δύναμιν, ἵνα μὴ τὰ μέγιστα ἀμαρτάνωμεν. Εἰ γὰρ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν οὕτως ἐκλάβοι τις, ὥσπερ ἐστὶ πρόχειρον ἐκλαβεῖν, σκόπησον ἡλίκον ἔφεται τὸ ἄτιπον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὰ μὲν δύναται ἄφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, τὰ δὲ οὐ δύναται,
20 ἀλλὰ καθόλου εἶπεν· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν».

4. Ἐρώμεθα τοίνυν τὸν ἀντιλέγοντα τοῦτοις· Οὐδὲν οὖν ἄφ' ἑαυτοῦ δύναται ποιεῖν ὁ Υἱός, εἶπέ μοι; Κἂν εἴπη, ὅτι Οὐδὲν ἐροῦμεν, ὅτι Καὶ μὴν τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν
25 ἄφ' ἑαυτοῦ πεποίηκε καὶ θεῶ Παῦλος, λέγων· «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών». Καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Χριστός ἀλλαχοῦ· «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτὴν καὶ οὐδεὶς αἶρει

12. Ματθ. 16, 6.

13. Αὐτόθι 16, 11.

14. Φιλ. 2, 6.

Διότι, όταν ὁ Χριστὸς ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητὰς του λέγων· «Προσέχετε ἀπὸ τὸ προζύμι τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων»¹², ἐκεῖνοι δὲ ἐσκέπτοντο καὶ ἔλεγαν, ὅτι δὲν ἐπῆραν ἄρτους καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν ὠνόμασε προζύμι τὴν διδασκαλίαν του, ἐνῶ οἱ μαθηταὶ του ἄλλο καταλάβαιναν, νομίζοντες ὅτι αὐτὰ εἶχαν λεχθῆ περὶ τῶν πραγματικῶν ἄρτων, διορθώνει πάλιν αὐτὸ ὅχι πλέον ὁ Εὐαγγελιστῆς ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς λέγων· «Πῶς δὲν καταλαβαίνετε ὅτι δὲν σᾶς εἶπα διὰ τοὺς ἄρτους ἀλλὰ διὰ νὰ προσέχετε;»¹³.

Ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἄλλὰ λέγει κάποιος, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνήρεσε τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Δὲν ἠμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ». Τὸ ἀντίθετον, ἀνθρώπῳ μου, ἔχει κάμει. Διότι αὐτὸ πού εἶπεν ὅχι μόνον δὲν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἰσότητά. Ἄλλὰ πρόσεξε ἀκριβῶς, διότι δὲν ζητεῖται κάτι τὸ ἀσήμαντον. Ἡ λέξις «Ἀφ' ἑαυτοῦ» ἀναφέρεται εἰς πολλὰ χωρία τῆς ἀγίας Γραφῆς, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ πρέπει νὰ μάθωμεν τὴν σημασίαν αὐτῆς τῆς λέξεως, διὰ νὰ μὴ ὑποπίπτωμεν εἰς βαρύτερον σφάλμα. Διότι, ἐὰν ἐξετάσῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν λέξιν προχειρῶς, πρόσεξε πόση ἀνοησία θ' ἀκολουθήσῃ. Διότι ὁ Χριστὸς δὲν εἶπεν, ὅτι ἄλλα μὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ κάμῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ ὅμως δὲν ἠμπορεῖ, ἀλλὰ εἶπε γενικῶς· «Δὲν ἠμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του».

4. Ἄς ἐρωτήσωμεν λοιπὸν τὸν ἀντιλέγοντα εἰς αὐτά. Εἰπέ μου, δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Καὶ ἂν ἀπαντήσῃς, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε, τότε θὰ σοῦ εἰποῦμεν, ὅτι τὸ μεγαλύτερον ἀγαθὸν τὸ ἔχει κάμει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Καὶ κραυγάζει ὁ Παῦλος λέγων· «Οὗτος ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴν ὑπαρξιν, δὲν ἐθεώρησε τὸ ὅτι ἦτο ἴσος πρὸς τὸν Θεὸν σὰν κάτι πρὸς ἀρπαγμόν, ἀλλ' ἐκένωσε τὸν ἑαυτόν του μορφὴν δούλου λαβών»¹⁴. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ἔχω ἐξουσίαν νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν μου καὶ ἔχω ἐξου-

αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαντοῦ». Ὁρᾷς καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ τὴν ἰσοσύνην οἰκονομίαν ἀφ' ἐαυτοῦ ἐργασάμενον;

Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἡμεῖς γάρ, ὧν οὐδὲν
5 εὐτελέστερον γένοιτ' ἄν, πολλὰ ἀφ' ἐαυτῶν πράττομεν, καὶ
κακίαν ἀφ' ἐαυτῶν αἰρούμενοι, καὶ ἀρετὴν ἀφ' ἐαυτῶν με-
τερχόμενοι. Εἰ δὲ μὴ ἀφ' ἐαυτῶν, μηδὲ ἐξουσίαν ἔχοντες,
οὔτ' εἰς γέενναν ἀμαριάνοντες ἐμπεσοῦμεθα, οὔτε βασιλείας
κατορθοῦντες ἐπιτευξόμεθα. Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἐστὶ τό, «Ἀφ'
10 ἐαυτοῦ οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν», ἢ διὸ οὐδὲν ἐναντίον τῷ
Πατρὶ, οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲν ξένον, ὃ μάλιστα τὴν ἰσότητα
ἐνδεικνυμένου καὶ τὴν πολλὴν συμφωνίαν. ἐστί.

Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, διὸ οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ,
ἀλλ' διὸ «Οὐ δύναται»; Ἴνα κἀντιεῦθεν δείξῃ πάλιν τὸ ἀ-
15 παράλλακτον καὶ τὴν ἀκρίθειαν τῆς ἰσότητος. Οὐ γὰρ ἀσθένειαν
αὐτοῦ κατηγορεῖ τὸ ρῆμα, ἀλλὰ καὶ πολλὴν αὐτοῦ τὴν
δύναμιν μαρτυρεῖ. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ Πατρὸς
φησὶν ὁ Παῦλος· «Ἴνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν
οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν». Καὶ πάλιν «Εἰ ἀρνησόμεθα,
20 ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἐαυτὸν οὐ δύναται». Καὶ οὐ
δήπου τοῦτο τό, «Ἀδύνατον», δηλωτικὸν ἀσθενείας, ἀλλὰ δυ-
νάμεώς ἐστι καὶ δυνάμεως ἀφάτου. Ὁ οὖν λέγει, τοῦτό
ἐστὶ· Πάντων ἀνεπίδεκτος ἢ οὐσία ἐκείνη τῶν τοιούτων ἐ-
στίν. Ὡσπερ γὰρ διὰ λέγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδύνατον τὸν
25 Θεὸν ἀμαρτεῖν, οὐκ ἀσθένειαν αὐτοῦ κατηγοροῦμεν, ἀλλὰ ἄρ-
ρητόν τινα δύναμιν αὐτοῦ μαρτυροῦμεν, οὔτω δὴ καὶ αὐτὸς
διὰ εἶπη, «Οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαντοῦ ποιεῖν οὐδέν», τοῦτο

15. Ἰω. 10, 18.

16. Ἐβρ. 6, 18.

17. Β' Τιμ. 2, 12.

σίαν πάλιν νὰ τὴν πάρω. Καὶ κανεῖς δὲν μοῦ τὴν ἀφαιρεῖ ἀλλ' ἐγὼ ἀπὸ μόνος μου τὴν θουσιάζω»¹⁵. Βλέπεις ὅτι ἔχει ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου καὶ ὅτι ἔκαμεν ἀπὸ μόνος του τὴν τόσῃν οἰκονομίαν;

Καὶ διατί ὀμιλῶ περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, τῶν ὁποίων δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ τίποτε εὐτελέστερον, πολλὰ πράγματα κάμνομεν ἀπὸ μόνοι μας, ἀφοῦ καὶ τὴν κακίαν ἀπὸ μόνοι μας προτιμοῦμεν καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπὸ μόνοι μας ἀσκοῦμεν. Ἐὰν ὅμως δὲν τὰ κάμνωμεν ἀπὸ μόνοι μας, οὔτε ἔχωμεν ἐξουσίαν, τότε δὲν θὰ ριφθοῦμεν εἰς τὴν γέενναν, ἐὰν ἀμαρτάνωμεν, οὔτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν θὰ ἐπιτύχωμεν, ἐὰν τὸ κατορθώσωμεν. Δὲν σημαίνει λοιπὸν τίποτε ἄλλο τὸ «Δὲν δύναμαι νὰ κάμνω τίποτε ἀφ' ἐαυτοῦ», παρὰ ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμνω τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα, οὔτε ξένον πρὸς αὐτόν, πρᾶγμα ποῦ ἀποδεικνύει μάλιστα τὴν ἰσότητα καὶ τὴν μεγάλην συμφωνίαν.

Καὶ διατί δὲν εἶπεν, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε τὸ ἀντίθετον, ἀλλ' εἶπεν «Δὲν δύναται»; Διὰ νὰ δείξῃ καὶ μὲ αὐτὸ πάλιν τὴν ἀμετάβλητον καὶ ἀκριβῆ ἰσότητα. Διότι ἡ λέξις δὲν φανερώνει τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ἀντιθέτως μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην του δύναμιν. Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Πατρὸς· «Ἴνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταβλήτων, διὰ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποδειχθῇ ὁ Θεὸς ψεύστης»¹⁶. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν· «Ἐὰν ἡμεῖς ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος μένει πιστός, διότι δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀρνηθῇ τὸν ἐαυτὸν του»¹⁷. Καὶ ἡ λέξις «Ἀδύνατον» δὲν σημαίνει ἀδυναμίαν, ἀλλὰ δύναμιν καὶ μάλιστα ἀσύγκριτον. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποῦ ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· Ἐκείνη ἡ οὐσία δὲν ἠμπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὰ παρόντα πράγματα. Διότι ὅπως καὶ ἡμεῖς, ὅταν λέγωμεν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀμαρτάνῃ ὁ Θεός, δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ μαρτυροῦμεν κάποιον ἀναντίρρητον δύναμίν του, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὅτα λέγῃ, «Δὲν δύναμαι νὰ κάμνω τίποτε ἀπὸ

λέγει, διὰ τὸ ἄδύνατον καὶ ἀνεγκώρητον εἶναι ἐμὲ ποιῆσαι τι ἐναντίον τῷ Πατρὶ.

Καὶ ἵνα μάθῃς διὰ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον, τὰ ἐξῆς ἐπελάθοντες, ἴδωμεν τίσι ψηφίζεται ὁ Χριστός· πότερον τοῖς
 5 παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν, ἢ τοῖς παρ' ὑμῖν. Σὺ μὲν γὰρ φῆς τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖν τὸ ρῆμα, καὶ τὴν προσήκουσαν αὐθεν-
 τίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἀσθενῆ δεικνύναι· ἐγὼ δὲ λέγω διὰ τὴν ἰσότητά καὶ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ τὸ ὡσαυτεῖ ἐκ μιᾶς
 γνώμης καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως γινόμενον ἐμφαίνει τοῦ-
 10 το. Οὐκοῦν αὐτὸν ἐρώμεθα τὸν Χριστὸν καὶ ἴδωμεν δι' ὧν φησὶν ἐξῆς, πότερον πρὸς τὴν σὴν ὑπόνοιαν ἢ πρὸς τὴν ἡ-
 μετέραν ἐρμηνεύει τὰ εἰρημένα. Τί οὖν φησὶν; «Ἄ γὰρ ἂν ὁ Πατὴρ ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ».

Εἶδες πῶς πρόβριζον ἀνεῖλε τὸ ὑμέτερον καὶ τὰ εἰρη-
 15 μένα παρ' ἡμῶν ἐβεβαίωσεν; Εἰ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ποιεῖ, ἔσται οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιῶν, εἴ γε ὁμοίως αὐτῷ πάντα ποιεῖ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο εἶσι, καὶ ἕτερον ἄτιπον ἔψεται. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, διὰ ἃ εἶδε τὸν Πατέρα ποιῶντα ἐποίη-
 σεν, ἀλλ', «Ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιῶντα», οὐ ποιεῖ,
 20 τῷ παντὶ παρατείνων χρόνον τὸν λόγον· καὶ ἔσται καθ' ὑμᾶς ἅει τὰ αὐτὰ μανθάνων.

Εἶδες πῶς τὸ μὲν νόημά ἐστιν ὑψηλόν, ἡ δὲ ταπεινότη-
 τοῦ ρήματος καὶ τοὺς λίαν ἀναισχύντους καὶ μὴ βουλομένους ἀναγκάζει φυγεῖν τὸ χαμαίζηλον καὶ σφόδρα τῆς ἀξίας ἐ-
 25 κείνης ἀπᾶδον; Τίς γὰρ οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς εἰπεῖν τὸν Υἱὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν μανθάνειν ἃ δεῖ ποι-
 εῖν; Πῶς δὲ ἔσται ἐκεῖνο ἀληθές, τό, «Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἰ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι»; πῶς δέ, «Καὶ πάντα δι' αὐ-

τὸν ἑαυτὸν μου», ἐννοεῖ, ὅτι εἶναι Ἄδύνατον καὶ ἀσυγ-
χώρητον εἰς ἐμέ, νὰ κάμω κάτι ἀντίθετον εἰς τὸν Πατέρα.

Καὶ διὰ νὰ καταλάβῃς, ὅτι αὐτὰ ἐννοεῖ, ἃς ἐξετάσωμεν τὰ ἐπόμενα καὶ ἃς ἴδωμεν μὲ ποῖα ἐκ τῶν δύο συμφωνεῖ ὁ Χριστός, μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶπαμεν ἡμεῖς, ἢ μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἰσχυρίσθης ἐσὺ. Ἐσὺ ἰσχυρίζεσαι δηλαδὴ, ὅτι ἡ λέξις ἀναιρεῖ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτὸν αὐθεντίαν καὶ ὅτι ἀποδεικνύει ἀσθενικὴν τὴν δύναμίν του. Ἐγὼ δμως λέγω, ὅτι σημαίνει τὴν ἰσότητά καὶ αὐτὸ ποὺ γίνεται ἀπαράλλακτα καὶ σὰν ἀπὸ μίαν γνώμην καὶ ἀπὸ μίαν συμφωνίαν καὶ δύναμιν. Ἄς ἐρωτήσωμεν λοιπὸν τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν καὶ ἃς ἴδωμεν μὲ ὅσα λέγει παρακάτω, ἂν ἐρμηνεύῃ τὰ λόγια του σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν σου ἢ μὲ τὴν ἰδικὴν μας ἄποψιν. Τί λέγει λοιπὸν; «Αὐτὰ ποὺ κάμνει ὁ Πατήρ, αὐτὰ κάμνει ἐπίσης καὶ ὁ Υἱός».

Εἶδες πῶς ἀνήρεσεν ἀπὸ τὴν ρίζαν τὴν ἰδικὴν σου γνώμην καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ἰδικὴν μας; Διότι ἂν δὲν κάμνη τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, οὔτε καὶ ὁ Πατήρ ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, ἂν βεβαίως κάμνει τὰ πάντα ὁμοίως μὲ τὸν Υἱόν. Διότι, ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἔτσι, τότε θ' ἀκολουθήσῃ καὶ ἄλλο ἄτοπον. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ἔκαμεν ἐκεῖνα ποὺ εἶδε νὰ κάμνη ὁ Πατήρ, ἀλλὰ ὅτι «Ἐὰν δὲν βλέπῃ νὰ τὰ κάμνη ὁ Πατήρ», δὲν τὰ κάμνει καὶ αὐτός, παρατείνων τὸν λόγον εἰς ὄλον τὸν χρόνον. Καὶ κατὰ τὴν γνώμην μας τὰ ἴδια πάντοτε μανθάνει.

Εἶδες πῶς τὸ μὲν νόημα εἶναι ὑψηλόν, ἢ ὅτι ἀπλότης τοῦ λόγου ἀναγκάζει καὶ τοὺς πολὺ ἀναισχύντους καὶ τοὺς ἰσχυρογνώμονας ν' ἀποφεύγουν τὴν εὐτέλειαν καὶ κάθε τί ποὺ δὲν ἀρμόζει μὲ τὴν ἀξίαν ἐκείνου; Διότι, ποῖος εἶναι τόσο ἀθλιός καὶ δυστυχής, ὥστε νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ὁ Υἱὸς μανθάνει κάθε ἡμέραν ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ κάμνη; Καὶ πῶς εἶναι ἀληθινὸν ἐκεῖνο ποὺ λέγει ὁ Προφήτης, «Σὺ εἶσαι ὁ ἴδιος καὶ τὰ ἔτη σου δὲν θὰ ὀλιγοστεύσουν»;¹⁸ καὶ πῶς εἶναι ἐπίσης ἀληθινὸν τό, «Καὶ ὅλα ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸν

του ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», εἴ γε τὰ μὲν ὁ Πατὴρ ποιεῖ, τὰ δὲ αὐτὸς ὁρῶν μιμεῖται; Ὅρας ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λεγθέντων δείκνυται τῆς αὐθεντίας ἢ ἀπόδειξις; Εἰ δὲ ταπεινότερον προάγει τῶν ρημάτων ἕνια, μὴ θαυμάσης. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδίωκον αὐτόν, τὰ ὑψηλὰ ἀκούσαντες, καὶ ἀντίθεον εἶναι ἐνόμιζον, ὀλίγον καθυφείς διὰ τῶν ρημάτων μόνων, πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀνάγει τὸν λόγον· εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ταπεινά, ποικίλλων αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν, ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι καὶ τοῖς ἀγνώμοσι.

Σκόπει δὲ Εἰπών, «Ὁ Πατὴρ μου ἐργάζεται καὶ γὰρ ἐργάζομαι», καὶ ἀποφήνας ἴσον ἐναντὶν τῷ Θεῷ, πάλιν λέγει «Οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν ὁ Υἱὸς οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπη τὸν Πατέρα ποιῶντα». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον «Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα». Εἶδες ὅσον πάλιν τὸ ταπεινόν; Εἰκότως. Ὁ γὰρ ἔφθην εἰπών, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ· διτι ἤνικα ἂν λέγη τι χαμαίζηλον καὶ ταπεινόν, μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὸ τίθησιν, ἵνα καὶ τοὺς ἀγνώμονας ἢ τῶν ρημάτων εὐτέλεια πείσῃ μετ' εὐσεβοῦς διανοίας δέξασθαι τὰ νοήματα.

Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἐννόησον πῶς ἄτοπον τὸ εἰρημένον, ἀπ' αὐτῶν τῶν ρημάτων γυμνάζων. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, «Καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα», εὐρεθήσεται πολλὰ μηδέπω μαθών, ὅπερ οὐδὲ περὶ ἀποσιόλων ἔστιν εἰπεῖν. Τοῦ γὰρ Πνεύματος ἅπαξ λαβόντες τὴν χάριν, ἀθρόον πάν-

καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν ἔχει γίνεαι τίποτε», ἐὰν αὐτὰ μὲν ἔκαμνεν ὁ Πατήρ, ὁ δὲ Υἱὸς μιμεῖται βλέπων; Βλέπεις ὅτι καὶ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν εἰς τὰ προηγούμενα καὶ ὅσα ἔχουν λεχθῆ μετὰ ἀποδεικνύεται ἡ αὐθεντία του; Ἐὰν δὲ μερικὰς φοράς ὁμιλῆ ἀπλούστερον, μὴ ἀπορήσης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν κατεδίωκαν, ὅταν ἤκουσαν νὰ ὁμιλῆ περὶ ὑψηλῶν πραγμάτων καὶ ἐνόμισαν ὅτι εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἔκαμνεν ἀπλούστερον τὸν λόγον, ἔπειτα τὸν ἀναβιβάζει πάλιν εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ πάλιν τὸν ἀπλουστεύει, ποικίλλων τὴν διδασκαλίαν του, ὥστε νὰ γίνεαι εὐχαρίστως δεκτὴ ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς.

Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. Ἐφοῦ εἶχεν εἰπεῖ· «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι» καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἐπαναλαμβάνει· «Δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμνη τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν δὲν βλέπῃ τὸν Πατέρα νὰ κάμνη». Καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς ὑψηλοτέραν ἔννοιαν· «Διότι ὅτι κάμνει ἐκεῖνος καὶ ὁ Υἱὸς κάμνει ὁμοίως». Καὶ πάλιν εἰς τὰ ἀπλούστερα· «Ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ τοῦ δεικνύει ὅλα ὅσα αὐτὸς κάμνει καὶ θὰ τοῦ δείξῃ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά». Εἶδες πῶς ἀπλουστεύει πάλιν τὸν λόγον; Καὶ δικαίως. Διότι μόλις πρὸ ὀλίγου εἶπα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω αὐτὸ πού θὰ ἐπαναλάβω τώρα. Ὅτι δηλαδὴ ὅταν ὁμιλῆ διὰ κάτι εὐτελὲς καὶ ταπεινόν, τὸ ἀναφέρει μὲ ὑπερβολήν, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἀσεβεῖς ἢ ἀπλότης τῶν λόγων, ὅτι πρέπει νὰ δεχθοῦν τὰ νοήματα μὲ εὐσεβῆ διάνοιαν.

Ἄλλ' ἂν δὲν συμβαίνη αὐτό, κοίταξε πόσον εἶναι ἀνόητον αὐτὸ πού ἐλέχθη, τὸ ὁποῖον θὰ καταλάβῃς, ἐὰν ἐρευνήσῃς αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι, ὅταν λέγῃ, «Καὶ θὰ δείξῃ εἰς αὐτὸν μεγαλύτερα ἔργα ἀπὸ αὐτά», θὰ εὐρεθῆ, ὅτι ὑπάρχουν πολλά, πού δὲν ἔχει μάθει ἀκόμη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰποῦμεν οὔτε διὰ τοὺς Ἀποστόλους. Διότι οὗτοι ἀφοῦ ἔλαβαν ἅπαξ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅλα πλέον τὰ ἤξευραν καὶ ἠμποροῦσαν

τα καὶ ἤδεσαν καὶ ἐδύναντο ἐκεῖνοι, ἅπερ καὶ εἰδέναι αὐτοὺς καὶ δύνασθαι ἔδει. Οὗτος δὲ εὐρεθήσεται πολλὰ ὧν εἰδέναι ἐχρῆν, μηδέπω μαθῶν. Καὶ τί τοῦτου γένοιτ' ἂν ἀτοπώτερον; Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον, Ἐπειδὴ τὸν παράλυτον ἔσφιγξε, 5 μέλλει δὲ καὶ νεκρὸν ἐγείρειν, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, μονοουχὶ τοῦτο λέγων. Θαυμάζετε ὅτι παράλυτον ἔσφιγξα; μείζονα τούτων ὄψεσθε.

Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, ταπεινότερον δὲ πως διέξει-
σιν, ἵνα αὐτῶν παραμυθῆσθαι τὴν μαρτίαν. Καὶ ἵνα μάθῃς
10 ὅτι τό, «Δείξει», οὐ κυρίως εἴρηται, ἄκουσον τῶν ἐξῆς ὧν
ἐπάγει πάλιν. «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς
καὶ ζωοποιεῖ», φησὶν, «οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ». Καίτοι τό, «Οὐδὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν», τῷ, «Οὓς
θέλει», ἐναντίον ἐστίν. Εἰ γὰρ οὓς θέλει, δύναται ἀφ' ἐ-
15 αυτοῦ ποιεῖν (τὸ γὰρ θέλειν, ἐξουσίας). εἰ δὲ οὐ δύναται
ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔτι οὓς θέλει. Τὸ μὲν γάρ, «Ὡσπερ ὁ Πατήρ
ἐγείρει» τῆς δυνάμεως δείκνυσι τὴν ἀπαρραλλασίαν τὸ δέ,
«Οὓς θέλει», τῆς ἐξουσίας τὴν ἰσότητα.

Ὅρας ὅτι τό, «Οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν», οὐ τὴν
20 ἐξουσίαν ἀναιροῦντός ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς δυ-
νάμεως καὶ τοῦ θελήματος ἐνδεικνυμένου; Οὕτω καὶ τό,
«Δείξει αὐτῷ», νόησον. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν «Ἐγὼ
ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Καὶ πάλιν, δεικνύς
ὅτι οὐκ ἐνέργειαν δεχόμενος ποιεῖ, «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις»,
25 φησὶ, «καὶ ἡ ζωή». Εἶτα ἵνα μὴ λέγῃς, ὅτι νεκροὺς μὲν ἐγείρει
οὓς θέλει, καὶ ζωοποιεῖ, τὰ δὲ ἄλλα οὐχ οὕτω ποιεῖ, προλα-
βῶν πᾶσαν ἀπέκλεισεν ἀντιλογίαν τοιαύτην, εἰπὼν «Ἄ γὰρ
ἂν ἐκεῖνος ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»· δηλῶν

19. Ἰω. 6, 39.

20. Ἰω. 11, 25.

ὅλα νὰ τὰ κάμουν, ὅσα ἔπρεπε καὶ νὰ ξεύρουν καὶ νὰ ἤμποροῦν. Ὁ δὲ Χριστὸς θ' ἀποκαλυφθῆ, ὅτι ἀκόμη δὲν εἶχε μάθει πολλά, ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ. Καὶ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ περισσότερο ἄτοπον ἀπὸ αὐτό; Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ πὺ ἐλέχθη; Ἐπειδὴ ἐθεράπευσε τὸν παραλυτικόν, πρόκειται δὲ ν' ἀναστήσῃ καὶ νεκρόν, διὰ τοῦτο ὠμίλησεν ἔτσι, σὰν νὰ ἔλεγε. Θαυμάζετε, διότι ἐθεράπευσα τὸν παραλυτικόν; θὰ ἰδῆτε μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά.

Ἄλλὰ δὲν ὠμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κάπως ἀπλούστερα ὅμως διεπραγματεύθη τὸ θέμα, διὰ νὰ κατασιγάσῃ τὴν μανίαν των. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι τὸ «Θὰ δείξῃ» δὲν ἔχει λεχθῆ κυριολεκτικά, ἄκουσε αὐτὰ πὺ προσθέτει «Διότι ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκείνους πὺ θέλει ζωοποιεῖ». Καὶ ὅμως τὸ «Δὲν δύναται νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ», εἶναι ἀντίθετον μὲ τὸ «Ἐκείνους πὺ θέλει». Διότι, ἐὰν ζωοποιῆ ἐκείνους πὺ θέλει, τότε δύναται νὰ τὸ κάμῃ ἀφ' ἑαυτοῦ (διότι τὸ θέλει σημαίνει δύναται), ἐὰν πάλιν δὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ, τότε δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζωοποιῆ ἐκείνους πὺ θέλει. Διότι τὸ μὲν, «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει», δεικνύει τὴν ἰσότητά τῆς δυνάμεως, τὸ δὲ, «Ἐκείνους πὺ θέλει», τὴν ἰσότητά τῆς θελήσεως.

Βλέπεις ὅτι τὸ «Δὲν δύναται νὰ κάμῃ ἀφ' ἑαυτοῦ» δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀποδεικνύει τὴν ἰσότητά τῆς δυνάμεως καὶ τῆς θελήσεως; Ἔτσι πρέπει νὰ ἐννοήσῃς καὶ τὸ «Θὰ δείξῃ εἰς αὐτόν». Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»¹⁹. Καὶ πάλιν διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἐνεργεῖ χωρὶς νὰ λαμβάνῃ δύναμιν, λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή»²⁰. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζεσαι, ὅτι ἀνασταίνει νεκροὺς ἐκείνους πὺ θέλει καὶ ζωοποιεῖ, τὰ δὲ ἄλλα δὲν τὰ κάμνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀπέκλεισεν ἐκ τῶν προτέρων αὐτὴν τὴν ἀντιλογίαν, εἰπὼν· «Διότι ἐκεῖνα πὺ κάμνει ἐκεῖνος, αὐτὰ ὁμοίως κάμνει καὶ ὁ Υἱὸς», δηλώνων ὅτι ὅλα ὅσα κάμνει ἐ-

ὅτι καὶ πάντα ἃ ἐκεῖνος, καὶ οὕτως ὡς ἐκεῖνος ποιεῖ· κἄν νεκρῶν εἴπῃς, ἀνάστασιν κἄν σωμάτων διάπλασιν κἄν ἀμαρτημάτων ἄφεσιν κἄν ἀλλοτιοῦν, ὁμοίως ἐργάζεται τῷ γεγεννηκότι.

5 5. Ἀλλ' οὐδενὶ τούτων προσέχουσιν οἱ τῆς ἑαυτῶν ἀμελοῦντες σωτηρίας· τοσοῦτον κακὸν τὸ προεδρίας ἐρᾶν. Τοῦτο τὰς αἰρέσεις ἔτεκε, τοῦτο τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐβεβαίωσεν ἀσέβειαν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἠθούλετο διὰ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου νοηθῆναι τούτου· ἐκεῖνοι δὲ
10 ταῦτα ἀφέντες, καὶ ἀπαξιώσαντες διὰ ταύτης ἐλθεῖν τῆς διδασκαλίας, ἑτέραν ἔτεμον ἑαυτοῖς ὁδόν· διὸ καὶ τῆς οὔσης ἐξέπεσον. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐπίστευσαν, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξαν οὐ ζητοῦντες.

15 Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀγαπητοί, τοῦτο φεύγωμεν τὸ νόσημα μεθ' ὑπερβολῆς καὶ σπουδῆς ἀπάσης. Κἄν γὰρ μυρία κατορθώματα ἔχωμεν, πάντα ἱκανῆ διαλυῖσαι τῆς κενοδοξίας ἢ λύμη. Εἰ τοίνυν ἐπαίνων ἐρῶμεν, τοὺς παρὰ τῷ Θεῷ ζητῶμεν ἐπαίνους. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινος, οἷος
20 ἂν ἦ, ὁμοῦ τε ἐφάνη καὶ ἀπώλειο· κἄν μὴ ἀπόληται, τὸ κέρδος οὐδὲν ἡμῖν ἤνεγκε καὶ ἀπὸ κρίσεως δὲ γίνεται διεφθαρμένης πολλάκις. Τί γὰρ θαυμασιὸν ἢ παρὰ ἀνθρώπων ἔχει δόξα, ἧς καὶ ὀρχούμενοι ἀπολαύουσοι νέοι καὶ διεφθαρμένοι γυναῖκες καὶ πλεονέκται καὶ ἄρπαγες; Ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ
25 θαυμαζόμενος οὐ μετὰ τούτων, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων θαυμάζεται, τῶν προφητῶν λέγω, τῶν ἀποστόλων, τῶν ἀγγελικῶν ἐπιδειξαμένων βίον.

Εἰ δὲ τὸ περιάγειν ὄχλους καὶ τὸ ἀποβλέπεσθαι ποθοῦμεν, ἐξετάσωμεν αὐτὸ καθ' ἑαυτό, καὶ οὐδενὸς ἄξιον εὐρησο-

κεῖνος καθ' ὅμοιον τρόπον τὰ κάμνει καὶ αὐτός, δηλαδὴ ἀνάστασιν νεκρῶν, διάπλασιν σωμάτων, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ὅ,τι δῆποτε ἄλλο κάμνει ὁ Πατήρ, τὸ ἴδιο κάμνει καὶ αὐτός.

5. Ἀλλὰ δὲν προσέχουν κανὲν ἀπὸ αὐτὰ ἐκεῖνοι ποῦ παραμελοῦν τὴν σωτηρίαν τους. Διότι τόσον μεγάλο κακὸν εἶναι ἢ ἐπιθυμία τῆς ἐξουσίας. Αὐτὸ ἐγέννησε τὰς αἰρέσεις, αὐτὸ ἐβεβαίωσε τὴν ἀσέβειαν τῶν εἰδωλολατρῶν. Διότι ὁ μὲν Θεὸς ἠθέλησε τὰ ἀόρατα αὐτοῦ νὰ κατανοηθοῦν μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου τούτου. Ἐκεῖνοι ὅμως ἀφοῦ ἄφησαν αὐτὰ καὶ ἀπηξίωσαν ν' ἀκολουθήσουν αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν, ἤνοιξαν νέαν ὁδὸν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των. Δι' αὐτὸ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ὁδόν. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐπίστευσαν, ἐπειδὴ ἐπεθύμουν τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ δὲν ἐζήτουν τὴν δόξαν, ποῦ ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν.

Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀγαπητοί, ἄς ἀποφεύγωμεν αὐτὸ τὸ νόσημα μὲ κάθε προσπάθειαν καὶ φροντίδα. Διότι καὶ ἂν ἄπειρα μετ' εὐσεβείας κατορθώσωμεν, ὁ ὄλεθρος τῆς κενοδοξίας εἶναι ἰκανὸς νὰ τὰ διαλύσῃ ὅλα. Ἐὰν λοιπὸν ἐπιθυμοῦμεν ἐπαίνους, ἄς ζητοῦμεν ἐκείνους, ποῦ ὑπάρχουν εἰς τὸν Θεόν. Διότι ὁ ἔπαινος τῶν ἀνθρώπων, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι, ἀμέσως ἐμφανίζεται καὶ ἐξαφανίζεται. Καὶ ἂν δὲν ἐξαφανίζεται, τὸ κέρδος ποῦ μᾶς παρέχει εἶναι μηδαμινὸν καὶ πολλὰς φοράς προέρχεται ἀπὸ διεφθαρμένην κρίσιν. Διότι, τί ἀξιοθαύμαστον ἔχει ἢ δόξα, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν ὁποίαν ἀπολαύουν οἱ νέοι χορεύοντες, αἱ διεφθαρμένοι γυναῖκες, οἱ πλεονέκται καὶ οἱ ἄρπαγες; Ἐκεῖνος δὲ ποῦ ἐπαινεῖται ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν ἐπαινεῖται ἀπὸ αὐτοῦς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἐκείνους καὶ ἐννοῶ τοὺς Προφήτας καὶ τοὺς Ἀποστόλους οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἀγγελικὴν ζωὴν.

Ἐὰν δέ, τὸ νὰ ἐπιθυμοῦμεν νὰ μᾶς περικυκλώνη καὶ τὸ νὰ μᾶς θαυμάζῃ ὁ ὄχλος, ἐξετάσωμεν αὐτὸ εἰς τὴν οὐσίαν του, θὰ εὕρωμεν ὅτι δὲν ἀξίζει καθόλου. Ἄν δὲ γε-

μεν ὄν. "Ὅλως δέ, εἰ καὶ ὄχλον ἐρᾶς, ἐφέλκου τὸν δῆμον τῶν ἀγγέλων καὶ γίνου φοβερός δαίμοσι καὶ τῶν ἀνθρωπίνων οὐδένα ποιήσῃ λόγον ἀλλὰ πάντα οὕτω καταπαιήσεις τὰ λαμπρά, ὡς βόρβορον καὶ πηλόν καὶ ὄψει τότε σαφῶς, 5 ὅτι οὐδὲν οὕτω παρασκευάζει ψυχὴν ἀσχημονεῖν, ὡς τὸ δόξης ἐρᾶν. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ταύτης ἐρῶντα μὴ ζῆσαι θίον ἐσταυρωμένον ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστι πατήσαντα ταύτην μὴ τὰ πλείονα τῶν παθῶν καταπαιῆσαι. Ὁ γὰρ ταύτης περιγενόμενος, καὶ φθόνου καὶ φιλοχρηματίας καὶ πάντων 10 περιέσται τῶν χαλεπῶν νοσημάτων.

Καὶ πῶς αὐτῆς περισόμεθα, φησὶν; "Ἄν πρὸς τὴν ἄλλην ἴδωμεν δόξαν τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἧς ἐκβάλλειν ἡμᾶς αὕτη διάζειται. Ἐκείνη γὰρ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λαμπροὺς καὶ μεθ' ἡμῶν πρὸς τὴν μέλλουσαν συναποδημεῖ ζωὴν καὶ πά- 15 σης ἡμᾶς ἐλευθεροῖ δουλείας σαρκικῆς, ἧ μετὰ πολλῆς ἀθλιότητος δουλεύομεν νῦν, ὅλους ἑαυτοὺς τῇ γῆ καὶ τοῖς ταύτης ἐκδόντες πράγμασι. Κἂν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλης κἂν εἰς οἰκίαν εἰσέλθῃς κἂν εἰς τὰς ὁδοὺς κἂν εἰς τοὺς σταθμοὺς κἂν εἰς τὰ καταγώγια κἂν εἰς τὰ πανδοχεῖα κἂν εἰς πλοῖον 20 κἂν εἰς νῆσον κἂν εἰς τὰ βασίλεια κἂν εἰς τὰ δικαστήρια κἂν εἰς βουλευτήρια, πανταχοῦ τῶν παρόντων καὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ὄψει τὴν φροντίδα, καὶ ἕκαστον ὑπὲρ τούτων κοπιόμενον, τοὺς τε ἀπόντας, τοὺς τε ἐπιόντας, τοὺς ἀποδημοῦντας, τοὺς τε μένοντας, τοὺς πλέοντας, τοὺς γεωρ- 25 γοῦντας, τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς, τοὺς ἐν τοῖς πόλεσι, πάντας ἀπλῶς.

Τίς οὖν ἡμῖν ἐλπίς σωτηρίας ἔσται, διὰ τὴν γῆν οἰκοῦντες τοῦ Θεοῦ, μὴ τὰ τοῦ Θεοῦ φρονοῦμεν, ἀλλὰ κελευσθέντες εἶναι ξένοι τῶν ἐνταῦθα, ξένοι τῶν οὐρανῶν ὧμεν,

νικά ἐπιθυμῆς τὸν ὄχλον, νὰ προσελκύσης τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων καὶ νὰ γίνῃς φοβερός εἰς τοὺς δαίμονας καὶ νὰ μὴ ὀμιλῆς καθόλου διὰ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ ὅλα ὅσα φαίνονται λαμπρά, νὰ τὰ καταπατήσης ὡς νὰ εἶναι βόρβορος καὶ πηλός. Καὶ τότε θὰ ἰδῆς καθαρά, ὅτι τίποτε δὲν ἐτοιμάζει τὴν ψυχὴν ν’ ἀσχημονῇ τόσον, ὅσον ἡ ἐπιθυμία τῆς δόξης. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὴν δόξαν νὰ μὴ ζῆσῃ ζωὴν γεμάτην ἀπὸ βάσανα, ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν, ἐκεῖνος ποὺ τὴν περιεφρόνησε, νὰ μὴ περιφρονῆσῃ καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πάθη. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ξεπερνᾷ τὴν κενοδοξίαν, θὰ εἶναι ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ ἀπὸ τὴν φιλοχρηματίαν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ βαρύντα νοσήματα.

Καὶ θὰ ἐρωτήσης· πῶς θὰ τὴν ξεπεράσωμεν; Ἄν ἀποβλέψωμεν πρὸς τὴν ἄλλην δόξαν, δηλαδὴ τὴν ἐπουράνιον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπίγειος προσπαθεῖ νὰ μᾶς ἐκδιώξῃ. Διότι ἐκείνη ἡ δόξα καὶ τὴν ἐδῶ ζωὴν μας λαμπρύνει καὶ μᾶς ἀκολουθεῖ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ μᾶς ἐλευθερώνει ἀπὸ κάθε δουλείαν τῆς σαρκός, εἰς τὴν ὁποίαν δουλεύομεν τώρα ἀθλίως, παραδώσαντες τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὰ ἐπίγεια πράγματα. Εἴτε μεταβῆς εἰς τὴν ἀγοράν, εἴτε εἰσέλθῃς εἰς οἰκίαν, εἴτε εὐρεθῆς εἰς τὰς ὁδοὺς, εἴτε εἰς τοὺς σταθμούς, εἴτε εἰς τὰ καταγώγια, εἴτε εἰς τὰ πανδοχεῖα, εἴτε εἰς πλοῖον, εἴτε εἰς νῆσον, εἴτε εἰς τὰ ἀνάκτορα, εἴτε εἰς τὰ δικαστήρια, εἴτε εἰς τὰ βουλευτήρια, παντοῦ θὰ ἰδῆς τὴν φροντίδα διὰ τὰ παρόντα καὶ τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ τὸν καθέναν νὰ κοπιᾷ δι’ αὐτὰ καὶ τοὺς ἀπόντας καὶ τοὺς παρόντας, τοὺς ἀποδημοῦντας καὶ τοὺς μένοντας, τοὺς ταξιδεύοντας, τοὺς γεωργούς, τοὺς ἀγρότας, τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ γενικὰ ὅλους.

Ποῖα σωτηρία λοιπὸν θὰ εἶναι δι’ ἡμᾶς, ὅταν, ἐνῶ κατοικοῦμεν τὴν γῆν τοῦ Θεοῦ, δὲν σκεπτόμεθα τὸν Θεόν, ἀλλ’ ἐνῶ ἔχομεν διαταχθῆ νὰ εἴμεθα ξένοι πρὸς τὰ ἐπίγεια, εἴμεθα ξένοι πρὸς τοὺς οὐρανοὺς καὶ πολῖται τοῦ

καὶ τῶν ἐνταῦθα πολῖται; Τί ταύτης τῆς ἀναιοθησίας χεῖρον
 γένοιτ' ἄν, διὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ τῆς κρίσεως, τὰ τῆς
 βασιλείας ἀκούοντες, τοὺς ἐπὶ τοῦ Νῶε μιμώμεθα καὶ τοὺς
 ἐν Σοδόμοις, τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων μένοντες πάντα μα-
 5 θεῖν; Καίτοι γε διὰ τοῦτο πάντα ἐκεῖνα γέγραπται, ἵνα εἴ-
 τις τοῖς μέλλουσι ἀπιστεῖ, ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων σαφῆ
 λάβῃ καὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀπόδειξιν.

Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, καὶ τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ
 μέλλοντα μικρὸν γοῦν ἀναπνεύσωμεν τῆς χαλεπῆς ταύτης
 10 δουλείας, καὶ τινα καὶ τῆς ψυχῆς ποιησώμεθα λόγον, ἵνα
 καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν

κόσμου; Τί χειρότερον ἢμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν, ὅταν, ἂν καὶ ἀκούομεν κάθε ἡμέραν περὶ τῆς κρίσεως καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μιμούμεθα αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Νῶε καὶ τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων, περιμένοντες νὰ τὰ μάθωμεν ὅλα ἀπὸ τὴν πείραν τῶν πραγμάτων; Καὶ ὅμως δι’ αὐτὸ ἔχουν γραφῆ ὅλα ἐκεῖνα, ὥστε, ἂν κανεὶς ἀπιστῆ διὰ τὰ μέλλοντα, νὰ λάβῃ σαφῆ ἀπόδειξιν ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἤδη γίνεαι καὶ περὶ τῶν μελλόντων.

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ’ ὄψιν αὐτὰ καθὼς καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα, ἅς ἀναπνεύσωμεν ὀλίγον ἀπὸ τὴν βαρεῖαν αὐτὴν δουλείαν καὶ ἅς ὁμιλήσωμεν ὀλίγον περὶ τῆς ψυχῆς διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ'.

Ἰω. 5,22 - 30

« Ὁ Πατήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς
5 τιμῶσι τὸν Πατέρα».

1. Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς ἐν ἅπασιν, ἀγαπητοί. Καὶ γὰρ λόγον δώσομεν καὶ εὐθύνas ὑφέξομεν ἀκριβεῖς, καὶ ρημάτων καὶ πραγμάτων. Οὐ γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα ἔσθηκεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερα τις ἡμᾶς ἐντιεῦθεν
10 ἐκδέξεται ζωῆς καὶ αἰσθησῶν καὶ δικαιοσύνης παρασημασμένα φοβερῶ. «Δεῖ γὰρ ἡμᾶς παρασημασθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ», φησὶ Παῦλος, «ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Τοῦτο τοίνυν τὸ δικαιοσύνην ἐννοῶμεν ἀεὶ καὶ οὕτω διὰ
15 παντὸς τοῦ χρόνου δυναστούμεθα εἶναι ἐν ἀρετῇ. Ὡσπερ γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθάπερ ἵππος τὸν χαλινὸν ἀπορρήξας, εἰς κρημνὸν φέρεται. («Βεβηλοῦνται», γὰρ, φησὶν, «αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ»· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν τιθεῖς, ἐπήγαγεν· «Ἀνταναιρεῖται τὰ κρίματά σου
20 ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ»)· οὕτως ὁ διαπαντὸς τοῦτον ἔχων τὸν φόβον, σωφρόνως βαδιεῖται.

«Ἀναμνησκου» γὰρ, φησὶ, «τὰ ἔσχατά σου καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἁμαρτήσεις». Ὁ γὰρ ἀφείδῃ ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα νῦν, οὕτως καθεδεῖται δικάζων τότε ὁ ἀποθανὼν δι'
25 ἡμᾶς, οὕτως φανεῖται πάλιν κρίνων τὴν φύσιν ἅπασαν. «Ἐκ δευτέρου» γὰρ, φησὶ, «χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθῆσεται τοῖς αὐτὸν ἐκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν». Διὸ καὶ ἐνταῦθα ἔλεγεν·

1. Ἰω. 6, 23.

2. Β' Κορ. 5, 10.

3. Ψαλμ. 9, 27.

4. Σοφ. Σειφ. 7, 36

ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ΄.

Ἰω. 5,22 - 30

«Ὁ Πατήρ μου δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱὸν διὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα»¹.

1. Ἔχομεν μεγάλην ἀνάγκην, ἀγαπητοί μου, νὰ φροντίζωμεν δι' ὅλα. Διότι θὰ λογοδοτήσωμεν καὶ θὰ ἀναλάβωμεν μεγάλας εὐθύνας καὶ διὰ τοὺς λόγους μας καὶ διὰ τὰς πράξεις μας. Διότι τὰ πράγματά μας δὲν ἔχουν περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ κάποια ἄλλη κατάστασις ζωῆς θὰ μᾶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ ἐδῶ καὶ θὰ σταθῶμεν ἐνώπιον φοβεροῦ δικαστηρίου. Λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι ὅλοι ἡμεῖς πρέπει νὰ φανερωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ λάβῃ ὁ καθένας ὅ,τι τοῦ ἀρμόζει δι' ὅσα ἔκαμε μὲ τὸ σῶμα του, εἴτε καλὸν εἴτε κακόν»². Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ δικαστήριον ἃς σκεπτόμεθα διαρκῶς καὶ ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ εἶμεθα ἐνάρετοι πάντοτε. Διότι, ὅπως ἐκεῖνος πρὸ ἀποβάλλει ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὀδηγεῖται εἰς τὸν κρημνόν, σὰν τὸν ἵππον πού ἔχει σπάσει τὸ χαλινάρι του (διότι, λέγει ὁ Δαυΐδ, «Οἱ δρόμοι του ρυπαίνονται ὅλον τὸν καιρὸν» καὶ τοῦτο διότι «αἱ κρίσεις σου δὲν εἶναι πλέον παροῦσαι ἐνώπιον τοῦ προσώπου του»³), ἔτσι θὰ βαδίζῃ σωφρόνως ἐκεῖνος πού ἔχει συνεχῶς αὐτὸν τὸν φόβον.

«Ἐνθυμήσου», λέγει, «τὰ τελευταῖα σου ἁμαρτήματα καὶ δὲν θὰ ἁμαρτήσης αἰωνίως»⁴. Διότι αὐτὸς πού συγχωρεῖ τώρα τὰς ἁμαρτίας μας, ὁ ἴδιος θὰ κάθεται τότε διὰ νὰ μᾶς δικάσῃ. Ἐκεῖνος πού ἀπέθανε χάριν ἡμῶν, ἐκεῖνος θὰ ἐμφανισθῆ πάλιν διὰ νὰ κρίνῃ ὅλην τὴν φύσιν. Διότι, διὰ δευτέραν φοράν θὰ ἐμφανισθῆ λέγει ὁ Ἀπόστολος «θὰ ἐμφανισθῆ ὄχι διὰ ζήτημα ἁμαρτίας εἰς ἐκείνους πρὸ τὸν ἀναμένουν διὰ τὴν σωτηρίαν τους»⁵. Δι' αὐτὸ εἶπεν ἐδῶ ὁ

5. Ἐβρ. 9, 28.

«Ὁ Πατήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν ἔδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

Οὐκοῦν καὶ Πατέρα αὐτὸν προσερούμεν, φησί; Ἐπα-
 5 γε. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, «Τὸν Υἱόν», ἵνα μένοντα Υἱὸν τι-
 μῶμεν ὡς τὸν Πατέρα. Ὁ δὲ Πατέρα αὐτὸν λέγων οὐκ
 ἔτι τὸν Υἱὸν ὡς Πατέρα ἐτίμησεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν συνέχεεν.
 Ἐπεὶ τοίνυν εὐεργετούμενοι οἱ ἄνθρωποι, οὐχ οὕτω προσά-
 γονται ὡς τιμωρούμενοι, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε φοβερώς,
 10 ἵνα καὶ ὁ φόβος εἰς τιμὴν ἑαυτοῦ ἐπισπάσῃται. «Πᾶσαν» δὲ
 διὰν εἴπη, τοῦτο λέγει, διὰ καὶ τοῦ κολάζειν καὶ τοῦ τιμᾶν
 κύριός ἐστι καὶ ἑκάτερα ποιεῖν ὡς ἂν ἐθέλῃ. Τὸ δέ, «Ἐ-
 δωκεν», εἴρηται, ἵνα μὴ ἀγέννητον αὐτὸν ὑποπιεύῃς, μηδὲ
 δύο Πατέρας εἶναι νομίσης. Πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ,
 15 ταῦτά ἐστι καὶ ὁ Υἱός, γεννηθεὶς καὶ μένων ἐν τῷ εἶναι
 Υἱός. Καὶ ἵνα μάθῃς διὰ τὸ, «Ἐδωκεν», ἴσον τῷ ἐγέννησεν,
 εἶσθαι, ἄκουσον ἐξ ἑτέρου τοῦτο αὐτὸ δηλούμενον. «Ὡσπερ
 γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ», φησί, «οὕτως ἔδωκε
 καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ».

20 Τί οὖν; πρότερον αὐτὸν ἐγέννησε καὶ τότε ἔδωκε τὴν
 ζωὴν; Ὁ γὰρ διδούς, ὄντι τινὶ δίδωσιν. Οὐκοῦν ἦν τῆς ζω-
 ῆς χωρὶς γεννηθεὶς; Ἀλλὰ τοῦτο οὐδ' ἂν δαίμονες ὑποπιεύ-
 σαιεν· μετὰ γὰρ τῆς ἀσεβείας πολὺ καὶ τὸ ἀνόητον ἔχει.
 Ὡσπερ οὖν τὸ «Ἐδωκε ζωὴν», ἐγέννησεν αὐτὸν ζωὴν ἐ-
 25 σθαι, οὕτω καὶ τὸ «Ἐδωκε κρίσιν», κρίσιν αὐτὸν εἶσθαι ἐ-
 γέννησεν. Ἴνα γὰρ μή, ἀκούων διὰ αἴτιον ἔχει τὸν Πατέρα,
 παραλλαγὴν οὐσίας νομίσης, καὶ τιμῆς ἐλάττωσιν, αὐτὸς ἔο-
 χεταί σε κρίνων, τὴν ἰσότητα καὶ ἐντεῦθεν δεικνύς. Ὁ γὰρ

Χριστός· «Ὁ Πατήρ μου δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὄλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν, διὰ νὰ τιμοῦν ὄλεσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα».

Λοιπὸν, θὰ ἐρωτήσης, θὰ τὸν ὀνομάσωμεν καὶ Πατέρα; Καθόλου. Ἄλλωστε διὰ τοῦτο εἶπε, «Τὸν Υἱόν», ἵνα, ἐνῶ θὰ μένη Υἱός, τὸν τιμῶμεν ὅπως καὶ τὸν Πατέρα. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ λέγει αὐτὸν Πατέρα δὲν τιμᾷ πλέον τὸν Υἱόν ὅπως καὶ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ συγχέει τὸ πᾶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν εὐεργετοῦνται δὲν συμπεριφέρονται ἔτσι, ὅπως ὅταν τιμωροῦνται, διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ μὲ λόγια τόσον φοβερά, διὰ νὰ προκαλέσῃ ὁ φόβος τὴν τιμὴν ποὺ ὀφείλεται. Καὶ ὅταν λέγῃ, «πᾶσαν», ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ τιμωρῇ καὶ νὰ τιμᾷ καὶ νὰ κάμνῃ καὶ τὰ δύο, ὅπως θέλει. Τὸ δὲ «Ἔδωκεν» ἔχει λεχθῆ, διὰ νὰ μὴ σοῦ περάσῃ ἀπὸ τὸν νοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀγέννητος, οὔτε νὰ νομίσης, ὅτι ὑπάρχουν δύο Πατέρες. Διότι, ὅτι εἶναι ὁ Πατήρ, εἶναι καὶ ὁ Υἱός, ὁ ὅποιος ἐγεννήθη καὶ παμένει Υἱός. Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῆς ὅτι τὸ «ἔδωκεν» εἶναι ἴσον μὲ τὸ ἐγέννησεν, ἄκουσε πῶς τὸ καθιστᾷ φανερὸν μὲ ἄλλα λόγια. Διότι λέγει· «Ὅπως ὁ Πατήρ ἔχει μέσα του ζωὴν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱόν νὰ ἔχῃ μέσα του ζωὴν».

Τί συμβαίνει, λοιπὸν; Πρῶτα τὸν ἐγέννησε καὶ μετὰ τοῦ ἔδωσε ζωὴν; Διότι ἐκεῖνος ποὺ δίδει, δίδει εἰς κάποιον ποὺ ὑπάρχει. Ἐγεννήθη λοιπὸν χωρὶς ζωὴν; Ἄλλ' αὐτὸ δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸ σκεφθοῦν οὔτε οἱ δαίμονες. Διότι μαζὶ μὲ τὴν μεγάλην ἀσέβειαν περιέχει καὶ ἀνοησίαν. Ὅπως λοιπὸν τὸ «Ἔδωκε ζωὴν» σημαίνει ὅτι ἐγέννησεν αὐτὸν μὲ ζωὴν, ἔτσι καὶ τό, «Ἔδωκε κρίσιν», σημαίνει ὅτι ἐγέννησεν αὐτὸν κριτὴν. Διότι, διὰ νὰ μὴ νομίσης, ὅταν ἀκούῃς ὅτι αὐτὸς ἀποδίδει τὴν αἰτίαν εἰς τὸν Πατέρα, ὅτι ὑπάρχει διαφορετικὴ οὐσία καὶ μικροτέρα τιμὴ, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔρχεται νὰ σὲ κρίνῃ, ἀποδεικνύων καὶ μὲ αὐτὸ τὴν ἰσότητά. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἐξουσίαν νὰ τιμωρῇ καὶ νὰ

ἔχων ἐξουσίαν κολάζειν καὶ τιμᾶν οὓς βούλεται, τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρὶ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλ' ὑπεροχὴν γεννηθεὶς ἔλαβε τὴν τιμὴν, τί γέγονεν ὥστε αὐτὸν ὑπεροχὴν τιμηθῆναι; ἐκ ποίας ἐπὶ τοῦτο ἦλθε προκοπῆς ὥστε τὴν
 5 ἀξίαν ταύτην λαβεῖν καὶ χειροιονηθῆναι; Οὐκ αἰσχύνεσθε τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα καὶ εὐτελεῖ νοήματα τῇ ἀκηρατῷ φύσει καὶ οὐδὲν ἐπείσακτον ἐχούση ἀναισχύντως οὕτως ἐπεισάγοντες;

Τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτω φθέγγεται, φησὶν; Ὡστε εὐπα-
 10 ράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προοδοποιῆσαι ρήμασι. Διὰ τοῦτο ἀναμίγνυσι ταῦτα ἐκεῖνοις, κἀκεῖνα τούτοις. Καὶ ὄρα πῶς· καλὸν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἰδεῖν. Εἶπεν, «Ὁ Πατὴρ μου ἐργάζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι», δεικνὺς ἐκ τούτου τὸ ἴσον καὶ τὸ ὁμοίμον· «Καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀπο-
 15 κτεῖναι». Τί λοιπὸν ποιεῖ; Τῇ λέξει μὲν καθυφίησι, τὰ νοήματα δὲ τὰ αὐτὰ τίθησιν, οὕτω λέγων· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἀνάγει τὸν λόγον· «Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ», λέγων. Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον
 20 «Ὁ γὰρ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ· καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ». Καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινὸν ὁμοῦ καὶ ὑψηλόν· «Οὐ-
 25 δὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν ἔδωκε τῷ Υἱῷ». Εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· «Ἴνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

Εἶδες πῶς τὸν λόγον ποικίλλει, δι' ὑψηλῶν τε καὶ ταπεινῶν αὐτὸν ὑφαίνων ὀνομάτων τε καὶ ρημάτων, ὥστε καὶ
 30 τοῖς τότε γενέσθαι εὐπαράδεκτον καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα μη-

τιμᾶ ὅποιους θέλει, ἔχει τὴν ἴδιαν δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν δὲν συνέβη αὐτό, ἀλλ' ἔλαβε τὴν τιμὴν μετὰ τὴν γέννησίν του, ποία ὑπῆρξεν ἡ αἰτία ὥστε νὰ τιμηθῆ ὕστερον; Μὲ ποῖον τρόπον προώδευσε τόσον πολὺ ὥστε νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν ἀξίαν καὶ νὰ θεωρηθῆ ἀντάξιός της; Δὲν ἐντρέπεσθε ν' ἀποδίδετε μὲ τόσην ἀναισχυντίαν εἰς τὴν ἀθάνατον καὶ μὴ ἐπιδεχομένην καμμίαν αὔξησιν φύσιν αὐτὰς τὰς ἀνθρωπίνας καὶ ἐξευτελιστικὰς ἰδέας;

Διατί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσης, ὁμιλεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Διὰ νὰ γίνῃ εὐκόλα πιστευτὸς ὁ λόγος του καὶ διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ὁδὸν διὰ τὰ ὑψηλότερα. Δι' αὐτὸ ἀναμιγνύει τὰ μὲν μὲ τὰ δέ, ταῦτα μὲ ἐκεῖνα. Καὶ πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον. Διότι καλὸν εἶναι νὰ παρατηρήσης αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Εἶπεν· «Ὁ Πατὴρ μου ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», διὰ ν' ἀποδείξῃ μὲ αὐτό, ὅτι εἶναι ἴσος καὶ ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα. «Καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν». Τί κάμνει λοιπόν; Προσαρμῶζει μὲν τὰ λόγια, θέτει ὅμως τὰς αὐτὰς ἐννοίας, ἐφ' ὅσον λέγει· «Δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ». Ἐπειτα ἀνεβάζει τὸν λόγον εἰς ὑψηλὰς ἐννοίας· «Διότι ὅσα κάμνει ἐκεῖνος, αὐτὰ ὁμοίως καὶ ὁ Υἱὸς κάμνει». Ἐπειτα πάλιν ἀπλουστεύει τὸν λόγον· «Διότι ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ δεικνύει εἰς αὐτὸν ὅλα ὅσα κάμνει αὐτὸς καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ δείξῃ εἰς αὐτόν». Ἐπειτα πάλιν ἀνεβάζει τὸν λόγον ὑψηλά· «Διότι ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκείνους πού θέλει ζωοποιεῖ». Ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἀπλοῦν καὶ συγχρόνως εἰς τὸ ὑψηλόν· «Διότι ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα, ἀλλὰ ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν». Ἐπειτα πάλιν εἰς τὸ ὑψηλότερον· «Διὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα».

Εἶδες πῶς ποικίλλει τὸν λόγον ἀναμιγνύων τὰς ἀπλουστεράς καὶ ὑψηλοτέρας λέξεις καὶ ἐκφράσεις, ὥστε καὶ ἀπὸ τοὺς τότε ἀκροατὰς εὐκόλως νὰ γίνεταί δεκτὸς καὶ οἱ μέλλοντες νὰ μὴ πάθουν καμμίαν ζημίαν, ἀφοῦ σχηματίσουν

δὲν βλαβῆναι, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ περὶ τῶν ἐτέρων τὴν
 προσήκουσαν λαβόντες ἔννοιαν; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτό ἐστι, μηδὲ
 συγκαταβάσεως ἔνεκεν εἴρηται τὰ εἰρημένα, τίνος ἔνεκεν
 τὰ ὑψηλὰ προσέκειτο; Ὁ μὲν γὰρ ὀφείλων μεγάλα περὶ
 5 ἑαυτοῦ φθέγγεσθαι, διὰ μικρόν τι εἶπη καὶ ταπεινόν, πρό-
 φασιν εὐπρόσωπον ἔχει, οἰκονομίας τινὸς ἔνεκεν τοῦτο ποι-
 ῶν· ὁ δὲ εὐτελεῖ λέγειν ὀφείλων περὶ ἑαυτοῦ, ἂν μέγα τι
 εἶπη, τίνος ἔνεκεν τὰ ὑπερβαίνοντα αὐτοῦ τὴν φύσιν φθέγγε-
 γεται; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι οἰκονομίας τινός, ἀλλ' ἐσχάτης
 10 ἀσεβείας ἐστίν.

2. Ὡστε ἡμεῖς μὲν δικαίαν καὶ τῷ Θεῷ πρόπουσαν
 αἰτίαν ἔχομεν εἰπεῖν τῶν ταπεινῶν ρημάτων, τὴν συγκατά-
 θασιν καὶ τὸ παιδεύειν μειριάζειν καὶ τὴν διὰ ταύτης ἡμῖν
 οἰκονομουμένην σωτηρίαν· ὁ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἀλλαγῶς ἔλε-
 15 γε· «Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». Ἐπειδὴ γὰρ εἰς
 τὴν Ἰωάννου κατέφυγε μαρτυρίαν, τὴν ἑαυτοῦ ἀφείς (ὅπερ
 ἀνάξιον αὐτοῦ τῆς μεγαλωσύνης ἦν)· τῆς εὐτελείας τῆς
 τοσαύτης τῶν ρημάτων τιθεὶς τὴν αἰτίαν, εἶπε τό, «Ταῦτα
 δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». Ὑμεῖς δὲ οἱ λέγοντες μὴ ἔ-
 20 χεῖν αὐτὸν τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τῷ γεγεννη-
 κότε, τί ἂν εἶπητε διὰ ἀκούσητε αὐτοῦ φθεγγομένου, δι-
 ῶν ἴσην δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ δύναμιν καὶ ἐ-
 ξουσίαν καὶ δόξαν;

Τίμος δὲ ἔνεκεν καὶ τὴν αὐτὴν τιμὴν ἀπαιτεῖ, σφόδρα κα-
 25 ταδεέστερος ὢν, ὥς φατε; Καὶ οὐδὲ ἐνιαῦθα ἴσταιται, οὕτως
 εἰπὼν, ἀλλὰ καὶ ἐπάγει λέγων· «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ
 τιμᾷ τὸν Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν». Ὁρᾷς πῶς συμπέ-
 πλεκται ἡ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ τῇ τιμῇ τοῦ Πατρὸς; Καὶ τί τοῦτο,
 φησί; Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων ἔστιν ἰδεῖν· «Ὁ γὰρ

ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ νοήματα τὴν ἀρμόζουσαν κρίσιν περὶ τῶν ἄλλων; Διότι, ἐὰν τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ἔτσι, οὔτε αὐτὰ εἶχον λεχθῆ ἀπὸ καθαρὰν συγκατάβασιν, διατί ἀνέμειξε τὰ ὑψηλά; Διότι ἐκεῖνος πού εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ εἰπῆ μεγάλα λόγια διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἐὰν εἰπῆ κάτι ἀνάξιον καὶ ταπεινόν, δίδει βεβαίαν σχεδὸν πρόφασιν νὰ νομισθῆ, ὅτι κάμνει τοῦτο προσχεδιασμένα. Ἄλλ' ἐκεῖνος πού εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὁμιλῆ διὰ τὸν ἑαυτὸν του μὲ λόγια εὐτελῆ, ἐὰν εἰπῆ κάτι σπουδαῖον, διατί λέγει πράγματα πού ὑπερβαίνουν τὴν φύσιν του; Διότι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόδειξις κάποιας οἰκονομίας, ἀλλὰ πολὺ μεγάλης ἀσεβείας.

2. Ὡστε ἡμεῖς τουλάχιστον ἠμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν κατὰ τρόπον δίκαιον καὶ ἀρμόζοντα εἰς τὸν Θεὸν τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ἀπλᾶ λόγια, ὅτι δηλαδὴ κάμνει τοῦτο ἀπὸ συγκατάβασιν καὶ διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγῆσῃ εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ δι' αὐτῆς νὰ προνοήσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἰς ἄλλο μέρος δηλώνει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια· «Λέγω ταῦτα διὰ νὰ σωθῆτε». Ἐπειδὴ δηλαδὴ προσέφυγεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου, παραλείψας τὴν ἰδικήν του (πρᾶγμα πού ἦτο ἀνάξιον τῆς μεγαλωσύνης του), ἀφοῦ ἀνέφερε τὴν αἰτίαν τῆς τόσο μεγάλης ἀπλότητος τῶν λόγων, προσέθεσε τό, «Αὐτὰ τὰ λέγω, διὰ νὰ σωθῆτε». Σεῖς ὅμως οἱ ὅποιοι ἰσχυρίζεσθε ὅτι δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα, τί θὰ εἰπῆτε, ὅταν τὸν ἀκούσετε νὰ λέγῃ ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύει ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν δύναμιν, ἐξουσίαν καὶ δόξαν μὲ τὸν Πατέρα;

Καὶ διατί ἀπαιτεῖ καὶ τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἀφοῦ εἶναι πολὺ κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅπως ἰσχυρίζεσθε; Καὶ οὔτε μένει ἱκανοποιημένος μὲ αὐτὰ πού εἶπεν, προσθέτει· «Ἐκεῖνος πού δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, οὔτε τὸν Πατέρα τιμᾷ, ὁ ὅποιος τὸν ἔστειλε». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ἢ τιμῆ τοῦ Υἱοῦ ἔχει συμπεριληφθῆ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ Πατρός; Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, τὸ λέγει αὐτό; Διότι τὸ ἴδιο εἶναι δυ-

δεχόμενος», φησίν, «ὡμᾶς, ἐμὲ δέχεται»: Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ἐπειδὴ τὰ τῶν δούλων οἰκειοῦνται τῶν ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ μία ἐστὶν ἡ οὐσία καὶ ἡ δόξα. Ἄλλως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων οὐκ εἴρηται, ἵνα
5 τιμῶσι. Καλῶς δὲ εἶπεν, «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα».

Καὶ γὰρ εἰ δύο βασιλέων ὄντων ὁ εἷς ὑβρίζοιτο, συν-ὑβρίζεται καὶ ὁ ἕτερος καὶ μάλιστα διὰ τὸ ὑβριζόμενος υἱὸς ἢ. Ὑβρίζεται μὲν γὰρ καὶ ὀπλίτου παροϊνηθέντις· ἀλλ' οὐχ
10 ὁμοίως, ἀλλ' ὡς διὰ μεσίτου. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς δι' ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπεν, «Ἴνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα»· ἵνα, διὰ τὴν εἶπη, «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα», τὴν αὐτὴν ἐννοή-σης τιμὴν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς «Ὁ μὴ τιμῶν», ἀλλ', «Ὁ μὴ τι-
15 μῶν»· οὕτως ὡς εἶπον, φησίν, «οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα». Καὶ πῶς, φησί, τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ πέμπων καὶ ὁ πεμπόμενος; Πάλιν ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα καταφέρεις τὸν λόγον καὶ οὐκ ἐννοεῖς διὰ ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηται, ἀλλ' ἵνα
καὶ τὸν αἴτιον εἰδῶμεν καὶ εἰς τὴν Σαβελλίου μὴ περιπέ-
20 σωμεν νόσον καὶ τῶν Ἰουδαίων ἢ ἀσθένεια τοῦτον θερα-πευθῆναι τὸν τρόπον, ὥστε μὴ νομισθῆναι αὐτὸν ἀντίθεον εἶ-ραι παρ' αὐτοῖς.

Καὶ γὰρ ἔλεγον, «Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἀπὸ Θεοῦ οὐκ ἐλήλυθεν». Πρὸς δὲ τὸ τὴν ὑποψίαν ταύτην
25 ἀνελεῖν, οὐχ οὕτω τὰ ὑψηλά, ὡς τὰ ταπεινὰ συνεβάλλειτο. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν ἀπεισιτάλθαι, οὐχ ἵνα ἐλάτιωσιν τινὰ αὐτοῦ νομίσης εἶναι τὸ ρῆμα, ἀλλ' ἵνα ἐμφράξῃ τὰ ἐκείνων σιόματα. Διὰ τοῦτο καὶ καταφεύγει συνεχῶς ἐπὶ τὸν Πατέρα, τιθεὶς μεταξὺ καὶ τὴν οἰκείαν
30 αὐθεντίαν. Εἶτε γὰρ πάντα πρὸς τὴν ἀξίαν ἔλεγε τὴν ἑ-αυτοῦ, οὐκ ἂν ἐδέξαντο τὰ λεγόμενα ἐκεῖνοι, ὅπου γε καὶ

6. Ὁ Σαβέλλιος ἐπίστευεν, ὅτι ἐν μόνον πρόσωπον ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν.

νατὸν νὰ τὸ ἰδοῦμεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Διότι λέγει· «Ἐ-κεῖνος πὸς δέχεται ἐσᾶς, ἐμὲ δέχεται». Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ὠμίλησεν ἔτσι, ἐπειδὴ κάμνει ἰδικά του τὰ πράγματα τῶν ἰδικῶν του δούλων. Ἐδῶ ὅμως, ἐπειδὴ μία εἶναι ἡ οὐσία καὶ ἡ δόξα. Ἄλλωστε δὲν τὸ εἶπε διὰ τοὺς Ἀποστόλους, διὰ νὰ τὸν τιμοῦν. Καὶ καλῶς εἶπεν· «Ἐκεῖνος πὸς δὲν τιμᾶ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾶ τὸν Πατέρα».

Διότι, ἂν ἀπὸ δύο βασιλεῖς ὑβρίζεται ὁ ἕνας, τότε ὑβρίζεται καὶ ὁ ἄλλος καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ὑβριζόμενος εἶναι υἱός. Ὑβρίζεται ἐπίσης ὁ βασιλεύς, ὅταν ὑβρίζεται ὁ στρατιώτης, ὄχι βέβαια κατὰ τρόπον ἄμεσον, ἀλλὰ διὰ μέσου ἄλλου. Ἐδῶ ὅμως ὄχι καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Δι' αὐτὸ προηγουμένως εἶπε, «Διὰ νὰ τιμοῦν τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα». Διὰ νὰ ἐννοήσῃς τὴν ἰδία τιμὴν, ὅταν λέγῃ, «Ἐκεῖνος πὸς δὲν τιμᾶ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾶ τὸν Πατέρα». Διότι δὲν λέγει ἀπλῶς, «Ἐκεῖνος πὸς δὲν τιμᾶ», ἀλλὰ «Δὲν τιμᾶ τὸν Πατέρα». Καὶ μὲ ποῖον τρόπον, θὰ ἐρωτήσῃς, εἶναι τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ ὁ ἀποστέλλων καὶ ὁ ἀποστελλόμενος; Πάλιν φέρεις τὸν λόγον εἰς τὰ ἀνθρώπινα καὶ δὲν καταλαβαίνεις ὅτι αὐτὰ ὅλα δὲν ἔχουν λεχθῆ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ξέρωμεν καὶ τὸν αἴτιον καὶ νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τὴν νόσον τοῦ Σαβελλίου* καὶ διὰ νὰ θεραπευθῆ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ ἀσθένεια τῶν Ἰουδαίων, ὥστε νὰ μὴ νομίζουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ.

Διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν· «Αὐτὸς δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν. Αὐτὸς δὲν ἔχει ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεόν». Καὶ διὰ ν' ἀφαιρέσῃ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, μετεχειρίζετο ὄχι τόσο τὰ ὑψηλά, ὅσον τὰ ἀπλᾶ λόγια. Διὰ τοῦτο ἔλεγε συνεχῶς, ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος, ὄχι διὰ νὰ νομίσῃς, ὅτι εἶναι κατώτερος εἰς ὀτιδήποτε, ἀλλὰ διὰ νὰ βουλῶσῃ τὰ στόματα τῶν Ἰουδαίων. Δι' αὐτὸ καταφεύγει συχνὰ εἰς τὸν Πατέρα, παρεμβάλλων ὅμως καὶ τὴν ἰδικὴν του αὐθεντίαν. Διότι ἂν εἶχε ἀναφέρει ὅλα ὅσα ἀφεώρων εἰς τὴν ἀξίαν του, ἐ-

ἀπὸ ὀλίγων τοιούτων ρημάτων ἐδίωξάν τι αὐτὸν καὶ ἐλίθησαν πολλάκις· εἴτε πρὸς ἐκείνους ἀφορῶν πάντα ἐφθέγγετο ταπεινά, μετὰ ταῦτα πολλοὶ ἐβλάβησαν ἄν. Διόπερ ἀναμίγνυσι καὶ κινῶν τὴν διδασκαλίαν καὶ διὰ τούτων, ὅπερ ἔφην, τῶν ταπεινῶν ἐμφράτιων τὰ ἐκείνων σιόματα, καὶ διὰ τῶν πρὸς τὴν ἀξίαν λεχθέντων τὴν εὐτελεῆ τῶν εἰρημένων ἀποκρουόμενος ἔννοιαν παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ δεικνύς οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσαν ὄλωσ.

Τὸ γὰρ πεμφθῆναι, μεταβάσεώς ἐσιν· ὁ δὲ Θεὸς πανταχοῦ πάρεσι. Τίνος οὖν ἔνεκέν φησιν, ἀπεισιάλλθαι; Παχύτερα λέγει, τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμόνοιαν δηλῶν οὕτω γοῦν καὶ τὰ ἐξῆς σχηματίζει ρήματα, τοῦτο κατασκευάσαι θέλων. «Ἀμὴν γάρ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν», φησὶν, «ὅτι ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ὁρᾷς πῶς συνεχῶς τὸ αὐτὸ τίθησι, θεραπεύων ἐκείνην τὴν ὑποψίαν καὶ ἐντεῦθεν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς καὶ φόβῳ καὶ εὐεργεσίας ἐπαγγελίᾳ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλονεικίαν καταλύων, κἀνταῦθα πάλιν συγκαταβαίνων πολὺ τοῖς ρήμασιν; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ πιστεύων ἐμοί. Ἦ γὰρ ἂν τῷ φρον τὸ πρᾶγμα ἐνόμισαν εἶναι καὶ κόμπον ρημάτων περιτιόν.

Εἰ γὰρ μετὰ τοσοῦτον χρόνον καὶ μυρία θαύματα τοῦτο ὑπώπιευσαν, φθεγξαμένου αὐτοῦ οὕτω, πολλῷ μᾶλλον τότε. Διὸ καὶ ἔλεγον αὐτῷ τότε· «Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον καὶ πῶς σὺ λέγεις, Ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ γεύσεται θανάτου;». Ἰν' οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα ἐκθηριωθῶσιν, ὄρα τί φησιν· «Ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Τοῦτο δὲ οὐ μικρῶς εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον,

κεῖνοι δὲν θὰ παρεδέχοντο τὰ λόγια του, ὅπου μάλιστα εἶχεν εἰπεῖ ὀλίγα περὶ τούτου, τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἐλίθοβόλησαν. Ἐὰν πάλιν ὠμίλει ἀπλᾶ ἀποβλέπων εἰς ἐκείνους, θὰ ἐβλάπτοντο πολλοὶ μετὰ ταῦτα. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀναμिγνύει τὴν διδασκαλίαν του, ὅπως εἶπα, μὲ αὐτὰ τὰ ἀπλᾶ λόγια διὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματά των καὶ ἀποκρούων μὲ ὅσα ἐξέφραζαν τὴν ἀξίαν του τὴν εὐτελεῖ των ἐκτίμησιν εἰς τὸν νοῦν τῶν σωφρόνων καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὰ δὲν τοῦ ἤρμοζαν καθόλου.

Διότι, τὸ ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος, σημαίνει μετάβασιν. Ὁ δὲ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών. Διατί λοιπὸν λέγει, ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος; Χρησιμοποιεῖ περισσότερον κονδροειδεῖς ἐκφράσεις διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν συμφωνίαν μὲ τὸν Πατέρα. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀναφέρει τὰ ἐπόμενα, ἐπειδὴ θέλει νὰ μετριάσῃ τοῦτο. Διότι λέγει· «Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει εἰς ἐκείνον ποὺ μὲ ἔστειλεν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Βλέπεις πόσον συχνὰ ἐπαναλαμβάνει τὸ αὐτό, διὰ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ ἐκείνους τὴν ὑποψίαν καὶ μὲ ὅσα λέγει ἐδῶ καὶ μὲ τὰ ἐπόμενα καὶ διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν πρὸς αὐτὸν διαμάχην μὲ τὸν φόβον καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς εὐεργεσίας καὶ δι' αὐτὸ πάλιν καταβιβάζει τὰ λόγια του πάρα πολὺ χαμηλά; Διότι δὲν εἶπεν, Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει εἰς ἐμέ. Διότι θὰ ἐνόμιζαν, ὅτι πρόκειται δι' ἀλαζονίαν καὶ περιττὴν κομπορημοσύνην.

Διότι, ἂν ὕστερα ἀπὸ τόσον χρόνον καὶ ἄπειρα θαύματα θὰ εἶχαν αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, ἐπειδὴ ὠμίλησεν ἔτσι, πολὺ περισσότερον θὰ τὸ ἐνόμιζαν τώρα. Δι' αὐτὸ καὶ τοῦ ἔλεγον· «Ὁ Ἄβρααμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθαναν καὶ πῶς ἐσὺ λέγεις Ἐὰν τηρήσῃ κανεὶς τὸν λόγον μου, δὲν θὰ γευθῇ ποτὲ τὸν θάνατον;»'. Διὰ νὰ μὴ ἐξαγριωθοῦν λοιπὸν, πρόσεχε τί λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τὸν λόγον μου καὶ πιστεύει εἰς ἐκείνον ποὺ μὲ ἔστειλεν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ὅταν ὠμίλει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἦτο δυνατὸν

τὸ μαθεῖν λέγω, ὅτι τῷ Πατρὶ πιστεύουσιν οἱ αὐτοῦ ἀκούοντες. Τοῦτο γὰρ δεξάμενοι μετὰ προθυμίας, καὶ τὰ λοιπὰ ἔμελλον εὐκολώτερα δέχεσθαι.

Ὅστιε καὶ τῷ ταπεινόν τι εἰπεῖν τοῖς ὑψηλοῖς συνετέ-
 5 λει καὶ προωδοποιεῖ. Εἰπὼν δέ, «Ἔχει ζωὴν αἰώνιον», ἐπάγει «Καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν». δύο τοῦτοις εὐπαράδεκτον ποιῶν τὸν λόγον καὶ τῷ τὸν Πατέρα εἶναι πιστευόμενον καὶ τῷ πολλῶν ἀπολαύειν ἀγαθῶν τὸν πειθόμενον. Τὸ δέ, «Εἰς
 10 κρίσιν οὐκ ἔρχεται», τοῦτό ἐστιν, οὐ κολάζεται. Θάνατον γὰρ οὐ τοῦτό φησι τὸν ἐνιαῦθα, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὡσπερ οὖν καὶ ζωὴν ἐκείνην τὴν ἀθάνατον. «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτι οἱ νεκροὶ ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται».
 15 Εἰπὼν τὰ ρήματα, λέγει καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, «Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ»· ἵνα μὴ δόξη κόμπος εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ τυφός, παρέχεται καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν λέγων «Ἔρχεται ὥρα».
 20 Εἶτα ἵνα μὴ μακρὸν ὑποπιεύσης χρόνον ἐπάγει «Καὶ νῦν ἐστιν, ὅτι οἱ νεκροὶ ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται». Εἶδες αὐθεντίαν ἐνιαῦθα καὶ ἐξουσίαν ἄφατον; Ὅσπερ γὰρ ἐν τῇ ἀνασιάσει οὕτω καὶ νῦν ἔσται, φησί. Καὶ γὰρ τότε φωνῆς ἀκούσαντες ἐπιπαιτού-
 25 σης ἐγειρόμεθα· «Ἐν κελεύσματι», γάρ, φησί, «Θεοῦ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται».

Καὶ πόθεν δῆλον, ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι οὐ κόμπος τὰ εἰρημένα; Ἐξ ὧν ἐπέγαγεν, ὅτι «Καὶ νῦν ἐστιν». Εἰ μὲν γὰρ εἰς τὸν μέλλοντα μόνον ἐπήγγελτο χρόνον, ἔμελλεν ὁ

νὰ δεχθοῦν εὐκολώτερα τὸν λόγον του, διότι αὐτοὶ ἀντελαμβάνοντο ὅτι, ὅσοι ἀκούουν τὸν Χριστόν, πιστεύουν εἰς τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν παρεδέχοντο αὐτὸ μὲ προθυμίαν, θὰ παρεδέχοντο εὐκολώτερα καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

Ὡστε καὶ τὸ νὰ εἰπῆ κάτι τὸ ἀπλοϊκόν, συνετέλει καὶ ετοίμαζε τὸν δρόμον διὰ τὰ ὑψηλότερα. Καὶ ἀφοῦ εἶπεν, «Ἐχει ζωὴν αἰώνιον», προσθέτει «Καὶ δὲν θὰ περάσῃ ἀπὸ κρίσιν, ἀλλὰ ἔχει μεταβῆ ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωὴν», κάμνων εὐκολα παραδεκτὸν τὸν λόγον μὲ αὐτὰ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἔλεγεν ὅτι πιστεύει εἰς τὸν Πατέρα καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐκεῖνος πού πιστεύει, ἀπολαύει πολλὰ ἀγαθὰ. Τὸ δέ, «Δὲν θὰ περάσῃ ἀπὸ κρίσιν», σημαίνει δὲν τιμωρεῖται. Θάνατον ὅμως δὲν ἐννοεῖ τὸν ἐπίγειον, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ζωὴν ἐννοεῖ ἐκείνην τὴν ἀθάνατον. «Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθε, πού οἱ νεκροὶ θ' ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκεῖνοι πού θ' ἀκούσουν, θὰ ζήσουν». Ἀφοῦ εἶπεν αὐτὰ τὰ λόγια, ἐπιβεβαιώνει ταῦτα μὲ τὰ ἔργα.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶχεν εἰπεῖ, «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει», διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι αὐτὸ εἶναι κομπορημοσύνη καὶ ἀλαζονεία, δίδει τὴν ἀπόδειξιν μὲ τὰ ἔργα λέγων· «Ἐρχεται ὥρα». Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποπτεύσῃς πολὺν χρόνον, προσθέτει «καὶ ἤδη ἦλθε, πού οἱ νεκροὶ θ' ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκεῖνοι πού θ' ἀκούσουν, θὰ ζήσουν». Βλέπεις ἐδῶ αὐθεντίαν καὶ ἐξουσίαν ἄφατον; Διότι, ὅπως θὰ εἶναι εἰς τὴν ἀνάστασιν, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ τώρα, ἐτόνισε. Διότι καὶ τότε, ὅταν ἀκούσωμεν τὴν φωνὴν του νὰ διατάσῃ, θ' ἀναστηθοῦμεν, ἀφοῦ ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Μὲ παράγγελμα Θεοῦ οἱ νεκροὶ θ' ἀναστηθοῦν»⁸.

Καὶ ἢμπορεῖ ἴσως νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς, ἀπὸ ποῦ φαίνεται, ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι ἀλαζονεία; Ἀπὸ ὅσα εἶπε μετὰ, δηλαδὴ «Καὶ ἤδη ἦλθε». Διότι, ἂν ἀνεφέρετο εἰς

λόγος ὑποπιος εἶναι παρ' αὐτοῖς. Νυνὶ δὲ παρέχει τὴν ἀπόδειξιν. Ἐμοῦ γάρ, φησί, διατριβοντος μεθ' ὑμῶν, τοῦτο γενήσεται. Οὐκ ἂν δὲ μὴ δυνάμενος ἐπηγγείλατο κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὥστε μὴ πλείονα γέλωτα ὀφλεῖν ἐκ τῆς ὑπο-
 5 οχέσεως. Εἶτα καὶ λογιζομὸν ἐπάγει τῶν εἰρημένων ἀποδεικτικόν, λέγων «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ».

3. Ὁρᾷς πῶς τὸ ἀπαράλλακτον καὶ ἐνὶ μόνῳ τὴν διαφορὰν ἐμφαῖνον, τῷ τὸν μὲν Πατέρα εἶναι, τὸν δὲν Υἱόν;
 10 Ἡ γάρ, «Ἐδωκε», λέξις, ταύτην εἰσάγει τὴν διαίρεσιν μόνην, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἴσα καὶ ἀπαράλλακτα δείκνυοιν. Ὁθεν δῆλον, ὅτι μετὰ ἰσοσύτης ἐξουσίας πάντα ποιεῖ καὶ δυνάμεως, μεθ' ὅσης ὁ Πατὴρ καὶ οὐχ ἐτέρωθεν δυναμούμενος. Οὕτω γὰρ ἔχει ζωὴν, ὥσπερ ὁ Πατὴρ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ
 15 τὸ ἐφεξῆς εὐθέως ἐπήγαγε πάλιν, ἵνα ἀπὸ τούτου κάκεῖνο νοήσωμεν. Ποῖον δὲ τοῦτο; Τό, «Ἐδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν καὶ κρίσιν ποιεῖν». Καὶ τίνος ἕνεκεν ἀνάστασιν καὶ κρίσιν ἄνω καὶ κάτω σιρέφει; «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ»
 20 καὶ πάλιν, «Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ· καὶ πάλιν, «Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ»· καὶ πάλιν, «Οἱ ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ζήσονται»· καὶ ἐνιαῦθα δὲ πάλιν, «Ἐδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν
 25 καὶ κρίσιν ποιεῖν».

Τίμος οὖν ἕνεκεν ταῦτα σιρέφει συνεχῶς, κρίσιν λέγω καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν; Ὅτι ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστὶ τὰ καὶ ἐπαγαγέσθαι δυνάμενα καὶ τὸν ἀνένδοτον ἀκροατήν. Ὁ γὰρ πεισθεὶς δι καὶ ἀναστήσεται καὶ τούτῳ δώσει
 30 τὰς εὐδύνας τῶν πεπλημμελημένων· εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον

ιὸ μέλλον, ὁ λόγος θὰ προεκάλει εἰς αὐτοὺς ὑποψίαν. Τώρα ὅμως δίδει τὴν ἀπόδειξιν. Διότι λέγει, ὅτι αὐτὸ θὰ γίνῃ τώρα πού ἐγὼ ζῶ μαζί σας. Δὲν θὰ ἤμποροῦσεν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν νὰ ὑποσχεθῇ ταῦτα, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ περισσότερον γέλωτα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν. Τέλος φέρει ἀποδεικτικὸν συλλογισμὸν δι’ ὅσα εἶχεν εἰπεῖ, λέγων· «Διότι, ὅπως ὁ Πατὴρ ἔχει μέσα του ζωὴν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχη μέσα του ζωὴν.

3. Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον κάμνει σταθερὰν τὴν ἰσότητα καὶ παρουσιάζει μόνον αὐτὴν τὴν διαφορὰν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕνας μὲν εἶναι ὁ Πατὴρ, ἄλλος δὲ ὁ Υἱός; Διότι ἡ λέξις, «Ἐδωκε», αὐτὴν μόνον τὴν διαίρεσιν εἰσάγει, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ἴσα καὶ ὅμοια. Ἐπομένως, εἶναι φανερόν, ὅτι κάμνει τὰ πάντα μὲ τόσην ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, μὲ ὄσῃν καὶ ὁ Πατὴρ καὶ δὲν λαμβάνει ἀπὸ ἀλλοῦ τὴν δύναμιν. Ἐτσι δηλαδὴ ἔχει ζωὴν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατὴρ. Δι’ αὐτὸ ἐπρόσθεσε πάλιν τὸ ἐπόμενον, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο καὶ ἐκεῖνο. Καὶ ποῖον εἶναι αὐτό; «Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν νὰ κάμνῃ. Καὶ διατί τόσον συχνὰ ὑπενθυμίζει τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν; «Διότι, ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει». Καὶ πάλιν· «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα, ἀλλὰ ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν». Καὶ πάλιν· «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἔχει μέσα του ζωὴν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχη μέσα του ζωὴν». Καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνοι πού θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, νὰ ζήσουν». Καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, «Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν νὰ κάμνῃ».

Διατί ἀναφέρει ταῦτα τόσον συχνά, δηλαδὴ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν; Διότι αὐτὰ εἶναι ἔξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἤμποροῦν νὰ κάμψουν καὶ τὸν πλέον ἀμετάπειστον ἀκρατήν. Διότι ὅποιος ἔχει πιστεύσει, ὅτι θ’ ἀναστηθῇ καὶ ὅτι θὰ τιμωρηθῇ διὰ τὰς ἁμαρτίας του, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἰδῇ

εἶδε σημεῖον, τοῦτο καταδεξάμενος προσδραμεῖται πάντως, ἡμερον κατασκευάζων ἐαντιῶ τὸν δικαιοσύνην. «Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί, μὴ θαυμάζετε τοῦτο». Παῦλος μὲν ὁ Σαμοσατεὺς οὐχ οὕτω φησὶν, ἀλλὰ πῶς; «Ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῶ
 5 κρείον ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν». Ἄλλ' οὐδεμίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο οὕτω λεγόμενον. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔλαβε κρείον ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν (ἐπεὶ τί ἐκώλυε πάντας ἀνθρώπους εἶναι κραιάς;), ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀρρήτου οὐσίας ἐκείνης ἐστὶν Υἱός, διὰ τοῦτό ἐστι κραιάς.

10 Οὕτω τοίνυν ἀναγνωσιέον, «Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί μὴ θαυμάζετε τοῦτο». Ἐπειδὴ ἔδδκει τοῖς ἀκούουσι προσίστασθαι τὸ λεγόμενον καὶ, πλέον οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι ἢ ψιλὸν ἄνθρωπον, τὰ δὲ λεγόμενα μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, μᾶλλον δὲ μείζονα ἢ κατὰ ἄγγελον, καὶ Θεοῦ μόνου
 15 ταύτην λύων τὴν ἀντίθεσιν, ἐπήγαγε· «Μὴ θαυμάζετε, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν· ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ἣ οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Καὶ τίνας ἔνεκεν
 20 οὐκ εἶπεν· Μὴ θαυμάζετε, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί· καὶ γὰρ καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἐστίν· ἀλλὰ τῆς ἀνασιτάσεως ἐμνημόνευσεν; Ἔθηκε μὲν αὐτὸ ἀνωτέρω, λέγων, «Ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ».

Εἰ δὲ ἐνιαυθὰ ἀπεισιώπησε, μὴ θαυμάσης. Τὸ γὰρ
 25 ἔργον εἰπών, ὁ Θεοῦ ἴδιον ἦν, δίδωσι τοῖς ἀκροωμένοις ἐξ αὐτοῦ συλλογίσασθαι λοιπὸν ὅτι καὶ Θεὸς ἦν καὶ Θεοῦ Παῖς. Παρ' αὐτοῦ μὲν γὰρ λεγόμενον συνεχῶς προσέση ἂν τότε ἐκείνοις, ἀπὸ δὲ τοῦ συλλογισμοῦ τῶν θαυμάτων δεικνύμενον

ἄλλο θαῦμα, ἀφοῦ παραδεχθῆ τοῦτο θὰ τρέξη χωρὶς ἀμφιβολίαν, διὰ νὰ προσοικειωθῆ τὸν δικαστὴν του. «Διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἀπορῆτε διὰ τοῦτο». Ὁ Παῦλος ὁμως ἀπὸ τὰ Σαμόσατα δὲν τὸ εἶπεν ἔτσι. Ἄλλὰ πῶς; «Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν νὰ κρίνῃ, διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ἄλλ' αὐτὸ πού ἐλέχθη, δὲν ἔχει καμμίαν συνέπειαν. Διότι δὲν ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν τῆς κρίσεως, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος (διότι, τί θὰ ἠμπόδιζε τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι κριταί;) ἀλλ' εἶναι κριτής, ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς ἐκείνης τῆς ἀνεκφράστου οὐσίας.

Πρέπει λοιπὸν ν' ἀναγνωσθῆ ὡς ἐξῆς· «Διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἀπορῆτε διὰ τοῦτο». Ἐπειδὴ ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἀκροατάς, ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια ἦσαν ἀμφισβητήσιμα καὶ δὲν ἐπίστευον ὅτι εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ὅτι τὰ λεγόμενά του ἦσαν μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα ἠμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ μᾶλλον περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἠμπορεῖ ἓνας ἄγγελος καὶ λόγια μόνον τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ λύσῃ αὐτὴν τὴν ἀντίθεσιν, ἐπρόσθεσε· «Μὴ ἀπορῆτε, διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἔρχεται ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι ὅσοι θὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ μνημεῖα, θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν του καὶ θὰ ἐξέλθουν, ἐκεῖνοι μὲν πού ἔκαμαν τὸ καλὸ θὰ ἀναστηθοῦν διὰ ζωὴν, ἐκεῖνοι δὲ πού ἔκαμαν τὸ κακὸν θὰ ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν». Καὶ διατί δὲν εἶπε· Μὴ ἀπορῆτε, διότι εἶναι Υἱὸς ἀνθρώπου. Διότι εἶναι καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Ἄλλὰ ὑπενθύμισε τὴν ἀνάστασιν; Αὐτὸ ἤδη τὸ εἶχεν ἐκθέσει προηγουμένως, ὅταν εἶπε· «Θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ».

Μὴ ἀπορήσης, ἐπειδὴ ἐδῶ τὸ ἀπεισιώπησε. Διότι, ἀφοῦ ἀνέπτυξε τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἴδιον τοῦ Θεοῦ, ἀφήνει εἰς τοὺς ἀκροατάς νὰ συλλογισθοῦν ἐξ αὐτοῦ τὰ ὑπόλοιπα, ὅτι δηλαδὴ ἦτο Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐὰν τοῦτο ἐπανελαμβάνετο συνεχῶς παρ' αὐτοῦ, θὰ προεκάλει εἰς ἐκείνους ἀμφισβήτησιν, ἐνῶ μὲ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν θαυμάτων, ἔκαμνε τὴν διδασκαλίαν ὀλιγώτερον

ἀνεπαχθεσιέραν τὴν διδασκαλίαν ἐποίει. Καὶ γὰρ οἱ τοὺς
 συλλογισμοὺς πλέκοντες, διὰ τὰ μέρη θέντες, γενναίως
 ἀποδείξωσι τὸ ζητούμενον, οὐκ ἐπάγουσιν αὐτοὶ τὸ συμπέ-
 ρασμα πολλάκις, ἀλλ' εὐγνωμονέστερον κατασκευάζοντες τὸν
 5 ἀκροατὴν καὶ τὴν νίκην λαμπριέραν ποιῶντες, αὐτὸν ἐκεί-
 νον παρασκευάζουσι τὸν ἀντιλέγοντα τὴν ἀπόφασιν ἐξενεγ-
 κεῖν, ὥστε μᾶλλον αὐτοῖς ψηφίσασθαι τοὺς παρόντας τῶν
 ἀντιδίκων τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φερόντων ψῆφον. Τῆς μὲν οὖν
 κατὰ τὸν Λάζαρον μνημονεύσας ἀνασιτάσεως, τὴν κρίσιν ἐ-
 10 σίγησεν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀνέστη Λάζαρος· τὴν δὲ καθόλου
 εἰπὼν καὶ τοῦτο προσέθηκεν, διὸ «Οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες
 ἐκπορεύονται εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· Οἱ δὲ τὰ φαῦλα πρά-
 ξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως».

Οὕτω καὶ Ἰωάννης ἐπήγειο τὸν ἀκροατὴν, κρίσεως
 15 μνηθεῖς, καὶ διὸ, «Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐκ ὄψε-
 ται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν». Οὕ-
 τω καὶ αὐτὸς τὸν Νικόδημον· «Ὁ γὰρ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν»,
 ἔλεγε πρὸς αὐτόν, «οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέ-
 κριται». Οὕτω καὶ ἐνιαῦθα καὶ δικαστηρίου καὶ κολάσεως
 20 μέμνηται τῆς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶ-
 πεν ἀνωτέρω, διὸ· «Ὁ ἀκούων μου τὸν λόγον καὶ πιστεύων
 τῷ πέμψαντί με, οὐ κρίνεται»· ἵνα μὴ νομίση τις διὸ τοῦτο
 ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν μόνον, καὶ τὰ ἐκ τοῦ θίου προσέθηκεν,
 εἰπὼν, διὸ· «Οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς·
 25 οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως».

Ἐπεὶ οὖν ἔφησεν αὐτῷ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν δώσειν
 λόγον καὶ πάντας ἀπὸ τῆς φωνῆς ἀναστήσεσθαι τῆς αὐτοῦ,
 πρᾶγμα καινὸν καὶ παράδοξον καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀπιστούμενον
 παρὰ πολλοῖς καὶ τῶν δοκούντων πεπιστευκέναι, μήτε γε τό-
 30 τε παρὰ Ἰουδαίοις ἄκουσον πῶς αὐτὸ κατασκευάζει, πάλιν
 τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων τῶν ἀκροωμένων· «Οὐ δύναμαι

μοσητήν. Διότι ἐκεῖνοι πού πλέκουν τοὺς συλλογισμοὺς, ὅταν θέτοντες τὰς προτάσεις ἀποδείξουν σαφῶς τὸ ζητούμενον, δὲν ἐξάγουν πολλὰς φορὰς οἱ ἴδιοι τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ἀφοῦ καταστήσουν τὸν ἀκροατὴν εὐνοϊκώτερον καὶ κάμουν λαμπροτέραν τὴν ἐπιτυχίαν, ἀναγκάζουν τὸν ἴδιον τὸν ἀντιλέγοντα νὰ θγάλη τὴν ἀπόφασιν, εἰς τρόπον ὥστε ὅσοι εἶναι παρόντες μᾶλλον ν' ἀποφασίσουν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν ἀντιδίκων. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπενθύμισε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, ἀπεσιώπησε τὴν κρίσιν. Ἀφοῦ ὁμως ὠμίλησε περὶ τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως, προσέθεσε καὶ τὸ ἐξῆς· «Ἐκεῖνοι πού ἔκαμαν τὸ καλὸ θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωὴν, ἐκεῖνοι ὁμως πού ἔκαμαν τὸ κακό, θ' ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν».

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ Ἰωάννης διήγειρε τὸν ἀκροατὴν, ἐνθυμηθεὶς τὴν κρίσιν καὶ εἰπὼν· «Ἐκεῖνος πού δὲν πιστεύει εἰς τὸν Υἱὸν δὲν θὰ ἰδῆ ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπάνω του». Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὸν Νικόδημον· «Διότι ἐκεῖνος πού πιστεύει εἰς τὸν Υἱὸν δὲν κρίνεται, ἐκεῖνος ὁμως πού δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ». Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὑπενθυμίζει δικαστήριον καὶ κόλασιν διὰ τὰς κακὰς πράξεις. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε προηγουμένως ὅτι, «Ἐκεῖνος πού ἀκούει τὸν λόγον μου καὶ πιστεύει εἰς αὐτὸν πού με ἔστειλε, δὲν κρίνεται», διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι αὐτὸ μόνον ἀρκεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν προσέθεσε καὶ τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ βίου λέγων· «Ἐκεῖνοι πού ἔκαμαν τὸ καλὸ θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωὴν, ἐκεῖνοι δὲ πού ἔκαμαν τὸ κακό, θ' ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν».

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι ὀλόκληρος ἡ οἰκουμένη θὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτὸν καὶ ὅτι ὅλοι θ' ἀναστηθοῦν, ὅταν ἀκούσουν τὴν φωνὴν του, πρᾶγμα πού ἦτο νέον καὶ παράξενον καὶ πού ἀκόμη καὶ σήμερα ἀπίστευτον ἀπὸ πολλοὺς καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκείνους πού φαίνονται ὅτι πιστεύουν, καθὼς καὶ τότε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἤκουσε κατὰ ποῖον τρόπον τὸ ἐτοιμάζει, προσαρμόζων αὐτὸ πάλιν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀκροατῶν· «Ἐγὼ δὲν ἤ-

ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέν. Καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ ἢ κρίσις ἢ ἐμὴ δίκαια ἐστίν, διὸ οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Καίτοι οὐ μικρὰν τέως ἀνασιτάσεως ἦν δεδωκὼς ἀπόδειξιν, τὸν παραλύτιον
 5 σφίγξας. Διόπερ οὐδὲ πρότερον περὶ ἀνασιτάσεως διελέχθη, ἕως ἐκεῖνο ἐποίησεν, ὃ τῆς ἀνασιτάσεως οὐ σφόδρα ἀποδέον ἦν. Καὶ τὴν κρίσιν δὲ ἠνίξαιτο τότε, μετὰ τὴν τοῦ σώματος σφίγξιν εἰπὼν, «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται»· ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν Λαζάρου προ-
 10 αναφωνεῖ καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης.

Καὶ ἐπειδὴ δύο ταύτας ἀνασιτάσεις προεῖπε, τὴν τε τοῦ Λαζάρου τὴν αὐτίκα μάλα ἐκδησομένην καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης τοῖς μακροῖς ὕστερον ἐσομένην χρόνοις, ταύτην μὲν ἀπὸ τοῦ παραλύτου πισιοῦται καὶ τῆς ἐγγύτητος τοῦ και-
 15 ροῦ, λέγων, «Ἐρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν»· ἐκείνην δέ, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Λάζαρον ἀνασιτάσεως, διὰ τῶν ἤδη γινομένων τὰ μηδέπω γενόμενα ὑπ' ὄψιν ἄγων. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ ποιοῦντα αὐτὸν ἔστιν ἰδεῖν, δύο τιθέντα προορήσεις ἢ καὶ τρεῖς, καὶ τὰ ἐσόμενα ἀπὸ τῶν γινομένων ἀεὶ πι-
 20 σιούμενον.

4. Ἄλλ' ὅμως τοσαῦτα καὶ εἰπὼν καὶ ποιήσας, ἐπειδὴ τέως ἀσθενέστεροι ἦσαν, οὐκ ἀρκεῖται τούτοις, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐπάγει ρημάτων αὐτῶν κατασιέλλει τὴν φιλονεικίαν, λέγων· «Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέν. Καθὼς
 25 ἀκούω, κρίνω, καὶ ἢ κρίσις ἢ ἐμὴ δίκαια ἐστίν, διὸ οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Ἐπειδὴ γὰρ ξένα τινὰ καὶ παρηλλαγμένα παρὰ τοὺς προφήτας ἐδόκει λέγειν (ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔλεγον, διὸ ὁ Θεὸς

μπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου. Καθὼς ἀκούω κρίνω καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιδιώκω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, πὺ μὲ ἔστειλε. Καὶ ὅμως δὲν εἶχε δώσει ἤδη μικρὰν ἀποδείξιν τῆς ἀναστάσεως, ἀφοῦ ἐθεράπευσε τὸν παράλυτον. Δι' αὐτὸ μάλιστα δὲν εἶχεν ὁμιλήσει προηγουμένως περὶ ἀναστάσεως, παρὰ μόνον ἀφοῦ ἔκαμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπολείπεται πολὺ τῆς ἀναστάσεως. Καὶ τὴν κρίσιν ὑπηνίχθη τότε, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σώματος τοῦ παραλύτου, ὅταν τοῦ εἶπεν· «Ίδές, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἀμαρτάνῃς πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ τίποτε χειρότερον». Ἄλλ' ὅμως προαναγγέλλει καὶ τοῦ Λαζάρου τὴν ἀνάστασιν καὶ τῆς οἰκουμένης.

Καὶ ἐπειδὴ προεἶπε δύο ἀναστάσεις, δηλαδὴ καὶ ἐκείνην τοῦ Λαζάρου, ἡ ὁποία ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐγίνετο, καὶ τῆς οἰκουμένης, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου, τὴν μὲν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου ἀποδεικνύει ἀπὸ τὸν παράλυτον καὶ ἀπὸ τὴν προσέγγισιν τοῦ καιροῦ λέγων, «Ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθε», τὴν δὲ ἀνάστασιν τῆς οἰκουμένης ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, φέρων ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ἐκεῖνα πὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν δι' ἐκείνων πὺ εἶχαν ἤδη γίνει. Καὶ ἠμποροῦμεν νὰ ἰδοῦμεν ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει παντοῦ, θέτει δηλαδὴ δύο ἢ τρεῖς προαναγγελίας καὶ κάμνει πιστευτὰ τὰ μέλλοντα ἀπὸ τὰ ἤδη γενόμενα.

4. Ἐνῶ ὅμως ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἶχε κάμει τόσα πολλά, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν μέχρι τινὸς ἀσθενέστεροι κατὰ τὸ πνεῦμα, δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ λόγια πὺ προσθέτει, καταστέλλει τὴν φιλονικεῖαν των λέγων· «Ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου. Καθὼς ἀκούω, κρίνω καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιδιώκω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου πὺ μὲ ἔστειλεν». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐφαίνετο ὅτι λέγει παράξενα πράγματα καὶ διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ εἶχαν εἰπεῖ οἱ Προφῆται (διότι ἐκεῖνοι ἔλεγαν, ὅτι

ἔστιν ὁ κρίνων τὴν γῆν ἅπασαν, τοιέσι, τὸ ἀνθρώπινον γένος· καὶ τοῦτο ὁ Δαυὶδ πανταχοῦ ἀνακηρύτιον ἔλεγε, «Κρίνει λαοὺς ἐν εὐθύτητι»· καὶ, «Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος»· καὶ οἱ προφηταὶ δὲ πάντες
 5 καὶ ὁ Μωϋσῆς· ὁ δὲ Χριστὸς ἔλεγεν, «Ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ», ἰκανὸν δὲ τοῦτο ἦν θορυβῆσαι τὸν ἀκούοντα τότε Ἰουδαῖον καὶ παρασκευάσαι πάλιν ἀντίθεον αὐτὸν ὑποπιεῦειν), σφόδρα ἐνιαῦθα συγκαταβαίνει τῷ λόγῳ καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἀπῆται αὐτῶν ἢ ἀ-
 10 σθένεια, ὥστε τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ὑποψίαν πρόρριζον ἀνελεῖν, καὶ φησιν· «Ἐγὼ οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαντοῦ ποιεῖν οὐδέν»· τοιέσι, οὐδὲν ξένον, οὐδὲ παρηλλαγμένον, οὐδὲ ὁ μὴ βούλειται ὁ Πατὴρ, παρ' ἐμοῦ γινόμενον ὄψεσθε, ἢ λεγόμενον ἀκούσεσθε.

15 Καὶ πρότερον εἰπὼν, διὲ Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν, καὶ δείξας διὲ ἄνθρωπον αὐτὸν τέως ὑπώπιενον, οὕτω καὶ ἐνιαῦθα προσείθησιν. Ὡπερ οὖν ἀνωτέρω εἰπὼν, «Ὁ ἀκηκόαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὁ ἐώρακαμεν, μαρτυροῦμεν»· καὶ ὁ Ἰωάννης, «Ὁ ἐώρακε, μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ
 20 οὐδεὶς λαμβάνει»· περὶ ἀκριβοῦς δὲ ἀμφοτέρω εἴρηται γνώσεως, οὐχ ἀπλῶς περὶ ἀκοῆς καὶ ὄψεως· οὕτω καὶ ἐνιαῦθα ἀκοὴν εἰπὼν, οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ διὲ ἀδύνατον ἄλλο τι θελῆσαι αὐτόν, ἢ ὅπερ ὁ Πατὴρ.

Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτω σαφῶς (οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο ἐξ
 25 εὐθείας τέως οὕτως ἀκούοντες)· ἀλλὰ πῶς; Συγκαταβατικῶς καὶ ἀνθρωπίνως σφόδρα· «Καθὼς ἀκούω», κρίνω. Πάλιν οὐ διδασκαλίαν λέγων ἐνιαῦθα (οὐ γὰρ εἶπε, Καθὼς διδάσκομαι, ἀλλὰ, «Καθὼς ἀκούω»), ἀλλ' οὐδὲ ὡς δεόμενος ἀκροάσεως ταῦτά φησιν (οὐ γὰρ μόνον τοῦ δι-
 30 δάσκεσθαι ἀνευδεῆς ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δεῖσθαι ἀκούειν),

ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κρίνει ὅλην τὴν γῆν, δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος, πρᾶγμα ποὺ ὁ Δαυῖδ προέλεγε παντοῦ· «Θὰ κρίνη λαοὺς μεῖς ἰσότητα»⁹, καὶ «ὁ Θεὸς εἶναι δικαστῆς δίκαιος, δυνατὸς καὶ ὑπομονητικὸς»¹⁰, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα,, ἀλλ’ ἔχει δώσει εἰς τὸν Υἱὸν τὴν κρίσιν», ἦτο δὲ τοῦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ ἀναστατώσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ὑποπτον ὡς ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ), δι’ αὐτὸ ἐδῶ φροντίζει πολὺ διὰ τὰ λόγια του καὶ μάλιστα τόσο ὅσον ἀπῆτει ἡ πνευματικῆ των ἀδυναμία ὥστε νὰ ξερριζώσῃ αὐτὴν τὴν καταστρεπτικὴν των ὑποψίαν καὶ λέγει· «Ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου», δηλαδὴ κανὲν παράξενον ἢ διαφορετικόν, οὔτε κάτι ποὺ δὲν θέλει ὁ Πατὴρ θὰ μεῖς ἰδῆτε νὰ κάμνω ἢ θ’ ἀκούσετε νὰ λέγω.

Ἄλλ’ ἐπειδὴ προηγουμένως εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶχεν ἀποδείξει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἐθεώρουν ἤδη ὡς ἀπλοῦν ἄνθρωπον, δι’ αὐτὸ ἐπρόσθεσεν ἐδῶ, ἐκεῖνο ποὺ εἶπε προηγουμένως· «Δι’ ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἀκούσει ὁμιλοῦμεν καὶ μαρτυροῦμεν δι’ ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἰδεῖ». Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης εἶχεν εἰπεῖ· «Δι’ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἰδεῖ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν του κανεῖς δὲν δέχεται». Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ περι βεβαίας γνώσεως καὶ ὄχι ἀπλῶς περι ἀκοῆς καὶ ὀράσεως. Ἔτσι καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ὅταν ὁμιλῆ περι ἀκοῆς, θέλει νὰ ἐξηγήσῃ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ θέλῃ κάτι ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ θέλει καὶ ὁ Πατὴρ.

Δὲν τὸ εἶπεν ὁμοίως τόσο καθαρὰ (διότι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν ν’ ἀνεχθοῦν καθόλου τοῦτο, ἐὰν τὸ ἔλεγεν ἀνοικτά). Ἄλλὰ μεῖς ποῖον τρόπον; Πάρα πολὺ συγκαταβατικὰ καὶ ἀνθρώπινα· «Καθὼς ἀκούω, κρίνω». Χωρὶς νὰ κάμνῃ πάλιν διδασκαλίαν ἐδῶ (διότι δὲν εἶπε, Καθὼς διδάσκομαι, ἀλλὰ «Καθὼς ἀκούω»), ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην διδασκαλίας εἶπε ταῦτα (διότι ὄχι μόνον δὲν εἶχεν ἀνάγκην διδασκάλου, ἀλλ’ οὔτε ἀκροάσεως), ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε ν’

τὴν δὲ ὁμόνοιαν δηλῶν καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς ψῆφου.
 Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν Οὕτω κρίνω, ὡς ἂν εἰ αὐτὸς ὁ
 Πατὴρ ἦν ὁ κρίνων. Εἶτα ἐπάγει, «Καὶ οἶδα διὴ κρίσις
 ἢ ἐμὴ δικαία ἐστίν, διὸ οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ
 τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με».

Τί λέγεις; ἔχεις γὰρ θέλημα ἕτερον παρὰ τὸν Πατέ-
 ρα; Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ εἶπας, «Καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἑσμεν»
 καὶ πάλιν, ἐπὶ θελήματος λέγων καὶ ὁμονοίας· «Δὸς αὐτοῖς,
 ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσι», τοιτέστιν, ἐν τῇ περὶ ἡμῶν
 10 πίσει. Ὁρᾷς διὸ τὰ μάλιστα δοκοῦντα εἶναι ταπεινά, ταῦτά
 ἐστὶν ὅπερ ἔχει ἐγκεκρυμμένον τὸ ὑψηλὸν νόημα; Ὁ γὰρ
 αἰνίττειται, τοιοῦτόν ἐστιν διὸ οὐκ ἄλλο μὲν τοῦ Πατρὸς
 τὸ θέλημα, ἄλλο δὲ τὸ αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ μιᾶς διανοίας ἐν
 θέλημα, οὕτως ἐμοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς. Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ
 15 τοσαύτην εἶπε συνάφειαν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τού-
 τω κέχρηται τὸ ὑποδείγματι ὁ Παῦλος, λέγων «Τίς γὰρ
 οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ
 ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν,
 εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ».

20 Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἢ τοῦτό φησιν, διὸ Οὐκ ἔστι μοι θέ-
 λημα ἕτερον καὶ ἴδιον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἴ τι ἐκεῖνος
 βούλεται τοῦτο καὶ ἐγὼ καὶ εἴ τι ἐγὼ, τοῦτο καὶ ἐκεῖνος.
 Ὡσπερ οὖν τῷ Πατρὶ οὐδεὶς ἂν ἐγκαλέσειε κρίνοντι, οὕτως
 οὐδὲ ἐμοί· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς γνώμης ἑκατέρω ἢ ψῆφος
 25 φέρεται. Εἰ δὲ ἀνθρωπινώτερον ταῦτα διαλέγεται, μὴ θαυ-
 μάσης. Ἀνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἔτι ἐνόμιζον εἶναι ψιλόν.
 Διὸ χρὴ μάλιστα ἐν τοῖς τοιούτοις μὴ τὰ λεγόμενα ἐξετάζειν
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκροωμένων προστιθέναι,

ἀποδείξῃ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν ἰσότητα τῆς κρίσεως μὲ τὸν Πατέρα. Τὸ νόημα τῶν λόγων του εἶναι τὸ ἐξῆς: Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κρίνω, σὰν νὰ κρίνῃ ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ. Ἔπειτα προσθέτει· «Καὶ γνωρίζω ὅτι ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιζητῶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου πού μὲ ἔστειλεν».

Τί λέγεις; Μήπως ἔχεις διαφορετικὸν θέλημα ἀπὸ τὸν Πατέρα; Καὶ εἰς ἄλλο μέρος εἶπες εἰπεῖ, «Καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ εἴμεθα ἓνα», ὅταν ὁ λόγος ἦτο πάλιν περὶ θαλήματος καὶ ὁμονοίας. «Δῶσε εἰς αὐτούς, ὥστε αὐτοὶ μὲ ἡμᾶς νὰ εἶναι ἓνα», δηλαδὴ εἰς τὴν πίστιν πρὸς ἡμᾶς. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι αὐτὰ πού φαίνονται, ὅτι εἶναι ἀπλοϊκά, αὐτὰ ἀκριβῶς εἶναι πού κρύπτουν τὸ ὑψηλὸν νόημα; Ἐκεῖνο δηλαδὴ πού ὑπαινίσσεται, εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ ἄλλο τὸ ἰδικόν του, ἀλλὰ ἓνα καὶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα καὶ τοῦ Πατρὸς, σὰν νὰ εἶναι θέλημα μιᾶς σκέψεως. Καὶ μὴ ἀπορήσης, ἐπειδὴ ἔδειξε τόσον στενὴν σχέσιν. Διότι καὶ ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ τὸ ἴδιο παράδειγμα περὶ τοῦ Πνεύματος λέγων· «Ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ξέρει τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, παρὰ μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι μέσα του; Ἔτσι καὶ τί εἶναι ὁ Θεὸς κανεῖς δὲν ξέρει παρὰ μόνον τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ἐπομένως ὁ Χριστὸς δὲν λέγει τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ· Δὲν ἔχω ἄλλο θέλημα καὶ διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅ,τι θέλει ἐκεῖνος, τὸ ἴδιο θέλω καὶ ἐγὼ καὶ ὅ,τι θέλω ἐγὼ, τὸ ἴδιο θέλει καὶ ἐκεῖνος. Καὶ ὅπως δὲν θὰ ἠμπορέσῃ κανεῖς νὰ ἐγκαλέσῃ τὸν Πατέρα διὰ νὰ τὸν κρίνῃ, ἔτσι δὲν θὰ ἠμπορέσῃ καὶ ἐμέ. Διότι ἡ κάθε μία ἀπὸ τὰς δύο ἀποφάσεις κρίνεται ἀπὸ τὴν ἰδίαν γνώμην. Μὴ ἀπορήσης, ἐπειδὴ διαπραγματεύεται ταῦτα κατὰ τρόπον ἀνθρωπινώτερον. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐνόμιζαν ὅτι εἶναι ἀπλοῦς ἄνθρωπος. Δι' αὐτὸ μάλιστα πρέπει εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς νὰ μὴ ἐξετάζωμεν μόνον τὰ λόγια ἀλλὰ νὰ προσθέτωμεν καὶ τὴν γνώμην τῶν ἀκροατῶν καὶ

καὶ οὕτω τῶν λεγομένων ἀκούειν, ὡς πρὸς ἐκείνην εἰρημέ-
νων ὑπόνοιαν· ἐπεὶ πολλὰ ἔφεται τὰ ἄισοπα.

Σκόπει γάρ· Εἶπεν, «Οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν».
Οὐκοῦν ἕτερόν ἐστι τὸ αὐτοῦ θέλημα, καὶ σφόδρα ἀποδέον
δ καὶ οὐδὲ ἀπλῶς ἀποδέον, ἀλλ' οὐδὲ ὠφέλιμον οὕτως. Ἐπεὶ
εἰ σωτηριῶδες ἦν καὶ συμβαῖνον τῷ τοῦ Πατρὸς, τίνας
ἔνεκεν αὐτὸ οὐ ζητεῖς; Ἄνθρωποι μὲν γὰρ εἰκότως ἂν τοῦ-
το λέγοιεν, ὡς πολλὰ θελήματα ἔχοντες παρὰ τὰ τῷ Θεῷ
δοκοῦντα· σὺ δὲ τίνας ἔνεκεν τοῦτο φῆς, κατὰ πάντα ἔοικῶς
10 τῷ Πατρί; Τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἀνδρὸς ἠκριβωμένου καὶ ἑστιαυ-
ρωμένου εἶποι τις ἂν εἶναι τὸ ρῆμα.

Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος οὕτως ἑαντιὸν ἐκέρασε τῷ θελήματι
τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰπεῖν, «Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ
Χριστός», πῶς ὁ πάντων Δεσπότης εἶπεν ἂν, ὅτι «Οὐ ζητῶ
15 τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με», ὡς
ἑτέρου ὄντιος ἐκείνου; Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησιν; Ὡς ἐπ' ἀνθρώ-
που προσάγει τὸν λόγον καὶ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκρω-
μένων φθέγγεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν ἀπέδειξε
τὰ λεγόμενα, τὰ μὲν θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωπίνως διαλε-
20 χθεῖς, πάλιν ὡς ἄνθρωπος κατὰσκευάζει τὰ αὐτὰ καὶ λέγει,
δι «Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δίκαια ἐστί». Καὶ πόθεν δῆλον; «Ὅτι
οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός
με». Ὡσπερ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων ὁ φιλαυτίας ἀπηλλαγμένος,
οὐκ ἂν ἔχοι δικαίως ἐγκαλεῖσθαι ὡς παρὰ τὸ δέον δικά-
25 σας, οὕτως οὐδὲ ἐμοὶ νῦν δυνήσεσθε ἐπιτιμᾶν. Ὁ μὲν γὰρ
θέλων τὰ ἑαντιοῦ σιῆσαι, ἴσως ὑποπιευθείη ἂν παρὰ πολλῶν
ταύτη παραφθεῖρειν τὸ δίκαιον· ὁ δὲ μὴ τὰ ἑαντιοῦ σκοπῶν,
τίνα ἂν ἔχοι πρόφασιν τοῦ μὴ τὰ δίκαια ψηφίσασθαι;

νὰ δεχώμεθα ἔτσι τὴν ἀπάντησιν σὰν νὰ ἔχη δοθῆ σύμφω-
να μὲ αὐτὴν τὴν γνώμην. Διότι ἄλλως θ' ἀκολουθήσουν
πολλὰ ἄτοπα.

Σκέψου λοιπόν. Ὁ Χριστὸς εἶπε· «Δὲν ζητῶ τὸ ἰδικόν
μου θέλημα». Ἐπομένως ἄλλο εἶναι τὸ ἰδικόν του θέλημα
καὶ μάλιστα πολὺ κατώτερον. Καὶ ὄχι μόνον κατώτερον,
ἀλλ' οὔτε τόσο ὑφέλιμον. Ἐπειδὴ, ἂν ἦτο σωτήριο καὶ
συνεφώνει μὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, διὰ ποῖον λόγον δὲν
τὸ ζητεῖς; Δηλαδὴ οἱ μὲν ἄνθρωποι δικαίως ἤμποροῦν νὰ
ἰσχυρισθοῦν τοῦτο, διότι ἔχουν πολλὰ θελήματα, πού δὲν
εἶναι ἀρεστὰ εἰς τὸν Θεόν. Σὺ δὲ πού εἶσαι καθ' ὅλα ὁ-
μοιος μὲ τὸν Πατέρα, διὰ ποῖον λόγον ἰσχυρίζεσαι τοῦτο;
Διότι θὰ ἤμποροῦσε νὰ παρατηρήσῃ κανεῖς, ὅτι αὐτὸς ὁ
λόγος δὲν ἀρμόζει εἰς ἕναν ἀνεπλήλητον ἄνθρωπον καὶ ὁ
ὁποῖος μάλιστα ἐσταυρώθη.

Διότι, ἂν ὁ Παῦλος συνέδεσε τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὸ
θέλημα τοῦ Θεοῦ τόσο στενά, ὥστε νὰ τονίσῃ, «Δὲν ζῶ δὲ
πλέον ἐγώ, ἀλλὰ ζῆ μέσα μου ὁ Χριστός»¹¹, πῶς θὰ ἔλεγεν
ὁ Κύριος ὄλων, «Δὲν ζητῶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ
θέλημα ἐκείνου πού μὲ ἔστειλε», σὰν ἐκεῖνος νὰ ἦτο ἄλ-
λος; Τί σημαίνει λοιπόν αὐτὸ πού λέγει; Ὅμιλεῖ σὰν ἄν-
θρωπος καὶ ἐκφράζεται σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν τῶν
ἀκροατῶν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἀπεδείχθη,
ὅτι ἄλλα μὲν τὰ εἶπεν ὡς Θεός, ἄλλα δὲ ὡς ἄνθρωπος, πάλιν
ὡς ἄνθρωπος τὰ προβάλλει καὶ λέγει· «Ἡ ἰδική μου
κρίσις εἶναι δικαία». Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; «Διότι
ὅπως ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸ
πάθος τῆς φιλαυτίας δὲν ἤμπορεῖ δικαίως νὰ κατηγορηθῆ,
ὅτι δικάζει ἀδίκως, ἔτσι δὲν θὰ ἤμπορέσετε τώρα νὰ μὲ κα-
τηγορήσετε. Διότι ἐκεῖνος πού θέλει νὰ ἰκανοποιήσῃ τὰ
προσωπικά του, ἤμπορεῖ ἴσως νὰ δώσῃ εἰς πολλοὺς τὴν ὑ-
ποψίαν ὅτι ἔτσι φθείρει τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλ' ἐκεῖνος πού
δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰ προσωπικά του ποῖαν αἰτίαν ἔχει διὰ
νὰ μὴ ἀποφασίσῃ δίκαια;

Τοῦτον τοίνυν τὸν λογισμὸν καὶ ἐπ' ἐμοῦ ἐξειάζειε. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγον μὴ ἀπεισιάλθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς μηδὲ εἰς ἐκεῖνον τὴν δόξαν τῶν γινομένων ἀνέφερον, ἴσως ἂν τις ὑμῶν ὑπενόησεν, διὸ βουλόμενος ἐμαντὸν ποιῆσαι λαμπρόν, οὐ λέγω τὰ ὄντα· εἰ δὲ ἐτέρω λογίζομαι καὶ ἀνατίθημι τὰ γινόμενα, τίνος ἔνεκεν, ἢ πόθεν ἂν ἔχοιτε ὑποπιεῦειν τὰ λεγόμενα; Ὁρᾷς οἱ τὸν λόγον κατεβίβασε καὶ πόθεν τὴν κρίσιν τὴν ἑαυτοῦ δικαίαν εἶναι ἔφησεν, ὅθεν ἂν καὶ τῶν πολλῶν εἰς ἀπολογούμενος εἶπεν; ὁρᾷς, ὁ πολλάκις εἶπον, πῶς 10 διαλάμπει σαφῶς; Τί δὲ εἶπεν; Ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς ταπεινότητος τῶν λέξεων, αὕτη μάλιστα πείθει τοὺς νοῦν ἔχοντας, μὴ ἐκ προχείρου δεχόμενος τὰ λεγόμενα καταπίπτειν, ἀλλὰ παρασκευάζειν μᾶλλον ἐπὶ τὸ ὕψος τῶν νοημάτων ἐλθεῖν· αὕτη καὶ τοὺς χαμαὶ συρομένους τότε με- 15 τὰ πολλῆς κατὰ μικρὸν ἀνίστησι τῆς εὐκολίας.

5. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, παρακαλῶ, μὴ παραιρέχωμεν ἀπλῶς τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας ἐξειάζομεν ἅπαντα, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν λεγομένων πανταχοῦ σκοπῶμεν· μηδὲ νομίζομεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς ἀπολογίαν 20 τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἀπλότητα. Οὐ γὰρ ἀκεραίους ἐκέλευσε μόνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ φρονίμους. Ἀσκῶμεν τοίνυν μετὰ τῆς ἀπλότητος καὶ τὴν φρόνησιν καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ θείου κατορθωμάτων· καὶ δικάζομεν ἑαυτοῖς ἐνταῦθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν ἴσως καὶ τοιοῦτοι 25 γινώμεθα περὶ τοὺς δούλους, οἷον βουλόμεθα περὶ ἡμᾶς γενέσθαι τὸν Δεσπότην ἡμῶν. «Ἄφες γὰρ ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν».

Καὶ οἶδα μὲν, διὸ οὐ φέρει πρῶως πλητιομένη ἡ ψυ-

12. Ματθ. 10, 16.

13. Αὐτόθι 6, 12.

Ἐξετάσατε λοιπὸν αὐτὸν τὸν συλλογισμὸν ποῦ μὲ ἀφορᾷ. Διότι, ἐὰν μὲν ὁ σᾶς ἔλεγα ὅτι δὲν ἔχω ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, δὲν θὰ ἀπέδιδα εἰς ἐκείνον τὴν δόξαν τῶν ὄσων ἔχουν γίνεαι καὶ ἴσως κάποιος ἀπὸ σᾶς νὰ ὑποψιάζετο, ὅτι δὲν λέγω τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ θέλω νὰ δοξάσω τὸν ἑαυτὸν μου. Ἐὰν ὅμως σκέπτομαι καὶ ἀποδίδω αὐτὰ ποῦ ἔγιναν εἰς ἄλλον, διὰ ποίαν αἰτίαν ἢ ἀπὸ ποῦ ἠμπορεῖτε νὰ ὑποπτέυεσθε τὰ λόγια μου; Βλέπεις πῶς κατεβίβασε τὸν λόγον καὶ μὲ ποῖον τρόπον ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἰδική του κρίσις εἶναι δικαία, ὅπως θὰ τὸ ἀπεδείκνυε καὶ ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ἐὰν ἀπελογεῖτο; Βλέπεις, πῶς λάμπει καθαρά, αὐτὸ ποῦ εἶπα πολλὰς φορές; Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ εἶπα; Ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ ἀπλοῦστευσις τῶν λέξεων, αὐτὴ πείθει πάρα πολὺ τοὺς νουνεχεῖς, ὥστε νὰ μὴ καταβάλλωνται, ὅταν δέχωνται λόγους ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλὰ νὰ ἐτοιμάζωνται ν' ἀνέλθουν μᾶλλον εἰς τὸ ὕψος τῶν σκέψεων. Αὐτὴ καὶ ἐκείνους ποῦ σύρονται εἰς τὴν γῆν, τοὺς ἀνυψώνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖ μὲ μεγάλην εὐκολίαν.

5. Ἐχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά, παρακαλῶ νὰ μὴ κοιτάζωμεν ἐπιπολαίως αὐτὰ ποῦ ἔχουν λεχθῆ, ἀλλὰ ὅλα γενικὰ νὰ τὰ ἐξετάζωμεν μὲ προσοχὴν καὶ νὰ προσέχωμεν παντοῦ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν λέγονται. Οὔτε νὰ νομίζωμεν, ὅτι ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀφέλεια εἶναι ἀρκετὴ πρὸς δικαιολογίαν μας. Διότι ὁ Χριστὸς μᾶς συνέστησε νὰ εἴμεθα ὄχι μόνον φρόνιμοι ἀλλὰ καὶ ἄκακοι¹². Ἄς ἀσκοῦμεν λοιπὸν μαζὶ μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν φρόνησιν τόσον εἰς τὰ δόγματα ὅσον καὶ εἰς τὰς πράξεις τοῦ βίου. Καὶ ἄς δικάζωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν, διὰ νὰ μὴ δικασθῶμεν μὲ αὐτὸν τὸν κόσμον εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἄς συμπεριφερθῶμεν ἔτσι πρὸς τοὺς δούλους, ὅπως θὰ ἠθέλαμεν νὰ συμπεριφερθῆ πρὸς ἡμᾶς ὁ Κύριός μας. «Συγχώρησε ὅτι κακὸν ἔχομεν κάμει, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους ποῦ μᾶς ἔχουν κάμει κακόν»¹³.

Γνωρίζω βέβαια, ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ὑποφέρει ἡσυχὰ τὴν

χή· ἀλλ' ἐὰν ἐννοήσωμεν δι' οὐχὶ τῷ λελυπηκότι, ἀλλ' ἐαυτοῖς χαριζόμεθα, ταχέως ἀφήσομεν τὸν ἴον τῆς ὀργῆς. Καὶ γὰρ ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια μὴ συγχωρήσας τῷ πεπλημμεληκότι οὐ τὸν ὁμόδουλον ἠδίκησεν, ἀλλ' ἐαυτὸν τοῖς μυριοῖς
 5 ταλάντοις ὑπεύθυνον ἐποίησεν, ὧν πρότερον τὴν ἄφεσιν ἔλαβεν.

Ὅταν οὖν ἐτέροις μὴ ἀφῶμεν, ἐαυτοῖς οὐκ ἀφίεμεν. Μὴ τοίνυν τῷ Θεῷ λέγωμεν μόνον, Μὴ μνησθῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐαυτοὺς ἕκαστοι λέγοντες,
 10 μὴ μνησθῶμεν τῶν ἁμαρτημάτων τῶν συνδούλων τῶν εἰς ἡμᾶς γεγεννημένων. Καὶ γὰρ οὐ πρότερον δικάζεις τοῖς σοῖς, καὶ τότε ἔπεται ὁ Θεός· οὐ τὸν νόμον γράφεις τὸν περὶ ἀφέσεως καὶ τιμωρίας, καὶ τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἐκφέρεις ψῆφον. Οὐκοῦν καὶ τοῦ μνησθῆναι καὶ τοῦ μὴ μνησθῆναι
 15 τὸν Θεὸν οὐ κύριος εἶ.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἀφεῖναι κελεύει, ἐὰν τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀφεῖναι ἀλλ' ὥστε μηδὲ λείψανα μένειν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὐ μόνον οὐκ ἤνεγκεν εἰς μέσον ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς αὐτοὺς πε-
 20 πλημμεληκότας ἀνέμνησεν, οὐδὲ εἶπε, Τὰ καὶ τὰ ἡμαρτιες· ἀλλὰ καὶ ἀφῆκε καὶ ἐξήλειψε τὸ χειρόγραφον, μηδὲ λογισάμενος τὰ παραπτώματα, καθὼς καὶ τοῦτο Παῦλος ἐδήλωσε. Τοῦτο δὴ ποιῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἀπὸ τῆς διανοίας ἐξαλείφωμεν ἅπαντα. Καὶ μὲν ἀγαθὸν τι γεγεννημένον ἢ παρὰ τοῦ
 25 λελυπηκότος, τοῦτο λογισώμεθα μόνον· ἂν δὲ λυπηρὸν καὶ ἐπαχθές, ἐκβάλωμεν οὕτω καὶ ἐξαλείψωμεν, ὥστε μηδὲ ἵχνος ἐναπομένειν. Εἰ δὲ μηδὲν ἀγαθὸν ἡμῖν γέγονε παρὰ τούτου, πάλιν ὁ μισθὸς μείζων συγχωροῦσιν ἡμῖν, καὶ πλείων ἢ εὐδοκίμησις.

30 Ἄλλοι δι' ἀγρουπνίας καὶ χαμευνίας καὶ μυρίας ταλαι-

ἀδικίαν. Ἄλλ' ἐὰν σκεφθῶμεν, ὅτι κάμνομεν χάριν ὄχι εἰς ἐκεῖνον ποῦ μᾶς ἔχει βλάβει, ἀλλ' εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, ταχέως θὰ ἀφήσωμεν τὸ δηλητήριον τῆς ὀργῆς. Διότι ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐχάρισε τὰ ἑκατὸ δηνάρια εἰς τὸν ὀφειλέτην του, δὲν ἔκαμεν ἀδικίαν εἰς βάρος τοῦ ὀμοδούλου του, ἀλλὰ κατέστησε τὸν ἑαυτὸν του ὑπεύθυνον χιλίων ταλάντων, διὰ τὰ ὁποῖα προηγουμένως εἶχε λάβει τὴν συγχώρησιν.

Ὅταν λοιπὸν δὲν συγχωροῦμεν τοὺς ἄλλους, δὲν συγχωροῦμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας. Νὰ μὴ λέγωμεν ἐπομένως εἰς τὸν Θεόν. Μὴ ἐνθυμηθῆς τὰς ἁμαρτίας μας, ἀλλὰ καὶ ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς νὰ λέγῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, Μὴ ἐνθυμηθῆς τὰς ἁμαρτίας ποῦ ἔχουν κάμει εἰς ἐσὲ οἱ ὀμόδουλοί σου. Διότι πρῶτα σὺ δικάζεις τὰ ἰδικά σου καὶ ἔπειτα ἀκολουθεῖ ὁ Θεός. Διότι σὺ γράφεις τὸν νόμον περὶ συγχωρήσεως καὶ τιμωρίας καὶ σὺ ἀποφασίζεις περὶ αὐτῶν. Ἐπομένως ἀπὸ σένα ἐξαρτᾶται νὰ ἐνθυμηθῆ ἢ νὰ μὴ ἐνθυμηθῆ ὁ Κύριος.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος συνιστᾷ νὰ συγχωρῶμεν, ἂν κάποιος ἔχει κάποιο παράπονον ἐναντίον ἄλλου. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς ὄχι μόνον δὲν ἀπεκάλυψε τὰς ἁμαρτίας μας, ἀλλ' οὔτε μᾶς ὑπενθύμισεν ὅτι ἔχομεν ἁμαρτήσῃ οὔτε εἶπεν αὐτὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα ἔχεις κάμει, ἀλλὰ τὰ συνεχώρησε καὶ κατέστρεψε τὸ χειρόγραφον χωρὶς νὰ λογαριάσῃ τὰ παραπτώματά μας, καθὼς ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος¹⁴. Αὐτὸ λοιπὸν ἃς κάμνωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἃς ἐξαλείψωμεν ἀπὸ τὸν νοῦν μας ὅλα¹⁵. Καὶ ὅ,τι καλὸν ἔχει γίνεαι εἰς ἡμᾶς ἀπὸ αὐτὸν ποῦ μᾶς ἔβλαψεν, αὐτὸ μόνον ἃς σκεπτόμεθα, ὅ,τι λυπηρὸν καὶ μισητόν, ἃς τὸ ἀποβάλλωμεν καὶ ἃς τὸ ἐξαφανίσωμεν, ὥστε νὰ μὴ ἀπομένῃ οὔτε ἴχνος. Ἄν ὅμως δὲν μᾶς ἔχη κάμει κανένα καλόν, πάλιν ἢ ἀμοιβὴ μας θὰ εἶναι μεγάλη καὶ περισσότερος ὁ ἔπαινος, ἂν τὸν συγχωρήσωμεν.

Ἄλλοι ἐξαλείφουν τὰ ἁμαρτήματά των μὲ τὴν ἀγρυπνίαν, μὲ τὸ νὰ κοιμῶνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ μὲ ἀπείρους

15. Αὐτόθι 2, 14.

πωρίας ἐξαλείφουσι τὰ ἁμαρτήματα· σοὶ διὰ τῆς εὐκολωτε-
 ρας ὁδοῦ, τοῦ μὴ μνησικακεῖν λέγω, πάντα ἔξεσιν ἀφανίσει
 τὰ πλημμεληθέντα. Τί τοίνυν κατὰ σαντιοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς, ὡς
 οἱ μαινόμενοι καὶ παραπαίοντες, καὶ τῆς μελλούσης σεαντὸν
 5 ἐκβάλλεις ζωῆς, δέον πάντα πράττειν, ὥστε αὐτῆς ἐπιτυχεῖν;
 Εἰ γὰρ ἡ παροῦσα οὕτω ποθεινὴ, τί ἂν εἶποι τις περὶ ἐκεί-
 νης, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ σιναγμός; Ἐκεῖ δεῖ-
 σαι θάνατον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ πέρας ἐκείνων ὑποπιεῦσαι τῶν
 ἀγαθῶν. Μακάριοι καὶ τρισομακάριοι καὶ πολλάκις τοῦτο,
 10 οἱ τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀπολαύοντες λήξεως· ὥσπερ οὖν
 ἄθλιοι καὶ τρισάθλιοι καὶ μυριάκις τοῦτο, οἱ τῆς μακαριό-
 τητος ἐκείνης ἐαντιοῦς ἐκβάλλοντες.

Καὶ τί ποτέ ἐστι, φησί, τὸ ποιοῦν ἡμᾶς ἀπολαῦσαι τῆς
 ζωῆς ἐκείνης; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ δικάζοντος, νεανίσκῳ
 15 τινὶ διαλεγομένου περὶ τούτων. Ἐπειδὴ γὰρ ἠρώτησεν ἐ-
 κείνος, «Τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;», εἰπὼν ὁ
 Χριστὸς αὐτῷ τὰς ἄλλας ἐντολάς, κατέληξεν εἰς τὴν τοῦ
 πλησίον ἀγάπην. Καὶ τάχα ἐρεῖ τις τῶν ἀκουόντων, κατὰ τὸν
 πλούσιον ἐκείνον, διὸ Καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἐφυλαξάμεθα· οὐδὲ
 20 γὰρ ἐκλέψαμεν, οὐκ ἐφρονεύσαμεν, οὐκ ἐμοιχεύσαμεν. Ἄλλ’
 οὐ δῆπου καὶ τοῦτο εἰπεῖν δυνήσοι, διὸ ἠγάπησας τὸν πλη-
 σίον, ὡς ἀγαπῆσαι ἔδει. Ἡ γὰρ ἐβάσκανέ τις, ἢ ἐκακηγό-
 ρησεν, ἢ οὐκ ἤμυνεν ἀδικουμένῳ, ἢ οὐ μετέδωκε τῶν ὄν-
 των, οὐδ’ ἠγάπησε. Νῦν δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐπέταξεν ὁ Χρι-
 25 στός, ἀλλὰ καὶ ἕτερον. Ποῖον δὲ τοῦτο; «Πώλησόν σου τὰ
 ὑπάρχοντα», φησί, «καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει
 μοι», τὴν διὰ τῶν ἔργων μίμησιν λέγων ἀκολούθησιν.

Τί τοίνυν ἐντεῦθεν μαρθάνομεν; Πρῶτον μὲν, διὸ τὸν

16. Ματθ. 19, 16.

17. Αὐτόθι 19, 21.

ταλαιπωρίας, ἐσὺ ὅμως ἤμπορεῖς διὰ τῆς εὐκολωτέρας ὁδοῦ, δηλαδὴ μὲ τὸ νὰ μὴ μνησικακῆς, νὰ ἐξαφανίσῃς ὅλα αὐτὰ τὰ παραπτώματα. Διατὶ λοιπὸν ὠθεῖς τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου, σὰν τρελλὸς καὶ ἀνόητος, καὶ διατὶ στερεῖς τὸν ἑαυτόν σου ἀπὸ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἐνῶ πρέπει νὰ κάμνῃς τὸ πᾶν διὰ νὰ τὴν ἐπιτύχῃς; Διότι, ἂν ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι τόσο ἐπιθυμητὴ, τί ἤμπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς διὰ τὴν μέλλουσαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔχει φύγει τελείως ὁ πόνος, ἡ λύπη καὶ ὁ ἀναστεναγμός; Ἐκεῖ δὲν ἤμπορεῖς νὰ φοβῆσαι τὸν θάνατον, οὔτε ἤμπορεῖς νὰ ὑποπτευθῆς ὅτι δὲν ὑπάρχει τέλος ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν. Εὐτυχεῖς, τρισευτυχεῖς καὶ πανευτυχεῖς εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἀπολαύουν αὐτὴν τὴν μακαρίαν τύχην, ὅπως ἄθλιοι, τρισάθλιοι καὶ χιλίας φορὰς ἄθλιοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ στεροῦν τὸν ἑαυτόν τους ἀπὸ αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν.

Καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο, θὰ ἐρωτήσῃς, ποὺ θὰ μᾶς κάμῃ ν' ἀπολαύσωμεν τὴν ζωὴν ἐκείνην; Ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν δικαστὴν, ποὺ συνεζήτησε μὲ κάποιον νεαρὸν περὶ αὐτοῦ. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος ἠρώτησεν τὸν Χριστόν, «Τί καλὸν πρέπει νὰ κάμω, διὰ νὰ κληρονομήσω τὴν αἰώνιον ζωὴν;»¹⁶, ἀφοῦ τοῦ εἶπεν ὁ Χριστὸς τὰς ἄλλας ἐντολάς, κατέληξεν εἰς τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ ἴσως νὰ εἰπῇ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς, ὅπως εἶπε καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος· Αὐτὰ ἡμεῖς τὰ ἐτηρήσαμεν, διότι οὔτε ἐκλέψαμεν, οὔτε ἐφόνευσαμεν, οὔτε ἐμοιχεύσαμεν. Δὲν ἤμπορεῖς ὅμως νὰ ἰσχυρισθῆς, ὅτι ἠγάπησες τὸν πλησίον σου, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπήσῃς. Διότι ἢ ἐμίσησες ἢ ἐκατηγόρησες ἢ δὲν ὑπερησπίσθης ἀδικούμενον ἢ δὲν τοῦ προσέφερες ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ σου ἢ δὲν ἠγάπησες. Τώρα ὅμως δὲν διέταξε μόνον αὐτὸ ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο. Ποῖον εἶναι αὐτό; «Πούλησε ὅσα ἔχεις, μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔλα, ἀκολούθηθαι με»¹⁷, ἐννοῶν μὲ τὴν ἀκολούθησιν τὴν μίμησιν μὲ τὰ ἔργα.

Τί διδασκόμεθα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά; Πρῶτον μὲν, ὅτι

μη πάντα ἔχοντα ταῦτα οὐκ ἔνι τῶν πρωτείων ἐπιτυχεῖν τῶν ἐν τῇ λήξει ἐκείνῃ. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν αὐτόν, ὅτι Πάντα ἐποίησα, ὡς καταλελειμμένου μεγάλου τινὸς εἰς τελείαν εὐδοκίμοις, λέγει· «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει μου». Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ἔστι μαθεῖν· δεύτερον δέ, ὅτι καὶ αὐτόν ἐκείνον διήλεγξεν εἰκῆ κομπάζοντα. Ὁ γὰρ ἐν περιουσίᾳ τοσαύτῃ ζῶν, καὶ τοὺς ἄλλους περιορῶν ἐν πενίᾳ, πῶς ἂν τὸν πλησίον ἠγάπησεν; Οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐκεῖνο ἀληθῶς εἶπεν.

Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνο καὶ ταῦτα ποιῶμεν, καὶ σπουδάζομεν τὰ ὄντα κενῶσαι, καὶ τὸν οὐρανὸν κτήσασθαι. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀξιωματὸς τις βιωτικοῦ ὄλην πολλάκις τὴν οὐσίαν ἐπέδωκεν, ἀξιωματὸς τοῦ μέλλοντος ἐνταῦθα μένειν, οὐδὲ πολὺν παραμένοντις χρόνον (πολλοὶ γὰρ καὶ πρὸ πολλοῦ τῆς τελευτῆς ταύτην ἀπεδύσαντιο τὴν ἀρχήν, ἕτεροι δὲ διὰ ταύτην ἐζημιώθησαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν πολλάκις· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ταῦτα εἰδότες, πάντα κενούσιν ὑπὲρ αὐτῆς)· εἰ τοίνυν ὑπὲρ ταύτης τοσαῦτα ποιοῦσιν, ὑπὲρ τῆς μενούσης ἐκείνης, καὶ ἀναφαιρέτου τί γένοιτ' ἂν ἡμῶν ἀθλιώτερον, μηδὲ ὀλίγα προἰεμένων, μηδὲ ταῦτα παρεχόντων ἃ καὶ μικρὸν ὕστερον ὄντες ἐνταῦθα ἀφήσομεν;

Ποίας οὖν ταῦτα οὐκ ἂν εἴη μανίας, ἅπερ ἄκοντες ἀφαιρούμεθα, ταῦτα παρὸν ἐκόντας δοῦναι καὶ μεθ' ἐναντιῶν λαθεῖν μὴ βουληθῆναι; Ἄλλ' εἰ μὲν ἐπὶ θάνατόν τις ἤγειο, εἶτα προῦκκειτο πάντα τὰ ὄντα προέμενον ἀπαλλαγῆναι, καὶ χάριν ἂν τὸ πρᾶγμα ἐνομίσοιμεν· νῦν δὲ παρὸν τὴν ἐπὶ γέεν-

ἐκεῖνος πού δὲν τὰ ἔχει ὅλα αὐτά, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχη τὴν πρώτην θέσιν εἰς ἐκείνην τὴν μακαριότητα. Διότι, ἀφοῦ εἶχεν εἰπεῖ ἐκεῖνος εἰς τὸν Χριστόν· Ὅλα τὰ ἔχω κάμει, σὰν νὰ εἶχε παραλείψει κάτι μεγάλο διὰ τὴν τελείαν ἐπιτυχίαν του, ὁ Χριστὸς τοῦ ἀπήντησεν· «Ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πούλησε ὅλα ὅσα ἔχεις, μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔλα, ἀκολούθησέ με». Τὸ πρῶτον λοιπὸν πού πρέπει νὰ διδαχθοῦμεν, εἶναι αὐτό. Δεύτερον, ὅτι καὶ ἐκεῖνον ἤλεγξε διὰ τὴν ματαίαν ἀλαζονείαν του. Διότι ἐκεῖνος πού ζῆ μέσα εἰς τόσα ἀγαθὰ καὶ ἀνέχεται τοὺς ἄλλους νὰ εἶναι φτωχοί, μὲ ποῖον τρόπον ἠγάπησε τὸν πλησίον του; Οὔτε ἐκεῖνος λοιπὸν ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν.

Ἄλλ' ἡμεῖς ἃς κάμνωμεν καὶ ἐκεῖνο καὶ αὐτὰ καὶ ἃς φροντίζωμεν ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ νὰ ἐξαγοράσωμεν τὸν οὐρανόν. Διότι, ἐὰν κανεὶς διέθεσε πολλὰς φορὰς τὴν περιουσίαν του διὰ ν' ἀποκτήσῃ ἐπίγειον ἀξίωμα, ἀξίωμα πού δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ κρατήσῃ παρὰ μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ ὄχι διὰ πολὺν χρόνον, (διότι πολλοὶ ἀρκετὰ πρὸ τοῦ θανάτου των ἔχασαν τὴν ἐξουσίαν αὐτήν, ἄλλοι δὲ ἔνεκα αὐτῆς ἐτιμωρήθησαν καὶ ἔχασαν πολλὰς φορὰς καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των καὶ ἐνῶ τὰ ξέρουν ὅλα αὐτά, τὰ παραχωροῦν ὅλα πρὸς χάριν τῆς). Ἐὰν λοιπὸν χάριν αὐτῆς τῆς ἐξουσίας κάμνουν ταῦτα, τί ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπὸ ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι χάριν τῆς μονίμου καὶ ἀναφαιρέτου οὔτε ὀλίγα παρέχομεν, οὔτε καὶ δίδομεν ἐκεῖνα πού θὰ τὰ ἀφήσωμεν ἔστω καὶ ἂν εἴμεθα ἐδῶ δι' ὀλίγον χρόνον;

Τί μανία λοιπὸν εἶναι αὐτή, πού μᾶς κάμνει νὰ χάνωμεν ἀκουσίως ἐκεῖνα πού δὲν θέλομεν νὰ δώσωμεν ἐκουσίως καὶ νὰ πάρωμεν μαζί μας; Ἄλλ' ἐὰν κάποιος μᾶς ὠδήγηει εἰς τὸν θάνατον καὶ ἔπειτα μᾶς ἐπρότεινε νὰ μᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ αὐτὸν ἀφοῦ τοῦ χαρίσωμεν ὅλα μας τὰ ὑπάρχοντα, θὰ τὸ ἐθεωρούσαμεν μεγάλην εὐεργεσίαν. Τώρα δὲ πού βαδίζομεν τὴν ὁδὸν πού ὀδηγεῖ εἰς τὴν γέενναν, ἐνῶ μᾶς

ναν ἀγομένους ὁδόν, τὰ ἡμίση δόντας ἐλευθερωθῆναι, αἰρού-
 μεθα καὶ κολάζεσθαι καὶ κατέχειν εἰκῆ τὰ μὴ ἡμέτερα,
 ὥστε τὰ ἡμέτερα προέσθαι. Τίνα οὖν ἔξομεν ἀπολογία; ποί-
 αν συγγνώμην, οὕτως εὐκόλου τειμημένης ἡμῖν ὁδοῦ πρὸς
 5 ζωήν, κατὰ κρημνῶν φερόμενοι, καὶ τὴν ἄκαρπον θαδίζοντες
 ὁδόν, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἐαντιοὺς ἀπο-
 σιερσοῦντες, παρὸν ἀμφοτέρω καρπώσασθαι μετὰ ἀδείας; Ἄλλ'
 εἰ καὶ μὴ πρότερον, κἂν νῦν γοῦν ἀνευέγκωμεν, καὶ ἡμῶν
 αὐτῶν γενόμενοι τὰ παρόντα διαθῶμεν εἰς δέον, ἵνα καὶ τὰ
 10 μέλλοντα μετ' εὐκολίας λάβωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα,
 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

προτείνεται νὰ δώσωμεν τὰ μισὰ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μας διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦμεν, προτιμοῦμεν νὰ τιμωρηθοῦμεν καὶ νὰ κατέχωμεν αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι ἰδικά μας, ὥστε νὰ χάσωμεν τὰ ἰδικά μας. Τί θὰ ἀπολογηθοῦμεν λοιπόν; Ποίας συγχωρήσεως θὰ τύχωμεν, ἐάν, ἐνῶ τόσοσιν εὐκόλη ὁδὸς διὰ τὴν ζωὴν ἔχει ἀνοιχθῆ ἐνώπιόν μας, ὁδηγοῦμεθα εἰς τὸν κρημνὸν καὶ βαδίζωμεν τὴν ἄκαρπον ὁδὸν καὶ στεροῦμεν ἐντελῶς τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ ὅλα τὰ ἐδῶ καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ, ἐνῶ ἤμπορούσαμεν ἐλευθέρως νὰ τὰ ἀπολαύσωμεν; Ἄλλ' ἐάν δὲν τὸ ἐκάμαμεν προηγουμένως ἔστω καὶ τώρα, ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἀφοῦ αὐτοκυριαρχήσωμεν, ἃς διαθέσωμεν τὰ παρόντα ἀγαθὰ μας ὅπως πρέπει, διὰ νὰ λάβωμεν εὐκόλως τὰ μέλλοντα μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

«Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἔμαντοῦ, ἢ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής. Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οἶ-
5 δα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ».

1. Εἴ τις χώραν μεταλλικὴν ἀνορύττειν ἐπιχειροίη, τῆς τέχνης ταύτης ἄπειρος ὢν, χρυσίον μὲν οὐκ ἐργάσεται, πάντα δὲ ἀπλῶς καὶ ὁμοῦ συγχέων, πόνον ἀνόητον ὑπομενεῖ καὶ ἐπιβλαβῆ. Οὕτω καὶ τῶν θείων Γραφῶν οἱ
10 τὴν ἀκολουθίαν οὐκ εἰδότες, οὐδὲ τὰ ἰδιώματα καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς ἐξειάζοντες, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ ἐνὶ τρόπῳ πάντα ἐπιόντες, χρυσοῦ μετὰ γῆς φέροντες, οὐδέποτε τὸν ἐναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν εὐρήσουσι. Ταῦτα δὲ εἶπον νῦν, ἐπειδὴ τὸ προκείμενον ἡμῖν χωρίον ἔχει μὲν πολὺν τὸν
15 χρυσόν, οὐ μὴ κατὰδηλον, ἀλλὰ πολλῇ κατακεχωσμένον ἄνωθεν ἀσαφείᾳ. Διὸ χρὴ διασκάπτοντας καὶ διακαθαίροντας ἐπὶ τὰ γνήσια τῶν νοσημάτων ἐλθεῖν.

Τίς γὰρ οὐκ ἂν εὐθέως θορυβηθεῖη ἀκούων τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἔμαντοῦ, ἢ μαρ-
20 τυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής»; Καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνεται μαρτυρήσας ἐναντιῶ τῆ γοῦν Σαμαρείτιδι διαλεγόμενος ἔλεγεν, «Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι»· καὶ τῷ τυφλῷ ὁμοίως, «Ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστι»· καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιτιμῶν, «Ὑμεῖς λέγετε, ὅτι Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ
25 Θεοῦ εἰμι». Καὶ ἐτέρωθι δὲ πολλαχοῦ τοῦτο ποιεῖ. Ἄν οὖν ἅπαντα ταῦτα ψευδῆ ἦ, τίς ἡμῖν ἔσται σωτηρίας ἐλπίς; Πόθεν δὲ τὴν ἀλήθειαν εὐρήσομεν, διὰν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια λέγῃ, ὅτι «Οὐκ ἔστιν ἡ μαρτυρία μου ἀληθής»; Οὐ τοῦτο

1. Ἰω. 5, 31.

2. Αὐτόθι 4, 26.

3. Αὐτόθι 9, 39 καὶ 10, 36.

ΟΜΙΛΙΑ Μ'.

Ἰω. 5,31 - 38

«Ἐὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή. Ἄλλος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ γνωρίζω ὅτι ἡ μαρτυρία του εἶναι ἀληθινή»¹.

1. Ἐὰν ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νὰ σκάψῃ εἰς γῆν ποὺ περιέχει μέταλλα, χωρὶς νὰ ἔχῃ ιδέα ἀπὸ αὐτὴν τὴν τέχνην, χρυσὸν μὲν δὲν θὰ ἀνακαλύψῃ, ἀλλ' ἀφοῦ ἀναμίξῃ τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην, θὰ ὑποστῇ κόπον ἀνωφελεῖ καὶ ἐπιβλαβῆ. Ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ξέρουσιν τὴν συνέχειαν τῶν ἀγίων Γραφῶν καὶ δὲν ἐξετάζουσιν τὰς ιδιότητας καὶ τοὺς νόμους της, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἐπιτροχάδην τὰς μελετοῦν, ἐπειδὴ ἀναμιγνύουσιν χρυσὸν μὲ χῶμα, ποτὲ δὲν θ' ἀνακαλύψουσιν τὸν θησαυρόν, ποὺ κρύπτεται ἐντὸς αὐτῶν. Αὐτὰ εἶπα τώρα, ἐπειδὴ τὸ χωρίον ποὺ ἔχομεν ἐνώπιόν μας περιέχει μὲν πολὺν χρυσόν, ποὺ δὲν εἶναι ὅμως φανερός, ἀλλὰ ἔχει σκεπασθῆ ἀπὸ ἐπάνω μὲ πολὺ χῶμα μὲ ἀσφάλειαν. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ ἀληθινὰ νοήματα, ἀφοῦ σκάψωμεν καὶ καθαρίσωμεν καλά.

Διότι, ποῖος δὲν θὰ ταραχθῆ ἀμέσως, ὅταν ἀκούσῃ τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ· «Ἐὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή»; Διότι εἰς πολλὰ μέρη φαίνεται ὅτι ἔδωκε μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ὄταν συνωμίλει μὲ τὴν Σαμαρείτιδα, ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ ὁμιλῶ μαζί σου». Καὶ εἰς τὸν τυφλὸν εἶπεν ἐπίσης· «Αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ μαζί σου, αὐτὸς εἶναι»². Καὶ ὅταν κατηγορεῖ τοὺς Ἰουδαίους, ἔλεγεν· «Σεῖς λέγετε, Βλασφημεῖς, ἐπειδὴ εἶπα, Εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»³. Καὶ ἄλλοῦ τὰ ἴδια λέγει. Ἄν λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἶναι ψευδῆ, ποῖαν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχωμεν; Ἀπὸ ποῦ θὰ εὕρωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ἡ ἀλήθεια αὐτὴ λέγῃ, «Ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή»; Καὶ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ μόνη ἀντίθε-

δὲ δοκεῖ τὸ ἐναντίωμα εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαιον τούτου. Προϊὼν γὰρ φησι· «Καὶ ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἔμαντοῦ, ἢ μαρτυρία μου ἀληθὴς ἐστίν».

Ποῖον οὖν, εἰπέ μοι, δέξομαι; ποῖον δὲ εἶναι νομίσω
 5 ψεῦδος; Εἰ γὰρ οὕτως ἐκλάβοιμεν ἀπλῶς ὡς εἴρηται, μὴ πρόσωπον περιεργασάμενοι, μὴ αἰτίαν, μὴ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀμφότερα ἔσται ψευδῆ. Εἰ γὰρ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀληθὴς, οὐδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀληθές· οὐ τὸ δεύτερον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον. Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρη-
 10 μένον; Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἵνα μὴ τοῖς ῥήμασιν ἐναπομείνωμεν ψιλοῖς. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ αἰρετικοὶ πλανῶνται, ὅτι μήτε τὸν σκοπὸν ἐξετάζουσι τοῦ λέγοντος, μήτε τὴν ἔξιν τῶν ἀκουόντων. Ἄν οὖν μὴ ταῦτα προσθῶμεν, καὶ ἕτερα δέ, οἷον και-
 15 ρούς, καὶ τόπους, καὶ γνώμην ἀκροατοῦ, πολλὰ ἔφεται τὰ ἄτοπα.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Ἐμελλον ὑποφέρειν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· «Ἐὰν οὐ μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ, ἢ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθὴς». Διὰ τοῦτο ταῦτα προλαβὼν εἰ-
 20 πεν, ὡσανεὶ ἔλεγε· Πάντως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι Σοὶ οὐ πιστεύομεν οὐδεὶς γὰρ ποτε ἐναντῶ μαρτυρῶν ἀξιόπιστός ἐστιν ἐν ἀνθρώποις. Τὸ οὖν, «Οὐκ ἔστιν ἀληθὴς», οὐχ ἀπλῶς ἀναγνωσιέον, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν, οἷον, ὅτι Ὑμῖν οὐκ ἔστιν ἀληθὴς. Οὐ τοίνυν πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ,
 25 ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τὴν ἐκείνων ἐφθέγγετο ταῦτα. Καὶ διὰ μὲν λέγει, «Ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθὴς», τὴν γνώμην ἐλέγχει τὴν ἐκείνων, καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀντίθεσιν ἐπάγεσθαι. Ὅταν δέ, ὅτι «Κἂν ἐγὼ περὶ ἔμαντοῦ μαρτυρῶ, ἀληθὴς ἐστὶν ἡ μαρτυρία μου» αὐ-
 30 τὴν δείκνυσι τοῦ πράγματος τὴν φύσιν, ὅτι ὡς Θεὸν ἀξιό-

σις, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὄχι μικρότερη ἀπὸ αὐτήν. Διότι ὁ Χριστὸς λέγει παρακάτω· «Καὶ ἐὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἢ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή»⁴.

Εἶπέ μου, λοιπὸν,, τί νὰ δεχθῶ; Ποῖον νὰ νομίσω, ὅτι εἶναι ψεῦδος. Διότι, ἐὰν δεχθῶμεν αὐτὰ ἔτσι, ὅπως ἔχουν λεχθῆ, χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν οὔτε τὸ πρόσωπον, οὔτε τὴν αἰτίαν, οὔτε κανὲν ἄλλο ἀπὸ αὐτά, τότε καὶ τὰ δύο θὰ εἶναι ψευδῆ. Διότι ἐὰν ἡ μαρτυρία του δὲν εἶναι ἀληθινή, οὔτε αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸν καὶ ὄχι μόνον τὸ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποῦ ἐλέχθη; Χρειάζεται μεγάλη ἀγρυπνία, ἢ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μὴ μείνωμεν εἰς τὰς ξηρὰς λέξεις. Διότι εἰς αὐτὴν τὴν πλάνην ὑποπίπτουν καὶ οἱ αἵρετικοί, ποῦ δὲν ἐξετάζουν οὔτε τὸν σκοπὸν τοῦ ὁμιλητοῦ οὔτε τὴν διάθεσιν τῶν ἀκροατῶν. Ἄν λοιπὸν δὲν προσέξωμεν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, ὅπως τοὺς καιροὺς, τοὺς τόπους καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀκροατῶν, θ' ἀκολουθήσουν πολλὰ ἄτοπα.

Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποῦ ἐλέχθη; Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπρόκειτο νὰ εἰποῦν εἰς τὸν Χριστόν· «Ἐὰν σὺ δίδης μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἢ μαρτυρία σου δὲν εἶναι ἀληθινή». Διὰ νὰ προλάβῃ λοιπὸν εἶπε ταῦτα, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Ὅπωςδήποτε θὰ μοῦ εἰπῆτε, Δὲν σὲ πιστεύομεν. Διότι κανεὶς ποῦ δίδει μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, δὲν εἶναι ποτὲ ἀξιόπιστος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ λοιπὸν τό, «Δὲν εἶναι ἀληθινή», δὲν πρέπει νὰ τὸ διαβάσωμεν ὅπως - ὅπως, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ τί ὑπενόουν ἐκεῖνοι, δηλαδή, «Διὰ σᾶς δὲν εἶναι ἀληθινή». Διότι αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγεν ἀποβλέπων εἰς τὴν ἰδικήν του ἀξίαν, ἀλλ' εἰς τὸ τί ὑπενόουν οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, «Ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή», ἐλέγχει τὴν γνώμην ἐκείνων, καθὼς καὶ τὴν ἀντίθεσιν ποῦ θὰ προέβαλλαν εἰς αὐτόν. Ὅταν ὅμως λέγῃ «Καὶ ἂν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἢ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή», ἀποκαλύπτει τὴν ἀληθινήν του φύσιν, ὅτι δηλαδή ἔπρεπε νὰ πιστεύσουν εἰς

πιστον αὐτὸν ἔδει νομίζειν καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνάσασιν νεκρῶν καὶ κρῖσιν, καὶ
 διὸ πιστεύων αὐτῷ οὐ κρίνεται, ἀλλ' εἰς ζωὴν ἔρχεται,
 καὶ διὸ καθεδεῖται πάντας εὐθύνας ἀπαιτήσων, καὶ διὸ
 5 τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει τῷ Πατρὶ καὶ δύναμιν μέλλων
 πάλιν ἅπαντα ταῦτα κατασκευάζειν καὶ ἑτέρως, ἀναγκαίως
 τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν τέθεικε πρώτην. Εἶπον, φησὶν, διὸ
 «Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕ-
 τω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ»· εἶπον, διὸ «Ὁ Πατὴρ
 10 οὐδένα κρίνει ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ»·
 εἶπον, διὸ δεῖ τιμᾶν τὸν Υἱόν, ὡς τὸν Πατέρα· εἶπον, διὸ
 «Ὁ μὴ τιμᾶν τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα τιμᾶ»· εἶπον, διὸ
 «Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ πιστεύων οὐκ ὄψεται θά-
 νατον, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν»·
 15 εἶπον, διὸ ἡ φωνή μου τοὺς νεκροὺς ἀναστήσει, τοὺς μὲν
 νῦν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα· εἶπον διὸ ἀπαιτήσω λόγον τῶν πε-
 πλημμελημένων ἅπαντας· εἶπον, διὸ δικαίως κρινῶ καὶ ἀ-
 μείβομαι τοὺς κατορθοῦντας.

Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα ταῦτα ἀπόφασις ἦν, καὶ τὰ μὲν
 20 λεγόμενα μεγάλα, ἀπόδειξις δὲ οὐκ ἦν οὐδέπω εἰρημένῃ
 σαφῆς ἐκείνοις, ἀλλ' ἀμυδροτέρα, πρότερον τὴν ἀντίθεσιν
 τίθησι, μέλλον ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῶν εἰρημένων ὁρμᾶν,
 οὕτωςί πως λέγων, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις. Ἄλλ'
 ἴσως ἔρεῖτε, Πάντα ταῦτα οὐ λέγεις, οὐκ εἰ δὲ ἀξιόπιστος
 25 μάρτυς σαυτῷ μαρτυρῶν. Τούτῳ τοίνυν πρῶτον καταλύων
 αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν, τῷ θεῖναι ὅπερ ἔμελλον ἔρεῖν, καὶ
 δεῖξαι διὸ οἶδεν αὐτῶν τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας, καὶ
 ταύτην πρώτην ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως παρεχόμε-

αὐτὸν ὡς Θεὸν ἄξιον πίστεως, ἔστω καὶ ἂν ὠμίλει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Χριστὸς εἶχε κάμει λόγον περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ περὶ μελλούσης κρίσεως, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς αὐτὸν δὲν κρίνεται, ἀλλ' ἔρχεται εἰς τὴν ζωὴν καὶ ὅτι θὰ καθήσῃ νὰ ζητήσῃ εὐθύνας τῶν πράξεών μας καὶ ἐπὶ πλέον δὲ ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα, ἔπειδὴ ἐπρόκειτο ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ἐπικυρώσῃ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀναγκαστικὰ ἔθεσε πρώτην τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν. Εἶπα ὅτι «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει», εἶπα ὅτι «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανέναν, ἀλλ' ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν», εἶπα ὅτι ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ τιμᾶται, ὅπως ὁ Πατὴρ, εἶπα ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾷ οὔτε τὸν Πατέρα», εἶπα ὅτι «Ὅποιος ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει, δὲν θὰ ἰδῆ θάνατον, ἀλλὰ ἔχει περάσει ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωὴν», εἶπα ὅτι ἡ φωνὴ μου θ' ἀναστήσῃ τοὺς νεκροὺς, ἄλλους τώρα καὶ ἄλλους μετὰ θάνατον, εἶπα ὅτι θὰ ζητήσω λόγον ἀπὸ ὅλους διὰ τὰ παραπτώματα, εἶπα ὅτι θὰ κρίνω δικαίως καὶ θ' ἀνταμείψω ὅσους ἔκαμαν καλὰ ἔργα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχαν προαναγγελθῆ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ τὰ μὲν λόγια ἦσαν μεγάλα, σαφὴς ὅμως ἀπόδειξις δὲν εἶχε δοθῆ ἀκόμη εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀλλὰ πολὺ σκοτεινότερα, δι' αὐτὸ θέτει πρῶτα τὴν κατηγορίαν μὲ σκοπὸν ν' ἀποκαλύψῃ ἔπειτα τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων του, σὰν νὰ προέλεγε τὴν σκέψιν των, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια των. Ἄλλ' ἴσως θὰ ἐρωτήσετε· Ὅλ' αὐτὰ τὰ ἰσχυρίζεσαι ἐσὺ ἀλλὰ δὲν εἶσαι ἀξιόπιστος μάρτυς, ἀφοῦ δίδης μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν σου. Διαλύων λοιπὸν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν πρώτην κατηγορίαν των, προλέγει ἐκεῖνο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἰσχυρισθοῦν καὶ ἀποκαλύπτει ὅτι γνωρίζει τὰς μυστικὰς των σκέψεις καὶ παρέχων τὴν πρώτην αὐτὴν ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του, ἔπειτα μετὰ τὴν κατηγορίαν παρου-

νος, ὕστερον μετὰ τὴν ἀντίθεσιν, καὶ ἐτέρας ἀποδείξεις παρέ-
 χεται σαφεῖς καὶ ἀναντιρρήτους, τρεῖς παράγων μάρτυ-
 ρας τῶν λεγομένων, τὰ ἔργα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, τοῦ
 Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν, τοῦ Ἰωάννου τὸ κήρυγμα. Καὶ
 5 τίθησι προτιέραν τὴν ἐλάτιω, τὴν Ἰωάννου. Εἰπὼν γάρ,
 «Ἄλλος ἔστιν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ καὶ οἶδα διὰ ἀλη-
 θῆς ἔστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ», ἐπήγαγεν· «Ἑμεῖς ἀπεισιάλ-
 καιε πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ». Καίτοι
 γε εἰ οὐκ ἔστιν ἀληθῆς ἡ μαρτυρία σου, πῶς λέγεις, διὰ
 10 «Οἶδα διὰ ἀληθῆς ἔστιν ἡ μαρτυρία Ἰωάννου», καὶ διὰ
 «Ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ»; Ὁρᾷς πῶς σαφὲς κἀντιεῦθεν
 ἔστιν διὰ τὸ, «Ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθῆς», πρὸς
 τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν εἴρηται;

2. Τί οὖν, εἰ ἐκεῖνος ἐμαρτύρησε χάριτι; φησὶν. Ἵνα
 15 γὰρ μὴ τοῦτο λέγωσιν, δεῖα πῶς καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν
 ὑπόνοιαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰωάννης ἐμαρτύρησέ μοι ἀλλὰ
 πρότερον, «Ἑμεῖς ἀπεισιάλκαιε πρὸς Ἰωάννην»· οὐκ ἂν δὲ
 ἀπεισιέλαιε, εἰ μὴ ἀξιόπιστον ἠγεῖσθε. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον
 οὐ γὰρ ἔπεμψαν αὐτὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρωτῶντες, ἀλλ'
 20 ὑπὲρ ἑαυτοῦ· [δὲ δὲ ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑαυτοῦ] ἀξιόπιστον εἶναι
 ἐνόμιζον, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς ὑπὲρ ἐτέρου. Πεφύκαμεν
 γάρ, ὡς εἰπεῖν, ἅπαντες ἄνθρωποι, μὴ οὕτω πιστεύειν τοῖς
 περὶ ἑαυτῶν λέγουσιν, ὡς τοῖς περὶ ἄλλων. Τοῦτον δὲ
 οὕτως ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμισαν, ὡς καὶ ἐν τοῖς περὶ ἑ-
 25 αὐτοῦ μὴ δεηθῆναι μαρτυρίας ἐτέρας. Οὐ γὰρ ἀποσιαλέν-
 τες οὐκ εἶπον, Τί λέγεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἀλλά, «Σὺ τίς
 εἶ; τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;». Οὕτω μέγα τοῦ ἀνδρὸς τὸ
 θαῦμα εἶχον.

Τοῦτο οὖν δλον ἠνέξατο, διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Ἑμεῖς ἀπε-

σιάζει καὶ ἄλλας σαφεῖς καὶ ἀδιαφεύστους ἀποδείξεις, ἀναφέρων τρεῖς μάρτυρας τῶν λεγομένων του· τὰ ἔργα του, τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωάννου. Καὶ παρουσιάζει πρῶτα τὴν μικροτέραν, δηλαδὴ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωάννου. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν, «Ἄλλος εἶναι ἐκεῖνος πού δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ γνωρίζω ὅτι εἶναι ἀληθινὴ ἡ μαρτυρία του», προσέθεσε· «Σεῖς ἐστεῖλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ ἔδωσε μαρτυρίαν διὰ τὴν ἀλήθειαν». Ἄν ὅμως δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ μαρτυρία σου, πῶς λέγεις· «Γνωρίζω ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου εἶναι ἀληθινή», καὶ ὅτι «Ἐδωσε μαρτυρίαν διὰ τὴν ἀλήθειαν»; Βλέπεις, πῶς προκύπτει ἀπὸ ἐδῶ, ὅτι τὸ «Ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινὴ» συμφωνεῖ μὲ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων;

2. Καὶ τί, θὰ ἐρωτήσης, ἂν ὁ Ἰωάννης ἔδωσε μαρτυρίαν πρὸς χάριν του; Διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο, πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον ἀνήρεσε καὶ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν. Δὲν εἶπε δηλαδὴ, ὁ Ἰωάννης ἔδωσε μαρτυρίαν δι' ἐμέ, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτό, «Σεῖς ἐστεῖλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην», καὶ δὲν θὰ τοὺς ἐστέλλετε, ἐὰν ἐνομίζατε ὅτι δὲν εἶναι ἀξιόπιστος. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι, ὅτι δὲν ἔστειλαν ἀνθρώπους διὰ νὰ ἐρωτήσουν τὸν Ἰωάννην περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, αὐτὸς δὲ πού ἐνόμιζαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος, πολὺ περισσότερον θὰ ἦτο περὶ ἄλλου. Διότι ἔχομεν συνηθίσει, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ δίδωμεν τόσην πίστιν εἰς ἐκείνους πού ὁμιλοῦν διὰ τὸν ἑαυτὸν τους, ὅσην ὅταν ὁμιλοῦν διὰ τοὺς ἄλλους. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ἐθεώρησαν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦτο τόσον ἀξιόπιστος, ὥστε νὰ μὴ χρειασθῇ δι' αὐτὸν ἄλλη μαρτυρία. Διότι οἱ ἄνθρωποι πού ἐστάλησαν εἰς τὸν Ἰωάννην δὲν ἠρώτησαν, Τί γνώμην ἔχεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἀλλὰ «Σὺ ποῖος εἶσαι; Τί λέγεις διὰ τὸν ἑαυτὸν σου;». Τόσον πολὺ τὸν ἐθαύμαζαν.

Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ὑψηλίστη ὁ Χριστός, ὅταν εἶπεν εἰς

σιάλκατε πρὸς Ἰωάννην». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, οὐχ ὅτι ἀπέσειλαν, εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀπεισπαλμένων ἀκριβολογεῖται, ὅτι ἦσαν καὶ ἱερεῖς καὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων, οὐχ οἱ τυχόντες, οὐδὲ ἀπερριμμένοι, οὐδὲ οἱοί 5 διαφθαρήναι καὶ παραλογισθῆναι, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας ἱκανοὶ μαθεῖν τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα. «Ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω». Τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν Ἰωάννου παρήγαγες; Καίτοι οὐδὲ ἡ ἐκείνου, ἀνθρώπου μαρτυρία ἦν. «Ὁ γὰρ πέμπας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι», 10 φησί, «ἐκεῖνός μοι εἶπεν». Ὡστε καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μαρτυρία ἦν παρὰ γὰρ ἐκείνου μαθὼν ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν.

Ἄλλ' ἵνα μὴ λέγωσι, Πόθεν τοῦτο δῆλον, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔμαθε; καὶ περὶ ταῦτα καταγίνονται, ἐκ τοῦ περι- 15 όντιος αὐτοῦς ἐπιστοιμίζει, εἰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν διαλεγόμενος. Οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς ταῦτα πολλοὺς εἰδέναι, ἀλλ' ὡς οἴκοθεν λέγοντι, τέως προσεῖχον τῷ Ἰωάννῃ. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω». Καὶ εἰ μὴ ἔμελλες παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβά- 20 νειν, καὶ ἐντεῦθεν ἰσχυρίζεσθαι, τίνος ἕνεκεν παρήγαγες αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν; Ἴνα οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ἄκουσον πῶς καὶ τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν τῇ ἐπαγωγῇ διωρδῶσαιο. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι «Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω», ἐπήγαγεν· «Ἀλλὰ ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». 25 Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐγὼ μὲν οὐκ ἔδεξιον τῆς τούτου μαρτυρίας, Θεὸς ὢν, τῆς ἀνθρωπίνης· ἐπειδὴ δὲ μάλλον αὐτῷ προσεῖχετε, καὶ πάντων ἀξιοπιστιότερον ἡγεῖσθε, καὶ ἐκείνῳ μὲν ὡς προφήτῃ προσεδράμειτε (καὶ γὰρ ἡ πόλις ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἐξεχύθη), ἐμοὶ δὲ οὐδὲ θαυματουργ- 30 οῦντι ἐπιστεύσατε· διὰ τοῦτο ἡμᾶς ἀναμιμνήσκω τῆς μαρτυρίας ἐκείνης.

«Ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος», φησί, «καὶ φαί-

τούς Ἰουδαίους, «Σεῖς ἐστείλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην». Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν εἶπε μόνον, ὅτι ἐστείλαν ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ δίδει ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ τῶν ἀπεσταλμένων, ὅτι δηλαδὴ ἦσαν καὶ ἱερεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους ὄχι οἱ τυχαῖοι, οὔτε ἀπὸ τὸν ὄχλον, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ ἤμποροῦσαν νὰ διαφθαροῦν καὶ νὰ ἐξαπατηθοῦν, ἀλλὰ ἱκανοὶ νὰ καταλάβουν μὲ ἀκρίβειαν τὰ ὅσα ἔλεγεν ὁ Ἰωάννης. «Ἐγὼ ὅμως δὲν λαμβάνω τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον». Διατί ὅμως ἐδέχθη τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου; Ἡ μαρτυρία ἐκείνου δὲν προήρχετο ἀπὸ ἄνθρωπον. Διότι εἶχεν εἰπεῖ «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ ὕδωρ, ἐκεῖνος μοῦ εἶπεν». Ὡστε καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου ἦτο μαρτυρία τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅσα ἔλεγε, τὰ εἶχε μάθει ἀπὸ ἐκεῖνον.

Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐρωτοῦν Ἄπὸ ποῦ εἶναι γνωστόν, ὅτι τὰ εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτά, τοὺς ἀποστομῶνει ἀρκούντως, ὁμιλῶν ἐναντίον τῆς ἐπιμόνου ὑποψίας των. Διότι δὲν ἦτο πιθανὸν ὅτι ἐγνώριζαν πολλοὶ αὐτά, ἀλλ' ἐνόμιζαν ὅτι ὁ Ἰωάννης τὰ ἔλεγεν ἀπὸ μόνος του. Δι' αὐτὸ λέγει· «Ἐγὼ δὲν ἔλαβα τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον». Καὶ ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃς τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον, οὔτε νὰ τὴν χρησιμοποίησῃς ἐδῶ, διατί ἀνέφερες τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου; Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν αὐτά, ἄκουσε μὲ ποῖον τρόπον ἀντέκρουσε τὴν κατηγορίαν των. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν λαμβάνω τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον», προσέθεσε: «Ἄλλὰ τὰ λέγω αὐτά διὰ νὰ σωθῆτε». Ἐγὼ μὲν δὲν εἶχα ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην μαρτυρίαν τούτου, ἐπειδὴ εἶμαι Θεός, ἐπειδὴ ὅμως ἀπεβλέψατε εἰς τὸν Ἰωάννην, ποὺ τὸν ἐθεωρούσατε ἀξιοπιστότερον ὄλων καὶ προσετρέξατε εἰς ἐκεῖνον (διότι ἡ πόλις ἔτρεξεν εἰς τὸν Ἰωάννην), εἰς ἐμὲ ὅμως δὲν ἐπιστεύσατε, μολονότι ἔκαμα τόσα θαύματα, δι' αὐτὸ σὰς ὑπενθυμίζω ἐκείνην τὴν μαρτυρίαν.

«Ἐκεῖνος ἦτο ὁ λύχνος ποὺ ἔκαιε καὶ ἐφώτιζε καὶ

νων· ὑμεῖς δὲ ἐθέλησατε πρὸς ὦραν ἀγαλλιασθῆναι ἐν φω-
 τὶ αὐτοῦ». Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι, Τί οὖν, εἰ ἐκεῖνος μὲν εἶπεν,
 ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐδεξάμεθα; δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀπεδείξαντο τὰ
 εἰρημένα. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοὺς τυχόντας ἔπεμψαν, ἀλλ' ἱε-
 5 ρεῖς καὶ Φαρισαίους. Οὕτω τὸν ἄνδρα ἐθαύμαζον, καὶ τοῖς
 λεγομένοις ἀντειπεῖν οὐκ εἶχον τότε. Τὸ δέ, «Πρὸς ὦραν»,
 τὴν εὐκολίαν αὐτῶν δεικνύντος ἐστί, καὶ ὅτι ταχέως αὐτοῦ
 ἀπεπήδησαν. «Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα τοῦ Ἰω-
 ἀννου». Εἰ μὲν γὰρ ἐβούλεσθε κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν
 10 πραγμάτων παραδέχεσθαι τὴν πίστιν, ἀπὸ τῶν ἔργων μάλ-
 λον ὑμᾶς ἂν ἐπηγαγόμεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἐπὶ τὸν
 Ἰωάννην ὑμᾶς ἄγω, οὐχ ὡς τῆς ἐκείνου δεόμενος μαρτυ-
 ρίας, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τοῦτο πάντα ποιῶ, ὥστε ὑμᾶς σω-
 θῆναι.

15 «Ἐχω μὲν γὰρ μαρτυρίαν Ἰωάννου μείζονα», τὴν
 ἀπὸ τῶν ἔργων. Ἄλλ' οὐ τοῦτο σκοπῶ μόνον, ὅπως ἀπὸ τῶν
 ἀξιοπίστων εὐπαράδεκτος ὑμῖν γενοίμην, ἀλλ' ὅπως καὶ
 ἀπὸ τῶν ὑμῖν γνωρίμων, καὶ παρ' ὑμῶν θαυμαζομένων.
 Οὕτω καθαψάμενος αὐτῶν τῷ εἰπεῖν, ὅτι «Πρὸς ὦραν ἡ-
 20 θελήσατε ἀγαλλιασθῆναι ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ», ἔτι τε πρόσ-
 καιρον ἐκείνην δείξας τὴν σπουδὴν καὶ ἀβέβαιον, τῷ λύ-
 χνον αὐτὸν καλέσαι, ἀνέφηγεν ὅτι οὐκ οἴκοθεν εἶχε τὸ φῶς,
 ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.

Τὸ δὲ πρὸς ἀνιδιαστολήν αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ ἔτι τέθεικεν,
 25 ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ τέως αἰνι-
 ξάμενος μόνον, καθήψατο σφόδρα αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν, ὅτι
 ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀφ' ἧς ἐκείνου κατεφρόνησαν, οὐδὲ
 τῷ Χριστῷ πιστεῦσαι ἠδυνήθησαν. Καὶ γὰρ τὸν θαυμαζό-
 μενον παρ' αὐτοῖς «Πρὸς ὦραν» ἐθαύμασαν μόνον ὡς εἰ μὴ
 30 τοῦτο ἐποίησαν, ταχέως ἂν αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐχει-
 ραγώγησε. Δείξας τοίνυν αὐτοὺς πάντοθεν ἀναξίους ὄντας

ἠθελήσατε νὰ χαρῆτε προσωρινῶς τὸ φῶς του». Καὶ διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται, Τί ἂν ἐκεῖνος μὲν εἶπεν, ἡμεῖς ὅμως δὲν ἐδέχθημεν; ἀποδεικνύει, ὅτι ἐδέχθησαν τὰ λόγια του. Διότι δὲν ἔστειλαν εἰς τὸν Ἰωάννην τυχαίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἱερεῖς καὶ Φαρισαίους. Τόσον πολὺ τὸν ἐθαύμαζαν καὶ τότε δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀντίρρησης εἰς τὰ λόγια του. Ἐκεῖνο τὸ «προσωρινῶς» ἀποκαλύπτει τὴν μεταστροφὴν των, ὅτι δηλαδὴ ταχέως τὸν ἐγκατέλειψαν. «Ἐγὼ ὅμως ἔχω μεγαλυτέραν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην». Διότι, ἐὰν ἠθέλατε νὰ δεχθῆτε τὴν πίστιν σύμφωνα μὲ τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων, θὰ σᾶς ὠδήγουν εἰς αὐτὴν μᾶλλον μὲ τὰ ἔργα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλετε, σᾶς ὠδηγῶ εἰς τὸν Ἰωάννην, ὅχι διότι ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ἐκείνου, ἀλλ' ἐπειδὴ κάμνω τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν σας.

«Ἐχω μεγαλυτέραν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην», δηλαδὴ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἔργων του. Ἄλλὰ δὲν ἐξετάζω μόνον τοῦτο, δηλαδὴ πῶς θὰ μὲ παραδεχθῆτε σεῖς ἀπὸ τὴν ἀξιοπιστίαν ἀξιολόγων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πῶς θὰ μὲ παραδεχθῆτε ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ἀνθρώπων ποὺ γνωρίζετε καὶ θαυμάζετε. Ἔτσι ἀφοῦ τοὺς ἐμέμφθη λέγων, «Προσωρινῶς ἠθελήσατε νὰ χαρῆτε τὸ φῶς του», καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ προθυμία των ἐκείνη ἦτο προσωρινὴ καὶ ἀσταθῆς, μὲ τὸ νὰ ὀνομάσῃ τὸν Ἰωάννην λύχνον, ἀπεκάλυψεν ὅτι δὲν εἶχε τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

Ἄλλὰ δὲν παρουσίασεν ἀκόμη, ποία ἦτο ἡ διαφορὰ του ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἴδιος ἦτο ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἀφοῦ ὑψηλίσθη ἐπ' ὀλίγον, τοὺς ἐπέπληξε βαρύτατα καὶ ἀπέδειξεν εἰς αὐτούς, ὅτι μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα ποὺ περιεφρόνησαν τὸν Ἰωάννην, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ πιστεύσουν οὔτε εἰς τὸν Χριστόν. Διότι καὶ τὸν Ἰωάννην «προσωρινῶς» μόνον τὸν ἐθαύμασαν. Διότι, ἂν δὲν εἶχαν κάμει τοῦτο, ταχέως ἐκεῖνος θὰ τοὺς εἶχεν ὠδηγήσει εἰς τὸν Χριστόν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπέδειξεν, ὅτι ὅλοι τους ἦσαν

συγγνώμης, ἐπήγαγε λέγων· «Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα τοῦ Ἰωάννου». Ποίαν δὲ ταύτην; Τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων. «Τὰ γὰρ ἔργα», φησὶν, «ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελειώσω αὐτά, αὐτὰ τὰ ἔργα περὶ ἐμοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ
5 Πατήρ με ἀπέστειλεν».

Ἐνιαῦθα τοῦ παραλυθέντος καὶ ὀρθωθέντος ἀνέμνησε καὶ ἐτέρων πλειόνων· τὰ μὲν ῥήματα, εἶπεν ἴσως ἄν τις αὐτῶν, κόμπον εἶναι καὶ φιλίας τῆς Ἰωάννου χάριν· καίτοι οὐδὲ τοῦτο ἐνῆν αὐτοῖς εἰπεῖν περὶ Ἰωάννου, ἀνδρὸς μετὰ
10 ἀκριβείας φιλοσοφεῖν εἰδότις, καὶ οὕτω παρ' αὐτοῖς θανμασθέντος· τὰ δὲ πράγματα οὐκ ἔτι οὐδὲ παρὰ τοῖς μαινομένοις σφόδρα ταύτην ἠδύνατο τὴν ὑπόθεσιν ἔχειν. Διὰ τοῦτο δευτέραν ταύτην ἐπήγαγε μαρτυρίαν, εἰπὼν· «Τὰ ἔργα ἃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ ἵνα τελειώσω αὐτά, αὐτὰ τὰ ἔργα,
15 ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ». Ἐνιαῦθα καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τῆς τοῦ Σαββάτου λύσεως ἴσταιται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ἐκεῖνοι· Πῶς δύναται εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ; διὰ τοῦτο εἶπε, «Ἄ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ». Καίτοι γε αὐθεν-
20 τία ἐποιεῖ ἀλλὰ δεικνὺς μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρὶ πράττει, διὰ τοῦτο καὶ τὸ πολλῶ ἔλαιον τέθεικε.

3. Καὶ διατί, φησὶν, οὐκ εἶπεν, ὅτι Τὰ ἔργα, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, μαρτυρεῖ ὅτι ἴσος εἰμὶ τοῦ Πατρὸς; Ἀμφό-
25 τερα γὰρ ἦν ἀπὸ τῶν ἔργων μαθεῖν καὶ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ, καὶ ὅτι ἴσος ἐστὶ τοῦ γεγεννηκότις. Ὅπερ ἀλλαχοῦ κατασκευάζων ἔλεγεν· «Εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί». Ἀμφότερα οὖν αὐτῷ
30 ἐμαρτύρει, καὶ ὅτι ἴσος ἦν τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ἐπρατίεν ἐκείνῳ. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐχ οὕτως εἶπεν,

ανάξιοι συγγνώμης ἀπὸ παντοῦ, προσέθεσέ· «Ἐγὼ δὲ ἔχω μαρτυρίαν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην». Ποίαν μαρτυρίαν; Τὴν μαρτυρίαν τῶν ἔργων. «Διότι τὰ ἔργα ποῦ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πατὴρ νὰ τελειώσω, αὐτὰ τὰ ἔργα ποῦ κάμνω, μαρτυροῦν δι' ἐμὲ ὅτι ὁ Πατὴρ μὲ ἔχει στείλει».

Ἐδῶ ὑπενθύμισε τὸν θεραπευθέντα παράλυτον καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ἴσως κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς νὰ τοῦ ἔλεγεν, ὅτι τὰ λόγια εἶναι ἀλαζονεία καὶ ὁ Ἰωάννης τὰ εἶχεν εἰπεῖ πρὸς εὐχαρίστησίν του. Ἄν καὶ οὔτε τοῦτο ἤμποροῦσαν νὰ εἰποῦν περὶ τοῦ Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε νὰ φιλοσοφῇ μὲ ἀκρίβειαν καὶ τόσον πολὺ εἶχε θαυμασθῆ ἀπὸ αὐτούς. Τὰ ἔργα ὅμως δὲν ἤμποροῦσαν ν' ἀμφισβητηθοῦν ἀκόμη οὔτε ἀπὸ τοὺς πλέον μανιακοὺς. Δι' αὐτὸ προσέθεσεν αὐτὴν τὴν δευτέραν μαρτυρίαν λέγων· «Τὰ ἔργα ποῦ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πατὴρ νὰ τελειώσω, αὐτὰ τὰ ἔργα ποῦ κάμνω, μαρτυροῦν δι' ἐμὲ ὅτι ὁ Πατὴρ μὲ ἔχει στείλει». Ἐδῶ ἀποκρούει καὶ τὴν κατηγορίαν περὶ τῆς καταργήσεως τοῦ Σαββάτου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ἐρωτοῦσαν· Πῶς ἤμπορεῖ νὰ ἔχη σταλῆ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀφοῦ δὲν τηρεῖ τὸ Σάββατον; δι' αὐτὸ εἶπεν «τὰ ἔργα ποῦ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πατὴρ». Καὶ ὅμως αὐτὰ τὰ ἔργα τὰ ἔκαμνε μὲ τὴν παραχώρησιν ἐκείνου. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀπέδειξεν ἰσχυρότερον, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα, δι' αὐτὸ παρουσίασε καὶ τὸ πολὺ μικρότερον.

3. Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσης, δὲν εἶπε· Τὰ ἔργα ποῦ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πατὴρ, αὐτὰ μαρτυροῦν, ὅτι εἶμαι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα; Διότι ἀπὸ τὰ ἔργα ἦτο δυνατόν νὰ μάθουν καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Πατέρα. Τοῦτο βεβαιώνει καὶ ἄλλοῦ λέγων· «Ἐὰν δὲν πιστεύετε εἰς ἐμὲ, πιστεύετε εἰς τὰ ἔργα μου, διὰ νὰ γνωρίσετε καὶ νὰ πιστεύσετε, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ»⁵. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ λοιπὸν μαρτυροῦν δι' αὐτόν, ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἔκαμνε τίποτε ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνον. Διατί

ἀλλὰ τὸ μείζον ἀφείς, τοῦτο ἰέδεικεν; Ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τοῦτο πρῶτον ἦν. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶ ἔλατιον τὸ πιστευθῆναι διὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθε, τοῦ πιστευθῆναι διὰ Θεός ἐστιν ἴσος αὐτῷ· ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ προφητῶν εἶ-
 5 πον, τοῦτο δὲ οὐκέτι· ὁμοίως αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ ἐλάτιονος πολλὴν ἰδέσθαι σπουδὴν, εἰδὼς διὰ τούτου δεχθέντος καὶ ἐκεῖνο γένοιτ' ἂν λοιπὸν εὐπαράδεκτον. Καὶ τῆς μείζονος οὐδὲν μνημονεύσας μαρτυρίας, τὸ ἔλατιον αὐτῆς ἔργον ἰδέσθαι, ἵνα διὰ τούτου κἀκείνην δέξωνται.

10 Τοῦτο κατασκευάσας πάλιν ἐπάγει· «Ὁ πέμπας με Πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ». Καὶ ποῦ μεμαρτύρηκε περὶ αὐτοῦ; Ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, «Οὐτός ἐστιν», λέγων, «ὁ Υἱός μου ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατασκευῆς ἔδειξο. Τὸ μὲν οὖν Ἰωάννου δῆλον ἦν· αὐτοὶ
 15 γὰρ ἀπέσειλαν, καὶ ἀρνήσασθαι οὐκ εἶχον. Κατὰ τὸ ἐκ τῶν σημείων δὲ ὁμοίως. Εἶδον γὰρ γινόμενα, καὶ παρὰ τοῦ θεραπευθέντος ἤκουσαν, καὶ ἐπίστευσαν, ὅθεν καὶ ἀνεκάλουν. Ἐλείπειο δὲ λοιπὸν τὸ περὶ τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας ἀποδείξαι. Εἶτα μέλλων αὐτὸ κατασκευάζειν, ἐπή-
 20 γαγεν. «Ὅτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πάποτε».

Καὶ πῶς Μωϋσῆς λέγει, «Ὁ Θεὸς ἐλάλει, Μωϋσῆς δὲ ἀπεκρίνατο»; πῶς δὲ ὁ Δαυὶδ φησὶ· «Γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔγνω ἤκουσε»; Καὶ πάλιν Μωϋσῆς, «Εἰ ἐστὶν ἔθνος τοιοῦτον, ὃ ἤκουσε φωνὴν Θεοῦ», «Ὅτε εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε»; Καίτοι
 25 καὶ ἐώρακέναι αὐτὸν λέγονται καὶ Ἡσαίας καὶ Ἰερεμίας καὶ Ἰεζεκιήλ καὶ ἕτεροι πλείους. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Χριστὸς νῦν; Εἰς φιλόσοφον αὐτοῦς ἐνάγει δόγμα, κατὰ

6. Ἐξ. 19, 19.

7. Ψαλμ. 80, 6.

8. Δευτ. 4, 33.

λοιπὸν δὲν ὠμίλησεν ἔτσι, ἀλλ' ἀφοῦ ἄφησε τὸ σπουδαιότερον, παρουσίασε τὸ μικρότερον; Διότι αὐτὸ ἦτο τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον ἐζητεῖτο. Διότι, ἐὰν εἶχεν ὀλιγωτέρας πιθανότητας τὸ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι ἐστάλη ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Θεόν, διότι τὸ μὲν πρῶτον τὸ εἶχαν προαναγγεῖλαι οἱ Προφῆται, τὸ δὲ δεύτερον καθόλου, ὅμως ὁ Χριστὸς φροντίζει περισσότερο διὰ τὸ μικρότερον, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι, ἂν δεχθοῦν τοῦτο καὶ ἐκεῖνο θὰ ἐγίνετο εὐκόλως δεκτόν. Καὶ χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ καθόλου τὴν μεγαλυτέραν μαρτυρίαν, παρουσιάζει τὸ μικρότερον ἔργον αὐτῆς, διὰ νὰ δεχθοῦν μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ ἐκείνην.

Ἄφοῦ ἐφρόντισε περὶ τῆς προετοιμασίας αὐτοῦ ἐπρόσθεσε πάλιν· «Ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλεν, αὐτὸς ἔχει δώσει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ». Καὶ ποῦ ἔχει μαρτυρήσει περὶ αὐτοῦ; Εἰς τὸν Ἰορδάνην, ὅταν εἶπεν· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Αὐτὸν ν' ἀκούετε». Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶχεν ἀνάγκην προετοιμασίας. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἰωάννην, αὐτὸ ἦτο φανερόν. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν στείλει ἀνθρώπους καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὸ ἀρνηθοῦν. Φανερόν ἐπίσης ἦτο τὸ ἔργον του ἐκ τῶν θαυμάτων. Διότι τὰ εἶδαν νὰ γίνωνται καὶ ἀπὸ τὸν θεραπευθέντα τὸ ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν καὶ ἔνεκα τούτου τὸν κατηγοροῦν. Ὑπελείπετο ν' ἀποδείξῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός. Καὶ διὰ νὰ τὴν προετοιμάσῃ, προσέθεσεν· «Οὔτε τὴν φωνὴν του ἔχετε ἀκούσει ποτέ».

Καὶ διατί ὁ Μωϋσῆς εἶχεν εἰπεῖ, «ὁ Θεὸς ὠμίλει καὶ ὁ Μωϋσῆς ἀπήντησεν»⁶; καὶ ὁ Δαυῖδ, «Ἦκουσε γλῶσσαν ποὺ δὲν ἐγνώριζε»⁷; Καὶ διατί ὁ Μωϋσῆς εἶχεν εἰπεῖ ἀκόμη, «Δὲν ὑπῆρξε ποτὲ παρόμοιον ἔθνος ποὺ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ»⁸, «Οὔτε ἔχετε ἰδεῖ ποτὲ τὴν μορφήν του»; Καὶ ὅμως λέγεται ὅτι εἶχον ἰδεῖ τὸν Θεὸν ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιήλ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει ἐδῶ ὁ Χριστὸς τώρα; Προσπαθεῖ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς φιλοσοφικὸν δόγμα, δεικνύων ὀλίγον κατ' ὀλί-

μικρὸν δεικνύς, διὸ οὔτε φωνὴ περὶ Θεόν, οὔτε εἶδος, ἀλλ' ἀνώτερος καὶ σχημάτων ἐστὶ καὶ φθόγγων τοιούτων. Ὡσπερ γὰρ εἰπὼν, διὸ «Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε», οὐ τοῦτο λέγει, διὸ φωνὴν μὲν προΐεται, οὐκ ἀκουσὴν δέ· οὔτως εἰπὼν, 5 «Οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἐωράκατε», οὐ τοῦτο λέγει, διὸ εἶδος μὲν ἔχει, οὐ θεατὸν δέ· ἀλλ' διὸ οὐδὲν τοιούτων περὶ Θεόν.

Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, Εἰκῆ κομπάζεις. Μωϋσεὶ λελάληκεν ὁ Θεὸς μόνῳ (τοῦτο γοῦν καὶ ἔλεγον· «Ἡμεῖς οἴδαμεν διὸ Μωϋσεὶ λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν, 10 πόθεν ἐστὶ»)· διὰ τοῦτο οὔτως εἶπε δεικνύς διὸ οὔτε φωνὴ περὶ Θεόν, οὔτε εἶδος. Καὶ τί λέγω ταῦτα; φησί. Οὐ μόνον οὔτε φωνὴν αὐτοῦ οὐκ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος ἐωράκατε, ἀλλ' οὐδὲ ἐφ' ᾧ μάλιστα ἀρχεῖτε καὶ ἐφ' ᾧ μάλιστα πάντες ἐστὲ πεπληροφορημένοι, διὸ τὰ προσιάγματα αὐτοῦ ἐδέξασθε 15 καὶ κατέχετε, οὐδὲ τοῦτο ὑμῖν δυνατὸν εἰπεῖν. Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν, ἐπήγαγεν· «Οὐδὲ τὸν λόγον αὐτοῦ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν»· τοιέσι, τὰς διαταγὰς, τὰ προσιάγματα, τὸν νόμον, τοὺς προφήτας.

Εἰ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὰ διετάξατο, ἀλλ' ὁμῶς παρ' ὑμῖν οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ μὴ πιστεύειέ μοι. Εἰ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτό φασι αἱ Γραφαί, διὸ ἐμοὶ χρὴ πιστεύειν, ὑμεῖς δὲ οὐ πιστεύετε· εὐδηλον διὸ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπέστη ἀφ' ὑμῶν. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπήγαγεν· «Ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τοῦτω ὑμεῖς οὐ πιστεύετε». Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, Πῶς 25 οὖν, εἰ μὴ φωνὴν αὐτοῦ ἠκούσαμεν ἡμεῖς, σοὶ ἐμαρτύρησε; λέγει· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· ἐκεῖναι γὰρ εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»· δεικνύς διὸ διὰ τοιούτων ἐμαρτύρησε. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐμαρτύρησε, καὶ ἐν τῷ ὄρει.

Ἄλλ' οὐ φέρει εἰς μέσον τὴν φωνὴν ἐκείνην. Ἴσως 30 γὰρ ἂν καὶ ἠπιστήθη ἐντεῦθεν. Τὴν μὲν γὰρ οὐδὲ ἤκου-

9. Ἰω. 9, 29.

9α. Ἰω. 5, 39.

γον εἰς αὐτούς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει οὔτε φωνήν, οὔτε μορφήν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ μορφᾶς καὶ ἀπὸ τοιαύτας φωνᾶς. Διότι, ὅταν εἶπεν, «Οὔτε τὴν φωνήν του ἔχετε ἀκούσει», δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἐκβάλλει μὲν φωνήν ἀλλὰ δὲν ἀκούεται, οὔτε ὅταν εἶπεν, «Οὔτε τὴν μορφήν του ἔχετε ἰδεῖ» ἐννοεῖ ὅτι ἔχει μὲν μορφήν, ἀλλὰ εἶναι ἀθέατος.

Διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι, Ματαίως ὑπερηφανεύεσαι. Μόνον εἰς τὸν Μωϋσῆν ὠμίλησεν ὁ Θεὸς (αὐτὸ ἀκριβῶς ἰσχυρίζοντο· «Ἡμεῖς γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Θεὸς ὠμίλησεν εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»⁹), δι' αὐτὸ ὠμίλησεν ἔτσι, θέλων ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει οὔτε φωνήν, οὔτε μορφήν. Καὶ διατί τὰ λέγω αὐτά; Ὅχι μόνον δὲν ἔχετε ἀκούσει ποτὲ τὴν φωνήν του, ὅχι μόνον δὲν ἔχετε ἰδεῖ ποτὲ τὴν μορφήν του, ἀλλ' οὔτε εἶναι δυνατὸν σεῖς νὰ ἰσχυρισθῆτε, διὰ ποῖον λόγον καυχᾶσθε τόσο πολὺ καὶ διὰ ποῖον λόγον εἴσθε τόσο πολὺ ὑπερήφανοι, ὅτι ἐδέχθητε καὶ γνωρίζετε τὰς ἐντολάς του. Διὰ νὰ δηλώσῃ λοιπὸν καὶ τοῦτο, προσέθεσεν· «Οὔτε ὁ λόγος του μένει μέσα σας», δηλαδὴ αἱ ἐντολαί του, αἱ προσταγαί του, οἱ νόμοι καὶ οἱ Προφῆται.

Διότι, ἂν καὶ ὁ Θεὸς διέταξεν αὐτά, ὅμως δὲν ὑπάρχουν μέσα σας, ἐπειδὴ δὲν μὲ πιστεύετε. Διότι, ἂν καὶ παντοῦ ἀναφέρουν αἱ Γραφαὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ πιστεύετε εἰς ἐμέ, ἐσεῖς ὅμως δὲν πιστεύετε, εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔχει φύγει ἀπὸ σαῶς. Διὰ τοῦτο προσέθεσεν ἀκόμη· «Διότι σεῖς δὲν πιστεύετε εἰς αὐτόν, πού ἐκεῖνος ἀπέστειλεν». Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ ἐρωτήσουν· Πῶς λοιπὸν ἔδωκε μαρτυρίαν δι' ἐσέ, ἀφοῦ δὲν ἔχομεν ἀκούσει τὴν φωνήν του, λέγει· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι αὐταὶ μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ»¹⁰, θέλων ν' ἀποδείξῃ ὅτι μέσῳ αὐτῶν ἔδωσεν ὁ Θεὸς τὴν μαρτυρίαν. Διότι ἔδωκε τὴν μαρτυρίαν εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ εἰς τὸ ὄρος.

Ἄλλὰ δὲν ἀποκαλύπτει ἐκείνην τὴν φωνήν. Διότι ἴσως δὲν θὰ ἐγίνετο πιστευτός. Διότι τὴν μὲν πρώτην φωνήν

σαν, τὴν ἐν τῷ ὄρει τὴν δὲ ἤκουσαν μὲν, οὐ προσέσχον δέ. Διὰ τοῦτο παραπέμπει αὐτοὺς ταῖς Γραφαῖς, δεικνὺς οὕτως καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς μαρτυρία ἐκεῖθεν ἔστι πρότερον μέντοι τὰ παλαιὰ ἀνελών ἐφ' οἷς ἐκόμπαζον, ἢ ὡς ἐωρακότες τὸν Θεόν, ἢ ὡς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσαντες. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοῦ τῇ φωνῇ διαπιστεῖν, καὶ τὰ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει φανιάζεσθαι, διορθωσάμενος τὴν περὶ ἐκείνων ὑπόνοιαν πρῶτον καὶ δείξας συγκατάθεσιν ὄντα τὰ γεγενημένα, τότε αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν παρέπεμψε τῶν Γραφῶν.

10 4. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν διὰ πρὸς αἰρετικούς μαχώμεθα καὶ καθοπλιζώμεθα, ἐντιεῦθεν καὶ ἰσχυρίζώμεθα. «Πᾶσα γὰρ Γραφή θεόπνευστος», φησί, «καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄριτος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀπηρισμέμενος». Οὐχ ἵνα τὰ μὲν ἔχη, τὰ δὲ μὴ ἔχη ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἄριτος. Τί γὰρ ὄφελος, εἶπέ μοι, διὰ εὐχεται μὲν ἐκτενῶς, μὴ ἐλεῆ δὲ δαψιλῶς; ἢ διὰ ἐλεῆ μὲν δαψιλῶς, πλεονεκιῶν δὲ καὶ διαζόμενος; ἢ διὰ μὴ πλεονεκιῶν, μηδὲ διαζόμενος, πρὸς ἐπίδειξιν δὲ ἀνθρώπων καὶ φιλοτιμίαν τῶν ὁρώντων; ἢ διὰ ἐλεῆ μὲν μετὰ πάσης ἀκριθείας καὶ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἐπαίρηται δὲ αὐτῷ τούτῳ καὶ μέγα φρονῆ; ἢ διὰ ταπεινὸς μὲν ἦ καὶ νηστειαῖς προσέχων, φιλάργυρος δὲ καὶ ἐμπορικὸς καὶ τῇ γῆ προσηλωμένος, καὶ τὴν μητέρα τῶν κακῶν ἐπεισάγων τῇ ψυχῇ; «Ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἔστι ἡ φιλαργυρία».

20 25

Φρίξωμεν τοίνυν τὸ πρᾶγμα, φύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν. Τοῦτο τὴν οἰκουμένην ἀνάσιαιτον ἐποίησε, τοῦτο πάντα συνέχεε, τοῦτο τῆς μακαριωτάτης δουλείας ἡμᾶς ἀπάγει τοῦ Χριστοῦ.

εἰς τὸ ὄρος δὲν τὴν ἤκουσαν, τὴν δὲ δευτέραν εἰς τὸν Ἰορδάνην τὴν ἤκουσαν μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσεξαν. Διὰ τοῦτο τοὺς παραπέμπει εἰς τὰς Γραφάς, θέλων ν' ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται ἡ μαρτυρία τοῦ Πατρὸς, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχεν ἀναιρέσει ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ὑπερηφανεύοντο, δηλαδὴ ἢ ὅτι εἶχον ἰδεῖ τὸν Θεόν, ἢ ὅτι εἶχον ἀκούσει τὴν φωνὴν του. Ἐπειδὴ δηλ. ἦτο πιστευτὸν νὰ μὴ εἶχον ἀκούσει τὴν φωνὴν του καὶ νὰ φαντάζωνται ὅσα εἶχον συμβῆ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, ἀφοῦ πρῶτα διώρθωσε τὴν ὑποψίαν περὶ ἐκείνων καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ἐκεῖνα εἶχον γίνεαι κατὰ θεῖαν συγκατάβασιν, ἔπειτα τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν.

4. Ἐπομένως, ὅταν καὶ ἡμεῖς μαχώμεθα ἐναντίον αἰρετικῶν καὶ ὀπλιζώμεθα, ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ ἄς διδασκώμεθα. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Κάθε θεόπνευστος Γραφὴ εἶναι καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς διαπαιδαγώγησιν ἐν δικαιοσύνῃ, διὰ νὰ εἶναι τέλειος ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, κατηρτισμένος πρὸς κάθε καλὸν ἔργον»¹⁰. Καὶ ὅχι ἄλλα μὲν νὰ τὰ ἔχη, εἰς ἄλλα δὲ νὰ ὑστερῇ. Διότι, σὲ ἐρωτῶ, ποίαν ὠφέλειαν ἔχει κανεὶς ὅταν προσεύχεται συνεχῶς, ἀλλὰ δὲν κάμνει ἐλεημοσύνην ἀφθόνως; ἢ ὅταν ἐλεῇ ἀφθόνως, ἀλλ' εἶναι πλεονέκτης καὶ ἄρπαξ; ἢ ὅταν δὲν εἶναι πλεονέκτης οὔτε ἄρπαξ, τὰ κάμνει ὅμως ἀπὸ ἐπίδειξιν καὶ κενοδοξίαν; ἢ ὅταν κάμνη ἐλεημοσύνας μὲ κάθε φροντίδα καὶ ὅπως εἶναι ἀρεστὸν εἰς τὸν Θεόν, ὑπερηφανεύεται ὅμως καὶ μεγαλοφρονεῖ δι' αὐτό; ἢ ὅταν εἶναι ταπεινόφρων καὶ ἀσκῇ τὴν νηστείαν, εἶναι ὅμως φιλάργυρος καὶ τοκογλύφος καὶ προσκολλημένος εἰς τὰ γήϊνα καὶ εἰσάγει εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν μητέρα τῶν κακῶν; «Διότι ἡ φιλαργυρία εἶναι ρίζα τῶν κακῶν».

Ἄς φοβηθοῦμε λοιπὸν τὴν φιλαργυρίαν καὶ ἄς ἀποφύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν. Διότι αὐτὴ ἔχει ἀναστατώσει τὴν οἰκουμένην, αὐτὴ τὰ ἀνέμιξεν ὅλα, αὐτὴ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν μεγάλην εὐτυχίαν νὰ ὑπηρετῶμεν τὸν Χριστόν.

«Οὐκ ἔστι» γάρ, φησί, «Θεῶ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ». Ἐξ ἐναντίας γὰρ ἐπιτάττει τῷ Χριστῷ. Ὁ μὲν γὰρ λέγει, Δίδου τοῖς δεομένοις· ὁ δέ, Ἀρπάξε τῶν δεομένων. Ὁ Χριστὸς λέγει, Καὶ τοῖς ἐπιβουλεύουσι καὶ ἀδικοῦσι συγχώρει·
 5 οὗτος ἔμπαλιν, Κατασκεύαζε πάγας κατὰ τῶν οὐδὲν ἀδικούντων. Ὁ Χριστὸς λέγει, Φιλάνθρωπος ἔσο καὶ ἡμέρος· οὗτος ἀπ' ἐναντίας, Ὁμὸς ἔσο καὶ ἀπηγής, καὶ μηδὲν εἶναι νόμιζε δάκρυα πενήτων· ἵνα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην αὐστηρὸν ἡμῖν κατασκευάσῃ τὸν δικαστὴν.

10 Τότε γὰρ ἡμῖν πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσεται τὰ πεπραγμένα, καὶ οἱ ἠδικημένοι καὶ οἱ γυμνωθέντες παρ' ἡμῶν, πᾶσαν ἀπολογίαὶν ἡμῖν ἐκκλείοντες. Εἰ γὰρ ὁ Λάζαρος ἀδικηθεὶς μὲν οὐδὲν παρὰ τοῦ πλουσίου, μὴ ἀπολαύσας δὲ τῶν ἐκείνου, πικρὸς ἔσθηκε τότε κατήγορος καὶ οὐδεμιᾶς
 15 αὐτὸν ἀφῆκε τυχεῖν συγγνώμης, τίνας ἀπολογίας, εἰπέ μοι, τεύξονται οἱ πρὸς τῷ μὴ ἔλεεῖν οἴκοθεν καὶ τὰ ἀλλότρια λαμβάνοντες, καὶ τὰς τῶν ὀρφανῶν ἀναιτρέποντες οἰκίας; Εἰ οἱ μὴ θρέψαντες πεινῶντα τὸν Χριστόν, ἰσοοῦτιον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν εἴλκυσαν πῦρ οἱ τὰ μηδὲν αὐτοῖς προσή-
 20 κονια ἀρπάζοντες, καὶ μυρίας πλέκοντες δίκας, καὶ τὰ πάντων ἀδίκως περιβαλλόμενοι, ποίας ἀπολαύσονται παραμυθίας;

Ἐκβάλλωμεν τοίνυν τοῦτον τὸν ἔρωτα. Ἐκβαλοῦμεν δέ, ἂν ἐννοήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν ἀδικήσαντας, τοὺς πλεονε-
 25 κτήσαντας καὶ ἀπελθόντας. Οὐχὶ τῶν μὲν χρημάτων αὐτῶν καὶ πόνων ἀπολαύσουσιν ἕτεροι, αὐτοὶ δὲ ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ καὶ τοῖς ἀνηκέστοις εἰσὶ κακοῖς; Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας, κόπτεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν, ἵνα καὶ ζῶντες τοῖς πόνοις κατατεινῶμεθα, καὶ ἀπελθόντες τὰς ἀφο-

Διότι λέγει, «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κανεὶς δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ μαμωνᾶ». Διότι τοῦτο εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπε· Δίδε εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην. Ἄλλ' ἢ ἀπληστία λέγει· Ἄρπαξε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην. Ὁ Χριστὸς συνιστᾷ· Νὰ συγχωρῆς αὐτοὺς ποὺ σὲ ἐπιβουλεύονται καὶ σὲ ἀδικοῦν. Ἡ ἀπληστία ἀντιθέτως· Νὰ στήνης παγίδας ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν σὲ ἀδικοῦν. Ὁ Χριστὸς συμβουλεύει· Νὰ εἶσαι φιλόανθρωπος καὶ πρῶος. Ἀντιθέτως ἡ ἀπληστία, Νὰ εἶσαι ὤμος καὶ ἀπηνῆς καὶ νὰ μὴ λογαριάζῃς τὰ δάκρυα τῶν φτωχῶν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν αὐστηρὸν δι' ἐμᾶς δικαστήν.

Διότι τότε θὰ παρουσιάσῃ ὅλα ὅσα ἔχομεν πράξει μπροστὰ εἰς τὰ μάτια μας καὶ ὅσοι ἠδικήθησαν καὶ ἀπεγυμνώθησαν ἀπὸ ἡμᾶς θὰ μᾶς ἀποκλείσουν ἀπὸ κάθε ἀπολογία. Διότι, ἐὰν ὁ Λάζαρος, ἐνῶ δὲν εἶχε καθόλου ἀδικηθῆ ἀπὸ τὸν πλούσιον, καὶ ἀπήλαυσεν ἀπὸ τὸν πλοῦτον ἐκείνου, ἐστάθη ὅμως πικρὸς κατήγορος καὶ δὲν τὸν ἄφησε νὰ ἐπιτύχῃ καμμίαν συγχώρησιν, εἶπέ μου, ποίαν ὑπεράσπισιν θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον δὲν ἔκαμαν καμμίαν ἐλεημοσύνην, ἀλλ' ἤρπασαν καὶ τὰ ξένα καὶ ἀνέτρεψαν τὰς οἰκίας τῶν ὀρφανῶν; Ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔθρεψαν τὸν Χριστόν, ὅταν ἐπεινοῦσε, τέτοια φωτιὰ ἔβαλαν εἰς τὸ κεφάλι των, ἐκεῖνοι ποὺ ἀρπάζουν ὅσα δὲν εἶναι ἰδικά των καὶ κινοῦν ἀπείρους δικαστικούς ἀγῶνας καὶ ἰδιοποιοῦνται ἀδίκως τὰ ἀγαθὰ ὄλων, ποίαν παρηγορίαν θ' ἀπολαύσουν;

Ἄς ἀποβάλωμεν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν. Θὰ τὴν ἀποβάλωμεν δέ, ἐὰν σκεφθῶμεν ἐκείνους ποὺ πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς ἔκαμαν ἀδικίας, τοὺς φιλαργύρους ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπέθαναν. Λοιπὸν, τὰ χρήματά των καὶ τοὺς κόπους των δὲν θ' ἀπολαύσουν ἄλλοι, ἐνῶ αὐτοὶ εὐρίσκονται εἰς κόλασιν καὶ εἰς τιμωρίαν καὶ εἰς ἀνυπόφορα κακά; Πῶς λοιπὸν αὐτὰ δὲν φανερώνουν μεγίστην ἀνοησίαν, τὸ νὰ φροντίζωμεν δηλαδὴ καὶ νὰ κοπιάζωμεν, διὰ νὰ καταβαλ-

ρήτους ὑπομένωμεν κολάσεις καὶ τιμωρίας, δέον καὶ ἐν-
 ταῦθα τρυφᾶν (οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδονὴν ἐργάζεται, ὡς ἐ-
 λεημοσύνη, συνειδὸς κεκαθαρμένον), καὶ ἀπελθόντας ἐκεῖ,
 πάντων ἀπηλλάχθαι κακῶν, καὶ μυρίων ἐπιτυχᾶν εὐ-
 5 γαθῶν;

Ὡπερ γὰρ ἡ κακία καὶ πρὸ τῆς γεέννης τοὺς ἐνταῦθα
 αὐτὴν μειόντας κολάζειν εἶπεν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ
 πρὸ τῆς βασιλείας τοὺς ἐνταῦθα αὐτὴν ἐργαζομένους πα-
 ρασκευάζει τρυφᾶν, ἐλπίσι χρησιαῖς καὶ ἡδονῇ διηγεκεῖ συ-
 10 ζῆν ποιοῦσα. Ἴν' οὖν ταύτης ἐπιτύχωμεν καὶ ἐνταῦθα καὶ
 κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἐπιλαβώμεθα τῶν ἀγαθῶν ἔργων.
 Οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα σιεφάνων ὧν
 γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
 15 ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λώμεθα ἀπὸ τοὺς κόπους, ἐφ' ὅσον ζῶμεν, καὶ ὅταν ἀποθά-
νωμεν νὰ ὑποφέρωμεν ἀφορήτους κολασμοὺς καὶ τιμωρίας,
ἐνῶ ἔπρεπε καὶ ἐδῶ νὰ ζῶμεν ἄνετα (διότι τίποτε δὲν
συμβάλλει τόσον εἰς τὴν εὐχαρίστησιν, ὅσον ἡ ἐλεημοσύνη
καὶ ἡ καθαρὰ συνείδησις) καὶ ὅταν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, νὰ ἔ-
χωμεν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ καὶ νὰ ἐπιτυχάνωμεν
ἄπειρα ἀγαθὰ;

Διότι ὅπως ἡ κακία τιμωρεῖ συνήθως πρὶν ἀπὸ τὴν γέ-
ενναν αὐτοὺς ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν παροῦσαν
ζωὴν, ἔτσι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
ρανῶν προπαρασκευάζει τὴν ἄνεσιν εἰς αὐτοὺς ποὺ τὴν ἀ-
σκοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, συντελοῦσα εἰς τὸ νὰ ζοῦν
μαζὶ μὲ χρηστὰς ἐλπίδας καὶ μὲ διαρκῆ εὐχαρίστησιν. Διὰ
νὰ ἐπιτύχωμεν λοιπὸν αὐτὴν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν καὶ εἰς
τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἃς ἀρχίσωμεν τὰ καλὰ ἔργα. Διότι
ἔτσι θ' ἀξιωθοῦμεν καὶ τοὺς μελλοντικούς στεφάνους τῆς
νίκης. Εἶθε ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ
φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ
ἀποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἀγίῳ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἄμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ΄.

Ἰω. 5,39 - 47

Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διὸ ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· ἀρκεῖν αἱ εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐ-
5 μου· καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρὸς με, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχητε».

1. Πολὺν ποιῶμεθα τῶν πνευματικῶν, ἀγαπητοί, λόγον, μηδὲ ἀρκεῖν ἡμῖν νομίζομεν πρὸς σωτηρίαν, τὸ καὶ ὀπωσοῦν αὐτὰ μειέσθαι. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὐδὲν μέγα ἀπόνα-
σθαι δυνήσεται τις, παρέργως καὶ ὡς ἔτυχεν αὐτοῖς κεχρη-
10 μένος, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς πνευματικοῖς τοῦτο συμβήσεται, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ταῦτα δεῖται σπουδῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς παραπέμπων τοὺς Ἰουδαίους ταῖς Γραφαῖς, οὐκ εἰς ἀπλήν ἀνάγνωσιν, ἀλλ' εἰς ἔρευναν ἀκριβοῦς καὶ κα-
τανενοημένην αὐτοὺς παρέπεμπεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀναγινώ-
15 σκετε τὰς Γραφάς· ἀλλ' «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς».

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἐπιμελείας (συνεσκόταστο γὰρ ἄνωθεν συμφερόντως τοῖς τό-
τε), διὰ τοῦτο καὶ διασκάπτειν αὐτοὺς μετὰ ἀκριθείας κελεύει
νῦν, ἵνα τὰ ἐν τῷ θάθει κείμενα δυνηθῶσι εὐρεῖν. Οὐδὲ γὰρ
20 ἐξ ἐπιπολῆς εἴρητο, οὐδὲ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ἔρητο· ἀλλ'
ὥσπερ τις θησαυρὸς ἐν πολλῶ τῷ θάθει κατέκειτο. Ὁ δὲ τὰ
κάτω κείμενα ζητῶν ἂν μὴ μετὰ ἀκριθείας ζητῆ καὶ πόνου,
οὐδέποτε δυνήσεται εὐρεῖν τὸ ζητούμενον. Διὰ τοι τοῦτο καὶ
εἰπὼν, «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», ἐπήγαγεν· «Ὅτι ὑμεῖς δο-
25 κεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν». Οὐκ εἶπεν, Ἔχετε·
ἀλλά, «Δοκεῖτε», δεικνὺς διὸ οὐδὲν ἐκαρποῦντο μέγα τι καὶ

«Σεῖς ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι νομίζετε ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον. Ἐκεῖναι μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ. Καὶ ὅμως δὲν θέλετε νὰ ἔλθετε εἰς ἐμέ, διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον»¹.

1. Ἄς ὁμιλήσωμεν διὰ μακρῶν, ἀγαπητοί μου, περὶ τῶν πνευματικῶν ζητημάτων καὶ ἄς μὴ νομίζωμεν ὅτι ἀρκεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν μας τὸ νὰ πραγματευθῶμεν αὐτὰ κατὰ τινὰ τρόπον. Διότι, ὅπως εἰς τὰ βιωτικὰ ζητήματα δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἔχῃ κανεὶς μεγάλην ὠφέλειαν, ἂν μεταχειρισθῇ αὐτὰ παρέργως καὶ τυχαίως, τοῦτο θὰ συμβῇ πολὺ περισσότερον εἰς τὰ πνευματικά, ἐπειδὴ αὐτὰ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ περισσοτέραν μελέτην. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ὅταν παρέπεμπε τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὰς ἀγίας Γραφάς, δὲν τοὺς παρέπεμπε δι' ἀπλῆν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ δι' ἔρευναν λεπτομερῆ καὶ διὰ ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ νοήματά της. Διότι δὲν εἶπε· «Διαβάζετε τὰς ἀγίας Γραφάς, ἀλλὰ «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην ἔρευναν (διότι εἶχον κρυφθῆ κάτω ἀπὸ σκιάν, κατὰ τὸ συμφέρον τῶν τότε), δι' αὐτὸ καὶ τοὺς προτρέπει τώρα νὰ ἐρευνοῦν αὐτοὺς μὲ ἀκρίβειαν, διὰ νὰ ἡμπορέσουν νὰ ἀνακαλύψουν αὐτὰ πού εὐρίσκονται εἰς τὸ βάθος. Διότι αὐτὰ δὲν ἔχουν λεχθῆ ἐπιπολαίως, ἀλλ' οὔτε ἔχουν ριφθῆ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ εὐρίσκονται εἰς μέγαν βάθος σὰν θησαυρός. Ἐκεῖνος ὅμως πού ἐρευνᾷ ἐκεῖνα πού εὐρίσκονται εἰς τὸ βάθος, ἂν δὲν τὰ ἐρευνήσῃ μὲ ἐπιμέλειαν καὶ κόπον, ποτὲ δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ εὔρῃ ἐκεῖνο πού ζητεῖ. Δι' αὐτὸ ἀφοῦ εἶπεν «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ἐπρόσθεσεν· «Διότι νομίζετε ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον». Δὲν εἶπεν, Ἔχετε, ἀλλὰ «Νομίζετε ὅτι θὰ ἔχετε», ἀποδεικνύων ὅτι δὲν εἶχαν νὰ ὠφεληθοῦν τίποτε

γενναῖον, ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως σωθήσεσθαι προοδοκῶντες
μόνης, πίστεως ἔρημοι ὄντες.

“Ο τοῖνον λέγει, τοιοῦτόν ἐσιν· Οὐχὶ θαυμάζετε τὰς
Γραφάς; οὐχὶ πάσης ζωῆς νομίζετε αἰτίας εἶναι; Ἐκ τού-
των καὶ αὐτοὺς ἰσχυρίζομαι νῦν. Αὐταὶ γὰρ εἰσιν αἱ μαρτυ-
ροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρὸς με, ἵνα ζωὴν
αἰώνιον ἔχητε. Εἰκότως τοῖνον ἔλεγεν, διὰ «Δοκεῖτε», διὰ
τὸ μὴ θούλεσθαι αὐτοὺς πείθεσθαι, ἀλλ’ ἐπὶ τῇ ψιλῇ ἀνα-
γνώσει μόνον αὐχεῖν.

10 Εἶτα ἵνα μὴ ἐκ πολλῆς κηδεμονίας φιλοδοξίας λάβῃ παρ’
αὐτοῖς ὑπόνοιαν καὶ διὰ τὸ θούλεσθαι πιστευθῆναι παρ’ αὐ-
τῶν τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν νομίζεται (καὶ γὰρ τῆς Ἰωάννου φω-
νῆς ἐνέμνησε καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων
αὐτοῦ καὶ πάντα ἔλεγεν ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι καὶ
15 ζωὴν ἐπηγγείλατο)· ἐπεὶ οὖν πολλοὺς εἰκόσ ἦν ὑποπιεῦειν
διὰ δόξης ἐρῶν ταῦτα ἔλεγεν, ἄκουσον τί ἐπάγει· «Δόξαν
παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω»· τουτέστιν, Οὐ δέομαι. Οὐκ ἔ-
σι, φηοῖν, ἢ φύσις ἢ ἐμὴ τοιαύτη, ὥστε δεῖσθαι τῆς παρὰ
ἀνθρώπων δόξης. Εἰ γὰρ ἥλιος ἀπὸ λυχνιαίου φωτὸς οὐκ ἂν
20 λάβοι προσθήκην, πολλῶ μᾶλλον ἐγὼ τῆς ἀνθρωπίνης ἀφέξω
δεηθῆναι δόξης. Καὶ τίνος, φηοῖν, ἕνεκεν ταῦτα λέγεις, ἐὰν
οὐ δέῃ; «Ἴνα ὑμεῖς σωθῆτε».

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἀνωτέρω εἶρηκεν· ἠνίξαιτο δὲ αὐτὸ καὶ
ἐνταῦθα εἰπὼν, «Ἴνα ζωὴν ἔχητε». Τίθησι δὲ καὶ ἑτέραν
25 αἰτίαν. Ποίαν δὴ ταύτην; «Ἄλλ’ ἔγνωκα ὑμᾶς, διὰ τὴν ἀγάπην
τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς». Ἐπειδὴ πολλάκις, ὡς δὴθεν
τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες, ἐδίωκον αὐτόν διὰ ἴσον ἑαυτὸν ἐποίει
τῷ Θεῷ, ἤδει δὲ διὰ οὐκ ἔμελλον αὐτῷ πείθεσθαι ἵνα μὴ
τις εἴπῃ, Τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα λέγεις; τοῦτο εἶπεν, Ἴνα ἐ-
30 λέγξω ὑμᾶς, διὰ οὐ διὰ ἀγάπην τὴν τοῦ Θεοῦ με, φηοῖ, διώκε-

σπουδαῖον καὶ σοβαρόν, ἐὰν ἐπερίμεναν νὰ σωθοῦν μόνον ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν, στερημένοι ἀπὸ τὴν πίστιν.

Μὲ αὐτὸ ποὺ λέγει, ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς· Δὲν θαυμάζετε τὰς ἀγίας Γραφάς; Δὲν νομίζετε, ὅτι εἶναι αἰτία ὅλης τῆς ζωῆς; Τὰ ἴδια λοιπὸν ἰσχυρίζομαι καὶ ἐγὼ τώρα. Διότι αὐταὶ δίδουν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ δὲν θέλετε νὰ ἔλθετε εἰς ἐμέ, διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον. Δικαίως λοιπὸν ἔλεγε «Νομίζετε», διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἤθελαν νὰ πιστεύσουν, ἀλλὰ μόνον νὰ καυχῶνται διὰ τὴν ἀπλῆν ἀνάγνωσιν.

Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀφορμὴν ὑποψίας διὰ κενοδοξίαν, ἔνεκα τῆς μεγάλης φροντίδος καὶ διὰ νὰ μὴ θεωρηθῆ ὅτι ἡ πίστις ποὺ ἤθελεν ἀπὸ αὐτοὺς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἑαυτοῦ του, (διότι ὑπενθύμισε τὴν φωνὴν τοῦ Ἰωάννου, τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἔργα του καὶ ἔλεγε τὰ πάντα ὥστε νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ ζωὴν), ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο πιθανὸν πολλοὶ νὰ ὑποπτευθοῦν ὅτι ἔλεγεν αὐτὰ διὰ ν' ἀποκτήσῃ δόξαν, ἄκουσε, τί προσθέτει· «Τιμὰς ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων δὲν δέχομαι». Δηλαδή δὲν χρειάζομαι. Δὲν εἶναι, λέγει, ἡ φύσις μου τέτοια, ὥστε νὰ ἔχω ἀνάγκην δόξης ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Διότι, ἂν τὸ φῶς τοῦ λύχνου δὲν ἤμπορῆ νὰ προσθέσῃ τίποτε εἰς τὸν ἥλιον, πολὺ ὀλιγώτερον ἐγὼ δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν. Καὶ διατί τὰ λέγεις αὐτά, ἐὰν δὲν ἔχῃς ἀνάγκην; «Διὰ νὰ σωθῆτε σεῖς».

Ἄλλ' αὐτὸ τὸ εἶχεν εἰπεῖ πάρα πάνω, τὸ ὑπηνίχθη ὁμως καὶ ἐδῶ, ὅταν εἶπε, «Διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν σεῖς». Παρουσιάζει ὁμως καὶ ἄλλην αἰτίαν. Ποίαν; «Ἄλλὰ γνωρίζω ὅτι δὲν ἔχετε μέσα σας τὴν ἀγάπην διὰ τὸν Θεόν». Ἐπειδὴ πολλὰς φορές τὸν κατεδίωκον, διότι δῆθεν ἠγάπων τὸν Θεόν, διότι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἐγνώριζεν ὅτι δὲν θὰ ἐπίστευαν εἰς αὐτόν. Διὰ νὰ μὴ τὸν ἐρωτήσῃ κανεὶς, Διὰ ποίαν αἰτίαν τὰ λέγεις αὐτά; ἀπήντησε· Διὰ νὰ σᾶς ἐλέγξω, ὅτι δὲν μὲ καταδιώκετε διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς

ιε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ μοι καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν Γραφῶν. Ὡσπερ οὖν πρὸ τούτου νομίζοντες ἀντίθεον εἶναι με ἠλαύνετε· οὐτῶ νῦν ἐξ οὗ ταῦτα ἀπέδειξα προσδραμεῖν ὑμᾶς ἔδει, εἴ γε ἠγαπᾶτε τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐκ ἠγαπᾶτε.

5 Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ταῦτα εἶπον, ἵνα δείξω ὑμᾶς περι-
τὸν ἔχοντας τυφόν καὶ κομπάζοντας εἰκῆ, καὶ τὴν οἰκείαν
βασκανίαν σουσιάζοντας. Οὐκ ἀπὸ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτὰ κατασκευάζει. («Ἐγὼ γὰρ ἦλθον»),
φησὶν, «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου καὶ οὐκ ἐδέξασθέ
10 με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψε-
σθε». Ὁρᾷς διὸ ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο λέγει ἀπεισιάλθαι,
καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφέναι τὴν κρίσιν, καὶ οὐδὲν δύ-
νασθαι ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἵνα πᾶσαν ἐκκόψῃ πρόφασιν ἀ-
γνωμοσύνης; Τίνα δὲ φησὶν ἤξειν ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ;
15 Τὸν ἀνίχριστον ἐνιαῦθα αἰνίττειται, καὶ ἀναντίρρητον τῆς
ἀγνωμοσύνης αὐτῶν τίθησιν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ ὡς ἀγαπῶν-
τες τὸν Θεόν με διώκετε, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀνιχρί-
σιου τοῦτο γενέσθαι ἔδει. Ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν τοιοῦτον ἐ-
ρεῖ, οὔτε ἀπεισιάλθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὔτε κατὰ τὴν
20 γνώμην ἤκει τὴν ἐκείνου· ἀλλὰ τὸναντίον ἅπαν, τυραννι-
κῶς τὰ μηδὲν αὐτῷ προσήκοντα ἀρπάζων καὶ τὸν ἐπὶ πάν-
των Θεὸν ἑαυτὸν εἶναι λέγων, καθὼς καὶ Παῦλός φησιν
«Ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ἀποδεικνύοντα ἑ-
αυτὸν διὸ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεός». Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ ὀνό-
25 μαι τῷ ἰδίῳ ἐλθεῖν.

Ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς
μου παραγέγονα. Ἰκανὸν μὲν οὖν ἦν καὶ τοῦτο δεῖξαι αὐ-
τοὺς οὐκ ἀγαπῶντας τὸν Θεόν, διὸ τὸν λέγοντα ἀπεισιάλθαι

τὸν Θεόν. Διότι ὁ Θεὸς σᾶς δίδει μαρτυρίαν δι' ἐμὲ καὶ μετὰ ἔργα καὶ μετὰ τὰς ἁγίας Γραφάς. Ὅπως λοιπὸν πρὶν ἀπὸ αὐτὰ με καταδιώκατε, ἐπειδὴ ἐνομίζατε ὅτι εἶμαι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ τώρα, ἀφοῦ σᾶς ἔδωσα ἀποδείξεις, ἔπρεπε σεῖς νὰ τρέξετε πρὸς ἐμέ, ἂν βέβαια ἀγαπούσατε τὸν Θεόν.

Δι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς εἶπα αὐτά, διὰ νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ἔχετε ὑπερβολικὴν ἀλαζονείαν, ὅτι ματαίως ὑπερηφανεύεσθε καὶ ὅτι προσπαθεῖτε νὰ κρύψετε τὸν φθόνον σας. Καὶ δὲν προετοιμάζει αὐτὰ μόνον ἀπὸ τὰ παρόντα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μέλλοντα. Διότι λέγει· «Ἐγὼ ἔχω ἔλθει ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς μου καὶ δὲν με δέχεσθε, ἐὰν ἔλθῃ ἄλλος ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθῆτε». Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ὁ Χριστὸς λέγει παντοῦ, ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ὅτι ἔχει λάβει τὴν κρίσιν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, διὰ ν' ἀποκόψῃ κάθε δικαιολογίαν ἀσεβείας τῶν Ἰουδαίων; Ποῖον ἐννοεῖ δὲ ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του; Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὸν Ἀντίχριστον καὶ παρουσιάζει ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς ἀσεβείας των. Διότι, ἐὰν με καταδιώκετε, ἐπειδὴ δῆθεν ἀγαπᾶτε τὸν Θεόν, αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνῃ πολὺ περισσότερον διὰ τὸν Ἀντίχριστον. Διότι ἐκεῖνος οὔτε τοῦτο θὰ σᾶς εἶπῃ, οὔτε ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε ὅτι ἔχει ἔλθει σύμφωνα μετὰ τὴν θέλησιν ἐκείνου, ἀλλ' ὅπως ἀντιθέτως, ἀρπάζων τυραννικῶς ὅσα δὲν τοῦ ἀρμόζουν καὶ ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι θεὸς ὅλων, καθὼς λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ἐναντίον παντὸς πού λέγεται Θεὸς ἢ λατρεύεται προβάλλων τὴν ἀξίωσιν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός»². Διότι αὐτὸ σημαίνει, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω ἔλθει μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀλλ' ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου. Καὶ ἦτο μὲν ἀρκετὸν τοῦτο, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀγαποῦσαν τὸν Θεόν, διότι δὲν ἐδέχοντο ἐκεῖνον πού τοὺς ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶχεν ἀπο-

παρ' ἐκείνου οὐκ ἐδέχοντο· νῦν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δει-
 κνυσιν αὐτῶν τὴν ἀναιοχυντίαν, ἐκ τοῦ τὸν ἀντίχριστον
 μέλλειν δέχεσθαι. Ὅτιαν γὰρ τὸν μὲν ἀπ' ἐκείνου λέγον-
 τα ἀπεισιτάλθαι μὴ δέχονται, τὸν δὲ μὴ εἰδότα ἐκείνον, κομ-
 5 πάζοντα δὲ καὶ λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν
 μέλλωσι προσκυνεῖν, εὐδηλον δι' ἑσθ' ἀσκασίας ἢ δῖωξίς ἦν,
 καὶ τοῦ μισεῖν τὸν Θεόν. Διὰ δὴ τοῦτο δύο τίθησιν αἰτίας
 τῶν εἰρημένων, καὶ πρῶτον μὲν τὴν χρησιωτέραν, λέγων,
 «Ἴνα σωθῆτε», καὶ, «Ἴνα ζωὴν ἔχητε»· ἐπειδὴ δὲ ἔμελλον
 10 αὐτὸν χλευάζειν, τίθησι καὶ τὴν πληκτικωτέραν, δεικνὺς δι'
 κᾶν μὴ πείθονται οἱ ἀκούοντες, τὰ αὐτοῦ ὁ Θεὸς παντα-
 χοῦ ποιεῖν εἴωθεν.

2. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος περὶ τοῦ ἀντιχριστοῦ διαλεγό-
 μενος, προφητικῶς εἶπεν, ὅτι «Πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐ-
 15 νέργειαν πλάνης, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες
 τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκίμησαντες τῇ ἀδικίᾳ». Ὁ δὲ Χρι-
 στός οὐκ εἶπεν δι' ἡξεί· ἀλλ' «Ἐὰν ἔλθῃ», φειδόμενος τῶν
 ἀκουόντων. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω πᾶσα ἀπηρητισμένη ἦν αὐτῶν
 ἢ ἀγνωμοσύνη, διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν τὴν αἰτίαν εἰσήγησεν
 20 αὐτοῦ τῆς παρουσίας, ὁ δὲ Παῦλος τοῖς δυναμένοις συνι-
 δεῖν μετὰ ἀκριθείας ἠνίξαστο. Καὶ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πᾶ-
 σαν ἀπολογίαν αὐτοῖς ἀφαιρούμενος. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν
 τῆς ἀπιστίας αὐτῶν τίθησιν, ἐπάγων «Πῶς δύνασθε πι-
 στεύειν, δόξαν τὴν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν
 25 δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες;»· καὶ ἐν-
 τεῦθεν δεικνὺς πάλιν δι' οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ ἐσκόπου, ἀλλ'
 ἐν προσήματι τοιοῦτω τὸ οἰκεῖον ἐβούλοντο πάθος ἐκδικεῖν.

Καὶ γὰρ ἰσοοῦτον ἀπειχον διὰ τὴν αὐτοῦ δόξαν ποι-
 εῖν ταῦτα, δι' αὐτοὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἡροῦντο μᾶλλον ἢ τὴν

σταλῆ ἐκ μέρους του. Τώρα ὅμως φανερώνουν καὶ τὴν ἀδιαντροπίαν των ἀπὸ τὸ ὅτι μέλλουν νὰ δεχθοῦν τὸν Ἀντίχριστον. Διότι, ὅταν ἐκεῖνον μὲν ποὺ ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶχεν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν τὸν δέχονται, τὸν δὲ ἄλλον, ποὺ δὲν ἐγνώριζε τὸν Θεόν, ἀλλ' ὑπερηφανεύετο καὶ ἰσχυρίζετο διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι θεὸς τῶν πάντων, πρόκειται νὰ προσκυνοῦν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἡ καταδίωξις εἶχεν αἰτίαν τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν προβάλλει δύο αἰτίαις διὰ τὰ ὅσα λέγει καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν τὴν πλέον ἐπωφελῆ, λέγων, «Διὰ νὰ σωθῆτε», καί, «Διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν». Ἐπειδὴ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ τὸν χλευάζουν, ἀναφέρει καὶ τὴν πλέον δελεαστικὴν, δεικνύων ἔτσι ὅτι ὁ Θεὸς συνηθίζει νὰ παρέχῃ τὰς εὐεργεσίας του παντοῦ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύουν αὐτοὶ ποὺ ἀκούουν τοὺς λόγους του.

2. Ὁ Παῦλος λοιπὸν ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου εἶπε προφητικῶς· «Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς θὰ στείλῃ εἰς αὐτοὺς μίαν ἐνέργειαν παραπλανητικὴν, διὰ νὰ κατακριθοῦν ὅλοι, ὅσοι δὲν ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔδειξαν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ἀδικίαν»*. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν εἶπεν, ὅτι θὰ ἔλθῃ, ἀλλ' «Ἐὰν ἔλθῃ», διότι ἐλυπήθη τοὺς ἀκροατάς του. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε συμπληρωθῆ ἀκόμη ἡ ἀγνωμοσύνη των, αὐτὸς μὲν ἀπεσιώπησε τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου, ὁ Παῦλος ὅμως ὑπηνίχθη αὐτὴν μὲ ἀκρίβειαν δι' ὅσους ἠμποροῦσαν νὰ τὴν ἀντιληφθοῦν. Διότι μόνον ὁ Χριστὸς παρουσιάζει τὴν αἰτίαν τῆς ἀπιστίας των καὶ προσθέτει· «Πῶς ἠμπορεῖτε σεῖς νὰ ἔχετε πίστιν, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὰς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ζητᾶτε τὴν τιμὴν, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν μόνον Θεόν;». Καὶ ἀπὸ ἐδῶ πάλιν ἀπέδειξεν, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀπεσκόπουν εἰς ἐκεῖνα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν μόνον Θεὸν ἀλλὰ μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἤθελαν νὰ ἐκπληρώσουν τὸ προσωπικὸν των πάθος.

Διότι τόσο μακρὰν εὕρισκοντο ἀπὸ τὸ νὰ κάμουν αὐτὰ διὰ τὴν δόξαν του, ἀφοῦ ἐπροτίμων μᾶλλον τὴν δόξαν

ἐκείνου. Πῶς οὖν ἔμελλον οὗτοι ὑπὲρ αὐτῆς ἀναδέχεσθαι
 τοσαύτην ἀπέχθειαν, ἧς οὕτω κατεφρόνουν, ὥστε καὶ ἄν-
 θρωπίνην αὐτῆς προσιμᾶν; Εἰπὼν δὲ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ
 Θεοῦ οὐκ ἔχουσι, καὶ ἀποδείξας τοῦτο διὰ τούτων ἑκατέ-
 5 ρων, διὰ τε τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων καὶ διὰ τῶν εἰς τὸν
 ἀντίχριστον ἔσομένων, καὶ διελέγξας σαφῶς διὰ πάσης εἰ-
 σὶν ἀπειστερημένοι συγγνώμης, οὕτως αὐτοῖς ἐφίσηται καὶ
 τὸν Μωϋσέα κατήγορον ἐπάγων, καὶ λέγων· «Μὴ δοκεῖτε
 10 διὰ ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κα-
 τηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς, ἐπιστεύετε ἐν ἐμοί· περὶ ἐμοῦ γὰρ
 ἐκεῖνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πι-
 στεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύετε;».

Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ ἐμοῦ ἐκεῖνός ἐστιν
 ὁ ὑβρισμένος ἐν τοῖς εἰς ἐμέ. Μωϋσεῖ γὰρ μᾶλλον ἠπιστή-
 15 σαιτε ἢ ἐμοί. Ὅρα πῶς πανταχόθεν πάσης αὐτοῦς ἐξέβαλεν
 ἀπολογίας. Θεὸν ἐλέγετε ἀγαπᾶν ἐν τῷ διώκειν με, φησὶν·
 ἔδειξα διὰ μισοῦντες αὐτὸν τοῦτο ποιεῖτε. Λέγετε λύειν με
 τὸ Σάββατον καὶ παραλύειν τὸν νόμον ἀπεδυσάμην καὶ ταύ-
 την τὴν κατηγορίαν. Διςχυρίζεσθε Μωϋσεῖ πιστεύειν δι-
 20 ῶν καὶ ἐμοῦ τόλμᾳτε· δείκνυμι πάλιν διὰ τοῦτο μὲν οὖν ἐστι
 μάλιστα μὴ πιστεύειν τῷ Μωϋσεῖ. Τοσοῦτω γὰρ δέω ἐξ
 ἐναντίας ἤκειν τῷ νόμῳ, διὰ οὐδὲ ἔστιν ἄλλος τις ὁ κατη-
 γορήσων ὑμῶν, ἀλλ' ἢ αὐτὸς ὁ τὸν νόμον ὑμῖν δεδωκώς.
 Ὅσοπερ οὖν περὶ τῶν Γραφῶν ἔλεγεν· «Ἐν αἷς δοκεῖτε
 25 ζωὴν αἰώνιον ἔχειν», οὕτω καὶ περὶ Μωϋσέως φησὶν, «Εἰς
 ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε» ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῦ χειρούμενος

τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Μὲ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ ἐδέχοντο οἱ Ἰουδαῖοι τόσον μῖσος ἀντὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν περιεφρόνουν τόσον πολύ, ὥστε νὰ προτιμοῦν τὴν ἀνθρωπίνην ἀντὶ τῆς θείας; Ἄφοῦ λοιπὸν ἐτόνισεν, ὅτι δὲν ἔχουν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξε τοῦτο μὲ τὰ ἐπόμενα δύο, δηλαδὴ μὲ ὅσα συμβαίνουν τώρα εἰς αὐτὸν καὶ μὲ ὅσα θὰ συμβοῦν εἰς τὸν Ἀντίχριστον καὶ ἀφοῦ τοὺς διεβεβαίωσε καθαρά, ὅτι ἔχουν στερηθῆ ἀπὸ κάθε συγχώρησιν, κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον τοὺς ἤλεγξε καὶ ἔκαμε τὸν Μωϋσῆν κατήγορόν των προσθέσας· «Μὴ φαντασθῆτε ὅτι ἐγὼ θὰ σᾶς κατηγορήσω εἰς τὸν Πατέρα. Ἐκεῖνος ποῦ σᾶς κατηγορεῖ εἶναι ὁ Μωϋσῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐσεῖς εἶχате στηρίξει τὰς ἐλπίδας σας. Διότι, ἐὰν ἐέπιστεύατε εἰς τὸν Μωϋσῆν, θὰ ἐπιστεύατε καὶ εἰς ἐμέ. Διότι ἐκεῖνος ἔγραψε περὶ ἐμοῦ. Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύετε εἰς ὅσα ἐκεῖνος ἔγραψε, πῶς θὰ πιστεύσετε εἰς τὰ ἰδικά μου λόγια»;

Αὐτὰ ποῦ εἶπεν ὁ Χριστός, σημαίνουν τοῦτο· Πρὶν ἀπὸ ἐμὲ ὑβρίζετε τὸν Μωϋσῆν, μὲ ὅσα κάμνετε ἐναντίον μου. Διότι περισσότερον ἀρνεῖσθε τὴν πίστιν εἰς τὸν Μωϋσῆν παρὰ εἰς ἐμέ. Πρόσεχε πῶς τοὺς ἀπέκλεισεν ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ κάθε ἀπολογίαν. Ἐνῷ μὲ καταδιώκετε, ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἀγαπᾶτε τὸν Θεόν. Σᾶς ἀπέδειξα ὅτι μισοῦντες αὐτὸν τὸ κάμνετε αὐτό. Ἰσχυρίζεσθε ὅτι καταργῶ τὸ Σάββατον καὶ καταπατῶ τὸν νόμον. Ἀπέκρουσα καὶ αὐτὴν τὴν κατηγορίαν. Ἰσχυρίζεσθε ὅτι πιστεύετε εἰς τὸν Μωϋσῆν μὲ ὅσα τολμᾶτε ἐναντίον μου. Πάλιν σᾶς ἀποδεικνύω ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν πιστεύετε καθόλου εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἀντιθέτως τόσον πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ καταπατήσω τὸν νόμον, ὥστε ἐκεῖνος ποῦ θὰ σᾶς κατηγορήσῃ δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ἐκεῖνος ποῦ σᾶς ἔχει δώσει τὸν νόμον. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγε περὶ τῶν ἀγίων Γραφῶν «Διὰ τῶν ὁποίων νομίζετε ὅτι θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον», ἔτσι λέγει καὶ περὶ τοῦ Μωϋσέως «Εἰς τὸν ὁποῖον σεῖς εἶχате στηρίξει τὰς ἐλπίδας σας»,

πανταχοῦ.

Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι κατηγορήσει Μωϋσῆς, καὶ οὐ κομπάζεις; τί γὰρ σοὶ καὶ Μωϋσεῖ κοινόν; Τὸ Σάββατον ἔλυσας, ὅπερ ἐκεῖνος ἐνομοθέτησε κρατεῖν· πῶς οὖν ὅ ἡμῶν ἐκεῖνος κατηγορήσειε; Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι καὶ εἰς ἄλλον πιστεύσομεν τὸν ἰδίῳ ὀνόματι ἤξοντα; Ταῦτα γὰρ πάντα ἀμάριτρα λέγεις. Καὶ μὴν ἅπαντα ταῦτα ἄνωθεν ἔχει τὴν κατασκευὴν. Ὅτιαν γὰρ ὁμολογηθῆ, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθον ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῆς φωνῆς Ἰωάννου, ἀπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πατρὸς, εὐδηλον ὅτι Μωϋσῆς αὐτῶν
10 κατηγορήσει.

Τί γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν; ἄρ' οὐχ ὅτι ἐὰν ἔλθῃ τις σημεῖα ποιῶν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἄγων, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγων μετὰ ἀληθείας, μετὰ πάσης ὑπακούειν αὐτῷ χρὴ
15 τῆς πειθοῦς; Ὁ τοίνυν Χριστὸς μὴ οὐ πάντα ταῦτα πεποίηκε; Καὶ γὰρ σημεῖα εἰργάσατο μετὰ ἀληθείας ἀπάσης, καὶ πρὸς Θεὸν ἅπαντας εἶλκε, καὶ ταῖς προορήσει τοῦ τέλους ἐπήγαγεν. Ἀλλὰ πόθεν δῆλον ὅτι ἐτέρῳ πιστεύσουσιν; Ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν μισεῖν. Οἱ γὰρ τὸν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ
20 γνώμης ἤκοντα ἀποσιρροφόμενοι, εὐδηλον ὅτι καὶ τὸν ἀντίθεον δέξονται. Εἰ δὲ Μωϋσέα νῦν προβάλλεται, καίτοι εἰπών, «Ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω», μὴ θαυμάσης· οὐδὲ γὰρ εἰς Μωϋσέα, ἀλλ' εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ γράμματα αὐτοὺς παραπέμπει. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ Γρα-
25 φαὶ ἔλατιον αὐτοὺς ἐφόβουν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ περιάγει τὸν λόγον, τὸν νομοθέτην αὐτὸν αὐτοῖς ἐφιστάς κατήγορον, καὶ πολὺ φρικωδέστερον οὕτω τὸ δέος ποιῶν, καὶ ἕκαστον τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων ἐλέγχει.

Σκόπει δέ· Ἐλεγον διὰ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην διώ-

συλλαμβάνων αὐτοὺς ἀπὸ παντοῦ μὲ τὰ ἰδικά τους λόγια.

Καὶ ἀπὸ ποῦ γνωρίζομεν, θὰ ἐρωτήσουν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι θὰ μᾶς κατηγορήσῃ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὅτι σὺ δὲν τὰ λέγεις αὐτὰ ἀπὸ ἀλαζονείαν; Διότι τί κοινὸν ἔχει ὁ Μωϋσῆς μ' ἐσέ; Σὺ κατήργησες τὸ Σάββατον, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ὤρισε μὲ νόμον νὰ τὸ τηροῦμεν. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερόν, ὅτι θὰ πιστεύσωμεν εἰς ἄλλον, ὁ ὁποῖος θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του; Διότι ὅλ' αὐτὰ τὰ ἰσχυρίζεσαι χωρὶς μαρτυρίαν. Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἐπιδοκιμάζονται ἀπὸ ἐπάνω. Διότι, ὅταν ἀποδειχθῇ ἀπὸ τὰ ἔργα, ἀπὸ τὴν φωνὴν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεόν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι θὰ τοὺς κατηγορήσῃ ὁ Μωϋσῆς.

Τί εἶχεν εἰπεῖ δηλαδὴ ὁ Μωϋσῆς; Ἄρα γε δὲν εἶχεν εἰπεῖ ὅτι, ἐὰν ἔλθῃ κάποιος ποὺ θὰ κάμνῃ θαύματα⁴, ποὺ θὰ σᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸν Θεόν, ποὺ θὰ σᾶς προείπῃ τὰ μέλλοντα μὲ ἀλήθειαν, πρέπει νὰ πιστεύσετε εἰς αὐτὸν μὲ ὀλην σας τὴν ἀφοσίωσιν; Μήπως ὁ Χριστὸς δὲν τὰ ἔκαμεν ὅλ' αὐτά; Διότι καὶ θαύματα ἀληθινὰ ἐπετέλεσε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν σᾶς προσεῖλκεν ὄλους καὶ μὲ τὰς προφητείας προέβλεψε τὸ τέλος. Καὶ ἀπὸ ποῦ προκύπτει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι θὰ πιστεύσουν εἰς ἄλλον; Ἀπὸ τὸ ὅτι μισοῦν τὸν Χριστόν. Διότι ὅσοι μισοῦν αὐτὸν ποὺ ἦλθε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι θὰ δεχθοῦν καὶ τὸν ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἀναφέρει ἐδῶ τὸν Μωϋσῆν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχεν εἰπεῖ, «Ἐγὼ δὲν δέχομαι τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον», μὴ ἀπορήσῃς. Διότι δὲν παραπέμπει τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν Γραφὴν τοῦ Μωϋσέως, ἀλλ' εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἅγαι Γραφαὶ ὀλιγώτερον φόβον ἐπροξένουν εἰς αὐτούς, φέρει τὸν λόγον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μωϋσέως, κάμνων κατήγορον αὐτῶν τὸν ἴδιον τὸν νομοθέτην καὶ προκαλῶν εἰς αὐτοὺς μεγαλύτερον φόβον καὶ ἐλέγχει τὸν κάθε λόγον των.

Πρόσεχε λοιπὸν εἰς τὰ ἐπόμενα· Ἰσχυρίζοντο οἱ Ἰ-

κειν αὐτόν· δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ μισεῖν τὸν Θεὸν τοῦτο ποι-
οῦσιν. Ἔλεγον ἀνιέχεσθαι Μωϋσέως· δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ
μὴ πιστεύειν Μωϋσεῖ ταῦτα ἔπρατιον. Εἰ γὰρ τὸν νόμον ἐ-
ζήλουν, ἔδει δέξασθαι τὸν ἐκείνον πληροῦντα· εἰ τὸν Θεὸν
5 ἠγάπων, ἔδει πεισθῆναι τῷ πρὸς ἐκείνον ἔλκοντι· εἰ Μωϋ-
σεῖ ἐπίστευον, ἔδει προσκυνῆσαι τὸν ὑπ' ἐκείνου προφητευό-
μενον. Εἰ δὲ ἐκείνος ἀπιστεῖται πρὸ ἐμοῦ, οὐδὲν ἀπεικὸς
καὶ ἐμὲ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυτιόμενον ἐλαύνεσθαι παρ' ὑμῶν.
"Ὡσπερ οὖν καὶ θαυμάζοντας Ἰωάννην ἔδειξε καταφρονοῦν-
10 τας Ἰωάννου διὰ τῶν εἰς αὐτὸν γεγενημένων, οὕτω νομί-
ζοντας πιστεύειν Μωϋσεῖ δείκνυσιν ἀπιστιοῦντας, καὶ ἀεὶ
εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν περιτρέπει πάντα, ἅπερ ἐνόμιζον
ὑπὲρ ἐαυτῶν προβάλλεσθαι.

Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησὶν, ἀπαγαγεῖν ὑμᾶς τοῦ τό-
15 μου, ὅτι καὶ αὐτὸν καλῶ κατήγορον ὑμῶν τὸν νομοθέτην. "Ὅ-
τι μὲν οὖν αἱ Γραφαὶ μαρτυροῦσιν, εἶπε· ποῦ δὲ μαρτυροῦ-
σιν, οὐκέτι προσέθηκε, τὸν φόβον μείζονα αὐτοῖς ἐνθεῖναι
βουλόμενος, καὶ εἰς ἔρευναν παραπέμψαι, καὶ εἰς ἀνάγκην
κατασιῆσαι ἐρωτήσεως. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἐκ τοῦ προχεί-
20 ρου, καὶ μηδὲ ἐρωτιῶσιν αὐτοῖς, ἀπέβαλον ἂν τὴν μαρτυρίαν·
νυνὶ δὲ εἰ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις, ἔδει πρὸ τῶν ἄλλων
τοῦτο ἐρωτηῆσαι καὶ μαθεῖν παρ' αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ
ἐν ταῖς ἀποφάσεσι καὶ ἐν ταῖς ἀπειλαῖς πλεονάζει μᾶλλον,
οὐκ ἐν ταῖς ἀποδείξεσι μόνον, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπαγά-
25 γηται τῷ φόβῳ τῶν λεγομένων. Οἱ δὲ καὶ οὕτω σιγῶσι.
Τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία· ὅσα ἂν τις λέγῃ καὶ ποιῇ, οὐ διανί-
σταιται, ἀλλὰ μένει τὸν οἰκεῖον ἰδὸν διατηροῦσα.

ουδαῖοι, ὅτι κατεδίωκαν τὸν Χριστὸν ἕνεκα τῆς ἀγάπης των εἰς τὸν Θεόν. Ὁ Χριστὸς ἀποδεικνύει, ὅτι κάμνουν τοῦτο ἀπὸ μῖσος πρὸς τὸν Θεόν. Ἰσχυρίζοντο ὅτι ὑπήκουον εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἔκαμναν αὐτά, διότι δὲν ἐπίστευαν εἰς τὸν Μωϋσῆν. Διότι, ἐὰν ἤθελαν νὰ τηρήσουν τὸν νόμον, ἔπρεπε νὰ δεχθοῦν ἐκεῖνον πού ἐξεπλήρωνε τὸν νόμον. Ἐὰν ἀγαποῦσαν τὸν Θεόν, ἔπρεπε νὰ πεισθοῦν εἰς αὐτὸν πού τοὺς προσεῖλκυε πρὸς ἐκεῖνον. Ἐὰν ἐπίστευον εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἔπρεπε νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον, πού ὁ Μωϋσῆς εἶχε προφητεύσει. Ἐὰν λοιπὸν ἠρνήθησαν νὰ πιστεύσουν εἰς ἐκεῖνον πρὶν ἀπὸ ἐμέ, δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι καταδιώκομαι ἀπὸ ἐσᾶς ἐγὼ πού προανηγγέλην ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Ὅπως ἀκριβῶς ἀπέδειξεν ὅτι, ὅσοι ἐθαύμαζαν τὸν Ἰωάννην, περιεφρόνουν τὸν Ἰωάννην μὲ ὅσα εἶχαν κάμει ἐναντίον αὐτοῦ, ἔτσι ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ὅτι πιστεύουν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἐπίστευαν καὶ διαρκῶς περιφέρει ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλὰς των ὅλα ὅσα ἐφαντάζοντο ὅτι χρησιμεύουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των.

Τόσον πολὺ ἀπέχω, τοὺς λέγει, ἀπὸ τὸ νὰ σᾶς ἀποσπάσω ἀπὸ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου, ὥστε καὶ τὸν ἴδιον τὸν νομοθέτην καλῶ κατήγορόν σας. Καὶ ὅτι μὲν μαρτυροῦν αἱ ἅγιοι Γραφαί, εἶπεν. Ποῦ ὅμως μαρτυροῦν δὲν ἐπρόσθεσεν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς προξενήσῃ μεγαλύτερον φόβον καὶ νὰ τοὺς παραπέμψῃ εἰς ἔρευναν καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐρωτήσουν. Διότι, ἐὰν μὲν ὠμίλει ἐκ τοῦ προχείρου καὶ χωρὶς αὐτοὶ νὰ ἐρωτοῦν, θ' ἀπέρριπτον τὴν μαρτυρίαν. Ἐὰν ὅμως ἐπρόσεχαν εἰς τὰ λόγια του, ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο τοῦτο νὰ ἐρωτήσουν καὶ νὰ μάθουν ἀπὸ αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὄχι μόνον τὰς ἀποδείξεις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς χρησιμοποιοεῖ συχνότερον, διὰ νὰ τοὺς προξενήσῃ μὲ τὰ λόγια του τὸν φόβον. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι καὶ πάλιν σιωποῦν. Διότι ἔτσι εἶναι ἡ κακία. Δὲν ἐξεγείρεται δι' ὅσα ἠμπορεῖ νὰ λέγῃ καὶ νὰ κάμνῃ κανεὶς, ἀλλὰ διατηρεῖ πάντοτε τὸ δηλητήριόν της.

3. Διὸ χρηὴ πᾶσαν κακίαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντιας, μηδένα πλέκειν μηδέποτε δόλον. «Πρὸς γὰρ τοὺς σκολιοὺς σκολιάς ὁδοὺς ὁ Θεός», φησί, «ἀποσιέλλει». Καί, «Ἅγιον Πνεῦμα σοφίας φεῦξεται δόλον καὶ ἀπανασιήσεται ἀπὸ λο-
5 γιομῶν ἀσυνέτων». Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ μωροὺς, ὡς πο-
νηρία. Ὅταν γὰρ ὑπουργὸς ἢ τις, διὰν ἀγνώμων, διὰν ἀχα-
ριστός (ταῦτα δὲ τῆς πονηρίας τὰ εἶδη), διὰν μηδὲν ἠδικη-
μένος λυπῆ, διὰν πλέκη δόλους, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας
ἐξοίσει δεῖγμα;

10 Οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φρονίμους, ὡς ἀρετῆ. Καὶ γὰρ εὐ-
χαριστοὺς καὶ εὐγνώμονας ἐργάζεται, φιλανθρώπους, ἡμέ-
ρους, πρᾶτους, ἐπιεικεῖς· τὰ ἄλλα ἅπαντα ἀγαθὰ αὕτη τίκειν
εἰώθε. Τί δὲ τοῦ οὕτω διακειμένου συνειώτερον; Πηγὴ
γὰρ ὄντως καὶ ρίζα φρονήσεώς ἐστὶν ἡ ἀρετῆ, ὥσπερ οὖν
15 καὶ πᾶσα πονηρία ἐξ ἀνοίας ἔχει τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ὁ ἀ-
λαζὼν καὶ ὁ ὀργίλος ἐξ ἐνδείας φρονήσεως ὑπὸ τῶν παθῶν
ἀλλοκεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν. «Οὐκ ἔστιν ἰα-
σις ἐν τῇ σαρκί μου. Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλω-
πές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου» δεικνὺς ὅτι πᾶ-
20 σα ἁμαρτία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀφροσύνης ἔχει ὥσπερ ὁ ἐνάρε-
τος καὶ φόβον ἔχων Θεοῦ, πάντων ἐστὶ συνειώτερος. Διὸ
καὶ σοφός τις λέγει, «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου». Εἰ-
τοίμην τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, σοφίαν ἐστὶν ἔχειν, ὁ δὲ πο-
νηρός τοῦτο οὐκ ἔχει, τῆς ὄντως σοφίας ἐστέρηται· τῆς δὲ
25 σοφίας ἐστερημένος τῆς ὄντως, πάντων ἐστὶν ἀνοητώτερος.

Καίτοι γε πολλοὶ τοὺς πονηροὺς θαυμάζουσι, ὡς ἱκα-
νοὺς ὄντας ἀδικεῖν καὶ βλάπτειν, οὐκ εἰδότες ὅτι μάλιστα

5. Παρμ. 21, 8.

6. Σοφ. Σολ. 1, 5.

7. Ψαλμ. 37, 4-6.

8. Παρμ. 1, 7.

3. Δι' αὐτὸ πρέπει, ἀφοῦ ἀποβάλωμεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας κάθε κακίαν, νὰ μὴ δολοπλοκοῦμεν ποτέ. Διότι ἡ Ἁγία Γραφή λέγει· «Διότι εἰς τοὺς πονηροὺς ὁ Θεὸς πονηρὰς ὁδοὺς ἀποστέλλει»⁵. Καὶ «Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῆς σοφίας θ' ἀποφύγη τὸν δόλον καὶ θ' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ σκέψεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι συνεταί»⁶. Διότι τίποτε δὲν μωραίνει τόσον τὸν ἄνθρωπον, ὅσον ἡ πονηρία. Διότι, ὅταν κάποιος εἶναι ὑπουργὸς ἢ ἀγνώμων ἢ ἀχάριστος (διότι αὐτὰ εἶναι τὰ εἶδη τῆς πονηρίας), ὅταν προκαλῆ λύπην χωρὶς ν' ἀδικῆται καὶ ὅταν δολοπλοκῆ, πῶς δὲν θ' ἀποτελῆ παράδειγμα ὑπερτάτης μωρίας;

Τίποτε δὲν κάμνει τοὺς ἀνθρώπους τόσον συνετούς, ὅσον ἡ ἀρετή. Διότι τοὺς καθιστᾷ εὐχαρίστους καὶ εὐγνώμονας, φιλανθρώπους, ἡμέρους, πράους καὶ μετριόφρονας. Καὶ συνήθως γεννᾷ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ. Τί δὲ ὑπάρχει συνετώτερον ἀπὸ τὸν φρόνιμον; Διότι πράγματι πηγὴ καὶ ρίζα τῆς φρονήσεως εἶναι ἡ ἀρετή, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ κακία ἔχει ἀρχὴν τῆς τὴν μωρίαν. Διότι ὁ ἀλαζὼν καὶ ὁ ὀργίλος κυριεύεται ἀπὸ τὰ πάθη ἀπὸ ἔλλειψιν φρονήσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε· «Δὲν ὑπάρχει ὑγιὲς μέρος εἰς τὴν σάρκα μου. Ἐδηλητηριάσθησαν καὶ ἐσάπησαν αἱ πληγαί μου ἐξ αἰτίας τῆς ἀφροσύνης μου»⁷, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι κάθε ἀμαρτία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὴν ἀφροσύνην, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἐνάρετος καὶ ἔχει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ συνετώτερος ὄλων. Δι' αὐτὸ κάποιος σοφὸς λέγει· «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου»⁸. Ἐὰν λοιπὸν τὸ νὰ φοβῆται κανεὶς τὸν Θεόν, σημαίνει ὅτι ἔχει σοφίαν, ὁ δὲ πονηρὸς δὲν ἔχη τοῦτο, ἔχει στερηθῆ ἀπὸ τὴν πραγματικὴν σοφίαν. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἔχει στερηθῆ ἀπὸ τὴν σοφίαν, εἶναι ὁ ἀνοητότερος ὄλων.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ θαυμάζουν τοὺς πονηροὺς, διότι τοὺς θεωροῦν ἰκανοὺς ν' ἀδικοῦν καὶ νὰ βλάπτουν, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ θεωροῦν ἀθλιωτέρους ὄλων, διότι ἐνῶ νομίζουν ὅτι βλάπτουν

πάντων αὐτοὺς ταλανίζειν χρή, διὲ νομίζοντες ἐτέρους βλά-
 πειν, καθ' ἐναντιῶν τὸ ξίφος ὠθοῦσιν· ὅπερ ἀνοίας ἐστὶν ἐ-
 σχάτης, ἐναντιὸν πλήττοντα, μηδὲ αὐτὸ τοῦτο εἰδέναι, ἀλλ' ἕ-
 τερον δοκεῖν ἀδικεῖν, ἐν τῷ κατασφάττειν ἐναντιόν. Διὰ τοῦτο
 5 καὶ Παῦλος εἰδώς, διὲ ἐν τῷ πλήττειν ἐτέρους ἐναντοὺς ἀν-
 αιροῦμεν, ἔλεγε· «Διατί μὴ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί μὴ μᾶλ-
 λον ἀποστειρεῖσθε;». Τὸ γὰρ μὴ ἀδικεῖσθαι ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν
 κείται ὡπερ οὖν τὸ μὴ πάσχειν κακῶς ἐν τῷ μὴ ποιεῖν κα-
 κῶς· κἂν αἴνιγμα εἶναι δοκῇ τὸ λεγόμενον τοῖς πολλοῖς καὶ
 10 φιλοσοφεῖν οὐκ ἐθέλουσι.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ τοὺς ἀδικουμένους μηδὲ τοὺς ἐ-
 πηρεαζομένους, ἀλλὰ τοὺς ταῦτα ποιοῦντας ταλανίζωμεν καὶ
 δακρύωμεν. Οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ μάλιστα ἠδικημένοι, οἱ τὸν
 Θεὸν ἐναντοῖς ἐκπολεμοῦντες, καὶ μυρίων καιτηγόρων ἀνοί-
 15 γοντες σιόματα, καὶ πονηρὰν κτώμενοι κατὰ τὸν παρόντα
 βίον ὑποψίαν, καὶ μεγάλην τὸν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐ-
 πισπώμενοι κόλασιν ὡς οἱ γε ἀδικούμενοι καὶ πάντα φέ-
 ροντες γενναίως, τὸν τε Θεὸν ἔχουσιν ἕλεων, καὶ πάντας
 συναλοῦντας αὐτοῖς, καὶ ἐπαινοῦντας, καὶ ἀποδεχομένους.
 20 Οἱ τοιοῦτοι καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πολλῆς ἀπολαύσονται
 τῆς εὐφημίας, φιλοσοφίας μέγιστον παρεχόμενοι δεῖγμα, καὶ
 κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῶν αἰωνίων μεδέξουσιν ἀγαθῶν
 ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δό-
 25 ξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἄλλους, ὠθοῦν τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ των. Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ὑπερτάτης βλακειίας, τὸ νὰ πλήττη δηλαδὴ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ μὴ τὸ καταλαβαίνει, ἀλλὰ νὰ νομίζῃ ὅτι ἀδικεῖ ἄλλον, ἐνῶ κατασφάζει τὸν ἑαυτόν του. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι μὲ τὸ νὰ πλήττωμεν τοὺς ἄλλους, φονεύομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἔλεγε· «Διατί νὰ μὴ ἀδικῆσθε μᾶλλον; Διατί δὲν ἀφήνετε νὰ διαρπάξεσθε μᾶλλον;»⁹. Διότι τὸ νὰ μὴ ἀδικῆται κανεὶς εὐρίσκεται εἰς τὸ νὰ μὴ ἀδικῆ, ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ μὴ κακοπαθαίνει εὐρίσκεται εἰς τὸ νὰ μὴ κακοποιῆ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς ὁ λόγος ἀποτελῆ διὰ πολλοὺς αἴνιγμα καὶ μάλιστα δι' ὄσους δὲν θέλουν νὰ φιλοσοφοῦν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἅς εὐσπλαγχνισθοῦμεν καὶ ἅς δακρῦσωμεν ὄχι διὰ τοὺς ἀδικουμένους, οὔτε διὰ τοὺς βλαπτομένους, ἀλλ' δι' ἐκείνους πού κάμνουν τὴν ἀδικίαν. Διότι οἱ πάρα πολὺ ἀδικημένοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι καταπολεμοῦν τὸν Θεὸν καὶ οἱ ὁποῖοι ἀνοίγουν τὰ στόματα ἀπείρων κατηγορῶν καὶ οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν κακὴν φήμην εἰς τὸν παρόντα βίον καὶ προετοιμάζουν διὰ τὸν ἑαυτόν των τὴν κόλασιν εἰς τὸν μέλλοντα βίον. Ἄλλ' ὅσοι ἀδικοῦνται καὶ ὑποφέρουν τὰ πάντα μὲ ὑπομονὴν καὶ τὸν Θεὸν ἔχουν εὐσπλαγχνον καὶ ὄλους ἐκείνους πού τοὺς συμπονοῦν, τοὺς ἐπαινοῦν καὶ τοὺς ἐπιδοκιμάζουν. Αὐτοὶ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν θ' ἀπολαύσουν τὸν ἔπαινον, ἐπειδὴ παρέχουν μέγιστον παράδειγμα φιλοσοφίας καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν θὰ εἶναι μέτοχοι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Εἴθε ταῦτα νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

«Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας εἰς τὰ μέρη τῆς Τιβεριάδος· καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἐώρων τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀπῆλθε δὲ εἰς ὄρος ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων».

1. Τοῖς δεινοῖς ἀνδράσι μὴ ὁμῶσε χωρῶμεν, ἀγαπη-
 10 τοί· ἀλλὰ μανθάνωμεν, διὰ μὴδὲν παραβλάπη τὴν ἡμε-
 τέραν ἀρετὴν, διδόναι τόπον αὐτῶν ταῖς πονηραῖς ἐπιβου-
 λαῖς. Οὕτω γὰρ παύεται πᾶσα θρασύτης. Καὶ καθάπερ τα
 ἀκόντια διὰ εἰς ἐντειταμένον ἐμπέση τι καὶ σκληρὸν καὶ
 ἀντιτυπές, μετὰ πολλῆς τῆς ρύμης ἐξακοντίζεται ἐπὶ τοὺς
 15 ἀποσιείλαντας πάλιν, διὰ δὲ τὸ ραγδαῖον τῆς ἀφέσεως μὴ
 ἔχη τὸ ἀντιπίπτον, ἐκλύεται ταχέως καὶ λήγει, οὕτω καὶ
 ἐπὶ τῶν θρασυνομένων ἀνθρώπων, διὰ μὲν αὐτοῖς ὁμῶσε
 χωρῶμεν, ἀγριαίνουσι μᾶλλον, διὰ δὲ εἴκωμεν καὶ παρα-
 χωρῶμεν, χαλῶμεν ραδίως πᾶσαν αὐτῶν τὴν μανίαν. Διὰ
 20 δὲ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐπειδὴ ἤκουσεν, διὸ ἤκουσαν οἱ Φα-
 ρισαῖοι διὸ Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ
 Ἰωάννης, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τὸν φθόρον αὐτῶν σβεν-
 ρύς, καὶ τὸν θυμὸν, ὃν εἰκὸς ἦν ἀπὸ τούτων τεχθῆναι τῶν
 λόγων, διὰ τῆς ἀναχωρήσεως καταπραΰνων.

25 Πλὴν εἰς τὴν Γαλιλαίαν πάλιν ἀπερχόμενος, οὐ τοῖς
 αὐτοῖς ἐπιβαίνει τόποις· οὐ γὰρ εἰς Κανᾶ ἦλθεν, ἀλλὰ πέραν
 τῆς θαλάσσης. Διὸ καὶ ἠκολούθουν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί,
 θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Ποῖα σημεῖα; διατί
 μὴ αὐτὰ λέγει καὶ εἶδος; Ὅτι τὸ πλεον τοῦ βιβλίου οὐτις
 30 μάλιστα ὁ εὐαγγελιστῆς ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς δημηγορί-
 αῖς καταναλῶσαι ἐσπούδασεν. Ὅρα γοῦν πῶς ἐν ἐνιαυτῷ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ΄.

Ἰω. 6,1 - 15

«Ὑστερα ὁ Ἰησοῦς ἔφυγε πέραν ἀπὸ τὴν λίμνην τῆς Γαλιλαίας, δηλαδὴ τῆς Τιβεριάδος. Καὶ τὸν ἠκολούθει πολὺς λαός, διότι ἔβλεπαν τὰ θαύματα πού ἔκαμνεν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς. Ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐκάθητο ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του. Ἐπλησίαζε δὲ τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων»¹.

1. Ἄς μὴ συναναστρεφώμεθα, ἀγαπητοί μου, μὲ πονηροὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἄς διδασκώμεθα, ὅταν δὲν παραβλάπεται ἡ ἀρετὴ μας, νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς πονηράς τινων ἐπιβουλάς. Διότι ἔτσι παύει κάθε θρασύτης τινος. Ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἀκόντια, ὅταν πέσουν ἐπάνω εἰς ἀνθεκτικόν, σκληρὸν καὶ στερεὸν τόπον, ἐπανέρχονται μὲ μεγάλην ὀρμὴν εἰς ἐκείνους πού τὰ ἐξεσφενδόνισαν, ὅταν δὲ ἡ σφοδρότης τῆς ρίψεως δὲν συναντᾷ ἀντίστασιν, τότε σταματᾷ ταχέως καὶ λήγει, ἔτσι καὶ οἱ θρασεῖς ἄνθρωποι, ὅταν μὲν ἀμυνώμεθα, ἐξαγριώνονται περισσότερον, ὅταν ὅμως ὑποχωρῶμεν καὶ κάμνωμεν παραχωρήσεις, εὐκόλως καταπαύομεν ὅλην τὴν μανίαν τους. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἤκουσεν ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἔμαθαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀποκτᾷ καὶ βαπτίζει περισσοτέρους μαθητάς ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ἐπῆγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν διὰ νὰ καταπαύσῃ τὸ μῖσος καὶ τὸν θυμὸν τινων, ὁ ὁποῖος ἦτο φυσικὸν νὰ προκληθῇ ἀπὸ τὰ λόγια, προσπαθῶν νὰ καθησυχάσῃ αὐτοὺς μὲ τὴν ἀναχώρησίν του.

Ἄφοῦ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, δὲν ἐπῆγεν εἰς τοὺς ἰδίους τόπους. Διότι δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν Κανᾶ, ἀλλὰ πέραν ἀπὸ τὴν λίμνην. Δι' αὐτὸ καὶ τὸν ἠκολούθει μεγάλο πλῆθος ἀνθρώπων, πού εἶχαν ἰδεῖ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμνε. Ποῖα θαύματα; Διατί δὲν τὰ ἀπαριθμεῖ κατ' εἶδος; Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος ἐφρόντισε νὰ γεμίσῃ μεγάλο μέρος τοῦ βιβλίου του εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ. Κοίταξε λοιπὸν μὲ ποῖον τρόπον δι' ὀλόκληρον

όλοκλήρω, μάλλον δὲ πῶς καὶ νῦν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα οὐδὲν πλέον ἡμᾶς ἐδίδαξε σημείων ἕνεκεν, ἢ ὅτι τὸν παράλυτον μόνον ἐθεράπευσε καὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλικοῦ. Οὐ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζεν ὥστε ἅπαντα καταλέγειν, ἐπειδὴ μη-
5 δὲ δυνατὸν ἦν ἀλλ' ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων ὀλίγα.

«Καὶ ἠκολούθει», φησί, «αὐτῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἐώρων τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει». Οὐ σφόδρα βεβαίας διανοίας ἢ ἀκολούθησις. Τοσαύτης γὰρ διδασκαλίας ἀπολαύσαντες, ἀπὸ τῶν σημείων ἐνήγοντο μάλλον ὁ παχυτέρας γνώμης ἦν.
10 «Τὰ γὰρ σημεῖα», φησί, «τοις ἀπίστοις, οὐ τοῖς πιστεύουσιν». Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁ δῆμος ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ οὕτως, ἀλλ' ἄκουε πῶς. «Ἐξεπλήροσθον πάντες ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ», φησί, «ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων».

Τί δήποτε δὲ τὸ ὄρος καταλαμβάνει νῦν, καὶ ἐκεῖ κάθη-
15 ται μετὰ τῶν μαθητῶν; Διὰ τὸ μέλλον ἔσεσθαι σημεῖον. Τὸ δὲ τοὺς μαθητὰς ἀναθῆναι μόνους, κατηγορία τοῦ πλήθους ἦν οὐκ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ. Οὐ τοῦτου δὲ ἕνεκεν μόνον τοῦτο ποιεῖ, τὸ ὄρος καταλαμβάνων, ἀλλὰ καὶ παιδεύων ἡμᾶς αἰεὶ διαναπαύεσθαι ἀπὸ τῶν θορύβων καὶ τῆς ἐν μέσῳ
20 ταραχῆς· ἐπιτήδειον γὰρ πρὸς φιλοσοφίαν ἔρημία. Πολλάκις δὲ καὶ μόνος αὐτὸς τὸ ὄρος καταλαμβάνει, καὶ διανυκτερεύει καὶ εὔχεται, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸν μάλιστα Θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς καὶ καιρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρὸν ἐπιζητεῖν.

25 «Καὶ ἦν ἐγγὺς τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Πῶς οὖν οὐκ ἀναβαίνει εἰς τὴν ἑορτήν, φησί, ἀλλὰ πάντων ἐπειγομένων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, αὐτὸς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἔρχεται, καὶ οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ἄγων, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καπερναοῦμ; Ἡρέμα λοιπὸν ὑπεξέ-

2. Α' Κορ. 14, 22.

3. Ματθ. 7, 28-29.

ἔτος, ἢ μᾶλλον πῶς καὶ τώρα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα δὲν μᾶς ὑπενθύμισεν ἄλλο θαῦμα, παρὰ μόνον τὴν θεραπείαν τοῦ παραλυτικοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀξιωματοῦχου τοῦ βασιλέως. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν ἐσκόπευεν εἰς αὐτὸ ὥστε νὰ τὰ ἀπαριθμῇ ὅλα, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν, ἀλλὰ τὰ σημαντικώτερα καὶ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ πολλά.

Καὶ προσθέτει «Καὶ τὸν ἠκολούθει μέγαλο πλῆθος ἀνθρώπων, πού εἶδαν τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα ἔκαμνε». Τὸν ἠκολούθουν χωρὶς σταθερὸν πνεῦμα. Διότι, ἂν καὶ εἶχαν ἀπολαύσει τὴν διδασκαλίαν, προσήρχοντο μᾶλλον ἀπὸ τὰ θαύματα, πρᾶγμα πού εἶναι ἀπόδειξις ἀτελεστέρας διαθέσεως. Διότι λέγει ὁ Ἀπόστολος «Τὰ θαύματα εἶναι ἀπόδειξις τῶν ἀπίστων καὶ ὄχι ἐκείνων πού πιστεύουν»². Ἄλλ' ὁ λαὸς ἐκεῖνος, πού ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος, δὲν ἦτο ἔτσι, ἀλλ' ἄκουε πῶς: «Ἐθαύμαζαν διὰ τὴν διδασκαλίαν του, διότι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἄν κάποιος πού ἔχει ἐξουσίαν»³.

Διατί ὅμως ὁ Ἰησοῦς ἀνέβηκεν εἰς τὸ ὄρος καὶ κάθεται ἐκεῖ μαζί μὲ τοὺς μαθητάς του; Διὰ τὸ θαῦμα πού ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ. Τὸ ὅτι ὅμως ἀνέβηκαν εἰς τὸ ὄρος οἱ μαθηταὶ του μόνοι, εἰς αὐτὸ φταίει τὸ πλῆθος πού δὲν τὸν ἠκολούθησε. Καὶ δὲν ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος μόνον ἕνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν τὸν θόρυβον καὶ τὸ πλῆθος δι' ἀνάπαυσιν. Διότι ἡ ἀπομόνωσις εἶναι κατάλληλος διὰ νὰ στοχάζεται κανεὶς. Πολλὰς φορές μάλιστα ὁ Χριστὸς ἀνεβαίνει εἰς τὸ ὄρος μόνος του καὶ διανυκτερεύει καὶ προσεύχεται, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι διὰ νὰ πλησιάσωμεν τὸν Θεόν, πρέπει νὰ εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε θόρυβον καὶ νὰ ζητοῦμεν καιρὸν καὶ τόπον ἡσυχον ἀπὸ θόρυβον.

«Καὶ ἐπλησίαζε τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Διατί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσης, δὲν πηγαίνει εἰς τὴν ἑορτὴν, ἀλλ' ἐνῶ ὅλοι τρέχουν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, αὐτὸς ἔρχεται εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ὄχι μόνον αὐτὸς ἀλλὰ μαζί μὲ τοὺς μαθητάς του καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πηγαίνει εἰς τὴν Καπερναοῦμ;

- λυε τὸν νόμον, ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς
 πονηρίας. «Καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὄρᾳ ὄχλον πο-
 λύν». Ἐνιαῦθα δείκνυσιν δι' οὐδέποτε ἀπλῶς ἐκάθητο με-
 τὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἴσως ἀκριβολογούμενός τι πρὸς αὐ-
 5 τοὺς καὶ διδάσκων καὶ ἐπισιζέφων αὐτοὺς πρὸς ἑαυτόν,
 οὗ μάλιστα καὶ ἐνιεῦθεν τὴν κηδεμονίαν ἔστι μαθεῖν καὶ
 τὸ ταπεινὸν καὶ συγκαταθαιικὸν τὸ πρὸς ἐκείνους. Συνε-
 κάθητο γὰρ αὐτῷ τάχα πρὸς ἀλλήλους ὄρῶντες. «Ἐἶτα
 ἀναβλέψας ὄρᾳ τὸν ὄχλον παραγινόμενον πρὸς αὐτόν».
- 10 Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι εὐαγγελιστῆαι τοὺς μαθητῆας φασὶ
 προσελθόντας ἐρωτᾶν καὶ παρακαλεῖν, ὥστε μὴ ἀπολύσαι
 αὐτοὺς νῆσις· οὗτος δὲ εἰσάγει τὸν Φίλιππον ἐρωτηθῆναι
 παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ ἀμφότερα εἶναι ἀληθῆ,
 οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γενόμενα δὲ ὁμῶς καιρῶν, ἀλλ' ἐκεῖνα
- 15 τούτων εἶναι πρῶτα· ὥστε ἕτερα μὲν ἐκεῖνα λοιπὸν,
 ἕτερα δὲ ταῦτά ἐστι. Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν Φίλιππον ἐρωτᾷ;
 Ἦ δει τῶν μαθητῶν τοὺς μάλιστα πλείονος δεομένους διδα-
 σκαλίας. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ μετὰ ταῦτα λέγων· «Δεῖξον ἡ-
 μῖν τὸν Πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν». Διὰ τοῦτο ἄνωθεν αὐτὸν
- 20 ἐρρῦθμιζεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν
 τοσοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα· νῦν δὲ πρότερον αὐτὸν ἀναγκά-
 ζει ὁμολογῆσαι τὴν οὐσαν σπάνιν, ἵνα γνοὺς ἐν τίσιν ἦν,
 ἀκριθέσιτερον οὕτω μάθη τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος
 τὸ μέγεθος.
- 25 Καὶ ὄρα τί φησὶν ἐκεῖνος· «Πόθεν ἡμῖν ἄρτοι τοσοῦ-
 τοι, ἵνα φάγωσιν οὗτοι;». Οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ πρὸς
 τὸν Μωϋσέα ἔλεγεν. Οὐ γὰρ πρότερον τὸ σημεῖον ἐποίησεν,
 ἕως ἂν αὐτὸν ἠρώτησε, «Τί ποιέ ἐστὶν ἐν τῇ χειρὶ σου;».
- 30 Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παράδοξα καὶ ἀνόητον συμβαίοντα, τῶν
 προτέρων ἡμᾶς εἰς λήθην ἐμβαλεῖν εἴωθε, πρότερον αὐτὸν

4. Ἰω. 14, 8.

5. Ἐξ. 4, 2.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατήργει τὸν νόμον, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν κακίαν τῶν Ἰουδαίων. Ἐδῶ ἀποδεικνύει, ὅτι ποτὲ δὲν ἐκάθετο μαζὶ μὲ τοὺς μαθητὰς του χωρὶς αἰτίαν, ἀλλ' ἴσως διὰ νὰ τοὺς ἀναπτύξῃ κάτι μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν καὶ νὰ τοὺς διδάξῃ καὶ νὰ τοὺς συνδέσῃ στενότερον μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ὁπόθεν μάλιστα ἤμποροῦμεν νὰ μάθωμεν τὴν πρόνοιάν του περὶ αὐτῶν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην του καὶ συγκαταβατικότητά πρὸς ἐκείνους. Διότι ἐκάθητο μαζὶ μὲ αὐτὸν ἴσως βλέποντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. «Ἐπειτα, ὅταν ἐσῆκωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς του, εἶδεν ὅτι ἔρχεται πρὸς αὐτὸν πολὺς κόσμος».

Οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ἀναφέρουν ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν, τὸν ἠρώτων καὶ τὸν παρεκάλουν, νὰ μὴ τοὺς διώξῃ νησιτικούς. Ὁ Ἰωάννης ὁμοίως λέγει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἠρώτησε τὸν Φίλιππον. Νομίζω ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι ἀληθινά, ἀλλ' ὅτι δὲν συνέβησαν συγχρόνως, ἀλλὰ τὰ πρῶτα εἶναι παλαιότερα ἀπὸ τὰ δεύτερα. Ὡστε ἄλλα εἶναι ἐκεῖνα καὶ ἄλλα αὐτὰ ἐδῶ. Διὰ τί ὁμοίως ἐρωτᾷ τὸν Φίλιππον; Ἐγνώριζε, ποῖοι ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του εἶχαν ἀνάγκην μεγαλυτέρας διδασκαλίας. Διότι ὁ Φίλιππος ἦτο πού τοῦ εἶπεν ἀργότερα· «Δεῖξε μας τὸν Πατέρα καὶ μᾶς ἀρκεῖ»⁴. Διὰ τοῦτο ἤθελε νὰ τὸν διδάξῃ προηγουμένως. Διότι ἐὰν τὸ θαῦμα ἐγίνετο χωρὶς προετοιμασίαν, δὲν θὰ ἐφαίνετο τόσον πολὺ ὡς θαῦμα. Τώρα ὁμοίως ἀναγκάζει τὸν Φίλιππον νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἔλλειψιν, διὰ νὰ μάθῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ θαύματος πού ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ, γνωρίζων εἰς τί συνίστατο.

Καὶ πρόσεχε τί ἐρωτᾷ τὸν Φίλιππον· «Ἀπὸ ποῦ θὰ προμηθευτοῦμεν τόσους ἄρτους, ὥστε νὰ φάγουν ὅλοι αὐτοί;». Ἔτσι καὶ εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην ἔλεγεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Μωϋσῆν. Διότι δὲν ἔκαμε τὸ θαῦμα προτύτερα, παρὰ μόνον ὅταν τὸν ἠρώτησε· «Τί ἔχεις μέσα εἰς τὸ χέρι σου;»⁵. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ θαύματα πού γίνονται αἰφνιδίως συνήθως μᾶς κáμνουν νὰ λησμονοῦμεν τὰ προηγούμενα, πρῶτα

ἐν τῇ τοῦ παρόντος καιέθησεν ὁμολογία, ἵνα τῆς ἐκπλήξεως
 γενομένης, τὴν μνήμην τῶν ὁμολογηθέντων μὴ δυνηθῆ ἑλο-
 πὸν ἐκβαλεῖν· εἶθ' οὕτως ἀπὸ τῆς συγκρίσεως μάθη καὶ
 τοῦ σημείου τὸ μέγεθος· ὃ δὴ καὶ ἐνιαῦθα γίνεται. Καὶ
 5 ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνεται λέγων «Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι
 οὐκ ἄρκοῦσιν, ἵνα ἕκαστος βραχύ τι λάβῃ. Τοῦτο δὲ ἔλεγε
 πειράζων αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ἤδει τί ἔμελλε ποιεῖν». Τί ἐοι,
 «Πειράζων αὐτόν»; ἄρα γὰρ ἠγνόει τὸ μέλλον ὑπ' αὐτοῦ
 ρηθήσεσθαι; Οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν.

10 2. Ἄλλὰ τίς ποιε τῆς λέξεως ἢ διάνοια; Ἐκ τῆς
 > Παλαιᾶς δυνατὸν αὐτὴν καιαμαθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ φη-
 σιν· «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ρήματα ταῦτα, καὶ ἐπείραζεν ὁ
 Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν, Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν,
 ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ». Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ τοῦτο λέγων φαί-
 15 νεται, ὅτι ἀπὸ τῆς πείρας ἀνέμενεν ἰδεῖν τὸ τέλος, εἴτε ὑπα-
 κούσεται, εἴτε μή· (πῶς γὰρ ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέ-
 σεως αὐτῶν;). ἀλλ' ἀνθρωπίνως ἀμφότερα εἴρηται. Ὡσπερ
 γὰρ διὰ λέγει, ὅτι «Ἐρευνᾷ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων»,
 οὐκ ἀγνοίας τὴν ἔρευναν δείκνυσιν, ἀλλ' ἀκριβοῦς εἰδήσεως·
 20 οὕτω δὴ καὶ διὰ λέγει ὅτι «Ἐπείρασεν», οὐδὲν ἄλλο φησὶν,
 ἀλλ' ἢ ὅτι ἠπίσταιτο ἀκριβῶς. Καὶ ἕτερον δὲ ἔστιν εἰπεῖν,
 ὅτι δοκιμώτερον αὐτόν εἰργάζετο, ὡσπερ οὖν τὸν Ἀβραάμ
 τότε, οὕτω καὶ τοῦτον διὰ τῆς τοιαύτης ἐρωτήσεως ἐνάγων
 νῦν εἰς τὴν ἀκριβῆ τοῦ σημείου γινώσκουσιν. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ
 25 ὁ εὐαγγελιστὴς, ἵνα μὴ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομεί-
 νας, ὑποπιεύσης τι ἄτιπον περὶ τῶν εἰρημένων, ἐπήγαγεν·
 «Αὐτὸς γὰρ ἤδει τί ἔμελλε ποιεῖν».

ε Πλὴν ἐκεῖνο παραιοῦς ἀναγκαῖον, πῶς, διὰ τὴν ἢ ὑπό-
 νοια πονηρά, εὐθὺς αὐτὴν ὁ εὐαγγελιστὴς μετὰ πολλῆς ἐπι-
 30 διορθοῦται τῆς σπουδῆς. Ὡσπερ οὖν ἐνιαῦθα, ἵνα μή τι

6. Γεν. 22, 1-2.

7. Δαν. 18, 42.

8. Ρωμ. 8, 27.

συνέδεσε τὸν Φίλιππον μὲ τὴν παραδοχὴν τῆς παρουσίας καταστάσεως, ὥστε, ὅταν γίνῃ τὸ θαῦμα νὰ μὴ ἡμπορέσῃ πλέον ν' ἀρνηθῇ τὰ ὅσα παρεδέχθη καὶ ἔπειτα νὰ καταλάβῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ θαύματος κάμνων τὴν σύγκρισιν. Αὐτὸ λοιπὸν γίνεται καὶ ἐδῶ. Ὅταν ὁ Φίλιππος ἠρωτήθῃ ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀπήντησεν· «Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ πάρῃ ὁ καθένας ἀπὸ λίγο. Αὐτὸ τὸ εἶπε διὰ νὰ τὸν δοκιμάσῃ. Διότι αὐτὸς ἤξευρε τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ». Τί σημαίνει, «Διὰ νὰ τὸν δοκιμάσῃ»; ἼΑρα δὲν ἤξευρε, τί θὰ τοῦ ἀπαντοῦσε; Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς κάτι τέτοιο.

2. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ σημασία τῆς λέξεως; Εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν μάθωμεν ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Διότι καὶ ἐκεῖ λέγει· «Καὶ μετὰ ταῦτα ἐδοκίμαζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ εἶπε· «Πάρε τὸν υἱόν σου τὸν μονογενῆ, τὸν ὁποῖον ἠγάπησες, τὸν Ἰσαάκ»⁶. Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖ φαίνεται νὰ ἐννοῆ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἐπερίμενε νὰ ἰδῇ τὸ τέλος τῆς δοκιμασίας, ἂν θὰ ὑπακούσῃ ἢ ὄχι (διότι πῶς ἦτο δυνατὸν δι' αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ πάντα πρὶν νὰ γίνουν;'), ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἔχουν λεχθῆ σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὅπως δηλαδὴ, ὅταν λέγῃ, «Ἐρευνᾶ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων»⁸ δὲν σημαίνει τὴν ἄγνοιαν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν, ἔτσι καὶ ὅταν λέγῃ, «Ἐδοκίμασεν», δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι ἐγνώριζεν ἀκριβῶς. Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἡμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς, ὅτι δηλαδὴ ὅπως τότε τὸν Ἀβραὰμ ἔτσι καὶ τώρα τὸν Φίλιππον μὲ τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ θαύματος. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς, διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθῆς κάτι τὸ ἀνόητον ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν ἕνεκα τῆς ἀπλότητος τῆς ἐκφράσεως, προσέθεσεν· «Διότι αὐτὸς ἐγνώριζε, τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ».

Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ὅταν ἡ ὑποψία προέρχεται ἀπὸ πονηρίαν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν ἐπανορθώνει ἀμέσως μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ,

τοιοῦτον ὑποπιεύσωσιν οἱ ἀκούοντες, προσέθηκε τὴν ἐπιδιόρ-
 θωσιν, εἰπὼν «Αὐτὸς γὰρ ἦδει τί ἔμελλε ποιεῖν». οὕτω καὶ
 ἐκεῖ λέγων, διὰ τὸ ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, «Οὐ μόνον δι-
 ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλ' διὰ καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θε-
 5 ὄν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ», εἰ μὴ ἀπόφασις ἦν αὐτοῦ
 τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἔργων βεβαιουμένη, προσέθηκεν ἄν
 κάκεῖ τὴν ἐπιδιόρθωσιν ταύτην. Εἰ γὰρ ἐν οἷς αὐτὸς λέγει,
 ὑφορεῖται ὁ εὐαγγελιστὴς, μὴ τις ὑποπιεύσῃ, πολλῶ μᾶλλον
 ἐν οἷς ἕτεροι περὶ αὐτοῦ τοῦτο ἔλεγον, ὑπείδειο ἄν, εἰ μὴ
 10 προσήκουσαν ἑώρα περὶ αὐτοῦ κρατοῦσαν ὑπόνοιαν. Ἄλλ'
 οὐκ ἐποίησεν ἦδει γὰρ αὐτοῦ τὴν γνώμην οὔσαν τοῦτο καὶ
 ψῆφον ἀκίνητον. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, «Ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ
 Θεῷ», οὐκ ἐχρήσατο ἐπιδιορθώσει τινὶ τοιαύτῃ· οὐ γὰρ ἐ-
 κείνων ἦν ὑπόνοια διεφθαρμένη τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἀπόφα-
 15 σις αὐτοῦ κεκυρωμένη διὰ τῶν ἔργων

Ἐρωτηθέντις τοίνυν τοῦ Φιλίππου, «Φησὶν Ἀνδρέας
 ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου Ἔσιν ὧδε παιδάριον ἔχον
 πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὑψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐ-
 σιν εἰς τοσοῦτους;». Ὑψηλότερος μὲν τοῦ Φιλίππου ὁ Ἀν-
 20 δρέας, οὐ μὴ εἰς τὸ πᾶν ἐφθασεν. Οἶμαι δὲ μηδὲ ἀπλῶς
 τοῦτο εἰπεῖν, ἀλλ' ἀκηκοῖα αὐτὸν τῶν προφητῶν τὰ θαύ-
 ματα καὶ πῶς Ἐλισσαῖος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τῶν ἄρτων σημει-
 ον. Διὰ δὴ τοῦτο ἀνέβη μὲν ἐπὶ τὴν ὕψος, οὐκ ἴσχυσε δὲ πρὸς
 αὐτὴν φθάσαι τὴν κορυφὴν.

25 Μάθωμεν ἐντεῦθεν οἱ τῇ τρυφῇ προσέχοντες, τίνα ἐ-
 σιτοῦντο οἱ θαυμαστοὶ ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ μεγάλοι, καὶ τῇ
 ποσότητι τῶν ἐπιφερομένων καὶ τῇ ποιότητι τὴν εὐτέλειαν
 αὐτῶν τῆς τραπέζης ἰδωμέν τε καὶ μιμησώμεθα. Τὰ γοῦν

διὰ νὰ μὴ ὑποψιαθοῦν κάτι παρόμοιον οἱ ἀκροαταί, προσέθεσε τὴν ἐπανόρθωσιν λέγων· «Διότι αὐτὸς ἐγνώριζε, τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ». Ἔτσι καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον πού ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωκαν τὸν Χριστόν, «Ἦ Οχι μόνον διότι κατήργει τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ διότι ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἰδικός του Πατὴρ καὶ ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν», ἂν δὲν ἦτο ἀπόφασις τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ πού ἐβεβαιώνετο ἀπὸ τὰ ἔργα του, ὁ Εὐαγγελιστὴς καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον θὰ ἔκαμνεν αὐτὴν τὴν ἐπανόρθωσιν. Διότι ἂν ὁ Εὐαγγελιστὴς φοβῆται, μήπως εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ἰσχωρήσῃ καμμία ὑποψία, θὰ ὑπωψιάζετο πολὺ περισσότερον ἐκεῖνα πού θὰ ἔλεγαν ἄλλοι περὶ αὐτοῦ, ἐὰν δὲν ἔβλεπεν ὅτι ἐπεκράτει ἡ ἀρμόζουσα γνώμη περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτό· διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ γνώμη του ἦτο αὐτὴ καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασίς του ἦτο ἀμετακίνητος. Δι' αὐτό, ἀφοῦ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν «Ἦ Ἐκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν», δὲν ἐχρειάσθη καμμίαν τοιαύτην ἐπανόρθωσιν. Διότι ἡ γνώμη των δὲν εἶχε διαφθαρῆ, ἀλλ' ἦτο ἐπιβεβαιωμένη μὲ τὰ ἔργα του.

Ἦ Ὅταν λοιπὸν ἠρωτήθη ὁ Φίλιππος, «Λέγει ὁ Ἀνδρέας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σίμωνος Πέτρου· Ὑπάρχει ἐδῶ ἓνα παιδί, πού ἔχει πέντε κριθαρένους ἄρτους καὶ δύο ψάρια. Ἄλλὰ τί νὰ κάμουν αὐτὰ εἰς τόσους πολλούς»; Λεπτότερον ἀπὸ τὸν Φίλιππον σκέπτεται ὁ Ἀνδρέας, ἀλλ' ὅμως δὲν κατενόησε τὰ πάντα. Νομίζω μάλιστα, ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε χωρὶς αἰτίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχεν ἀκούσει διὰ τὰ θαύματα τῶν Προφητῶν καὶ πῶς ὁ Ἐλισσαῖος ἔκαμε τὸ θαῦμα μὲ τοὺς ἄρτους. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνδρέας ἀνῆλθε μὲν εἰς τὸ ὕψωμα, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφήν.

Ἦ Ἄς διδαχθῶμεν ἀπ' ἐδῶ ὅσοι ἔχομεν τὸν νοῦν μας εἰς τὴν πολυτέλειαν, τί ἔτρωγαν οἱ μεγάλοι καὶ ἀξιωθαστοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἃς ἴδωμεν καὶ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν ἐδεσμάτων καὶ κατὰ τὴν ποιότητα τὴν λιτότητα τῆς τραπέζης των καὶ ἃς τοὺς μιμηθῶμεν. Τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν

ἐξῆς τούτων πολλῆς ἀσθενείας. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, «Ἐχει
 πέντε ἄριους κριθίνους», ἐπήγαγεν· «Ἀλλὰ ταῦτα τί ἐσιν
 εἰς τοσοῦτους;». Ἐνόμιζε γὰρ ὅτι ἀπὸ μὲν ἐλατιόνων ἐλάτι-
 5 να, ἀπὸ δὲ πλειόνων πλείονα ἔμελλε ποιεῖν ὁ θαυματουργ-
 ῶν· ὅπερ οὐκ ἦν. Ὁμοίως γὰρ ἦν αὐτῷ εὐκολον ἀπὸ τε
 πλειόνων, ἀπὸ τε ἐλατιόνων ποιῆσαι πηγᾶσαι τῶν ἄριων
 τὴν φύσιν.

Οὐ γὰρ ὕλης ἐδεῖτο τῆς ὑποκειμένης· ἀλλ' ὥστε μὴ
 δόξαι τὴν κτίσιν ἀλλοτριαν εἶναι τῆς αὐτοῦ σοφίας, ὡς οἱ
 10 μετὰ ταῦτα διαβάλλοντες οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσήσαντες ἔ-
 λεγον, αὐτῇ τῇ κτίσει κέχρηται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν
 θαυμάτων. Ἐπεὶ οὖν ἀπέγνωσαν ἀμφοτέρω οἱ μαθηταί,
 τότε θαυματουργεῖ λοιπὸν οὕτω γὰρ μᾶλλον ἐκέρδαναν,
 πρότερον ὁμολογήσαντες τοῦ πράγματος τὴν δυσκολίαν, ἵνα
 15 διὰ γένηται, μάθωσι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ γὰρ
 γίνεσθαι σημεῖον ἔμελλε τὸ καὶ προφήταις κατορθωθέν,
 εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἔμελλε δὲ καὶ εὐχαριστήσας αὐτὸ πρό-
 τερον ποιεῖν· ἵνα μὴ εἰς ἀσθενῆ ἵνα καταπέσωσιν ὑπόνοιαν,
 ὅρα πῶς αὐτὸ καὶ τῷ τρόπῳ διὰ πάντων ἐπῆρε καὶ τὴν
 20 διαφορὰν ἔδειξεν. Οὕτω γὰρ τῶν ἄριων φανέντων, τὸ
 θαῦμα ποιεῖ, ἵνα μάθῃς ὅτι τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα αὐτῷ ὑφέ-
 σιηκε, καθάπερ ὁ Παῦλος φησὶν· «Ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα
 ὡς ὄντα». Ὡς ἐτοίμου γὰρ καὶ παρεσκευασμένης τῆς τρα-
 πέζης, ἐκέλευσεν αὐτοὺς εὐθέως ἀναπεσεῖν. Οὕτω καὶ διὰ
 25 τούτου τὴν διάνοιαν τῶν μαθητῶν ἀνέσκησεν.

“Οἱ δὲ καὶ ἐκέρδαναν ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως, εὐθέως ὑπή-
 κουςαν, καὶ οὐκ ἐθορυβήθησαν, οὐδὲ εἶπον τί ποτε τοῦτό
 ἐστι; πῶς κελεύεις ἀναπεσεῖν, οὐδενὸς ἐν τῷ μέσῳ φαινο-
 μένου; Οὕτω καὶ πρὸ τῆς ὕψεως τοῦ σημείου πιστεύειν ἤρξαν-

φανερώνουν μεγάλην πνευματικὴν ἀδυναμίαν. Διότι, ἀφοῦ ὁ Ἀνδρέας εἶπε, «Ἐχει πέντε κριθαρένιους ἄρτους», ἔπειτα ἐπρόσθεσεν· «Ἀλλὰ τί νὰ κάμουν αὐτὰ εἰς τόσους πολλούς». Διότι ἐνόμιζεν ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν θαυμάτων ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ ἀπὸ τὰ ὀλιγώτερα ὀλιγώτερα καὶ ἀπὸ τὰ περισσότερα περισσότερα. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἔτσι. Διότι ἦτο ἐξ Ἰσοῦ εὐκόλον εἰς αὐτὸν νὰ κάμῃ μεγάλην ἀφθονίαν ἄρτων καὶ ἀπὸ τὰ περισσότερα καὶ ἀπὸ τὰ ὀλιγώτερα.

Διότι δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποκειμένης ὕλης, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι ἡ δημιουργία ἦτο ξένη πρὸς τὴν ἰδικὴν του σοφίαν, πρᾶγμα πού μὲ τὰς συκοφαντίας των ὑπεστήριζον οἱ νοσηροὶ ὄπαδοὶ τοῦ Μαρκίωνος, χρησιμοποιοῦν τὴν ἰδίαν τὴν δημιουργίαν διὰ τὴν τέλεσιν τῶν θαυμάτων. Ὅταν λοιπὸν καὶ οἱ δύο μαθηταὶ ἔπαυσαν νὰ ἐλπίζουν, τότε ἀκριβῶς κάμνει τὸ θαῦμα. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὠφελοῦντο περισσότερον, νὰ παραδέχωνται πρῶτα τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος διὰ νὰ γνωρίσουν, ὅταν γίνῃ, τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὸ θαῦμα, τὸ ὁποῖον εἶχε τελεσθῆ καὶ ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἐπρόκειτο νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν πρὶν τὸ κάμῃ, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς κάποιαν ἀδύνατον ὑποψίαν, πρόσεχε πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον αἰχμαλωτίζει ὄλων τὰς σκέψεις καὶ ἀπέδειξε τὴν διαφοράν. Διότι κάμνει τὸ θαῦμα, πρὶν φανοῦν ἀκόμη οἱ ἄρτοι, διὰ νὰ καταλάβῃς ὅτι ὅσα δὲν ὑπῆρχον εἶχον ὑποταχθῆ εἰς αὐτὸν ὡς νὰ ὑπῆρχον, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος «ὁ ὁποῖος καλεῖ ὅ,τι δὲν ὑπάρχει σὰν νὰ ὑπῆρχε». Συνέστησεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ καθήσουν, σὰν νὰ ἦτο τὸ τραπέζι ἕτοιμον καὶ στρωμένον. Καὶ μὲ αὐτὸν ἐπίσης τὸν τρόπον διηγείρε τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν.

Ὅτι ὅμως εἶχον ὠφεληθῆ ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπήκουσαν ἀμέσως καὶ δὲν ἐταράχθησαν, οὔτε εἶπαν· τί εἶναι αὐτό; πῶς συνιστᾶς νὰ καθήσουν κάτω, χωρὶς νὰ ἔχη φανῆ εἰς τὸ μεταξὺ τίποτε; Ἔτσι ἤρχισαν

το οί παρὰ τὴν ἀρχὴν τοσοῦτον ἀποσιήσαντες ὡς εἰπεῖν, «Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους;» ὅτι καὶ μετὰ προθυμίας ἀνέκλιναν τοὺς ὄχλους. Ἄλλὰ τί δήποτε τὸν παραλυτικὸν μέλλον ἀνορθοῦν οὐκ εὔχεται, οὐδὲ τὸν νεκρὸν ἐγείρων, οὐδὲ τὴν θάλασσαν χαλινῶν ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τῶν ἄρτων τοῦτο ποιεῖ; Δεικνὺς δὲ ὅτι τοὺς τροφῆς ἀρχομένους εὐχαρισιεῖν δεῖ τῷ Θεῷ. Καὶ ἄλλως δέ, ἐπὶ τῶν ἐλαιτόνων αὐτὸ μάλιστα ἐργάζεται, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ δεόμενος αὐτὸ ποιεῖ. Εἰ γὰρ δεόμενος, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν μειζόνων ἂν αὐτὸ ἐποίησεν. Ὁ δὲ ἐκεῖνα αὐθεντία ποιήσας, εὐδηλον ὅτι καὶ ταῦτα συγκαταβατικῶς ἔπρατιεν.

3. Ἔτι τε καὶ ὅτι ὄχλος πολὺς ἦν παρών, καὶ ἐχρῆν αὐτοὺς πεισθῆναι, ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ παρεγένειο. Διὰ τοῦτο ὅσον μὲν ὁ μόνος ποιῆ τι σημεῖον, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπι-
15 δεικνυται· διὰ δὲ ἐπὶ πολλῶν αὐτὸ ποιῆ, ὥστε πιστεῦσαι αὐτοὺς ὅτι οὐκ ἀντίθεός τις ἐστίν, οὐδὲ ἐναντίος τῷ γεγεννηκόμην, διὰ τῆς εὐχαριστίας ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. «Καὶ ἔδωκε τοῖς ἀνακειμένοις, καὶ ἐνεπλήθησαν». Εἶδες πόσον δούλου καὶ δεσπότου τὸ μέσον; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐκ μέτρου
20 ἔχοντες τὴν χάριν, οὕτως ἐθαυματούργουν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπολελυμένη δυνάμει ποιῶν, μετὰ πολλῆς ἅπαντα ἐργάζετο τῆς περιουσίας.

«Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς· Συναγάγετε τὰ περισσεύου-
τα κλάσματα. Οἱ δὲ συνήγαγον, καὶ ἐγέμισαν δώδεκα κο-
25 φίνους». Οὐκ ἐπίδειξις ἦν τοῦτο περιιτή, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομιοθῆναι τὸ πρᾶγμα· διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης δημιουργεῖ. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐ τοῖς ὄχλοις ἔδωκεν βασιάσαι, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς; Ὅτι μάλιστα

νά πιστεύουν, πρὶν ἰδοῦν τὸ θαῦμα, αὐτοὶ ποὺ εἰς τὴν ἀρχὴν τόσον πολὺ δὲν ἐπίστευσαν, ὥστε νὰ ἐρωτήσουν· «Ἀπὸ ποῦ θὰ ἀγοράσωμεν ἄρτους;». Ἐπὶ πλέον μὲ προθυμίαν ἔβαλαν τὸν κόσμον νὰ καθήσῃ κάτω. Ἀλλὰ διατί δὲν προσεύχεται, ὅταν πρόκειται νὰ σηκώσῃ τὸν παραλυτικόν, οὔτε ὅταν ἀνασταίνη τὸν νεκρόν, οὔτε ὅταν γάληνεύῃ τὴν θάλασσαν, κάμνει ὅμως αὐτὸ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἄρτων; Διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅταν ἀρχίζωμεν νὰ τρώγωμεν, πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν. Ἄλλωστε καὶ διὰ πολὺ μικρότερα θαύματα προσεύχεται, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν τὸ κάμνει ἀπὸ ἀνάγκην. Διότι, ἂν εἶχεν ἀνάγκην, θὰ ἔκαμνε τοῦτο διὰ μεγαλύτερα θαύματα. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἐτέλεσεν αὐτὰ μὲ πλήρη ἐξουσίαν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι δὲν ἤμποροῦσε νὰ κάμῃ αὐτὰ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν παρὰ μόνον κατὰ συγκατάβασιν.

3. Ἐπὶ πλέον, ὑπῆρχε καὶ πολὺς κόσμος καὶ ἔπρεπε νὰ πεισθῇ, ὅτι ἦλθε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο, ὅταν κάμνῃ κάποιο θαῦμα μόνος του, δὲν χρησιμοποιοεῖ παράμοιον τρόπον. Ὅταν ὅμως κάμνῃ θαῦμα ἐνώπιον πολλῶν χρησιμοποιοεῖ τοῦτο, ὥστε νὰ πιστεύσουν ὅτι δὲν εἶναι κάποιος ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἀντίθετος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ διὰ τῆς προσευχῆς ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. «Καὶ ἐμοίρασαν εἰς τοὺς καθισμένους καὶ ἐχόρτασαν». Εἶδες διαφορὰν μεταξὺ δούλου καὶ κυρίου; Διότι οἱ μὲν μαθηταὶ ἔχοντες μὲ μέτρον τὴν χάριν ἔκαμνον θαύματα, ὁ δὲ Θεὸς ἔχων ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἔκαμεν ὅλα τὰ θαύματα μὲ πλήρη αὐθεντίαν.

«Καὶ εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς· «Μαζεύσετε τὰ κομμάτια ποὺ ἐπερίσσευσαν». Αὐτοὶ δὲ τὰ ἐμάζευσαν καὶ ἐγένισαν δώδεκα κοφίνια». Αὐτὸ δὲν ἦτο περιττὴ ἐπίδειξις, ἀλλ' ἐγινε διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι τὸ γεγονός ἦτο φανταστικόν. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς δημιουργεῖ καὶ ἀπὸ τὴν ὕλην ποὺ ἔχει εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Διατί ὅμως δὲν ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάμουν αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ εἰς τοὺς

τούτους παιδεῦσαι ἠθούλειο τὸς μέλλοντας εἶναι διδασκά-
 λους τῆς οἰκουμένης. Τὸν μὲν γὰρ πλῆθος οὐδὲν μέγα ἔμελ-
 λε καρπώσασθαι ἐκ τῶν θαυμάτων τέως· εὐθέως γοῦν ἐπε-
 λανθάνοντο αὐτοί, καὶ ἦτον ἕτερον θαῦμα· οὗτοι δὲ οὐ τὰ
 5 τυχόντα κερδαίνειν ἔμελλον. Ἦν δὲ καὶ τῷ Ἰούδα κατὰ-
 κριμα τὸ γινόμενον οὐ τὸ τυχόν, βασιάζοντι τὸν κόφινον.
 Ὅτι δὲ τῆς αὐτῶν παιδεύσεως ἕνεκεν ταῦτα ἐγένετο, ἐκ
 τοῦ εἰρημένου ὕστερον δῆλον, οὐπερ ἀνέμνησεν αὐτοὺς λέ-
 γων «Ὅπως νοεῖτε πόσους κοφίνους ἐλάβετε;». Καὶ τὸ
 10 ἰσαριθμούς εἶναι τοῖς μαθηταῖς τοὺς κοφίνους τῶν λειψά-
 νων, τῆς αὐτῆς ἕνεκεν αἰτίας γέγονεν. Ὑστερον δὲ ἐπειδὴ
 ἐπαιδευθήσαν, οὐκ ἔτι ἰσοσούτους, ἀλλὰ σπυρίδας ἐπία.

Ἐγὼ δὲ οὐ τὸ πλῆθος θαυμάζω τῶν γεγονότων ἄριτων
 μόνον, ἀλλὰ μὴν μετὰ τοῦ πλήθους καὶ τὴν ἀκρίθειαν τοῦ
 15 περισεύματος, ὅτι οὔτε πλεῖον οὔτε ἔλαιον ἐποίησε περισ-
 σενυθῆναι, ἀλλὰ ἰσοσῦτον ὅσον ἐθούλειο, προειδῶς πόσα ἀνα-
 λώσουσιν· ὅπερ ἀφάτου δυνάμεως ἦν. Ἐπισημαίνοντο μὲν οὖν
 τὰ κλάσματα τὸ γεγονός, ἀμφότερα ἐμφαίνοντα, καὶ ὅτι οὐ
 φαντασία τις ἦταν τὰ γεγενημένα καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνων ἦν ὧν
 20 ἐγράφησαν. Τὸ δὲ τῶν ἰχθύων, τότε μὲν ὑποκειμένων ἐ-
 γένετο· ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐκ ἔτι ἐξ ὕλης
 ὑποκειμένης. Τίνος ἕνεκεν; Ἴνα μάθῃς ὅτι καὶ νῦν τῇ ὕ-
 λῃ ἐκέχρητο, οὐ δι' ἔνδειαν, οὐδὲ δεόμενος ὑποβάθρας, ἀλλ'
 ὥστε τὰ τῶν αἰρετικῶν ἐμφράξαι σιόματα. «Οἱ δὲ ὄχλοι
 25 ἔλεγον, ὅτι Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης». Ὡ γαστρι-
 μαργίας ὑπερβολή· μυρία τούτων εἰργάσατο θαυμασιότερα

10. Ματθ. 16, 9.

11. Αὐτόθι 15, 57.

μαθητάς; Διότι ἤθελε νὰ παιδαγωγῆσῃ πρὸ παντὸς αὐτοῦς, οἱ ὅποιοι ἐπρόκειτο νὰ γίνουν διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης. Διότι ὁ πολὺς κόσμος δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὠφεληθῆ τίποτε τὸ σπουδαῖον ἀπὸ τὰ θαύματα πλέον. Διότι οἱ ἄνθρωποι ἐλησμόνουν ταχέως καὶ ἐζήτουν ἄλλο θαῦμα. Αὐτοὶ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἔχουν ὄχι τυχαίας ὠφελείας. Δὲν ἦτο δὲ καὶ τυχαία ἡ τιμωρία ποὺ ἔγινεν εἰς τὸν Ἰούδαν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐβάσταζε τὸ κοφίνι. Ὅτι δὲ αὐτὰ ἔγιναν μὲ σκοπὸν τὴν διαπαιδαγώγησίν των, ἀπεδείχθη ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐλέχθη ἀργότερα καὶ τὸ ὅποιον ὁ Χριστὸς τοὺς τὸ ὑπενθύμισε λέγων· «Δὲν γνωρίζετε πόσα κοφίνια ἐπήρατε;»¹⁰. Καὶ τὸ ὅτι οἱ μαθηταὶ ἦσαν ἴσοι μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν περισσευμάτων τῶν κοφινιῶν, ἔγινε διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν. Ἐπειτα ὅμως, ἀφοῦ ἐξεπαιδεύθησαν, δὲν ἐσήκωσαν μόνον αὐτά, ἀλλὰ ἐπὶ γεμᾶτα καλάθια¹¹.

Ἐγὼ ὅμως δὲν θαυμάζω μόνον τὴν ἀφθονίαν τῶν ἄρτων ποὺ ἔγιναν, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κομματιῶν ποὺ ἐπερίσσευσαν, ὅτι δηλαδὴ ἔκαμε νὰ μὴ περισσεύσουν οὔτε περισσότερα οὔτε ὀλιγώτερα, ἀλλὰ τόσον, ὅσον ἤθελε, ἐπειδὴ προέβλεψε πόσα θὰ καταναλώσουν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἀναμφισβητήτου δυνάμεως. Τὸ θαῦμα λοιπὸν ἐπεβεβαίωσαν τὰ κομμάτια τοῦ ἄρτου, ποὺ ἐσήμαιναν καὶ τὰ δύο: καὶ ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔγιναν δὲν ἦσαν φανταστικὰ καὶ ὅτι τὰ κομμάτια εἶχαν περισσεύσει ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔφαγαν. Τὸ δὲ θαῦμα τῶν ἰχθύων εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν ἔγινεν ἀπὸ τοὺς ἰχθῦς ποὺ τοῦ ἐδόθησαν, ὕστερα ὅμως μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του δὲν ἔγινε πλέον ἀπὸ τὴν προηγουμένην ὕλην. Διατί αὐτὴ ἡ διαφορά; Διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι καὶ τώρα ἐχρησιμοποίησε τὴν ὕλην ὄχι ἀπὸ ἔλλειψιν, οὔτε διότι εἶχεν ἀνάγκην θεμελιώσεως, ἀλλὰ διὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν. «Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἔλεγαν· Αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ προφήτης». Ὡ ὑπερβολικὴ γαστριμαργία. Εἶχε κάμει ἄπειρα, ποὺ ἦσαν ἀξιοθαυμαστότερα τούτων, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν

καὶ οὐδαμοῦ τοῦτο ὠμολόγησαν, ἀλλ' ὅτι ἐνεπλήθησαν

Ἔρα ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι προφήτην τινὰ προσεδόκων
ἐξαίρειον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἔλεγον· «Σὺ εἶ ὁ προφήτης;»· καὶ
οὗτοι· «Οὐτός ἐστιν ὁ προφήτης. Ὁ γοῦν Ἰησοῦς, γνούς ὅτι
5 μέλλουσι ἔρχεσθαι καὶ ἀρπάξειν αὐτόν, ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν
βασιλέα, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος». Βαβαὶ πόση τῆς γαστρι-
μαργίας ἢ τυραννίς! πόση τῆς γνώμης ἢ εὐκολία! οὐκ ἔτι
αὐτοῖς τῆς τοῦ Σαββάτου παραβάσεως μέλει· οὐκ ἔτι ζηλοῦ-
σιν ὑπὲρ Θεοῦ, ἀλλὰ πάντα ἔρριπιο, τῆς γαστροῦ αὐτοῖς ἐμπλη-
10 σθείσης. Καὶ προφήτης ἦν παρ' αὐτοῖς, καὶ βασιλέα χειροτονεῖν
ἔμελλον· ὁ δὲ Χριστὸς φεύγει. Τί δήποτε; Παιδεύων ἡμᾶς
τῶν κοσμικῶν καταφρονεῖν ἀξιωμαίων, καὶ δεικνὺς ὅτι
οὐδενὸς δεῖται τῶν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ γὰρ πάντα εὐτελεῖ ἐπιλεξάμενος, καὶ μητέρα καὶ οἰ-
15 κίαν καὶ πόλιν καὶ ἀναιροφὴν καὶ ἱματίων σιολήν, οὐκ ἔ-
μελλεν ὑστερον ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῆ φαίνεσθαι. Τὰ μὲν γὰρ
ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, λαμπρά τε ἦν καὶ μεγάλα, ἄγγελοι τε
καὶ ἀσιτῆρ καὶ Πατὴρ βοῶν καὶ Πνεῦμα μαρτυροῦν καὶ προ-
φηταὶ πόρρωθεν ἀνακηρύττοντες· τὰ δὲ ἐν τῇ γῆ πάντα εὐ-
20 τελεῖ, ἵνα καὶ οὕτω μειζόνως ἢ δύναμις φαίνηται. Ἦλθε
δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς καταφρονεῖν τῶν ἐνταῦθα, καὶ μη-
δαμοῦ τεθηπέναι μηδὲ ἐκπλήττεσθαι τὰ τοῦ βίου λαμπρά,
ἀλλὰ καταγελαῖν ἀπάντων τούτων καὶ τῶν μελλόντων ἐραῖν.
Ὁ γὰρ τὰ ἐνταῦθα θαυμάζων, οὐ θαυμάσεται τὰ ἐν τοῖς
25 οὐρανοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Πιλάτῳ ἔλεγεν· «Ἡ ἐμὴ βα-
σιλεία οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν», ἵνα μὴ δόξη λοιπὸν ἀνθρωπίνῳ
φόβῳ καὶ δυναστείᾳ πρὸς τὸ πείθειν ἀποκεχρηθῆναι. Πῶς
οὖν εἶπεν ὁ προφήτης· «Ἴδου ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεταιί σοι

ὠμολόγησαν τοῦτο παρὰ μόνον ἀφοῦ ἐχόρτασαν.

Ἐπομένως καὶ ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερόν, ὅτι ἐπερίμενον κάποιον διάσημον προφήτην. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἠρώτων· «Σὺ εἶσαι ὁ προφήτης;». Καὶ αὐτοὶ ἐδῶ ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης. Ὁ Ἰησοῦς λοιπὸν ἐπειδὴ ἀντελήφθη, ὅτι πρόκειται νὰ ἔλθουν καὶ νὰ τὸν ἀρπάξουν διὰ νὰ τὸν κάμουν βασιλέα, ἔφυγε πάλιν εἰς τὸ ὄρος». Ἀλλοίμονον, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ τυραννὶς τῆς γαστριμαργίας! Πόση ἡ εὐκολία ἀλλαγῆς γνώμης τῶν Ἰουδαίων! Δὲν ἐνδιαφέρονται πλέον αὐτοὶ διὰ τὴν παράβασιν τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου, οὔτε ἔχουν ζῆλον διὰ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀφοῦ ἐγέμισαν τὴν κοιλίαν των, τὰ ἀπέρριψαν ὅλα. Καὶ Προφήτης ἦτο πλέον δι' αὐτοὺς καὶ βασιλέα ἤθελαν νὰ τὸν στέψουν. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς φεύγει. Διατί; Διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ περιφρονῶμεν τὰ κοσμικὰ ἀξιώματα καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς ἀπὸ τὰ ἐπίγεια.

Διότι αὐτὸς ποῦ ἐπέλεξε τὰ πλέον ἀσήμαντα καὶ ὡς πρὸς τὴν μητέρα καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν πόλιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνατροφὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν, δὲν ἐνδιαφέρετο νὰ διακριθῇ ἀπὸ τὰ ἐπίγεια. Διότι τὰ ἐπουράνια ἦσαν λαμπρὰ καὶ σπουδαῖα, ὅπως ἄγγελοι καὶ ἀστήρ, Πατὴρ ἐκβάλλων φωνὴν καὶ Πνεῦμα δίδον μαρτυρίαν καὶ Προφήται προαναγγέλλοντες αὐτὸν ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Τὰ ἐπίγεια ὅμως ἦσαν ὅλα εὐτελεῖ, διὰ νὰ φαίνεται μεγαλυτέρα ἡ δύναμις του. Ἦλθε λοιπὸν διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ περιφρονῶμεν τὰ ἐπίγεια, νὰ μὴ θαυμάζωμεν καὶ νὰ μὴ ἐκπληττώμεθα ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῆς παρουσίας ζωῆς, ἀλλὰ νὰ περιφρονῶμεν ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ ἐπιθυμῶμεν τὰ μέλλοντα. Διότι ἐκεῖνος ποῦ θαυμάζει τὰ ἐπίγεια, δὲν θὰ θαυμάσῃ τὰ ἐπουράνια. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν εἰς τὸν Πιλᾶτον· «Ἡ ἰδική μου βασιλεία δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον»¹², διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι χρησιμοποιεῖ τὸν ἀνθρώπινον φόβον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πειθοῦς. Διατί λοιπὸν ὁ Προφήτης εἶχεν εἰπεῖ, «Ἰδέε, ἔρχεται ὁ βασιλεύς σου

πραῦς, καὶ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὑποζύγιον»; Ὅτι βασιλείαν ἐκείνην λέγει, τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλ' οὐχὶ ταύτην. Διὰ δὲ τοῦτο πάλιν ἔλεγε· «Δόξαν παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω».

4. Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, τῆς τιμῆς τῆς παρὰ ἀν-
 5 θρώποις καταφρονεῖν καὶ μὴ ἐφίεσθαι. Τετιμήμεθα γὰρ τιμὴν μεγίστην καὶ πρὸς ἣν αὕτη παραβαλλομένη, ὕβρις καὶ γέλως καὶ κωμωδία ὄντως ἐστίν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ πλοῦτος οὗτος πρὸς ἐκεῖνον πενία, καὶ ἡ ζωὴ αὕτη χωρὶς ἐκείνης νέκρωσις («Ἄφες», φησί, «τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν
 10 νεκρούς»). οὕτω καὶ ἡ δόξα αὕτη πρὸς ἐκείνην αἰσχύνη καὶ γέλως ἐστί. Μὴ τοίνυν αὐτὴν διώκωμεν. Εἰ γὰρ οἱ παρέχοντες αὐτὴν σκιᾶς καὶ ὄνειρων εἰσὶν εὐτελέστεροι, πολλῶ μᾶλλον αὐτὴ ἢ δόξα· «Δόξα γὰρ ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου». Τί δὲ ἄνθος χόρτου εὐτελέστερον γένοιτ' ἄν; Εἰ δὲ καὶ
 15 μόνιμος ἦν, τί τὴν ψυχὴν ὠφελῆσαι ἴσχυσεν ἄν; Οὐδέν· ἀλλὰ καὶ καταβλάπτει τὰ μέγιστα, δούλους ποιοῦσα, δούλους ἀργυρωνήτων χεῖρους, δούλους οὐχ ἐνὶ δεσπότῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ δυοὶ καὶ τρισὶ καὶ μυριοῖς διάφορα ἐπιτάττουσιν ὑπακούοντας.

20 Πόσῳ βέλτιον ἐλεύθερον εἶναι, ἢ δοῦλον, ἐλεύθερον μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων δουλείας, δοῦλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτείας; Ὅλως δὲ εἰ θούλει δόξης ἐρᾶν, ἔρα δόξης, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου. Καὶ γὰρ λαμπρότερον αὐτῆς τὸ θέαιρον, καὶ μεῖζον τὸ κέρδος. Οὗτοι μὲν γὰρ σε κελεύουσι δαπανώμενον
 25 ἀρέσκειν αὐτοῖς· ὁ δὲ Χριστὸς τοῦναντίον ἅπαν. Καὶ γὰρ

13. Ζαχ. 9, 9.

14. Ματθ. 8, 22.

15. Ἑσ. 40, 6.

16. Α' Πέτρο. 1, 24.

γεμᾶτος πραότητα καὶ ἀνεβασμένος ἐπάνω εἰς πῶλον ὄνου»¹³; Διότι ἐννοεῖ ἐκείνην τὴν βασιλείαν, τὴν ἐπουράνιον καὶ ὄχι αὐτὴν ἐδῶ. Δι' αὐτὸ ἔλεγε πάλιν, «Τιμὰς ἀπὸ ἀνθρώπων δὲν δέχομαι».

4. Ἄς μάθωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ περιφρονοῦμεν καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμοῦμεν τὰς τιμὰς ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι ἔχομεν τηρηθῆ με μεγίστην τιμὴν, με τὴν ὁποῖαν ἂν συγκρίνωμεν ταύτην, θὰ ἰδοῦμεν ὅτι πράγματι εἶναι ὕβρις, γέλως καὶ κωμωδία. Ἔτσι καὶ ὁ ἐπίγειος πλοῦτος ἂν συγκριθῆ με τὸν οὐράνιον εἶναι φτώχεια καὶ ἡ παροῦσα ζωὴ χωρὶς τὴν μέλλουσαν εἶναι νέκρωσις («Ἄφησε», λέγει, «τοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς ἰδικούς των νεκρούς»¹⁴). Ἔτσι καὶ ἡ παροῦσα δόξα ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην εἶναι αἰσχύνη καὶ περιγέλως. Ἄς μὴ τὴν ἐπιδιώκωμεν λοιπόν. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ παρέχουν αὐτὴν τὴν δόξαν εἶναι περισσότερον ἀσήμαντοι ἀπὸ τὴν σκιάν καὶ τὸ ὄνειρον, πολὺ ὀλιγώτερον εἶναι ἢ ἰδίᾳ ἡ δόξα. «Διότι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σὰν ἄνθος χόρτου»¹⁵. Διότι, τί περισσότερον ταπεινὸν ὑπάρχει ἀπὸ τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου;¹⁶ Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο σταθερά, εἰς τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὠφελήσῃ τὴν ψυχὴν; Ὅχι μόνον δὲν τὴν ὠφελεῖ καθόλου, ἀλλὰ καὶ τὴν βλάπτει πάρα πολὺ, διότι κάμνει τοὺς ἀνθρώπους δούλους καὶ μάλιστα δούλους χειροτέρους ἀπὸ τοὺς ἀγορασμένους δούλους ποὺ ὑπακούουν εἰς διαφόρους διαταγὰς ὄχι μόνον ἐνὸς κυρίου, ἀλλὰ δύο, τριῶν καὶ χιλιάδων ἄλλων.

Πόσον εἶναι προτιμότερον νὰ εἶναι κανεὶς ἐλεύθερος παρὰ δοῦλος, ἐλεύθερος μὲν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν ἀνθρώπων, δοῦλος δὲ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Θεοῦ; Ἐὰν λοιπόν ἐπιθυμῆς τόσον πολὺ ν' ἀγαπᾷς τὴν δόξαν, ν' ἀγαπᾷς τὴν ἀθάνατον δόξαν. Διότι καὶ ἡ θεὰ της εἶναι λαμπροτέρα καὶ τὸ κέρδος μεγαλύτερον. Διότι οἱ μὲν ἀνθρώποι σὲ διατάσσουν νὰ δαπανᾷς τὰ ἰδικά σου, διὰ νὰ εἶναι ἀρεστὸς εἰς αὐτούς. Ὁ Χριστὸς ὅμως ὄλως ἀντιθέτως. Διότι σοῦ δίδει

ἐκατονταπλασίονά σοι δίδωσι τῶν διδομένων παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴν αἰώνιον τούτοις προσιῆθαι. Τί τοίνυν βέλτιον, ἐν τῇ γῆ, ἢ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὑπὸ ἀνθρώπων, ἢ ὑπὸ Θεοῦ θαυμάζεσθαι; ἐπὶ ζημίᾳ, ἢ ἐπὶ κέρδει; σιεφανοῦσθαι πρὸς μίαν ἡμέραν, ἢ πρὸς ἀπείρους αἰῶνας; Δὸς τῷ δεομένῳ, καὶ μὴ δῶς τῷ ὀρχομένῳ, ἵνα μὴ μετὰ τῶν σῶν χρημάτων καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσῃς τὴν ἐκείνου. Σὺ γὰρ αἴτιος εἶ τῆς ἀπωλείας τῆς ἐκείνου διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας.

Εἰ γὰρ οἱ ἐπὶ τῆς ὀρχήσιρας ἤδεσαν διὰ τὸ ἐπιτήδευμα αὐτοῖς ἀκερδὲς ἔμελλεν ἔσεσθαι, πάλαι ἂν ἐπαύσαντο ταῦτα ἐπιτηδεύοντες· διὰν δέ σε κροιοῦντα, συνιρέχοντα, ἀναλίσκοντα, ἅπαντα τὰ σαντοῦ δαπανῶντα θεάσωνται, καὶ μὴ θούλωνται τοῦτο μειέναι, τῇ τοῦ κέρδους ἐπιθυμίᾳ κατέχονται. Εἰ δὲ ἔγνωσαν, διὰ οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειε τὰ ἐκείνων, ταχέως ἂν ἀπέστησαν τῶν πόνων διὰ τὸ ἀκερδές· διὰν δὲ ἴδωσι τὸ πρᾶγμα παρὰ πολλῶν θαυμαζόμενον, γίνεται δέλεαρ αὐτοῖς ὁ τῶν ἄλλων ἔπαινος.

Ἀποσιῶμεν τοίνυν τῆς ἀκερδοῦς δαπάνης· μάθωμεν ἐπὶ τίῳ ἀναλίσκειν καὶ πότε χρῆ. Μὴ δὴ ἀμφοιτέρωθεν παροξύνωμεν τὸν Θεόν, καὶ συνάγοντες ὄθεν οὐ χρῆ, καὶ σκορπίζοντες εἰς ἅπερ οὐ δεῖ. Πόσης γὰρ οὐκ ἂν ἄξιον εἶη ὀργῆς, διὰν τῇ πόρῃ διδῶς, παραιρέχων τὸν πένητα; Εἰ γὰρ καὶ ἐκ δικαίων πόνων παρεῖχες, οὐχὶ ἔγκλημα ἦν τὸ πρᾶγμα, μισθὸν κακίας παρέχειν, καὶ ὑπὲρ ὧν κολάζειν ἔχρῃν, ὑπὲρ τούτων τιμᾶν; Ὅτιαν δὲ καὶ ὀρφανούς ἀποδύων, καὶ χήρας ἀδικῶν, τρέφῃς ἀσέλγειαν, ἐννόησον ἠλίκον τοῖς ταῦτα τολμῶσιν ἔσται τὸ πῦρ. Ἐκκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «Οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσιν».

έκατὸ φοράς περισσότερα ἀπὸ ὅσα τοῦ δίδεις ἐσὺ καὶ εἰς αὐτὰ προσθέτει τὴν αἰώνιον ζωὴν. Τί εἶναι λοιπὸν προτιμότερον, νὰ θαυμάζῃσαι εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τὸν Θεόν; Νὰ ζημιώῃης ἢ νὰ κερδίῃης; Νὰ ἀποκτῆς τὸν στέφανον διὰ μίαν ἡμέραν, ἢ αἰωνίως; Δῶσε εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἔχει ἀνάγκην καὶ ὄχι εἰς ἐκεῖνον ποῦ χορεύει, διὰ νὰ μὴ καταστρέψῃς μαζὶ μὲ τὰ χρήματά σου καὶ τὴν ψυχὴν ἐκεῖνου. Διότι ἐσὺ εἶσαι ὁ αἴτιος τῆς καταστροφῆς του μὲ τὴν ἄκαιρον φιλοδοξίαν σου.

Διότι, ἐὰν οἱ χορευταὶ ἐγνώριζαν, ὅτι τὸ ἐπάγγελμά τους θὰ εἶναι χωρὶς κέρδος, θὰ εἶχαν σταματήσει πρὸ πολλοῦ νὰ ἀσκοῦν αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα. Ὅταν ὅμως σὲ βλέπουν νὰ χειροκροτῆς, νὰ τρέχῃς καὶ νὰ ἐξοδεύῃς τὰ χρήματά σου, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θέλουν ν' ἀσκῆσουν αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα, καταλαμβάνονται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κέρδους. Ἐὰν ὅμως ἤξευραν, ὅτι κανεὶς δὲν θὰ τοὺς ἐπαινοῦσε, ταχέως θὰ ἐγκατέλειπαν τοὺς κόπους ἀπὸ ἔλλειψιν κέρδους. Ὅταν ὅμως ἴδοῦν ὅτι τὸ πρᾶγμα προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν πολλῶν ἀνθρώπων, γίνεται δι' αὐτοὺς δόλωμα ὁ ἔπαινος τῶν ἄλλων.

Ἄς ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὴν δαπάνην χωρὶς κέρδος. Ἄς προσέχωμεν νὰ μὴ ἐξοργίσωμεν τὸν Θεὸν ἀπὸ δύο μέρη, δηλ. καὶ συγκεντρώνοντες χρήματα ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ δὲν πρέπει καὶ σκορπίζοντες αὐτὰ εἰς ὅσα δὲν πρέπει. Διότι, πόσῃν ὀργῇν δὲν προκαλεῖ, ὅταν δίδῃς εἰς πόρνην καὶ ἀφῆνης τὸν πτωχόν; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔδιδες χρήματα ποῦ ἀπέκτησες μὲ δικαίους κόπους, δὲν θὰ ἦταν ἔγκλημα νὰ ἀνταμείβῃς τὴν κακίαν καὶ ὅσα ἔπρεπε νὰ θεωρῆς ἄξια τιμωρίας, ἀντιθέτως νὰ τὰ ἐπαινῆς; Ὅταν δὲ τρέφῃς ἀσέλγειαν ἀπογυμνῶνων ὀρφανὰ καὶ ἀδικῶν χήρας, πρέπει νὰ καταλάβῃς πόσον μέγαλον θὰ εἶναι τὸ πῦρ δι' ἐκείνους ποῦ τολμοῦν νὰ κάμνουν αὐτά. Ἄκουσε, τί λέγει ὁ Παῦλος· «Ὅχι μόνον κάμνουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν ἐκείνους ποῦ τὰ κάμνουν»¹⁷.

Τάχα σφοδρῶς ὑμῶν καθήγάμεθα, ἀλλὰ κἄν ἡμεῖς μὴ
καθαφώμεθα, αἱ διὰ τῶν πραγμάτων μένουσι τιμωραὶ τοὺς
ἀδιόρθωτα ἁμαρτάνοντας. Τί οὖν ὄφελος ἐν τοῖς λόγοις χα-
ρίζεσθαι τοῖς διὰ τῶν ἔργων κολάζεσθαι μέλλουσι; Συν-
5 ευδοκεῖς τῷ ὀρχουμένῳ, ἀπαινεῖς καὶ θαυμάζεις; Οὐκοῦν
ἐκείνου γέγονας χεῖρων. Τῷ μὲν γὰρ ἡ πανία συγγνώμη
δίδωσιν, εἰ καὶ λόγον οὐκ ἔχουσαν· σὺ δὲ καὶ ταύτης ἀπε-
σιέρησαι τῆς ἀπολογίας. Κἀκεῖνον μὲν ἐὰν ἔρωμαι, τί δή-
ποτε τὰς ἄλλας τέχνας ἀφείς, ἐπὶ ταύτην ἤλθες τὴν ἐναγῆ
10 καὶ μιαρὰν; ἔρεῖ, ὅτι ἔξεσιν ὀλίγα πονοῦντα, πολλὰ καρ-
ποῦσθαι. Σὲ δὲ ἐὰν ἔρωμαι, τί δήποτε θαυμάζεις τὸν ἐν
ἀσελγείᾳ βιοῦντα καὶ ἐπὶ λύμῃ ζῶντα πολλῶν; οὐκ ἔχεις
ἐπὶ τὴν αὐτὴν πρόφασιν καταφεύγειν, ἀλλὰ ἀνάγκη κάτω
κύπτειν καὶ αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν.

15 Εἰ δὲ παρ' ἡμῶν εὐθύνας ἀπαιτούμενος οὐδὲν ἂν σχοί-
ης εἰπεῖν, ὅταν τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαραίτητον παρα-
γένηται δικαιοσύριον, ἔνθα τῶν νοημάτων καὶ πραγμάτων
καὶ πάντων ἴνομεν εὐθύνας, πῶς σιτησόμεθα; ποίοις ὀφθαλ-
μοῖς τὸν κριτὴν ὀφόμεθα; τί ἐροῦμεν; τί ἀπολογησόμεθα;
20 ποίαν εὐλογον, ποίαν ἄλογον προβαλούμεθα πρόφασιν; τὴν
τῆς δαπάνης; τὴν τῆς τέρατος; ἢ τὴν τῆς ἐτέρων ἀπωλεί-
ας, οὗς διὰ τῆς ἐκείνου τέχνης ἀπόλλυμεν; Οὐκ ἔστιν οὐδὲν
εἰπεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη κολάζεσθαι κόλασιν τέλος οὐκ ἔχουσαν,
πέρας οὐκ ἐπισταμένην. Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, ἐντεῦθεν
25 ἤδη πάντα φυλαξώμεθα, ἵνα μετὰ χρησιῆς ἐλπίδος ἀπελθόν-
τες, τύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ὧν γένοίτο πάντας ἡ-
μᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
30 Ἀμήν.

Ἴσως σᾶς ἐπεκρίναμεν βαρύτερον, ἀλλ' ἂν δὲν σᾶς ἐπικρίνωμεν ἡμεῖς, αἱ τιμωρίαι περιμένουν ἐκείνους πού ἀμαρτάνουν καὶ δὲν μετανοοῦν. Ποῖον ὄφελος ὑπάρχει νὰ εἶναι κανεὶς εὐχάριστος μὲ τὰ λόγια εἰς ἐκείνους πού πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦν; Ἐπιδοκιμάζεις τὸν χορευτὴν, τὸν ἐπαινεῖς καὶ τὸν θαυμάζεις; Ἐχεις γίνεαι λοιπὸν χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνον μὲν τὸν συγχωρεῖ ἡ φτώχεια, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀμέτοχος τιμωρίας. Ἐσὺ ὅμως ἔχεις στερηθῆ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπεράσπισιν. Καὶ ἐὰν ἐρωτήσω ἐκεῖνον, διατί ἄφησες τὰς ἄλλας τέχνας καὶ ἔμαθες αὐτὴν τὴν ἀκάθαρτον καὶ ἀσεβῆ; θ' ἀπαντήσῃ· διότι ἐπιτρέπει νὰ κουράζωμαι ὀλίγον καὶ νὰ κερδίζω πολλά. Ἐὰν πάλιν ἐρωτήσω ἐσέ, διατί θαυμάζεις αὐτὸν πού ζῆ εἰς τὴν ἀσέλγειαν καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν πολλῶν; δὲν ἠμπορεῖς νὰ καταφύγῃς εἰς τὴν ἰδίαν πρόφασιν, ἀλλὰ θ' ἀναγκασθῆς νὰ σκύψῃς τὸ κεφάλι κάτω καὶ νὰ ἐντραπῆς καὶ νὰ κοκκινίσῃς.

Ἐὰν λοιπόν, ὅταν ἡμεῖς σοῦ ζητοῦμεν εὐθύνας, δὲν θὰ ἠμπορεῖς νὰ εἰπῆς τίποτε, ὅταν ἔλθῃ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαραίτητον δικαστήριον, ὅπου θὰ λογοδοτήσωμεν δι' ὅλας τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις μας, πῶς θὰ σταθῶμεν; Μὲ ποῖα μάτια θ' ἀντικρύσωμεν τὸν κριτὴν; Τί θὰ εἰπούμεν; Τί θ' ἀπολογηθοῦμεν; Ποίαν εὐλογον ἢ παράλογον πρόφασιν θὰ προβάλωμεν; Τὴν πρόφασιν τῆς δαπάνης; τῆς εὐχαριστήσεως; ἢ τῆς καταστροφῆς τῶν ἄλλων, πού τοὺς κατεστρέψαμεν χάριν ἐκείνης τῆς τέχνης; Δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπαντήσωμεν τίποτε, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ τιμωρηθοῦμεν μὲ κόλασιν πού δὲν ἔχει τέλος καὶ πού δὲν γνωρίζει τέλος. Διὰ νὰ μὴ συμβῆ λοιπὸν αὐτό, ἃς τὰ τηρήσωμεν ὅλα ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα ἐδῶ, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθά, ὅταν φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ. Εἴθε ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

«Ὡς δὲ ὄψια ἐγένετο, κατέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ἀναβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρχοντο εἰς 5 τὸ πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναοῦμ. Καὶ σκοιῖα ἤδη ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Ἡ τε θάλασσα, ἀνέμου μεγάλου πνέοντος, διηγείρειτο».

1. Οὐχὶ παρὼν τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς σωματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν γενόμενος τὸ συμφέρον οἰκονομεῖ. 10 Καὶ γὰρ εὐπορος ὢν καὶ εὐμήχανος, διὰ τῶν ἐναντίων πραγμάτων ἔν καὶ τὸ αὐτὸ κατασκευάζει. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνιαῦθα τί ποιεῖ. Ἀφήσει τοὺς μαθητάς, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος. Οἱ δὲ τοῦ διδασκάλου ἀπολειφθέντες, ὡς ὄψια ἐγένετο, κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μέχρι μὲν τῆς 15 ἑσπέρας περιέμενον αὐτόν, ἤξιεν προσδοκῶντες πρὸς αὐτούς. Γενομένης δὲ ἑσπέρας, οὐκ ἔτι ἀνέχονται μὴ ἐπιζήτησιν αὐτοῦ ἐλθεῖν· ἰσοοῦτος αὐτοὺς κατεῖχεν ἔρωσ. Οὐδὲ γὰρ εἶπον· Ἐσπέρα νῦν ἔστι καὶ νῦν κατέλαβε, ποῦ νῦν ἀπελευσόμεθα; ἐπικίνδυνος ὁ ἵσπος, ἐπισηφελὴς ὁ καιρὸς· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ 20 πόθου πυρούμενοι, ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὁ εὐαγγελιστοῦς καὶ τὸν καιρὸν ἐπισημαίνεται, ἀλλ' ὥστε διὰ τούτου τὴν θερμὴν αὐτῶν ἀγάπην ἐμφῆσαι. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀφήσειν αὐτοὺς καὶ ἀναχωρεῖ; μᾶλλον δέ, τίνος ἕνεκεν φαίνεται πάλιν μόνος ἐπὶ τῆς θαλάσσης 25 βαδίζων; Ἐκείνῳ μὲν διδάσκων αὐτοὺς πόσον ἔστιν ἡ ἀπόλειψις καὶ τὸν πόθον ἐργαζόμενος μείζονα· τούτῳ δὲ πάλιν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ οὐ μετὰ τοῦ ὄχλου πάντα ἤκουον, οὕτω καὶ

«Ὅταν δὲ ἐβράδυσσε, κατέβηκαν οἱ μαθηταὶ τοῦ εἰς τὴν λίμνην. Καὶ ἀφοῦ ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὸ πλοiάριον, ἐπήγαιναν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τῆς λίμνης, εἰς τὴν Καπερναοῦμ. Εἶχε πλέον σκοτεινιάσει καὶ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ὁ Ἰησοῦς. Καὶ ἡ θάλασσα ἐφούσκωνε, διότι ἐφυσσοῦσε δυνατὸς ἄνεμος»¹.

1. Χωρὶς νὰ εἶναι μαζί μὲ τοὺς μαθητάς τοῦ ὁ Χριστὸς σωματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν εὐρισκόμενος φροντίζει διὰ τὴν ὠφέλειάν τους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι ἰσχυρὸς καὶ συνετὸς καὶ εἰς τὰς ἀντιθέτους περιστάσεις εἰς τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα καταλήγει. Πρόσεχε, τί κάμνει ἐδῶ. Ἀφήνει τοὺς μαθητάς τοῦ καὶ ἀνεβαίνει εἰς τὸ ὄρος. Οἱ δὲ μαθηταί, ἐπειδὴ ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, κατέβηκαν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν πλέον εἶχε βραδυάσει. Καὶ ἐπερίμεναν αὐτὸν μέχρις ἄργὰ τὸ βράδυ, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ ἔλθῃ πρὸς τὸ μέρος τους. Ὅταν ὅμως ἐβράδυσσε καλά, δὲν συγκρατοῦνται πλέον νὰ μὴ τὸν ἀναζητήσουν. Τόσον πολὺ τὸν εἶχαν ἐπιθυμήσει. Διότι δὲν εἶπαν· Βράδυ εἶναι τώρα καὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ νυχτώσῃ, ποῦ θὰ ταξιδεύσωμεν τέτοιαν ὥραν. Ὁ τόπος εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ ὁ καιρὸς ἄστατος. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶχαν καταληφθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, ἐμπῆκαν εἰς τὸ πλοiάριον.

Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν ἐπισημαίνει τὸν καιρὸν χωρὶς αἰτίαν, ἀλλὰ θέλει νὰ φανερώσῃ μὲ αὐτὸ τὴν θερμὴν ἀγάπην των διὰ τὸν Χριστόν. Διατί ὅμως ὁ Χριστὸς ἀφήνει τοὺς μαθητάς τοῦ καὶ φεύγει; Ἦν μᾶλλον, διατί φαίνεται πάλιν νὰ περιπατῆ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν; Διότι, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἤθελε νὰ τοὺς διδάξῃ, πόσον βαρὺ εἶναι ἡ ἐγκατάλειψις καὶ ν' αὐξήσῃ τὴν προθυμίαν τους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ δείξῃ πάλιν τὴν δύναμίν τοῦ. Διότι, ὅπως οἱ μαθηταὶ τοῦ δὲν ἤκουον ὄλην τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαζί μὲ

ἐπὶ τῶν σημείων οὐ μετὰ τοῦ πλήθους πάντα ἑώρων. Ἐ-
 χρῆν γὰρ αὐτοὺς μέλλοντας ἐγχειρίζεσθαι τῆς οἰκουμένης
 τὴν προσοσίαν, ἔχειν τι τῶν λοιπῶν πλέον. Καὶ ποῖα ση-
 μεῖα καθ' ἑαυτοὺς εἶδον; φησί. Τὴν μεταμόρφωσιν τὴν ἐπὶ
 5 τοῦ ὄρους, τοῦτο τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν
 πολλὰ καὶ μεγάλα ὄντα.

Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερα σιοχάζομαι ἀπὸ τούτων. Ἦρχον-
 το δὲ εἰς Καπερναοῦμ, τὸ μὲν σαφές οὐκ εἰδότες, ἐκεῖ δὲ
 προσδοκῶντες, εὐρήσειν αὐτόν, ἢ καὶ κατὰ μέσον τὸν πλοῦν.
 10 Τοῦτο γοῦν ὁ Ἰωάννης ἠνίξαιτο εἰπών, ὅτι «σκοτία ἤδη ἐ-
 γένετο καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, ἢ τε θά-
 λασσα μεγάλου ἀνέμου πνέοντος διηγείρετο». Τί οὖν ἐκεῖ-
 νοι; Ταράσσονται· πολλὰ δὲ ἦν τὰ τοῦτο ποιεῖν αὐτοὺς ἀναγ-
 κάζοντα καὶ πολλαχόθεν· καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ· σκο-
 15 τία γὰρ ἦν· καὶ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος· ἢ γὰρ θάλασσα διηγείρε-
 το· καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου· οὐ γὰρ ἦσαν ἐγγὺς τῆς γῆς, ἀλλ'
 «Ἐλληλακότες ὡς σταδίους εἰκοσιπέντε»· καὶ ἀπὸ τοῦ πα-
 ραδόξου τὸ τελευταῖον· «Θεωροῦσι γὰρ αὐτόν ἐπὶ τῆς θα-
 λάσσης περιπαιοῦντα»· οἷς καὶ ταραχθεῖσι σφόδρα λέγει·
 20 «Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε».

Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐφάνη; Δεικνὺς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ
 τὸν χειμῶνα λύσων. Τοῦτο γὰρ ἐνέφηγεν ὁ εὐαγγελιστῆς
 εἰπών, ὅτι «Ἦθελον λαβεῖν αὐτόν· καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον
 ἐγγὺς τῆς γῆς ἐγένετο». Οὐ γὰρ μόνον ἀσφαλῆ, ἀλλὰ καὶ
 25 ἐξ οὐρίων αὐτοῖς παρέσχε τὸν πλοῦν. Τῷ ὄχλῳ δὲ οὐκ
 ἐπέδειξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπαιοῦντα· μείζον
 γὰρ ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν τὸ σημεῖον ἦν. Ἄλλ'
 οὐδὲ τοῖς μαθηταῖς ὤφθη ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ
 ἅμα τε ὤφθη καὶ ἀπέσιη ἀπ' αὐτῶν. Ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο

τὸν κόσμον, ἔτσι δὲν ἔβλεπον καὶ ὄλα τὰ θαύματά του μαζί μὲ τὸ πλῆθος. Διότι ἔπρεπεν, ἀφοῦ θὰ τοὺς ἐνεπιστεύετο τὸν φωτισμὸν τῆς οἴκουμένης, νὰ πλεονεκτοῦν ἔναντι τῶν ἄλλων. Καὶ ποῖα θαύματα εἶδαν αὐτοὶ ἰδιαιτέρως; Τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, αὐτὸ ἐδῶ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πολλὰ καὶ σπουδαῖα μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του.

Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκτὸς αὐτῶν. Ἐπήγαιναν λοιπὸν εἰς τὴν Καπερναοῦμ χωρὶς νὰ ξέρουν καλά, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εὔρουν τὸν Χριστὸν ἐκεῖ ἢ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ταξιδίου των. Αὐτὸ ἄλλωστε ἐννοεῖ καὶ ὁ Ἰωάννης, ὅταν λέγῃ ὅτι «εἶχεν ἤδη βραδυάσει καὶ ἐφούσκωνεν ἡ θάλασσα ἐπειδὴ ἐφύσα δύνατος ἄνεμος». Τί κάμνουν λοιπὸν ἐκεῖνοι; Ταράσσονται. Διότι πολλὰ τοὺς κάμνουν νὰ ταραχθοῦν. Καὶ πρῶτα ὁ καιρὸς. Διότι ὑπῆρχε πολὺ σκοτάδι. Ἔπειτα ἡ κακοκαιρία. Διότι ἡ θήλασσα. ἐφούσκωνεν. Ἔπειτα ὁ τόπος. Διότι δὲν ἦσαν πλησίον τῆς ξηρᾶς, ἀλλ' «εἶχαν προχωρήσει περὶ τὰ εἴκοσι πέντε στάδια». Καὶ τὸ τελευταῖον πού ἦτο καὶ τὸ παραδοξότερον «βλέπουν τὸν Χριστὸν νὰ περιπατῆ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν». Καὶ ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν πάρα πολὺ, τοὺς λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι, μὴ φοβῆσθε».

Διατί λοιπὸν ἐνεφανίσθη; Διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι αὐτὸς θὰ σταματήσῃ τὴν κακοκαιρίαν. Διότι αὐτὸ ἤθελε νὰ ἐπισημάνῃ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅταν εἶπεν, «Ἦθελαν τότε νὰ τὸν παραλάβουν εἰς τὸ πλοιάριον. Καὶ ἀμέσως τὸ πλοιάριον ἔφθασεν εἰς τὴν ξηράν». Διότι δὲν τοὺς ἔκαμεν ἀσφαλὲς τὸ ταξίδι ἀλλὰ τοὺς ἔστειλε καὶ εὐνοϊκοὺς ἀνέμους. Ἀλλὰ δὲν ἔδειξε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν κόσμον νὰ περιπατῆ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν, διότι αὐτὸ τὸ θαῦμα ὑπερέβαινε τὰς πνευματικὰς τῶν δυνάμεις. Ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς παρουσιάσθη νὰ κάμνῃ τοῦτο ἐπὶ πολὺ, ἀλλὰ μόλις παρουσιάσθη, ἀμέσως ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτούς. Ἐγὼ νομίζω ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ θαῦμα εἶναι διαφορετικόν, ἀπὸ ἐκεῖνο

δοκεῖ τὸ σημεῖον ἕτερον εἶναι τοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κει-
 μένου. Καὶ ὅτι ἕτερον, πολλαχόθεν δῆλον. Πολλάκις γὰρ
 τὰ αὐτὰ ποιεῖ σημεῖα, ὥστε παρασκευάσαι μὴ μόνον σφόδρα
 ξενίζεσθαι τοὺς ὁρῶντας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ δέ-
 5 χεσθαι πίστεως.

«Εγὼ εἶμι, μὴ φοβεῖσθε». Μετὰ τοῦ ρήματος καὶ τὴν
 δειλίαν ἐξέβαλεν ἀπὸ τῆς ἐκείνων ψυχῆς. Ἀλλαχοῦ δὲ οὐχ
 οὕτω ποιεῖ. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε· «Κύριε,
 εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἔλθεῖν». Πόθεν οὖν τότε μὲν
 10 οὐκ εὐθέως τοῦτο ἐδέξαντο, νῦν δὲ ἐπέισθησαν; Ὅτι τότε
 μὲν ἔτι ὁ χειμῶν ἐπέμενε σαλεύων τὸ πλοῖον· νῦν δὲ μετὰ
 τῆς φωνῆς ἢ γαλήνῃ παρεγένετο· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, τὸ πρό-
 τερον ἐκείνῳ ἐστιν ὅπερ ἔφθην εἰπών, ὅτι πολλάκις τὰ αὐτὰ
 ποιῶν σημεῖα, εὐπαράδεκτα τῷ χρόνῳ τὰ δεύτερα ἀπὸ τῶν
 15 προτέρων εἰργάζετο. Τίνος δὲ ἔνεκεν οὐκ ἀνέβη εἰς τὸ
 πλοῖον; Τὸ θαῦμα μείζον ἐργάσασθαι βουλόμενος, καὶ ἅμα
 τὴν θεότητα αὐτοῖς ἐκκαλύψαι τρανότερον, καὶ δεῖξαι ὅτι
 τότε εὐχαριστήσας, οὐχὶ δεόμενος βοηθείας τοῦτο ἐποίη-
 σεν, ἀλλ' ἐκείνοις συγκαταβαίνων. Καὶ εἶπασε μὲν γενέσθαι
 20 τὸν χειμῶνα, ἵνα ἀεὶ αὐτὸν ἐπιζητῶσιν· ἔπαυσε δὲ πάλιν
 εὐθέως, ἵνα μὴ δύναμιν αὐτοῦ γνωρίσῃ· οὐκ ἀνέβη δὲ εἰς
 τὸ πλοῖον, ἵνα τὸ θαῦμα μείζον ἐργάσῃται.

«Τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος ὁ ἑστηκὼς ἰδὼν ὅτι ἄλλο πλοιά-
 ριον οὐκ ἦν ἐκεῖ, εἰ μὴ ἓν εἰς ὃ ἀνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐ-
 25 τοῦ, καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς σὺ συνεισηλθεν»· ἐνέβησαν καὶ αὐτοὶ
 εἰς ἕτερα πλοίαρτα, ἐλθόντα ἀπὸ Τιβεριάδος. Καὶ τίνος
 ἔνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ Ἰωάννης; διατί γὰρ οὐκ εἶπεν, ὅτι
 Οἱ δὲ ὄχλοι τῇ ἐξῆς περάσαντες ἀπῆλθον; Ἐτερόν τι ἡ-

πὸ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος. Καὶ ὅτι εἶναι διαφορετικόν, διαπιστώνεται ἀπὸ πολλὰς πλευράς. Πολλὰς φορές δηλαδὴ ὁ Χριστὸς κάμνει τὰ ἴδια θαύματα, ὥστε νὰ προετοιμάσῃ τοὺς θεατὰς ὄχι μόνον νὰ μὴ παραξενεύωνται πολὺ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ δέχωνται μὲ μεγάλην πίστιν.

«Ἐγὼ εἶμαι, μὴ φοβῆσθε». Μαζὶ μὲ τὰ λόγια ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοὺς καὶ τὸν φόβον. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγεν ὁ Πέτρος· «Κύριε, ἐὰν εἶσαι ἐσύ, δῶσε μου διαταγὴν νὰ ἔλθω»². Διατί λοιπὸν τότε δὲν παρεδέχθησαν τοῦτο ἀμέσως, ἐνῶ τώρα ἐπίστευσαν; Διότι τότε μὲν ἡ κακοκαιρία ἐπέμενε νὰ σκαμπανεβάζῃ τὸ πλοiάριον, τώρα ὅμως μαζὶ μὲ τὴν φωνὴν τοῦ Χριστοῦ ἦλθε καὶ ἡ γαλήνη. Ἡ ἂν δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, τότε εἶναι ἐκεῖνο πὸ μὸλις εἶπα, ὅτι δηλαδὴ κάμνει πολλὰς φορές τὰ ἴδια θαύματα καὶ τὰ προετοιμάζει κατὰ τρόπον ὥστε τὰ δεύτερα νὰ γίνωνται εὐκόλα παραδεκτὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα. Καὶ διατί δὲν ἀνέβη εἰς τὸ πλοiάριον; Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὸ θαῦμα μεγαλύτερον καὶ ν' ἀποκαλύψῃ συγχρόνως εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν θεότητα λαμπροτέραν καὶ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι, ἂν προηγουμένως τοὺς ηὐχαρίστησε, δὲν τὸ ἔκαμε διότι ἐχρειάζετο βοήθειαν, ἀλλ' ἀπὸ συγκατάβασιν πρὸς ἐκείνους. Καὶ ἄφησε μὲν νὰ γίνῃ κακοκαιρία, διὰ ν' ἀναγκασθοῦν νὰ τὸν ζητήσουν, τὴν ἐσταμάτησεν ὅμως ἀμέσως πάλιν διὰ νὰ γίνῃ περισσότερο γνωστὴ ἡ δύναμις του. Καὶ δὲν ἀνέβη εἰς τὸ πλοiάριον, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ θαῦμα λαμπρότερον.

«Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ κόσμος πὸ ἐστέκετο εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην εἶδεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο πλοiάριον ἐκεῖ, παρὰ ἓν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν ἐπιβιβασθῆ οἱ μαθηταί του καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητὰς του». Ἐμπῆκαν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι εἰς ἄλλα πλοiάρια πὸ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Τιβεριάδα. Καὶ διατί τὰ ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης μὲ τόσην ἀκρίβειαν; Διατί δηλαδὴ δὲν εἶπε· Τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ

μᾶς βούλειαι διδάξαι. Ποῖον τοῦτο; Ὅτι καὶ τοῖς ὄχλοις, εἰ καὶ μὴ οὕτω φανερώς, ἔδωκε γοῦν ὅμως λανθανόντως ὑπονοῆσαι τὸ γεγενημένον.

«Εἶδον» γάρ, φησὶν, «ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ ἦν ἐκεῖ, 5 εἰ μὴ ἓν, καὶ ὅτι Ἰησοῦς οὐ συνεισηλθε», καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ ἐκ Τιβεριάδος πλοιάρια, «Ἦλθον ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν εἰς Καπερναοῦμ». Τί γὰρ ἦν ἕτερον ὑποπιεῦσαι, ἀλλ' ἢ ὅτι τὴν θάλασσαν πεζεύων παρεγένετο; Οὐδὲ γὰρ ἓν εἶπεῖν, ὅτι ἐτέρῳ πλοίῳ διέβη. Ἐν γὰρ ἦν, φησὶν, εἰς δ' ἐνέβησαν 10 οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως μετὰ θαῦμα τηλικούτιον ἐλθόντες, οὐκ ἠρώτησαν αὐτὸν πῶς διέβη, πῶς παρεγένετο, οὐδὲ ἐζήτησαν τὸ τοσοῦτον σημεῖον μαθεῖν· ἀλλὰ τί φασι; «Ραβδί, πότε ὧδε γέγονας;». Πλὴν εἰ μὴ τὸ «Πότε» τις ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ Πῶς εἰρησθαι παρ' αὐτῶν.

15 2. Ἄξιον δὲ καὶ ἐντεῦθεν συνιδεῖν τὴν εὐκόλον αὐτῶν γνώμην. Οἱ γὰρ λέγοντες, «Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης»· οἱ σπουδάζοντες ἀρπάσαι καὶ ποιῆσαι βασιλέα, εὐρόντες αὐτόν, οὐδὲν τοιοῦτον βουλεύονται, ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἐκβαλόντες, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐκ ἔτι λοιπὸν ὑπὲρ τῶν προτέρων θαυμά- 20 ζουσι. Διὰ τοῦτο ἄρα ἐπεζήτουν, βουλόμενοι πάλιν τραπέζης ἀπολαύειν, οἷας καὶ πρότερον.

Διέβησαν μὲν οὖν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ Ἰουδαῖοι, Μωϋσέως ἡγουμένου, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἐνταῦθα. Ὁ μὲν γὰρ εὐχόμενος καὶ ὡς δοῦλος πάντα εἰργάζετο· οὗτος δέ, 25 μετὰ ἐξουσίας ἀπάσης. Κακεῖ μὲν, νότιου τότε πνέοντος, εἴξε τὸ ὕδωρ, ὥστε ἐπὶ ξηρᾶς ποιῆσαι παρελθεῖν ἐνταῦθα

ἐπέρασαν ἀπέναντι, ἔφυγαν; Διότι θέλει νὰ μᾶς διδάξη κάτι ἄλλο. Ποῖο εἶναι αὐτό; Ὅτι καὶ τὸν κόσμον, ἂν καὶ δὲν ἦτο τόσο φανερόν, ἄφησε νὰ ὑποψιασθῇ αὐτὸ πού εἶχε συμβῆ.

Συνεχίζει λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστής: «Εἶδαν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο πλοιάριον ἐκεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ ἐν καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν εἰσέλθει εἰς αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του» καὶ ἀφοῦ ἐμπῆκαν εἰς ἄλλα πλοιάρια πού ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Τιβεριάδα, «Ἦλθαν εἰς τὴν Καπερναοῦμ καὶ ἐζητοῦσαν τὸν Ἰησοῦν». Διότι, τί ἄλλο ἤμποροῦσαν νὰ ὑποπτευθοῦν, παρὰ ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν Καπερναοῦμ περιπατῶν ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν; Διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰποῦν, ὅτι ἦλθε μὲ ἄλλο πλοιάριον. Διότι, λέγει, ἓνα μόνον ὑπῆρχεν, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν εἰσέλθει οἱ μαθηταί του. Ἄλλ' ὅμως ἀφοῦ ἔφθασαν ὕστερον ἀπὸ τόσον μεγάλο θαῦμα, δὲν τὸν ἠρώτησαν πῶς εἶχε διαπεραιωθῆ, πῶς εἶχεν ἔλθει, οὔτε ἐζήτησαν νὰ μάθουν δι' αὐτὸ τὸ θαῦμα. Ἀλλὰ τί τὸν ἠρώτησαν; «Διδάσκαλε πότε ἔφθασες ἐδῶ;». Ἐκτὸς ἂν δεχθῆ κανεὶς ὅτι, τὸ «Πότε» ἐδῶ ἔχει λεχθῆ ἀπὸ αὐτοὺς ἀντὶ τοῦ Πῶς.

2. Ἀξίζει νὰ ἰδῆ κανεὶς ἐδῶ τὴν εὐμετάβλητον θέλησίν των. Διότι αὐτοὶ πού ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης», αὐτοὶ πού ἐτοιμάζοντο νὰ τὸν ἀρπάσουν καὶ νὰ τὸν ἀνακηρύξουν βασιλέα, ἀφοῦ τὸν συνήντησαν, δὲν σκέπτονται κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐλησμόνησαν τὸ θαῦμα, κατὰ τὴν γνώμην μου, δὲν τὸν θαυμάζουν πλέον διὰ τὰ προηγούμενα. Ἐπομένως τὸν ἐζήτησαν, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἀπολαύσουν φαγητόν, ὅπως καὶ προηγουμένως.

Ἐπέρασαν ὡς γνωστὸν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μωϋσέως, ἀλλὰ ἡ διαφορὰ μὲ τὸ ἐδῶ γεγονὸς εἶναι μεγάλη. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς ἐνήργει τὰ πάντα προσευχόμενος καὶ ὡς δοῦλος, ὁ Χριστὸς ὅμως μὲ ὄλην τὴν δύναμίν του. Καὶ τότε μὲν, ἐπειδὴ ἐφύσα νότιος ἄνεμος, ὑπεχώρησε τὸ ὕδωρ καὶ τοὺς ἄφησε νὰ

δὲ τὸ θαῦμα μείζον ἐγίνειο. Μένουσα γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας φύσεως ἢ θάλασσα, οὕτως ἔφερε τὸν Δεσπότην ἐπὶ τῶν νώτων, μαρτυροῦσα ἐκείνη τῇ ρήσει τῇ λεγούσῃ· «Ὁ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους». Εἰκότως δὲ μέλ-
 5 λων εἰς Καπερναοῦμ ἐμβαλεῖν τὴν σκληρὰν καὶ ἀπειθῆ, τὸ σημεῖον τῶν ἄρτων εἰργάσατο· οὐ μόνον τοῖς ἐν αὐτῇ γινόμενοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξω τῆς πόλεως θαυματουργουμένοις, μαλάξαι βουλόμενος τῶν ἐν αὐτῇ τὴν ἀπειθειαν. Τὸ γὰρ ὄχλους παραγενέσθαι τοσοῦτους εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, πολ-
 10 λὴν τεθειμένους σπουδὴν, ποῖον οὐκ ἦν ἱκανὸν μαλάξαι λίθον; Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τοιοῦτον οὐδὲν ἔπαθον, ἀλλὰ πάλιν τροφῆς ἐπεθύμουν σωματικῆς· διὸ καὶ ὄνειδίζονται παρὰ τοῦ Ἰησοῦ.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ,
 15 καὶ τῶν αἰσθητῶν μὲν ἔνεκεν, πολλῶ δὲ μᾶλλον τῶν πνευματικῶν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς βούλει, καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα δίδωσι, τοὺς ἀτελεσιτέρους ἐνάγων τούτοις καὶ προ-
 παιδεύων, ἐπειδὴ πρὸς τὸν κόσμον ἔτι κεχήρασιν. Ἄλλ' ὅ-
 20 ταν αὐτὰ λαβόντες, ἐν αὐτοῖς ἀναπομείνωσιν, ἐγκαλοῦνται καὶ ἐπιτιμῶνται. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ πρῶτον ἐκεῖνο ἐβούλει δοῦναι, ἀλλ' οὐκ ἠνείχοντο οἱ παρόντες. Εἰπόντος γάρ, δι· «Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι», ἔλεγον· «Οὗτος βλασφημεῖ».

Μὴ δὴ, παρακαλῶ, τοιοῦτον πάθωμέν τι ἡμεῖς, ἀλλ'
 25 ἐκείνων ἡμῖν πλείων ἔστω λόγος. Διαιτί; Ὅτι τῶν πνευματικῶν παρόντων, οὐδεμίᾳ ἀπὸ τῆς τῶν σαρκικῶν ἀπουσίας γίνεται βλάβη· ἐκείνων δὲ οὐκ ὄντων, τίς ἔσται ἡμῖν λοιπὸν ἐλπίς; τίς δὲ παραμυθία; Διὸ χρηὴ περὶ τούτων ἀεὶ τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, καὶ ταῦτα αἰτεῖν. Τοιαῦτα γὰρ καὶ ὁ

3. Ἰώβ, 9, 8.

4. Ματθ. 9, 2 - 3.

περάσουν σὰν ἀπὸ ξηράν. Ἐδῶ ὅμως τὸ θαῦμα ἦτο μεγαλύτερον. Διότι ἡ θάλασσα παραμένουσα εἰς τὴν φυσικὴν τῆς κατάστασιν ἐκράτει εἰς τὴν ράχην τῆς τὸν Κύριον, ἐπιβειώνουσα τὴν προφητείαν ποῦ ἔλεγεν· «Αὐτὸς ποῦ περιπετῆ ἔπάνω εἰς τὴν θάλασσαν σὰν νὰ περιπατῆ ἔπάνω εἰς τὸ ἔδαφος»³. Δικαίως δὲ ἔκαμε τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν σκληρὰν καὶ ἄπιστον Καπερναοῦμ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μαλακώσῃ τὴν ἀπιστίαν τῶν κατοίκων τῆς ὄχι μόνον μὲ τὰ ὅσα εἶχον γίνεαι ἐντὸς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ θαύματα ποῦ εἶχε κάμει ἔξω ἀπὸ αὐτῆν. Τὸ ὅτι εἶχαν συγκεντρωθῆ τόσοι ἄνθρωποι εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν, ποῦ ἐδείκνυαν μεγάλην προθυμίαν, ποίαν πέτραν δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μαλακώσουν; Ἄλλὰ ἐκεῖνοι ὄχι μόνον δὲν ἠσθάνθησαν κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ ἐπεθύμουν πάλιν σωματικὴν τροφήν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπεπλήττοντο ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἃς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ἀγαπητοί μου, καὶ ἃς εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν ὄχι μόνον διὰ τὰ ὑλικά, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον διὰ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ. Διότι καὶ αὐτὸς ἔτσι θέλει καὶ δι' αὐτὸ δίδει ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ὥστε νὰ ὀδηγήσῃ καὶ νὰ ἐκπαιδεύσῃ τοὺς ἀτελεστέρους ἐπειδὴ ἀκόμη θαυμάζουν τὸν ὑλικὸν κόσμον. Ἄλλ' ὅταν ἀποκτήσουν αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐπιμείνουν εἰς αὐτά, τότε κατηγοροῦνται καὶ ἐπιπλήττονται. Ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν παραλυτικὸν ἐκεῖνο ἤθελε νὰ δώσῃ πρῶτα, ἀλλ' οἱ παρόντες δὲν ἠνεύχοντο. Διότι, ὅταν τοῦ εἶπε «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι», ἐκεῖνοι ἔλεγαν· «Αὐτὸς βλασφημεῖ»⁴.

Ἄς μὴ πάθωμεν, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς κάτι παρόμοιον, ἀλλ' ἃς ὀμιλῶμεν διὰ πνευματικώτερα ἀγαθὰ. Διὰ τί; Διότι ὅταν τὰ πνευματικὰ εἶναι παρόντα, καμμία ζημία δὲν γίνεται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τῶν σαρκικῶν. Ὅταν ὅμως ἐκεῖνα ἀπουσιάζουν, ποία ἐλπίς μᾶς ἀπομένει; Καὶ ποία παρηγορία; Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν περὶ αὐτῶν καὶ αὐτὰ νὰ ζητοῦμεν. Διότι καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὰ μᾶς

Χριστοῦς ἡμᾶς εὐχεσθαι, ἐδίδαξεν. Κἂν ἀναπιτύξωμεν τὴν εὐχὴν ἐκείνην, οὐδὲν εὐρήσομεν ἐν αὐτῇ σαρκικόν, ἀλλὰ πάντα τὰ πνευματικά. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μικρόν, ἐκεῖνο τὸ αἰσθητόν, τῷ τρόπῳ γινόμενον πνευματικόν. Τὸ γὰρ παραινέειν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν τοῦ ἄριου τοῦ ἐπιουσίου, τοῦτέστι, τοῦ καθημερινοῦ, πνευματικῆς ἂν εἶη καὶ φιλοσόφου διανοίας.

Τὰ δὲ πρὸ τούτου ὄρα· «Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Εἶτα εἰπὼν τὸ αἰσθητόν ἐκεῖνο, ταχέως ἀπηλλάγη αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ἤλθε διδασκαλίαν, «Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν», λέγων, «ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Οὐδαμοῦ ἀρχὴν, οὐδαμοῦ πλοῦτον, οὐδαμοῦ δόξαν, οὐδαμοῦ δυναστείαν, ἀλλὰ πάντα εἰς ψυχῆς ὠφέλειαν συντελοῦντα ἐνέδηκε τῇ εὐχῇ· οὐδὲν γήτινον, ἀλλὰ πάντα οὐράνια.

Εἰ τοίνυν κελευόμεθα ἀπέχεσθαι τῶν βιωτικῶν καὶ παρόντων, πῶς οὐκ ἂν εἶημεν ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι ταῦτα αἰτιοῦντες παρὰ Θεοῦ, ἃ ἐκέλευσε καὶ ἔχοντας ἐκβάλλειν, φροντίδος ἀπαλλάττων ἡμᾶς, ὑπὲρ ὧν δὲ ἐπέταξε, μηδεμίαν τίθεσθαι σπουδὴν· μᾶλλον δὲ μήτε ἔχειν μήτε ἐπιθυμεῖν; Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαιτολογεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ εὐχόμενοι οὐκ ἀνύομεν. Πῶς οὖν οἱ πονηροί, φησί, πλουτοῦσι; πῶς οἱ ἄδικοι καὶ μιαιοί, ἀρπάζοντες, πλεονεκτοῦντες; Οὐ τοῦ Θεοῦ παρέχοντες, ἄπαγε. Καὶ πῶς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ; Ὅτι καὶ τῷ πλουσίῳ τότε συνεχώρησε, μείζονι τηρῶν αὐτὸν κολάσει. Ἄκουσον οὖν καὶ τί φησι πρὸς αὐτόν· «Τέκνον, ἀπέλαβες

4a. Ματθ. 6, 11.

5. Λουκᾶ, 11, 3, Ματθ. 6, 9 - 10.

6. Ματθ. 6, 12.

ἐδίδαξε νὰ προσευχώμεθα. Διότι, ἂν ἀναλύσωμεν ἐκείνην τὴν προσευχήν, δὲν θὰ εὔρωμεν κανὲν σαρκικὸν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ ὅλα τὰ πνευματικά. Ἀκόμη καὶ τὸ πολὺ μικρὸν ὑλικὸν ἀντικείμενον ἠμπορεῖ νὰ γίνη πνευματικὸν μὲ τὸν ἐπόμενον τρόπον. Δηλαδή τὸ νὰ μὴ παρακαλοῦμεν μόνον οὔτε νὰ ζητοῦμεν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἦτοι τὸν καθημερινόν^α, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις πνευματικῆς καὶ φιλοσοφικῆς διανοίας.

Βλέπε ὅμως τὰ προηγούμενα. «Ἄς τιμᾶται ὡς ἅγιον τὸ ὄνομά σου, ἃς ἔλθῃ ἡ βασιλεία σου, ἃς γίνη τὸ θέλημά σου ὅπως εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν γῆν»^β. Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπεν ἐκεῖνο τὸ αἰσθητόν, ταχέως τὸ ἐγκατέλιπε καὶ ἤλθε πάλιν εἰς τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν, λέγων· «Συγχώρησε ὅ,τι κακὸν ἔχομεν κάμει, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους ποὺ μᾶς ἔχουν κάμει κακόν»^γ. Πουθενὰ τὴν ἀρχὴν, πουθενὰ τὸν πλοῦτον, πουθενὰ τὴν δόξαν, πουθενὰ τὴν δύναμιν δὲν ἔβαλε μέσα εἰς τὴν προσευχήν, ἀλλὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ συντελοῦν εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς. Οὔτε κανὲν γῆινον, ἀλλὰ ὅλα οὐράνια.

Ἐὰν λοιπὸν προτρεπώμεθα νὰ εἴμεθα μακρὰν τῶν βιωτικῶν καὶ τῶν παρόντων πραγμάτων, πῶς δὲν θὰ εἴμεθα ἄθλιοι καὶ δυστυχεῖς, ὅταν ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτά, ποὺ μᾶς διέταξε καὶ ἂν τὰ ἔχωμεν νὰ τὰ ἀποβάλωμεν, διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς φροντίδας, δι' ὅσα ὅμως διέταξε, νὰ μὴ καταβάλωμεν καμμίαν προσπάθειαν; καὶ μᾶλλον οὔτε νὰ ἔχωμεν, οὔτε νὰ ἐπιθυμοῦμεν; Διότι αὐτὸ εἶναι περιτολογία. Δι' αὐτὸ μὲ μόνην τὴν παράκλησιν δὲν ἐπιτυγχάνομεν τίποτε. Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσης, πῶς πλουτοῦν οἱ πονηροί; Πῶς οἱ ἄδικοι καὶ οἱ ἀσεβεῖς γίνονται πλούσιοι μὲ τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν; Ὅχι ἐπειδὴ τοὺς τὰ δίδει, ὁ Θεός. Μὴ τὸ πιστεύσης. Καὶ διατί ὁ Θεὸς τοὺς συγχωρεῖ; Διότι καὶ τὸν πλούσιον ἐσυγχώρησε τότε, ἀφοῦ τοῦ ἐπεφύλαξε βαρυτέραν τιμωρίαν. Ἄκου λοιπόν, τὸ τοῦ εἶπεν ὁ Ἀβραάμ· «Παιδί μου, σὺ ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου,

τὰ ἀγαθὰ σου καὶ Λάζαρος τὰ κακά· καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, οὐ δὲ ὀδυνᾶσαι».

“Ἰν’ οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς ταύτης ἀκούσωμεν τῆς φωνῆς, τρουφῶντες εἰκῆ καὶ μάτην καὶ πολλὰ συνάγοντες ἑαυτοῖς
 5 ἁμαρτήματα, τὸν ἀληθῆ πλοῦτον ἐλώμεθα καὶ τὴν ἀκριβοῦς φιλοσοφίαν, ὥστε τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι’ οὗ καὶ μεθ’ οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
 10 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅσον ἐζοῦσες καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακά. Καὶ τώρα αὐτὸς παρηγορεῖται καὶ ἐσὺ ὑποφέρεις».

Διὰ νὰ μὴ ἀκούσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς αὐτὴν τὴν φωνήν, ζῶντες τρυφηλὴν ζωὴν τυχαίως καὶ ματαίως καὶ συγκεντρώνοντες διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας πολλὰς ἁμαρτίας, ἃς προτιμήσωμεν τὸν ἀληθινὸν πλοῦτον καὶ τὴν πραγματικὴν φιλοσοφίαν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθὰ. Εἶθε εἰς ὅλα αὐτὰ νὰ γίνωμεν μέτοχοι μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ΄.

Ἰω. 6,26 - 27

«Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν ᾠμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἶδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐ-
5 φάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτιάσθητε. Ἔργάζεσθε μὴ τὴν
βρωσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρωσιν τὴν μένουσαν
εἰς ζωὴν αἰώνιον».

1. Τὸ προσηγὸς καὶ λεῖον οὐ πανταχοῦ χρήσιμον, ἀλλ'
ἔστιν ὅτε καὶ τοῦ πληκτικωτέρου δεῖ τῷ διδασκάλῳ. Ὅταν
10 γὰρ ρωθῆς ἢ ὁ μαθητὴς καὶ παχύς, κέντρον χρῆσθαι πρὸς
αὐτὸν λοιπὸν χρῆ, ὥστε τῆς πολλῆς καθικέσθαι ρωθείας.
Τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πεποίηκεν, ἀλλαχοῦ τε πολλαχοῦ,
καὶ ἐν τῷ παρόντι τόπῳ. Ἐλθόντων γὰρ τῶν ὄχλων καὶ
εὐρόντων τὸν Ἰησοῦν, καὶ κολακεύοντων αὐτὸν καὶ λεγόν-
15 των «Ραββί, πότε ὧδε γέγονας;», δεικνὺς ὅτι τῆς παρὰ
ἀνθρώπων οὐκ ἐφίεται τιμῆς, ἀλλ' ἐν μόνον ὄρᾳ, τὴν σω-
τηρίαν αὐτῶν, ἐπιπληκτικῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται· οὐ ταύτη
μόνον διορθῶσαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ τῷ τὴν διάνοιαν
αὐτῶν ἐκκαλύπτει καὶ εἰς μέσον ἀγαγεῖν.

20 Τί γὰρ φησιν, «ᾠμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν»· μετὰ διορι-
σμοῦ καὶ θεβαιώσεως· «ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἶδετε σημεῖα,
ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτιάσθητε» Πλήττει
μὲν τῷ λόγῳ καὶ ἐλέγχει, ἀλλ' οὐκ ἀποτόμως καὶ σφόδρα,
ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς φειδοῦς τοῦτο ποιῶν. Οὐ γὰρ εἶπεν,
25 ὦ λαίμαργοι καὶ γαστριδουλοὶ, ἰσαῦτα ἐθαυματούργησα
καὶ οὐδαμοῦ οὔτε ἠκολουθήσατε, οὔτε ἐθαυμάσατε τὰ γεγε-
νημένα· ἀλλὰ προσηγῶς οὕτω πως καὶ ἠρέμα, «Ζητεῖτέ με,
οὐχ ὅτι εἶδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ
ἐχορτιάσθητε»· οὐ περὶ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ
30 περὶ τοῦ παρόντος σημείου ἐμφαίνων. Μονονουχὶ γὰρ τοῦτο

ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ΄.

Ἰω. 6,26 - 27

«Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· «Ἀλήθεια, ἀλήθεια, σᾶς λέγω, μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε. Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφήν τὴν φθαρτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν τροφήν ποὺ μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹.

1. Ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότης δὲν ὠφελοῦν πάντοτε, ἀλλ' ἐνίοτε ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ χρησιμοποιοῖ καὶ τὴν αὐστηρότητα. Διότι, ὅταν ὁ μαθητὴς εἶναι νωθρὸς καὶ κονδροκέφαλος, τότε πρέπει νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ κέντρισμα, ὥστε νὰ ἀποβάλλῃ τὴν μεγάλην νωθρότητα. Αὐτὸ ἔχει κάμει καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλὰς περιπτώσεις καὶ εἰς τὴν παροῦσαν. Διότι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἦλθαν καὶ εὗρηκαν τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν ἐκολάκευαν καὶ τοῦ ἔλεγαν, «Διδάσκαλε, πότε ἦλθες ἐδῶ;», ἀφοῦ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τιμὰς ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἄνθρώπους, ἀλλ' εἰς ἓνα μόνον ἀποβλέπει, δηλαδὴ εἰς τὴν σωτηρίαν των, ἀποκρίνεται εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπιπλήττει, ὄχι μόνον διότι ἤθελε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ τοὺς διορθώσῃ ἀλλὰ καὶ ν' ἀποκαλύψῃ τὴν σκέψιν των καὶ νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὸ μέσον.

Τί τοὺς εἶπεν; «Ἀλήθεια, ἀλήθεια, σᾶς λέγω», κατὰ τρόπον ὀριστικὸν καὶ βεβαιωτικόν, «μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Τοὺς ἐπιπλήττει μὲ τὸν λόγον καὶ τοὺς ἐλέγχει, ὄχι ὅμως μὲ αὐστηρότητα μεγάλην, ἀλλὰ κάμνει αὐτὸ μὲ πολλὴν φειδῶ. Διότι δὲν εἶπεν· Ὡ λαίμαργοι καὶ κοιλιόδουλοι, τόσα θαύματα ἔκαμα καὶ ποτὲ δὲν μὲ ἠκολουθήσατε οὔτε ἐθαυμάσατε αὐτὰ ποὺ ἔγιναν. Ἀλλὰ τοὺς ὀμιλεῖ μὲ κάποιαν γλυκύτητα καὶ ἡρεμίαν· «Μὲ ζητεῖτε, ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε», κάμνων λόγον ὄχι μόνον διὰ τὰ περασμένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παρὸν θαῦμα. Σὰν νὰ τοὺς λέγῃ

λέγει, δι' ὧν πρὸς αὐτοὺς ἀποιεῖνεται· Οὐ τὸ θαῦμα ὑμᾶς ἐξέπληξε τὸ ἐπὶ τοῖς ἄριοις, ἀλλὰ τὸ ἐμπλησθῆναι. Καὶ διὸ οὐ κατασιοχαζόμενος αὐτῶν ἔλεγεν, εὐθέως ἔδειξαν ἐκεῖνοι.

5 Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πάλιν ἦλθον, ὡς μέλλοντες τῶν αὐτῶν ἀπολαύσεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγον· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ»· πάλιν ἐπὶ τροφήν αὐτὸν ἔλκοντες σαρκικὴν, ὅπερ ἦν ἔγκλημα καὶ κατηγορία μεγίστη. Ἄλλ' αὐτὸς οὐχ ἴσταιται μέχρι τῶν ἐλέγχων, ἀλλὰ καὶ διδα-
10 σκαλίαν τούτοις προστίθησι, λέγων· «Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρωῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δίδωσιν ὑμῖν. Τοῦτον γὰρ ὁ Πατήρ ἐσοφράγισεν ὁ Θεός». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Μηδεὶς ὑμῖν ἔσιω λόγος ταύτης τῆς τροφῆς,
15 ἀλλ' ἐκείνης τῆς πνευματικῆς.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τινες τῶν βουλομένων ἀργῶς τρέφεσθαι, ἀποκέχρηται τούτῳ τῷ λόγῳ, ὡς τὴν ἐργασίαν ἐκκόπιοντος τοῦ Χριστοῦ, εὐκαιρον καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν. Ὅλον γάρ, ὡς εἰπεῖν, διαβάλλουσι τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐπὶ ἀργίᾳ
20 κωμωδεῖσθαι παρασκευάζουσι. Πρῶτερον δὲ εἰπεῖν ἀναγκαῖον τὸ τοῦ Παύλου. Τί δὲ ἐκεῖνός φησι; «Μνημονεύετε τοῦ Κυρίου εἰρηκότις· Μακάριόν ἐστι δίδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν». Καίτοι πόθεν ἂν γένοιτο δίδόναι τῷ οὐκ ἔχοντι; Πῶς οὖν τῇ Μάρθᾳ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· «Μεριμνᾶς καὶ
25 τυρβάζῃ περὶ πολλά, ἐνὸς δὲ ἐστι χρεία· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο»· καὶ πάλιν, «Μὴ μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον».

Ἀναγκαῖον γὰρ πάντα νῦν ταῦτα ἐπιλύσαι, οὐχ ἵνα μόνον παύσωμεν αὐτοὺς ἀργοῦντας, εἰ θούλοιντο, ἀλλ' ἵνα
30 μὴ μάχην εἰσάγειν τινὰ δεῖξωμεν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. «Πα-

2. Ἰω. 6, 31.

2α. Πράξ. 20, 28.

3. Λουκᾶ, 10, 41-42.

4. Ματθ. 6, 34.

δηλαδή τὸ ἐξῆς, μὲ ὅσα τοὺς τονίζει. Δὲν σᾶς ἐξέπληξε τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, ἀλλ' ὁ χορτασμός σας. Καὶ ὅτι δὲν τὸ ἔλεγεν ἀπὸ εἰκασίαν, τὸ ἀπέδειξαν ἐκεῖνοι ἀμέσως.

Ἄλλωστε αὐτοὶ εἶχαν ἔλθει πάλιν μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀπολαύσουν τὰ ἴδια. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον»², προσπαθοῦντες νὰ ἐπιτύχουν παρ' αὐτοῦ τὴν σαρκικὴν τροφήν, πού ἦτο πράγματι ἄξιον μεγάλης ἐπιτιμήσεως. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς δὲν σταματᾷ μόνον εἰς τὸν ἔλεγχον, ἀλλὰ καὶ προσθέτει εἰς ταῦτα διδασκαλίαν λέγων «Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφήν τὴν φθαρτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν τροφήν, ἡ ὁποία μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον, τὴν ὁποίαν δίδει εἰς σᾶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Διότι τοῦτον ὁ Πατήρ, ὁ Θεὸς ἐσφράγισεν». Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· Νὰ μὴ συζητῆτε δι' αὐτὴν τὴν τροφήν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἄλλην, τὴν πνευματικὴν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ μερικοὶ θέλουν νὰ ζοῦν χωρὶς νὰ ἐργάζονται, χρησιμοποιοῦν αὐτὰ τὰ λόγια, διὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι δῆθεν ὁ Χριστὸς ἀπαγορεύει τὴν ἐργασίαν, εἶναι εὐκαιρία κατάλληλος νὰ τοὺς ἀπαντήσωμεν. Γενικῶς συκοφαντοῦν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐτοιμάζουν τὴν διακωμώδησίν του ἰσχυριζόμενοι, ὅτι διδάσκει τὴν ἀργίαν. Προηγουμένως ὁμως ἅς ἀκούσωμεν, τί λέγει ὁ Παῦλος· «Νὰ ἐνθυμηθῆτε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, πού εἶπεν· Ἐἶναι εὐτυχέστερον νὰ δίδῃ κανεὶς, παρὰ νὰ παίρνῃ»³. Ἄλλὰ ἀπὸ ποῦ νὰ δώσῃ ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει τίποτε; Πῶς λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς τὴν Μάρθαν· «Μεριμνᾶς καὶ ἀνησυχεῖς διὰ πολλὰ πράγματα, ἀλλὰ ἓνα μόνον εἶναι ἀναγκαῖον. Ἡ Μαρία ἐδιάλεξε τὴν καλὴν μερίδα, ἡ ὁποία δὲν θὰ τῆς ἀφαιρεθῇ»⁴. Καὶ πάλιν· «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν αὔριον»⁵.

Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα νὰ τὰ λύσωμεν τώρα, ὄχι μόνον διὰ νὰ παρακινήσωμεν τοὺς ἀργούς, ἂν βέβαια θέλουν, ἀλλὰ καὶ διὰ ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι δὲν ἀντιμάχονται μεταξὺ των τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Σᾶς προτρέπομεν νὰ κά-

ρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς περισσεύειν καὶ φιλοτιμεῖσθαι, ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, ἵνα εὐσχημόνως περιπατήτε πρὸς τοὺς ἕξω· καὶ πάλιν, «Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπιέτω· μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα ἔχη
5 μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι». Ἐνιαῦθα γὰρ ὁ Παῦλος οὐδὲ ἀπλῶς ἐργάζεσθαι ἐκέλευσεν, ἀλλ' οὕτω μετὰ πόνου, ὡς ἔχειν ἐντεῦθεν καὶ ἐτέρῳ μεταδιδόναι. Καὶ ἐτέρωθι πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, «Ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὔσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐται». Καὶ Κορινθίοις δὲ ἐ-
10 πισιέλλων ἔλεγε· «Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; Ἴνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θῆσω τὸ Εὐαγγέλιον». Καὶ ἐν τῇ πόλει δὲ ἐκείνῃ γενόμενος, «Ἔμενε πρὸς Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ εἰργάζετο. Ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην». Ἄλλὰ ταῦτα τὴν μάχην δείκνυσι σφοδροτέραν κατὰ τὸ ρη-
15 τόν. Οὐκοῦν ἀνάγκη λοιπὸν τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν.

Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι τὸ μὴ μεριμνᾶν οὐ τὸ μὴ ἐργάζεσθαι ἐστίν, ἀλλὰ τὸ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς διωτικοῖς πράγμασι· τουτέστι, τὸ μὴ ποιεῖσθαι φροντίδα περὶ τῆς εἰς αὐριον ἀναπαύσεως, ἀλλὰ πάρεργον αὐτὴν εἶ-
20 ναι νομίζειν. Ἐνεσι γὰρ καὶ ἐργαζόμενον, μηδὲν εἰς τὴν αὐριον θησαυρίζειν, καὶ ἔνεστιν ἐργαζόμενον, μηδὲν μεριμνᾶν. Οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι μέριμνα καὶ ἐργασία. Οὐδὲ γὰρ ὡς τῷ ἔργῳ θαρρῶν ἐργάζεται τις, ἀλλ' ἵνα μεταδῶ τῷ χρεῖαν ἔχοντι.

25 Καὶ τὸ πρὸς Μάρθαν δὲ εἰρημένον οὐ περὶ ἔργου καὶ ἐργασίας ἐστίν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεῖν καιρὸν εἰδέναί, καὶ μὴ τὸν τῆς ἀκροάσεως χρόνον πρὸς τὰ σαρκικώτερα ἀναλίσκειν. Οὐ τοίνυν εἰς ἀργίαν αὐτὴν ἐμβάλλων, ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ

5. Α' Θεσ. 4, 10-11.

6. Ἐφ. 4, 28.

7. Πράξ. 20, 34.

8. Α' Κορ. 9, 18.

μνετε τοῦτο περισσότερο καὶ νὰ φιλοδοξῆτε νὰ ἔχετε ἡσυχον ζωὴν νὰ φροντίζετε διὰ τὰς ἰδικὰς σας ὑποθέσεις, διὰ νὰ συμπεριφέρεσθε ἀξιοπρεπῶς πρὸς τοὺς ἔξω»⁶. Καὶ πάλιν· «Ὁ κλέπτης νὰ μὴ κλέπτη πλέον, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ κοπιᾷ ἐργαζόμενος μὲ τὰ χέρια του, διὰ νὰ ἔχη νὰ δώσῃ κάτι εἰς ἐκεῖνον πού ἔχει ἀνάγκην»⁷. Ἐδῶ ὁ Παῦλος δὲν προτρέπει ἀπλῶς νὰ ἐργάζωνται, ἀλλὰ μὲ τόσον κόπον, ὥστε νὰ κερδίζῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καὶ νὰ δίδῃ καὶ εἰς ἄλλους. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν λέγει ὁ ἴδιος· «Τὰς ἀνάγκας τὰς ἰδικὰς μου καὶ τῶν συντρόφων μου ἐξυπηρέτησαν τὰ χέρια μου αὐτά»⁸. Καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους ἔλεγε· «Ποῖος λοιπὸν ὁ μισθός μου; Τὸ νὰ κάνω ἀδάπανον τὸ Εὐαγγέλιον»⁹. Καὶ ὅταν ἐπῆγεν εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν «Ἔμενε μαζὶ μὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὴν Πρίσκιλλαν καὶ εἰργάζετο. Διότι ἦσαν ὡς πρὸς τὴν τέχνην σκηνοποιοί»¹⁰. Αὐτὰ ὅλα φαίνεται ὅτι ἀντικρούουν πολὺ ἐπιτυχῶς ἐκεῖνο πού ἐλέχθη προηγουμένως. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσωμεν τὴν λύσιν.

Τί θ' ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτά; Ὅτι τὸ νὰ μὴ μεριμνᾷ κανεὶς δὲν σημαίνει καὶ νὰ μὴ ἐργάζεται, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀφοσιώνεται εἰς τὰ ἐπίγεια, δηλαδὴ νὰ μὴ φροντίζῃ διὰ τὴν αὐριανὴν ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ νὰ θεωρῇ αὐτὴν ὡς πάρεργον. Διότι εἶναι δυνατὸν καὶ ἐργαζόμενος κανεὶς νὰ μὴ ἀποταμιεύῃ διὰ τὴν αὐριον ἀλλὰ καὶ ἐργαζόμενος νὰ μὴ μεριμνᾷ. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μέριμνα καὶ ἐργασία. Διότι δὲν ἐργάζεται κανεὶς, ἐπειδὴ ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ δίδῃ εἰς ἐκεῖνον πού ἔχει ἀνάγκην.

Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνο πού ὁ Χριστὸς εἶπεν εἰπεῖ εἰς τὴν Μάρθαν δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι πρέπει νὰ ἔχη ἐπίγνωσιν τοῦ χρόνου καὶ νὰ μὴ σπαταλᾷ τὸν χρόνον τῆς ἀκροάσεως εἰς τὰ σαρκικώτερα ἔργα. Δὲν ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ τὴν παρακινήσῃ εἰς ἀργίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν προσηλώσῃ εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων

9. Πράξ. 18, 2.

προσηλῶν τῇ ἀκροάσει. Παρεγενόμενην, φησὶν, διδάξων ὑ-
 μᾶς τὰ δέοντα· οὐ δὲ περὶ ἄριστον ἐσπούδακας; Ὑποδέξα-
 σθαι με βούλει καὶ πολυτελῆ παρασκευάσαι τραπέζαν; Ἐ-
 τέραν παρασκευάσον ἐστίαισιν, τὴν μετὰ προθυμίας ἀκροάσιν
 5 μοι παρεχομένη καὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς μιμουμένη πόθον. Οὕ-
 τε οὖν τὴν φιλοξενίαν κωλύων ταῦτα ἔλεγεν ἄπαγε· πῶς
 γὰρ; ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν ἀκροάσεως καιρῷ περὶ ἕτερα ἡσχο-
 λῆσθαι. Τὸ δὲ λέγειν, «Μὴ ἐργάζεσθε τὴν βρωσὶν τὴν ἀπολλυ-
 μένην», οὐ τοῦτο ἐστὶν αἰνιτιομένου, ὥστε δεῖν ἀργεῖν· καὶ
 10 γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα ἀπολλυμένη βρωσίς ἐστι («Πᾶσαν γὰρ
 τὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἢ ἀργία»)· ἀλλ' ὥστε ἐργάζεσθαι καὶ
 μεταδιδόναι. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀπολλυμένη βρωσίς ἐστι λοιπόν.
 Εἰ δέ τις ἀργῶν γαστριζοῖτο καὶ τρυφῆς ἐπιμελοῖτο, οὗτος
 τὴν βρωσὶν ἐργάζεται τὴν ἀπολλυμένην ὥσπερ εἴ τις ἐργα-
 15 ζόμενος τὸν Χριστὸν τρέφοι καὶ ποίζοι καὶ ἐνδύοι, οὐδεὶς
 οὕτως ἀναίσθητος καὶ ἀμαθής, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλυμένην βρω-
 σὶν ἐργάζεσθαι τὸν τοιοῦτον, δι' ἣν τῆς βασιλείας ἢ ἐπαγ-
 γελία τῆς μελούσης καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. Αὕτη γὰρ
 μένει διηνεκῶς ἢ βρωσίς. Ἄλλως δέ, καὶ τότε δὲ ἐπειδὴ
 20 τῆς μὲν πίστεως οὐδένα λόγον ἐποιοῦντι, οὐδὲ ἐσκόπουν
 μαθεῖν, τίς ὁ ταῦτα ἐργαζόμενος καὶ ποία δυνάμει, ἐν δὲ
 μόνον ἐβούλοντι, γαστριζέσθαι μηδὲν ποιοῦντες, τὴν τοιαύ-
 την τροφήν εἰκότως βρωσὶν ἀπολλυμένην ἐκάλεσεν.

Ἐθρεψα ὑμῶν τὰ σώματα, φησὶν, ἵνα ἀπὸ τούτου τὴν
 25 ἐτέραν ἐπιζητήσητε τροφήν, τὴν μένουσαν, τὴν τρέφουσαν
 ὑμῶν τὴν ψυχὴν· ὑμεῖς δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν γῆτιν τρέχετε.
 Διὰ τοῦτο οὐ συνίετε διὸ οὐκ ἐπὶ ταύτην ὑμᾶς ἄγω τὴν ἀ-
 τελεῆ, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνην τὴν οὐ πρόσκαιρον παρέχουσαν ζωὴν,
 ἀλλ' αἰώνιον, τὴν οὐ σῶμα, ἀλλὰ ψυχὴν τρέφουσαν. Εἶτα

του. Ἦλθα, τῆς λέγει, διὰ νὰ σᾶς διδάξω τὰ δέοντα καὶ σὺ ἀσχολεῖσαι μὲ τὸ γεῦμα; Θέλεις νὰ μὲ ὑποδεχθῆς καὶ ἐτοιμάξεις πολυτελὲς τραπέζι; Νὰ ἐτοιμάσης ἄλλην τροφήν, δηλαδή νὰ μὲ ἀκούσης μὲ προθυμίαν καὶ νὰ μιμηθῆς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀδελφῆς σου. Αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ὅχι διὰ νὰ ἐμποδίση τὴν φιλοξενίαν. Διότι πῶς ἦτο δυνατόν τοῦτο; Ἀλλὰ ὅτι δὲν ἔπρεπε τὸν καιρὸν τῆς διδασκαλίας νὰ ἀσκολῆται μὲ ἄλλα.

Μ' ἐκεῖνο λοιπὸν ποῦ εἶχεν εἰπεῖ, «Νὰ μὴ ἐργάζεσθε διὰ τὴν τροφήν τὴν φθαρτὴν», δὲν ὑπαινίσσεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐργάζεται κανεὶς καθόλου, διότι καὶ αὐτὸ φθαρτὴ τροφή εἶναι («Διότι ὅλην τὴν κακίαν ἢ ἀργία τὴν διδάσκει»¹⁰), ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ δίδῃ. Διότι αὐτὸ μόνον δὲν εἶναι βρωῖσις φθαρτὴ. Ἐὰν ὅμως κάποιος ποῦ δὲν ἐργάζεται, εἶναι κοιλιόδουλος καὶ φροντίζει διὰ τρυφηλὴν ζωὴν, αὐτὸς ἐργάζεται διὰ φθαρτὴν τροφήν. Ἀντιθέτως, ὅποιος μὲ τὴν ἐργασίαν του τρέφει, ποτίζει καὶ ἐνδύει τὸν Χριστόν, δὲν εἶναι κανεὶς τόσο ἀναίσθητος καὶ ἀνόητος, ὥστε νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται διὰ φθαρτὴν τροφήν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἡ ὑπόσχεσις τῆς μελλούσης βασιλείας καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. Διότι αὐτὴ ἡ τροφή μένει αἰωνίως. Ἄλλωστε, ἐπειδὴ τότε δὲν ἔκαμναν καθόλου λόγον περὶ τῆς πίστεως, οὔτε ἐσκόπευαν νὰ μάθουν, ποῖος ἡσχολεῖτο μὲ αὐτὰ καὶ μὲ ποίαν ἐξουσίαν, ἕνα δὲ μόνον ἤθελαν, νὰ τρώγουν χωρὶς νὰ κάμνουν τίποτε, δικαίως ὁ Χριστὸς ὠνόμασεν αὐτὴν φθαρτὴν τροφήν.

Ἔθρεψα τὰ σώματά σας, λέγει, διὰ νὰ ζητήσετε κατόπιν τούτου τὴν ἄλλην τροφήν, αὐτὴν ποῦ μένει, αὐτὴν ποῦ τρέφει τὴν ψυχὴν σας, ἀλλὰ ἐσεῖς πάλιν εἰς τὴν γηϊνὴν τρέχετε. Δι' αὐτὸ δὲν καταλάβατε, ὅτι δὲν σᾶς ὀδηγῶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀτελεῆ τροφήν, ἀλλ' εἰς ἐκείνην ποῦ δίδει ὅχι πρόσκαιρον, ἀλλὰ αἰωνίαν ζωὴν, ἐκείνην ποῦ τρέφει ὅχι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν. Ἐπειτα, ἐπειδὴ τόσο σοβαρὰ

ἐπειδὴ οὕτω μέγα περὶ ἑαυτοῦ ἐφθέγγαστο, καὶ ἔφησεν αὐ-
 τὸς δώσειν αὐτήν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοῖς προσιῆ τὸ λεγόμενον,
 ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν, ἐπὶ τὸν Πατέρα τὴν χορηγίαν
 αὐτῆς ἀνάγει. Εἰπὼν γάρ, «Ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
 5 δώσει ὑμῖν», ἐπήγαγε, «Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν
 ὁ Θεός»· τουτέστιν, ἐπὶ τούτῳ ἔπεμψε ταύτην ὑμῖν κομίζον-
 τα τὴν τροφήν.

Δηλοῖ δὲ καὶ ἑτέραν ἐρμηνείαν ἡ λέξις. Καὶ γὰρ καὶ
 ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Χριστός· «Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους,
 10 τοῦτον ἐσφράγισεν ὁ Πατὴρ, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθῆς ἐστί»· του-
 τέστιν, ἀπέδειξεν ἀναντιρροῆτως· ὃ δὴ μοι δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα
 ἡ λέξις αἰνίττεσθαι. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἄλλο τό, «Ἐσφράγισεν
 ὁ Πατὴρ», ἀλλ' ἢ ἀπέδειξεν, ἐξεκάλυψε διὰ τῆς αὐτοῦ μαρ-
 τυρίας. Ἐδειξε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπειδὴ δὲ πρὸς
 15 Ἰουδαίους διελέγετο, τὴν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν εἰς μέ-
 σον ἤγαγε.

2. Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, ταῦτα αἰτεῖν τὸν Θεόν,
 ἃ ἀξιόν ἐστι παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν. Ἐκεῖνα μὲν γάρ, ὅπως ἂν
 τύχη, τὰ βιωτικὰ λέγω, βλάβην οὐδεμίαν φέρει. Ἄν τε
 20 γὰρ πλουτήσωμεν, ἐνταῦθα μόνον ἀπολαυσόμεθα τῆς τρυφῆς·
 ἂν τε εἰς πενίαν καταπέσωμεν, οὐδὲν πεισόμεθα δεινόν. Οὐ-
 τε γὰρ τὸ λαμπρὰ τοῦ παρόντος βίου, οὔτε τὰ λυπηρὰ εἰς
 ἀθυμίας καὶ ἡδονῆς λόγον ἔχει τὴν ἰσχύν, ἀλλ' ἐκάτερα
 εὐκαταφρόνητα, καὶ μετὰ πολλῆς παραρρεῖ τῆς ταχυτήτος.
 25 Διὸ καὶ ὁδὸς κέκληται εἰκότως ἅτε παροδεύοντα, καὶ ἐπὶ
 πλεῖστον μένειν οὐ πεφνκότα· τὰ δὲ μέλλοντα ἐκάτερα ἀθά-
 νατα μένει, τὰ τε κολάσεως, τὰ τε τῆς βασιλείας. Ὑπὲρ ἐ-
 κείνων τοίνυν πολλὴν ποιῶμεθα σπουδὴν, ὥστε τὰ μὲν φυ-
 γεῖν, τὰ δὲ ἐλέσθαι.

30 Τί γὰρ τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς ὄφελος; Σήμερόν ἐστι,
 καὶ αὔριον οὐκ ἐστὶ σήμερον ἄνθος λαμπρόν καὶ αὔριον

ὠμίλησε περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ εἶπεν, ὅτι αὐτὸς θὰ δώσῃ αὐτὴν τὴν ζωὴν, διὰ νὰ μὴ προσκρούσουν τὰ λόγια του εἰς τὴν ἔχθραν των καὶ διὰ νὰ κάμῃ ταῦτα πιστευτά, ἀναφέρει εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν τοῦ Πατρός. Διότι ἀφοῦ εἶπε· «Τὴν ὁποῖαν ζωὴν θὰ σᾶς δώσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», προσέθεσεν· «Διότι ὁ Πατήρ, ὁ Θεὸς ἐσφράγισεν αὐτόν», δηλαδὴ ἔστειλεν αὐτόν νὰ σᾶς φέρῃ αὐτὴν τὴν τροφήν.

Ἐχει ὅμως καὶ ἄλλην σημασίαν ἡ λέξις. Διότι καὶ ἄλλοῦ ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου, αὐτόν ἐβεβαίωσεν ὁ Πατήρ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινός»¹¹, δηλαδὴ ἐβεβαίωσεν ἀναμφισβητήτως. Αὐτὸ νομίζω, ὅτι ὑπαινίσσεται αὐτὴ ἡ λέξις. Διότι αὐτὸ τὸ «Ἐσφράγισεν ὁ Πατήρ» σημαίνει ἀπέδειξεν, ἀπεκάλυψε διὰ τῆς μαρτυρίας του. Διότι ἔδειξε μὲν καὶ αὐτὸς τὸν ἑαυτόν του, ἐπειδὴ ὅμως ὠμίλει πρὸς Ἰουδαίους, προσεκόμισε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός.

2. Ἄς μάθωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀξίζει νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἐκεῖνα μὲν, ἐννοῶ τὰ ἐπίγεια, ὅπωςδὴποτε δὲν προκαλοῦν καμμίαν βλάβην. Διότι, ἐὰν γίνωμεν πλούσιοι, μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν θ' ἀπολαύσωμεν τὴν τρυφήν. Καὶ ἐὰν περιπέσωμεν εἰς τὴν φτώχεια, δὲν θὰ πάθωμε τίποτε τὸ φοβερόν. Διότι οὔτε ἡ λαμπρότης τῆς παρούσης ζωῆς, οὔτε ἡ λύπη ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ στενοχώριαν καὶ εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο εἶναι ἀξιοκαταφρόνητα καὶ χάνονται μὲ μεγάλην ταχύτητα. Δι' αὐτὸ δικαίως αὐτὰ ὀνομάζονται ὁδός, ἐπειδὴ περνοῦν καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν τους δὲν μένουν πολὺν καιρόν. Τὰ μέλλοντα ὅμως μένουν καὶ τὰ δύο ἀθάνατα καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κόλασιν καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὰ τὰ πρῶτα λοιπόν δεικνύομεν μεγάλην φροντίδα, ὥστε ἄλλα μὲν ν' ἀποφύγωμεν, ἄλλα δὲ νὰ προτιμήσωμεν.

Διότι, ποῖα εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἐπίγειον τρυφήν; Σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριο δὲν ὑπάρχει. Σήμερα εἶναι ἄν-

κόνις σκεδαννυμένη· σήμερον πῦρ καιόμενον καὶ αὔριον τέ-
 φρα κατασθεννυμένη. Ἄλλ' οὐ τὰ πνευματικὰ τοιοῦτα, ἀλλ'
 αἰεὶ μένει λάμποντα καὶ ἀνθοῦντα καὶ φαιδρότερα γινόμενα
 καθ' ἡμέραν. Ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος οὐδέποτε ἀπόλλυται, οὐδέ-
 5 ποτε ἐπάγει φρονίδα καὶ φθόρον καὶ κατηγορίαν, οὐ σῶμα
 ἐξόλλυοιν, οὐ ψυχὴν διαφθείρει, οὐ φθόρον ἔχει, οὐ βα-
 σκανίαν ἐπισωρεύει, ἅπερ ἅπαντα ταῦτα τῷ πλούτῳ πρόσε-
 στιν. Ἡ δόξα ἐκείνη οὐκ εἰς ἀπόνοιαν αἴρει, οὐ φλεγμαίνειν
 παρασκευάζει, οὐδέποτε παύεται, οὐδὲ ἀμαυροτέρα γίνεται.
 10 Ἡ ἄνεσις καὶ ἡ τρυφή ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς πάλιν μένει καὶ
 αὕτη διηνεκῆς, αἰεὶ ἀκίνητος οὕσα καὶ ἀθάνατος· οὐκ ἔστι
 γὰρ πέρας αὐτῆς καὶ τέλος εὐρεῖν.

Ταύτην, παρακαλῶ, ποθήσωμεν τὴν ζωὴν. Ἄν γὰρ
 ποθήσωμεν αὐτήν, οὐδένα τῶν παρόντων ποιησόμεθα λόγον,
 15 ἀλλὰ καταφρονήσωμεν τούτων ἀπάντων καὶ καταγελασόμεθα,
 κἂν εἰς βασιλικὰς ἀλλὰς τις ἡμᾶς εἰσελθεῖν κελεύῃ, οὐχ
 αἰρησόμεθα ἐκείνην ἔχοντες τὴν ἐλπίδα· καίτοι τούτου οὐ-
 δὲν μακαριώτερον εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τοῖς κατεχομένοις τῷ
 τῶν οὐρανῶν ἕρωτι καὶ τοῦτο μικρὸν καὶ εὐτελὲς καὶ οὐ-
 20 δεινὸς ἄξιον λόγου. Πᾶν γὰρ δὲ τέλος ἔχει, οὐ σφόδρα περι-
 σπούδασιον· πᾶν δὲ παύεται, καὶ σήμερόν ἐστι, καὶ αὔριον
 οὐκ ἔστι, κἂν σφόδρα ἢ μέγα, σφόδρα μικρὸν καὶ εὐκατα-
 φρόνητον εἶναι δοκεῖ. Μὴ τοίνυν τῶν φευγόντων ἀντεχώ-
 μεθα, μηδὲ τῶν παραρρεόντων· καὶ ἀπερχομένων, ἀλλὰ τῶν
 25 μερόντων καὶ ἀκινήτων, ἵνα καὶ αὐτῶν δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θος λαμπρὸν καὶ αὔριον σκόνῃ πού σκορπίζεται. Σήμερα εἶναι πῦρ πού καίεται καὶ αὔριο στάχτη πού σβήνει. Ἄλλὰ τὰ πνευματικὰ δὲν εἶναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ πάντοτε λάμπουν καὶ ἀνθίζουν καὶ κάθε ἡμέραν γίνονται λαμπρότερα. Ἐκεῖνος ὁ πλοῦτος ποτὲ δὲν χάνεται, ποτὲ δὲν μεταβάλλεται, ποτὲ δὲν τελειώνει, ποτὲ δὲν συνεπάγεται φροντίδα, μῖσος καὶ κατηγορίαν, δὲν καταστρέφει τὸ σῶμα, δὲν διαφθείρει τὴν ψυχὴν, δὲν μισεῖ, δὲν ἐπσωρεύει φθόνον, πράγματα τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν τὸν πλοῦτον. Ἡ δόξα ἐκείνη δὲν ὀδηγεῖ εἰς ἀλαζονείαν, δὲν γεννᾷ τὴν ὑπερηφάνειαν, δὲν σταματᾷ ποτέ, οὔτε ἀμαυρώνεται. Ἡ ἄνεσις καὶ ἡ τρυφή εἰς τὸν οὐρανὸν πάλιν μένει ἐπειδὴ εἶναι αἰωνία, πάντοτε ἀμετάβλητος καὶ ἀθάνατος. Καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὔρη τὸ τέλος της.

Αὐτὴν τὴν ζωὴν, παρακαλῶ, ἅς ἐπιθυμήσωμεν. Διότι, ἂν ἐπιθυμήσωμεν αὐτὴν, δὲν θὰ κάμωμεν καθόλου λόγον διὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ θὰ τὰ περιφρονήσωμεν ὅλα αὐτὰ καὶ θὰ τὰ θεωρήσωμεν γελοῖα καὶ ἔστω καὶ ἂν μᾶς διατάξῃ κάποιος νὰ εἰσέλθωμεν εἰς βασιλικὰς αὐλάς, δὲν θὰ τὴν προτιμήσωμεν, ἐὰν ἔχωμεν ἐκείνην τὴν ἐλπίδα. Καὶ ὅμως φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερον εὐτύχημα ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ δι' ὄσους κατέχονται ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτὸ εἶναι εὐτελὲς καὶ ἀναξιόλογον. Διότι, ὅτι ἔχει τέλος δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν. Κάθε τί πού τελειώνει καὶ πού σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριον δὲν ὑπάρχει, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πολὺ μεγάλο, φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ μικρὸ καὶ ἄξιον περιφρονήσεως. Ἄς μὴ ἀκολουθῶμεν λοιπὸν αὐτὰ πού φεύγουν, οὔτε αὐτὰ πού ρέουν καὶ χάνονται, ἀλλ' ἐκεῖνα πού μένουν καὶ δὲν μεταβάλλονται διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

Ἰω. 6, 28 - 40

«Εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν· Ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ;». Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Τοῦτό ἐστι
5 τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος.
Εἶπον οὖν αὐτῷ· Τί οὖν ποιεῖς σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ
πιστεύσωμέν σοι; Τί ἐργάζῃ;».

1. Οὐδὲν γαστριμαργίας χεῖρον, οὐδὲν αἰσχροτέρον.
Τοῦτο παχεῖαν ποιεῖ διάνοιαν, τοῦτο σαρκικὴν ποιεῖ ψυχὴν,
10 τοῦτο πηροῖ, καὶ διαβλέπειν οὐκ ἀφήσιν. Ὅρα γοῦν καὶ
ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τοῦτο γινόμενον. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς γαστριμαργίαν κεχήρασι, καὶ ὄλοι τῶν βιωτικῶν ἦσαν, καὶ οὐδὲν ἐνενοῦν πνευματικόν, μυρίοις αὐτοὺς λόγοις ἐνάγει ὁ Χριστὸς καὶ κέντηρον ἔχουσι καὶ φειδῶ καὶ οὐδὲ οὕτως
15 ἀνίστανται, ἀλλ' ἔτι κάτω μένουσι κείμενοι. Σκόπει γάρ.
Εἶπεν αὐτοῖς, «Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχοριάσθητε». Ἐπληξε διὰ τοῦ ἐλέγχου· ἔδειξεν ὁποίαν δεῖ ζητεῖν τροφήν, εἰπὼν· «Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωσὴν τὴν ἀπολλυμένην»· ἔθηκεν αὐτοῖς
20 τὸ ἔπαθλον, εἰπὼν· «Ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον»· ἔπειτα τὸ προῖσιάμενον αὐτοῖς ἐθεράπευσε, εἰπὼν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀπεσιάλθαι.

Τί οὖν ἐκεῖνοι; Ὡσπερ οὐδὲν ἀκηκοότες, «Τί οὖν ποιῶμεν», φασίν, «ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ;». Ταῦτα δὲ ἔλεγον, οὐχ ὥστε μαθεῖν καὶ προᾶξαι (καὶ δείκνυσι τὰ ἐξῆς), ἀλλὰ πάλιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῆς τροφῆς χορηγίαν

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

Ἰω. 6, 28 - 40

«Εἶπαν λοιπὸν εἰς αὐτόν· Τί πρέπει νὰ κάμνωμεν διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα ποὺ θέλει ὁ Θεός; Ἀπήντησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον ποὺ θέλει ὁ Θεός, νὰ πιστεύετε εἰς αὐτόν ποὺ ἔστειλεν ἐκεῖνος. Τότε τοῦ εἶπαν· Τί σημεῖον λοιπὸν κάμνεις, διὰ νὰ τὸ ἰδοῦμεν καὶ νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἐσέ; Ποῖον εἶναι τὸ ἔργον ποὺ κάμνεις;»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον, οὔτε αἰσχρότερον ἀπὸ τὴν λαιμαργίαν. Αὕτῃ κάμνει βαρὺ τὸ πνεῦμα, αὕτῃ κάμνει σαρκικὴν τὴν ψυχὴν, αὕτῃ τυφλώνει καὶ δὲν ἀφήνει νὰ βλέπωμεν καθαρὰ. Βλέπε κατὰ ποῖον τρόπον συνέβη τοῦτο εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπεθύμουν πολὺ τὴν λαιμαργίαν καὶ ὅλοι ἠσυχολοῦντο μὲ τὰ ἐπίγεια πράγματα καὶ δὲν ἐσκέπτοντο κανὲν πνευματικόν, ὁ Χριστὸς προσπαθεῖ νὰ τοὺς προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον μὲ ἄπειρα λόγια, ποὺ ἔχουν παρακίνησιν καὶ φειδώ. Καὶ ὄχι μόνον δὲν διεγείρονται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ μένουν ἀκόμη κάτω. Πρόσεχε λοιπὸν, σὲ παρακαλῶ. Εἶπεν εἰς αὐτούς· «Μὲ ζητεῖτε, ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Τοὺς ἐπέπληξε μὲ τὸν ἔλεγχον. Τοὺς ἔδειξε, ποῖαν τροφήν πρέπει νὰ ζητοῦν, ὅταν εἶπε· «Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφήν τὴν φθαρτὴν». Τοὺς παρουσίασε τὸ ἔπαθλον, ὅταν ἐτόνισεν· «Ἄλλ' ἐκείνην ποὺ μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον». Τέλος διώρθωσεν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἐνοχλοῦσε, μὲ τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι ἔχει σταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα.

Τί ἔκαμαν οἱ Ἰουδαῖοι; Σὰν νὰ μὴ εἶχαν ἀκούσει τίποτε, τὸν ἠρώτησαν· «Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμνωμεν διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα ποὺ θέλει ὁ Θεός;». Αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ὄχι διὰ νὰ μάθουν καὶ νὰ τὰ πράξουν (ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ ἐπόμενα), ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν παρακινήσουν νὰ τοὺς κορηγήσῃ πάλιν τροφήν καὶ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ τὸν προκαλέ-

ἄγοντες, καὶ εἰς τὸ κορέσαι αὐτοὺς προκαλέσαι ἐθέλοντες. Τί οὖν ὁ Χριστός; «Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος». Οἱ δὲ εἶπον· «Τί σημεῖον ποιεῖς, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν; Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Οὐδὲν τούτων ἀναισθητότερον, οὐδὲν ἀλογώτερον. Τοῦ σημείου ὄντιος ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἔτι, ὡς οὐδενὸς γεγονότιος, οὕτως ἔλεγον, «Τί σημεῖον ποιεῖς;», καὶ εἰπόντες, οὐδὲ αὐτῆς τῆς αἰρέσεως τοῦ σημείου κύριον ἀφιᾶσιν εἶναι, ἀλλ' εἰς ἀνάγκην αὐτὸν οἴονται μεθιστᾶν τοῦ μηδὲν ἕτερον ποιῆσαι, ἀλλ' ἢ τοιοῦτον, οἷον ἐγένετο ἐπὶ τῶν προγόνων. Διὸ δὴ καὶ λέγουσιν· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ»· διὰ τούτου νομίζοντες αὐτὸν ἐρεθίζειν, ὥστε τοιοῦτον ποιῆσαι σημεῖον, ὅπερ αὐτοὺς θρέψαι δύναται σαρκικῶς. Διατί γὰρ οὐδενὸς ἑτέρου τῶν προτέρων σημείων ἐμνημόνευσαν, καίτοι γε πολλῶν γενομένων τότε, καὶ κατ' Αἴγυπτον καὶ κατὰ τὴν θάλατταν καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ τοῦ μάννα; ἄρ' οὐ διότι σφόδρα αὐτοῦ ἐπεθύμουν διὰ τὴν τῆς γαστρὸς τυραννίδα;

Πῶς δὲ οἱ προφήτην αὐτὸν λέγοντες καὶ βασιλέα ἐπιχειροῦντες ποιεῖν, ἐπειδὴ τὸ σημεῖον εἶδετε, νῦν ὡς οὐδενὸς γενομένου ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες γέγονατε, καὶ σημεῖον αἰτεῖτε, παρασίτων καὶ κυνῶν λιμωτιόντων ῥήματα ἀφιέντες; νῦν τὸ μάννα θαυμασιδὸν ὑμῖν, διε ἡ ψυχὴ ὑμῶν κατάξηρος; Καὶ ὄρα εἰρωνεῖαν. Οὐκ εἶπον, διε Μωϋσῆς ἰόδε ἐποίησε τὸ σημεῖον, οὐ τί ποιεῖς; νομίζοντες πλήθειν αὐτόν· ἀλλὰ τέως αὐτῷ μετὰ πολλῆς διαλέγονται τῆς τιμῆς, προσδοκία τῆς τροφῆς. Ἄλλως δὲ οὔτε τοῦτο λέγουσιν, διε ὁ Θεὸς ἰόδε ἐποίησε· Σὺ τί ποιεῖς; ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτὸν ἐξισοῦν τῷ Θεῷ· οὔτε Μωϋσέα παράγουσιν,

σουν νὰ τοὺς χορτάσῃ καὶ διὰ δευτέραν φοράν. Τί τοὺς εἶπεν ὁμοῦς ὁ Χριστός; «Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον ποὺ θέλει ὁ Θεός, νὰ πιστεύετε εἰς αὐτὸν ποὺ ἔστειλεν ἐκεῖνος». Οἱ Ἰουδαῖοι ὁμοῦς ἀπήντησαν· «Τί σημεῖον κάμνεις, διὰ νὰ τὸ ἰδοῦμεν καὶ νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἐσέ; Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον».

Δὲν ὑπάρχει περισσότερον ἀδιάντροπον καὶ παράλογον πρᾶγμα ἀπὸ αὐτοῦς. Ἐνῶ εἶχαν ἀκόμη μπροστὰ εἰς τὰ μάτια τοὺς τὸ θαῦμα, τὸν ἡρώτων σὰν νὰ μὴ εἶχε συμβῆ τίποτε· «Τί σημεῖον μᾶς δίδεις;». Ἐπὶ πλέον ἀφοῦ τὸν ἡρώτησαν, δὲν τὸν ἄφηναν νὰ διαλέξῃ αὐτὸς τὸ θαῦμα, ἀλλὰ φαντάζονται, ὅτι θὰ τὸν ἀναγκάσουν ν' ἀλλάξῃ γνώμην, ὥστε νὰ μὴ κάμῃ ἄλλο, παρὰ σὰν ἐκεῖνο ποὺ εἶχε γίνει τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων των. Καὶ τονίζουν· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον», νομίζοντες, ὅτι μὲ αὐτὰ τὰ λόγια θὰ τὸν προκαλέσουν, ὥστε νὰ κάμῃ τέτοιο θαῦμα, ποὺ ἤμπορεῖ νὰ τοὺς θρέψῃ σαρκικῶς. Διατί δηλαδὴ δὲν ἐνεθυμήθησαν κανέν ἄλλο προηγούμενον θαῦμα, παρὰ μόνον τὸ μάννα, ἐνῶ τόσα εἶχαν γίνει εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ἔρημον τότε; ἼΑρα ὄχι διότι ἐπεθύμουν πάρα πολὺ τοῦτο τὸ θαῦμα ἕνεκα τῆς τυραννίας τῆς κοιλίας των;

Καὶ πῶς σεῖς ποὺ τὸν ἐλέγατε προφήτην καὶ ἐπιχειροῦσατε νὰ τὸν κάμετε βασιλέα, ἐπειδὴ εἶδατε τὸ θαῦμα, τώρα ἀποδεικνύεσθε ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες, ἐπειδὴ δὲν ἔγινεν ἄλλο τίποτε καὶ ζητεῖτε θαῦμα ἐκβάλλοντες κραυγὰς παρασίτων καὶ σκύλων ποὺ πεινοῦν; Τώρα σᾶς φαίνεται τὸ μάννα ἀξιοθαύμαστον, ὅταν ἡ ψυχὴ σας εἶναι τελείως ἀδειανή; Καὶ κοίταξε εἰρωνεῖαν. Δὲν εἶπαν εἰς τὸν Χριστόν· ὁ Μωϋσῆς ἔκαμε αὐτὸ τὸ θαῦμα, ἐσὺ τί κάμνεις; διότι ἐφαντάζοντο ὅτι θὰ τὸν παροξύνουν. Ἄλλὰ μέχρι τινὸς συνομιλοῦν μὲ αὐτὸν μὲ πολλὴν τιμὴν, περιμένοντες τροφήν. Καὶ μάλιστα οὔτε αὐτὸ λέγουν, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἔκαμε τοῦτο, σὺ ὁμοῦς τί κάμνεις; διὰ νὰ μὴ φανοῦν, ὅτι τὸν κά-

ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτὸν ταπεινοῦν· ἀλλὰ μέσον αὐτὸ τεθείκασι, λέγοντες· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Καὶ ἐνῆν μὲν εἰπεῖν, διὸ Μωϋσέως μείζονα ἐθανμα-
 τούργησα νῦν, οὐ ράβδου δεηθεῖς, οὐκ εὐχῆς χρείαν ἔοχη-
 5 κώς, ἀλλὰ πάντα ποιήσας ἀπ' ἐμαντιοῦ· εἰ δὲ καὶ τοῦ μάν-
 να μέμνησθε, ἰδοὺ καὶ ἄριον ὑμῖν παρέσχον. Ἄλλ' οὐκ ἦν
 ὁ καιρὸς τούτων τῶν λόγων νῦν, ἀλλ' ἐν ἧν τὸ σπουδαζόμε-
 νον, ἐπὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοὺς ἀγαγεῖν τροφήν. Καὶ ὄρα
 τὴν ἄπειρον σύνεσιν, πῶς ἀποκρίνεται· «Οὐ Μωϋσῆς ἔδω-
 10 κεν ὑμῖν τὸν ἄριον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου δί-
 δωσιν ὑμῖν τὸν ἄριον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν». Τί δή-
 ποτε οὖν οὐκ εἶπεν, Οὐχ ὁ Μωϋσῆς δέδωκεν, ἀλλ' ἐγώ,
 ἀλλ' ἀντὶ μὲν Μωϋσέως τὸν Θεόν, ἀντὶ δὲ τοῦ μάννα ἑαν-
 τὸν τέθεικεν; Ὅτι πολλῆ ἦν τῶν ἀκουόντων ἡ ἀσθένεια καὶ
 15 δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς. Καὶ γὰρ καὶ οὕτως εἰρηκώς, οὐδὲ οὕ-
 τως αὐτοὺς κατέσχε, καίτοι γε ἀρχόμενος ἔλεγε, «Ζητεῖτέ
 με, οὐχ ὅτι εἶδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄριων
 καὶ ἐχοριάσθητε». Καὶ διὸ ταῦτα ζητοῦσι, καὶ διὰ τῶν ἐ-
 ξῆς αὐτοὺς διωρθώσατο, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται.

20 Ἄλλ' οὐχ ὅτι τῇ Σαμαρείιδι ὑπισχνεῖτο δώσειν τὸ ὕ-
 δωρ, ἐμνημόνευσε τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὕτω πως εἶπεν· «Εἰ ἤ-
 δεις τίς ἐστὶν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ἤτησας
 αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἅν σοι ὕδωρ ζῶν»· καὶ πάλιν, «Τὸ ὕδωρ
 ὃ ἐγὼ δώσω»· καὶ οὐ παραπέμπει πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐν-
 25 ταῦθα δὲ τοῦ Πατρὸς μέμνηται, ἵνα μάθῃς πόση μὲν τῆς
 Σαμαρείιδος ἡ πίστις, πόση δὲ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀσθένεια.

μουν ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Ἄλλὰ οὔτε τὸν Μωϋσῆν ἀναφέρουν, διὰ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι τὸ κάμνουν κατώτερον. Ἄλλὰ παρουσίασαν τὸ γεγονὸς αὐτὸ μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον».

Ἦμποροῦσε βεβαίως ὁ Χριστὸς νὰ τοὺς ἀπαντήσῃ· Ἐγὼ ἔκαμα μεγαλύτερα θαύματα ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, ἐπειδὴ οὔτε ράβδον ἐχρειάσθην, οὔτε εἶχον ἀνάγκην προσευχῆς, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἔκαμα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεθυμήθητε τὸ μάννα, ἰδοὺ σᾶς ἔδωσα καὶ ἄρτον. Τώρα ὅμως δὲν ἦτο ὁ καιρὸς νὰ τοὺς ὁμιλήσῃ ἔτσι, ἀλλὰ δι' ἓν μόνον ἐφρόντιζε, νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ δηλαδὴ εἰς τὴν πνευματικὴν τροφήν. Καὶ πρόσεξε μὲ πόσῃν ἄπειρον σύνεσιν τοὺς ἀπαντᾷ· «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν ἄρτον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου σᾶς δίδει τὸν ἄρτον τὸν ἀληθινὸν ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Διατί λοιπὸν δὲν εἶπε· Δὲν σᾶς ἔδωσε τὸν ἄρτον ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ ἐγώ, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Μωϋσέως ἐτοποθέτησε τὸν Θεὸν καὶ ἀντὶ τοῦ μάννα τὸν ἑαυτὸν του; Διότι ἦτο μεγάλη ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν του. Καὶ αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα. Δηλαδὴ καὶ ἂν ἀκόμη τοὺς ὠμίλει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πάλιν δὲν θὰ τοὺς ἠμπόδιζε, μολονότι εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχεν εἶπε· «Μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Καὶ ἐπειδὴ ἐζήτουν αὐτά, προσεπάθησεν ἀκολούθως νὰ τοὺς διορθώσῃ, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἤλλαξαν γνώμην.

Ὅταν ὅμως ὑπέσχετο εἰς τὴν Σαμαρείτιδα, ὅτι θὰ τῆς δώσῃ τὸ ὕδωρ, δὲν ὑπενθύμισε τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ὠμίλησεν εἰς αὐτὴν ὡς ἐξῆς· «Ἐὰν ἤξευρες, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σοῦ λέγει, Ἐδῶσε μου νὰ πιῶ', ἐσὺ θὰ τὸν παρακαλοῦσες καὶ θὰ σοῦ ἔδιδεν ὕδωρ ζωντανόν». Καὶ πάλιν εἶπε· «Τὸ ὕδωρ ποὺ θὰ σοῦ δώσω ἐγὼ» καὶ δὲν ἀνέφερε τὸν Πατέρα. Ἐδῶ ὅμως ἐνθυμεῖται τὸν Πατέρα, διὰ νὰ μάθῃς, πόση ἦτο ἡ πίστις τῆς Σαμαρείτιδος καὶ πόση ἡ ἀπιστία τῶν Ἰουδαίων. Ἐπομένως τὸ μάννα δὲν ἦλθεν ἀπὸ τὸν οὐρα-

Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦν τὸ μάννα· πῶς οὖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγεται; Ὡσπερ «Πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ», φησὶν ἡ Γραφή· καὶ πάλιν, «Καὶ ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος». Ἄριον δὲ ἀληθινὸν καλεῖ ἐκείνον, οὐκ ἐπειδὴ ψευδὲς ἦν τὸ θαῦμα τὸ ἐπὶ τοῦ μάννα, ἀλλ' ὅτι τύπος ἦν, οὐκ αὐτοαλήθεια.

Μνησθεὶς δὲ Μωϋσέως, οὐχ ἑαυτὸν ἀντιέθηκεν ἐκείνῳ· οὐπω γὰρ αὐτὸν προειμίμων Μωϋσέως, ἀλλ' ἔτι περὶ ἐκείνου μείζονα δόξαν εἶχον. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, «Οὐ Μωϋσῆς δέ-
10 δωκεν», οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι Ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ τὸν Πατέρα φησὶ διδόναι. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, λέγουσι πάλιν, «Δὸς ἡμῖν τὸν ἄριον τοῦτον φαγεῖν». Ἐτι γὰρ αἰσθητὸν τι πρᾶγμα ἐνόμιζον εἶναι, ἔτι γαστρὸς ἀπολαβεῖν προσεδόκων· διὸ καὶ ταχέως προσέδραμον.

15 Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀνάγων αὐτοὺς κατὰ μικρὸν, ἐπάγει. «Ὁ ἄριος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ» οὐκ Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, φησὶ. Διὸ καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς τροφήν, ἀλλὰ ζωὴν ἐτέραν τινὰ καὶ ἐνηλλαγμένην, ὥστε
20 δηλῶσαι, ἐπειδὴ ἅπαντες ἦσαν νενεκρωμένοι. Οἱ δὲ ἔτι κάτω νεύουσι καὶ λέγουσι· «Δὸς ὑμῖν τὸν ἄριον τοῦτον». Ἐλέγχων δὲ αὐτούς, ὅτι ἕως μὲν αἰσθητὴν ὑπώπιενον εἶναι τὴν τράπεζαν, ἐπέτρεχον. ὅτιον δὲ ἔμαθον, ὅτι πνευματικὴ τίς ἐστὶν, οὐκ ἔτι, λέγει πάλιν· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄριος τῆς ζωῆς·
25 ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, οὐ μὴ πεινάσει· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει πώποτε. Ἄλλ' εἶπον ὑμῖν, ὅτι καὶ ἐωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετε μοι».

2. Οὕτω καὶ Ἰωάννης φθέγγεται ἄνωθεν προλαβὼν· «Ὁ οἶδε λαλεῖ καὶ ὁ ἐώρακε μαρτυρεῖ καὶ τὴν μαρτυρίαν

2. Ψαλμ. 8, 9.

3. Ψαλμ. 17, 14.

νόν. Διατί ὅμως λέγεται, ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Διότι ἡ ἀγία Γραφή λέγει· «Πιτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ»². Καὶ λέγει πάλιν· «Καὶ ἐβρόντησεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὁ Κύριος»³. Καὶ ὀνομάζει τὸ μάννα ἄρτον πραγματικόν, ὅχι ἐπειδὴ τὸ θαῦμα τοῦ μάννα δὲν ἦτο πραγματικόν, ἀλλὰ διότι ἦτο τύπος καὶ ὅχι ἡ ἰδία ἡ ἀλήθεια.

Ἐνθυμηθεὶς ὅμως τὸν Μωϋσῆν, δὲν συνέκρινεν ἐκεῖνον μὲ τὸν ἑαυτὸν του, διότι δὲν τὸν προετίμων ἀκόμη ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, ἀλλ’ εἶχον περὶ ἐκείνου μεγαλυτέραν γνώμην. Δι’ αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς», δὲν προσέθεσεν, Ἐγὼ σᾶς δίδω, ἀλλ’ εἶπεν ὅτι δίδει ὁ Πατὴρ ἀντὶ νὰ εἰπῆ διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν λοιπὸν τὸν ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦ λέγουν πάλιν· «Δῶσε μας νὰ φάγωμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄρτον». Διότι ἐφαντάζοντο, ὅτι πρόκειται διὰ κάτι ὑλικὸν καὶ ἐπερίμεναν νὰ γεμίσουν τὴν κοιλίαν των. Δι’ αὐτὸ καὶ ἔδειξαν τόσον μεγάλην προθυμίαν.

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἀφοῦ ὀλίγον κατ’ ὀλίγον τοὺς κάμνει νὰ ὑψωθοῦν πνευματικῶς, προσθέτει· «Ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ δίδει ζωὴν εἰς τὸν κόσμον», ὅχι μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ’ εἰς ὅλοκληρον τὴν οἰκουμένην. Δι’ αὐτὸ δὲν εἶπεν ἀπλῶς τροφήν, ἀλλὰ κάποιαν ἄλλην καὶ διαφορετικὴν ζωὴν καὶ εἶπε τοῦτο, ἐπειδὴ ὅλοι ἦσαν νεκροί. Ἄλλ’ οἱ Ἰουδαῖοι σκύβουν κάτω τὸ κεφάλι καὶ λέγουν· «Δῶσε μας αὐτὸν τὸν ἄρτον». Ἐλέγχει λοιπὸν αὐτούς, διότι, ἐφ’ ὅσον ὑπώπτευον ὅτι πρόκειται διὰ ὑλικὴν τράπεζαν, ἔτρεχαν. Ὅταν ὅμως ἔμαθαν ὅτι πρόκειται διὰ πνευματικὴν τράπεζαν, δὲν ἐνδιαφέροντο πλέον. Δι’ αὐτὸ τοὺς λέγει πάλιν· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται εἰς ἐμέ, δὲν θὰ πεινάσῃ καὶ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ. Ἄλλ’ ὅπως σᾶς εἶπα, ἂν καὶ μὲ εἶδατε, ὅμως δὲν πιστεύετε».

2. Αὐτὸ ἀκριβῶς τονίζει ἰδιαίτερος ὁ Ἰωάννης εἰς τὰ προηγούμενα· «Ὁμιλεῖ δι’ ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζει καὶ μαρτυ-

αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει». Καὶ πάλιν ὁ Χριστός· «Ὁ οἶδα-
 μεν λαλοῦμεν καὶ ὁ ἐωράκαμεν μαρτυροῦμεν καὶ τὴν μαρ-
 τυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε». Τοῦτο δὲ ποιεῖ, προλαμβάνων
 αὐτούς, καὶ δεικνύς ὅτι οὐ ταράττει τὸ πρᾶγμα αὐτόν, οὐδὲ
 5 δόξης ἐφίεται, οὐδὲ ἀγνοεῖ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας αὐ-
 τῶν, οὔτε τὰ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα. «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρ-
 τος τῆς ζωῆς». Μέλλει λοιπὸν εἰς τὴν τῶν μνηστῆρων ἐμβα-
 λεῖν παράδοσιν. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ δια-
 λέγεται λέγων. «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Οὐδὲ γὰρ
 10 περὶ τοῦ σώματος τοῦτο εἴρηται (περὶ γὰρ ἐκείνου πρὸς
 τῷ τέλει λέγει «Καὶ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου
 ἐστί»)· ἀλλὰ τέως περὶ τῆς θεότητος. Καὶ γὰρ ἐκείνη διὰ
 τὸν Θεὸν Λόγον ἄρτος ἐστίν· ὥσπερ οὖν καὶ οὗτος ὁ ἄρτος
 διὰ τὸ ἐπιφοιτῶν αὐτῷ Πνεῦμα ἄρτος οὐράνιος γίνεται.

15 Ἐνιαῦθα δὲ οὐ κέχρηται μάρτυσι, καθάπερ ἐπὶ τῆς
 προτέρας δημηγορίας· εἶχε γὰρ αὐτὸ μαρτυροῦν τὸ ἔργον
 τῶν ἁγίων, καὶ τέως ὑποκρινομένους αὐτῷ πείθεσθαι. Ἐ-
 κεῖ δὲ ἀντιέλεγον καὶ ἐνεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐνιαῦθα καὶ
 ἀποφαίνεται. Οἱ δὲ ἐπειδὴ προσεδῶκων ἐσιτάσεως ἀπο-
 20 λαύσεσθαι σαρκικῆς, μένουσι, καὶ οὐ ταράττονται, ἕως ὅτε
 μετὰ ταῦτα ἀπέγνωσαν τῆς ἐλπίδος. Πλὴν οὐδὲ οὕτως εἰ-
 γησεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐντριπτικὰ λέγει. Οἱ δέ,
 ἠνίκα ἡσθιον, προφήτην αὐτὸν λέγοντες, ἐνιαῦθα σκανδαλί-
 ζονται καὶ τοῦ τέκτονος καλοῦσι νιν· ἀλλ' οὐχ ὅτι τοὺς ἄρ-
 25 τούς ἡσθιον, ἀλλ', «Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης», ἔλεγον, καὶ ἡ-
 θελον αὐτὸν ποιῆσαι βασιλέα. Ἐδόκουν μὲν οὖν ἀγανακτεῖν,
 ἐπὶ τῷ λέγειν αὐτὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι· τὸ δὲ
 ἀληθές, οὐ τοῦτο ἦν τὸ ποιοῦν τὴν ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ τὸ μὴ
 προσδοκᾶν ἀπολαύσεσθαι τραπέζης σωματικῆς.

30 Ἐπεὶ ὅτιως ἠγανάκτιον, ἐχρῆν ἐρωτᾶν καὶ πυνθάνε-
 σθαι, πῶς ἄρτος ζωῆς ἐστι, πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβη-

ρεῖ δι' ἐκεῖνο πού ἔχει ἰδεῖ καὶ τὴν μαρτυρίαν του κανεῖς δὲν τὴν δέχεται». Κάμνει δὲ τοῦτο διὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίση καὶ νὰ τοὺς ἀποδείξη, ὅτι δὲν ταρασσεται ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, οὔτε ὅτι ἐπιθυμεῖ δόξαν, οὔτε ὅτι ἀγνοεῖ τὰ μυστικὰ τοῦ πνεύματός των, οὔτε τὰ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα. «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Πρόκειται λοιπὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μυστηρίων. Καὶ πρῶτον κάμνει λόγον περὶ τῆς θεότητός του τονίζων· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Καὶ τοῦτο δὲν ἔχει λεχθῆ περὶ τοῦ σώματος (διότι περὶ αὐτοῦ ὁμιλεῖ εἰς τὸ τέλος· «Καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ δώσω, εἶναι ἡ σὰρξ μου»), ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς θεότητος. Διότι καὶ ἐκεῖνη ἄρτος εἶναι ἔνεκα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ ἄρτος γίνεται οὐράνιος ἔνεκα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐδῶ ὅμως δὲν χρησιμοποιεῖ μάρτυρας, ὅπως εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν του. Διότι εἶχε τὴν μαρτυρίαν τοῦ θαύματος τῶν ἄρτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἰουδαίους οἱ ὁποῖοι μέχρι τινὸς ὑπεκρίνοντο, ὅτι τὸν ἐπίστευαν. Ἐκεῖ τοῦ ἀντέλεγαν καὶ τὸν κατηγοροῦν, διὰ τοῦτο ἐδῶ ἀποκαλύπτεται. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ἐπειδὴ ἤλπιζαν ὅτι θ' ἀπολαύσουν σαρκικὴν τροφήν μένουν καὶ δὲν ταρασσονται, ἕως ὅτου ἔχασαν τὴν ἐλπίδα. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τότε ἐσιώπησεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ τοὺς ἐπιπλήττει πολὺ. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ὅταν ἔτρωγαν, τὸν ὠνόμαζαν προφήτην, τώρα ὅμως σκανδαλίζονται καὶ τὸν ὀνομάζουν υἱὸν τοῦ τέκτονος. Ὅταν ὅμως ἔτρωγαν τοὺς ἄρτους, ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης», καὶ ἤθελαν νὰ τὸν κάμουν βασιλέα. Ἐφαίνεται λοιπὸν ὅτι ἠγανάκτουν, διότι ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ὅτι ἔχει κατέλθει ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὴ ἡ αἰτία πού προεκάλει τὴν ἀγανάκτησίν τους, ἀλλ' ἡ διάψευσις τῆς ἐλπίδος ν' ἀπολαύσουν σωματικὴν τροφήν.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀγανάκτησίς των ἦτο πραγματικὴ, ἔπρεπε νὰ τὸν ἐρωτήσουν καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ αὐτόν, μὲ ποῖον τρόπον ἔχει κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Τώρα ὅμως

κε· νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ πῶσοι, γογγύζουσι δέ. Καὶ οὐ
 οὐ τοῦτο αὐτοὺς ἐσκανδάλιζε, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰπόντιος γὰρ
 δι «Ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον», οὐκ εἶπον,
 Παρακάλεσον ἵνα δῶ· ἀλλὰ τί; «Δός ὑμῖν τὸν ἄρτον». Καίτοι
 5 οὐκ εἶπεν, δι Ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ', δι «Ὁ Πατήρ μου δί-
 δωσιν». Οἱ δὲ ἐπιθυμία τῆς τροφῆς καὶ αὐτὸν ἀξιόπιστον
 εἶναι ἐνόμισαν πρὸς τὴν χορηγίαν. Οἱ τοίνυν ἀξιόπιστον
 εἶναι νομίσαντες πρὸς τὸ δοῦναι, πῶς ἔμελλον μετὰ ταῦτα
 σκανδαλίζεσθαι καὶ ταῦτα ἀκούσαντες δι «Ὁ Πατήρ δί-
 10 δωσιν»; Τί οὖν ἐστὶ τὸ αἷτιον; Ἐπειδὴ ἤκουσαν δι φαγεῖν
 οὐκ ἔνι, πάλιν ἠπίσθησαν, καὶ προβάλλονται δῆθεν τῆς ἀ-
 πιστίας προκάλυμμα τὸ ὑψηλὸν εἶναι τὸν λόγον. Διὰ τοῦτό
 φησι, «Καὶ ἐωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετε· τούτῳ μὲν τὰ
 σημεῖα αἰνιτιόμενος, τούτῳ δὲ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρ-
 15 τυρίαν. Ἐκεῖνοι γὰρ εἶπον, φηοῖν, καὶ μαρτυροῦσαι περὶ
 ἐμοῦ» καί, «Ὅτι ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου
 καὶ οὐ λαμβάνετε με» καί, «Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν
 παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες;».

«Πᾶν δὲ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἤξει, καὶ τὸν
 20 ἐρχόμενον πρὸς με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω». Ὅρα πῶς πάντα
 ποιεῖ διὰ τοὺς σφζομένους. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν,
 ἵνα μὴ δόξη περιεργάζεσθαι, καὶ εἰκῆ ταῦτα λέγειν. Τί δὲ
 ἐστὶν δὲ φησι; «Πᾶν δὲ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἤξει
 καὶ ἀνασιήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Τίνος δὲ ἕνεκεν
 25 καὶ τῆς κοινῆς ἀνασιάσεως, ἧς καὶ ἀσεβεῖς μετέχουσιν,
 ὡς ἐξαιρέτου δώρου μέμνηται τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν;
 Ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀνασιάσεως μέμνηται, ἀλλὰ τῆς τοιαύτης
 ἀνασιάσεως. Πρῶτον γὰρ εἰπὼν, «Οὐ μὴ ἐκβάλω αὐτόν»,
 καί, «Οὐ μὴ ἀπολέσω ἔξ αὐτοῦ», τότε εἶπε τὴν ἀνάστασιν.

ὄχι μόνον δὲν κάμνουν αὐτό, ἀλλ' ἐπὶ πλέον δυσανασχετοῦν. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸ πού τοὺς ἐσκανδάλιζε; ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Ὅταν δηλαδὴ εἶπεν ὁ Χριστός: «Ὁ Πατήρ μου εἶναι ἐκεῖνος πού σᾶς δίδει τὸν ἄρτον», δὲν τοῦ ἀπήντησαν. Παρακάλεσέ τον νὰ μᾶς δώσῃ. Ἄλλὰ τί εἶπαν; «Δῶσε μας τὸν ἄρτον». Καὶ ὅμως δὲν τοὺς εἶχεν εἰπεῖ, «Ἐγὼ δίδω», ἀλλὰ «Ὁ Πατήρ μου εἶναι ἐκεῖνος πού δίδει»; Αὐτοὶ ὅμως παρακινούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τροφῆς τὸν ἐθεώρησαν καὶ αὐτὸν ἀξιόπιστον διὰ νὰ τοὺς χορηγήσῃ τροφήν. Αὐτοὶ λοιπὸν πού ἐνόμισαν αὐτὸν ἀξιόπιστον ἐπειδὴ ἤλπιζαν ὅτι θὰ τοὺς δώσῃ τροφήν, πῶς ἐπρόκειτο ἐν συνεχείᾳ νὰ σκανδαλισθοῦν ἀκούοντες τὸ «Ὁ Πατήρ μου δίδει»; Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία; Ἐπειδὴ ἤκουσαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον φαγητόν, πάλιν ἐπιστρέφουν εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ προφασίζονται ὅτι δῆθεν ὁ λόγος του εἶχεν ὑψηλὰ νοήματα. Διὰ τοῦτο τοὺς λέγει: «Καὶ μὲ εἶδατε καὶ δὲν πιστεύετε». Μὲ αὐτὸ ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπαινίσσεται τὰ θαύματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἁγίων Γραφῶν: «Διότι ἐκεῖναι εἶναι πού δίδουν μαρτυρίαν δι' ἐμέ», καὶ «Ἐγὼ ἔχω ἔλθει ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατρός μου καὶ δὲν μὲ δέχεσθε», καὶ «Πῶς ἠμπορεῖτε νὰ ἔχετε πίστιν, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὰς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον;».

«Κάθε τί πού μοῦ δίδει ὁ Πατήρ, θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, καὶ ἐκεῖνον πού ἔρχεται εἰς ἐμέ, δὲν θὰ τὸν ἐκδιώξω». Πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον κάμνει τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Δι' αὐτὸ προσέθεσε τοῦτο, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ περιέργειαν καὶ ὅτι ὀμιλεῖ τυχαίως. Καὶ τί σημαίνει, αὐτὸ πού λέγει: «Κάθε τί πού μοῦ δίδει ὁ Πατήρ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ καὶ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»; Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐνθυμεῖται ὡς ἐξαιρετὸν δῶρον ἐκείνων πού πιστεύουν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μετέχουν καὶ οἱ ἀσεβεῖς; Δὲν ἐνθυμεῖται ἀπλῶς τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ τὴν αἰωνίαν τοιαύτην. Διότι, ἀφοῦ ἐδήλωσε προηγουμένως, «Δὲν θὰ τὸν ἐκδιώξω» καὶ «Διὰ νὰ μὴ χάσω τί-

Ἐν γὰρ τῇ ἀνασιάσει οἱ μὲν ἐκβάλλονται, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τοῦ, «Ἄρατε αὐτόν, καὶ ἐκβάλετε αὐτόν εἰς τὸ σκότιον τὸ ἐξώτερον»· οἱ δὲ ἀπόλλυνται, ὡς καὶ αὐτὸ δείκνυται ἐκ τοῦ, «Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν γεννῆ ἀπολέσαι». Ὡστε τό, «Ζωὴν αἰώνιον δίδω-
 5 μου», τοῦτο δηλοῖ· «Ἐκπορεύονται γὰρ οἱ μὲν τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάσιαισιν κρίσεως, οἱ δὲ τὰ ἀγαθὰ, εἰς ἀνάσιαισιν ζωῆς». Ταύτην τοίνυν τὴν ἀνάσιαισιν ἐδήλωσεν ἐνιαῦθα τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς.

10 Τί δὲ βούλεται δεῖξαι διὰ τοῦ λέγειν, «Πᾶν ὃ δίδωμί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἤξει»; Καθάπεται τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν ὅτι ὁ μὴ πιστεύων αὐτῷ, τὸ θέλημα παραβαίνει τοῦ Πατρὸς. Καὶ οὕτω μὲν αὐτὸ γυμνῶς οὐ φησὶν, ὑφειμένως δὲ καὶ πανιαχοῦ τοῦτο ποιοῦντα ὄψει
 15 αὐτόν, θέλοντα δεῖξαι καὶ τῷ Πατρὶ προσκεκρουκίας τοῦς ἀπιστοῦντας, οὐκ αὐτῷ μόνω. Εἰ γὰρ θέλημα αὐτοῦ τοῦτο ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα σώσῃ πάντα τὸν κόσμον, οἱ μὴ πιστεύοντες, τὸ θέλημα αὐτοῦ παραβαίνουσιν. Ὅταν οὖν, φησὶν, ὁ Πατήρ ὁδηγῇ τινα, οὐδὲν ἔστι τὸ κωλύον αὐ-
 20 τὸν ἐλθεῖν πρὸς με. Τοῦτο καὶ προῖων λέγει, «Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, εἰ μὴ ὁ Πατήρ ἐκλύσῃ αὐτόν». Ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν, ὅτι αὐτὸς παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ Πατρὶ· «Ὅταν γὰρ παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί». Ὡσπερ οὖν καὶ διδοὺς ὁ Πατήρ, οὐκ ἀποστειρῶν ἑαυτὸν
 25 πρότερον τοῦτο ποιεῖ, οὕτω καὶ παραδιδούς ὁ Υἱός, οὐκ ἐκβάλλων ἑαυτὸν τοῦτο ποιεῖ. Λέγεται δὲ παραδιδόναι, ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν.

3 Τὸ δέ, «Δι' οὗ», τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται,

4. Ματθ. 22, 13.

5. Λουκᾶ 12, 5.

6. Ἰω. 5, 29.

7. Α' Κορ. 15, 24.

ποτε ἀπὸ αὐτό», τότε ἀνέφερε τὴν ἀνάστασιν. Διότι εἰς τὴν ἀνάστασιν ἄλλοι ἐκδιώκονται, ὅπως ἤμπορεῖ νὰ μάθη κανεὶς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστής· «Σηκώσατέ τον καὶ ρίψατέ τον ἔξω εἰς τὸ σκότος»⁴, καὶ ἄλλοι χάνονται, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ὅσα λέγει ἄλλος Εὐαγγελιστής, «Νὰ φοβηθῆτε δὲ μᾶλλον ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα εἰς τὴν γέενναν»⁵. Ὡστε «Δίδω ζωὴν αἰώνιον» σημαίνει· «Ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἔκαμαν τὸ καλὸν θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωὴν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔκαμαν τὸ κακὸν θ' ἀναστηθοῦν διὰ καταδίκην»⁶. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀνάστασιν, ἣ ὁποία εἶναι διὰ τοὺς καλοὺς, ἐννοεῖ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν.

Καὶ ποία εἶναι ἡ σημασία τῶν λόγων του, «Κάθε τί ποὺ μοῦ δίδει ὁ Πατὴρ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ»; Κατηγορεῖ τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὴν ἀπιστίαν των καὶ δεικνύει ὅτι, ὅποιος δὲν πιστεύει εἰς αὐτόν, παραβαίνει τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς. Καὶ δὲν τὸ λέγει τόσον ἀνοικτά, ἀλλὰ ἀφήνει νὰ ὑπονοηθῆ. Καὶ παντοῦ θὰ ἰδῆς ὅτι ὁ Χριστὸς ἔτσι ἐνεργεῖ, ὅταν θέλῃ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν, δὲν ἀποκρούουν μόνον αὐτόν ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ δι' αὐτὸ ἦλθε, διὰ νὰ σώσῃ δηλαδὴ τὸν κόσμον, τότε ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν, παραβαίνουν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς. Ὄταν λοιπὸν, λέγει, ὁ Πατὴρ ὀδηγῆ κάποιον, τίποτε δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ. Αὐτὸ τὸ λέγει πάρα κάτω· «Κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, ἐὰν δὲν τὸν ἐλκύσῃ ὁ Πατὴρ μου». Καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν ὅτι ὁ Χριστὸς τοὺς παραδίδει εἰς τὸν Πατέρα· «Ὄταν θὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα»⁷. Καθὼς λοιπὸν ὁ Πατὴρ, ὅταν δίδῃ δὲν στερεῖ τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ αὐτὸ ποὺ δίδει, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός, ὅταν παραδίδῃ, δὲν παίρνει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του δι' αὐτὸ ποὺ παραδίδει. Λέγεται δὲ παράδοσις, διότι μὲ αὐτὴν ἐννοοῦμεν τὴν προσέλευσιν.

3. Ἐκεῖνο λοιπὸν τό, «Διὰ τοῦ ὁποίου», ἔχει λεχθῆ καὶ

ὡσπερ διαν λέγη· «Δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ» τοιέσι, διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πατρὸς· καὶ πάλιν, «Μακάριος εἶ, Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι». Ὁ δὲ αἰνίττειται ἐνταῦθα, μονονουχὶ τοῦτο
 5 ἔστιν· Οὐ τὸ τυχόν πρᾶγμα ἢ πίστις ἢ εἰς ἐμέ, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν δεῖται ροπῆς. Καὶ τοῦτο δι' ὅλου κατασκευάζει τοῦ λόγου, δεικνὺς ὅτι ψυχῆς γενναίας τινὸς ὄντως καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐφελκομένης αὕτη δεῖται ἢ πίστις.

Ἄλλ' ἴσως ἔρεῖ τις· Εἰ πᾶν ὃ δίδωσιν ὁ Πατήρ, ἔρ-
 10 χεται πρὸς σέ, καὶ οὗς ἂν ἐλκύσῃ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς σέ, ἐὰν μὴ ἦ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν, πάσης αἰτίας εἰσὶν καὶ ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένοι οἷς οὐ δίδωσιν ὁ Πατήρ. Λόγοι ταῦτα ψιλοὶ καὶ πρόφασις· Δεόμεθα γὰρ καὶ τῆς οἴκοθεν προαιρέσεως· τὸ γὰρ διδάσκεσθαι, προαιρέ-
 15 σεὼς ἐστὶ, καὶ τὸ πιστεύειν. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει διὰ τοῦ, «Ὁ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ», ἀλλ' ἢ ὅτι Οὐ τὸ τυχόν πρᾶγμά ἐστι τὸ πιστεῦσαι εἰς ἐμέ, οὐδὲ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄνωθεν ἀποκαλύψεως δεῖ, καὶ ψυχῆς εὐγνωμόνως δεχομένης τὴν ἀποκάλυψιν.

20 Καὶ τό, «Ὁ ἐρχόμενος δὲ πρὸς με, σωθήσεται», τοῦτο δηλοῖ· Ἐπιμελείας ἀπολαύσεται πολλῆς. Ὑπὲρ γὰρ τούτων καὶ παρεγενόμην, φησί, καὶ σάρκα ἀνέλαβον, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑπέηλθον. Εἶτα ἐπήγαγε, «Κατέβην, οὐχ ἵνα τὸ ἐμὸν θέλημα ποιῶ, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με».
 25 Τί λέγεις; ἕτερον γὰρ τὸ σὸν καὶ ἕτερον τὸ ἐκείνου; Ἴνα οὖν μὴ τοῦτο τις ὑποπιεύσῃ, τῇ ἐπαγωγῇ θεραπεύει αὐτό, λέγων· «Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶς ὃ θεωρῶν τὸν Υἱόν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Τοῦτο οὖν οὐκ ἔστι σὸν θέλημα; Καὶ πῶς οὖν ἀλλα-

7α. Α' Κορ. 1, 9.

8. Ματθ. 16, 17.

διὰ τὸν Πατέρα, καθὼς ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέγῃ· «Διὰ τοῦ ὁποίου ἐκλήθητε νὰ ἔχετε κοινωνίαν μετὰ τὸν Υἱὸν του»^{7α}, δηλαδὴ διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν· «Μακάριος εἶσαι Σίμων, υἱὲ τοῦ Ἰωνᾶ, διότι σὰρκα καὶ αἷμα δὲν σοῦ ἀπεκάλυψεν»⁸. Αὐτὸ λοιπὸν ποῦ ὑπαινίσσεται ἐδῶ εἶναι σχεδὸν τὸ ἐξῆς· Δὲν εἶναι τυχαῖον πρᾶγμα ἢ πίστις εἰς ἐμέ, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην τῆς ἄνωθεν χάριτος. Καὶ μετ' ὅλον τὸν λόγον του δι' αὐτὸ φροντίζει, ν' ἀποδείξῃ δηλαδὴ ὅτι αὐτὴ ἢ πίστις χρειάζεται γενναίαν ψυχὴν, ἢ ὁποία νὰ προσελκύεται ἀπὸ τὸν Θεόν.

Ἄλλ' ἴσως ἐρωτήσῃ κάποιος· Ἐὰν κάθε τί ποῦ σοῦ δίδει ὁ Πατήρ, ἔρχεται πρὸς ἐσὲ καὶ ὄσους ἠμπορέσῃ νὰ ἐλκύσῃ καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐσέ, ἐὰν δὲν τοῦ ἔχη δοθῇ ἄνωθεν, πρέπει ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε κατηγορίαν καὶ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν δίδει ὁ Πατήρ. Αὐτὰ εἶναι ψιλὰ λόγια καὶ προφάσεις. Διότι χρειαζόμεθα βεβαίως καὶ τὴν ἰδικὴν μας θέλησιν. Διότι καὶ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ πίστις εἶναι ἀπόδειξις θελήσεως. Ἐδῶ λοιπὸν δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μοῦ δίδει ὁ Πατήρ», παρὰ ὅτι· Δὲν εἶναι τυχαῖον πρᾶγμα ἢ πίστις εἰς ἐμέ, οὔτε ἔργον τῶν ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ἡ ἄνωθεν ἀποκάλυψις καὶ ἡ εὐσεβὴς ψυχὴ ποῦ δέχεται τὴν ἀποκάλυψιν.

Καὶ τό, «Ἐκεῖνος ποῦ ἔρχεται εἰς ἐμέ, θὰ σωθῇ», σημαίνει τὸ ἐξῆς· Αὐτὸς θ' ἀπολαύσῃ μεγάλην πρόνοιαν. Διότι χάριν αὐτῶν, λέγει, ἦλθον καὶ ἔλαβον σὰρκα καὶ τὴν μορφήν δούλου. Ἔπειτα προσέθεσε· «Κατέβην ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὄχι διὰ νὰ κάμω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου ποῦ με ἔστειλε». Τί λέγεις; Ἄλλο εἶναι τὸ ἰδικόν σου θέλημα καὶ ἄλλο τοῦ Πατρός; Διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθῇ κανεὶς τοῦτο, ἀπομακρύνει αὐτὴν τὴν ὑποψίαν λέγων· «Διότι τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα ἐκείνου ποῦ με ἔστειλε, ὁ καθένας ποῦ βλέπει τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν, νὰ ἔχη ζωὴν αἰώνιον». Αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶναι τὸ ἰδικόν σου θέ-

χοῦ λέγεις· «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον, εἰ ἤδη ἀνήφθη»; Εἰ δὲ καὶ οὐ τοῦτο θέλεις, εὐδηλον δι ἐν θέλημα· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· «Ὡπερ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς
5 θέλει ζωοποιεῖ».

Τί οὖν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; ἄρ' οὐχ ἵνα μὴ ἀπόληται ἐξ αὐτῶν μηδὲ εἰς; Τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς θέλεις. Οὐ τοίνυν ἕτερον μὲν ἐκεῖνο, ἕτερον δὲ τοῦτο. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φαίνεται τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἴσον ἔτι βεβαιότερον παρσι
10 σιῶν τῷ λέγειν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν». Ὁ οὖν λέγει, τοῦτό ἐστιν· Οὐκ ἄλλο τι πράξων ἦλθον, ἢ τοῦτο ὅπερ καὶ ὁ Πατήρ βούλεται οὐκ ἰδιόν τι ἐμὸν παρὰ τὸ τοῦ Πατρὸς ἔχων θέλημα· πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμὰ ἐσι, καὶ τὰ ἐμὰ ἐκείνου. Εἰ τοίνυν κοινὰ τὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, εἰκότως φησὶν
15 «Οὐχ ἵνα τὸ ἐμὸν θέλημα ποιῶ».

Ἄλλ' οὕτω μὲν ἐνιαῦθα οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς τῷ τέλει τοῦτο τηρεῖ. Τὰ γὰρ ὑψηλά, ὅπερ ἔφη, τέως ἐγκρούπει, καὶ συσκιάζει, καὶ βούλεται δεῖξαι δι εἰ εἶπεν, δι τὸ
20 θέλημα τὸ ἐμὸν τοῦτό ἐστι, κατεφρόνησαν ἄν. Λέγει τοίνυν, δι Καὶ ἐγὼ ἐκείνω συμπράττω τῷ θελήματι, βουλόμενος αὐτοὺς μᾶλλον πληξαι, ὡσανεὶ ἔλεγε· Τί νομίζετε; δι ἐμὲ παροργίζετε ἀπιστοῦντες; Τὸν Πατέρα μὲν οὖν τὸν ἐμὸν παροξύνετε· «Τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με,
25 ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ». Δείκνυσιν ἐνιαῦθα οὐκ αὐτὸν δεόμενον τῆς αὐτῶν θεραπείας, οὐδὲ δι' οἰκειάν χρεῖαν παραγενόμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν, οὐ διὰ τὴν παρ' αὐτῶν τιμὴν.

Ὅπερ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ δημηγορίᾳ φησὶν, δι «Δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω»· καὶ πάλιν, «Ταῦτα λέ-

9. Λουκᾶ, 12, 49.

10. Ἰω. 14, 23.

11. Ἰω. 17, 10 .

λημα; Καὶ διατί ἄλλοῦ τονίζεις· «Πῦρ ἦλθα νὰ βάλω εἰς τὴν γῆν καὶ πῶς θὰ ἤθελα νὰ εἶχεν ἤδη ἀνάψει»⁹; Ἐὰν καὶ ἐσὺ θέλῃς τὸ ἴδιο, εἶναι φανερόν, ὅτι ὑπάρχει ἓνα θέλημα. Διότι καὶ ἄλλοῦ ἀναφέρει· «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει».

Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός; Μήπως δὲν εἶναι νὰ μὴ καθῆ οὔτε ἓνας ἀπὸ αὐτούς; Αὐτὸ ἀκριβῶς θέλεις καὶ ἐσύ. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἄλλο τὸ θέλημα τοῦ ἐνός καὶ ἄλλο τοῦ ἄλλου. Ἔτσι καὶ ἄλλοῦ φαίνεται νὰ ὁμιλῆ μετὰ μεγάλης βεβαιότητος ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ θὰ ἔλθωμεν καὶ θὰ κατοικήσωμεν μαζί του»¹⁰. Μὲ αὐτὸ ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς· Δὲν ἦλθα νὰ κάμω τίποτε ἄλλο, παρὰ αὐτὸ ποὺ θέλει καὶ ὁ Πατήρ. Διότι ἐγὼ δὲν ἔχω ἰδιαίτερον θέλημα ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διότι ὅλα ὅσα εἶναι τοῦ Πατρός, εἶναι καὶ ἰδικά μου¹¹. Ἐὰν λοιπὸν διὰ τὸν Πατέρα καὶ διὰ τὸν Υἱὸν ὅλα εἶναι κοινά, δικαίως λέγει· «Ὅχι διὰ νὰ κάμω τὸ ἰδικόν μου θέλημα».

Ἄλλ' ἐδῶ δὲν ὠμίλησεν ἔτσι, καὶ ἄφησε τοῦτο διὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας του. Διότι, ὅπως εἶπα, μέχρι τινὸς ἀποκρύπτει καὶ συσκοτίζει τὰ ὑψηλὰ νοήματα καὶ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι, ἐὰν ἔλεγεν· Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδικόν μου θέλημα, οἱ Ἰουδαῖοι θὰ τὸν περιεφρόνουν. Λέγει λοιπὸν· Καὶ ἐγὼ συμπράττω εἰς τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς φοβίσῃ περισσότερο, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Τί νομίζετε; ὅτι ἐξοργίζετε ἐμὲ μὲ τὴν ἀπιστίαν σας; Τὸν Πατέρα μου ἐξοργίζετε. «Διότι τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, ὁ ὁποῖος μὲ ἔστειλε, νὰ μὴ χάσω τίποτε ἀπὸ ὅ,τι μοῦ ἔχει δώσει». Ἀποδεικνύει λοιπὸν ἐδῶ, ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς λατρείας των, οὔτε καὶ ἦλθεν ἀπὸ προσωπικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδικὴν των σωτηρίαν καὶ ὄχι διὰ νὰ τιμηθῆ ἀπὸ αὐτούς.

Αὐτὸ τὸ εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς προηγουμένην ὁμιλίαν του· «Τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν δέχομαι». Καὶ ἐπανέλαβε·

γω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε. Ἄνω γὰρ καὶ κάτω τοῦτο σπου-
 δάζει δεῖξαι, διὰ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν παρεγένετο.
 Λέγει δὲ καὶ τῷ Πατρὶ δόξαν παρασκευάζειν, ὥστε ἀνύ-
 ποπιος δόξαι. Καὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, διὰ τῶν ἐξῆς
 5 τοῦτο σαφέστερον ἀπεκάλυψεν. «Ὁ γὰρ ζητῶν», φησί, «τὸ
 θέλημα τὸ ἐαυτοῦ, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν
 τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ἀληθῆς ἐστὶ καὶ οὐκ ἔ-
 σται ἀδικία ἐν αὐτῷ. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς,
 ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχη
 10 ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀνασιτήσω αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ».
 Τί δήποτε συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω σιρέφει τὴν ἀνάστασιν;
 Ἴνα μὴ τοῖς παροῦσι πράγμασι κρίνωσι μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ
 πρόνοιαν ἵνα κἄν ἐνιαῦθα μὴ ἀπολαύωσι, μὴ διὰ τοῦτο
 ὑπιωότεροι γένωνται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἐλπίζωσι, καὶ ἵνα
 15 μὴ διὰ τὸ μὴ κολάζεσθαι πρὸς τὸ παρόν, αὐτοῦ καταφρονῶ-
 σιν, ἀλλ' ἐτέραν προσδοκῶσι ζωὴν.

4. Ἄλλ' εἰ καὶ ἐκεῖνοι οὐδὲν ἐκέρδαναν, ἡμῖς κερδᾶναι
 σπουδάσωμεν ἐκ τοῦ συνεχῶς περὶ ἀνασιτάσεως διαλέγεσθαι.
 Κἄν πλεονεκτῆσαι βουληθῶμεν, κἄν ἀρπάσαι, κἄν ἄτιπόν
 20 τι πράξαι, εὐθέως τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς νοῦν λαμβάνωμεν,
 καὶ τὸ δικαστήριον ὑπογράφωμεν καὶ παντὸς χαλινοῦ σφου-
 δρότερον καθέξει τὴν ὁρμὴν τὴν ἄτιπον ὁ λογισμὸς οὗτος.
 Καὶ λέγωμεν πρὸς ἄλλους τε αἰεὶ πρὸς ἐαυτούς· ἀνάστα-
 σίς ἐστὶ, καὶ δικαστήριον ἡμᾶς μένει φοβερόν.

25 Κἄν ἴδωμέν τινα γαυρούμενον, καὶ ἐπὶ τοῖς παροῦσιν
 ἀγαθοῖς φλεγμαίνοντα, τὸ αὐτὸ ἐπιλέγωμεν, ἐμφαίνοντες διὰ
 πάντα ἐνιαῦθα μένει κἄν ἕτερον ἀλγοῦντα ἴδωμεν καὶ ἀ-
 ποδυσπειτοῦντα καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὸ αὐτὸ φθεγγώμεθα, δη-
 λοῦντες διὰ τέλος ἔξει τὰ λυπηρά. Κἄν ραθυμοῦντα καὶ δια-
 30 κεχυμένον, τὸ αὐτὸ πάλιν ἐπάδωμεν, δηλοῦντες διὰ ἀνάγκη,

«Τὰ λέγω αὐτά, διὰ νὰ σωθῆτε». Διότι παντοῦ καὶ πάντοτε τοῦτο προσπαθεῖ ν' ἀποδείξη, ὅτι ἦλθε διὰ τὴν σωτηρίαν των. Λέγει δὲ ὅτι ἦλθε καὶ διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ δόξαν εἰς τὸν Πατέρα, ὥστε νὰ μὴ προκαλέσῃ τὴν ὑποψίαν των. Καὶ ὅτι δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ὠμίλησεν ἔτσι, τὸ ἀπεκάλυψε καθαρώτερα μὲ τὰ ἐπόμενα· «Ἐκεῖνος ποὺ ζητεῖ τὸ ἰδικόν του θέλημα, ζητεῖ τὴν ἰδικήν του δόξαν. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ζητεῖ τὴν δόξαν ἐκείνου ποὺ τὸν ἔστειλεν, αὐτὸς εἶναι ἀληθῆς καὶ δὲν ὑπάρχει ψεῦδος εἰς αὐτόν. «Τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου εἶναι τοῦτο, ὁ καθένας ποὺ βλέπει τὸν Υἱόν του καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν, νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»¹². Διατί ἐνθυμίζει τὴν ἀνάστασιν τόσο συχνά; Διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνον διὰ τὰ παρόντα πράγματα καὶ ἂν δὲν ἀπολαύσουν ταῦτα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, νὰ μὴ γίνωνται ἀπροθυμότεροι, ἀλλὰ νὰ ἐλπίζουν εἰς τὰ μέλλοντα καὶ ἂν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν δὲν τιμωροῦνται, νὰ μὴ ἀδιαφοροῦν δι' αὐτό, ἀλλὰ νὰ ἐλπίζουν εἰς ἄλλην ζωὴν.

4. Ἄλλ' ἂν ἐκεῖνοι δὲν ὠφελήθησαν, ἃς προσπαθήσωμεν νὰ ὠφεληθοῦμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας του περὶ ἀναστάσεως. Καὶ ἂν θελήσωμεν νὰ γίνωμεν πλεονέκται ἢ ἄρπαγες ἢ νὰ κάμωμεν κάτι ἄπρεπον, ἃς ἔχωμεν συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν μας τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἃς φανταζώμεθα τὸ δικαστήριον καὶ ἡ σκέψις αὐτὴ θὰ συγκρατήσῃ τὴν ἄπρεπον ὁρμὴν μας καλύτερα ἀπὸ κάθε χαλινάρι. Καὶ ἃς λέγωμεν πάντοτε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους καὶ εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας· θὰ γίνῃ ἀνάστασις καὶ μᾶς περιμένει φοβερὸν δικαστήριον.

Καὶ ἂν ἰδοῦμεν κάποιον νὰ καυχησιολογῆ καὶ νὰ χαίρεται διὰ τὰ παρόντα ἀγαθὰ, ἃς τοῦ ἐπαναλαμβάνωμεν τὸ ἴδιο, ἀποδεικνύοντες εἰς αὐτόν ὅτι ὅλα μένουν ἐδῶ. Καὶ ἂν ἰδοῦμεν ἄλλον νὰ βασανίζεται καὶ νὰ ταλαιπωρῆται, ἃς εἰπούμεν τὸ ἴδιο καὶ εἰς αὐτόν, βεβαιώνοντες αὐτόν ὅτι αἱ λύπαι θὰ τελειώσουν. Καὶ ἂν ἰδοῦμεν ἄλλον νὰ ἀμελῆ καὶ νὰ χαλαρώνῃ, ἃς ἐπαναλάβωμεν τὸ ἴδιο, ἀποδεικνύοντες εἰς αὐ-

τῆς ραθυμίας εὐθύνας διδόναι. Ἰκανὸν τοῦτο τὸ ρῆμα παν-
 τὸς φαρμάκου μᾶλλον τὴν ἡμετέραν θεραπεῦσαι ψυχὴν. Καὶ
 γὰρ ἔστιν ἀνάσταισι καὶ ἀνάσταισι ἐπὶ θύραις, οὐ μακρὰν
 οὐδὲ πόρρω. «Ἔτι γὰρ μικρόν», φησὶ Παῦλος, «ὁ ἐρχό-
 5 μενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ»· καὶ πάλιν, «Πάντας ἡμᾶς φανε-
 ρωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ»· τουτέστι
 καὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἵνα κἀκεῖνοι ἐπὶ πάντων αἰσχύ-
 ρωνται, καὶ οὗτοι πάλιν ἐπὶ πάντων λαμπρότεροι γένωνται.
 Καθάπερ γὰρ οἱ ἐνιαῦθα δικάζοντες καὶ πονηροὺς κολάζου-
 10 σι, καὶ ἀγαθοὺς τιμᾶσι δημοσίᾳ· οὕτω δὴ καὶ ἐκεῖ γίνεται
 ὥστε τοῖς μὲν τὴν αἰσχύνην μείζω, τοῖς δὲ τὴν λαμπρότητα
 γενέσθαι περιφανεστέραν.

Ταῦτα τοίνυν καθ' ἑκάστην ὑπογράφωμεν ἑαυτοῖς τὴν
 ἡμέραν. Ταῦτα ἂν ἀεὶ σιρέφωμεν, οὐδὲν ἡμᾶς τῶν παρόν-
 15 των καὶ ἐπικήρων κατασχεῖν δυνησεται πραγμάτων. «Τὰ
 γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια».
 Συνεχῶς τοίνυν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς φθεγγώμεθα, καὶ πρὸς
 ἀλλήλους. Ἀνάσταισι ἔστι καὶ κρίσις καὶ εὐθύναί τῶν πε-
 πραγμένων. Καὶ ὅσοι νομίζουσιν εἴμαρμένην εἶναι, τοῦτο
 20 λεγέτωσαν, καὶ εὐθέως ἀπαλλαγῆσονται τῆς σηπεδόνης τοῦ
 νοσήματος. Εἰ γὰρ ἀνάσταισι ἔστι καὶ κρίσις, οὐκ ἔστιν
 εἴμαρμένη, κἂν μυρία φιλονεικοῦσι καὶ ἀποπνίγωνται.

Ἀλλὰ γὰρ αἰσχύνομαι Χριστιανούς περὶ ἀνασιάσεως
 διδάσκων. Ὁ γὰρ δεόμενος μαθεῖν δι' ἔστιν ἀνάσταισι
 25 καὶ μὴ σφόδρα πεπεικῶς ἑαυτόν, δι' οὐκ ἀνάγκη καὶ ἀπλῶς
 καὶ ὡς ἔτυχε, τὰ πράγματα φέρεται, οὐκ ἂν εἴη Χριστια-
 νός. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ καὶ δέομαι, πάντων τῶν πονη-
 ρῶν ἑαυτοὺς ἐκκαθάρωμεν καὶ πάντα πράξωμεν, ὥστε συγ-
 γνώμης τυχεῖν καὶ ἀπολογίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

80 Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Καὶ πότε συντέλεια; πότε δὲ ἀνά-

13. Ἐδρ. 10, 37.

14. Β' Κορ. 5, 10.

τόν, ὅτι θὰ δώσῃ λόγον διὰ τὴν ἀμέλειάν του. Αὐτὴ ἡ λέξις εἶναι τὸ καλύτερον φάρμακον διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ψυχὴν μας. Διότι ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ ἀνάστασις πολὺ πλησίον καὶ δὲν εὐρίσκεται μακράν. «Διότι πολὺ ταχέως θὰ ἔλθῃ ὁ ἐρχόμενος καὶ δὲν θὰ βραδύνη»¹³, λέγει ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ ἴδιος πάλιν λέγει· «Ὅλοι ἡμεῖς πρέπει νὰ ἐμφανισθοῦμεν ἐμπρὸς εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ»¹⁴, δηλαδή καὶ κακοὶ καὶ καλοὶ, οἱ μὲν πρῶτοι διὰ νὰ ἐντρέπωνται δι' ὅλα ὅσα ἔκαμαν, οἱ δὲ ἄλλοι διὰ νὰ λαμπρυνθοῦν περισσότερο δι' ὅλα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ οἱ δικασταὶ καὶ τοὺς κακοὺς τιμωροῦν καὶ τοὺς καλοὺς τιμοῦν δημοσίως, ἔτσι γίνονται καὶ ἐκεῖ, ὥστε οἱ μὲν κακοὶ νὰ ἐντρέπωνται περισσότερο, οἱ δὲ καλοὶ περισσότερο νὰ τιμῶνται.

Αὐτὰ λοιπὸν ἄς τὰ ἐνθυμούμεθα κάθε ἡμέραν. Ἄν αὐτὰ σκεπτόμεθα, κανὲν ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα καὶ ρευστὰ πράγματα δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς ἀπορροφήσῃ. «Διότι ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται εἶναι πρόσκαιρα, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ δὲν βλέπονται εἶναι αἰώνια». Αὐτὰ λοιπὸν ἄς τὰ λέγωμεν συχνὰ καὶ εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ κρίσις καὶ εὐθῦναι διὰ τὰς πράξεις μας. Καὶ ὅσα νομίζουν ὅτι ὑπάρχει πεπρωμένον, ἃς λέγουν τοῦτο καὶ ἃς περιμένουν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὸ φθοροποιὸν νόσημα. Διότι, ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνάστασις καὶ κρίσις, δὲν ὑπάρχει πεπρωμένον, ὅσο καὶ ἂν φιλονεικοῦν καὶ φωνάζουν.

Ἄλλ' ὅμως ἐντρέπομαι νὰ διδάσκω τοὺς Χριστιανοὺς περὶ ἀναστάσεως. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθῃ, ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ δὲν ἔχει πείσει ἄρκετὰ τὸν ἑαυτόν του, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ τυχαίως θεωρεῖ τὰ πράγματα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι χριστιανός. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ καὶ ἐκλιπαρῶ, νὰ καθαρῶσιν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ ὅλας τὰς κακὰς πράξεις καὶ ἃς κάμωμεν τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν συγγνώμην καὶ τὴν καλὴν ἀπολογίαν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Ἴσως ὅμως νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς· Πότε θὰ γίνῃ ἡ συν-

σιασις ἔσται; ἰδοὺ πόσος γέγονε χρόνος, καὶ οὐδὲν τοιοῦ-
 τον συνέβη; Ἄλλ' ἔσται, πιστεύσατε. Καὶ γὰρ οἱ πρὸ τοῦ
 κατακλυσοῦ τοιαῦτα ἔλεγον, καὶ κατεγέλων τοῦ Νῶε· ἀλλ'
 ἦλθεν ὁ κατακλυσμός καὶ παρέσυρε τούτους μὲν ἅπαντας
 5 ἀπιστιούνας, ἐκεῖνον δὲ διέσωσε μόνον τὸν πιστεύσαντα.
 Καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Λῶι οὐ προσεδόκων τὴν θεήλαιον πλη-
 γὴν ἐκείνην, ἕως οἱ προησιῆρες ἐκεῖνοι καὶ κεραυνοί, κατενε-
 χθέντες ἅπαντας ἠφάνισαν. Καὶ οὔτε ἐπὶ τούτων, οὔτε ἐπὶ
 τῶν κατὰ τὸν Νῶε ἐγένετο προοίμιον τῶν μελλόντων συμβή-
 10 σεσθαι· ἀλλὰ τρυφώριων, μεθυόντων, ἐμπαροινούντων ἀπάν-
 των, οὔτως ἐκεῖνα γέγονε τὰ ἀφόρητα. Οὔτω καὶ ἡ ἀνά-
 σιασις ἔσται, οὐ μετὰ προοιμίῳ τινῶν, ἀλλ' ἐν μέσῃς ὄν-
 των ἡμῶν εὐημερίαις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος φησὶν· «Ὅ-
 ταν δὲ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐ-
 15 τοῖς ἐφίσταται ὕληθος, ὥσπερ ἡ ὠδὴν τῆ ἐν γαστρὶ ἐχού-
 σῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῃσι». Τοῦτο δὲ οὔτως ὠκονόμησεν ὁ
 Θεός, ἵνα διὰ παρὸς ὄμεν ἐναγώνιοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀ-
 σφαλείᾳ μὴ θαρρῶμεν.

Τί λέγεις; οὐ προσδοκᾷς τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι καὶ
 20 κρίσιν; δαίμονες ὁμολογοῦσι ταῦτα, καὶ οὐ οὐχ ὁμολογεῖς;
 «Ἡλθες» γάρ, φησὶν, «ὣδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς». Ὅ-
 οἱ δὲ βάσανον ἔσεσθαι λέγοντες, καὶ κρίσιν ἴσασι, καὶ εὐ-
 δύνας, καὶ τιμωρίας. Μὴ τοίνυν παροξύνωμεν τὸν Θεὸν
 πρὸς τὸ φαῦλα τολμᾶν καὶ ἀπιστιούντες τῷ τῆς ἀνασιάσεως
 25 λόγῳ. Ὡσπερ γάρ ἐν τοῖς ἄλλοις ἤρξεν ἡμῶν ὁ Χριστός,
 οὔτω καὶ ἐν τούτῳ. Καὶ γὰρ πρωτότοκος διὰ τοῦτο λέγεται
 ἐκ τῶν νεκρῶν.

Εἰ δὲ μὴ ἀνάστασις ἦν, πῶς ἔμελλε πρωτότοκος ἔσε-

15. Α' Θεσσ. 5, 3.

16. Ματθ. 8, 29.

16α. Κολ. 1, 18.

τέλεια καὶ ἡ ἀνάστασις. Ἰδέε, πόσος χρόνος ἐπέρασε καὶ δὲν συνέβη κάτι παρόμοιον; Ἀλλά, πιστεύσατέ με, θὰ γίνη. Διότι καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔζησαν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τὰ ἴδια ἔλεγαν καὶ περιγελοῦσαν τὸν Νῶε. Ἀλλ' ἦλθεν ὁ κατακλυσμός καὶ παρέσυρεν ὅλους ἐκείνους ποὺ δὲν ἐπίστευαν καὶ διέσωσε μόνον ἐκεῖνον ποὺ ἐπίστευε. Καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λῶτ δὲν ἐπερίμεναν τὴν πληγὴν ἐκείνην, ποὺ ἐστάλη ἀπὸ τὸν Θεόν, μέχρις ὅτου τὸ πῦρ καὶ οἱ κεραυνοὶ ποὺ ἔπεσαν τοὺς ἐξηφάνισαν ὅλους.

Καὶ οὔτε οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λῶτ, οὔτε τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε ὑπῆρξε προμήνυμα τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν. Ἀλλ' ἐνῶ ὅλοι εἶχαν ἐπιδοθῆ εἰς τὴν τρυφήν καὶ εἰς τὴν μέθην καὶ ἐνῶ ὅλοι ἐγλεντοκόπουν, ἐπῆλθαν ὅλα τὰ ἀφόρητα ἐκεῖνα κακά. Ἔτσι θὰ γίνη καὶ ἡ ἀνάστασις, χωρὶς προμήνυμα, ἀλλὰ εἰς τὸ μέσον τῆς εὐημερίας μας. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὅταν λέγουν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε ἔρχεται ἐπάνω των αἰφνιδία καταστροφή, ὅπως ὁ πόνος εἰς τὴν ἔγκυον καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ ξεφύγουν»¹⁵. Ἔτσι τὰ ἐτακτοποίησεν ὁ Θεός, διὰ νὰ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀσφάλειάν μας.

Τί λέγεις; Δὲν περιμένεις ὅτι θὰ γίνη ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ κρίσις; Αὐτὰ ποὺ παραδέχονται οἱ δαίμονες, αὐτὰ δὲν ὁμολογεῖς καὶ ἐσύ; Διότι οἱ δαίμονες εἶχαν εἰπεῖ εἰς τὸν Χριστόν· «Ἦλθες ἐδῶ προῶρως, διὰ νὰ μᾶς βασανίσῃς;»¹⁶. Αὐτοὶ δὲ ποὺ ὁμιλοῦν διὰ μελλοντικούς βασανισμούς, αὐτοὶ γνωρίζουν ὅτι θὰ ὑπάρχη κρίσις καὶ θὰ ζητηθοῦν εὐθύνη καὶ θὰ ἐπιβληθοῦν τιμωρίαι. Ἄς μὴ ἐξοργίζωμεν λοιπὸν τὸν Θεὸν τολμῶντες νὰ κάμνωμεν φαῦλα ἔργα καὶ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς ἀναστάσεως. Διότι, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα τὸν Χριστὸν ἔχομεν ὡς ἀρχήν, ἔτσι καὶ εἰς τοῦτο. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ὀνομάζεται πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν^{16α}.

Ἐὰν ὅμως δὲν ὑπῆρχεν ἀνάστασις, πῶς θὰ ἦτο πρωτό-

σθαι, μηδενὸς αὐτῶ τῶν νεκρῶν ἐπομένον; Εἰ μὴ ἀνάστασις ἦν, ποῦ τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον σωθήσεται, ἰσοσύτων μὲν πονηρῶν εὐημερούντων, ἰσοσύτων δὲ ἀγαθῶν θλιβομένων, καὶ ἐν τῇ θλίψει τὸν βίον καταλύοντων; Ποῦ γὰρ τὰ κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀπολήφεται τούτων, εἴ γε ἀνάστασις μὴ ἔστιν; Οὐδεὶς τῶν ὀρθῶς βεβιωκότων τῇ ἀνασιάσει διαπιστεῖ, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην εὐχονται τὴν ἡμέραν, τὴν ρῆσιν ἐκείνην τὴν ἁγίαν λέγοντες· «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Τίνες οὖν εἰσὶν οἱ τῇ ἀνασιάσει διαπιστοιῦντες; Οἱ βεβήλους ἔχοντες τὰς
 10 ὁδοὺς καὶ ἀκάθαρτον τὸν βίον, καθάπερ ὁ Προφήτης φησὶ· «Βεβηλοῦνται αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· ἀνταναιροεῖται τὰ κρίματά σου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ». Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον βίον ἔχειν καθαρὸν, ἀνασιάσει διαπιστοιῦντα· ὡς οἱ γε μηδὲν συνειδότες ἑαυτοῖς, πονηρὸν, καὶ λέ-
 15 γουσι, καὶ βούλονται, καὶ πιστεύουσιν ὥστε τὴν ἀνταπόδοσιν λαβεῖν.

Μὴ τοίνυν αὐτὸν παροξύνωμεν, ἀλλ' ἀκούωμεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι «Φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη· ἵνα διὰ τοῦ φόβου γενώμεθα θελ-
 20 τίους, καὶ τῆς ἀπωλείας ταύτης ἀπαλλαγέντες, καταξιωθῶμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἥς γένοιτο πάντας ἡμῶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ προσκνητῷ καὶ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι,
 25 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

166. Ματθ. 6, 10.

17. Ψαλμ. 9, 26.

18. Ματθ. 10, 28.

τοκος, ἀφοῦ δὲν θὰ τὸν ἠκολούθει κανεὶς ἀπὸ τοὺς νεκρούς; Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἀνάστασις, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ὑπηρετεῖτο ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον εὐημεροῦν τόσοι πονηροὶ καὶ θλίβονται τόσοι ἀγαθοὶ καὶ μάλιστα καταστρέφουν τὴν ζωὴν των μὲ τὴν λύπην; Διότι, πῶς θὰ ἀμειφθῇ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξίαν του, ἐὰν δὲν ὑπάρχη ἀνάστασις; Κανεὶς ἀπὸ ὅσους ζοῦν ὀρθὴν ζωὴν δὲν δυσπιστεῖ διὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ προσεύχονται κάθε ἡμέραν λέγοντες ἐκείνην τὴν ἀγίαν λέξιν· «Ἄς ἔλθῃ ἡ βασιλεία σου»¹⁶. Ποῖοι λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν εἰς τὴν ἀνάστασιν; Ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολουθοῦν μολυσμένας ὁδοὺς καὶ ἀκάθαρτον βίον, ὅπως λέγει ὁ Προφήτης· «Μολυσμέναι εἶναι αἱ ὁδοὶ του εἰς κάθε ἐποχὴν. Ἐὰν ἀνταναιρέσης τὰς κρίσεις σου ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του»¹⁷. Διότι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ ἔχει βίον καθαρὸν καὶ δὲν πιστεύει εἰς τὴν ἀνάστασιν, ὅπως καὶ ὅσοι ἔχουν συνείδησιν, ὅτι δὲν εἶναι πονηροὶ καὶ λέγουν καὶ θέλουν καὶ πιστεύουν ὅτι θὰ λάβουν τὴν ἀμοιβὴν των.

Ἄς μὴ ἐξοργίσωμεν λοιπὸν αὐτόν, ἀλλ' ἄς τὸν ἀκούωμεν ὅταν λέγῃ «Νὰ φοβηθῆτε ἐκεῖνον ποὺ ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα νὰ καθῆ εἰς τὴν γέενναν»¹⁸, διὰ νὰ γίνωμεν καλύτεροι μὲ τὸν φόβον καὶ ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν καταστροφὴν, γίνωμεν ἄξιοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ταύτην εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ σὺν τῷ προσκυνητῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΣΤ΄

Ἰω. 6, 41 - 52

«Ἐγόγγυζον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄριος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· καὶ ἔλεγον·
5 Οὐχ οὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, οὗ ἡμεῖς οἶδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι;».

1. «Ἦν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν», γράφων Φιλιπησίοις ὁ Παῦλος περὶ τινων ἔλε-
10 γεν. «Οἱ δὲ καὶ Ἰουδαῖοι τοιοῦτοι, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν, δῆλον δὲ καὶ ἀφ' ὧν τῷ Χριστῷ προσελθόντες διελέγοντο. Ὅτι μὲν γὰρ ἄριον ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ τὴν γαστέρα ἐνέπλησε καὶ προφήτην ἔλεγον εἶναι καὶ βασιλέα ποιῆσαι ἐζήτουν· διὲ δὲ αὐτοῦς ἐδίδασκε περὶ τῆς πνευματι-
15 κῆς τροφῆς, περὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅτι ἀπήγαγεν αὐτοῦς τῶν αἰσθητῶν, διὲ περὶ ἀνασιάσεως διελέγειο, καὶ ὑψηλοτέραν ἐποίει τὴν γνώμην· διὲ μάλιστα θαυμάζειν αὐτὸν ἐχρῆν, τότε γογγύζουσι καὶ ἀποπηδῶσι.

Καὶ μὴν, εἰ οὐτός ἐστιν ὁ προφήτης, καθὼς ἔφθησαν
20 εἰπόντες· «Οὐτός ἐστι περὶ οὗ φησὶν ὁ Μωϋσῆς, ὅτι Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε»· ἐχρῆν αὐτοῦς τούτου ἀκούειν λέγοντος, ὅτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα». Ἀλλὰ οὐκ ἤκουον, ἀλλ' ἐγόγγυζον. Ἐτι γὰρ αὐτὸν ἠδοῦντο διὰ τὸ
25 νεαρὸν εἶναι τὸ τῶν ἄριων σημεῖον. Διὰ τοῦτο φανερωῶς μὲν οὐκ ἀνιέλεγον τῷ δὲ γογγύζειν ἐνέφαινον ὡς ἠγανάκτιον, διὲ μὴ ἔδωκεν αὐτοῖς τράπεζαν ἥνπερ ἐβούλοντο. Καὶ γογγύζοντες ἔλεγον· «Οὐκ ἔστιν οὐτός ὁ υἱὸς Ἰωσήφ;».

1. Ἰω. 6, 41 - 42.

2. Φιλ. 3, 19.

3. Δευτ. 18, 15.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΣΤ΄

΄Ιω. 6, 41 - 52

«Ἐγόγγυζον τότε οἱ Ἰουδαῖοι ἐναντίον του, διότι εἶπεν· Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος πού κατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλεγον· Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ὁ Υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ ὁποίου τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα ἡμεῖς γνωρίζομεν; Πῶς λοιπὸν λέγει ὅτι ἔχει κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν»¹.

1. «Ὁ Θεὸς των εἶναι ἡ κοιλία καὶ καυχῶνται διὰ τὴν καταισχύνην των»², ἔλεγεν ὁ Παῦλος διὰ μερικὸς εἰς τὴν πρὸς Φιλιπησίους ἐπιστολήν. Καὶ εἶναι φανερόν καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα ἔλεγον εἰς τὸν Χριστόν, ὅταν τὸν ἐπλησίασαν, ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ὅμοιοι μὲ αὐτούς. Διότι, ὅταν μὲν ὁ Χριστὸς τοὺς ἔδωσεν ἄρτον καὶ τοὺς ἐγένεσε τὴν κοιλίαν καὶ προφήτην τὸν ὠνόμαζαν καὶ ἐζήτησαν νὰ τὸν κάμουν βασιλέα. Ὅταν ὅμως τοὺς ἐδίδασκε περὶ τῆς πνευματικῆς τροφῆς, περὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅταν τοὺς ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ὅταν ὠμίλει περὶ ἀναστάσεως καὶ ἔφερε τὸ πνεῦμα των εἰς τὰ ὑψηλότερα καὶ ὅταν ἔπρεπε νὰ τὸν θαυμάζουν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην φοράν, τότε γογγύζον καὶ ἀποχωροῦν.

Καὶ ὅμως, ἂν αὐτὸς ἦτο ὁ Προφήτης, καθὼς μόλις εἶχαν ὁμολογήσει, «Διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, διὰ τὸν ὁποῖον λέγει ὁ Μωϋσῆς, ὅτι ὁ Κύριος ὁ Θεὸς θὰ ἀναδείξῃ Προφήτην πρὸς χάριν σας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας, ὡσὰν ἐμέ. Εἰς αὐτὸ νὰ ὑπακούσετε»³, ἔπρεπεν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν, ὅταν ἔλεγεν· «Ἔχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Καὶ ὄχι μόνον δὲν ὑπήκουαν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐγόγγυζαν. Διότι ἐσέβοντο αὐτόν ἀκόμη, ἔνεκα τοῦ ὅτι ἦτο νωπὸν τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων. Δι' αὐτὸ δὲν ἐπρόβαλλαν ἀντιρρήσεις φανερά, ἀλλὰ μὲ τὸν γογγυσμὸν των ἐδείκνυαν ὅτι ἠγανάκτουν, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἔδωσε τὴν τροφήν πού ἠθελαν. Καὶ ἔλεγον γογγύζοντες· «Αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ;».

Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐδὲ τὴν θαυμασιὴν αὐτοῦ καὶ παρά-
 δοξον οὐδέπω ἤδεισαν γέννησιν. Διὰ τοῦτο γοῦν υἱὸν Ἰω-
 σήφ ἔτι λέγουσιν αὐτόν. Καὶ οὐκ ἐπιτιμᾷ, οὐδὲ λέγει αὐ-
 τοῖς· Οὐκ εἰμὶ υἱὸς Ἰωσήφ· οὐχ ὅτι υἱὸς Ἰωσήφ ἦν, ἀλλ'
 5 ἐπειδὴ οὐδέπω ἠδύνατο τὸν θαυμασιὸν ἐκεῖνον ἀκοῦσαι τό-
 κον. Εἰ δὲ τὸν κατὰ σάρκα οὐκ ἠδύνατο σαφῶς ἀκοῦσαι,
 πολλῶ μᾶλλον τὸν ἄρρητον τὸν ἄνω. Εἰ τὸ ταπεινὸν οὐκ
 ἀπεκάλυψε, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνα οὐκ ἂν ἐνεχείρησε. Καίτοι
 τοῦτο αὐτοὺς σφόδρα ἐσκανδάλιζε, τὸ ἐξ εὐτελοῦς εἶναι πα-
 10 τρός, καὶ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπεκάλυψεν, ἵνα μὴ,
 ἕτερον σκάνδαλον ἀναιρῶν, ἕτερον ποιήσῃ.

Τί οὖν αὐτός, γογγυζόντων αὐτῶν, ἀποκρίνεται; «Οὐ-
 δεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας
 με ἐλκύσῃ αὐτόν». Τοῦτο ἐπιπηδῶσι Μανιχαῖοι λέγοντες,
 15 ὅτι οὐδὲν ἐφ' ἡμῖν κεῖται ὅπερ μάλιστα βεβαιοῖ κυρίους
 ὄντας τῆς γνώμης. Εἰ γάρ τις ἔρχεται πρὸς αὐτόν, φησί,
 τί δεῖ τῆς ἑλξεως; Ὁ καὶ αὐτὸ οὐ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ
 μᾶλλον ἐμφαίνει ἡμᾶς βοηθείας δεομένοις, ὅτι δείκνυσιν
 ἐνταῦθα, οὐ τὸν τυχόντα ἐρχόμενον, ἀλλὰ τὸν πολλῆς ἀπο-
 20 λαύοντα συμμαχίας.

Εἴτα δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἔλκει. Ἴνα γὰρ
 μὴ πάλιν αἰσθητὸν τι περὶ τὸν Θεὸν ὑποπιεύσωσιν, ἐπήγα-
 γεν· «Οὐχ ὅτι τὸν Θεὸν τις ἐώρακε», εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ
 τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα». Πῶς οὖν ἔλκει; φη-
 25 σί. Τοῦτο ὁ προφήτης ἄνωθεν ἔδειξε, προαναφωνῶν καὶ
 λέγων· «Ἔσονται πάντες διδασκοὶ Θεοῦ». Εἶδες τῆς πί-

Ἐξ αὐτοῦ εἶναι φανερόν, ὅτι ἀκόμη δὲν εἶχαν μάθει τίποτε διὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ παράδοξον γέννησίν του. Δι' αὐτὸ τὸν θεωροῦν ἀκόμη υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ δὲν τοὺς ἐπιτιμᾷ οὔτε τοὺς λέγει· Δὲν εἶμαι υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, ὅχι διότι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ διότι δὲν ἠμπόρεσαν ποτὲ ν' ἀκούσουν κάτι διὰ τὸν ἀξιοθαύμαστον ἐκεῖνον τοκετόν. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ξεύρουν σαφῶς διὰ τὴν κατὰ σάρκα γέννησίν του πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ξεύρουν τὴν ἄνωθεν μυστικὴν γέννησίν του. Ἐὰν αὐτὸ πού ἦτο ἀσήμαντον δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀποκαλύψῃ, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν θὰ τοὺς ὠμίλει περὶ ἐκείνων. Καὶ ὅμως τοὺς Ἰουδαίους τοῦτο ἐσκανδάλιζε πολὺ, τὸ ὅτι δηλαδὴ οὗτος εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ ἄσημον καὶ τυχαῖον πατέρα. Ἀλλὰ δὲν τοὺς τὸ ἀπεκάλυψε, διὰ νὰ μὴ δημιουργήσῃ ἄλλο σκάνδαλον μὲ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ πρώτου.

Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν εἰς αὐτοὺς πού ἐγόγγυζαν; «Κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, ἐὰν ὁ Πατὴρ πού μὲ ἔστειλε δὲν τὸν ἐλκύσῃ». Ἐπ' αὐτοῦ στηρίζονται οἱ Μανιχαῖοι καὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν τίποτε ἀπὸ μόνοι μας, πρᾶγμα πού ἐπιβεβαιώνει μάλιστα, ὅτι ἡ θέλησίς μας εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν μας. Διότι, ἐὰν κάποιος πηγαίνη εἰς ἐκεῖνον μὲ τὴν θέλησίν του, διατί πρέπει νὰ ἐλκυσθῆ; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν ἀναιρεῖ τὴν γνώμην μας, ἀλλὰ μᾶλλον φανερώνει, ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην βοηθείας, διότι ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ ὁποιοῦδήποτε τυχόντος ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ ἐκείνου πού ἀπολαύει μεγάλης βοηθείας.

Ἐπειτα δεικνύει καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐλκύει. Καὶ διὰ νὰ μὴ σκεφθῆ κανεῖς κάτι τὸ αἰσθητὸν διὰ τὸν Θεόν, προσέθεσεν· «Ὅχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεῖς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος πού εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐκεῖνος ἔχει ἰδεῖ τὸν Πατέρα». Μὲ ποῖον τρόπον λοιπὸν λέγει, ὅτι ἐλκύει; Αὐτὸ τὸ ἔδειξε προηγουμένως ὁ Προφήτης, ὁ ὁποῖος προανήγγειλε καὶ εἶπε· «Θὰ διδαχθοῦν ὅλοι ἀπὸ τὸν Θεόν».

σιεως τὸ ἀξίωμα; Καὶ πῶς οὐ παρὰ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ προεῖπεν διὰ μέλλουσι μανθάνειν; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὸν λόγον ποιῶν ἀξιόπιστον, ἐπὶ τοὺς προφήτας αὐτοὺς παρέπεμψεν. Καὶ εἰ εἴρηται, φη-
 5 σὶν, διὰ Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, πῶς τινες οὐ πιστεύουσιν; Ὅτι τὸ εἰρημένον περὶ τῶν πλειόνων εἰρημένον ἐστίν. Ἄλλως δὲ καὶ χωρὶς τούτου, οὐχ ἁπλῶς πάντας τὸ προφητικόν, ἀλλὰ πάντας δηλοῖ τοὺς βουλομένους. Διδάσκαλος γὰρ προκάθηται πᾶσιν ἕτοιμος ὢν τὰ αὐτοῦ πα-
 10 ρασχεῖν, εἰς πάντας ἐκχέων τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυτοῦ.

Καὶ ἐγὼ ἀνασιτήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Οὐ μικρὸν ἐνταῦθα τοῦ Υἱοῦ τὸ ἀξίωμα, εἴ γε ὁ Πατήρ προσάγει, καὶ οὗτος ἀνίστησιν· οὐχὶ διαιρούμενος πρὸς τὸν Πατέρα τὰ ἔργα· πῶς γάρ; ἀλλὰ δεικνὺς τὸ ἰσοτιμον τῆς δυνάμεως. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖ λέγων· «Καὶ ὁ πέμπας με Πατήρ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ»· εἶτα ἵνα τινὲς μὴ φωνὴν περιεργάζωνται παρέπεμψεν αὐτοὺς ταῖς Γραφαῖς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, μὴ τὸ αὐτὸ ὑποπιεύσωσι παραπέμπει αὐτοὺς τοῖς προφήταις, τούτους συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω σιτρέφων, δεικνὺς
 15 ἐναντιὸν οὐκ ἐναντίον ὄντα τῷ Πατρί.

Τί δὲ οἱ πρὸ τούτου; φησὶν· οὐχὶ διδακτοὶ ἦσαν ἄρα Θεοῦ; τί οὖν ἐνταῦθα τὸ ἐξαιρετικόν; Ὅτι τότε μὲν δι' ἀνθρώπων ἐμάνθανεν τὰ τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου.
 25 Εἶτα ἐπάγει· «Οὐχὶ διὰ τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ»· οὐ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον ἐνταῦθα τοῦτο λέγων, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς οὐσίας. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἔλεγε, πάντες παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐομέν· ποῦ οὖν τὸ ἐξαι-

Είδες τὴν ἀξίαν τῆς πίστεως; Καὶ πῶς ὁ Προφήτης προεῖπεν ὅτι θὰ διδαχθοῦν ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε ἀπὸ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν; Διὰ νὰ κάμῃ λοιπὸν τὸν λόγον τοῦ ἀξιόπιστον, τοὺς παραπέμπει εἰς τοὺς Προφήτας. Καὶ ἐφ' ὅσον ἔχει λεχθῆ, ὅτι, «Θὰ διδαχθοῦν ὅλοι ἀπὸ τὸν Θεόν, διατί μερικοὶ δὲν θὰ πιστεύσουν; Διότι τὰ λόγια αὐτὰ ἐλέχθησαν διὰ τοὺς περισσοτέρους. Καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἄλλωστε, ἡ προφητεία δὲν σημαίνει ὅλους γενικῶς, ἀλλὰ ὅλους ἐκείνους πού θέλουν. Διότι ἔχει δοθῆ διδάσκαλος ὅλων, ἔτοιμος νὰ παραχωρήσῃ ὅλα τὰ ἰδικά του καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς ὅλους τὴν διδασκαλίαν του.

«Καὶ ἐγὼ θὰ ἀναστήσω αὐτὸν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν». Δὲν εἶναι μικρὰ εἰς τὸ παρὸν χωρίον, ἡ ἀξία τοῦ Υἱοῦ, ἐὰν ὁ Πατὴρ ἐλκύῃ καὶ αὐτὸς ἀνασταίνη χωρὶς νὰ μοιράζεται τὰ ἔργα μὲ τὸν Πατέρα — διότι πῶς εἶναι δυνατόν; — ἀλλὰ δεικνύων τὴν ἰσοτιμίαν τῆς δυνάμεως. Ὅπως ἀκριβῶς εἶχεν εἰπεῖ προηγουμένως, «Καὶ ὁ Πατὴρ ὁ ὁποῖος μὲ ἔστειλε, δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ», καὶ ἔπειτα παρέπεμψε μερικοὺς εἰς τὰς Γραφάς, διὰ νὰ μὴ τοὺς προκαλῆ τὴν περιέργειαν ὁ λόγος του, ἔτσι καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν τοὺς παραπέμπει εἰς τοὺς Προφήτας διὰ νὰ μὴ σχηματίσουν τὴν ἰδίαν ὑπόψιν, ἀναφέρων αὐτοὺς συνεχῶς καὶ ἀποδεικνύων ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν Πατέρα.

Ἄλλὰ, θὰ ἐρωτήσης, ἐκείνοι πού ὑπῆρξαν πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστόν, δὲν εἶχαν ἄραγε διδαχθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν; Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ ἐξαιρετικὸν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν; Τὸ ἐξαιρετικὸν εἶναι ὅτι τότε μὲν ἐδιδάσκοντο περὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ἀνθρώπους, τώρα ὅμως διδάσκονται ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ προσθέτει ἐν συνεχείᾳ· «Ὅχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεὶς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος πού εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν», καὶ ὁμιλεῖ ἐδῶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τῆς αἰτίας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸν τρόπον τῆς οὐσίας. Διότι, ἐὰν ἔλεγεν, ὅλοι εἴμεθα ἀπὸ τὸν Θεόν πού εἶναι ἡ ἐξαίρεσις καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ

ρειον τοῦ Υἱοῦ καὶ κεχωρισμένον; Τίνος δὲ ἔνεκεν τρανότερον αὐτὸ οὐ τέθεικε, φησί; Διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν.

Εἰ γὰρ εἰπόντιος, «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», οὕτως ἐσκανδαλλοῦσαν· τί οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ καὶ τοῦτο προσέθη-
 5 κεν; Ἄριον δὲ ζωῆς ἑαυτὸν καλεῖ, διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν συγκροτεῖ καὶ ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν «Ὅς ἂν φάγη ἐκ τοῦ ἄριου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα». Ἄριον δὲ ἦτοι τὰ δόγματα λέγει ἐνιαῦθα τὰ σωτήρια, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτόν, ἣ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ. Ἀμφότερα
 10 γὰρ νευροῖ τὴν ψυχὴν. Καίτοι γε ἄλλαχοῦ εἰπόντιος· «Ἐάν τις μου τὸν λόγον ἀκούσῃ, οὐ μὴ γεύσεται θανάτου», καὶ ἐσκανδαλλοῦσαν· ἐνιαῦθα δὲ οὐδὲν τι τοιοῦτον ἔπαθον, τάχα διὰ τὸ ἔτι δυσωπεῖσθαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν γεγενημένων ἄριων.

2. Ὅρα δὲ καὶ πόθεν ποιεῖται τὴν πρὸς τὸ μάννα
 15 διαφοράν. Ἀπὸ τοῦ οἶον τὸ τέλος ἀκοῦσαι ἑκατέρας τῆς τροφῆς. Δεικνὺς γάρ, διὰ οὐ ξένην τινα ἑκείνη παρεῖχε τὴν χρείαν, ἐπήγαγεν· «Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα καὶ ἀπέθανον». Εἶτα κατασκευάζει τὸ μάλιστα πεῖθον αὐτούς, διὰ πολλῶν τῶν πατέρων αὐτῶν μειζόνων αὐτοὶ
 20 ἠξίωται, τοὺς περὶ Μωϋσέα αἰνιτιόμενος θανμασιοὺς ἄνδρας ἐκείνους. Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἀπέθανον οἱ τὸ μάννα φαγόντες, ἐπήγαγεν· «Ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἄριου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα». Καὶ τό· «Ἐν τῇ ἐρήμῳ» δὲ οὐχ ἀπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' αἰνιτιόμενος διὰ οὐδὲ ἐξειτάθη
 25 ἐπὶ χρόνον πολύν, οὐδὲ συνεισηλθεν εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν.

Οὗτος δὲ ὁ ἄριος οὐ τοιοῦτος. «Καὶ ὁ ἄριος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς». Εἰκότως ζητήσκειν ἂν τις ἐνιαῦθα διαπο-
 30 ρῶν, ποῖος τῶν λόγων τούτων καιρὸς ἦν, οἰκοδομούντων

Υίου; Ἄλλά, θὰ ἐρωτήσης, διατί δὲν ἐξεφράσθη σαφέστερα; Λόγω τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν του.

Διότι, ἐὰν τόσον πολὺ εἶχαν σκανδαλισθῆ, ὅταν τοὺς εἶπεν· «Ἐχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν», τί θὰ ἐπάθαιναν, ἐὰν προσέθετε καὶ αὐτό; Καὶ ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του ἄρτον ζωῆς, διότι παρέχει εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν παροῦσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπρόσθεσεν· «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ φάγη ἀπὸ τὸν ἄρτον αὐτόν, θὰ ζήσῃ αἰωνίως». Καὶ ἄρτον ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν καὶ τὴν πίστιν εἰς αὐτόν ἢ εἰς τὸ σῶμα του. Διότι καὶ τὰ δύο ἐνδυναμώνουν τὴν ψυχὴν. Καὶ ὅμως, ὅταν εἰς ἄλλην περίπτωσιν εἶχεν εἰπεῖ· «Ἐὰν δεχθῆ κανεὶς τοὺς λόγους μου, δὲν θὰ γευθῆ ποτὲ τὸν θάνατον»^{3α}, οἱ Ἰουδαῖοι ἐσκανδαλίσθησαν. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἔπαθαν κάτι παρόμοιον, ἴσως διότι τὸν ἐσέβοντο ἀπὸ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων.

2. Παρατήρησε καὶ πῶς διαφοροποιεῖ τὸ μάννα ἀπὸ τὸν ἄρτον, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς κάθε μιᾶς τροφῆς. Διότι, ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ μάννα δὲν προσέφερε κάτι τὸ νέον, προσέθεσεν· «Οἱ πατέρες σας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον καὶ ὅμως ἀπέθαναν». Ἐπειτα διὰ νὰ τοὺς πείσῃ, τοὺς προβάλλει τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι αὐτοὶ ἔχουν ἀξιωθῆ πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς πατέρας των, ὑπαινισσόμενος τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς ἀξιοθαυμάστους ἐκείνους ἄνδρας. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι ἀπέθαναν ἐκεῖνοι ποὺ ἔφαγαν τὸ μάννα, προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει ἀπὸ αὐτόν τὸν ἄρτον, θὰ ζήσῃ αἰωνίως». Καὶ τὰς λέξεις «Εἰς τὴν ἔρημον», δὲν τὰς ἔβαλε τυχαῖα εἰς τὸν λόγον του, ἀλλ' ὑπαινισσόμενος ὅτι ἐκεῖνο δὲν διήρκεσε πολὺ, οὔτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

Αὐτὸς ὅμως ὁ ἄρτος δὲν εἶναι τέτοιος. «Καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ δώσω, εἶναι ἡ σὰρξ μου, τὴν ὁποίαν θὰ δώσω ὑπὲρ τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου». Εὐλόγως ἡμπορεῖ κάποιος ποὺ ἀμφιβάλλει, νὰ ἐρωτήσῃ, ποία εὐκαιρία ἐδόθη εἰς τὸν Χριστὸν διὰ νὰ εἰπῆ αὐτὰ τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον δὲν

μὲν οὐδὲν οὐδὲ χρησιμεύοντων, μᾶλλον δὲ τοῖς οἰκοδομη-
θεῖσι καὶ λυμαινομένων. «Ἐκ τούτου», φησί, «πολλοὶ τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὄπισθον, λέγοντες· «Σκληρός
ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;». Ἐνῆν
5 γὰρ ταῦτα μόνοις παραδοθῆναι τοῖς μαθηταῖς, καθάπερ ὁ
Ματθαῖος ἔλεγεν, ὅτι «Ἰδίᾳ διελέγετο αὐτοῖς».

Τί ποτε οὖν πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; «Οὐ καὶ νῦν τῶν
τοιούτων ρημάτων πολὺ καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ ἀναγκαῖον.
Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέκειντο τροφήν αἰτοῦντες μὲν, ἀλλὰ τὴν
10 σωματικὴν, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν προγόνων παρασχεθείσης ἀνα-
μιμνήσκοντες αὐτὸν τροφῆς, τὸ μάννα μέγα ἔλεγον, δει-
κνὺς ὅτι πάντα ἐκεῖνα τύπος ἦν καὶ σκιά, ἡ δὲ πραγμάτων
ἀλήθεια ἡ παρούσα ἐστὶ, μέμνηται τροφῆς πνευματικῆς.
Ἄλλ' ἔδει, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον ἐν
15 τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα· ἐγὼ δὲ ἄριον παρέσχον ὑμῖν. Ἀλλὰ
πολὺ τὸ μέσον ἦν. Ἐδόκει γὰρ τοῦτο καὶ ἔλαττον ἐκείνου,
τῷ ἐκεῖνο μὲν ἄνωθεν φέρεσθαι, τοῦτο δὲ κάτω γεγενῆ-
σθαι τὸ θαῦμα τῶν ἄριων. Ἐπεὶ οὖν ἐζήτησαν ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ φερομένην τροφήν, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἔλεγεν, «Ἐκ
20 τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα».

Εἰ δὲ ἐξειάζοι τις, τί δήποτε καὶ τὸν περὶ μυστηρίων
ἐνέβαλε λόγον; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν πρὸς αὐτόν, ὅτι καὶ τού-
των σφόδρα τῶν λόγων ὁ καιρὸς ἦν. Τὸ γὰρ ἀσαφὲς τῶν
εἰρημένων ἀεὶ τὸν ἀκροατὴν διανίστησι καὶ προσεκτικώ-
25 τερον ἐργάζεται. Οὐ τοίνυν σκανδαλίζεσθαι ἔδει, ἀλλ' ἐ-
ρωτιᾶν μᾶλλον καὶ πυνθάνεσθαι. Νῦν δὲ ἀναχωροῦσιν. Εἰ
γὰρ προφήτην αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ἐχρῆν πιστεῦσαι τοῖς
λεγομένοις. Ὡστε τῆς ἐκείνων ἀνοίας τὸ σκάνδαλον ἦν,
οὐ τῆς ἀπορίας τῶν λεγομένων. Σὺ δὲ ὄρα πῶς κατὰ μι-
30 κρὸν τοὺς μαθητὰς συνέδησεν ἑαυτῷ· οὗτοι γὰρ εἶσι οἱ

εἶναι ἐποικοδομητικὰ καὶ δὲν χρησιμεύουν εἰς τίποτε, ἀλλὰ καὶ βλάπτουν ὅσα ἦσαν ἐποικοδομητικά; Καὶ λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του ἔφυγαν λέγοντες· «Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος αὐτός, ποῖος ἡμπορεῖ νὰ τὸν ἀκούη;». Διότι αὐτὰ ἔπρεπε ν' ἀνακοινωθοῦν μόνον εἰς τοὺς μαθητὰς του, ἀφοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ματθαῖος, «Τὰ ἐξήγει ὅλα ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς μαθητὰς του»⁴.

Τί ἔχομεν ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τοῦτο; Ὅτι καὶ σήμερα πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι καὶ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπέμεναν νὰ ζητοῦν τροφήν καὶ εἶχαν ὑπενθυμίσει εἰς αὐτὸν τὴν τροφήν ποὺ εἶχε δοθῆ τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων των καὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι τὸ μάννα ἦτο μεγάλο θαῦμα, ἐνθυμεῖται ὁ Χριστὸν τὴν πνευματικὴν τροφήν, διὰ νὰ τοὺς δείξη, ὅτι ὅλα ἐκεῖνα ἦσαν τύπος καὶ σκιὰ καὶ ὅτι ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια ἦτο ἡ παροῦσα. Καὶ θὰ ἐρωτήσης· Ἐπρεπε νὰ εἰπῆ, ὅτι οἱ πατέρες σας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον, ἐνῶ ἐγὼ σᾶς ἔδωσα ἄρτον; Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις ἦτο πολὺ μεγάλη. Διότι τὸ θαῦμα τοῦτο ἐφαίνετο μικρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο, διὸ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἐνῶ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἐπειδὴ ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν τροφήν ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανόν, δι' αὐτὸ ἔλεγε συνεχῶς· «Ἀπὸ τὸν οὐρανὸν κατέβηκα».

Ἐὰν κανεῖς ὅμως ἐρωτήση, διατί ὠμίλησε περὶ μυστηρίων; θὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος δι' αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι ἡ ἀσάφεια τῶν λόγων πάντοτε ἐρεθίζει τὸν ἀκροατὴν καὶ τὸν καθιστᾷ προσεκτικώτερον. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ σκανδαλίζωνται, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐρωτοῦν καὶ νὰ πληροφοροῦνται. Τώρα ὅμως ἐκεῖνοι φεύγουν. Διότι, ἐὰν ἐπίστευον ὅτι εἶναι Προφήτης, ἔπρεπε νὰ πιστεύουν εἰς τὰ λόγια του. Ἐπομένως τὸ σκάνδαλον ἦτο ἀπόδειξις τῆς ἰδικῆς των μωρίας ὄχι τῆς ἀσαφείας τῶν λόγων. Σὺ ὅμως πρόσεχε, μὲ ποῖον τρόπον συνέδεσε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς μαθητὰς μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Διότι εἶναι οἱ

λέγοντες, «Ρήματα ζωῆς ἔχεις· ποῦ ἀπελευσόμεθα;». Πλὴν ἑαυτὸν ἐνιαῦθα εἰσάγει διδόντα, οὐ τὸν Πατέρα, «Ὁ ἄρτος», λέγων, «ὃν ἐγὼ δώσω, σὰρξ μου ἐστίν». Ἄλλ' οὐχ οἱ ὄχλοι οὕτως, ἀλλ' ἀπεναντίας· «Σκληρός ἐστίν ὁ λόγος οὗτος». Διὸ καὶ ἀναχωροῦσι.

Καίτοι οὐδὲ ξένη τις ἦν ἡ διδασκαλία, καὶ παρηλλαγμένη. Ὁ γὰρ Ἰωάννης ἄνωθεν τοῦτο ἠνίξαιτο, ἀμὲν αὐτὸν προσειπών. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἤδεσαν, φησὶν. Οἶδα καγὼ· ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ ἠπίσταντο. Εἰ γὰρ περὶ ἀνα-
 10 σιάσεως οὐδέπω τι ἤδεσαν σαφές, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἠγνόησαν τί ποτέ ἐστι τό, «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»· πολλῶ μᾶλλον περὶ τῶν εἰρημένων· ταῦτα γὰρ ἐκείνων ἀσαφέστερα ἦν.

Ὅτι μὲν γὰρ προφηταὶ ἀνέστησαν, ἤδεσαν, εἰ καὶ μὴ
 15 οὕτω σαφῶς εἰρήκασιν αἱ Γραφαί· ὅτι δὲ σάρκα τις ἔφαγεν, οὐδέποτε οὐδεὶς εἶπεν ἐκείνων. Ἄλλ' ὅμως ἐπείθοντο καὶ ἠκολούθουν, καὶ ὠμολόγουν ρήματα ζωῆς αἰωνίου αὐτὸν ἔχειν. Τοῦτο γὰρ μαθητοῦ, τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἀκούειν καὶ πείθεσθαι, καὶ τὸν προσήκον-
 20 τα καιρὸν ἀναμένειν τῆς λύσεως. Τί οὖν, φησὶν, ὅτι τοῦναντίον συνέβη, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω; Τοῦτο παρὰ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν. Ὅταν γὰρ ἡ ζήτησις τοῦ πῶς εἰσέλθῃ, συνέρχεται καὶ ἀπιστία.

Οὕτω καὶ Νικόδημος ἐθορυβεῖτο λέγων· «Πῶς δύ-
 25 ναιται ἄνθρωπος εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ;», οὕτω καὶ οὗτοι ταράττονται λέγοντες, «Πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν φαγεῖν οὗτος τὴν σάρκα αὐτοῦ;». Εἰ γὰρ τὸ

5. Ἰω. 6, 68.

6. Αὐτόθ. 2, 19.

μαθηταί του πού εἶπαν· «Ἐχεις λόγια αἰωνίου ζωῆς. Εἰς ποῖον νὰ ὑπάγωμεν;». Ἄλλ' ἐδῶ εἰσάγει τὸν ἑαυτὸν του νὰ δίδῃ καὶ ὄχι τὸν Πατέρα, καὶ λέγει· «Ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ δίδω, εἶναι ἡ σὰρξ μου». Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι ὄχι χωρὶς ταραχὴν ἀλλ' ἀντιθέτως εἶπαν· «Σκληρὸς εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος». Δι' αὐτὸ ἔφευγαν.

Ἄλλ' ἡ διδασκαλία δὲν ἦτο νέα, οὔτε διαφορετική. Διότι ὁ Ἰωάννης εἶχε κάμει προηγουμένως ὑπαινιγμὸν περὶ τούτου, ὅταν προεἶπε τὸν Χριστόν, ἀμνόν. Ἀλλά, θὰ εἰπῆς, αὐτοὶ δὲν εἶχαν καταλάβει. Αὐτὸ καὶ ἐγὼ τὸ ξεύρω. Καὶ οἱ μαθηταί του δὲν ἐγνώριζαν τοῦτο. Διότι, ἐὰν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲν τὸ καταλάβαιναν ἀρκετὰ σαφῶς, καὶ δι' αὐτὸ ἠγνόουν, τί τέλος πάντων ἐσήμαινεν, ἐκεῖνο πού εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός· «Γκρεμίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ ἐγὼ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»⁶; πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἐκαταλάβαιναν τὰ προηγούμενα, διότι αὐτὰ ἦσαν ἀσαφέστερα ἀπὸ ἐκεῖνα.

Καὶ ἐγνώριζαν μὲν, ὅτι εἶχαν ἀναστηθῆ Προφῆται, ἂν καὶ αἱ Γραφαὶ δὲν τὸ ἀνέφεραν τόσον καθαρά. Ἀλλὰ κανεῖς ἀπὸ ἐκεῖνους δὲν εἶχεν εἰπεῖ ποτέ, ὅτι κάποιος ἔφαγε σάρκα. Ὑπήκουον ὅμως εἰς τὸν Χριστόν, τὸν ἠκολούθουν καὶ ὠμολόγουν, ὅτι ἔχει λόγια ζωῆς αἰωνίου. Διότι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις τοῦ καλοῦ μαθητοῦ, νὰ μὴ ἐξετάζῃ μὲ περιέργειαν τὰ λόγια τοῦ διδασκάλου του, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀκούῃ καὶ νὰ πειθαρχῇ καὶ νὰ περιμένῃ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ τὴν λύσιν. Διατί λοιπὸν λέγουν, ὅτι συνέβη τὸ ἀντίθετον καὶ ὅτι ἔφευγαν; Αὐτὸ συνέβη ἐξ αἰτίας τῆς μωρίας των. Διότι, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ ἐρώτημα, 'Πῶς', τότε μαζὶ μὲ αὐτὸ εἰσέρχεται καὶ ἡ ἀπιστία.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἶχε ταραχθῆ καὶ ὁ Νικόδημος καὶ δι' αὐτὸ ἠρώτησε· «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του;». Ἔτσι καὶ αὐτοὶ ταρασσονται λέγοντες· «Πῶς ἠμπορεῖ αὐτὸς νὰ μᾶς δώσῃ νὰ φάγωμεν τὴν σάρκα του;». Διότι, ἐὰν ζητῆς τό, 'Πῶς',

πῶς ζητεῖς, διατί τοῦτο ἐπὶ τῶν ἄριων οὐκ εἶπες, πῶς τοὺς πέντε εἰς τοσοῦτους ἐξέτεινεν; "Οἱ τοῦ κορεσθῆναι μόνον ἦσαν τότε, οὐ τοῦ τὸ θάυμα ἰδεῖν. Ἄλλ' ἡ πείρα τότε, φησὶν, ἐπαίδευσεν. Οὐκοῦν ἐξ ἐκείνης ἔδει καὶ ταῦτα γενέ-
 5 σθαι εὐπαράδεκτα. Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν ἐθαυματουργήσε τὸ παράδοξον ἐκεῖνο, ἵνα δι' ἐκείνου διδαχθέντες, μηκέτι διαπισιῶσι τοῖς μετὰ ταῦτα λεγομένοις. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὐδὲν ἐκαρπώσαντο τότε ἐκ τῶν εἰρημένων, ἡμεῖς δὲ τῆς εὐεργεσίας δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἀπολελεύκαμεν.
 10 Διὸ καὶ ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θάυμα τῶν μυστηρίων, τί ποιέ ἐσσι, καὶ διατί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ πράγματος. «Ἐν σῶμα γενόμεθα καὶ μέλη», φησὶν, «ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ». Οἱ δὲ μεμνημένοι παρακολουθεῖτωσαν τοῖς λεγομένοις.

15 3. Ἰν' οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενόμεθα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, εἰς ἐκείνην ἀνακερασθῶσεν τὴν σάρκα. Διὰ τῆς τροφῆς γὰρ τοῦτο γίνεται ἥς ἐχαρίσαιο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον, ὃν ἔχει περὶ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν ἡμῖν, καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ
 20 εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἔν τι ὑπάρξωμεν, καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημμένον. Τῶν γὰρ σφόδρα ποθούντων ἐστὶ τοῦτο δεῖγμα. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Ἰώβ αἰνιτιζόμενος, ἔλεγε περὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκειῶν, οἷς ἦν οὕτω μεθ' ὑπερβολῆς ποθεινός, ὡς προσφύναι ταῖς σαρκὸς αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν. Ἐκεῖνοι γὰρ τὸν πολλὸν αὐτῶν ἐνδεικνύ-
 25 μενοι πόθον ὃν εἶχον, «Τίς ἂν δώῃ ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ», ἔλεγον, «ἐμπλησθῆναι;».

Διὸ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ πεποίηκεν, εἰς φιλίαν ἡμᾶς ἐνάγων μείζονα, καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον ἐπιδεικνὺς τὸν περὶ ἡμᾶς, οὐκ ἰδεῖν αὐτὸν μόνον παρέσχε τοῖς ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ

7. Ἐφ. 5, 30.

8. Ἰώβ, 31, 31.

διατί δὲν τὸ εἶπες διὰ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, πῶς δηλαδὴ ἐπολλαπλασίασε τοὺς πέντε ἄρτους εἰς τόσους πολλούς; Διότι τότε ἐφρόντιζον μόνον διὰ νὰ χορτάσουν καὶ ὄχι νὰ ἰδοῦν τὸ θαῦμα. Ἄλλ, θὰ εἶπῃς, ἡ πείρα τότε τοὺς ἐδίδαξαν. Ἐπρεπε λοιπὸν ἀπὸ τὴν πείραν ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει τότε νὰ γίνουν εὐκόλα παραδεκτά. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε προηγουμένως τὸ παράδοξον ἐκεῖνο θαῦμα, διὰ νὰ μὴ δυσπιστοῦν εἰς τὰ κατοπινὰ του λόγια, ἀφοῦ εἶχαν διδαχθῆ ἀπὸ ἐκεῖνο. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν δὲν ἀπεκόμισαν καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ ὅσα εἶχαν λεχθῆ τότε, ἡμεῖς ὅμως ἔχομεν ἀπολαύσει τὴν εὐεργεσίαν αὐτῶν τῶν ἔργων. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ λεχθῆ, τί σημαίνει τὸ μυστηριῶδες θαῦμα, διατί ἔγινε καὶ ποία ἡ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλεια. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἐν σῶμα γινόμεθα καὶ εἴμεθα μέλη τοῦ σώματός του καὶ ἀπὸ τὴν σάρκα του καὶ ἀπὸ τὰ ὀστέα του»⁷. Καὶ οἱ μεμνημένοι ἃς παρακολουθήσουν τὰ λεγόμενά μου.

3. Διὰ νὰ μὴ γίνωμεν λοιπὸν ἓν σῶμα μόνον ἀπὸ ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικῶς, ἃς ἀναμιχθῶμεν μὲ ἐκείνην τὴν σάρκα. Διότι αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν τροφήν ποὺ μᾶς ἐχάρισεν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μᾶς δείξῃ τὴν μεγάλην ἀγάπην, ποὺ τρέφει δι' ἡμᾶς. Δι' αὐτὸ ἀνέμιξε τὸν ἑαυτὸν του μὲ ἡμᾶς καὶ ἀπετέλεσεν μὲ ἡμᾶς ἓν σῶμα, διὰ νὰ εἴμεθα ἓν, ὅπως τὸ σῶμα εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὴν κεφαλὴν. Διότι αὕτῃ εἶναι ἀπόδειξις ἐκείνων ποὺ ἀγαπῶνται πολὺ. Κάμνων καὶ ὁ Ἰωβ ὑπαινιγμὸν περὶ αὐτοῦ, ἔλεγε διὰ τοὺς ὑπηρέτας του, ὅτι τόσον πολὺ ἠγαπᾶτο ἀπὸ αὐτούς, ὥστε ἐπεθύμουν ν' ἀναμιχθοῦν μὲ τὴν σάρκα του. Διότι ἐκεῖνοι, διὰ νὰ δείξουν τὴν ἀγάπην ποὺ τοῦ εἶχαν, ἔλεγαν· «Ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς θὰ δώσῃ ἀπὸ τὴν σάρκα του, ὥστε νὰ χορτάσωμεν;»⁸.

Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός, διὰ νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς μεγαλυτέραν φιλίαν καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀγάπην του δι' ἡμᾶς καὶ δὲν παρέδωξε τὸν ἑαυτὸν του μόνον εἰς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκείνους

ἄφασθαι καὶ φαγεῖν καὶ ἐμπῆξαι τοὺς ὀδόντας τῇ σαρκὶ καὶ
 συμπλακῆναι καὶ τὸν πόθον ἐμπλήσσει πάντα. Ὡς λέοντες τοίνυν
 πῦρ πνέοντες, οὕτως ἀπὸ τῆς τραπέζης ἀναχωροῦμεν ἐκείνης,
 φοβεροὶ τῷ διαβόλῳ γινόμενοι καὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἡμετέραν
 5 ἐννοοῦντες καὶ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατο. Οἱ μὲν
 οὖν γεννήσαντες, πολλάκις ἑτέροις τρέφειν διδόασιν τὰ τε-
 χθέντια· ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτω, φησὶν, ἀλλὰ ταῖς σαρκὶ τρέφω ταῖς
 ἡμαῖς, ἑμαυτὸν ὑμῖν παρατίθημι, πάντας ὑμᾶς εὐγενεῖς εἶναι
 βουλόμενος, καὶ χρησιὰς ὑμῖν περὶ τῶν μελλόντων ὑποτείνων
 10 ἐλπίδας. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα ὑμῖν ἐκδοὺς ἑαυτὸν, πολλῷ μᾶλλον ἐν
 τῷ μέλλοντι. Ἀδελφὸς ἠθέλησα ὑμέτερος γενέσθαι ἐκοινωνή-
 σα σαρκὸς καὶ αἵματος δι' ὑμᾶς, πάλιν αὐτὴν ὑμῖν τὴν σάρκα
 καὶ τὸ αἷμα, δι' ὧν συγγενῆς ἐγενόμην, ἐκδίδωμι.

Τοῦτο τὸ αἷμα τὴν εἰκόνα ἡμῖν ἀνθηρὰν ἐργάζεται τὴν βα-
 15 σιλικὴν, τοῦτο κάλλος ἀμήχανον τίκει, τοῦτο ἀπομαρανθῆναι
 τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν οὐκ ἀφήσιν, ἄροdon αὐτὴν συνεχῶς
 καὶ τρέφον. Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν σιτίων ἡμῖν αἷμα γινόμενον,
 οὐκ εὐθέως τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἕτερόν τι τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως,
 ἀλλ' εὐθέως τὴν ψυχὴν ἀρδεύει, καὶ μεγάλην τινὰ δύναμιν ἐμ-
 20 ποιεῖ. Τοῦτο τὸ αἷμα ἀξίως λαμβανόμενον ἐλαύνει μὲν δαίμο-
 νας καὶ πόρρωθεν ἡμῶν ποιεῖ, καλεῖ δὲ ἀγγέλους πρὸς ἡμᾶς,
 καὶ τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων. Ὅπου γὰρ ἂν ἴδωσι τὸ αἷμα
 τὸ Δεσποτικόν, φεύγουσι μὲν δαίμονες, συντρέχουσι δὲ ἄγγελοι.
 Τοῦτο τὸ αἷμα ἐκχυθὲν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξέπλυνε.

25 Πολλὰ περὶ τοῦ αἵματος τούτου καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐν
 τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐφιλοσόφησε. Τοῦτο τὸ αἷμα τὰ ἄδυστα καὶ τὰ
 ἅγια τῶν ἁγίων ἐκάθηρεν. Εἰ δὲ ὁ τύπος αὐτοῦ τοσαύτην ἔσχεν
 ἰσχύν, ἐν τε τῷ ναῶ τῶν Ἑβραίων, ἐν τε Αἰγύπτῳ μέσῃ, ταῖς

ποῦ ἤθελαν νὰ τὸν ἐγγίσουν, νὰ τὸν φάγουν, νὰ ἐμπήξουν τὰ δόντια των εἰς τὴν σάρκα του, ν' ἀναμιχθοῦν μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ χορτάσουν, αὐτὸς δὲ ἐξεπλήρωσεν ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν των. Φεύγομεν ἀπὸ τὴν τράπεζαν ἐκείνην σὰν λέοντες ποῦ βγάζουν φωτιάν, ἀφοῦ γινόμεθα φοβεροὶ ἀκόμη καὶ εἰς τὸν διάβολον, σκεπτόμενοι αὐτὸ ποῦ ἔχομεν εἰς τὸ κεφάλι μας καὶ τὴν ἀγάπην ποῦ ἐκεῖνος μᾶς ἔδειξε. Πολλὰς φοράς οἱ γονεῖς δίδουν τὰ παιδιά τους εἰς ἄλλους διὰ νὰ τὰ θρέψουν. Ἐγὼ ὅμως, λέγει, δὲν κάμνω τὸ ἴδιο, ἀλλὰ σᾶς τρέφω μὲ τὰς σάρκας μου, σᾶς παραθέτω τὸν ἑαυτόν μου, θέλω ὅλοι σας νὰ εἴσθε εὐγενικοὶ καὶ σᾶς προσφέρω καλὰς ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον. Διότι αὐτὸς ποῦ ἐδῶ παρέδωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς σᾶς, μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν θὰ τὸ κάμῃ εἰς τὸ μέλλον. Ἠθέλησα νὰ γίνω ἀδελφός σας, διὰ σᾶς παρέσχον κοινὸν τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα μου καὶ πάλιν παραδίδω πρὸς χάριν σας αὐτὴν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, μὲ τὰ ὅποια ἔγινα συγγενής σας.

Αὐτὸ τὸ αἷμα καθιστᾷ εἰς ἡμᾶς βασιλικὴν καὶ ἀνθηρὰν τὴν εἰκόνα, γεννᾷ αὐτὴν τὴν ἀπίστευτον ὠραιότητα, δὲν ἀφήνει νὰ μαρανθῇ ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ποτίζει καὶ τρέφει αὐτὴν συνεχῶς. Διότι τὸ αἷμα ποῦ παίρνομεν ἀπὸ τὰς τροφάς, δὲν γίνεται ἀμέσως αἷμα ἀλλὰ κάτι ἄλλο. Τὸ αἷμα ὅμως τοῦτο ποτίζει ἀμέσως τὴν ψυχὴν καὶ τῆς δίδει μεγάλην δύναμιν. Ἄν αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ λάβωμεν ἀξίως, ἐκδιώκει τοὺς δαίμονας καὶ τοὺς κρατεῖ μακρὰ μας, καὶ φέρει κοντὰ μας τοὺς ἀγγέλους καὶ τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων. Διότι, ὅπου θὰ ἴδοῦν τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, οἱ μὲν δαίμονες τρέπονται εἰς φυγὴν, προσέρχονται ὅμως οἱ ἄγγελοι. Ὅταν ἐχύθη αὐτὸ τὸ αἷμα, ἐξέπλυνεν ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Πολλὰς φιλοσοφικὰς σκέψεις περὶ τοῦ αἵματος τούτου ἔκαμεν ὁ μακάριος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν του. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἑκαθάρισε τὰ ἄδυστα καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων. Ἐὰν δὲ ἡ μορφή αὐτοῦ τοῦ αἵματος εἶχε τὴν δύναμιν, ὥστε ν' ἀλείφεται μὲ αὐτὸ τὸ ἀνώφλιον τοῦ ναοῦ

φλιαῖς ἐπιχρισμένον, πολλῶ μᾶλλον ἢ ἀλήθεια. Τοῦτο τὸ αἷμα, τὸ χρυσοῦν θυσιασιήριον ἡγίασε· τούτου χωρὶς οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ ἄδυνα εἰσιέναι· τοῦτο τὸ αἷμα ἱερέας ἐχειροτονεῖ· τοῦτο ἀπέλουεν ἁμαρτίας ἐν τοῖς τύποις. Εἰ δὲ ἐν τοῖς τύποις ἰσοαύτην ἔσχεν ἰσχύν, εἰ τὴν σκιὰν οὕτως ὁ θάνατος ἔφριξε, τὴν ἀλήθειαν αὐτήν, εἰπέ μοι, πῶς οὐκ ἂν ἐφοβήθη; Τοῦτο ἡ σωτηρία τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τούτω λούεται ἡ ψυχὴ, τούτω καλλωπίζεται, τούτω πυροῦται, τοῦτο πυρὸς λαμπρότερον ἐργάζεται τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον, 10 τοῦτο χρυσοῦ φαιδροτέραν τὴν ψυχὴν ποιεῖ, τοῦτο ἐξεχύθη τὸ αἷμα, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐποίησε βασιόν.

4. Φρικτὰ ὄντως τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, φρικτὸν ὄντως τὸ θυσιασιήριον. Ἀνέβαινε ἐκ τοῦ παραδείσου πηγὴ, ποταμοὺς αἰσθητοὺς προχέουσα· ἀπὸ τῆς τραπέζης 15 ταύτης ἄνεισι πηγὴ, ποταμοὺς ἀφιεῖσα πνευματικούς. Παρὰ ταύτην τὴν πηγὴν πεφτυεμέναι εἰσὶν, οὐκ ἰτέαι ἄκαρποι, ἀλλὰ δένδρα πρὸς αὐτὸν φθάνοντα τὸν οὐρανόν, καρπὸν ἔχοντα ὄριμον ἀεὶ καὶ ἀμάρανιον. Εἴ τις καυσοῦται, παρὰ ταύτην ἡκέτω τὴν πηγὴν καὶ καταψυχέτω τὸ καῦσος. Καὶ 20 γὰρ ἀνχμοὺς λύει, καὶ τὰ διακαῆ πάντα παραψύχει, οὐ τὰ ἐξ ἡλίου διακαιόμενα, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν βελῶν τῶν πεπωρωμένων. Καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἄνωθεν ἔχει, καὶ τὴν ρίζαν ἐκεῖθεν, ὄθεν καὶ ἄρδεται.

Πολλοὶ ταύτης οἱ ρύακες τῆς πηγῆς, οὓς ἀφήσιν ὁ 25 Παράκλητος· καὶ μεσίτης ὁ Υἱὸς γίνεται, οὐ δίκελλαν ἔχων καὶ ὁδοποιῶν, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν ἀνοίγων τὴν παρ' ἡμῖν. Αὕτη ἡ πηγὴ φωτὸς ἐστὶ πηγὴ, ἀναβλύζουσα ἀληθείας ἀκτῖνας. Ταύτη καὶ αἱ ἄνω παρεσιήκασι δυνάμεις, πρὸς τὸ κάλλος ἐνορῶσαι τῶν ρείθρων, ἐπειδὴ καὶ σαφέστερον 30 ἐκεῖναι τῶν προκειμένων θεωροῦσι τὴν δύναμιν, καὶ τὰς

τῶν Ἑβραίων καὶ τῆς μέσης Αἰγύπτου, πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν ἔχει ἢ ἀλήθεια. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἠγίασε τὸ χρυσὸν θυσιαστήριον καὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἅδυστα τοῦ ναοῦ. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἐχειροτόνει ἱερεῖς. Αὐτὸ ἀπήλλασσεν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας εἰς τοὺς τύπους. Ἐὰν λοιπὸν εἰς τοὺς τύπους εἶχε τόσην δύναμιν, ἐὰν ὁ θάνατος ἐφοβήθη τὴν σκιάν του, εἶπέ μου, πῶς δὲν θὰ ἐφοβεῖτο τὴν ἀλήθειαν; Μὲ αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, μὲ αὐτὸ λούεται ἡ ψυχὴ μας, μὲ αὐτὸ στολίζεται, μὲ αὐτὸ φλέγεται, αὐτὸ κάμνει τὸν νοῦν μας νὰ λάμπῃ περισσότερο ἀπὸ τὸ πῦρ, αὐτὸ καθιστᾷ τὴν ψυχὴν μας περισσότερο φαιδρὰν ἀπὸ τὸν χρυσόν, αὐτὸ τὸ αἷμα ἐχύθη καὶ μᾶς ἤνοιξε τὸν οὐρανόν.

4. Πράγματι προκαλοῦν δέος τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ θυσιαστήριον. Ἀπὸ τὸν παράδεισον ἀναβλύζει πηγὴ, ποὺ χύνει αἰσθητοὺς ποταμούς. Ἀπὸ τὴν τράπεζαν αὐτὴν ἀναβλύζει πηγὴ, ποὺ χύνει πνευματικοὺς ποταμούς. Πλησίον αὐτῆς τῆς πηγῆς ἔχουν φυτευθῆ ὄχι ἄκαρποι ἰτέαι, ἀλλὰ δένδρα ποὺ φθάνουν ὡς τὸν οὐρανόν, ποὺ ἔχουν καρπὸν πάντοτε ὄριμον καὶ ἀμάραντον. Ὅποιος ξεσταίνεται, ὡς ὑπάγῃ εἰς αὐτὴν τὴν πηγὴν καὶ ὡς καταδροσισθῆ ἀπὸ τὴν ζέστην. Διότι καὶ τὴν ζέστην ἐκδιώκει καὶ ὅλα ὅσα καίονται ψυχραίνει, ὄχι ἐκεῖνα ποὺ καίονται ἀπὸ τὸν ἥλιον ἀλλὰ ἀπὸ τὰ πυρακτωμένα βέλη. Διότι ἄνωθεν ἔχει καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ποτίζεται.

Τὰ ρυάκια αὐτῆς τῆς πηγῆς εἶναι πολλά, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀφήνει ὁ Παράκλητος. Καὶ μεσίτης γίνεται ὁ Υἱός, χωρὶς νὰ κρατῆ δικέλλαν καὶ χωρὶς νὰ ἐτοιμάζῃ τὸν δρόμον, ἀλλ' ἀνοίγων τὴν ἰδικὴν μας διάθεσιν. Αὐτὴ ἡ πηγὴ εἶναι πηγὴ φωτὸς καὶ ἀναβλύζει τὰς ἀκτῖνας τῆς ἀληθείας. Μαζὶ μὲ αὐτὴν παρευρίσκονται καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι κοιτάζουν τὴν ὠραιότητα τῶν ὑδάτων καὶ τὰς ἀπλησιάστους ἀνταυγείας, ἐπειδὴ ἐκεῖνα βλέπουν καλύτερον τὴν δύνα-

μαρμαρυγὰς τὰς ἀπροσίτους. Ὡσπερ γὰρ χρυσοῦ τηκομένου, ἂν τε τὴν χειρὰ τις ἐμβάλλῃ, εἰ οἶόν τε ἦν, ἂν τε τὴν γλῶτταν, χρυσοῦν εὐθέως αὐτὴν ἐποίησεν ἂν, οὕτω δὴ καὶ πολλῶ πλεον ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν ἐργάζεται τὰ προκείμενα.

5 Ἄναζεῖ μὲν γὰρ πυρὸς σφοδρότερον ὁ ποταμός, ἀλλ' οὐ καίει, ἀλλὰ βαπτίζει μόνον ὅπερ ἂν λάβῃ.

Τοῦτο τὸ αἷμα ἄνωθεν προειπουῖο αἰεὶ, ἐν θυσιαστηρίοις, ἐν δικαίων σφαγαῖς· τοῦτο ἡ τιμὴ τῆς οἰκουμένης, τούτῳ ἠγόρασε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Χριστός, τούτῳ κατεκό-
 10 σμησεν αὐτὴν ἅπασαν. Καθάπερ γὰρ ἄνθρωπος οἰκείας ὠνούμενος χρυσοῖον δίδωσι, καὶ καλλωπίσαι πάλιν αὐτοῦς βουλόμενος, χρυσοῦ τοῦτο ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, καὶ ἠγόρασεν ἡμᾶς αἷματι, καὶ ἐκόσμησεν αἷματι. Οἱ τούτου μειέχοντες τοῦ αἵματος, μετὰ ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ
 15 τῶν ἄνω δυνάμεων ἐσιήκασιν, αὐτὴν περικείμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν σιολήν, τὰ ὄπλα ἔχοντες τὰ πνευματικά. Ἄλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέπω μέγα· αὐτὸν γὰρ εἰσιν ἐνδεδυμένοι τὸν βασιλέα.

Ἄλλ' ὥσπερ ἐστὶ μέγα καὶ θαυμασιόν, οὕτως ἂν μὲν
 20 μετὰ καθαρότητος προσέλθῃς, εἰς σωτηρίαν προσῆλθες, ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότης εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. «Ὁ γὰρ ἐσθίων», φησί, «καὶ πίνων ἀναξίως τοῦ Κυρίου, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει». Εἰ τοίνυν οἱ ρυποῦντες τὴν πορφύραν τὴν βασιλικὴν κολάζονται ὁμοίως, ὥσπερ οἱ διαρρη-
 25 γνύντες, τί ἀπεικὸς καὶ τοὺς ἀκαθάριτω διανοίᾳ δεχομένους τὸ σῶμα, τὴν αὐτὴν ὑπομεῖναι τιμωρίαν τοῖς αὐτὸ διαρρηξασιν διὰ τῶν ἡλῶν; Ὅρα γοῦν πῶς φοβερὰν ἔδειξεν ὁ Παῦλος τὴν κόλασιν, εἰπὼν· «Ἄθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκιζμῶν ἐπὶ δυοῖν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει

μιν τῶν πραγμάτων πού εὐρίσκονται ἔμπροσθέν των. Διότι, ὅπως ὅταν λειώνῃ ὁ χρυσός, ἂν κάποιος βάλη μέσα εἰς αὐτόν τὸ χέρι του ἢ τὴν γλῶσσαν του, ἂν εἶναι δυνατὸν τοῦτο, ἀμέσως γίνεται χρυσῆ, ἔτσι καὶ τὰ μυστήρια πού ἡ ψυχὴ ἀποκαλύπτει ἐδῶ γίνονται πολὺ περισσότερα. Διότι ὁ ποταμὸς κοχλάζει δυνατώτερα ἀπὸ τὸ πῦρ, ἀλλὰ δὲν καίει, καὶ βαπτίζει μόνον ὅ,τι θὰ λάβῃ.

Αὐτὸ τὸ αἷμα προδιεγράφετο πάντοτε εἰς τοὺς βωμοὺς καὶ εἰς τὰς σφαγὰς τῶν δικαίων. Αὐτὸ τὸ αἷμα εἶναι τὸ τίμημα τῆς οἰκουμένης, μὲ αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἐξηγόρασε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὲ αὐτὸ τὴν κατεστόλισεν ὀλόκληρον. Διότι, ὅπως ὁ ἄνθρωπος πού ἀγοράζει δούλους δίδει χρυσὸν καὶ ἂν θέλῃ νὰ τοὺς στολίσῃ, πάλιν μὲ χρυσὸν τὸ κάμνει, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς καὶ μᾶς ἠγόρασε μὲ τὸ αἷμα του καὶ μᾶς ἐστόλισε μὲ τὸ αἷμα του. "Ὅσοι εἶναι μέτοχοι αὐτοῦ τοῦ αἵματος, στέκονται μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις, φοροῦν τὴν βασιλικὴν στολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ κρατοῦν τὰ πνευματικὰ ὅπλα. Ἄλλ' ἀκόμη δὲν εἶπα τὸ σπουδαιότερον. Ἐχουν ἐνδυθῆ ὅπως ὁ βασιλεὺς.

Ἄλλ' ὅπως αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι σπουδαῖον καὶ ἀξιοθαύμαστον, ἔτσι ἂν προσέλθῃς μὲ καθαρότητα, προσέρχεσαι εἰς σωτηρίαν, ἂν προσέρχεσαι μὲ πονηρὰν συνείδησιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἐκεῖνος πού τρώγει καὶ πίνει κατὰ τρόπον ἀνάξιον ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, τρώγει καὶ πίνει τὴν καταδίκην του». Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι πού λερώνουν τὴν βασιλικὴν πορφύραν τιμωροῦνται ὅπως καὶ ἐκεῖνοι πού τὴν σχίζουν, τί τὸ παράδοξον καὶ ἐκεῖνοι πού τὴν σχίζουν, τί τὸ παράδοξον καὶ ἐκεῖνοι πού δέχονται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μὲ ἀκάθαρτον σκέψιν ὅτι ὑφίστανται τὴν αὐτὴν τιμωρίαν, ἀφοῦ σχίζουν τὸ σῶμα αὐτὸ μὲ τὰ καρφιά; Βλέπετε λοιπὸν, μὲ ποῖα λόγια παρουσιάζει ὁ Παῦλος τὴν τιμωρίαν. «Ἐὰν παραβῆ κανεὶς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως θανατώνεται χωρὶς εὐσπλαγχνίαν ἐπὶ τῇ καταθέσει δύο ἢ τριῶν

πόσω, δοκεῖτε, χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἠγησάμενος ἐν ᾧ ἠγιάσθη;».

Προσέχωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς, ἀγαπητοί, τοιούτων ἀπο-
 5 λαύοντες ἀγαθῶν καὶ διὰ βουληθῶμεν αἰσχρόν τι εἰπεῖν,
 ἢ συναρπαζομένους ἑαυτοὺς ἴδωμεν ὑπὸ ὀργῆς, ἢ ἑτέρου
 τινὸς τοιούτου πάθους, λογισώμεθα τίνων κατηξιώθημεν,
 10 ὅσου Πνεύματος ἀπηλάυσασμεν καὶ ἔσται σωφρονισμὸς ἡμῶν
 τῶν ἀλόγων παθῶν οὗτος ὁ λογισμὸς. Μέχρι γὰρ τίνος
 τοῖς παροῦσι προσηλώμεθα; μέχρι τίνος οὐ διεγειρόμεθα;
 μέχρι τίνος οὐ φροντίζομεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας; Ἐννοή-
 σωμεν τίνων ἡμᾶς κατηξίωσεν ὁ Θεός, εὐχαριστήσωμεν,
 δοξάσωμεν, μὴ διὰ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔρ-
 15 γων αὐτῶν ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ
 ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μαρτύρων. Πόσης χειροτέρας τιμωρίας νομίζετε ὅτι εἶναι ἄξιος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατεπάτησε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐθεώρησε μολυσμένον τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, μὲ τὸ ὁποῖον ἡγιάσθη;»¹⁶.

Ἄς προσέχωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀφοῦ ἀπολαύωμεν τοιαῦτα ἀγαθὰ. Καὶ ὅταν θελήσωμεν νὰ εἰποῦμεν κάτι κακὸν ἢ ὅταν ἴδωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ καταλαμβάνονται ἀπὸ ὀργὴν ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο παρόμοιον πάθος, ἃς σκεφθοῦμεν, τίνων πραγμάτων ἐγίναμεν ἄξιοι καὶ πόσον ἀπηλαύσαμεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ αὐτὴ ἡ σκέψις θὰ μᾶς σωφρονίσῃ ἀπὸ τὰ παράλογα πάθη. Μέχρι πότε θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὰ παρόντα; Μέχρι πότε δὲν θὰ ἐξεγειρώμεθα; Μέχρι πότε δὲν θὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν σωτηρίαν μας; Ἄς κατανοήσωμεν ποίων πραγμάτων μᾶς ἐθεώρησεν ἄξιους ὁ Θεός, ἃς τὸν εὐχαριστήσωμεν καὶ ἃς τὸν δοξάσωμεν ὄχι μόνον μὲ τὴν πίστιν μας ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα μας, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΖ΄.

Ἰω. 6, 53 - 71

«Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σὰρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε
5 αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ δὲ τρώγων μου τὴν σὰρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ».

1. Ὅτιαν περὶ πνευματικῶν διαλεγόμεθα, μηδὲν ἔστω
βιωτικὸν ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, μηδὲν γήινον, ἀλλὰ
10 πάντα ἀναχωρεῖτω, πάντα ἐξοριζέσθω τὰ τοιαῦτα καὶ ὅλοι
γινώμεθα τῆς τῶν θείων λογίων ἀκροάσεως μόνης. Εἰ γὰρ
βασιλέως ἐπιβαίνοντος πόλει, ἅπας ἀπελαύνεται θόρυβος·
πολλῷ μᾶλλον τοῦ Πνεύματος ἡμῖν διαλεγομένου, μετὰ πολ-
λῆς μὲν ἡσυχίας, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς φρίκης ἀκούειν ἡμῶς
15 δεῖ. Καὶ γὰρ φρίκης ἄξια τὰ λεγόμενα σήμερον. Καὶ πῶς,
ἄκουε. («Ἀμήν») γὰρ, φησί, «λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ τίς μου φάγη
τὴν σὰρκα καὶ πίη μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ».
Ἐπειδὴ ἔμπροσθεν ἔλεγον, διὰ ἀδύνατον τοῦτο ἔστι, δείκνυ-
σιν αὐτὸς οὐ μόνον οὐκ ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγ-
20 καῖον. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Ὁ τρώγων μου τὴν σὰρκα καὶ πί-
νων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γὰρ ἀνασιήσω αὐ-
τὸν ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ».

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, διὰ «Ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἄριου
τούτου οὐκ ἀποθανεῖται εἰς τὸν αἰῶνα», εἰκὸς δὲ ἦν αὐτοῖς
25 προσσιῆναι τοῦτο, καθὼς καὶ πρότερον ἔλεγον, «Ἀβραάμ
ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ πῶς σὺ λέγεις, οὐ
μὴ γεύσεται θανάτου;», τὴν ἀνάστασιν ἔθηκε, λύων τὸ ζη-
τούμενον καὶ δηλῶν διὰ οὐκ ἀποθανεῖται εἰς τέλος. Συνεχῶς
δὲ στρέφει τὸν περὶ τῶν μυστηρίων λόγον, δεικνύς τοῦ πρά-
30 γματος τὸ ἀναγκαῖον, καὶ διὰ αὐτὸ πάντως γενέσθαι δεῖ.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΖ΄.

Ἰω. 6, 53 - 71

«Εἶπε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἰς αὐτούς. Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐὰν δὲν φάγετε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πίετε τὸ αἷμα του, δὲν ἔχετε ζωὴν μέσα σας. Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου ἔχει ζωὴν αἰώνιον»¹.

1. Ὄταν ὁμιλοῦμεν διὰ πνευματικὰ ζητήματα, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη τίποτε τὸ βιωτικὸν οὔτε γήϊνον εἰς τὰς ψυχὰς μας, ἀλλὰ πρέπει ὅλα ν' ἀπομακρύνωνται, ὅλα τὰ παρόμοια νὰ ἐξορίζωνται καὶ ὅλοι νὰ ἀκροώμεθα μόνον τοὺς θείους λόγους. Διότι, ἐὰν ἀπομακρύνεται κάθε θόρυβος, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐπισκέπτεται μίαν πόλιν, μὲ πολὺ μεγαλυτέραν ἡσυχίαν καὶ φόβον πρέπει ν' ἀκούωμεν, ὅταν μᾶς ὁμιλῇ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι τὰ ὅσα λέγονται σήμερον εἶναι ἄξια φόβου. Καὶ ἄκουσε πῶς· «Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐὰν δὲν φάγη κανεὶς τὴν σάρκα μου καὶ δὲν πῖη τὸ αἷμα μου, δὲν ἔχει ζωὴν μέσα του». Ἐπειδὴ προηγουμένως ἰσχυρίζοντο, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, ἀποδεικνύει ὅτι ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀναγκαῖον. Δι' αὐτὸ προσθέτει· «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγεν, «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄρτον δὲν θ' ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα», εὐλογον ἦτο, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι θὰ ἀντέκρουον τοῦτο, ἰσχυριζόμενοι ὅπως καὶ προηγουμένως, «Ὁ Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δὲν θὰ γευθῇ θάνατον;», ὁ Χριστὸς παρουσίασε τὴν ἀνάστασιν, δίδων λύσιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ βεβαιώνων, ὅτι δὲν θ' ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ φέρει συνεχῶς τὸν λόγον εἰς τὰ μυστήρια, διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ὅτι θὰ συμβῇ ὅπως ὅποτε.

Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶ βρωσίς καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθὴς ἐστὶ πόσις». Τί ἐστὶν δὲ λέγει; Ἡ τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἀληθὴς βρωσίς αὕτη ἐστὶν ἡ ψυχὴν σώζουσα· ἢ πιστώσασθαι αὐτοὺς περὶ τῶν εἰρημένων, ὥστε μὴ νο-
 5 μίζειν αἰνιγμα εἶναι τὸ εἰρημένον καὶ παραβολήν, ἀλλ' εἰδέναι ὅτι πάντως δεῖ φαγεῖν τὸ σῶμα. Εἰτά φησὶν «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, ἐν ἐμοὶ μένει». Τοῦτο δὲ ἔλεγε δη-
 λῶν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀνακιρνᾶται.

Τὸ δὲ ἐξῆς δοκεῖ μὲν ἀσυνάρτητον εἶναι τι, ἂν μὴ τὸν
 10 νοῦν ἐξετάσωμεν. Ποία γάρ, φησὶν, ἀκολουθία, μετὰ τὸ εἰ-
 πεῖν, «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα ἐν ἐμοὶ μένει», ἐπαγαγεῖν,
 «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ γὼ ζῶ διὰ τὸν
 Πατέρα»; Ἐχει δὲ πολλὴν τὴν ἁρμονίαν τὸ λεγόμενον. Ἐ-
 πειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγε ζωὴν αἰώνιον κατασκευά-
 15 ζων αὐτὸ ἐπήγαγε τό, Ἐν ἐμοὶ μένει. Εἰ γὰρ ἐν ἐμοὶ μένει,
 ζῶ δὲ ἐγώ, δῆλον ὅτι κακεῖνος ζήσεται. Εἰτά φησὶ «Κα-
 θὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ». Τοῦτο δὲ ἐστὶ συγκρι-
 τικὸν καὶ ὁμοιωματικόν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι Ζῶ ἐγὼ
 οὕτως, ὡς ὁ Πατήρ. Καὶ ἵνα μὴ ἀγέννητον νομίσης, προσέ-
 20 θηκεν εὐθὺς τό, «Διὰ τὸν Πατέρα», οὐ τοῦτο δεικνύς, ὅτι
 ἐνεργείας τινὸς χρεῖαν ἔχει πρὸς τὸ ζῆν. Ἀνωτέρω γὰρ
 τοῦτο ἀναιρῶν ἔλεγεν «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν
 ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ἔχειν ζωὴν ἐν ἑαυτῷ».
 Εἰ δὲ δεῖται ἐνεργείας, εὐρεθήσεται ἢ ὁ Πατήρ μὴ δεδωκώς
 25 οὕτω, καὶ ψευδὴς ὁ λόγος, ἢ εἰ οὕτως ἔδωκεν, οὐδενὸς αὐτὸς
 λοιπὸν δεηθήσεται ἑτέρου τοῦ συγκροτουῦντος.

Τί οὖν ἐστὶ, «Διὰ τὸν Πατέρα»; Τὴν αἰτίαν ἐνταῦθα
 αἰνίττεται μόνον. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Καθὼς ἐστὶ
 ζῶν ὁ Πατήρ, οὕτω καὶ γὼ ζῶ. «Καὶ ὁ τρώγων με, κακεῖνος
 30 ζήσεται δι' ἐμέ». Ζωὴν δὲ ἐνταῦθα λέγει, οὐ τὴν ἀπλῶς,

«Διότι ἡ σὰρξ μου εἶναι ἀληθινὴ τροφή καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθινὸν ποτόν». Τί σημαίνει αὐτὸ πού λέγει; Ἡ θέλει νὰ εἰπῇ τοῦτο, ὅτι δηλαδή ἀληθινὴ τροφή εἶναι ἐκείνη πού σώζει τὴν ψυχὴν, ἢ θέλει νὰ τοὺς κάμῃ νὰ πιστεύσουν εἰς τὰ λόγια του, ὥστε νὰ μὴ νομίζουν ὅτι αὐτὰ εἶναι αἴνιγμα καὶ παραβολή, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ξεύρουν, ὅτι θὰ φάγουν τὸ σῶμα του ὅπωςδήποτε. Καὶ προσθέτει· «Ἐκεῖνος πού τρώγει τὴν σάρκα μου μένει μέσα μου». Καὶ τὸ ἔλεγεν αὐτὸ διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν στενὴν μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν.

Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού μᾶς φαίνεται ἀνακόλουθον, ἂν δὲν προσέξωμεν, εἶναι τὸ ἐξῆς· Διότι, θὰ ἐρωτήσῃς, ποῖα σχέσις ὑπάρχει μετὰ τὰ λόγια του, «Ἐκεῖνος πού τρώγει τὴν σάρκα μου μένει μέσα μου», μὲ τὰ λόγια πού ἀκολουθοῦν «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ ζωντανὸς Πατήρ καὶ ἐγὼ ζῶ ἕνεκα τοῦ Πατρός»; Ὑπάρχει μεγάλη συνέπεια μετὰ τῶν τῶν δύο φράσεων. Ἐπειδὴ δηλαδή ὠμίλει παντοῦ καὶ πάντοτε διὰ τὴν αἰώνιον ζωὴν, διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ αὐτό, προσέθεσε, Μένει μέσα μου. Διότι, ἐὰν μὲν μέσα μου καὶ ἐγὼ ζῶ, εἶναι φανερόν ὅτι θὰ ζήσῃ καὶ ἐκεῖνος. Ἐπειτα λέγει· «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ Πατήρ ὁ ὁποῖος ζῆ». Αὐτὰ φανερόν συνάγουσιν καὶ ὁμοίωσιν, σημαίνουν δὲ τὸ ἐξῆς· Ἐγὼ ζῶ, ὅπως ὁ Πατήρ. Καὶ διὰ νὰ μὴ τὸν νομίσῃς ἀγέννητον, προσέθεσεν ἀμέσως, «Ἐνεκα τοῦ Πατρός», ὅχι διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κάποιας ἐνέργειας διὰ νὰ ζήσῃ. Διότι προηγουμένως ἀναιρῶν αὐτὸ ἔλεγε· «Διότι, ὅπως ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν μέσα του, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχη ζωὴν μέσα του». Ἐὰν ὅμως ἔχη ἀνάγκην ἀπὸ κάποιας ἐνέργειας, ἔπεται ἢ ὅτι δὲν τὴν ἔχει δώσει ὁ Πατήρ καὶ ὁ λόγος εἶναι ψευδής, ἢ ὅτι, ἐὰν τὴν ἔδωκεν, αὐτὸς τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ ἔχη ἀνάγκην βοηθείας ἀπὸ κανένα.

Τί σημαίνει λοιπόν, «Ἐνεκα τοῦ Πατρός»; Ἐδῶ ὑπαινίσσεται μόνον τὴν αἰτίαν. Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει· Ὅπως ζῆ ὁ Πατήρ, ἔτσι ζῶ καὶ ἐγὼ. «Καὶ ἐκεῖνος πού τρώγει ἐμέ, θὰ ζήσῃ ἕνεκα ἐμοῦ». Ὅταν δὲ λέγῃ ἐδῶ ζωὴν,

ἀλλὰ τὴν εὐδόκιμον. Καὶ ὅτι οὐ περὶ τῆς ἀπλῶς ζωῆς εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀπορρήτου ἐκείνης, δῆλον ἐκείθεν. Καὶ γὰρ πάντες, καὶ οἱ ἄπειθοι ζῶσι καὶ οἱ ἀμήτιοι, μὴ φαγόντες ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐκείνης. Ὅρθως ὅτι οὐ περὶ
 5 ταύτης ὁ λόγος ἐστὶ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, οὐκ ἀπολείπεται τελευτήσας, οὐδὲ κολασθήσεται. Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῆς ἀνασιάσεως τῆς κοινῆς φησι καὶ γὰρ ὁμοίως πάντες ἀνίστανται· ἀλλὰ περὶ τῆς ἐξαιρέτου, τῆς ἐνδόξου καὶ μισθὸν
 10 ἐχούσης.

«Οὗτός ἐστιν ὁ ἄριος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· οὐ καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ μάννα, καὶ ἀπέθανον. Ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄριον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα». Συνεχῶς τὸ αὐτὸ περιστρέφει, ὥστε αὐτὸ ἐντυπῶσαι τῇ τῶν ἀκούοντων
 15 διανοίᾳ (ἐσχάτη γὰρ τις ἦν διδασκαλία ἢ περὶ τούτων), καὶ τὸ περὶ ἀνασιάσεως δόγμα πισιῶσαι, καὶ τὸ περὶ ζωῆς αἰωνίου. Διὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν προστίθησιν, ὁμοῦ μὲν ἐπειδὴ εἶπε, ζωῆς αἰωνίου, ὁμοῦ δὲ δεικνὺς ὅτι οὐ νῦν ἐστὶ αὕτη, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

20 Καὶ πόθεν ταῦτα δῆλα, φησὶν; Ἀπὸ τῶν Γραφῶν. Πανταχοῦ γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖ παραπέμπει, παρ' αὐτῶν κελεύων ταῦτα μαθεῖν. Εἰπὼν δέ, Ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς ζῆλον αὐτοὺς ἐνάγει, ὥστε καὶ ἀλγήσαντας ἐπὶ τῷ ἄλλοις ἀπολαύειν τῆς δωρεᾶς, μὴ μεῖναι ἔξω. Συνεχῶς δὲ ἀνα-
 25 μιμνήσκει τοῦ μάννα, καὶ τὸ διάφορον παριστάς καὶ αὐτοὺς εἰς πίστιν ἐνάγων. Εἰ γὰρ δυνατὸν ἐγένετο τεσσαράκοιτα ἔτεσιν ἀμητοῦ χωρὶς καὶ οἴτου καὶ τῆς ἄλλης ἀκολουθίας διακρατῆσαι τὴν ἐκείνων ζωὴν, πολλῶ μᾶλλον νῦν, ἅτε ἐπὶ μεῖζοσι παραγενόμενος, δυνήσεται τοῦτο. Ἄλλως δέ, καὶ

δὲν ἐννοεῖ ὅποιανδήποτε ζωὴν, ἀλλὰ τὴν περιφανῆ. Καὶ ὅτι δὲν ὠμίλησεν ἀπλῶς περὶ τῆς ζωῆς ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ μυστικῆς τοιαύτης, εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸ ἐξῆς· Δηλαδή ὅλοι καὶ οἱ ἄπιστοι καὶ οἱ ἀμύητοι ζοῦν, ἂν καὶ δὲν ἔφαγαν ἀπὸ τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι δὲν γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἀλλὰ περὶ ἄλλης; Καὶ αὐτὸ πού λέγει, σημαίνει· Ἐκεῖνος πού τρώγει τὴν σάρκα μου, δὲν θὰ καθῆ, ὅταν ἀποθάνῃ, οὔτε θὰ τιμωρηθῆ. Ἄλλὰ οὔτε περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ὁμιλεῖ. Διότι καθ' ὅμοιον τρόπον θ' ἀναστηθοῦν ὅλοι. Ἄλλ' ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς, τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως, ἣ ὁποία ἔχει μεγάλην ὠφέλειαν.

«Αὐτὸς εἶναι ὁ ἄρτος πού κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ὄχι ὅπως τὸ μάννα πού ἔφαγαν οἱ πατέρες σας καὶ ὅμως ἀπέθαναν. Ἐκεῖνος πού τρώγει αὐτὸν τὸν ἄρτον θὰ ζῆ αἰωνίως». Συνεχῶς ἐπαναλαμβάνει τὸ ἴδιο, ὥστε νὰ τὸ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν (διότι ἢ περὶ τούτων διδασκαλία τοῦ ἦτο ἢ τελευταία), καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ πιστεύσουν καὶ εἰς τὸ δόγμα περὶ ἀναστάσεως καὶ εἰς τὸ δόγμα περὶ ζωῆς αἰωνίου. Καὶ προσθέτει τὴν ἀνάστασιν μαζὶ μὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν, διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ αἰώνιος ζωὴ δὲν εἶναι τώρα, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Καὶ ἀπὸ ποῦ λέγει, ὅτι ἐπιβεβαιώνονται ταῦτα; Ἀπὸ τὰς ἀγίας Γραφάς. Διότι εἰς αὐτὰς τοὺς παραπέμπει παντοῦ καὶ τοὺς προτρέπει ἀπὸ αὐτὰς νὰ μάθουν ταῦτα. Ὅταν δὲ εἶπε· Διὰ νὰ δώσω ζωὴν εἰς τὸν κόσμον, τοὺς ὀδηγεῖ εἰς τὸν ζῆλον, ὥστε καὶ ἂν ἐστενοχωρήθησαν διότι ἄλλοι ἀπολαύουν τὴν χάριν, νὰ μὴ μείνουν ἔξω. Ὑπενθυμίζει μάλιστα συνεχῶς τὸ μάννα, ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν διαφορὰν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν πίστιν. Διότι, ἐφ' ὅσον ὑπῆρξε δυνατόν νὰ τοὺς συντηρήσῃ ὁ Θεὸς εἰς τὴν ζωὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη χωρὶς συγκομιδὴν, χωρὶς σῖτον καὶ χωρὶς ἄλλην ἐτοιμασίαν, πολὺ περισσότερον θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κάμῃ τοῦτο τώρα πού ἦλθε διὰ νὰ

εἰ ἐκεῖνα τύποι τινὲς ἦσαν καὶ χωρὶς ἰδρωτίων καὶ πόνων συνέλεγον τὸ φερόμενον, πολλῶ μᾶλλον νῦν τοῦτο ἔσται, ἔνθα πολλὴ ἡ διαφορὰ, καὶ τὸ μηδέποτε τελευτᾶν καὶ τὸ ζωῆς ἀπολαύειν τῆς ἀληθοῦς

5 Καλῶς δὲ ζωῆς πολλάκις μέμνηται, ἐπειδὴ τοῦτο ποθεινὸν ἀνθρώποις, καὶ οὐδὲν οὕτως ἡδύ, ὡς τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ τοῦτο ἦν ἡ ὑπόσχεσις, μῆκος βίου, καὶ πολλαὶ ἡμέραι, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔστι μῆκος ἀπλῶς, ἀλλὰ ζωὴ τέλος οὐκ ἔχουσα. Ἄμα δὲ καὶ δεῖξαι βούλεται,
10 ὅτι τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας γενομένην κόλασιν ἀνακαλεῖται νῦν, τὴν ψῆφον λύων ἐκείνην τὴν θανατοῦσαν καὶ ζωὴν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' αἰώνιον εἰσάγων, ἀπεναντίας τοῖς προτέροις. «Ταῦτα εἶπεν ἐν συναγωγῇ διδάσκων ἐν Καπερναούμ», ἔνθα αἱ πλεῖστοι γεγένηται δυνάμεις, ὥστε ἐχρῆν αὐτὸν ἀκου-
15 σθῆναι μάλιστα.

2. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐν συναγωγῇ ἐδίδασκε, καὶ ἐν ἱερῶ; Ὁμοῦ μὲν τὸ πλῆθος αὐτῶν θηρεῦσαι θέλων, ὁμοῦ δὲ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐκ ἐναντίος ἐστὶ τῷ Πατρὶ. «Πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν μαθητῶν ἀκούσαντες ἔλεγον Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος αὐτός». Τί ἐστι, «Σκληρός ἐστι»; Τραχύς, ἐπίπονος, μόχθον ἔχων. Καὶ μὴν οὐδὲν τοιοῦτον ἔλεγεν· οὐδὲ γὰρ περὶ πολιτείας διελέγειο, ἀλλὰ περὶ δογμάτων, ἄνω καὶ κάτω σιρέφων τὴν πίσιν τὴν εἰς ἑαυτόν. Τί οὖν ἐστι, Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος; Ὅτι ζωὴν ἐπαγγέλλεται καὶ ἀνάσσειν;
25 ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔφη καταβεβηκέναι; ἀλλ' ὅτι σωθῆναι ἀδύνατον τὸν μὴ φαγόντα αὐτοῦ τὴν σάρκα; Ταῦτα οὖν, εἶπέ μοι, σκληρά; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἶποι; Τί οὖν ἐστὶ, «Σκληρός»;

έτοιμάση σπουδαιότερα. Καὶ μάλιστα ἂν ἐκεῖνα ἦσαν τύποι καὶ συνέλεγαν τὸ φαγητὸν χωρὶς ἰδρωῶτας καὶ κόπους, πολὺ περισσότερον τοῦτο θὰ συμβῆ τώρα, πού ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ καὶ ἀπουσία τοῦ θανάτου καὶ ἀπόλαυσις ἀληθινῆς ζωῆς.

Καὶ δικαίως ἐνθυμεῖται πολλὰς φορές τὴν ζωὴν, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐπιθυμητὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ πλεον εὐχάριστον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ἀποθάνη κανεὶς. Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπῆρχεν ἡ ὑπόσχεσις διὰ μακρὸν βίον καὶ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ τώρα δὲν ὑπάρχει ὑπόσχεσις μόνον διὰ μακρὰν ζωὴν ἀλλὰ διὰ ζωὴν πού δὲν ἔχει τέλος. Συγχρόνως ὁμοῦ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι τώρα ἀνακαλεῖ τὴν κόλασιν πού προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐξαφανίζων ἐκείνην τὴν ἀπόφασιν μὲ τὸν θάνατόν του καὶ εἰσάγων ζωὴν ὅχι μόνον αἰώνιον, ἀλλ' ἀντίθετον ἀπὸ ἐκείνην πού ὑπῆρξε προηγουμένως. «Αὐτὰ εἶπεν εἰς συναγωγὴν, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὴν Καπερναοῦμ, ὅπου εἶχαν γίνεαι πάρα πολλὰ ἀξιοθαύμαστα καὶ ἐπομένως θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ πιστευτὸς πάρα πολὺ ὁ λόγος του.

2. Διατί ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μάλιστα εἰς τὸν ναόν; Ἄφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσελκύσῃ τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸν Πατέρα. «Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ὅταν τὰ ἤκουσαν, εἶπαν· «Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος αὐτός». Τί σημαίνει, «Εἶναι σκληρός»; Εἶναι τραχύς, ἐπίπονος, κοπιαστικός. Καὶ ὁμοῦ ὁ Χριστὸς δὲν ἔλεγε κάτι τέτοιο. Διότι οὔτε περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ζωῆς ὠμίλει ἀλλὰ περὶ δογμάτων, περιστρέφων συνεχῶς τὸν λόγον του εἰς τὴν πίσιν πρὸς αὐτόν. Διατί λοιπόν, Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος; Μήπως διότι ὑπόσχεται ζωὴν καὶ ἀνάστασιν; Μήπως διότι εἶπεν ὅτι ἔχει κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Ἄλλὰ μήπως διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῆ, ὅποιος δὲν φάγῃ τὴν σάρκα του; Εἶπέ μου, αὐτὰ εἶναι σκληρά; Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὸ παραδεχθῆ τοῦτο; Διατί λοιπόν εἶναι «Σκληρός»; Διότι

Δυσπαράδεκτος, ὑπερβαίνων αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, πολὺν ἔχων τὸν φόβον. Ἐνόμιζον γὰρ μείζονα τῆς οἰκειίας φθέγγεσθαι καὶ ὑπὲρ αὐτόν. Διὸ καὶ ἔλεγον· «Τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;», ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπολογούμενοι τάχα, ἐπειδὴ ἔ-
5 μελλον ἀποπηδᾶν.

«Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσιν οἱ μαθηταὶ περὶ τούτου» (καὶ γὰρ τοῦτο τῆς αὐτοῦ θεότητος, τὸ τὰ ἀπόρητα φέρειν εἰς μέσον), εἶτα λέγει «Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; Ἄν οὖν ἴδητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνα-
10 βαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον;». Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ ἐποίησε, λέγων, Ὅτι «εἰπὸν σοι ὅτι, Εἰδὼν σε ὑποκάτω τῆς σκῆης, πιστεύεις; μείζονα τούτων ὄφρην· καὶ ἐπὶ Νικοδήμου, ὅτι «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. Τί οὖν; ἀπο-
15 ρίας ἀπορίας συνάπει; Οὐχί· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῶν δογμάτων καὶ τῷ πλήθει αὐτοῦς ἐπαγαγέσθαι βούλειται.

Ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν ἀπλῶς, ὅτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», καὶ μηδὲν πλέον προσθεῖς, μᾶλλον ἂν ἐσκανδάλισεν, ὁ δὲ εἰπὼν, ὅτι «Τὸ σῶμά μου ζωὴ τοῦ κόσμου», καὶ ὁ
20 εἰπὼν, ὅτι «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα» καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», τὴν ἀπορίαν λύει. Ὁ μὲν γὰρ ἐν τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ φθεγγόμενος, καὶ ὑποπιος γένοιτο, ὡς πλάτιων· ὁ δὲ ἰσοαῦτα συνείρων ἐφεξῆς, πᾶσαν ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν.
25 Πάντα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει, ὥστε αὐτοῦς ἀπαγαγεῖν τοῦ νομίζειν αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰωσήφ. Οὐ τοίνυν τὸ σκάνδαλον ἐπιτεῖναι θέλων, τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ λῦσαι μᾶλλον. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ αὐτὸν εἶναι νομίζων, οὐκ ἂν παρεδέξατο τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ πεισθεῖς, ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέ-

2. Ἰω. 1, 50.

3. Αὐτόθ. 3, 13.

εἶναι δύσκολα παραδεκτός, διότι ὑπερβαίνει τὴν πνευματικὴν των ἀδυναμίαν, διότι προκαλεῖ πολὺν φόβον. Διότι ἐνόμιζον ὅτι ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν καὶ τὴν ἀξίαν του καὶ τὴν δυνάμιν του. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἀκούη;», ἀπολογούμενοι ἴσως διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ φύγουν.

«Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἰησοῦς ἤξευρεν ἀπὸ μέσα του, ὅτι οἱ μαθηταὶ του γογγύζουν δι' αὐτὸ» (διότι ἀπόδειξις τῆς θεότητός του ἦτο νὰ γνωρίζῃ τὰς κρυφὰς σκέψεις), τοὺς λέγει· «Αὐτὸ σὰς κλονίζει; Ἄν ἰδῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀνεβαίνῃ ἐκεῖ πού ἦτο προτύτερα;». Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ μὲ τὸν Ναθαναήλ· «Ἐπειδὴ σοῦ εἶπα· Σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν, δι' αὐτὸ πιστεύεις; Θὰ ἰδῆς μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά»². Καὶ μὲ τὸν Νικόδημον· «Κανεὶς δὲν ἔχει ἀνεβῆ εἰς τὸν οὐρανὸν παρὰ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»³, πού εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν. Τί συμβαίνει λοιπόν; Εἰς τὴν δυσκολίαν προσθέτει δυσκολίαν; Ὁχι βεβαίως. Ἄλλὰ θέλει νὰ τοὺς συνδέσῃ μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν δογμάτων.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν εἰπεῖ, «Ἐχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν» καὶ δὲν εἶχε προσθέσει τίποτε ἄλλο, μᾶλλον θὰ ἔσκανδάλιζεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶπεν «Τὸ σῶμα μου εἶναι ζωὴ τοῦ κόσμου», «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ ζωντανὸς Πατὴρ καὶ ἐγὼ ζῶ ἕνεκα τοῦ Πατρός μου», καὶ «Ἐχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν», λύει τὴν ἀπορίαν. Διότι ἐκεῖνος πού περιαιτολογεῖ διὰ κάτι σπουδαῖον, ἠμπορεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ὑποψίαν, ὅτι ψεύδεται. Ἄλλ' ἐκεῖνος πού συναρμολογεῖ μὲ τὴν σειρὰν τόσα σπουδαῖα, ἀναιρεῖ κάθε ὑποψίαν. Ὅλα δὲ ὅσα κάμνει καὶ λέγει ἀποβλέπουν εἰς τὸ παύσουν νὰ νομίζουν ὅτι πατὴρ του εἶναι ὁ Ἰωσήφ. Ἐπομένως ἔλεγεν αὐτὰ ὄχι διὰ νὰ ἐπιτείνῃ τὸ σκάνδαλον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ ἐξαφανίσῃ. Διότι ἐκεῖνος πού θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, δὲν θὰ παρεδέχετο τὰ λεγόμενά του. Ἐκεῖνος ὅμως πού εἶχε πεισθῆ ὅτι κατήλθεν ἀπὸ τὸν οὐρα-

βηκε, καὶ ἐκεῖ ἀναθήσεται, εὐκολώτερον ἢν προσέσχε τοῖς λεγομένοις.

Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἑτέραν λύσιν ἐπάγει, λέγων «Τὸ Πνεῦμά ἐστι, τὸ ζωοποιῶν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πνευματικῶς δεῖ τὰ περὶ ἐμοῦ ἀκούειν· ὁ γὰρ σαρκικῶς ἀκούσας, οὐδὲν ἀπώνατο, οὔτε χρησιόν τι ἀπέλαυσε. Σαρκικὸν δὲ ἦν τὸ ἀμφισβητεῖν πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ τὸ νομίζειν, ὅτι υἱὸς ἐστὶν Ἰωσήφ, καὶ τό, «Πῶς δύναται ἡμῖν τὴν σάρκα δοῦναι φαγεῖν;». 10 Ταῦτα πάντα σαρκικά· ἅπερ ἔδει μυσικῶς νοεῖν καὶ πνευματικῶς.

Καὶ πόθεν, φησὶν, ἠδύνατο νοῆσαι τί ποτέ ἐστιν τὸ σάρκα φαγεῖν ἐκεῖνοι; Οὐκοῦν ἔδει τὸν προσήκοντα ἀναμεῖναι καιρόν, καὶ πυνθάνεσθαι, καὶ μὴ ἀπαγορεύειν. «Τὰ 15 ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωή· τουτέστιν, θεῖα καὶ πνευματικά ἐστιν, οὐδὲν ἔχοντα σαρκικόν, οὐδὲ ἀκολουθίαν φυσικὴν· ἃ καὶ ἀπήλλακται πάσης μὲν τοιαύτης ἀνάγκης, καὶ ὑπέρκειται καὶ τῶν νόμων τῶν ἐνιαῦθα κειμένων· ἕτερον δὲ ἔχει νοῦν ἐξηλλαγμένον. Ὡσπερ οὖν 20 ἐνιαῦθα τὸ πνεῦμα εἶπεν ἀντὶ τοῦ πνευματικά, οὕτω σάρκα εἰπὼν, οὐ σαρκικά εἶπεν, ἀλλὰ τὸ σαρκικῶς ἀκοῦσαι, ἅμα καὶ αὐτοῦς αἰνιτιόμενος, ὅτι ἀεὶ σαρκικῶν ἐπεθύμουν, δέον πνευματικῶν ἐφίεσθαι. Ἐὰν γὰρ αὐτὸ σαρκικῶς τις ἐκλάβοι, οὐδὲν ἀπώνατο.

25 Τί οὖν; οὐκ ἐστὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὰρξ; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν. Καὶ πῶς εἶπεν, «Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν»; Οὐ περὶ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς λέγων· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ περὶ τῶν σαρκικῶς ἐκλαμβανόντων τὰ λεγόμενα. Τί δὲ ἐστὶ τὸ σαρκικῶς νοῆσαι; Τὸ ἀπλῶς εἰς τὰ προκείμενα ὁρᾶν, καὶ μὴ

νὸν καὶ ἐκεῖ θὰ ἀνέλθῃ, θὰ ἐπρόσεχε τὰ λόγια του μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων εἰσάγει καὶ ἄλλην λύσιν, ὅταν λέγῃ· «Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο πὺ δίδει ζωὴν, ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε». Αὐτὸ δὲ πὺ λέγει, σημαίνει· Ὅσα λέγονται περὶ ἐμοῦ πρέπει νὰ τὰ λαμβάνετε πνευματικῶς. Διότι ἐκεῖνος πὺ τὰ ἀκούει σαρκικῶς, οὔτε ὠφελήθη, οὔτε ἀπῆλause κάτι καλόν. Ἦτο δὲ σαρκικὸν τὸ ν' ἀμφιβάλλουν ὅτι κατέβηκεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, τὸ νὰ νομίζουν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ καὶ τὸ «Πῶς ἤμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ φάγωμεν τὴν σάρκα του;». Ὅλα αὐτὰ εἶναι σαρκικά καὶ ἔπρεπε νὰ τὰ κατανοήσουν μυστικῶς καὶ πνευματικῶς.

Καί, θὰ ἐρωτήσῃς, μὲ ποῖον τρόπον ἤμποροῦσαν νὰ καταλάβουν ἐκεῖνοι τί σημαίνει νὰ φάγουν τὴν σάρκα; Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ περιμένουν τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, νὰ ζητήσουν νὰ μάθουν καὶ νὰ μὴ ἀποχωροῦν. «Τὰ λόγια μὲ τὰ ὁποῖα ἐγὼ σᾶς ὁμιλῶ, εἶναι πνεῦμα καὶ ζωὴ», δηλαδὴ εἶναι θεῖα καὶ πνευματικά καὶ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ σαρκικόν, οὔτε φυσικὴν συνέπειαν. Αὐτὰ ἔχουν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀναγκαιότητα καὶ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τοὺς νόμους οἱ ὁποῖοι διέπουν αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ ἐπὶ πλέον ἔχουν ἄλλην ἔννοιαν. Ὅπως λοιπὸν ἐδῶ εἶπε πνεῦμα, ἀντὶ νὰ εἰπῇ πνευματικά, ἔτσι εἶπε καὶ σὰρξ, καὶ ὄχι σαρκικά, ὑπαινισσόμενος ὅτι αὐτοὶ ἤκουσαν μὲ τὴν σάρκα, διότι πάντοτε τὰ σαρκικά ἐπεθύμουν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμοῦν τὰ πνευματικά. Διότι, ἐὰν κανεῖς δεχθῇ τοῦτο μὲ σαρκικὴν σημασίαν, δὲν ὠφελεῖται τίποτε.

Τί συμβαίνει λοιπόν; Μήπως ἡ ἰδικὴ του σὰρξ δὲν ἦτο σὰρξ; Ἦτο καὶ πολὺ μάλιστα. Διατί εἶπεν, «Ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε»; Αὐτὸ βεβαίως δὲν τὸ εἶπε περὶ τῆς ἰδικῆς του σαρκός, ἀλλὰ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τοὺς λόγους του σαρκικῶς. Καὶ τί εἶναι ἡ σαρκικὴ νόησις; Νὰ κατανοῇ κανεῖς ἀπλῶς αὐτὰ πὺ εὐρίσκονται ἐνώπιόν του καὶ νὰ μὴ ἤμπορῇ νὰ συλλάβῃ διὰ τῆς φαντασίας τίποτε πέραν

πλέον τι φανιάζεσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστι σαρκικῶς. Χρὴ δὲ μὴ οὕτω κρίνειν τοῖς ὀρωμένοις, ἀλλὰ πάντα τὰ μυστήρια τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς κατοπιεύειν. Τοῦτο γάρ ἐστι πνευματικῶς. Ἔρα ὁ μὴ τρώγων αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνων
 5 αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ.

Πῶς οὖν οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ σὰρξ, ἧς ἄνευ ζῆν οὐκ ἔνι; Ὅρας δι τι τό, Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν, οὐ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἴρηται, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκικῆς ἀκροάσεως; «Ἄλλ' εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσι». Πάλιν κατὰ
 10 τὸ σὺνήθες αὐτοῦ τοῖς λόγοις ἀξίωμα περιτίθησι, τὰ τε μέλ-
 λοντα προλέγων, καὶ δεικνὺς ὡς οὐ τῆς ἐκείνων δόξης ἐφιέ-
 μενος ταῦτα ἔλεγε, ἀλλ' αὐτῶν κηδόμενος. Εἰπὼν δέ, «Τι-
 νές», τοὺς μαθητὰς ὑπεξήγαγε. Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἔλε-
 γε· «Καὶ ἐωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετέ μου· ἐνιαῦθα δὲ
 15 «Εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσι.» Ἦδει γὰρ ἐξ ἀρ-
 χῆς, τίνες εἰσὶν οἳ μὴ πιστεύοντες καὶ τίς ἐστιν ὁ παρα-
 δώσων αὐτόν. Καὶ ἔλεγε, Διὰ τοῦτο εἴρηκα, Οὐδεὶς δύνα-
 ται ἔλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ἦ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν ἐκ
 τοῦ Πατρὸς μου».

20 Τὸ ἐκούσιον ἐνιαῦθα τῆς οἰκονομίας ὁ εὐαγγελι-
 σιῆς ἡμῖν αἰνίττειται, καὶ τὸ ἀνεξίκακον. Καὶ τὸ «Ἐξ
 ἀρχῆς» δὲ οὐχ ἀπλῶς ἐνιαῦθα κεῖται, ἀλλ' ἵνα μάθῃς αὐτοῦ
 τὴν ἄνωθεν πρόγνωσιν, καὶ δι τι πρὸ τῶν ρημάτων τούτων,
 καὶ οὐ μετὰ τὸ γογγύσαι, οὐδὲ μετὰ τὸ σκανδαλιοθῆναι τὸν
 25 προδότην ἦδει, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου, ὅπερ ἦν θεότιτος. Εἶτα
 καὶ ἐπήγαγεν, «Ἐὰν μὴ ἦ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν ἐκ τοῦ
 Πατρὸς μου», πείθων αὐτοὺς Πατέρα αὐτοῦ νομίζειν τὸν
 Θεόν, ἀλλὰ μὴ τὸν Ἰωσήφ, καὶ δεικνὺς δι τι οὐκ ἔστι τὸ τυ-
 χὸν τὸ πιστεῦσαι εἰς αὐτόν. Μονονουχὶ γὰρ τοῦτό φησιν,
 30 Οὐ θορυβοῦσι, οὐδὲ ταράττουσι, οὐδὲ ξενίζουσί με οἳ μὴ

αὐτῶν. Αὐτὸ εἶναι τὸ σαρκικῶς. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν μ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ ὅσα βλέπομεν, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζωμεν ὅλα τὰ μυστήρια μὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς ὀφθαλμοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὰ πνευματικῶς. Ἐπομένως ἐκεῖνος ποὺ δὲν τρώγει τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν πίνει τὸ αἷμα του, δὲν ἔχει ζωὴν μέσα του.

Διατί ὅμως δὲν ὠφελεῖ ἡ σὰρξ, ἀφοῦ χωρὶς αὐτὴν εἶναι ἀδύνατον νὰ ζῶμεν; Βλέπεις ὅτι, Ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε, δὲν ἔχει λεχθῆ περὶ τῆς ἰδικῆς του σαρκός, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκικῆς ἀκοῆς; «Καὶ ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ποὺ δὲν πιστεύουν». Πάλιν κατὰ τὴν συνήθειάν του περιβάλλει τὴν ἀξίωσίν του μὲ τὰ λόγια, προλέγων τὰ μέλλοντα καὶ βεβαιώνων ὅτι δὲν ἔλεγεν αὐτὰ ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ δοξασθῆ ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφρόντιζε περὶ ἐκείνων. Ὅταν δὲ εἶπε, «Μερικοί», ὑπελόγιζε τοὺς μαθητάς. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν· «Ἄν καὶ μὲ εἶδατε, ὅμως δὲν μὲ πιστεύετε». Καὶ τώρα ἐδῶ λέγει· «Ἐπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ποὺ δὲν πιστεύουν. Διότι ἤξευρεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ θὰ τὸν παραδώσῃ. Καὶ ἔλεγε. Διὰ τοῦτο σᾶς εἶπα, ὅτι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, ἐὰν δὲν ἔχῃ δοθῆ αὐτὸ ἄνωθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα μου».

Ὁ Εὐαγγελιστὴς ὑπαινίσσεται τὴν ἐκουσίαν οἰκονομίαν καὶ δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Τό, «Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν», δὲν ἐτέθη ἐδῶ χωρὶς αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ καταλάβῃς τὴν ἄνωθεν πρόγνωσιν καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζε τὸν προδότην πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ὅχι μετὰ τὸν γογγυσμὸν, οὔτε μετὰ τὸν σκανδαλισμὸν των, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτά, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀπόδειξις τῆς θεότητος. Ἐπειτα ἐπρόσθεσεν· «Ἐὰν δὲν ἔχῃ δοθῆ τοῦτο ἄνωθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα μου», διὰ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ θεωροῦν Πατέρα του τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅχι τὸν Ἰωσήφ καὶ διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἦτο τυχαῖον νὰ πιστεύουν εἰς αὐτόν. Εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγῃ· Δὲν μὲ ταρασσούν, οὔτε μὲ παραξενεύουν ὅσοι δὲν μὲ πιστεύουν.

πιστεύοντες· οίδα τοῦτο ἄνωθεν πρὶν ἢ γενέσθαι· οίδα τίσιν ἔδωκεν ὁ Πατήρ.

3. Ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι «Δέδωκε», μὴ ἀποκλήρωσιν ἀπλῶς νόμιζε, ἀλλ' ἐκείνο πίστευε, ὅτι ὁ παρασχὼν ἑαυτὸν ἔξιον τοῦ λαβεῖν, αὐτὸς ἔλαβεν. «Ἐκ τούτου πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτου». Καλῶς καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν, ἀνεχώρησαν, ἀλλά, «Ἀπῆλθον εἰς τὸ ὀπίσω», δηλῶν ὅτι τῆς κατὰ ἀρετὴν ἐπιδόσεως ὑπειέμονιο, καὶ ὅτι ἦν εἶχον πάσαις πίσιν ἀπώλεσαν, ἀποσχίσαντες ἑαυτούς. Ἄλλ' οὐχ οἱ δώδεκα τοῦτο ἔπαθον. Διὸ καὶ φησι πρὸς αὐτούς· «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;», δεικνὺς πάλιν ὅτι οὐ δεῖται τῆς διακονίας αὐτῶν καὶ τῆς θεραπείας, οὐδὲ διὰ τοῦτο αὐτοὺς περιῆγεν ἐπιδεικνύμενος. Πῶς γὰρ ὁ καὶ τούτοις ταῦτα λέγων;

Διατί οὖν αὐτοὺς μὴ ἐπήνεσε; διατί μὴ ἐθαύμασεν; Ὅμοῦ μὲν τὸ τοῦ διδασκάλου πρέπον ἀξίωμα τηρῶν, ὁμοῦ δὲ δεικνὺς, ὅτι διὰ τούτου μᾶλλον ἐφέλκεσθαι ἔδει τοῦ τρόπου. Εἰ μὲν γὰρ ἐπήνεσε, νομίζοντες αὐτῷ χάριν διδόναι, καὶ ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον· τῷ δὲ δεικνῦναι μὴ δεόμενον αὐτὸν τῆς ἀκολουθήσεως αὐτῶν, κατεῖχε μᾶλλον. Καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ συνειῶς εἶρηκεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀπέλθειτε· τοῦτο γὰρ ἀπωθουμένου ἦν· ἀλλ' ἐρωτᾷ λέγων, «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;». Ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην, καὶ οὐ βουλομένου αἰδοῖ τινι προσηριῆσθαι, ἀλλὰ μετὰ τοῦ χάριν εἰδέναί. Τῷ δὲ μήτε ἐκείνων κατηγορεῖσθαι φανερώς, ἀλλ' ἡρέμα καθάψασθαι, ἔδειξεν ὅπως δεῖ φιλοσοφεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις.

Ἡμεῖς δὲ τὰναντία πάσχομεν· εἰκότως, ἐπειδὴ τῆς

Αὐτὸ τὸ ξεύρω ἄνωθεν, πρὶν συμβῆ. Γνωρίζω εἰς ποίους ἔδωσεν αὐτὸ ὁ Πατήρ.

3. Ὅταν ἀκούης τὴν λέξιν, «Ἔδωσε», νὰ μὴ νομίζης ὅτι πρόκειται διὰ κάποιον κληρον, ἀλλὰ νὰ πιστεύης, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ κατέστησε τὸν ἑαυτὸν του ἄξιον νὰ λάβῃ, αὐτὸς λαμβάνει. «Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του ἔφυγαν καὶ δὲν ἐπήγαιναν πλέον μαζί του». Ὅρθῶς δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀνεχώρησαν, ἀλλὰ «Ἔφυγαν», διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τὴν μάθησιν τῆς ἀρετῆς καὶ ὅτι μὲ τὸ ν' ἀποσχισθοῦν, ἔχασαν τὴν πίστιν ποὺ εἶχαν προηγουμένως. Ἄλλ' οἱ δώδεκα μαθηταὶ δὲν ἔπαθαν τοῦτο. Δι' αὐτὸ καὶ λέγει πρὸς αὐτούς: «Μήπως θέλετε νὰ φύγετε καὶ σεῖς;», διὰ νὰ δείξῃ πάλιν, ὅτι δὲν χρειάζεται τὴν διακονίαν των καὶ τὴν ὑπηρεσίαν των καὶ ὅτι δὲν τοὺς περιέφερε μαζί του διὰ λόγους ἐπιδείξεως. Διότι, πῶς θὰ συνέβαιnen αὐτὸ τὴν στιγμὴν ποὺ τοὺς ἔλεγεν ὅλα αὐτά;

Διατί λοιπὸν δὲν τοὺς ἐπήνεσε; Διατί δὲν τοὺς ἐγκωμίασεν; Ἄφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τηρήσῃ τὴν ἀξιόπρεπειαν ποὺ ἀρμόζει εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι μᾶλλον μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔπρεπε νὰ τοὺς προσελκύσῃ. Διότι, ἂν τὸν ἐπαινοῦσαν, θέλοντες νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, θὰ ἐπάθαιναν ὅτι συμβαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλὰ τὸ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνοδείας των, τοὺς συγκρατοῦσε περισσότερο. Καὶ πρόσεχε μὲ πόσῃ σωφροσύνην εἶχεν ὁμιλήσει. Δὲν τοὺς εἶπε δηλαδὴ 'Φύγετε', διότι ἔτσι θὰ τοὺς ἀπωθοῦσεν, ἀλλὰ τοὺς ἐρωτᾷ: «Μήπως θέλετε καὶ σεῖς νὰ φύγετε;». Μὲ αὐτὸ ἀφαιρεῖ κάθε βίαν καὶ ἀνάγκην καὶ δὲν κρατεῖ κανένα ποὺ δὲν θέλει νὰ μείνῃ ἀπὸ ἐντροπήν, ἀλλὰ τοὺς κάμνει καὶ χάριν. Τὸ ὅτι δὲν κατηγόρησεν ἐκείνους φανερὰ ἀλλὰ μὲ ἡρεμίαν τοὺς ἔθιξε, ἔδειξε μὲ ποῖον τρόπον πρέπει νὰ σκέπτεται κανεὶς εἰς παρομοίας περιπτώσεις.

Ἡμεῖς ὅμως δικαίως παθαίνομεν τὰ ἀντίθετα, ἐπειδὴ τὰ

οικείας ἐχόμενοι δόξης, ἅπαντα πράττομεν. Διὸ καὶ ἐλα-
 τοῦσθαι νομίζομεν τὰ ἡμέτερα διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν
 θεραπευόντων. Οὕτως δὲ οὔτε ἐκολάκευσεν, οὔτε διεκρού-
 σαιτο, ἀλλ' ἠρώτησεν. Οὐκ ἄρα καταφρονοῦντος ἦν, ἀλλὰ μὴ
 5 βουλομένου θία καὶ ἀνάγκη κατέχεσθαι. Τὸ γὰρ οὕτω μένειν
 ἴσον ἐστὶ τοῦ ἀπελθεῖν. Τί οὖν ὁ Πέτρος; «Πρὸς τίνα ἀπε-
 λευσόμεθα; Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Καὶ ἡμεῖς πεπι-
 στεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ὁρᾷς ὅτι οὐ τὰ ρήματα ἦν τὰ σκανδα-
 10 λίζοντα, ἀλλ' ἡ ἀπροσεξία καὶ ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη
 τῶν ἀκουόντων; Καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ εἶπεν, ἐσκανδαλίσθησαν
 ἄν, καὶ οὐκ ἄν ἐπαύσαντο, τροφῇ προσέχοντες ἀεὶ σωματικῇ,
 καὶ τῇ γῆ προσηλωμένοι.

Ἄλλως δὲ καὶ οὗτοι μετ' ἐκείνων ἤκουον· ἀλλ' ὁμως
 15 τᾶναντία ἐκείνων ἀπεφῆναντο λέγοντες· «Πρὸς τίνα ἀπε-
 λευσόμεθα;». Πολλῆς τὸ ρῆμα φιλοσοργίας ἐμφαντικόν. Δεί-
 κνυσι γὰρ ὅτι παντὸς αὐτοῖς ἐστὶν ὁ Διδάσκαλος τιμιώτερος,
 καὶ πατέρων, καὶ μητέρων, καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων, καὶ
 ἀποσιάνιας αὐτοῦ οὐκ ἔνι λοιπὸν ποῦ καταφυγεῖν. Εἶτα, ἵνα
 20 μὴ δοκῇ τό, «Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;», διὰ τοῦτο εἰρη-
 κέναι αὐτόν, ὡς οὐκ ὄντων τῶν ὑποδεξαμένων αὐτούς, εὐ-
 θέως ἐπήγαγε· «Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις». Οἱ μὲν γὰρ
 σαρκικῶς καὶ μετὰ λογισμῶν ἀνθρωπίνων ἤκουον, οὗτοι δὲ
 πνευματικῶς, καὶ τῇ πίστει τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες. Διὸ καὶ
 25 ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Πνεῦμά ἐστι τὰ ρήματα, ἃ λελάληκα ὑ-
 μῖν»· τουτέστι, μὴ ὑπολάβῃς τῇ τῶν πραγμάτων ἀκολουθία,
 καὶ τῇ τῶν γινομένων ἀνάγκῃ τῶν ρημάτων τῶν ἐμῶν τὴν
 διδασκαλίαν ὑποκεῖσθαι. Οὐ τοιαῦτα τὰ πνευματικά· οὐκ ἀνέ-
 χεται δουλεύειν νόμοις τοῖς ἐπὶ γῆς.

30 Τοῦτο καὶ Παῦλος δηλοῖ, λέγων, «Μὴ εἶπῃς ἐν τῇ καρ-
 δία σου, Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι, Χριστὸν

πράττομεν ὅλα ἐξ αἰτίας τῆς δόξης μας. Δι' αὐτὸ νομίζομεν, ὅτι μειωνόμεθα, ὅταν φύγουν ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς κολακεύουν. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς οὔτε ἐκολάκευσεν, οὔτε τοὺς ἀπέκρουσεν, ἀλλὰ τοὺς ἠρώτησεν. Ἐπομένως δὲν τοὺς περιεφρόνησεν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ παραμείνουν μὲ τὴν βίαν καὶ ἀπὸ ἀνάγκην. Διότι τὸ νὰ μένουν ἔτσι, ἦτο τὸ ἴδιο σὰν νὰ ἔφυγαν. Τί ἀπήντησεν ὁ Πέτρος; «Εἰς ποῖον νὰ ἀπέλθωμεν; Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει καὶ γνωρίσει ὅτι σὺ εἶσαι ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Βλέπεις, ὅτι δὲν ἦσαν τὰ λόγια ποὺ σκανδαλίζουν, ἀλλ' ἡ ἀπροσεξία, ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀκροατῶν; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὠμίλει, πάλιν θὰ ἔσκανδαλίζοντο καὶ δὲν θὰ ἔπαυαν νὰ προσέχουν συνεχῶς εἰς τὴν σωματικὴν τροφήν καὶ νὰ εἶναι προσηλωμένοι εἰς τὰ γῆϊνα.

Ἄλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ ἤκουαν τὰ λόγια του μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ὅμως ὠμίλησαν κατὰ τρόπον ἀντίθετον πρὸς ἐκείνους· «Εἰς ποῖον νὰ ἀπέλθωμεν;». Αὕτῃ ἡ λέξις φανερώνει μεγάλην φιλοσοργίαν. Διότι δεικνύει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Διδάσκαλος τοῦ παντὸς πολυτιμότερος καὶ ἀπὸ τοὺς πατέρας καὶ ἀπὸ τὰς μητέρας καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἂν φύγουν ἀπὸ αὐτόν, δὲν ξεύρει κανεὶς ποῦ νὰ ὑπάγη. Ἐπειτα, διὰ νὰ φανῇ ὅτι αὐτὸ τό «Εἰς ποῖον ν' ἀπέλθωμεν;», δὲν τὸ εἶπεν ὁ Πέτρος, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον ἄνθρωποι νὰ τοὺς δεχθοῦν, προσέθεσεν ἀμέσως· «Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου». Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἤκουον τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ σαρκικῶς καὶ μὲ ἀνθρωπίνην λογικὴν, οἱ μαθηταὶ του ὅμως πνευματικῶς καὶ ἀφήνοντες τὸ πᾶν εἰς τὴν πίστιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἀπήντησε· «Τὰ λόγια ποὺ σᾶς εἶπα, εἶναι πνεῦμα», δηλαδὴ νὰ μὴ νομίσης ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν λόγων μου ὑπόκειται εἰς τὴν συνέπειαν τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην. Διότι δὲν εἶναι τέτοια τὰ πνευματικὰ καὶ δὲν ἀνέχονται νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς γῆϊνους νόμους.

Τοῦτο διακηρύσσει καὶ ὁ Παῦλος μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Μὴ εἰπῆς εἰς τὴν καρδίαν σου, ποῖος θὰ ἀνεβῆ εἰς τὸν οὐρανόν;

καταγαγεῖν· ἢ τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. *Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις*· Ἦδη τὴν ἀνάστασιν οὗτοι παρεδέξαντο καὶ τὴν ἐκεῖ λῆξιν ἅπασαν. Ὅρα δὲ τὸν φιλάδελφον, τὸν φιλόσοργον, πῶς ὑ-
 5 πὲρ παντὸς ἀπολογεῖται τοῦ χοροῦ· οὐ γὰρ εἶπεν Ἔγνωνκα, ἀλλ' Ἐγνώκαμεν· μᾶλλον δὲ σκόπει πῶς ἐπ' αὐτῶν ἔρχεται τῶν ρημάτων τοῦ διδασκάλου, οὐ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις φθεγγόμενος. Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰω-
 10 ζῶντιος»· καί, διὰ «Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις»· τάχα πολ-
 λάκις ἀκούσας αὐτοῦ λέγοντις, διὰ «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ἐδειξε γὰρ διὰ πάντα κατέχει τὰ εἰρημένα, αὐτῶν ἀναμνήσας τῶν ρημάτων.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἐπήνεσε τὸν Πέτρον, οὐδὲ ἐ-
 15 θαύμασε, καίτοι ἀλλαχοῦ τοῦτο ποιήσας· ἀλλὰ τί φησιν; «Οὐ-
 χι ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην καὶ εἰς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν;». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε «Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκα-
 μεν», ἐξαιρεῖ τοῦ χοροῦ τὸν Ἰούδαν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτὸς εἶπε, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ εἰπόντιος·
 20 «Ἦμεῖς δὲ τίνα με λέγετε;», φησί· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντιος». Ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν», εἰκότως οὐκ ἀφήσιν τὸν Ἰούδαν εἰς τὸν ἐκείνων χορόν. Τοῦτο δὲ ἐποίει, πόρρωθεν καὶ ἄνωθεν τοῦ προδότου τὴν κακίαν ἀνακρουόμενος, εἰδὼς μὲν διὰ οὐδὲν
 25 ὀνήσει, τὸ δὲ ἑαυτοῦ πράττων.

4. Καὶ θεὰ τὴν σοφίαν· οὔτε αὐτὸν φανερόν ἐποίησεν, οὔτε λαθεῖν εἶπεν ἐκεῖνο μὲν, ἵνα μὴ ἀναισχυνθῆ καὶ φιλο-

8α. Ρωμ. 10, 6 - 7.

4. Ματθ. 16, 15.

διὰ νὰ κατεβάσῃ δηλαδὴ τὸν Χριστόν, ἢ ποῖος θὰ κατεβῆ εἰς τὴν χώραν τῶν νεκρῶν; διὰ ν' ἀνεβάσῃ δηλαδὴ τὸν Χριστόν ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου»^α. Ἦδη οἱ μαθηταὶ εἶχαν παραδεχθῆ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κατάληξιν τῶν πάντων εἰς αὐτήν. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, πόσον φιλάδελφος καὶ φιλόστοργος ὑπῆρξεν ὁ Πέτρος καὶ πῶς λαμβάνει τὸν λόγον ἐκ μέρους ὅλης τῆς ομάδος τῶν μαθητῶν. Διότι δὲν εἶπεν, Ἔχω γνωρίσει, ἀλλὰ «Ἔχομεν γνωρίσει» ἢ καλύτερα πρόσεχε, πῶς συμφωνεῖ μὲ τὰ λόγια τοῦ διδασκάλου καὶ δὲν λέγει τὰ ἴδια μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι αὐτοὶ μὲν ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ», ἐνῶ ὁ Πέτρος διεκήρυσσε· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», καὶ «Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου», ἴσως ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς εἶχεν ἀκούσει τὸν Χριστόν νὰ λέγῃ τοῦτο. Ἐκεῖνος πού πιστεύει εἰς ἐμέ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ πού ἐνεθυμήθη ὁ Πέτρος, ἀπέδειξεν ὅτι ἐγνώριζεν ὅλα, ὅσα εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; Οὔτε ἐπήνεσεν οὔτε ἐκολάκευσε τὸν Πέτρον, ἂν καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν τὸ εἶχε κάμει. Ἀλλὰ τί λέγει; «Δὲν ἐδιάλεξα ἐγὼ ἐσᾶς τοὺς δώδεκα; Καὶ ὅμως ἓνας ἀπὸ σᾶς εἶναι διάβολος». Ὅταν δηλαδὴ ὁ Πέτρος εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει», ἐξαιρεῖ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τὸν Ἰούδαν. Διότι ὁ Ματθαῖος δὲν εἶπε τίποτε περὶ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ὅταν ὁ Χριστὸς ἠρώτησε τὸν Πέτρον, «Σεῖς ποῖος λέγετε ὅτι εἶμαι;», οὗτος ἀπήντησε· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»⁴. Ἐδῶ ὅμως, ὅταν ὁ Πέτρος εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει», ὀρθῶς ὁ Χριστὸς δὲν περιλαμβάνει τὸν Ἰούδαν εἰς τὸν χορὸν τῶν μαθητῶν. Ἐκαμνε δὲ τοῦτο, διὰ ν' ἀποκρούσῃ ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀπιστίαν τοῦ προδότου, ἂν καὶ ἐγνώριζεν, ὅτι εἰς οὐδὲν θὰ ὠφελήσῃ, ἀλλ' ὅτι ἔκαμεν, ὅτι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν.

4. Καὶ παρατήρησε τὴν σοφίαν του. Οὔτε τὸν Ἰούδαν ἀπεκάλυψεν, οὔτε ἄφησε νὰ μείνῃ κρυπτόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν

ναικότερος γένηται· τοῦτο δέ, ἵνα μὴ νομίζων λανθάνειν, ἀδεῶς ἐργάσῃται τὸ τόλμημα. Διὸ καὶ προϊὼν φανερωτέρους ἐπάγει τοὺς ἐλέγχους. Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἠρίθμησεν, εἰπὼν, ὅτι «Εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσι» (ὅτι δὲ καὶ τὸν προδότην ἠρίθμησεν, ἐδήλωσεν εἰπὼν ὁ εὐαγγελιστής. «Ἦδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς τινες εἶσιν οἳ μὴ πιστεύοντες καὶ τίς ἐστὶν ὁ παραδώσων αὐτόν»); ἐπειδὴ δὲ ἐνέμεινε, σφοδρότερον ἐπάγει τὸν ἔλεγχον, «Εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν», καὶ κοινὸν πᾶσι τὸν φόβον καθί-
 10 σιησιν, ἐκεῖνον συσκιάσαι βουλούμενος.

Ἄξιον δὲ ἐνιαῦθα διαπορῆσαι, τί δήποτε νῦν μὲν οὐδὲν λέγουσιν οἱ μαθηταί, ὕστερον δὲ δεδοίκασι καὶ διαποροῦνται πρὸς ἀλλήλους ὀρῶντες καὶ πυνθανόμενοι, «Μή τι ἐγὼ εἶμι, Κύριε;». Καὶ τῷ Ἰωάννῃ ὁ Πέτρος ἐννεύει μα-
 15 θεῖν τὸν προδότην, καὶ πωθέσθαι τοῦ Διδασκάλου τίς ἐστίν. Τί ποτε οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; Οὐπω ἦν ὁ Πέτρος ἀκούσας, «Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ». Διὰ τοῦτο οὐδέ τι δέος εἶχεν ἐπειδὴ δὲ ἐπειτιμήθη, καὶ ἀπὸ πολλῆς διαθέσεως εἰπὼν, οὐκ εὐδοκίμησεν, ἀλλὰ καὶ σατανᾶς ἤκουσεν ἀκούων ὅτι «Εἷς
 20 ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», εἰκότως λοιπὸν ἔδεισε. Ἄλλως δέ, οὐδὲ νῦν φησιν, «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», ἀλλ' «Εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν». Διόπερ οὐδὲ ἤδεσαν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ πονηρίας ὄντιο σκώπιεσθαι μόνον.

Τί δήποτε δὲ τὸ «Οὐχὶ ἐγὼ ὑμᾶς», εἶπεν, «τοὺς δώδεκα
 25 ἐξελεξάμην καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν;». Κολακείας ἀπηλλαγμένην αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν δεικνύς. Ἐπειδὴ γὰρ

διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἐκεῖνος ἀναιδέστερος καὶ σκληρότερος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ μὴ νομίζῃ ὅτι διαφεύγει τῆς προσοχῆς του καὶ ὡς ἐκ τούτου κάμῃ τὸ ἔγκλημά του μὲ μεγαλυτέραν ἀναίδειαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ ἐπόμενα ὁ Χριστὸς τὸν ἐλέγχει αὐστηρότερον. Διότι προηγουμένως ἀπηρίθμησε τὸν Ἰούδαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ συγκεκριμένως ὅταν εἶπεν «Καὶ ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σαῶς, ποὺ δὲν πιστεύουν» (ἄλλωστε ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀπηρίθμησε καὶ τὸν προδότην καὶ φαίνεται ἀπὸ αὐτὸ ποὺ λέγει· «Διότι ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὁ Ἰησοῦς, ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸν παραδώσῃ»), ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος ἐπέμενε, ὁ Χριστὸς τὸν ἐλέγχει αὐστηρότερον. «Ἐνας ἀπὸ σαῶς εἶναι ὁ διάβολος» καὶ ἐμβάλλει τὸν φόβον ἀπὸ κοινοῦ εἰς ὅλους, διὰ ν' ἀποκρύψῃ τὸν Ἰούδαν.

Ἐδῶ εἶναι ἄξιον ἀπορίας, διατί τώρα οἱ μαθηταὶ δὲν λέγουν τίποτε, καταλαμβάνονται ὅμως ἀπὸ φόβον καὶ ἀπορίαν ἀργότερα κοιτάζοντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ προσπαθοῦντες νὰ πληροφορηθοῦν, «Μήπως εἶμαι ἐγώ, Κύριε;»⁵. Καὶ ὁ Πέτρος κάμνει νόημα εἰς τὸν Ἰωάννην νὰ ἐρωτήσῃ καὶ νὰ μάθῃ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, ποῖος εἶναι ὁ προδότης. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία; Δὲν εἶχεν ἀκούσει ἀκόμη ὁ Πέτρος τὴν φράσιν τοῦ Χριστοῦ, «Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ». Δὲν εἶχεν ὅμως κανέναν φόβον διὰ τοῦτο, ὅταν δὲ ἐπεπλήχθη καὶ μάλιστα ἐπειδὴ εἶχεν ὁμιλήσει εἰς τὸν Χριστὸν μὲ καλὴν διάθεσιν, ὅχι μόνον δὲν ἐπληνέθη, ἀλλὰ ἤκουσε καὶ τὴν λέξιν σατανᾶ. Ὅταν ὅμως ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Χριστόν, «Ἐνας ἀπὸ σαῶς θὰ μὲ προδώσῃ», δικαίως ἐφοβήθη. Καὶ μάλιστα εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν ὁ Χριστὸς δὲν εἶπεν, «Ἐνας ἀπὸ σαῶς θὰ μὲ προδώσῃ», ἀλλὰ «Ἐνας ἀπὸ σαῶς εἶναι διάβολος». Δι' αὐτὸ οἱ μαθηταὶ δὲν ἐκατάλαβαν τὸν λόγον του, ἀλλ' ἐνόμιζαν ὅτι τοὺς ἐπιπλήττει ὡς πονηροῦς.

Διατί λοιπὸν εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του, «Ἐγὼ δὲν ἐδιάλεξα σαῶς τοὺς δώδεκα καὶ ὅμως ἕνας ἀπὸ σαῶς εἶναι διάβολος»; Ἐκαμε τοῦτο, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ διδασκαλία του

πάντων αὐτὸν ἐγκαταλειψάντων αὐτοὶ παρέμειναν μόνοι, καὶ διὰ τοῦ Πέτρου ὁμολόγουν εἶναι Χριστόν, ἵνα μὴ νομίωσιν ὅτι διὰ τοῦτο ἔμελλεν αὐτοὺς κολακεύειν, ἀπάγει ταύτης τῆς ὑποψίας. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲν με δυσωπεῖ
 5 πρὸς τὸ τοὺς κακοὺς μὴ ἐλέγχειν· μὴ νομίσητε ὅτι ἐπειδὴ ἐπεμείνατε, κολακεῦσαι ὑμᾶς αἰρήσομαι ἢ ἐπειδὴ ἠκολουθήσατε, οὐκ ἐλέγχω τοὺς πονηροὺς. Ὁ γὰρ πολὺ τοῦτου μεῖζόν ἐστιν εἰς τὸ δυσωπῆσαι τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ τοῦτό με δυσωπεῖ. Ὁ μὲν γὰρ παραμένων, τῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας
 10 παρέχεται τεκμήριον· ὁ δὲ ἐκλεγείς παρὰ τοῦ διδασκάλου, περιάπτει δόξαν ἀνοίας, ἐκριπιούμενος παρὰ τοῖς ἀνοήτοις.

Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτό με ἀπάγει τῶν ἐλέγχων. Τοῦτο γοῦν καὶ νῦν ἐγκαλοῦσι τῷ Χριστῷ Ἑλληνες ψυχρῶς καὶ ἀνοήτως. Οὐ γὰρ ἀνάγκη καὶ θία ποιεῖν ἀγαθοὺς εἶωθεν ὁ
 15 Θεός, οὐδὲ ἡ ἐκλογή αὐτοῦ καὶ ἡ αἴρεσις βιαστική τῶν καλουμένων ἐστίν, ἀλλὰ προαιρετική. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ διάζεται ἡ κλήσις, σκόπει πόσους συνέβη τῶν κληθέντων ἀπολέσθαι. Ὅθεν φανερόν, ὅτι καὶ ἐν τῇ γνώμῃ κεῖται τῇ ἡμετέρῃ, τὸ σωθῆναι καὶ ἀπολέσθαι.

20 5. Ταῦτα οὖν ἀκούοντες, παιδευόμεθα νήφειν ἀεὶ καὶ ἐγρηγορέναι. Εἰ γὰρ ὁ εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον χορὸν τελῶν, ὁ ἰσαύτης ἀπολελαυκῶς δωρεᾶς, ὁ σημεῖα πεποιηκῶς (καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἦν τῶν πεμφθέντων νεκροὺς ἐγεῖραι καὶ λεπροὺς καθαρίσαι), ἐπειδὴ ἐάλω νοσήματι
 25 δεινῶ τῷ τῆς φιλαργυρίας κακῶ, καὶ τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ προῦδωκεν, οὐδὲν αὐτὸν ὠφέλησαν, οὔτε αἱ εὐεργεσίαι, οὐχ αἱ δωρεαί, οὐ τὸ μετ' αὐτοῦ εἶναι, οὐ θεραπεία,

ἦτο ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κολακείαν. Διότι, ὅταν ὅλοι τὸν εἶχαν ἐγκαταλείψει καὶ ἔμειναν πλησίον τοῦ μόνου οἱ μαθηταὶ τοῦ, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ στόμα τοῦ Πέτρου ὠμολόγησαν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι θὰ τοὺς ἐκολάκευε δι' αὐτὸν τὸν λόγον, τοὺς ἀφαιρεῖ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν. Τὰ λόγια τοῦ λοιπὸν σημαίνουν· Τίποτε δὲν μ' ἐμποδίζει νὰ μὴ ἐλέγχω τοὺς κακοὺς. Μὴ φαντασθῆτε, ὅτι θὰ προτιμήσω νὰ σᾶς κολακεύσω, ἐπειδὴ ἐμείνατε μαζί μου, ἢ ἐπειδὴ μὲ ἠκολουθήσατε, δὲν θὰ ἐλέγξω τοὺς πονηροὺς. Διότι ἐκεῖνο ποῦ ἠμπορεῖ πάρα πολὺ νὰ κάμψη τὸν διδάσκαλον, τοῦτο δὲν μὲ κάμπτει. Διότι ἐκεῖνος ποῦ παραμένει, δίδει ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης τοῦ, καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἔχει ἐκλεγεῖ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, εἶναι ἀνόητος, ἂν ἀντικρούεται ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους.

Ἄλλ' οὔτε τοῦτο μὲ ἀποτρέπει ἀπὸ τὸν ἔλεγχον. Διότι αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ἀπευθύνουν ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ οἱ εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ ψυχρῶς καὶ ἀνοήτως. Διότι ὁ Θεὸς δὲν κάμνει συνήθως τοὺς ἀνθρώπους καλοὺς μὲ τὸν ἐξαναγκασμὸν καὶ μὲ τὴν βίαν, οὔτε ἡ ἐκλογή καὶ ἡ προτίμησις τοῦ διὰ τοὺς κλητοὺς γίνεται μὲ τὴν βίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν προτροπήν. Καὶ διὰ νὰ μάθης, ὅτι ἡ κλήσις δὲν γίνεται μὲ τὴν βίαν, νὰ ἐξετάσης, πόσοι ἀπὸ τοὺς κληθέντας συνέβη νὰ καθοῦν. Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀπόφασιν ἐξαρτᾶται καὶ νὰ σωθοῦμεν καὶ νὰ καθοῦμεν.

5. Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἃς ἐκπαιδευόμεθα νὰ εἴμεθα νηφάλιοι πάντοτε καὶ ν' ἀγρυπνοῦμεν. Διότι, ἂν ἐκεῖνος ποῦ ἀνῆκεν εἰς τὸν ἅγιον χορὸν τῶν μαθητῶν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπολαύσει, τόσην μεγάλην χάριν, ὁ ὁποῖος εἶχε κάμει θαύματα (διότι καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀποσταλῆ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους μαθητὰς νὰ ἀναστήσῃ νεκροὺς καὶ νὰ καθαρῶσιν λεπρούς), ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸ φοβερὸν πάθος τῆς φιλαργυρίας καὶ ἐπρόδωσε τὸν Κύριόν του, εἰς τίποτε δὲν τὸν ὠφέλησαν οὔτε αἱ εὐεργεσίαι, οὔτε αἱ δωρεαί, οὔτε ἡ συναναστροφή τοῦ μὲ τὸν Χριστόν, οὔτε ἡ οἰκειότης, οὔτε τὸ

οὐ τὸ τοὺς πόδας νίψαι, οὐ τὸ τῆς τραπέζης κοινωνῆσαι, οὐ τὸ γλωσσόκομον κατέχειν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια αὐτῶ ταῦτα κολάσεως γέγονε· φοβηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, μή ποτε τὸν Ἰούδαν μιμησώμεθα διὰ τῆς φιλαργυρίας.

5 Οὐ προδίδως τὸν Χριστόν; Ἄλλ' ὅταν περιίδης πένητα λιμῶ τηκόμενον, ἢ ὑπὸ ψύχους διαφθειρόμενον, τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς ἐφέλκη καταδίκην. Καὶ ὅταν ἀναξίως μετέχωμεν τῶν μυστηρίων, ὁμοίως ἀπολλύμεθα τοῖς χριστοκτόνοις. Ὅταν ἀρπάζωμεν, ὅταν ἄγχωμεν τοὺς καταδεεσιτέρους, μεγί-
 10 σιην ἐπισπασόμεθα τὴν τιμωρίαν· καὶ μάλα εἰκότως. Μέχρι γὰρ τίνος ὁ ἔξως ἡμᾶς οὕτω κατέχει τῶν παρόντων πραγμάτων τῶν περιτιῶν καὶ ἀνονήτων; Ὁ γὰρ πλοῦτος ἐν τοῖς περιτιῶν, ἐν οἷς οὐδὲν ὄφελος γίνεται. Μέχρι τίνος προσηλώμεθα τοῖς ματαίοις; μέχρι τίνος οὐ διαποβλέπομεν
 15 ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ νήφομεν, οὐ λαμβάνομεν κόρον τῶν γηϊνῶν τούτων καὶ παραρροόντων; οὐ παιδευόμεθα διὰ τῆς πείρας αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν; Ἐννοήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν πλουτήσαντας. Οὐχὶ ὄναρ πάντα ἐκεῖνα; οὐχὶ σκιά καὶ ἄνθος, οὐ ρεῦμα παραρρέον; οὐχὶ διήγημα καὶ μῦθος; Ὁ δεῖνα
 20 πεπλούτηκε· καὶ ποῦ νῦν ὁ πλοῦτος; Ἀπώλειτο καὶ διέφθαρται· ἀλλὰ τὰ δι' αὐτὸν ἁμαρτήματα διαμένει, καὶ ἡ διὰ τὰ ἁμαρτήματα κόλασις. Μᾶλλον δέ, εἰ μὴ κόλασις ἦν, μηδὲ βασιλεία προύκειτο, τὸ ὁμόφυλον καὶ τὸ ὁμογενὲς αἰδεσθῆναι ἐχρῆν, τὸ ὁμοιοπαθὲς δυσωπηθῆναι.

25 Νῦν δὲ κύνας μὲν τρέφομεν· πολλοὶ δὲ καὶ ὄνάγρους καὶ ἄρκιους, καὶ διάφορα θηρία· ἄνθρωπον δὲ περιορῶμεν λιμῶ τηκόμενον, καὶ τιμιώτερον ἡμῖν τὸ ἀλλότριον τοῦ συγγενοῦς, καὶ ἀτιμότερον ἡμῖν τὸ οἰκεῖον τοῦ μὴ ὄντος οὐδὲ προσήκοντος. Ἄλλ' οἰκοδομεῖσθαι λαμπρὰς οἰκίας καὶ πολ-

νήψιμον τῶν ποδῶν, οὔτε ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν τράπεζαν, οὔτε ἡ τήρησις τῶν λόγων, ἀλλ' ἀντιθέτως αὐτὰ ὅλα ἔγιναν ἐφόδια κολάσεως. Ἄς φυλαχθοῦμεν καὶ ἡμεῖς λοιπόν, μήπως μιμηθοῦμεν κάποτε τὸν Ἰούδαν ἕνεκα τῆς φιλαργυρίας.

Δὲν προδίδεις τὸν Χριστόν; Ἄλλ' ὅταν ἀνέχεσαι νὰ λειώνῃ ὁ πτωχὸς ἀπὸ πείναν ἢ νὰ πεθαίνῃ ἀπὸ κρῦο καὶ σὺ προσελκύεις τὴν ἰδίαν καταδίκην διὰ τὸν ἑαυτὸν σου. Καὶ ὅταν κοινωνοῦμεν τῶν μυστηρίων χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζωμεν, καταστρεφόμεθα ἐξ ἴσου μὲ αὐτοὺς ποὺ φονεύουν τὸν Χριστόν. Ὅταν εἴμεθα ἄρπαγες, ὅταν καταπιέζωμεν τοὺς κατωτέρους μας, θὰ προκαλέσωμεν πολὺ μεγάλην τιμωρίαν. Καὶ πολὺ δικαίως. Μέχρι πότε θὰ μᾶς κυριαρχῇ τόσον πολὺ ἡ ἐπιθυμία τῶν περιπτῶν καὶ ἀνωφελῶν πραγμάτων τῆς παρούσης ζωῆς; Διότι ὁ πλοῦτος εἶναι περιττὸς καὶ δὲν παρέχει καμμίαν ὠφέλειαν. Μέχρι πότε θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὰ μάταια; Μέχρι πότε δὲν θ' ἀποβλέπωμεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, δὲν θὰ λογικευώμεθα καὶ δὲν θὰ κορταίνωμεν ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα, ποὺ εἶναι γῆϊνα καὶ ρευστά; Δὲν ἀντιλαμβανόμεθα τὴν μηδαμινότητά των ἀπὸ τὴν πείραν μας; Ἄς κοιτάξωμεν αὐτοὺς ποὺ ἐπλούτισαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς. Ὅλα ἐκεῖνα δὲν ἦσαν ὄνειρον; Δὲν ἦσαν σκιὰ καὶ ἄνθος καὶ ὕδωρ ποὺ ρεεῖ; Δὲν ἦσαν λόγια καὶ μῦθος; Ὅ τάδε εἶναι πλούσιος. Καὶ ποῦ εἶναι τώρα ὁ πλοῦτος; Ἐχάθη καὶ κατεστράφη, ἀλλὰ τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἔγιναν ἐξ αἰτίας του παραμένουν, ὅπως παραμένει καὶ ἡ κόλασις ἕνεκα τούτου. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ὑπῆρξε κόλασις οὔτε βασιλεία, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συνανθρώπους καὶ τοὺς ὁμοιοπαθεῖς.

Τώρα ὅμως τρέφομεν σκύλους, πολλοὶ ἄνθρωποι μάλιστα τρέφουν ὄναγρους καὶ ἄρκτους καὶ διάφορα ἄγρια ζῶα. Ἀνεχόμεθα ὅμως νὰ λειώνῃ ἓνας ἄνθρωπος ἀπὸ πείναν καὶ εἶναι δι' ἡμᾶς πολυτιμότερον τὸ ξένον γένος ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας καὶ ἀναξιότερον τὸ ἰδικόν μας ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ὑπάρχει καὶ δὲν μᾶς ἀρμόζει. Ἄλλ' εἶναι ὠραῖον νὰ οἰκοδο-

λους ἔχειν οἰκείας, καὶ εἰς χρυσοῦν ὄροφον κατακειμένους
 ὄραν καλόν; Περιτιθὼν μὲν οὖν καὶ ἀνόνητον. Ἔστιν ἄλλα
 οἰκοδομήματα, λαμπρότερα πολλῶ καὶ σεμνότερα τούτων
 ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις εὐφραίνειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναγκαῖον
 5 ὁ γὰρ κωλύσων οὐδεὶς. Βούλει κάλλιστον ὄροφον ἰδεῖν; Ἐ-
 σπέρας καταλαβούσης, ἴδε κατησιερισμένον τὸν οὐρανόν. Ἄλλ'
 οὐκ ἔστιν ἐμὸς ὄροφος, φησί. Καὶ μὴν οὗτος μᾶλλον σὸς ἢ
 ἐκεῖνος. Καὶ γὰρ διὰ σὲ γέγονε καὶ κοινὸς σοι μετὰ τῶν
 ἀδελφῶν ἔστιν οὗτος δὲ οὐ σός, ἀλλὰ τῶν μετὰ τὴν τελευ-
 10 τὴν κληρονομούντων. Καὶ ὁ μὲν τὰ μέγιστα ὠφελῆσαι δυ-
 νήσεται, διὰ τοῦ κάλλους πρὸς τὸν Δημιουργὸν παραπέμπων
 οὗτος δὲ τὰ μέγιστά σε καταθλάψει, κατήγορός σου μέγιστος
 ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως γινόμενος, διὰ αὐτὸς μὲν χρυσοῦ
 περιβεβλημένος ἦ, ὁ δὲ Χριστὸς μηδὲ ἀναγκαῖον ἔχων ἰ-
 15 μάτιον.

Μὴ δὴ τοσαύτην ἄνοιαν ὑπομένωμεν· μηδὲ διώκωμεν
 τὰ φεύγοντα, καὶ φεύγωμεν τὰ μένοντα· μηδὲ προδῶμεν ἡ-
 μῶν τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' ἀντεχώμεθα τῆς μελλούσης ἐλπίδος·
 οἱ μὲν γεγηρακότες, ἅτε εἰδότες φανερώς, διὸ ὀλίγος ἡμῖν
 20 ὑπολείπεται τῆς ζωῆς χρόνος· οἱ δὲ νέοι, ἅτε πεπεισμένοι
 σαφῶς, διὸ οὐ πολὺ τὸ λειπόμενον. «Ὡς γὰρ κλέπτῃς ἐν νυ-
 κτί, οὕτως ἢ ἡμέρα ἐκείνη ἔρχεται». Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ
 γυναῖκες ἄνδρας παρακαλῶμεν, καὶ ἄνδρες γυναῖκας νουθε-
 τῶμεν, καὶ νεωτέρους καὶ παρθένους διδάσκωμεν, καὶ πάν-
 25 τες ἀλλήλους παιδεύωμεν, τῶν μὲν παρόντων ὑπερορᾶν, τῶν
 δὲ μελλόντων ἐφίεσθαι, ἵνα καὶ τυχεῖν αὐτῶν δυνηθῶμεν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μοῦμεν πολυτελεῖς οἰκίας καὶ νὰ ἔχωμεν πολλοὺς ὑπηρέτας χρυσοστολισμένους; Καὶ αὐτὸ εἶναι περιττὸν καὶ ἀνόητον. Διότι ὑπάρχουν ἄλλα οἰκοδομήματα πολὺ πολυτελέστερα καὶ σεμνότερα ἀπὸ αὐτά. Μὲ αὐτὰ πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς μας, διότι δὲν ὑπάρχει κανὲν ἐμπόδιον. Θέλεις νὰ ἰδῆς ὠραιότατον οἰκοδόμημα; Ὅταν βραδυάσῃ, ἰδὲς τὸν οὐρανὸν γεμᾶτον ἀπὸ ἀστέρια. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἰδικόν μου οἰκοδόμημα, θὰ ἰσχυρισθῆς. Καὶ ὅμως αὐτὸ εἶναι περισσότερον ἰδικόν σου, παρὰ τὸ ἄλλο. Διότι ἔχει γίνεαι δι' ἐσὲ καὶ εἶναι κοινὸν δι' ἐσὲ καὶ διὰ τοὺς ἀδελφοὺς σου. Ἄλλ' αὐτὸ ποὺ ἔχεις δὲν εἶναι ἰδικόν σου, ἀλλὰ τῶν κληρονόμων σου, μετὰ τὸν θάνατόν σου. Καὶ ἐκεῖνος μὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ ὠφελήσῃ πάρα πολὺ, διότι μὲ τὸ κάλλος του θὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὸν νοῦν σου τὸν Δημιουργόν. Τὸ ἰδικόν σου ὅμως θὰ σὲ βλάβῃ πολὺ, διότι θὰ γίνῃ φοβερὸς κατήγορός σου τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὅταν σὺ μὲν θὰ λάμπῃς ἀπὸ τὸν χρυσόν, ἐνῶ ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἔχῃ οὔτε τὸ ἀπαραίτητον ἔνδυμα.

Ἄς μὴ ὑπομένωμεν αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν καὶ ἄς μὴ ἐπιδιώκωμεν ἐκεῖνα ποὺ φεύγουν καὶ ἄς μὴ ἀποφεύγωμεν ἐκεῖνα ποὺ μένουν. Καὶ ἄς μὴ προδώσωμεν τὴν σωτηρίαν μας, ἀλλ' ἄς κρατῶμεν τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα, οἱ μὲν γέροντες ἐπειδὴ ξεύρουν καλὰ ὅτι ὀλίγος χρόνος ζωῆς μᾶς ἀπομένει, οἱ δὲ νέοι ἐπειδὴ ἔχουν πεισθῆ, ὅτι δὲν εἶναι μεγάλο τὸ μέρος τῆς ζωῆς ποὺ ὑπολείπεται. «Διότι ἡ ἡμέρα ἐκείνη θὰ ἔλθῃ σὰν κλέπτῃς τὴν νύκτα»*. Ἐπειδὴ, λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωστά, ἄς παρακαλοῦμεν καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ἄς συμβουλεύωμεν καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ἄς διδάσκωμεν καὶ τοὺς νέους καὶ τὰς νέας καὶ ἄς παιδαγωγοῦμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, νὰ περιφρονοῦμεν τὰ παρόντα καὶ νὰ ἐπαθουῦμεν τὰ μέλλοντα, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ταῦτα μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ΄.

Ἰω. 7,1 - 8

«Καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, διὸ ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία».

1. Οὐδὲν φθόνου χειρόν καὶ βασκανίας· οὕτως ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσηλθὲν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον τιμώμενον, οὐκ ἐνεγκὼν τὴν εὐημερίαν, πάντα ἐπρατειεν ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν. Καὶ πανταχοῦ τῆς ρίζης ταύτης τοῦτον ἴδοι τις ἂν τὸν καρπὸν γινόμενον. Οὕτω καὶ Ἄβελ ἐσφάγη, οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ ἔμελλεν, οὕτω καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν δικαίων ἐντεῦθεν καὶ Ἰουδαῖοι χρισιοκτόνοι γεγόνασι. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγε· «Μετὰ ταῦτα περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, διὸ ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι».

Τί λέγεις, ὦ μακάριε Ἰωάννη; Οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν ὁ δυνηθεὶς πάντα ὅσα ἠθέλησεν; ὁ εἰπὼν, «Τίνα ζητεῖτε», καὶ ρήσας αὐτοὺς εἰς τὰ ὀπίσω; ὁ παρὼν καὶ μὴ ὀρώμενος, οὗτος οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν; Πῶς δὲ καὶ ὑστερον εἰς μέσον αὐτῶν παρελθὼν, ἐν μέσῳ τῷ ἱερῷ, ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, συνόδου οὔσης, καὶ τῶν φονῶντων παρόντων, διελέγειο ταῦτα, ἃ μᾶλλον αὐτοὺς παρώξυνε; Τοῦτο γοῦν καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες, «Οὐχ οὐτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρηγοία λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Τίνα δὴ ἐσὶ ταῦτα τὰ αἰνίγματα; Ἄπαγε· οὐχ ἵνα αἰνίγματα λέγειν νομισθῇ, οὕτως εἶπεν, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ διὸ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἐπεδείκνυτο καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ΄.

Ἰω. 7,1 - 8

«Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ περιήρχετο ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Δὲν ἤθελε νὰ μείνη εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν. Ἐπλησίαζεν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον κακὸν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος. Μὲ αὐτὰ εἰσῆλθεν ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον. Διότι, ὅταν ὁ διάβολος εἶδεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐτιμᾶτο, μὴ δυνάμενος ν' ἀνεχθῆ τὴν εὐτυχίαν του, ἔκαμνε τὰ πάντα, διὰ νὰ τὸν κυριεύσῃ. Καὶ ἤμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἀπὸ τὸ δένδρον αὐτὸ τέτοιος καρπὸς παράγεται. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἐσφάγη ὁ Ἄβελ, ἀπὸ αὐτὴν ἐκινδύνευσεν ὁ Δαυῖδ καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι εὐσεβεῖς ἄνδρες. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔγιναν φονεῖς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ αὐτὰ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔγραψεν· «Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ περιήρχετο ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Δὲν ἤθελε νὰ μείνη εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν».

Τί λέγεις, μακάριε Ἰωάννη; Δὲν εἶχε δύναμιν αὐτὸς ποὺ ἠδυνήθη νὰ κάμῃ ὅσα ἠθέλησεν; Αὐτὸς ποὺ εἶπε «Ποῖον ζητεῖτε» καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ ὀπισθοχωρήσουν; Αὐτὸς ποὺ ἂν καὶ ἦτο παρών, ἐν τούτοις δὲν ἐφαίνεται, αὐτὸς δὲν εἶχε δύναμιν; Πῶς ὅμως ἀργότερα παρουσιάσθη εἰς τὸ μέσον τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, εἰς τὸ μέσον τῆς ἑορτῆς, ἐνῶ ὑπῆρχε μεγάλη συγκέντρωσις καὶ ἐνώπιον τῶν φονέων ὠμίλει μὲ λόγια, ποὺ τοὺς ἐξώργιζαν περισσότερο; Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐθαύμαζαν μερικοὶ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγαν· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ νὰ ποὺ ὀμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτὰ τὰ αἰνίγματα; Δὲν τὰ εἶπεν αὐτὰ ὁ Εὐαγγελιστὴς διὰ νὰ θεωρηθῆ ὅτι πρόκειται διὰ αἰνίγματα, ἀλλὰ διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι μὲ αὐτὰ ἀπεδεικνύετο ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

“Όταν μὲν γὰρ λέγη, ὅτι «Ἐξουσίαν οὐκ εἶχεν», ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλέγεται, πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ποιούντος· ὅταν δὲ λέγη, ὅτι ἐν μέσοις αὐτοῖς εἰσιτήκει καὶ οὐ κατειχόν αὐτόν, τῆς θεότητος τὴν δύναμιν ἐνδείκνυται δηλονότι.

5 Καὶ γὰρ ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐφαίνεται ὡς Θεός· ἀμφοτέρωθεν ἀληθεύων. Τό τε γὰρ ἐν μέσοις ὄντα τοῖς ἐπιβουλεύουσι μὴ κατέχεσθαι, τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτοῦ καὶ ἄμαχον ἐδήλον· τό τε ὑποσιέλλεσθαι, τὴν οἰκονομίαν ἐβεβαίου καὶ ἐπιστοιούτο, ἵνα μήτε Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἔχη τι λέγειν,

10 μήτε Μαρκίω καὶ οἱ τὰ ἐκείνων νοσοῦντες. «Διὰ τοῦτο τοίνυν πάντων ἐμφροῦται τὰ σιόματα».

«Μετὰ ταῦτα ἦν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία». Τό, «Μετὰ ταῦτα», οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ ὅτι πολὺν μεταξὺ χρόνον ἐπιτεμὼν ὑπερεπήδησε. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐ-

15 κείθεν· ὅτι γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἐκάθητο, φησὶν, ἦν ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα· ἐνιαῦθα δὲ τῆς Σκηνοπηγίας μέμνηται, καὶ ἐν τοῖς πέντε μηνὶ οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν διηγῆσαι, οὔτε ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἄλλο τι, ἢ τὸ κατὰ τοὺς ἄριους σημεῖον, καὶ τὴν πρὸς τοὺς φαρόντας γενομένην δημηγορίαν· καίτοι αὐτὸς

20 οὐ διελίμπανε σημεῖα ποιῶν καὶ διαλεγόμενος, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ, οὐκ ἐν ἑσπέρᾳ, πολλάκις δὲ καὶ νυκτός. Τοῖς γοῦν μαθηταῖς, οὕτως ἐπέστη, ὡς πάντες φαοὶν οἱ εὐαγγελισταί. Τί δήποτε οὖν παρέλιπον ἐκεῖνο; “Ότι οὐκ ἐνῆν ἅπαντα καταλέγειν. “Αλλως δέ, καὶ ταῦτα λέγειν ἐσπουδάκασιν, ὑ-

25 πὲρ ὧν ἡ μέμψις ἢ ἀντιλογία τις παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐμελλε παρακολουθεῖν.

Ἐκείνοις μὲν γὰρ πολλὰ ὁμοία ἦν. Καὶ γὰρ ὅτι νο-

Διότι, ὅταν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγῃ, ὅτι «Δὲν εἶχεν ἐξουσίαν», ὁμιλεῖ σὰν νὰ πρόκειται περὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κάμνει πολλὰ καὶ κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον. Ὅταν ὅμως λέγῃ, ὅτι εἶχε σταθῆ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ δὲν τὸν συνέλαβαν, τότε εἶναι φανερὸν ὅτι ἀποκαλύπτει τὴν δύναμιν τῆς θεότητος. Διότι ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ παρουσιάζετο ὡς Θεός, ἐπαληθεύων καὶ τὰ δύο. Διότι ἐφάνέρωνε καὶ τὴν μὴ σύλληψίν του ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του ἃν καὶ εὐρίσκετο ἀνάμεσά τους καὶ τὴν ἀσυναγώνιστον καὶ ἀκαταμάχητον δύναμίν του. Ἀλλὰ καὶ ὅτι ἔφευγεν, ἐπιβεβαίωνε καὶ ἐπεσφράγιζε τὴν κατὰ σάρκα γέννησίν του, διὰ νὰ μὴ ἤμποροῦν οὔτε ὁ Παῦλος ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, οὔτε ὁ Μαρκίων, οὔτε ἐκεῖνοι πού πάσχουν ἀπὸ τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς ἀσθένειαν, νὰ ἰσχυρίζωνται ὅ,τιδήποτε.

«Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία». Ἡ λέξις, «Ὑστερα ἀπὸ αὐτά», σημαίνει ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς περιέκοψεν ἀπὸ τὴν διήγησιν πολλὰ ἀπὸ ὅσα συνέβησαν εἰς τὸ μεταξύ. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ κάτωθι. Ὅταν ἐκάθητο εἰς τὸ ὄρος, ἦτο ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, καθὼς λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς. Ἐδῶ ἐνθυμεῖται τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας καὶ εἰς τὸ διάστημα τῶν πέντε μηνῶν δὲν μᾶς διηγήθη τίποτε ἄλλο οὔτε μᾶς ἐπληροφόρησε διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον διὰ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων καὶ διὰ τὴν ὁμιλίαν πού ἔκαμεν ὁ Χριστὸς εἰς ἐκείνους πού ἔφαγαν. Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς δὲν ἔπαυε νὰ κάμνῃ θαύματα καὶ νὰ ὁμιλῇ οὔτε ἡμέραν, οὔτε ἑσπέραν καὶ πολλὰς φορὰς ἀκόμη καὶ νύκτα. Εἰς τοὺς μαθητάς του ἔτσι ἐνεφανίσθη, καθὼς ἀναφέρουν ὅλοι οἱ Εὐαγγελισταί. Διατί λοιπὸν παρέλειψαν αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα; Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὰ καταγράψουν ὅλα λεπτομερῶς. Καὶ μάλιστα ἐφρόντισαν ν' ἀναφέρουν ἐκεῖνα ἀκριβῶς, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἰουδαῖοι θὰ προέβαλλον κάποια κατηγορίαν ἢ ἀντιλογίαν.

Εἰς τοὺς Εὐαγγελιστὰς εὐρίσκομεν πολλὰ ὅμοια κω-

σοῦντας ἐθεράπευσε, καὶ νεκροὺς ἤγειρε, καὶ ὅτι ἐθαυμά-
 σθη, πολλάκις ἀνέγραψαν· ἔνθα δὲ ξένον ἔχουσι λέγειν
 τι, ἢ μέμψιν τινὰ δοκοῦσαν κατ' αὐτοῦ φύεσθαι διηγεῖσθαι,
 ταῦτα τιθέασιν· οἷον δὴ καὶ τὸ νῦν ἐστίν, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ αὐ-
 5 τοῦ ἠπίσιτον αὐτῷ· καὶ γὰρ σὺ τὴν τυχοῦσαν ἔχει διαβολὴν
 τὸ πρᾶγμα. Καὶ ἄξιον θαυμάσαι τὸ φιλάληθες αὐτῶν ἦθος,
 πῶς οὐκ αἰσχύνονται λέγοντες ταῦτα, ἃ δοκεῖ τῷ διδασκάλῳ
 φέρειν αἰσχύνην, ἀλλὰ καὶ ταῦτα μάλιστα τῶν ἄλλων ἐσπου-
 δάκασιν ἀπαγγέλλειν. Καὶ νῦν γοῦν πολλὰ παραδραμῶν
 10 καὶ σημεῖα καὶ θαύματα καὶ δημηγορίας, ἐπὶ τοῦτο εὐθέως
 ἐπεπήδησεν.

«Εἶπον» γάρ, φησί, «πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Με-
 τίσθηθι ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταί σου
 θεωρήσωσι τὰ ἔργα ἃ ποιεῖς. Οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπιῷ τι
 15 ποιεῖ καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι. Φανέρωσον σεαυ-
 τὸν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐ-
 τόν». Καὶ ποία, φησὶν, ἀπιστία ἐνταῦθα; Παρακαλοῦσι γὰρ
 αὐτὸν θαυματουργῆσαι. Πολλὴ σφδρα. Ἀπιστίας γὰρ καὶ
 τὰ ρήματα καὶ ἡ θρασύτης, καὶ ἡ ἄκαιρος παρρησία. «Ὡρον-
 20 το γὰρ ἀπὸ τῆς συγγενείας ἐξεῖναι αὐτοῖς μετὰ παρρησίας
 διαλέγεσθαι. Καὶ δοκεῖ μὲν ἡ ἀξίωσις δῆθεν φίλων εἶναι·
 πολλῆς δὲ πικρίας ἦν τὰ λεγόμενα· ἐνταῦθα γὰρ αὐτῷ καὶ
 δειλίαν καὶ φιλοδοξίαν ὄνειδίζουσι. Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν,
 «Οὐδεὶς τι ἐν κρυπιῷ ποιεῖ, δειλίαν ἐγκαλούντων ἐστί», ἅμα
 25 καὶ ὑποπιερόντων τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ ἐπαγαγεῖν,
 ὅτι «Ζητεῖ ἐν παρρησίᾳ εἶναι», φιλοδοξίας.

2. Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμι. Ἀπὸ γὰρ
 τούτων τῶν ταῦτα λεγόντων τὰ ρήματα, ὁ πρῶτος τῶν Ἱερο-
 σολύμων ἐπίσκοπος γέγονεν, ὁ μακάριος Ἰάκωβος, περὶ οὗ

ρία. Διότι πολλὰς φορὰς ἀνέγραψαν, ὅτι ἐθεράπευσεν ἀσθενεῖς, ὅτι ἀνέστησε νεκροὺς καὶ ὅτι ἐθαυμάσθη. Ὅπου ὅμως ἔχουν ν' ἀφηγηθοῦν κάτι τὸ ἀσυνήθιστον, ἢ κάποια κατηγορίαν ποὺ φαίνεται ὅτι ἐξετοξεύθη κατὰ τοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ τὰ παραθέτουν, ὅπως τώρα, διηγοῦνται ὅτι οἱ ἀδελφοί του δὲν τὸν ἐπίστευον. Διότι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα περιέχει μεγάλο μῖσος. Καὶ ἀξίζει νὰ θαυμάζη κανεὶς, πόσον φιλαλήθεις ὑπῆρξαν οἱ Εὐαγγελισταί, ἀφοῦ δὲν διστάζουν ν' ἀναφέρουν αὐτὰ, τὰ ὁποῖα φαίνονται νὰ ἐντροπιάζουν τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον αὐτὰ ἐφρόντισαν νὰ ἀναφέρουν περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ τώρα λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀφοῦ παρέλειψε πολλὰ σημεῖα, θαύματα καὶ λόγους τοῦ Χριστοῦ, ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὴν διήγησιν αὐτοῦ τοῦ γεγονότος.

Λέγει λοιπὸν· «Τοῦ εἶπαν οἱ ἀδελφοί του· Φύγε ἀπὸ ἐδῶ καὶ πήγαινε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διὰ νὰ ἴδουν καὶ οἱ μαθηταί σου τὰ ἔργα ποὺ κάμνεις. Διότι δὲν κάμνει κανεὶς τίποτε εἰς τὰ κρυφά, ὅταν ζητῇ νὰ γίνῃ γνωστός. Φανερώσου εἰς τὸν κόσμον. Διότι οὔτε καὶ οἱ ἀδελφοί του ἐπίστευαν εἰς αὐτόν». Καί, θὰ ἐρωτήσης, ποία εἶναι ἡ ἀπιστία ἐδῶ; Τὸν παρακαλοῦν νὰ κάμῃ θαύματα. Καὶ ὅμως ὑπάρχει μεγάλη ἀπιστία. Διότι καὶ τὰ λόγια καὶ τὸ θράσος καὶ ἡ ἄκαιρος ἐλευθερία εἶναι ἀπόδειξις ἀπιστίας. Διότι ἐνόμιζαν ὅτι θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ὁμιλοῦν ἐλεύθερα ἕνεκα τῆς συγγενείας των μὲ τὸν Χριστόν. Καὶ φαίνεται βέβαια, ὅτι ἡ παρακίνησις προέρχεται ἀπὸ δῆθεν προσφιλεῖς, ὅμως τὰ λόγια τους ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ ὀξύτητα. Διότι μὲ τὴν φράσιν τους «Κανεὶς δὲν κάμνει τίποτε εἰς τὰ κρυφά», κατηγοροῦν τὸν Χριστόν διὰ δειλίαν, ἐνῶ συγχρόνως φανερώνουν ὅτι εἶχον ὑποψίαν διὰ τὰ ἔργα του. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ προσέθεσαν, «Ζητεῖ νὰ γίνῃ γνωστόν», φανερώνει τὴν κενοδοξίαν των.

2. Σὺ ὅμως πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, ποὺ εἶχαν εἰπεῖ αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ μακάριος Ἰάκωβος, ἔγινεν ἐπίσκοπος

καὶ Παῦλος φησιν· «Ἐτερον δὲ τῶν ἀποσιόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἰούδας θαυμασιὸς τε γεγονέναι. Καίτοι γε οὗτοι, καὶ ἐν Κανᾷ παρήσαν, τοῦ οἴνου γενομένου ἀλλ' οὐδὲν ἀπώναντι
 5 τέως. Πόθεν οὖν αὐτοῖς ἡ ἰσοαύτη ἀπιστία; Ἀπὸ πονηρᾶς γνώμης καὶ φθόνου· τὸ γὰρ συγγενὲς ὑπερέχον εἴωθέ πως διαφθονεῖσθαι παρὰ τῶν οὐ τοιούτων. Τίνας δὲ ἐνταῦθα λέγουσι τοὺς μαθητάς; Τὸν ὄχλον τὸν παρεπόμενον, οὐ τοὺς δώδεκα.

10 Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὅρα πῶς προσηγῶς ἀπεκρίνατο. Οὐ γὰρ εἶπεν· Ὑμεῖς δὲ τίνας ἐστέ ταῦτα συμβουλευόντες καὶ διδάσκοντες; ἀλλὰ τί; «Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὐπω πάρεστιν». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεσθαι. Ἴσως γὰρ αὐτὸν καὶ προδοῦναι ἐβουλεύοντο, βασκαίνοντες, τοῖς
 15 Ἰουδαίοις. Διὸ καὶ τοῦτο ἐμφαίνων φησίν, «Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὐπω πάρεστιν»· τουτέστιν, ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου. Τί οὖν πρὸ καιροῦ κατεπείγετε ἀνελεῖν; «Ὁ δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος πάντοτε ἐτοιμὸς ἐστιν». Ὡσεὶ ἔλεγεν· Ὑμεῖς κἄν ἀεὶ συνῆτε τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἀναιρήσουσιν ὑμᾶς τὰ
 20 αὐτὰ ζηλοῦντας αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ εὐθέως βουλήσονται ἀνελεῖν. Ὡστε ὑμῖν μὲν ἀεὶ καὶ καιρὸς συνεῖναι μὴ κινδυνεύσουσιν· ἐμοὶ δὲ τίτε καιρὸς, διὰ τὸ τοῦ σταυροῦ καιρὸς ἐπισηῆ, διὰ δέη ἀποθανεῖν.

Καὶ γὰρ διὸ τοῦτο λέγει, δῆλον διὰ τῆς ἐπαγωγῆς·
 25 «Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς». Πῶς γὰρ τοὺς τὰ αὐτὰ βουλομένους, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν τρέχοντας; «Ἐμὲ δὲ μισεῖ, διὸ ἐλέγχω αὐτόν, διὸ πονηρά εἰσιν αὐτοῦ τὰ ἔργα», τουτέστιν, διὸ Καθάπιμαι καὶ ἐλέγχω, διὰ τοῦτο μισοῦμαι. Ἀπὸ τούτων παιδευόμεθα κρατεῖν ὀργῆς, καὶ μὴ ἀνα-

2. Ὁ Σχολιαστὴς λέγει: «Ἀγγοῶ ἂν τὸ ἔχη εἰπεῖ καὶ ἄλλος, διὸ ὁ Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν του πού δὲν τὸν ἐπίστευον.

Ἱεροσολύμων. Περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Παῦλος· «Ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους δὲν εἶδα, παρὰ τὸν Ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Ἰούδας ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος. Καὶ ὅμως οἱ ἀδελφοί του αὐτοὶ ἦσαν παρόντες εἰς τὴν Κανᾶ, ὅταν ἔγινε τὸ θαῦμα τοῦ οἴνου, ἀλλὰ μέχρι τότε δὲν εἶχαν ἀποκομίσει καμμίαν ὠφέλειαν. Ἐκ τούτου λοιπὸν προήρχετο ἡ τόση ἀπιστία των;² Ἐκ τὴν κακὴν των διάθεσιν καὶ ἀπὸ φθόνον. Διότι, ὅταν κάποιος ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς ὑπερέχει, ἐκεῖνοι πού μειονεκτοῦν συνήθως φθονοῦν. Καὶ ποίους ἐδῶ οἱ ἀδελφοί του ὀνομάζουν μαθητάς του; Τὸν κόσμον πού τὸν ἀκολουθοῦσεν, ὅχι τοὺς δώδεκα.

Τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Κοίταξε μὲ πόσῃν πραότητι τοὺς ἀπήντησεν. Διότι δὲν εἶπε· Καὶ ποῖοι εἰσθε σεῖς πού με συμβουλεύετε καὶ διδάσκετε αὐτά; Ἄλλὰ τί τοὺς εἶπε; «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρὸς μου». Ἐδῶ νομίζω, ὅτι ὑπαινίσσετε καὶ κάτι ἄλλο. Ἴσως οἱ ἀδελφοί του ἐσκέποντο νὰ τὸν προδώσουν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ φθόνον. Διὰ νὰ δηλώσῃ δὲ τοῦτο, λέγει «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρὸς μου», δηλαδή ὁ καιρὸς τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου. Διατί λοιπὸν βιάζεσθε νὰ με φονεύσετε πρὶν ἀπὸ τὴν ὥραν μου; «Δι' ἐσᾶς ὅμως ὁ καιρὸς εἶναι πάντοτε κατάλληλος», δηλαδή σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Σᾶς δὲν θὰ σᾶς φονεύσουν οἱ Ἰουδαῖοι, μολοντί πάντοτε εὐρίσκεσθε μαζί τους, ἐπειδὴ φρονεῖτε τὰ ἴδια μὲ αὐτούς. Ἐμὲ ὅμως θὰ θελήσουν νὰ με φονεύσουν ἀμέσως. Ὡστε σεῖς ἠμπορεῖτε νὰ τοὺς συνανστρέψετε πάντοτε χωρὶς κίνδυνον, δι' ἐμὲ ὅμως τότε θὰ εἶναι καιρὸς, ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ σταυροῦ, ὅταν θὰ πρέπει ν' ἀποθάνω.

Ὅτι ἐννοεῖ αὐτό, φαίνεται ἀπὸ τὰ ὅσα προσθέτει ἀμέσως· «Ὁ κόσμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μισῇ ἐσᾶς». Καὶ πῶς ἠμπορεῖ νὰ τοὺς μισῇ, ἀφοῦ θέλουν καὶ ἐπιδιώκουν τὰ ἴδια; Ἐμὲ ὅμως μὲ μισεῖ, διότι ἐλέγχω αὐτόν, ὅτι τὰ ἔργα του εἶναι πονηρά», δηλαδή, διότι κατηγορῶ καὶ ἐλέγχω, δι' αὐτὸ προκαλῶ τὸ μῖσος. Ἐκ τούτου διδασκόμεθα, ὅτι πρέπει νὰ συγ-

ξιοπαθεῖν, κἄν εὐτελεῖς ὧσιν οἱ συμβουλεύοντες. Εἰ γὰρ
 τοὺς οὐ πιστεύοντας ὁ Χριστὸς συμβουλεύοντας ἤνεγκε πρῶ-
 ως, καὶ συμβουλεύοντας τὰ μὴ δέοντα, καὶ συμβουλεύοντας
 τὰ οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀγαθῆς, τίνος ἡμεῖς τευξόμεθα
 5 συγγνώμης, γῆ καὶ σποδὸς ὄντες, καὶ πρὸς τοὺς συμβουλεύ-
 οντας, δυσχεραίνοντες, κἄν ὀλίγον εὐτελέστεροι οἱ τοῦτο
 ποιῶντες ὧσιν, ἀνάξιον ἑαυτῶν ἡγούμενοι τοῦτο;

Σκόπει γοῦν πῶς μετὰ πραότητος πάσης ἀποκρούεται
 τὴν κατηγορίαν. Εἰπόντων γὰρ ἐκείνων, «Φανέρωσον σεαυ-
 10 τὸν τῷ κόσμῳ», αὐτὸς φησὶν· «Οὐ δύναται ὁ κόσμος ὑμᾶς
 μισεῖν, ἐμὲ δὲ ὁ κόσμος μισεῖ»· ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν κατη-
 γορίαν. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησί, ζητεῖν τὴν παρὰ ἀν-
 θρώπων δόξαν, ὅτι οὐ διαλιμπάνω ἐλέγχων αὐτούς· καὶ
 ταῦτα εἰδὼς μῖσος ἐκ τούτου τικτόμενον, καὶ θάνατον κατα-
 15 σκευαζόμενον. Καὶ ποῦ ἤλεγξε, φησί; Πότε γὰρ ἐπαύσατο
 τοῦτο ποιῶν; οὐχὶ ἔλεγε· «Μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω
 ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς»·
 καὶ, «Ἐγὼ ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔ-
 χετε»· καὶ, «Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων
 20 λαμβάνοντες, καὶ τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες;».
 Εἶδες πῶς ἔδειξε διὰ πάντων, ὅτι τὸ πρὸς αὐτὸν μῖσος ἐποίει
 ὁ ἔλεγχος ὁ πεπαρορησιασμένος, οὐχ ἡ τοῦ Σαββάτου λύσις;
 Τί δήποτε δὲ αὐτοὺς πέμπει εἰς τὴν ἑορτήν, λέγων·
 «Ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτήν, ἐγὼ οὐκ ἀναβαίνω ἄρτι»; Δει-
 25 κνὺς ὅτι ταῦτα εἶπεν, οὐχὶ δεόμενος αὐτῶν, οὐδὲ κολακεύε-
 σθαι θέλων, ἀλλὰ συγχωρῶν τὰ Ἰουδαϊκὰ ποιεῖν. Πῶς οὖν,

κρατούμεν τὴν ὀργὴν μας καὶ νὰ μὴ ἀγανακτοῦμεν, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μηδαμινοὶ ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς συμβουλεύουν. Διότι, ἂν ὁ Χριστὸς ἠνέχθη ἤσουχα τὰς ἀχρήστους συμβουλὰς ἐκείνων ποὺ μᾶς συμβουλεύουν. Διότι, ἂν ὁ Χριστὸς ἠνέχθη ἤσουχα τὰς ἀχρήστους συμβουλὰς ἐκείνων ποὺ δὲν ἐπίστευαν καὶ μάλιστα συμβουλὰς ποὺ δὲν προήρχοντο ἀπὸ καλὴν διάθεσιν, πῶς θὰ συγχωρηθοῦμεν ἡμεῖς, ποὺ εἴμεθα χῶμα καὶ σκόνη, ποὺ ἀγανακτοῦμεν ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὅποιοι μᾶς συμβουλεύουν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὀλίγον κατώτεροί μας, ἐπειδὴ θεωροῦμεν ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνάξιον διὰ τὸν ἑαυτὸν μας;

Σκέψου λοιπὸν μὲ πόσῃν πραότῃ ἀποκρούει τὴν κατηγορίαν. Διότι, ὅταν τοῦ εἶπαν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ «Φανερῶσου εἰς τὸν κόσμον», ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν· «Ὁ κόσμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μισῇ ἐσᾶς, ἐμὲ ὅμως μὲ μισεῖ» καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναιρεῖ τὴν κατηγορίαν των. Διότι, λέγει, τόσον πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ ζητῶ τὴν δόξαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε δὲν παύω νὰ τοὺς ἐλέγχω, ἐνῶ μάλιστα γνωρίζω ὅτι ἀπὸ αὐτὸ παράγεται τὸ μῖσος καὶ ἐτοιμάζεται ὁ θάνατός μου. Καὶ ποῦ, θὰ ἐρωτήσης, τοὺς ἠλεγξεν; Καὶ πότε ἔπαυσε νὰ κάμνῃ τοῦτο; Δὲν ἔλεγε, «Μὴ νομίζετε, ὅτι ἐγὼ θὰ σᾶς κατηγορήσω εἰς τὸν Πατέρα, ἐκεῖνος ποὺ σᾶς κατηγορεῖ εἶναι ὁ Μωϋσῆς» καὶ «Ἐγὼ ξεύρω ὅτι σεῖς δὲν ἔχετε ἀγάπην διὰ τὸν Θεὸν» καὶ «Πῶς ἠμπορεῖτε νὰ πιστεύετε, ὅταν δέχεσθε τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μόνον τὴν τιμὴν ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ζητεῖτε;». Εἶδες πῶς μὲ ὅλα αὐτὰ ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ ἐναντίον τοῦ μῖσος προήρχετο ἀπὸ τὸν θαρραλέον ἔλεγχον καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου;

Διατί λοιπὸν ὁ Χριστὸς στέλλει τοὺς ἀδελφούς του εἰς τὴν ἑορτὴν λέγων· «Πηγαίνετε σεῖς εἰς τὴν ἑορτὴν, ἐγὼ δὲν θὰ πάω ἀκόμη»; Διότι ἤθελε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι εἶπεν αὐτὰ ὄχι διότι τοὺς εἶχεν ἀνάγκην, οὔτε διότι ἤθελε νὰ τοὺς κολακεύσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ κάμουν τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθιμα. Διατί ὅμως, θὰ ἐρωτήσης, ἐπῆγεν εἰς τὴν

φροῖν, ἀνέβη, εἰπών, «Οὐκ ἀναβαίνω»; Οὐκ εἶπεν καθάπαξ, Οὐκ ἀναβαίνω· ἀλλά, «Νῦν», εἶπεν, τουτέστι, μεθ' ὑμῶν· «Ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὕτω πεπλήρωται». Καὶ μὴν τῷ μέλλοντι Πάσχα στανροῦσθαι ἔμελλε. Πῶς οὖν οὐκ ἀνέβη καὶ
 5 αὐτός; Εἰ γὰρ ἐπειδὴ ὁ καιρὸς οὕτω παρῆν, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέβη, ἔχρησεν μὴδὲ ὄλωσεν ἀναβῆναι. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀνέβαινε, ἵνα πάθῃ, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς παιδεύσῃ.

Τίνος δὲ ἔνεκεν λάθρα; Καὶ γὰρ ἐδύνατο φανερώως ἀνελθὼν ἐν τῷ μέσῳ τε εἶναι, καὶ κατέχειν αὐτῶν τὴν ὄρ-
 10 μὴν τὴν ἄτακτον, ἧς πολλάκις ἐποίησεν. Ἄλλ' οὐκ ἐβούλετο συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν. Εἰ γὰρ ἀνῆλθε φανερώως, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἐπήρωσε, μειζρόνως ἂν τὴν ἑαυτοῦ θεότητα διαλάμπειν ἐποίει, ἧς τέως οὐκ ἔδει, καὶ μᾶλλον αὐτὴν ἐξεκάλυπτεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζον ἐκεῖνοι δειλίας εἶναι τὸ μένειν, δείκνυ-
 15 οιν αὐτὸς τοῦναντίον, καὶ θάρρους ὄν καὶ οἰκονομίας καὶ διὰ τὸν καιρὸν προειδῶς καθ' ὃν πείσεται, διὰ τοιοῦτον ἐπιστῆναι, τότε μάλιστα βουλήσεται εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀναβῆναι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ τῷ μὲν εἰπεῖν «Ἀνάβητε ὑμεῖς», τοῦτο λέγειν· μὴ νομίσητε, διὰ ἀναγκάζω ὑμᾶς σὺν ἐμοὶ μένειν
 20 μὴ βουλομένους· τῷ δὲ ἐπαγαγεῖν, «Οὕτω πεπλήρωται ὁ καιρὸς μου», δῆλον ποιεῖν, ὅτι ἔδει καὶ σημεῖα γενέσθαι καὶ δημηγορίας λεχθῆναι, ὥστε καὶ ὄχλους πιστεῦσαι πλείονας καὶ τοὺς μαθητὰς σιερροτέρους γενέσθαι, τὴν παρηγορίαν ὄρωντας τοῦ διδασκάλου, καὶ ἅπερ ἔπαυσε.

25 3. Μάθωμεν τοίνυν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν εἰρημένων τὴν ἐπιείκειαν, τὴν πραότητα· «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, διὰ πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ» καὶ πᾶσαν πικρίαν ἐκβάλλωμεν. Κἂν ἐπαίρηται τις καθ' ἡμῶν, ἡμεῖς ταπεινοὶ γινώμεθα· κἂν θρασύνηται τις, θεραπεύσωμεν· κἂν δόκνη καὶ κατεσθίῃ σκώ-
 30 πτων καὶ κωμωδῶν, ἡμεῖς μὴ νικώμεθα, μὴ ἀμυνόμενοι ἐ-

έορτήν, ἐνῶ εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν θὰ ὑπάγω»; Δὲν εἶπεν ἀπλῶς, 'Δὲν θὰ ὑπάγω', ἀλλά, Δὲν θὰ ὑπάγω «Τώρα», δηλαδὴ μαζὶ μὲ σᾶς. «Διότι ὁ κατάλληλος καιρὸς δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη δι' ἐμέ». Ἐπρόκειτο κατὰ τὸ ἐπόμενον Πάσχα νὰ σταυρωθῆ. Διὰτί λοιπὸν δὲν ἐπῆγε καὶ ἐκεῖνος; Διότι, ἂν δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρὸς, δὲν ἐπῆγε δι' αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν ἔπρεπε νὰ μεταβῆ καθόλου. Δὲν μετέβη λοιπὸν ὄχι διὰ νὰ μὴ πάθῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ.

Διὰτί ὅμως ἐπῆγε κρυφά; Διότι ἤμποροῦσε νὰ μεταβῆ φανερά καὶ νὰ σταθῆ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὴν βιαίαν ὀρμητικότητά των, πρᾶγμα ποὺ εἶχε κάμει πολλὰς φορές. Ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ κάμνῃ τοῦτο συνεχῶς. Διότι, ἂν ἐπῆγαινε φανερά, πάλιν θὰ τοὺς ἐτύφλωνε, καὶ θὰ ἔκαμνε περισσότερον λαμπρὰν τὴν θεότητά του πρὸ τοῦ δέοντος χρόνου καὶ θ' ἀπεκάλυπτεν αὐτὴν περισσότερον. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι ἐνόμιζαν ὅτι τὸ νὰ μένῃ εἶναι ἀπόδειξις δειλίας, ὁ Χριστὸς ἀπέδειξεν ἀντιθέτως ὅτι εἶναι ἀπόδειξις θάρρους καὶ πίστεως καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὸν καιρὸν ποὺ θὰ πάθῃ, ὅταν φθάσῃ ὁ καιρὸς αὐτός, τότε θὰ θελήσῃ νὰ μεταβῆ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐγὼ ὅμως ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι τὸ μὲν «Πηγαίνετε σεῖς» σημαίνει, μὴ νομίζετε ὅτι σᾶς ἀναγκάζω νὰ μείνετε μαζὶ μου χωρὶς νὰ θέλετε, ἐκεῖνο δὲ ποὺ προσέθεσε, «Δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ὁ καιρὸς μου», σημαίνει, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνουν θαύματα καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν ὁμιλίας, ὥστε νὰ πιστεύσουν περισσότεροι ἄνθρωποι καὶ νὰ γίνουν σταθερώτεροι οἱ μαθηταὶ του, βλέποντες τὸ θάρρος τοῦ διδασκάλου των καὶ τὰ ὅσα ἔπαθε.

3. Ἄς μάθωμεν λοιπὸν ἀπὸ ὅσα εἶπεν ὁ Χριστὸς τὴν εὐμένειάν του καὶ τὴν πραότητα του. «Μάθετε ἀπὸ ἐμέ, ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς εἰς τὴν καρδίαν»^{2α} καὶ ἄς βγάλωμεν ἀπὸ μέσα μας κάθε πικρίαν. Καὶ ἂν κάποιος χλευάζῃ εἰς βάρος μας, ἡμεῖς ἄς εἴμεθα ταπεινοί. Καὶ ἂν κάποιος ἀποθρασύνεται, ἄς τὸν καταπραῦνωμεν. Καὶ ἂν μᾶς δαγκώνῃ καὶ μᾶς κατατρώγῃ περιγελῶν καὶ διακωμωδῶν, ἡμεῖς ἄς

αυτοῖς ἀνέλωμεν ἐαυτούς. Καὶ γὰρ θηρίον ἐστὶν ὁ θυμός, θηρίον ὁξὺ καὶ θερμόν. Ἐπάδωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς τὰς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐπωδὰς καὶ λέγωμεν, ὅτι Γῆ εἶ καὶ σποδός· καί, «Τί ὑπερηφανεύεται γῆ καὶ σποδός», καί, ὅτι
 5 «Ἡ ροπή τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πῶσις αὐτῶ», καί, ὅτι «Ἀνὴρ θυμώδης, οὐκ εὐσχήμων». Οὐδὲν γὰρ αἰσχροτέρον ὄψεως θυμουμένης, οὐδὲν δυσειδέστερον. Εἰ δὲ ὄψεως, πολλῶ μᾶλλον ψυχῆς. Καθάπερ γὰρ ἀνακνωμένου βορβόρου δυσωδία εἶωθε γίνεσθαι, οὕτω ψυχῆς ταραττομένης ὑπὸ θυμοῦ, πολ-
 10 λὴ ἔσται ἡ ἀσχημοσύνη καὶ ἀηδία.

Ἄλλ' οὐ φέρω, φησί, τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὕβριν. Τί-
 νος ἔνεκεν; εἶπέ. Ἄν μὲν γὰρ ἀληθῆς ἦ καὶ πρὸ ἐκείνου ὀφείλεις κατανύττεσθαι καὶ χάριν ἔχει αὐτῶ τῶν ἐλέγχων· ἂν δὲ ψευδῆς, καταφρόνησον. Εἶπε πένητα; Καταγέλασον.
 15 Εἶπε δυσγενῆ ἢ ἀνόητον; Στέναξον ὑπὲρ ἐκείνου λοιπόν. «Ὁ γὰρ εἰπὼν τῶ ἀδελφῶ αὐτοῦ, Μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός». Ὅταν οὖν ὕβριση, ἐννόησον τὴν κόλασιν ἣν κολάζεται, καὶ οὐ μόνον οὐχ ἕξεις ὀργήν, ἀλλὰ καὶ δάκρυα ἀφήσεις. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν πυρέτιοντιά τις
 20 παροξύνεται, οὔτε πρὸς τὸν φλεγμαίνοντα, ἀλλ' ἔλεεῖ πάντας τοὺς τοιοῦτους καὶ δακρύει. Τοιοῦτον γάρ ἐστι ψυχὴ ὀργιζομένη.

Ἄλλά, κἂν ἀμύνασθαι βούλη, σιγήσον, καὶ καιρίαν ἔδω-
 κας αὐτῶ τὴν πληγὴν. Ἄν δὲ λοιδορίαν λοιδορία συνάψης,
 25 τὸ πῦρ ἀνῆψας. Ἄλλ' ἀσθένειαν καταγινώσκουσιν οἱ παρόν-
 τες, φησὶν, ἂν σιγήσωμεν. Οὐκ ἀσθένειαν καταγνώσκονται, ἀλλ' ἐπὶ φιλοσοφίᾳ θαυμάσονται. Ἄν δὲ ὕβρισθεις δηχθῆς, ὕβρισας· ληχθεὶς δέ, ἀναγκάζεις ἀληθῆ νομίζεσθαι τὰ λε-

3. Γεν. 5, 10.

4. Γεν. 18, 27. Σοφ. Σειρ. 10, 9.

5. Σοφ. Σειρ. 1, 28. 22.

6. Παροιμ. 11, 25.

7. Ματθ. 5, 22.

μὴ καταβαλλώμεθα, διὰ νὰ καταστρέψωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀμυνόμενοι. Διότι ὁ θυμὸς εἶναι θηρίον καὶ μάλιστα θηρίον ἄγριον καὶ θερμόν. Ἄς ἐπαναλαμβάνωμεν λοιπὸν ἀπὸ μέσα μας τὰ λόγια τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ ἃς λέγωμεν· «Χῶμα καὶ σκόνη εἶσαι»³, ἢ «Τί ὑπερηφανεύεται τὸ χῶμα καὶ ἡ σκόνη»⁴, ἢ «Ἡ ἔφοδος τῆς ὀργῆς εἶναι ἡ καταστροφή του»⁵, ἢ «Θυμωμένος ἄνθρωπος δὲν εἶναι μετριόφρων»⁶. Διότι δὲν ὑπάρχει χειρότερον οὔτε ἀσχημότερον πράγμα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ θυμωμένου. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχη ἀπὸ τοιοῦτον πρόσωπον, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ὑπάρχη ἀπὸ θυμωμένην ψυχὴν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἀνακατεύεται ἡ λάσπη, ἀναδίδει δυσσομίαν, ἔτσι καὶ ὅταν ταρασσεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸν θυμόν, ἐκβάλλει πολλὴν ἀσχημίαν καὶ ἀηδίαν.

Ἄλλὰ δὲν ὑποφέρω, θὰ ἰσχυρισθῆς, τὴν ὕβριν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς μου. Ἀπάντησέ μου, διὰ ποῖον λόγον; Διότι, ἂν μὲν ἡ ὕβρις εἶναι ἀληθινή, ὀφείλεις νὰ τὴν ὑποστῆς καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσης, διότι σὲ ἐλέγχει. Ἄν πάλιν εἶναι ψευδής, περιφρόνησέ τον. Σὲ εἶπε πτωχόν; Γέλασε. Σὲ εἶπε ἀγενῆ καὶ ἀνόητον; Ἀναστέναξε διὰ λογαριασμόν του. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶπε τὸν ἀδελφόν του «Μωρὲ» θὰ παραδοθῆ εἰς τὴν φλογερὰν γέενναν»⁷. Ὅταν λοιπὸν σὲ ὕβριση, πρέπει νὰ σκεφθῆς τὴν κόλασιν ποὺ ὑφίσταται καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ ὀργισθῆς, ἀλλὰ καὶ θὰ χύσης δάκρυα. Διότι δὲν ὀργίζεται κανεὶς ἐναντίον ἀνθρώπου ποὺ ἔχει πυρετόν, οὔτε ἐναντίον ἐκείνου ποὺ καίγεται ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ ὄλους αὐτοὺς τοὺς λυπᾶται καὶ δι' ὄλους αὐτοὺς δακρύζει. Διότι κάτι τέτοιο εἶναι ἡ ψυχὴ, ὅταν ὀργίζεται.

Ἄλλ' ἂν θέλῃς νὰ ἀμυνθῆς, σῶπασε καὶ καταφέρεις κατ' αὐτοῦ καίριον κτύπημα. Ἄν ὅμως εἰς τὴν ὕβριν ἀντιτάξης ὕβριν, ἀνάπτεις τὸ πῦρ. Ἄλλὰ, θὰ ἰσχυρισθῆς, οἱ παρόντες θὰ μᾶς κατηγορήσουν ὡς ἀδυνάτους, ἂν σιωπήσωμεν. Δὲν θὰ μᾶς κατηγορήσουν δι' ἀδυναμίαν, ἀλλὰ θὰ μᾶς θαυμάσουν ὡς στοχαστικούς. Ἄν ὅμως ἀνάψῃς ἕνεκα ὕβρεως καὶ ὕβρισης καὶ σύ, θὰ δώσης ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῆ

γόμενα. Διατί, εἶπέ μοι, ὁ πλούσιος γελᾷ ἀκούων πένης; ἄρ' οὐχ δι μη σὺνοιδεν ἑαυτῷ πενίαν; Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν μᾶλλον γελάσωμεν ἐπὶ ταῖς ὕβρει, μεγίστην ἀπόδειξιν παρέξομεν τοῦ μη συνειδέναι τοῖς λεγομένοις. Ἄλλως δέ, 5 μέχρι πότε τὰς τῶν ἀνθρώπων δεδοίκαμεν εὐθύνας; μέχρι πότε τοῦ κοινοῦ καταφρονοῦμεν Δεσπότου, καὶ τῆ σαρκὶ προσηλώμεθα; «Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;» .

Γενώμεθα τοίνυν πνευματικοί, καὶ χαλινώσωμεν 10 τὸ δεινὸν τοῦτο θηρίον. Ὁργῆς καὶ μανίας μέσον οὐδέν, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι δαίμων, μᾶλλον δὲ καὶ δαιμονῶντιος χαλεπώτερον. Ὁ μὲν γὰρ δαιμονῶν καὶ συγγνώμης ἀπολαύσαιεν ἂν ὁ δὲ ὀργιζόμενος, μυρίων ἔσται κολάσεων ἄξιος, ἐκὼν ἑαυτὸν ἐπὶ θάρβαρα τῆς ἀπωλείας 15 φέρον καὶ πρὸ τῆς μελλούσης γεέννης ἐνιεῦθεν ἤδη τὴν δίκην τινῶν, θόρυβόν τινα ἄπαυστον καὶ ζάλην ἀσίγητον διὰ πάσης μὲν νυκτός, διὰ πάσης δὲ ἡμέρας ἐπεισάγων τοῖς τῆς ψυχῆς λογισμοῖς. Ἴν' οὖν καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι κολάσεως καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τιμωρίας ἑαυτοὺς ἀπαλλάξωμεν, 20 ἐκβαλόντες τουτὶ τὸ πάθος, πραότητα πάσαν ἐπιδειξώμεθα καὶ ἐπιείκειαν, ἵνα καὶ ἐνιαῦθα ἀνάπαυσιν εὐρωμεν τῆ ψυχῆ ἡμῶν καὶ ἐν τῆ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, 25 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι ἀληθεύουν τὰ ὅσα σὲ κατηγοροῦν. Διατί, σὲ ἐρωτῶ, ὁ πλούσιος γελαῖ, ὅταν ἀκούσῃ νὰ τὸν ἀποκαλοῦν ὅτι εἶναι πτωχός; Ὅχι ἄρα γε διότι ἔχει συνείδησιν ὅτι δὲν εἶναι πτωχός; Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡμεῖς, ἂν μᾶλλον γελάσωμεν διὰ τὰς ὑβρεῖς, θὰ δώσωμεν μεγάλην ἀπόδειξιν, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν συνείδησιν αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Καὶ ἐπὶ τέλους, μέχρι πότε θὰ φοβούμεθα τὰς κατηγορίας τῶν ἀνθρώπων; Μέχρι πότε θὰ περιφρονοῦμεν τὸν κοινόν μας Κύριον καὶ θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὴν σάρκα; «Ὅταν ὑπάρχη μεταξύ σας ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία καὶ διαίρεσις, δὲν εἴσθε γήϊνοι;»⁸.

Ἄς γίνωμεν λοιπὸν πνευματικοὶ καὶ ἄς χαλιναγωγῶσωμεν αὐτὸ τὸ φοβερὸν θηρίον. Μεταξὺ ὀργῆς καὶ μανίας δὲν ὑπάρχει διάκρισις, ἀλλ' ὑπάρχει κάποιος πρόσκαιρος δαίμων, μᾶλλον κάτι σοβαρότερον ἀπὸ τὸν δαιμονιζόμενον. Διότι ὁ μὲν δαιμονιζόμενος ἴσως τύχη κάποιας συγγνώμης, ἐνῶ ὁ ὀργιζόμενος θὰ εἶναι ἄξιος μυρίων κολάσεων, ἐπειδὴ ὀδηγεῖ τὸν ἑαυτόν του εἰς τοὺς κρηνοὺς τῆς καταστροφῆς καὶ ἐπειδὴ τιμωρεῖται διὰ τοῦτο πρὶν ἀπὸ τὴν μέλλουσαν γέενναν, εἰσάγων εἰς σκέψεις του ἀκατάπαυστον θόρυβον καὶ ἀκατασίγαστον ζάλην ὅλην τὴν νύκτα καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν. Διὰ ν' ἀπαλλαγῶμεν λοιπὸν καὶ τῆς παρούσης τιμωρίας καὶ τῆς μελλοντικῆς κολάσεως, ἄς ἐπιδείξωμεν κάθε ἡρεμίαν καὶ πραότητα διὰ νὰ εὔρη ἡ ψυχὴ μας τὴν ἀνάπαυσιν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποίαν εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ΄.

Ἰω. 7, 9 - 24

«Ταῦτα εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτήν, οὐ φανερῶς ἀλλ' ὡς ἐν κρυπιῶν».

1. Τὰ ἀνθρωπίνως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, οὐ διὰ τοῦτο μόνον οἰκονομεῖται, ἵνα τὴν σάρκωσιν θεβαιώσῃται, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς παιδεύσῃ πρὸς ἀρετήν. Εἰ γὰρ πάντα ὡς Θεὸς ἔπραυτε, πόθεν ἐδυνάμεθα ἡμεῖς εἰδέναι, περιπίπτοντες ἀβουλήτοις, τί χρὴ ποιεῖν; οἷόν τι λέγω· ἐν τούτῳ 10 τε αὐτῷ ὢν τῷ χωρίῳ φονώντων τῶν Ἰουδαίων εἰς μέσον εὐθέως παρελθὼν κατέσειλλε τὴν ὁρμήν. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἐποίει διηνεκῶς, ἡμεῖς οὐ δυνάμενοι τοῦτο ποιεῖν, περιπίπτοντες δέ, πόθεν ἂν ἔγνωμεν πῶς δεῖ τῷ πράγματι χρῆσθαι; καὶ πότερον εὐθέως ἀποθανεῖν, ἢ τι καὶ οἰκονομησάμεν ἡμεῖς, οἱ μὴ δυνάμενοι, παρελθόντες εἰς μέσον τί δεῖ ποιεῖν, διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ παιδευόμεθα.

«Ταῦτα», γάρ, φησὶν, «εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἔμεινεν ἐν τῇ 20 Γαλιλαίᾳ. Ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε ἀνέβη καὶ αὐτὸς, οὐ φανερῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπιῶν». Τὸ εἰπεῖν, διὰ «Ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ», ἐμφαίνοντός ἐστιν, ὅτι οὐκ ἐβούλετο μετ' ἐκείνων ἀνελθεῖν. Διὸ καὶ μένει ἐν ᾧπερ ἦν, οὔτε δῆλον κατέστησεν ἑαυτὸν, ἐκείνων πῶς κατεπειγόντων τοῦτο ποιῆσαι. Τί δήποτε δὲ ἐν παρρησίᾳ διαλεγόμενος αἰεὶ, ὡς ἐν κρυπιῶν νῦν τοῦτο ποιεῖ; Οὐκ εἶπεν, Κρύφα, ἀλλ' «Ὡς ἐν κρυπιῶν». Οὕτω γὰρ ἐχρῆν, ὅπερ εἶπον, παιδεύων 25

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ΄.

Ἰω. 7, 9 - 24

«Ἐφοῦ τοὺς εἶπεν αὐτά, ἔμεινεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ἄλλ' ὅταν ἐπῆγαν οἱ ἀδελφοί του εἰς τὴν ἑορτήν, τότε ἐπῆγε καὶ αὐτὸς ὄχι φανερά ἀλλὰ σχεδὸν κρυφά»¹.

1. Ὅσα ἔπραξεν ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος δὲν τὰ ἔπραξε μόνον μὲ σκοπὸν νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἐνσάρκωσίν του, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγῆσῃ εἰς τὴν ἀρετὴν. Διότι, ἐὰν τὰ ἔπραττεν ὅλα ὡς Θεός, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἠμπορούσαμεν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι περιπίπτομεν εἰς πλάνας, νὰ διδαχθῶμεν, τί πρέπει νὰ κάμνωμεν; Καὶ βλέπομεν λόγου χάριν εἰς τὴν παροῦσαν περικοπὴν, ὅτι, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐσκέπτοντο νὰ τὸν φονεύσουν, ὁ Χριστὸς παρουσιασθεὶς ἀνάμεσα τῶν κατέστειλεν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν των. Ἐὰν λοιπὸν ἔκαμνε τοῦτο διαρκῶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πράττωμεν τοῦτο ἀλλ' ἀντιθέτως ὑποκύπτομεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐμαθαίναμεν, τί ἐν προκειμένῳ ἔπρεπε νὰ γίνῃ; ποῖον ἐκ τῶν δύο, ἔπρεπε ν' ἀποθάνη ἢ νὰ προβλέψῃ κάτι ἄλλο, ὥστε νὰ προχωρήσῃ ὁ λόγος; Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἴμεθα ἐφωδιασμένοι μὲ τοιαύτην δύναμιν, δὲν θὰ ἐμαθαίναμεν, ἔστω καὶ ἂν εὐρισκώμεθα εἰς ἀπορίαν, τί ἔπρεπε νὰ κάμνωμεν, διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπὸ αὐτόν.

Λέγει λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστής· «Ἐφοῦ τοὺς εἶπεν αὐτὰ ὁ Ἰησοῦς, ἔμεινεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ἄλλ' ὅταν ἐπῆγαν οἱ ἀδελφοί του, τότε ἐπῆγε καὶ αὐτὸς, ὄχι φανερά ἀλλὰ σχεδὸν κρυφά». Ἡ φράσις, «Ἐπῆγαν οἱ ἀδελφοί του», σημαίνει, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ πάῃ μαζί των. Διὰ τοῦτο μένει ἐκεῖ καὶ δὲν δεικνύει φανερά τὴν πρόθεσίν του, μολονότι οἱ ἀδελφοί του προσεπάθουν κατὰ κάποιον τρόπον νὰ τὸν πείσουν εἰς τοῦτο. Διατί λοιπὸν, ἐνῶ ὠμίλει πάντοτε φανερά, κάμνει τοῦτο σχεδὸν κρυφά; Δὲν εἶπεν «Κρυφά» ἀλλὰ «Σχεδὸν κρυφά». Διότι, ὅπως εἶπα, διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγῆ-

ἡμᾶς τὰ πράγματα οἰκονομεῖν. Καὶ χωρὶς τούτου δὲ οὐκ ἦν ἴσον ζέοντων αὐτῶν καὶ σφαδαζόντων ἐμπεσεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς ἑορτῆς διαλυθείσης.

«Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι ἐζήτουν αὐτὸν καὶ ἔλεγον, Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;». Καλὰ γε αὐτῶν τὰ ἐν ταῖς ἑορταῖς κατορθώματα· ἐπὶ φόνον ὀρμῶσι καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ βουλεύονται αὐτὸν συλλαβεῖν. Οὕτω γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ λέγουσι «Τί δοκεῖτε ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐν τῇ ἑορτῇ;». Καὶ ἐνιαῦθα, «Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;». Ὑπὸ τοῦ πολλοῦ μίσους καὶ τῆς ἀπεχθείας οὐδὲ ὀνομασι 10 αὐτὸν καλεῖν ἐβούλοντο. Πολλὴ ἢ εἰς τὴν ἑορτὴν αἰδώς, μεγάλη ἢ εὐλάβεια· ἀπ' αὐτῆς τῆς ἑορτῆς αὐτὸν θηρεῦσαι ἐβούλοντο.

«Καὶ γογγυσμὸς ἦν περὶ αὐτοῦ πολὺς ἐν τοῖς ὄχλοις». Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου παροξύνεσθαι αὐτούς, 15 ἔνθα τὸ σημεῖον ἐγένετο καὶ ὁμοῦ ἀγριαίνειν καὶ δεδοικέναι, οὐχ οὕτως ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος ὀργιζομένους, ὡς φοβουμένους, μὴ πάλιν ἐργάσῃται τι τοιοῦτον. Ἐξέβαινε δὲ πᾶν τούναντιον καὶ ἄκοντες φανερόν αὐτὸν ἐποίουν. «Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι Ἄγαθός ἐστιν, οἱ δέ, Οὐκ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον». Ἐκείνην μὲν οὖν οἶμαι τὴν δόξαν τῶν πολλῶν εἶναι 20 ταύτην δέ, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων. Τὸ γὰρ διαβάλλειν τῆς ἐκείνων βασκανίας καὶ πονηρίας ἐστί. «Πλανᾷ», φησί, τὸν ὄχλον. Τί ποιῶν, εἶπέ μοι; ἄρα φαντάζων καὶ οὐκ ἐργαζόμενος τὰ σημεῖα; Καὶ μὴν τούναντιον ἢ πείρα 25 μαρτυρεῖ.

«Οὐδεὶς μέντοι παρηγοία ἐλάλει περὶ αὐτοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων». Ὁρᾷς πανταχοῦ τὸ μὲν ἀρχικὸν διεφθαρμένον, τοὺς δὲ ἀρχομένους ὑγιαίνοντας μὲν τῇ κρίσει, οὐκ ἔχοντας δὲ ἀνδρείαν προσήκουσαν, ἧς μάλιστα τῷ πλήθει 30 δεῖ; «Ἦδη δὲ τῆς ἑορτῆς μεσοῦσης, ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐδίδασκε». Τῇ ἀναβολῇ προσεκτικωτέρους αὐτοὺς ἐποίησεν.

ση, ἔτσι ἔπρεπε νὰ πράξη. Ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν ἦτο τὸ ἴδιο νὰ φανερωθῆ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν αὐτοὶ ἦσαν ὠργισμένοι καὶ ὠρύοντο, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐορτάσιμον ἡμέραν.

«Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν τὸν ἀνεζήτησαν καὶ ἔλεγαν· «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;». Ὡραῖα ἦσαν τὰ ἔργα των εἰς ἐορτάσιμον ἡμέραν! Προετοιμάζονται διὰ φόνον καὶ σκέπτονται νὰ συλλάβουν τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἐορτήν. Ἔτσι λέγουν καὶ εἰς ἄλλο μέρος· «Τί φρονεῖτε, δὲν θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἐορτήν;»². Καὶ ἐδῶ ἐρωτοῦν· «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;». Ἐνεκα τοῦ μεγάλου μίσους των καὶ τοῦ φθόνου των δὲν ἤθελαν νὰ τὸν εἰποῦν οὔτε μὲ τὸ ὄνομά του. Μεγάλος ἦτο ὁ σεβασμὸς των καὶ μεγάλη ἡ εὐλάβειά των διὰ τὴν ἐορτήν! Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐορτῆς ἤθελαν νὰ τὸν συλλάβουν.

«Καὶ μεγάλη φιλονεικία ἐγένετο δι' αὐτὸν μεταξὺ τοῦ λαοῦ». Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ὠργίζοντο περισσότερο ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου εἶχε γίνει τὸ θαῦμα καὶ ὅτι εἶχαν ἐξαγριωθῆ, ὅχι τόσο ἀπὸ ἀγανάκτησιν δι' αὐτὸ ποῦ εἶχε γίνει εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλ' ἀπὸ φόβον μήπως κάμῃ πάλιν τὸ ἴδιο. Συνέβαιεν ὅμως τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον καὶ τὸν ἔκαμναν φανερὸν χωρὶς νὰ θέλουν. «Καὶ ἄλλοι μὲν ἔλεγαν· «Εἶναι καλὸς ἄνθρωπος», ἄλλοι ὅμως· «Ἦ Οχι, πλανᾷ τὸν λαόν». Ἡ πρώτη γνώμη νομίζω ὅτι εἶναι τῶν περισσότερων ἀνθρώπων, ἐνῶ ἡ δευτέρα εἶναι τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων. Διότι ἡ συκοφαντία ἦτο ἔργον τοῦ φθόνου καὶ τῆς μοχθηρίας των. «Πλανᾷ» τὸν λαόν, ἰσχυρίζοντο. Εἰπέ μου, μὲ ποῖον τρόπον; Μήπως ἔκαμνε τὰ θαύματα διὰ τῆς φαντασίας καὶ ὅχι διὰ τῶν ἔργων; Ἄλλ' ἡ πείρα μαρτυρεῖ τὸ ἀντίθετον.

«Κανεῖς ὅμως δὲν ὠμίλει δημοσίᾳ περὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τοὺς Ἰουδαίους». Βλέπεις ὅτι παντοῦ οἱ μὲν ἄρχοντες εἶναι διεφθαρμένοι ἐνῶ οἱ ἀρχόμενοι ἔχουν ὀρθὴν κρίσιν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν ἀρμόζουσαν δύναμιν, ἡ ὁποία εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαία εἰς τὸ πλῆθος; «Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἐορτῆς ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐδίδασκε». Μὲ τὴν ἀναμονὴν

Οἱ γὰρ ταῖς ἡμέραις ζητήσαντες αὐτὸν ταῖς πρώταις καὶ λέγοντες, «Ποῦ ἐστὶν ἐκεῖνος;», ἄφνω παρόντα ἰδόντες, ὄρα πῶς ἐπέστησαν, καὶ ἔμελλον ἐπικεῖσθαι λέγοντι, οἳ τε ἀγαθὸν λέγοντες, οἳ τε μὴ τοιοῦτον· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, ὥστε
 5 κερδάναι τι καὶ θαυμάσαι· οὗτοι δέ, ὥστε ἐπιλαθέσθαι, καὶ κατασχεῖν.

Τὸ μὲν οὖν, «Πλανᾷ τὸν ὄχλον», ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν δογμάτων ἔλεγον, οὐ νοοῦντες τὰ λεγόμενα, τὸ δέ, «Ἄγαθος», ἀπὸ τῶν σημείων. Χαλάσας τοίνυν αὐτῶν τὸν θυμὸν
 10 οὕτως ἐπέστη, ὥστε μετὰ σχολῆς ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων, μηκέτι τῆς ὀργῆς ἐμφραιτούσης τὰ ὦτα. Τί μὲν οὖν ἐδίδασκεν, οὐκ εἶπεν· ὅτι δὲ θαυμασιῶς, τοῦτο μόνον λέγει, καὶ ὅτι εἶλεν αὐτοὺς καὶ μειέβαλε· ἰσοσύνη τῶν λεγομένων ἦν ἢ δύναμις. Οἱ δὲ εἰπόντες, ὅτι Πλανᾷ τὸν ὄχλον, μεταβαλ-
 15 λόμενοι ἐθαύμαζον· διὸ καὶ ἔλεγον· «Πῶς οὗτος οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς;». Ὅρας πῶς δείκνυσι καὶ ἐνταῦθα πονηρίας γέμον τὸ θαῦμα αὐτῶν; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὴν διδασκαλίαν ἐθαύμαζον· ἢ ὅτι ἐδέχοντο τὰ λεγόμενα· ἀλλ' ἀπλῶς, «Ἐθαύμαζον»· ἰουτέστιν, εἰς ἐκπληξίαν ἐνέπιπτον
 20 καὶ διηπόρουν λέγοντες, Πόθεν τούτω ταῦτα; δέον ἀπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης συνιδεῖν, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν ἐν αὐτῷ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο αὐτοὶ οὐκ ἤθελον ὁμολογήσαι, ἀλλὰ μέχρι τοῦ θαυμάζειν ἴσταντο μόνον, ἀκουσον τί φησιν αὐ-
 25 τός· «Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ». Πάλιν πρὸς τὴν ἀπόροίαν αὐτῶν ἀποκρίνεται, ἐπὶ τὸν Πατέρα αὐτοὺς ἄγων

τούς ἔκαμε περισσότερον προσεκτικούς. Διότι ἐκεῖνοι πού τὸν ἀνεζήτουν κατὰ τὰς προηγουμένας ἡμέρας καὶ ἔλεγαν, «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;», μόλις τὸν εἶδαν νὰ παρουσιάζεται αἰφνιδίως, πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον προσῆλθαν εἰς αὐτὸν καὶ ἔμελλον νὰ παρακολουθήσουν τὴν ὁμιλίαν του, λέγοντες ἄλλοι μὲν ὅτι εἶναι καλός, ἄλλοι δὲ ὅτι δὲν εἶναι. Ἄλλ' ἐκεῖνοι πού ἔλεγαν ὅτι εἶναι καλός, τὸ ἔκαμναν διὰ ν' ἀποκομίσουν κάποιο κέρδος καὶ διὰ νὰ τὸν θαυμάσουν. Ἐκεῖνοι ὅμως πού ἔλεγαν ὅτι δὲν εἶναι καλός, τὸ ἔκαμναν διὰ νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν κρατήσουν.

Μὲ τὰ λόγια «Πλανᾶ τὸν λαόν» ἐννοοῦσαν τὴν διδασκαλίαν τῶν δογμάτων, ἐπειδὴ δὲν ἐκαταλάβαιναν τὰ λεγόμενα. Μὲ τὸ «Ἄγαθός» πάλιν, ἐννοοῦσαν τὰ θαύματα. Ἄφοῦ λοιπὸν κατέπαυσε τὸν θυμὸν των, ἐπενέβη κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε ν' ἀκούσουν τὰ λόγια του μὲ προσοκῆν, ἀφοῦ πλέον ἡ ὀργὴ δὲν ἔφραττε τὰ ὦτα των. Τί ἀκριβῶς ἐδίδαξε, δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής. Λέγει μόνον ὅτι τοὺς κατέπληξε, τοὺς συνήρπασε καὶ τοὺς ἥλλαξε. Τόσον μεγάλην δύναμιν εἶχον τὰ λόγια του. Ἀκόμη καὶ αὐτοὶ πού ἔλεγαν «Πλανᾶ τὸν λαόν», ἥλλαξαν γνώμην καὶ τὸν ἐθαύμαζαν. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Πῶς αὐτὸς ξεύρει γράμματα, ἀφοῦ δὲν ἐσπούδασε;». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον καὶ ἐδῶ ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ θαυμασμός των ἦτο γεμᾶτος πονηρίαν; Διότι δὲν λέγει ὁ Εὐαγγελιστής ὅτι ἐθαύμαζαν τὴν διδασκαλίαν, ἢ ὅτι ἐδέχοντο τὰ λόγια του, ἀλλὰ μόνον «Ἐθαύμαζαν», δηλαδὴ κατελαμβάνοντο ἀπὸ ἐκπληξιν καὶ ἀποροῦσαν λέγοντες· Ἀπὸ ποῦ τὰ ξεύρει αὐτά; Ὡφειλαν ὅμως ἀπὸ τὴν ἀπορίαν των αὐτὴν νὰ ἐννοήσουν, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς αὐτὸν τίποτε τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἤθελαν νὰ παραδεχθοῦν τοῦτο, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐθαύμαζαν, ἄκουσε τί λέγει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· «Ἡ διδασκαλία μου δὲν εἶναι ἰδική μου». Πάλιν ἀπαντᾷ εἰς τὴν ὑποψίαν των, ἀναφέρει εἰς αὐτοὺς τὸν Πατέρα καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλει νὰ τοὺς ἀποστομώσῃ·

κακεῖθεν ἐπισιομίοιαι βουλόμενος. «Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδασκαλίας, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαντοῦ λαλῶ. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι τὴν πονηρίαν ἐξ ἐαυτῶν ἐκβάλλετε καὶ τὴν ὀργὴν
 5 καὶ τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος τὸ εἰκῆ πρὸς ἐμὲ γεγεννημένον καὶ οὐδὲν τὸ κωλύον ὑμᾶς γνωρίοιαι, ὅτι Θεοῦ ὄντως ἐστὶ τὰ ρήματα τὰ ἐμά. Νῦν μὲν γὰρ ὑμῖν ταῦτα ἐπισκοπεῖ, καὶ τὴν ὀρθὴν διαφθεῖρει κροῖον λάμπουσαν· ἂν δὲ ταῦτα ἐξέλῃτε, οὐκ ἔτι τοῦτο πεύσεσθε.

10 Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν· ἐπληξε γὰρ ἂν αὐτοὺς σφοδρῶς· πάντα δὲ ταῦτα ἠνίξαιτο διὰ τοῦ εἰπεῖν. «Ὁ ποιῶν τὸ θέλημα αὐτοῦ, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαντοῦ λαλῶ»· τουτέστιν, Ἡ ἐγὼ ἀλλότριόν τι καὶ ξένον καὶ ἐναντίον φθέγγομαι. Τὸ γὰρ,
 15 «Ἀπ' ἐμαντοῦ», ἀεὶ ἐπὶ τοῦτο κεῖται, ὅτι οὐδὲν ἔξω τῶν αὐτῶ δοκούντων λέγω, ἀλλὰ πάντα ἃ ὁ Πατήρ βούλειαι, ταῦτα καὶ ἐγώ, «Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῆ, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς». Τί ἐστίν, «Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῆ»; Ἐάν τις ἐρασιῆς ἢ τοῦ θίου τοῦ κατ' ἀρετήν, εἴσεται
 20 τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν· ἐάν τις θέλῃ προσέχειν ταῖς προφηταῖς, πότερον κατ' αὐτὰς λαλῶ ἢ οὐ.

2. Πῶς δὲ αὐτοῦ καὶ οὐκ αὐτοῦ; Οὐ γὰρ εἶπεν, ἢ διδασκαλία αὕτη οὐκ ἔστιν ἐμή· ἀλλὰ πρότερον εἰπὼν, ὅτι «Ἐμή ἐστίν», καὶ οἰκειωσάμενος αὐτήν, τότε ἐπήγαγεν, «Οὐκ
 25 ἔστιν ἐμή». Πῶς οὖν τὸ αὐτὸ δύναται εἶναι, καὶ αὐτοῦ καὶ οὐκ αὐτοῦ; Αὐτοῦ μὲν, ὅτι ὡς μὴ διδασκόμενος ἔλεγεν· οὐκ αὐτοῦ δέ, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἦν ἡ διδασκαλία. Πῶς οὖν λέγει, «Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμά ἐστίν καὶ τὰ ἐμὰ αὐτοῦ»;

«Ἐὰν θέλη κανεῖς νὰ κάμνη τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ γνωρίση, ἐὰν ἡ διδασκαλία μου προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν ἢ ἐὰν ἐγὼ ὀμιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου». Μὲ αὐτὰ εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγη· Βγάλετε ἀπὸ μέσα σας τὴν πονηρίαν, τὴν ὀργήν, τὸν φθόνον καὶ τὸ παράλογον μῖσος πὺν τρέφετε δι' ἐμὲ καὶ τίποτε δὲν θὰ σᾶς ἐμποδίζη νὰ γνωρίσετε, ὅτι τὰ λόγια μου αὐτὰ προέρχονται πραγματικὰ ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι τώρα μὲν αὐτὰ ἔχουν ἀμαυρωθῆ ἀπὸ τὸ σκότος καὶ ἐμποδίζουν τὴν ὀρθήν σας κρίσιν νὰ διαλάμψη. Ἄν ὅμως αὐτὰ ἀποβάλλετε, δὲν θὰ πάθετε τὰ ἴδια.

Καὶ δὲν ὠμίλησε βεβαίως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διότι θὰ τοὺς ἐπέπληττε πάρα πολὺ, ἀλλὰ τὰ ὑπηνίχθη ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ νὰ εἰπῆ, «Ἐκεῖνος πὺν κάμνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ μάθη περὶ τῆς διδασκαλίας, ἂν αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, ἢ ἂν ἐγὼ ὀμιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου», δηλαδή, ἂν ἐγὼ λέγω κάτι παράξενον ἢ νέον ἢ κάτι ἀντίθετον. Διότι ἡ λέξις «Ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου» σημαίνει, ὅτι δὲν λέγω τίποτε πὺν νὰ μὴ εἶναι ἀρεστὸν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἐκεῖνα πὺν θέλει ὁ Πατήρ, τὰ ἴδια θέλω καὶ ἐγὼ. «Ἐὰν κανεῖς θέλη νὰ κάμνη τὸ θέλημά του, θὰ γνωρίση περὶ τῆς διδασκαλίας». Τί σημαίνει «Ἐὰν κανεῖς θέλη νὰ κάμνη τὸ θέλημά του»; Σημαίνει ὅτι, ἐὰν ἀγαπᾷ τὴν ἀρετὴν εἰς τὴν ζωὴν του, θὰ γνωρίση τὴν δύναμιν τῶν λόγων μου. Ἐὰν κανεῖς θέλη νὰ προσέχη εἰς τὰς προφητείας, θὰ γνωρίση ἐὰν ὀμιλῶ σύμφωνα μὲ αὐτὰς ἢ ὄχι.

2. Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἰδικά του καὶ νὰ μὴ εἶναι; Διότι δὲν εἶπεν, ἡ διδασκαλία αὐτὴ δὲν εἶναι ἰδική μου, ἀλλὰ ἀφοῦ εἶπε προηγουμένως, «Εἶναι ἰδική μου» καὶ ἀφοῦ τὴν ἔκαμεν ἰδικήν του, ἔπειτα προσέθεσε, «Δὲν εἶναι ἰδική μου». Πῶς λοιπὸν ἡμπορεῖ τὸ ἴδιο πρᾶγμα νὰ εἶναι ἰδικόν του καὶ νὰ μὴ εἶναι; Ἦτο μὲν ἰδικόν του, διότι ὠμίλει χωρὶς νὰ ἔχη διδαχθῆ. Δὲν ἦτο ὅμως ἰδικόν του, διότι ἡ διδασκαλία προήρχετο ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διατί ὅμως λέγει, «Ὅλα τὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἰδικά μου καὶ ὅλα τὰ ἰδικά μου

Εἰ γὰρ ἐπειδὴ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι σή, ψεῦδος ἐκεῖνο· διὰ τοῦτο γὰρ ὄφειλεν εἶναι σή. Ἀλλὰ τὸ, «Οὐ ἐμή», σφόδρα αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς μίαν εἶναι δηλοῖ τὴν διδαχὴν· ὡσανεὶ ἔλεγεν· οὐδὲν ἔχει παρηλλαγμένον, 5 ὡς ἐτέρου οὔσα. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ὑπόστασις ἄλλη, ἀλλ' οὕτω καὶ λέγω καὶ πράττω, ὡς μὴ νομίζεσθαι ἕτερόν τι παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὅπερ ὁ Πατὴρ εἶπεν ἢ ἔπραξεν.

Εἶτα καὶ ἄλλον ἐπάγει συλλογισμόν ἀναντίρροπον, ἀνθρώπινόν τι παράγων εἰς μέσον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν συνηθείᾳ 10 παιδεύων. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ». Τουτέστιν, ὁ βουλόμενος ἰδίαν τινὰ σιῆσαι διδασκαλίαν, δι' οὐδὲν ἕτερον βούλεται, ἀλλ' ἢ δόξαν ἐκ τούτου καρποῦσθαι. Εἰ δὲ ἐγὼ οὐ βούλομαι καρπώσασθαι δόξαν, τίνος ἕνεκεν ἰδίαν τινὰ βούλομαι σιῆσαι διδασκα- 15 λίαν; «Ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν»· τουτέστιν, ὁ ἰδίον τι καὶ παρηλλαγμένον, διὰ τοῦτο λαλεῖ, ἵνα τὴν δόξαν αὐτοῦ σιῆσῃ. Εἰ δὲ ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντός με ζητῶ, τίμος ἕνεκεν ἂν ἐλοίμην ἕτερα διδάσκειν; Ὁρᾷς ὅτι αἰτία τις ἦν, δι' ἣν καὶ ἐκεῖ ἔλεγε μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν; Τίς δὲ αὕτη; Ἰνα 20 πιστεύσωσιν, ὅτι οὐ δόξης ἐφίεται τῆς τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο διὰ μὲν ταπεινὰ λέγει, «Ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς ζητῶ», φησί· παρταχοῦ πεῖσαι βουλόμενος, ὅτι οὐ δόξης ἐρᾷ.

Τοῦ μὲν οὖν ταπεινὰ φθέγγεσθαι πολλαί εἰσιν αἰτίαι 25 οἷον τὸ μὴ ἀγέννητον νομισθῆναι, τὸ μὴ ἀντίθεον, τὸ σάρκα περιβεβληθῆσθαι, τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκούοντων, τὸ διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους μειριάζειν, καὶ μηδὲν περὶ ἑαυτῶν λέ-

εἶναι ἰδικά του»⁸; Διότι, ἐὰν ἡ διδασκαλία δὲν εἶναι ἰδική σου, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ προηγούμενον εἶναι ψευδές. Διότι ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἔπρεπε νὰ εἶναι ἰδική σου. Ἄλλὰ τό, «Δὲν εἶναι ἰδική μου», φανερώνει καθαρά, ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς εἶναι μία. Σὰν νὰ λέγη, δὲν ἔχει τίποτε τὸ διαφορετικόν, σὰν νὰ προέρχεται ἀπὸ ἄλλον. Διότι, ἂν καὶ εἶναι ἄλλη ἡ ὑπόστασις, ὅμως ὁμιλῶ καὶ πράττω κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ θεωρῆται ὅτι αὐτὸ εἶναι κάτι ἄλλο, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὸ ποῦ εἶπε καὶ ἔπραξεν ὁ Πατήρ.

Ἐπειτα προσάγει καὶ ἄλλον συλλογισμόν, ποῦ δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρησην καὶ ποῦ στηρίζεται εἰς συνηθισμένον ἀνθρώπινον παράδειγμα. Καὶ ποῖον εἶναι αὐτό; «Ἐκεῖνος ποῦ ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ζητεῖ τὴν ἰδικήν του δόξαν». Δηλαδή ἐκεῖνος ποῦ θέλει νὰ ἐπιβάλῃ ἰδικήν του διδασκαλίαν, δὲν τὸ θέλει δι' ἄλλο τίποτε, ἀλλὰ διὰ νὰ καρπωθῇ τὴν δόξαν ἀπὸ αὐτήν. Ἄν λοιπὸν ἐγὼ δὲν θέλω νὰ καρπωθῶ δόξαν, διὰ ποῖον λόγον θέλω νὰ ἐπιβάλλω ἰδικήν μου διδασκαλίαν; «Ὁ ὁμιλῶν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του», δηλαδή ἐκεῖνος ποῦ λέγει κάτι ἰδιαίτερον καὶ διαφορετικόν, τὸ λέγει διὰ ν' ἀποκτήσῃ δόξαν. Ἄν ὅμως ἐγὼ ζητῶ τὴν δόξαν ἐκείνου ποῦ μὲ ἔστειλε, διὰ ποῖον λόγον θὰ προετίμων νὰ διδάξω ἄλλα; Βλέπεις λοιπὸν, ὅτι εἶχε κάποιαν αἰτίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἔλεγε προηγουμένως, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του; Καὶ ποῖα εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία; Διὰ νὰ πιστεύσουν, ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁμιλῇ διὰ ταπεινά, λέγει· «Ἐγὼ ζητῶ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς», ἐπειδὴ θέλει νὰ πείσῃ τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν.

Πολλὰ εἶναι αἱ αἰτίαι, ἕνεκα τῶν ὁποίων χρησιμοποιεῖ ταπεινὰ λόγια, ὅπως τὸ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ἀγέννητος, ὅτι εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν Θεόν, τὸ ὅτι ἔχει περιβληθῆ σάρκα, ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, τὸ νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετριοφρονοῦν καὶ νὰ μὴ περιου-

γειν μέγα. Τοῦ δὲ ὑψηλὰ φθέγγεσθαι μίαν εὐροι τις ἂν αἰτίαν, τῆς φύσεως τὸ μέγεθος. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ εἶπεν, Πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐγὼ εἰμι, ἐσκανδαλίσθησαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον αἰεὶ ρημάτων ὑψηλῶν ἀκούοντες; «Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν ὑ-
 5 μῖν τὸν νόμον καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;». Καὶ ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο, φησὶν, ἢ τί κοινὸν πρὸς τὰ πρότερον εἰρημένα;

Δύο ἐγκλήματα ἐπήγαγον, ἓν, ὅτι τὸ Σάββατον λύει ἄλλο, ὅτι Πατέρα ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ
 10 Θεῷ. «Οὐ γὰρ οὐ τῆς ἐκείνων ὑπονοίας ἦν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ γνώμης· καὶ ὅτι οὐχ ὡς οἱ πολλοί, ἀλλ' ἐξαιρέτως καὶ ἰδιαζόντως ἔλεγε, δῆλον ἐκεῖθεν. Πολλοὶ πολλάκις πατέρα εἶπον τὸν Θεὸν ἑαυτῶν ὄλον, ὅτι «Θεὸς εἷς ἔκτισεν ἡμᾶς καὶ Πατὴρ εἷς πάντων ἡμῶν»· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἴσος ἦν ὁ λαὸς τῷ
 15 Θεῷ· ὅθεν οὐδὲ ἐσκανδαλίζοντο ἀκούοντες. «Ὡσπερ οὖν διε, «Οὐκ ἔστιν ἐκ Θεοῦ», ἔλεγον, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς πολλάκις καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Σαββάτου λύσεως ἀπελογήσαιο, οὕτω καὶ τοῦτο, εἰ τῆς ἐκείνων ὑποψίας ἦν καὶ μὴ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διώρθωσεν ἂν καὶ εἶπεν· τί με νομίζετε ἴσον
 20 τῷ Θεῷ; Οὐκ εἰμὶ ἴσος. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τούναντίον καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἴσος ἐστὶ διὰ τῶν ἐξῆς.

Τὸ γάρ, «Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός»· καί, «Ἰνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα», καί, «Τὰ ἔργα, ἃ ἂν
 25 ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»· ταῦτα πάντα τῆς ἰσότητός ἐστι σοσιατικά. Καὶ περὶ τοῦ νόμου δὲ λέγει «Μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς

τολογοῦν. Ἄλλὰ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν λόγων μὲ ὑψηλὰ νοήματα μίαν αἰτίαν ἠμπορεῖ νὰ εὔρη κανεῖς, δηλαδὴ τὴν ἔξοχον φύσιν του. Διότι, ἐὰν οἱ Ἰουδαῖοι ἔσκανδαλίσθησαν, ὅταν εἶπεν, Ἐγὼ προὔπηρξα τοῦ Ἀβραάμ, τί θὰ ἐπάθαιναν ὅταν ἤκουον συνεχῶς λόγια μὲ ὑψηλὰ νοήματα; «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν νόμον καὶ κανεῖς ἀπὸ σᾶς δὲν ἐκτελεῖ τὸν νόμον; Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε;». Καὶ ποίαν σχέσιν ἔχει αὐτό, θὰ ἐρωτήσης, ἢ τί κοινὸν ὑπάρχει μὲ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως;

Διὰ δύο ἐγκλήματα κατηγοροῦν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστόν, ἐν ὅτι καταργεῖ τὸ Σάββατον καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι ἔλεγε τὸν Θεὸν Πατέρα του, κάμνων τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Ὅτι δηλαδὴ τοῦτο δὲν προήρχετο ἀπὸ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του γνώμην καὶ ὅτι ὠμίλει περὶ αὐτοῦ ὅχι ὅπως οἱ πολλοὶ ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἐξαιρετικὸν καὶ ἰδιάζοντα, φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα. Πολλὰς φορές δηλαδὴ πολλοὶ ὠνόμασαν τὸν Θεὸν πατέρα των, παραδείγματος χάριν «Ἐνας Θεὸς μᾶς ἔπλασε καὶ ἕνας εἶναι ὁ Πατὴρ ὅλων μας»⁴, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεόν. Δι' αὐτὸ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔσκανδαλίζοντο, ὅταν τὸ ἤκουον. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγαν τότε, «Δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν», καὶ ὅμως τοὺς διώρθωσε πολλὰς φορές καὶ ὑπερήσπισε τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου, ἔτσι καὶ τώρα, ἂν τοῦτο προήρχετο ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των ὑποψίαν καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του γνώμην, θὰ τοὺς διώρθωνε καὶ θὰ τοὺς ἔλεγε· Διατί μὲ θεωρεῖτε ἴσον μὲ τὸν Θεόν; Δὲν εἶμαι ἴσος. Καὶ ὅχι μόνον δὲν εἶπε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεὸν μὲ τὰ ἐξῆς·

«Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ δίδει ζωὴν, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός», «Διὰ νὰ τιμοῦν τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα», «Τὰ ἔργα ποὺ κάμνει ἐκεῖνος, τὰ ἴδια μὲ ὅμοιον τρόπον κάμνει καὶ ὁ Υἱός». Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν τὴν ἰσότητα. Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦ νόμου λέγει· «Μὴ

προφήτας». Οὕτως οἶδε καὶ τὰς ἐν διανοίᾳ πονηρὰς ὑπονοίας ἐξελεῖν. Ἐνιαῦθα δὲ τὴν τοῦ Ἰσοῦ ὑπόνοιαν οὐ μόνον οὐκ ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ θεβαιοῖ. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ εἰπόντων αὐτῶν, διὰ «Ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν», οὐκ ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσε ἐπὶ τῶν «Ἴνα δὲ εἰδῆτε, διὰ ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει τῷ παραλυτικῷ Ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει».

Ἐκεῖνο μὲν οὖν τὸ πρῶτον ἐπέτεινε, τὸ ἴσον ἑαυτὸν
 10 ποιεῖν τῷ Θεῷ, δεικνὺς διὰ οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ λέγει καὶ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ διδάσκει λοιπὸν πρὸς τὴν τοῦ Σαββάτου λύσιν ἴσῃται λέγων «Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν τηρεῖ τὸν νόμον;». Ὡσανεὶ ἔλεγεν Ἐἶπεν ὁ νόμος, Οὐ φονεύσεις· ὑμεῖς δὲ φονεύετε,
 15 τε, καὶ ἐμοὶ ἐγκαλεῖτε ὡς παραβαίνοντι τὸν νόμον; Διαιτὶ δὲ εἶπεν, «Οὐδεὶς»; Ὅτι πάντες ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Ἐγὼ μὲν οὖν εἰ καὶ ἔλυσά τὸν νόμον, φησὶν, ἀλλὰ ἀνθρώπον σώσας· ὑμεῖς δὲ παραβαίνετε ἐπὶ κακῷ. Τὸ ἐμὸν εἰ καὶ παράβασις ἦν, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ, καὶ οὐκ ἐχρῆν ὑφ' ἡμῶν
 20 τῶν τὰ μεγάλα παραβαινόντων ἐμὲ κρίνεσθαι. Τὸ γὰρ ὑμέτερον, ἀναιροπὴ τοῦ νόμου παντός.

Ἐἴτα καὶ ἐπαγωνίζεται, καίτοι πολλὰ καὶ πάσαι διαλεχθεῖς· ἀλλὰ τότε μὲν ὑψηλότερον καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, νῦν δὲ ταπεινότερον. Τί δήποτε; Ὅτι οὐκ ἐβούλετο
 25 συνεχῶς παρακνίζεῖν αὐτούς. Νῦν γὰρ τὰ τῆς ὀργῆς ἐπιτέτατο, καὶ εἰς φόνον προήεσαν. Διὸ μένει, δύο τούτοις κατασιέλλων αὐτούς· τῷ τε ἐλέγξει αὐτῶν τὸ τόλμημα καὶ

5. Ματθ. 5, 17.

6. Αὐτόθι 9, 6.

νομίσετε ὅτι ἦλθα διὰ νὰ καταργήσω τὸν νόμον ἢ τοὺς Προφήτας»⁵. Ἔτσι ἐγνώριζε νὰ ἀφαιρῇ τὰς πονηρὰς ὑποψίας πού εἶχαν εἰς τὸν νοῦν των. Ἐδῶ ὅμως τὴν ὑποψίαν περὶ τῆς ἰσότητος ὅχι μόνον δὲν τὴν ἀφαιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιβεβαιώνει. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ εἶπαν «Κάμνεις τὸν ἑαυτὸν σου Θεόν», δὲν ἀφῆρεσεν ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ὑποψίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπεβεβαίωσε καὶ εἶπεν· «Ἀλλὰ διὰ νὰ μάθετε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, τότε λέγει εἰς τὸν παραλυτικόν· Σήκω ἐπάνω, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε εἰς τὴν οἰκίαν σου»⁶.

Ἐκεῖνο λοιπὸν πού ἐλέχθη προηγουμένως, ἐπιβεβαιώνει, ὅτι κάμνει τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ λέγει τὰ ἴδια, πού λέγει ἐκεῖνος καὶ διδάσκει τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον. Τέλος φθάνει καὶ εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς καταργήσεως τοῦ Σαββάτου καὶ λέγει· «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν νόμον καὶ ὅμως κανεῖς ἀπὸ σᾶς δὲν τηρεῖ τὸν νόμον;». Σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Εἶπεν ὁ νόμος· «Δὲν θὰ φονεύσης», σεῖς ὅμως φονεύετε καὶ κατηγορεῖτε ἐμὲ ὡς παραβάτην τοῦ νόμου; Καὶ διατί εἶπε «Κανεῖς»; Διότι ὅλοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν. Ἄν ἐγὼ παρέβην τὸν νόμον, λέγει, τὸ ἔκαμα διὰ νὰ σώσω ἄνθρωπον. Σεῖς ὅμως τὸν παραβαίνετε διὰ νὰ κάμετε τὸ κακόν. Καὶ ἂν ἀκόμη ἔκαμα παράβασιν, τὸ ἔκαμα διὰ σωτηρίαν καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ κρίνωμαι ἀπὸ σᾶς, πού κάμνετε τὰς μεγαλυτέρας παραβάσεις. Διότι ἐκεῖνο πού κάμνετε σεῖς, εἶναι τελεία ἀνατροπὴ τοῦ νόμου.

Ἐπειτα ἀγωνίζεται ἀκόμη, ἂν καὶ πολλὰ εἶχε πραγματευθῆ παλαιότερον. Ἀλλὰ τότε ὠμίλει εἰς ὕψος ὑψηλότερον καὶ σύμφωνον μὲ τὴν ἀξίαν του, τώρα ὅμως εἰς ὕψος ταπεινότερον. Διατί ἄρά γε; Διότι δὲν ἤθελε νὰ τοὺς ἐρεθίσῃ διαρκῶς. Διότι τώρα ἡ ὀργή των εἶχεν ἐνταθῆ καὶ εἶχαν φθάσει μέχρι τοῦ φόνου. Διὰ τοῦτο ἐπιμένει νὰ κατευνάσῃ αὐτοὺς μὲ τοὺς ἐξῆς δύο τρόπους, δηλαδὴ καὶ μὲ τὸν

εἰπεῖν, «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;», καὶ τῷ μετ' ἐπεικειάς εἰπεῖν, «Ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκε», καὶ τῷ δεῖξαι ὅτι φονῶντες οὐκ εἰσὶν ἄξιοι κτείνειν ἕτερον.

Σὺ δὲ ὄρα καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸ ταπεινὸν τῆς τοῦ
 5 Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνων τὸ θρασύ. «Δαιμό-
 νιον ἔχεις· τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;». Ὁργῆς τὸ ρῆμα καὶ
 θυμοῦ, καὶ ψυχῆς ἀναιοχυντιούσης ἐπὶ τῷ παραδόξως ἐλη-
 λέγχθαι, καὶ προκαταπλητιομένης αὐτῶν, ὡς ὄοντιο. Καθά-
 περ γὰρ λησταιὶ τινες ἄδοκτες ἐπὶ ταῖς ἐπιβουλαῖς εἶτα βου-
 10 λόμενοι ἀφύλακτον ἐργάσασθαι τὸν ἐπιβουλεύμενον, διὰ τῆς
 σιωπῆς τοῦτο ποιοῦσιν, οὔτω καὶ οὔτιοι. Αὐτὸς δὲ ἀφείς ἐ-
 λέγξει τοῦτο, ὥστε μὴ ἀναιοχυντιότερους ποιῆσαι, πάλιν τῆς
 ἀπολογίας ἅπτεται τῆς ὑπὲρ τοῦ Σαββάτου, ἀπὸ τοῦ νόμου
 συλλογιζόμενος αὐτούς.

15 3. Καὶ ὄρα πῶς συνειῶς. Οὐδὲν θαυμασιόν, φησὶν,
 εἰ ἐμοῦ παρακούετε, ὅπου γε τοῦ νόμου, οὐ δοκεῖτε ἀκούειν
 καὶ ὃν νομίζετε παρὰ Μωϋσέως δεδῶσθαι, παρακούετε. Οὐδὲν
 οὖν κοινόν, εἰ τοῖς ἐμοῖς οὐ προσέχετε λόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἔλεγον, ὅτι «Μωϋσεὶ λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐδὲ οἵ-
 20 δαμεν πόθεν εἶσιν», δείκνυσι ὅτι καὶ εἰς ἐκεῖνον ὑβρίζον· καὶ
 γὰρ τὸν νόμον ἐκεῖνος ἔδωκε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. «Ἐν ἔργον
 ἐποίησα καὶ πάντες θαυμάζετε». Σκόπει πῶς ἔνθα ἂν ἀπο-
 λογήσασθαι δέη καὶ ὡς ἔγκλημα δέχεσθαι τὸ γεγονός, οὐ
 μέμνηται τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ πρόσωπον εἰσάγει. «Ἐν
 25 ἔργον ἐποίησα». Θέλει δεῖξαι, ὅτι τὸ μὴ ποιῆσαι, λῦσαι τὸν
 νόμον ἦν· καὶ ὅτι ἐστὶ πολλὰ τοῦ νόμου κυριώτερα· καὶ ὅτι
 ἐντολὴν ἠνέσχετο δέξασθαι Μωϋσῆς κατὰ τοῦ νόμου, καὶ τοῦ

ἔλεγχον τοῦ ἐγκλήματός των λέγων «Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε;» καὶ μὲ τὸ ὅτι ὠμίλησε μὲ μετριοπάθειαν «Ἄνθρωπον, ποῦ σᾶς εἶπε τὴν ἀλήθειαν», ἀποδεικνύων ὅτι αὐτοὶ ποῦ ἐσκέπτοντο νὰ φονεύσουν, δὲν ἦσαν ἄξιοι νὰ κρίνουν ἄλλον.

Σὺ ὅμως παρατήρησε τὴν μετριοπάθειαν τῆς ἐρωτήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θρασύτητα τῆς ἀπαντήσεως ἐκείνων. «Δαιμόνιον ἔχεις. Ποῖος ζητεῖ νὰ σὲ φονεύσῃ;». Τὰ λόγια των φανερῶν ὀργὴν καὶ μανίαν καὶ ψυχὴν ἀναισχυτον, διότι ὁ ἔλεγχός των ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητος καὶ ἐνόμισαν ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς ἐπροκάλει. Διότι, ὅπως μερικοὶ λησταί, τραγουδοῦν ὅταν στήνουν ἐνέδραν καὶ ἔπειτα, ὅταν θέλουν νὰ μὴ γίνουν ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τὸ θῦμα των, ἐργάζονται σιωπηλά; ἔτσι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ὁ Χριστὸς ὅμως ἀφοῦ ἔπαυσε νὰ τοὺς ἐλέγχῃ, διὰ νὰ μὴ τοὺς κάμῃ περισσότερο ἀναισχύντους, πάλιν θίγει τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου, συζητῶν μὲ αὐτοὺς διὰ τὸν νόμον.

3. Καὶ κοίταξε πόσον συνετά. Δὲν εἶναι ἄξιον ἀπορίας, λέγει, ἂν δὲν ὑπακούετε εἰς ἐμέ, ἐφ' ὅσον δὲν φαίνεσθε νὰ ὑπακούετε εἰς κάποιον νόμον καὶ μάλιστα δὲν πειθαρχεῖτε οὔτε εἰς αὐτὸν ποῦ θεωρεῖτε ὅτι ἐδόθη ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Δὲν εἶναι λοιπὸν κάτι τὸ νέον, ἂν δὲν προσέχετε εἰς τὰ λόγια μου. Καὶ ἐπειδὴ ἰσχυρίζοντο ὅτι «Ἡμεῖς γνωρίζομεν, ὅτι εἰς τὸν Μωϋσῆν ὠμίλησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν ξεύρομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι», ἀποδεικνύει ὅτι ὕβριζαν καὶ τὸν Μωϋσῆν. Διότι ἐκεῖνος τοὺς ἔδωσε τὸν νόμον, ἀλλὰ δὲν τὸν ὑπήκουον. «Ἐνα ἔργον ἔκαμα καὶ ἐμείνατε ὅλοι κατὰ πληκτοί». Παρατήρησε μὲ ποῖον τρόπον, ὅπου πρέπει νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ δέχεται τὸ γεγονός ὡς κατηγορίαν, δὲν ἐνθυμεῖται τὸν Πατέρα, ἀλλὰ εἰσάγει τὸ ἰδικόν του πρόσωπον. «Ἐνα ἔργον ἔκαμα». Θέλει ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἔκαμεν, ἦτο ἢ κατάλυσις τοῦ νόμου, ὅτι ὑπῆρχαν πολὺ σπουδαιότερα ἀπὸ τὸν νόμον καὶ ὅτι ὁ Μωϋσῆς εἶχε λάβει ἐντολὴν ἐναντίον τοῦ νόμου καὶ μάλιστα

νόμου κυριωτέραν. Τοῦ γὰρ Σαββάτου ἡ περιτομὴ κυριω-
τέρα· καίτοι οὐκ ἔστι τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῶν πατέρων.

Ἐγὼ δὲ καὶ τῆς περιτομῆς τὸ κυριώτερον ἐποίησα
καὶ κρεῖττον. Εἶτα οὐ μέμνηται ἐπιτολῆς νομικῆς· οἶον, ὅτι
5 οἱ ἱερεῖς τὸ Σάββατον βεβηλοῦσι, καθάπερ ἤδη εἶπεν, ἀλλ'
ἐκ μείζονος περιουσίας. Τὸ δέ, Θαυμάζετε, τοῦτό ἐστι,
θορυβεῖσθε, ταράττεσθε. Εἰ γὰρ ἔδει εἶναι βέβαιον τὸν νό-
μον, οὐκ ἂν ἡ περιτομὴ αὐτοῦ κυριωτέρα ἦν. Καὶ οὐκ εἶπεν,
ὅτι μείζον ἐποίησα τῆς περιτομῆς· ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐλέγ-
10 χει τῷ εἰπεῖν· «Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος». Ὅρας
ὅτι τότε μάλιστα ἴσταιται ὁ νόμος, ὅταν αὐτὸν λύῃ; ὁρας ὅτι
ἡ τοῦ Σαββάτου λύσις τήρησις ἐστὶ τοῦ νόμου; ὡς εἰ μὴ
ἐλύθη τὸ Σάββατον, ἀνάγκη τὸν νόμον ἦν λυθῆναι ὥστε
καὶ ἐγὼ ἔποιησα αὐτόν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι μεί-
15 ζον περιτομῆς εἰργασάμην· ἀλλὰ τὸ γεγονὸς νόμον εἰπών,
αὐτοῖς τὴν κρίσιν ἐπέτρεψεν, εἰ μὴ περιτομῆς ἀναγκαιότερον
ὀλόκληρος ὑγίεια. Ἴνα σημεῖον λάβῃ ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν
πρὸς ὑγίαν συντελοῦν, λύεται νόμος, φησὶν· Ἴνα νόσου το-
σαύτης ἀπαλλαγῇ, δυσχεραίνετε, καὶ ἀγανακτεῖτε;

20 «Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν». Τί ἐστὶ, «Κατ' ὄψιν»; Μὴ
ἐπειδὴ Μωϋσῆς μείζονα παρ' ὑμῖν ἔχει τὴν δόξαν, ἀπὸ τοῦ
τῶν προσώπων ἀξιώματος φέρετε τὴν ψῆφον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς
τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ δικαίως κρίναι.
Διατί γὰρ οὐδεὶς ἀνεκάλεσε Μωϋσεῖ; διατί οὐδεὶς ἠπειθήσε
25 κελεύοντι τὸ Σάββατον λύεσθαι ὑπὸ ἐπιτολῆς ἕξωθεν ἐπεισε-
νεχθείσης τῷ νόμῳ; Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν τοῦ οἰκείου νόμου
ἀνέχεται ἐπιτολὴν εἶναι κυριωτέραν, ἐπιτολὴν, τὴν οὐκ ὑπὸ
τοῦ νόμου εἰσενεχθείσαν, ἀλλ' ἕξωθεν ὅπερ ἐστὶ μάλιστα

μεγαλυτέρας ἀξίας ἀπὸ τὸν νόμον. Διότι ἡ περιτομὴ ἦτο σπουδαιότερα ἀπὸ τὸ Σάββατον, μολονότι δὲν προήρχετο ἀπὸ τὸν νόμον ἀλλ' ἀπὸ τοὺς πατέρας.

Ἐγὼ ὅμως ἔκαμα σπουδαιότερον καὶ ἀνώτερον ἔργον ἀπὸ τὴν περιτομήν. Ἐπειτα δὲν ἐνθυμεῖται νομικὴν ἐντολήν, ὅπως ὅτι οἱ ἱερεῖς παραβιάζουν τὸ Σάββατον, ὅπως ἤδη εἶπεν, ἀλλ' ὁμιλεῖ μὲ μεγαλυτέραν αὐθεντίαν. Ἡ δὲ λέξις, 'Θαυμάζετε', σημαίνει ἀνησυχεῖτε, ταράττεσθε. Διότι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ τηρῆται ὁ νόμος αὐστηρῶς, δὲν θὰ ἦτο ἡ περιτομὴ ἰσχυροτέρα ἀπὸ αὐτόν. Καὶ δὲν εἶπεν, ὅτι ἔκαμα ἔργον μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν περιτομήν, ἀλλὰ τοὺς ἐλέγχει μὲ αὐθεντίαν λέγων· «Ἐὰν ἓνας ἄνθρωπος περιτέμνεται». Παρατηρεῖς ὅτι τότε μάλιστα τηρεῖται ὁ νόμος, ὅταν τὸν παραβιάζῃ; Παρατηρεῖς ὅτι ἡ παραβίασις τοῦ Σαββάτου εἶναι τήρησις τοῦ νόμου; καὶ ὅτι, ἂν δὲν παρεβιάσθη τὸ Σάββατον, ἦτο ἀνάγκη νὰ παραβιασθῇ ὁ νόμος; ὥστε ἐγὼ τὸν ἐπεκύρωσα. Δὲν εἶπεν, Ὀργίζεσθε ἐναντίον μου, διότι ἔκαμα ἔργον σπουδαιότερον ἀπὸ τὴν περιτομήν, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνέφερε τὸ γεγονός, ἄφησεν αὐτοὺς νὰ κρίνουν, ἂν ὀλόκληρος ἡ θεραπεία ἐνὸς ἀνθρώπου ἦτο ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ τὴν περιτομήν. Παραβιάζεται ὁ νόμος, λέγει, διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπόδειξιν, ἡ ὁποία δὲν συμβάλλει καθόλου εἰς τὴν υἰεῖαν του. Ὀργίζεσθε ὅμως καὶ ἀγανακτεῖτε, ὅταν πρόκειται ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τόσοσ βαρεῖαν νόσον;

«Μὴ κρίνετε κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα». Τί σημαίνει «Κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα»; Ἐπειδὴ ὁ Μωϋσῆς τιμᾶται περισσότερον ἀπὸ σᾶς, μὴ κρίνετε ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου, ἀλλ' ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Διότι αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ δικαία κρίσις. Διατί δὲν κατηγόρησε κανεῖς τὸν Μωϋσῆν; Διατί κανεῖς δὲν ἀπειθάρχησεν, ὅταν ἐκεῖνος ἐπέβαλε τὴν παράβασιν τοῦ Σαββάτου ἀπὸ ἐντολήν πού προσετέθη εἰς τὸν νόμον ἀπὸ ἔξω; Ἄλλ' ὁ Μωϋσῆς ἀνέχεται νὰ εἶναι κυριωτέρα ἐντολὴ τοῦ νόμου, ἐντολὴ ἡ ὁποία δὲν εἰσῆχθη ἀπὸ τὸν νόμον ἀλλ' ἀπὸ ἔξω, πρᾶγμα πού εἶναι

θαυμασιόν· ὑμεῖς δὲ οἱ οὐ νομοθέται, πέρα τοῦ μέτρου ἐκδικεῖτε τὸν νόμον καὶ ἀμύνετε αὐτῷ.

Ἄλλὰ ἀξιοπισιότερος ὑμῶν ἐστὶν ὁ Μωϋσῆς, ὁ κελεύων λύεσθαι τὸν νόμον παρὰ ἐπιτολῆς οὐ νομίμης. Τῷ γοῦν
 5 εἶπεῖν, Ὅλον ἄνθρωπον, δείκνυσι καὶ μερικὴν ὑγείαν οὖσαν τὴν περιτομήν. Καὶ τίς ἢ ὑγεία τῆς περιτομῆς; «Ψυχή», φησί, «πᾶσα, ἣτις ἐὰν μὴ περιμηθῆ, ἐξολοθρευθήσεται». Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπὸ μέρους κεκακωμένον, ἀλλ' ὅλον διεφθαρμένον ἀνέσκησα. «Μὴ κρίνετε, τοῖνον καὶ ὄψιν».
 10 Τοῦτο πειδόμεθα μὴ τοῖς τότε εἰρησθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, ὥστε μηδενὶ πράγματι διαφθείρειν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖν· εἴτε πένης, εἴτε πλούσιος ἢ τις, μὴ τοῖς προσώποις προσέχειν, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζειν. «Οὐκ ἐλεήσεις», φησί, «πένητα ἐν κρίσει». Τί δὴ ἐστὶ τὸ
 15 λεγόμενον; Μὴ κατακλασθῆς, μηδὲ ἐπικαμφθῆς, φησὶν, ἐὰν πένης ὁ ἀδικῶν τύχη. Εἰ δὲ πένητι χαρίζεσθαι οὐ χρεῖ, πολλῷ μᾶλλον πλουτοῦντι.

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ πρὸς τοὺς δικάζοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥστε μηδαμοῦ διαφθείρειν
 20 τὸ δίκαιον, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀκέραιον φυλάττειν. «Ἀγαπᾶ», φησί, «δικαιοσύνην ὁ Κύριος. Ὁ δὲ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν». Μὴ δὴ μισήσωμεν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, μηδὲ ἀγαπήσωμεν ἀδικίαν. Πάντως γὰρ αὐτῆς τὸ κέρδος νῦν μικρὸν καὶ οὐδέν· ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον μεγάλα
 25 ζημιοῖ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα αὐτῆς ἀπολαυσομεθα. Ὅταν γὰρ μετὰ συνειδότιος πονηροῦ τρυφῶμεν, ἄρα οὐχὶ κόλασις καὶ τιμωρία τοῦτο;

Ἀγαπήσωμεν τοῖνον τὸ δίκαιον, καὶ μηδαμοῦ παραβλάψωμεν τοῦτον τὸν νόμον. Τί γὰρ δυνησόμεθα ἐκ τοῦ παρόν-

8. Γεν. 17, 14.

9. Ἐξ. 23, 3.

10. Ψαλμ. 10, 6.

ἄξιον θαυμασοῦ, σεῖς ὅμως ἂν καὶ δὲν εἴσθε οἱ νομοθέται, διεκδικεῖτε τὸν νόμον ὑπερμέτρως καὶ τὸν προστατεύετε.

Ἄλλ' ὁ Μωϋσῆς εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστος ἀπὸ σαs, διότι αὐτὸς διέταξε νὰ παραβιάζεται ὁ νόμος ἀπὸ ἐντολὴν ποὺ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτόν. Ὅταν λοιπὸν εἶπεν, Ὁλόκληρον ἄνθρωπον, δηλώνει ὅτι ἡ περιτομὴ εἶναι μόνον ἓνα μέρος τῆς ὑγείας. Καὶ ποῖα εἶναι ἡ ὑγεία ἀπὸ τὴν περιτομήν; «Κάθε ψυχὴ», λέγει ὁ Προφήτης, «ἐὰν δὲν περιτμηθῆ, θὰ ἐξολοθρευθῆ»⁹. Ἐγὼ ὅμως ὅχι μόνον ἐξησθενημένον μέρος ἀλλ' ὀλόκληρον ἄνθρωπον κατεστραμμένον ἐθεράπευσα. «Μὴ κρίνετε, λοιπὸν, κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα». Ἄς πειθοῦμεν, ὅτι τοῦτο δὲν ἐλέχθη μόνον δι' ἐκείνους ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶs, διὰ νὰ μὴ προσπαθοῦμεν νὰ διαφθείρωμεν τὸ δίκαιον διὰ κανένα λόγον. Καὶ εἴτε εἶναι κανεὶς πλούσιος, εἴτε πτωχός, ἄς μὴ προσέχη μόνον τὰ πρόσωπα, ἀλλ' ἄς ἐξετάζη τὰ πράγματα. «Δὲν θὰ εὐσπλαγχνησθῆs», λέγει ὁ Προφήτης, «πτωχὸν ὁ ὁποῖος κρίνεται»⁹. Τί σημαίνει τοῦτο; Νὰ μὴ λυπηθῆs, λέγει, οὔτε νὰ καμφθῆs, ἐὰν ἐκεῖνος ποὺ ἀδικεῖ εἶναι κατὰ τύχην πτωχός. Ἐὰν δὲ δὲν πρέπει νὰ κάμνη κανεὶς χάριν εἰς τὸν πτωχόν, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν πρέπει νὰ κάμνη εἰς τὸν πλούσιον.

Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω μόνον εἰς τοὺς δικαστάs, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀθρώπους διὰ νὰ μὴ παραβιάζεται ἀπὸ κανέναν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ τηροῦν ὅλοι ἀκέραιον. Διότι ὁ Προφήτης λέγει: «Ἀγαπᾶ τὴν δικαιοσύνην ὁ Κύριος. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀγαπᾶ τὴν ἀδικίαν, τὴν ἰδικὴν τοῦ ψυχὴν μισεῖ»¹⁰. Ἄς μὴ μισήσωμεν λοιπὸν τὰs ψυχὰs μας καὶ ἄς μὴ ἀγαπήσωμεν τὴν ἀδικίαν. Διότι ὅπωςδήποτε τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτὴν τώρα εἶναι μικρὸν καὶ μηδαμινόν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον θὰ μᾶs βλάβῃ πολὺ καὶ μᾶλλον οὔτε ἐδῶ θὰ τὴν ἀπολαύσωμεν. Διότι, ὅταν παραδιδώμεθα εἰς τὴν τρυφιλότητα, ἴρα αὐτὸ δὲν εἶναι κόλασιs καὶ τιμωρία;

Ἄς ἀγαπήσωμεν λοιπὸν τὴν δικαιοσύνην καὶ ἄς μὴ παραβῶμεν ποτὲ αὐτόν τὸν νόμον. Διότι, τί θὰ ἠμπορέσω-

τος καρπώσασθαι θίου, ἂν μὴ λαβόντες ἀρετὴν ἀπέλθωμεν;
 Τί δὲ ἐκεῖ ἡμῶν προσιήσεται; φιλία καὶ συγγένεια καὶ ἡ
 τοῦ δεῖνος χάρις; Καὶ τί λέγω ἢ τοῦ δεῖνος χάρις; Καὶ
 γὰρ τὸν Νῶε, καὶ τὸν Ἰώβ, καὶ τὸν Δανιήλ ἔχουμεν πα-
 5 τέρα, οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελήσκει τοῦτο, διὰ τὸν οἰκείων
 ἔργων ὤμεν προδεδομένοι. Ἄλλ' ἐνὸς ἡμῖν δεῖ μόνου, ἀρε-
 τῆς τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν. Αὕτη ἡμᾶς διασῶσαι δυνήσεται,
 καὶ ἀπαλλάξαι τοῦ αἰωνίου πυρός. Αὕτη παραπέμπει εἰς
 τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυ-
 10 χεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

μεν ν' ἀπολαύσωμεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἂν δὲν φύγωμεν ἀπὸ αὐτὴν ἀφοῦ πάρωμεν μαζί μας τὴν ἀρετὴν; Τί θὰ μᾶς προστατεύσῃ ἐκεῖ; Ἡ φιλία καὶ ἡ συγγένεια καὶ ἡ χάρις τοῦ τάδε; Καὶ διατί λέγω ἡ χάρις τοῦ τάδε; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔχωμεν πατέρα τὸν Νῶε ἢ τὸν Ἰὼβ ἢ τὸν Δανιήλ, αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε, ὅταν ἔχωμεν προδοθῆ ἀπὸ τὰ ἴδια μας τὰ ἔργα. Ἄλλ' ἀπὸ ἓνα μόνον ἔχομεν ἀνάγκην, ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς. Μόνον αὐτὴ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς σώσῃ καὶ νὰ μᾶς προφυλάξῃ ἀπὸ τὸ αἰώνιον πῦρ. Αὐτὴ θὰ μᾶς στείλῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποίαν εἶθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ν΄.

Ἰω. 7,25 - 36

«Ἐλεγον οὖν τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρρησία λαλεῖ καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Μή τι ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χριστός; Ἀλλὰ τοῦτον οἶδαμεν πόθεν ἐστίν».

1. Οὐδὲν ἀπλῶς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεῖται Πνεύματι γὰρ εἰρημέναι εἰσὶν ἀγία. Διὸ πάντα μετὰ ἀκριβείας
10 ἐξετάζωμεν. Καὶ γὰρ ἀπὸ μιᾶς λέξεως ἔνεσιν ὀλόκληρον εὐρεῖν νοῦν, οἷον δὴ καὶ νῦν ἡμῖν ἐστι προκείμενον. «Πολλοὶ γὰρ ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἔλεγον Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρρησία λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Τί δήποτε πρόσκειται, Τῶν Ἱεροσολυμιτῶν;
15 Δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι οἱ μάλιστα τῶν μεγάλων ἀπολελανκότες σημείων, οὗτοι πάντων ἦσαν ἐλεεινότεροι, οἱ τῆς θεότητος αὐτοῦ σημεῖον ἑωρακότες μέγιστον, τὸ πᾶν τῇ κρίσει τῶν ἀρχόντων ἐπέτρεπον τῶν διεφθαρμένων.

Ἡ γὰρ οὐ μέγα σημεῖον, μαινομένους καὶ φονῶντας
20 καὶ περιόντας καὶ ζητοῦντας ἀνελεῖν καὶ κατέχοντας ἐν χερσίν, ἠσυχάζειν ἐξαίφνης; τίς γὰρ ἂν τοῦτο ἐποίησε; τίς ὀλόκληρον μανίαν οὕτως ἔσθεσεν; Ἀλλ' ὁμως μετὰ τισαῦτα σημεῖα, ὄρα τὴν ἄνοιαν καὶ τὴν μανίαν. «Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι;». Ὅρα πῶς ἐαυτῶν κατηγοροῦσι,
25 «Ὁν ζητοῦσι», φησὶν, «ἀποκτεῖναι καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Καὶ οὐχ ἀπλῶς οὐδὲν αὐτῷ λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ παρρησιαζομένῳ ὁ γὰρ παρρησία λαλῶν καὶ μετ' ἐλευθερίας ἀπάσης, μᾶλλον ἂν αὐτοὺς παρώξυνεν ἄλλ' οὐδὲν ἐποίουν. «Μήποτε

ΟΜΙΛΙΑ Ν'.

Ἰω. 7,25 - 36

Ἔλεγαν λοιπὸν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἱεροσολυμίτας· Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ ἰδὲς, ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε. Μήπως ἐννόησαν πραγματικὰ οἱ ἄρχοντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Χριστός; Ἄλλὰ δι' αὐτὸν ξεύρομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»¹.

1. Τίποτε δὲν ἔχει τεθῆ εἰς τὰς ἀγίας Γραφὰς τυχαίως. Διότι εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διὰ τοῦτο ἂς ἐξετάζωμεν τὸ κάθε τι μὲ ἐπιμέλειαν. Διότι εἶναι δυνατὸν ἀπὸ μίαν λέξιν νὰ ἀνακαλύψωμεν ὀλόκληρον νόημα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ τώρα μὲ τὴν περικοπὴν ποὺ ἔχομεν ἐνώπιόν μας. «Ἔλεγαν λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἱεροσολυμίτας· Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ ἰδὲς ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Διατὶ ἀναφέρονται οἱ Ἱεροσολυμίται; Ὁ Εὐαγγελιστὴς δεικνύει ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν ἀπολαύσει τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θαύματα ἦσαν οἱ ἀθλιώτεροι ἀπὸ ὅλους, διότι αὐτοὶ ἂν καὶ εἶχαν ἰδεῖ πολὺ μεγάλην ἀπόδειξιν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, ἄφηναν τὰ πάντα εἰς τὴν κρίσιν τῶν διεφθαρμένων ἀρχόντων των.

Ἡ δὲν ἦτο μεγάλη ἀπόδειξις τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῶ ἐμαίνοντο καὶ ἐσκέποντο τὸν φόνον καὶ περιφερόμενοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν καὶ ἐνῶ τὸν εἶχαν εἰς τὰ χέρια τους, ἠσύχασαν αἰφνιδίως; Ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ κάμη αὐτό; Ποῖος κατέπαυσε τόσην μανίαν; Ἄλλ' ὕστερα ἀπὸ τόσα θαύματα, πρόσεχε τὴν μωρίαν καὶ τὴν μανίαν των· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν;». Πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον κατηγοροῦν τοὺς ἑαυτούς των. «Αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Καὶ ὅχι μόνον δὲν τοῦ λέγουν τίποτε, ἀλλὰ καὶ ὁμιλεῖ δημοσίᾳ. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ μὲ πλήρη ἐλευθερίαν μᾶλλον θὰ τοὺς ἐξώργιζε περισσότερον. Ἄλλὰ δὲν ἔκα-

ἀληθῶς ἔγνωσαν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;». Ὑμῖν δὲ τί δοκεῖ; ποίαν περὶ αὐτοῦ φέρετε ψῆφον.

Τὴν ἐναντίαν, φησί. Διὰ τοῦτο ἔλεγον. «Ἀλλὰ τοῦτον οἶδαμεν πόθεν ἐστίν». Ὡ τῆς πονηρίας! ὦ τῆς ἐναντιολο-
 5 γίας! οὐδὲ ταῖς τῶν ἀρχόντων ἔπονται ψήφοις, ἀλλ' ἐτέραν ἐκφέρουσι διεφθαρμένην καὶ τῆς οἰκείας ἀνοίας ἀξίαν. «Οἶδαμεν αὐτόν», φησί, «πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ Χριστὸς διὰν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν». Καὶ μὴν οἱ ἄρχοντες ὑμῶν ἐρωτώμενοι ἔλεγον, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται. Καὶ πάλιν ἄλλοι τινές, «Ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι Μωϋσῆ λελάληκεν ὁ
 10 Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν». Ὅρα μεθύοντων ῥήματα. Καὶ πάλιν, «Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἔρχεται ὁ Χριστός; οὐκ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης;». Εἶδες μαινομένων ψῆφον; Οἶδαμεν, καὶ οὐκ οἶδαμεν ἀπὸ Βηθλεὲμ ἔρχεται
 15 ὁ Χριστός· «Ὁ δὲ Χριστὸς διὰν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν». Τί ταύτης τῆς μάχης σαφέστερον; Πρὸς γὰρ ἐν μόνον ἐώρων, τὸ μὴ πεισθῆναι.

Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Χριστός; «Καὶ ἐμὲ οἶδατε καὶ οἶδατε πόθεν εἰμί· καὶ ἀπ' ἐμανιοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν
 20 ἀληθῆς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἶδατε. Καὶ πάλιν «Πῶς οὖν φησὶν αὐτοὺς καὶ εἰδέναί αὐτόν, καὶ πόθεν ἐστίν· καὶ πάλιν, μήτε αὐτόν εἰδέναί αὐτούς, μήτε τὸν Πατέρα; Οὐκ ἐναντιολογῶν ἄπαγε, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐαντιῶ ἀκολουθῶν. Ἐτέραν δὲ λέγει γνώσιν, διὰν λέγη, «Οὐκ οἶδατε», ὡσπερ
 25 διὰν λέγη· «Υἱοὶ Ἑβραίων, υἱοὶ λοιμοῦ καὶ οὐκ εἰδότες τὸν Κύριον»· καὶ πάλιν, «Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω». Ὡς καὶ Παῦ-

2. Ἰω. 9, 29.

3. Α' Βασ. 2, 12.

4. Ἦσ. 1, 8.

μναν τίποτε. «Μήπως ἐννόησαν πραγματικὰ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός»; Σεῖς τί νομίζετε; Ποίαν γνώμην ἔχετε περὶ αὐτοῦ;

Τὴν ἀντίθετον, ἀπαντοῦν. Διὰ τοῦτο ἔλεγαν· «Ἄλλ' αὐτὸς γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι». Πόση πονηρία! Καὶ πόση ἐναντίωσις! Ὅχι μόνον δὲν ἀκολουθοῦν τὴν γνώμην τῶν ἀρχόντων των, ἀλλὰ σχηματίζουν ἄλλην διεφθαρμένην καὶ ἀνταξίαν τῆς ἰδικῆς των μωρίας. «Ξεύρομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτός, λέγουν. Ὅταν ὅμως ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεῖς δὲν θὰ γνωρίζῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι». Καὶ ὅμως οἱ ἄρχοντές σας, ὅταν ἠρωτῶντο, ἀπήντων ὅτι θὰ γεννηθῇ εἰς τὴν Βηθλεέμ. Καὶ μερικοὶ πάλιν ἔλεγαν· «Ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὸν Μωϋσῆν ὠμίλησεν ὁ Θεός; ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»². Κοίταξε λόγια μεθυσμένων ἀνθρώπων. Μερικοὶ πάλιν ἔλεγαν· «Μήπως ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κώμην τῆς Βηθλεέμ;». Εἶδες κρίσιν ἀνθρώπων μαινομένων; γνωρίζομεν καὶ δὲν γνωρίζομεν. Ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ. «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεῖς δὲν θὰ γνωρίζῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι». Τί ὑπάρχει σαφέστερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν λογομαχίαν; Διότι οὔτοι εἰς ἓν μόνον ἀπέβλεπον, εἰς τὸ νὰ μὴ πιστεύσουν.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστὸς εἰς αὐτά; «Μὲ γνωρίζετε καὶ γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ εἶμαι καὶ ὅμως δὲν ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλ' ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἔστειλεν εἶναι ἀληθινός καὶ αὐτὸν σεῖς δὲν τὸν ξεύρετε». Καὶ ξαναλέγει· «Ἐὰν ἐγνωρίζατε ἐμέ, θὰ ἐγνωρίζατε καὶ τὸν Πατέρα μου». Διατί ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι καὶ αὐτὸν γνωρίζουν καὶ γνωρίζουν ἀπὸ ποῦ εἶναι καὶ ἄλλοῦ ὅτι οὔτε αὐτὸν γνωρίζουν οὔτε τὸν Πατέρα του; Δὲν ἀντιλέγει πρὸς τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι πολὺ συνεπῆς μὲ τὸν ἑαυτόν του. Ἀλλὰ ἐννοεῖ ἄλλην γνώσιν, ὅταν λέγῃ, «Δὲν γνωρίζετε», καθὼς ὅταν λέγῃ ὁ Προφήτης· «Υἱοὶ τοῦ Ἡλεί, υἱοὶ τοῦ ὀλέθρου καὶ ὅμως δὲν γνωρίζετε τὸν Κύριον;»³. Καὶ πάλιν λέγει ὁ Προφήτης· «Τὸ Ἰσραὴλ ὅμως δὲν μὲ ἐγνώρισε»⁴. Καθὼς

λός φησι, «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται».

Ἔστιν ἄρα μὴ εἰδέναι εἰδότη. Τοῦτο οὖν φησιν· Εἰ ἐμὲ οἴδατε, οἴδατε ὅτι τοῦ Θεοῦ Υἱός εἰμι. Τὸ γὰρ, «Πόθεν εἰμί», οὐ τὸν τόπον ἐνταῦθά φησι καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· «Καὶ ἀπ' ἐμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθῆς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε»· ἄγνοιαν ἐνταῦθα λέγων, τὴν διὰ τῶν ἔργων· καθὼς Παῦλος φησι «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται». Οὐδὲ γὰρ ἀγνοίας ἦν τὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ κακίας καὶ πονηροῦς γνώμης. Καὶ τοῦτο εἰδότες, ἀγνοεῖν βούλονται.

Πλὴν ποία ἀκολουθία ταῦτα; πῶς γὰρ ἐλέγχων αὐτούς, τὰ αὐτῶν φθέγγεται; Εἰπόντων γὰρ ἐκείνων, «Τοῦτον δὲ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν», ἐπήγαγε, «Καὶ ἐμὲ οἴδατε». Τί γὰρ εἶπον ἐκεῖνοι, ὅτι «Οὐκ οἴδαμεν»; Καὶ αὐτοὶ μὲν οὖν τοῦτο ἔλεγον, ὅτι «Οἴδαμεν». Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν τό, «Οἴδαμεν πόθεν ἐστίν», λέγοντες, οὐδὲν ἄλλο ἐνέφαινον, ἀλλ' ἢ ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ὅτι τοῦ τέκτονός ἐστιν υἱός· αὐτὸς δὲ αὐτοὺς ἀνῆγεν εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων· «Οἴδατε πόθεν εἰμί»· τουτέστιν, οὐκ ἐντεῦθεν ὅθεν ὑποπιεῦετε, ἀλλ' ὅθεν ὁ πέμψας με. Τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι, «Ἀπ' ἐμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα», τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι ἤδεσαν ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπέσταλτο, εἰ καὶ μὴ ἐξεκάλυπτον. Διπλῆ γοῦν αὐτοὺς ἐλέγχει. Καὶ πρῶτον μὲν ἃ καὶ ἰδίαν ἐλάλουν, ταῦτα εἰς μέσον ἤγαγε κρᾶζων, ὥστε αὐτοὺς ἐνιρέφαι· ἔπειτα καὶ τὰ κατὰ διάνοιαν ἐξεκάλυπτε· ὡσανεὶ ἔλεγεν· Οὐκ εἰμί τῶν ἀπερριμμένων, οὐδὲ τῶν ἀπλῶς ἐλθόντων. «Ἄλλ' ἔστιν ἀληθῆς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε». Τί ἐστιν, «Ἀληθῆς ὁ πέμψας με»;

λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ὁμολογοῦν μὲ τὸ στόμα ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους τὸν ἀρνοῦνται»⁵.

Εἶναι ἐπομένως δυνατόν ἐκεῖνος ποῦ γνωρίζει νὰ μὴ γνωρίζῃ. Αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ· Ἐὰν ἐγνωρίζατε ἐμέ, θὰ ἐγνωρίζατε ὅτι εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ «Ἀπὸ ποῦ εἶμαι» δὲν λέγεται ἐδῶ γιὰ τὸν τόπον, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα· «Καὶ ὅμως δὲν ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου ἀλλ' ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἔστειλεν εἶναι ἀληθινὸς καὶ αὐτὸν σεῖς δὲν τὸν γνωρίζετε». Ἐδῶ ἄγνοια ἐννοεῖ τὴν διὰ τῶν ἔργων, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Ὁμολογοῦν μὲ τὸ στόμα ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους τὸν ἀρνοῦνται». Διότι τὸ ἀμάρτημά τους δὲν προήρχετο ἀπὸ ἄγνοιαν ἀλλὰ ἀπὸ κακίαν καὶ πονηρὰν γνώμην. Καὶ ἐνῶ τὸ ξεύρουν αὐτό, θέλουν νὰ τὸ ἀγνοοῦν.

Ποίαν συνέπειαν ἔχουν ὅμως αὐτά; Πῶς δηλαδὴ ἐνῶ τοὺς ἐλέγχει συγχρόνως λέγει τὰ ἴδια μὲ αὐτούς; Διότι, ὅταν ἐκεῖνοι εἶπαν «Αὐτὸς ὅμως δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι», ὁ Χριστὸς προσέθεσε· «Καὶ ἐμὲ γνωρίζετε». Διότι, τί εἶπαν ἐκεῖνοι; «Δὲν γνωρίζομεν». Καὶ αὐτοὶ λοιπὸν τὸ ἴδιο ἔλεγαν· «Δὲν γνωρίζομεν». Ἀλλὰ οἱ ἄλλοι ποῦ ἔλεγαν «Γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι», δὲν ἐννόουν τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι ἦτο γήϊνος, καὶ ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ τέκτονος. Αὐτοὺς λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἀνύψωσεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅταν εἶπεν «γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ εἶμαι», δηλαδὴ ὄχι ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπως ὑποπτεύεσθε, ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ μὲ ἔστειλεν ἐκεῖνος. Διότι, ὅταν εἶπε, «Δὲν ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου», ὑπαινίσσεται ὅτι ἐγνώριζαν ὅτι εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, μολονότι δὲν τὸ ἀπεκάλυπταν. Τοὺς ἐλέγχει λοιπὸν κατὰ δύο τρόπους· Πρῶτον παρουσίασε, καὶ μάλιστα μὲ δυνατὴν φωνήν, ὅσα ἔλεγαν ἰδιαίτερος, ὥστε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἐντραποῦν. Ἔπειτα ἀπεκάλυψε τὰς σκέψεις των, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Δὲν εἶμαι ἀπόβλητος, οὔτε ἦλθα χωρὶς αἰτίαν. «Ἀλλ' ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἔστειλεν εἶναι ἀληθινός, τὸν ὁποῖον σεῖς δὲν γνωρίζετε». Τί σημαίνει «Εἶναι ἀληθινός αὐτὸς ποῦ μὲ

Εἰ ἀληθής ἐστιν, ἐπ' ἀληθείᾳ ἔπεμψεν· εἰ ἀληθής ἐστι καὶ τὸν ἀπειταλμένον εἰκὸς ἀληθῆ εἶναι.

2. Καὶ ἐτέρως δὲ τοῦτο κατασκευάζει, ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς χειρούμενος λόγων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, «Ὁ Χριστὸς διὰν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί», δείκνυσι καὶ ἐντιεῦθεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τό, «Οὐδεὶς γινώσκει», πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἰοπικουῦ τινος ἔλεγον διορισμοῦ· καὶ ἐντιεῦθεν δείκνυσι ἑαυτὸν ὄντα τὸν Χριστόν, διὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦλθε· καὶ πανταχοῦ τὴν γνῶσιν ἑαυτῷ μαρτυρεῖ μόνῳ τοῦ Πατρὸς, λέγων «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς». Καὶ παρῶξενεν αὐτοὺς τὰ λεγόμενα. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι «Οὐκ οἶδατε αὐτόν», καὶ τὸ ἐλέγξει ὅτι εἰδότες προσποιούνται ἀγνοεῖν, ἱκανὸν δακεῖν καὶ καθάψασθαι.

15 «Ἐζήτησαν οὖν αὐτὸν πιάσαι καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτόν τὴν χεῖρα, ὅτι οὐπω ἐλελύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ». Ὁρᾷς αὐτοὺς ἀοράτως κατεχομένους, καὶ τὸν θυμὸν αὐτῶν χαλινοῦμενον; Διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ὅτι κατεῖχεν αὐτοὺς ἀοράτως, ἀλλ' «Ὅτι οὐπω ἐλελύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ;» Ἀνθρωπινώτερον ἤβουλήθη φθέγγεσθαι καὶ ταπεινότερον ὁ εὐαγγελιστής, ὥστε αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον ὑποπιευνθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ ὑψηλὰ λέγει, τούτου ἕνεκεν ταῦτα παρασπείρει. Ὅταν δὲ λέγη, ὅτι «Παρ' αὐτοῦ εἰμι»· οὐχ ὡς προφήτης μανθάνων λέγει, ἀλλ' ὡς ὁρῶν αὐτόν, καὶ μετ' αὐτοῦ ὢν. «Οἶδα γὰρ 25 αὐτόν», φησὶν, «ὅτι ἐγὼ παρ' αὐτοῦ εἰμι».

Ὁρᾷς πῶς ἄνω καὶ κάτω κατασκευάζει τό, «Ἄπ' ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα», καί, «Ὁ πέμψας με ἀληθής ἐστι», πρὸς ἐκεῖνο μαχόμενος, τὸ μὴ νομιοθῆναι ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ; Καὶ σκόπει πόνον τῆς ταπεινότητος τῶν ρημάτων τὸ κέρ-

ἔστειλε»; Ἐὰν εἶναι ἀληθινός, μὲ ἔστειλε διὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν εἶναι ἐκεῖνος ἀληθινός, εἶναι καὶ ὁ ἀπεσταλμένος του.

2. Καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐπιβεβαιώνει τοῦτο συλλαμβάνων αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ἴδια των τὰ λόγια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγον, «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεῖς δὲν θὰ γνωρίζῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι» ἀποδεικνύει καὶ ἀπὸ αὐτό, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Διότι ἐκεῖνοι τὰς λέξεις «Κανεῖς δὲν θὰ γνωρίζῃ» τὰς ἔλεγον πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοπικοῦ προσδιορισμοῦ. Καὶ ἀποδεικνύει ἐδῶ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός καὶ ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ παντοῦ δίδει μαρτυρίαν, ὅτι μόνον αὐτὸς γνωρίζει τὸν Πατέρα, λέγων· «Ὅχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεῖς τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ἐκεῖνος πού εἶναι ἀπὸ τὸν Πατέρα». Καὶ τὰ λόγια του ἐξώργιζαν τοὺς Ἰουδαίους. Διότι, ὅταν τοὺς εἶπε, «Δὲν τὸν γνωρίζετε», καὶ τοὺς ἤλεγε, διότι, ἂν καὶ τὸν ἐγνώριζαν προσποιοῦνται ὅτι δὲν τὸν γνωρίζουν, ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ἐρεθίσῃ καὶ νὰ τοὺς θίξῃ.

Ἐζήτουν τότε νὰ τὸν πιάσουν, ἀλλὰ κανεῖς δὲν ἔβαζε χέρι ἐπάνω του, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του». Βλέπεις ὅτι αὐτοὶ συγκρατοῦνται ἀοράτως καὶ ὅτι χαλιναγωγεῖται ὁ θυμὸς των; Διατί ὅμως ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν εἶπεν, ὅτι συνεκράτει αὐτοὺς ἀοράτως, ἀλλ' εἶπε, «Διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του»; Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον καὶ ταπεινόν, διὰ νὰ νομίσουν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ὁ Χριστός ἦτο καὶ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ χρησιμοποιεῖ παντοῦ ὑψηλὰ νοήματα, δι' αὐτὸ παρεμβάλλει ταῦτα. Ὅταν ὅμως ὁ Χριστὸς λέγῃ, «Ἀπὸ αὐτὸν εἶμαι», δὲν ὁμιλεῖ ὡς Προφήτης, πού ἔμαθε τοῦτο, ἀλλὰ διότι βλέπει τὸν Θεὸν καὶ εὐρίσκεται μαζί του. Διότι τονίζει· «Ἐγὼ τὸν γνωρίζω, διότι εἶμαι ἀπὸ αὐτόν».

Βλέπεις πῶς μὲ κάθε τρόπον ἐπιβεβαιώνει αὐτὰ πού εἶπε, «Δὲν ἦλθα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου», καὶ «Ἐκεῖνος πού μὲ ἔστειλε εἶναι ἀληθινός», διὰ νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ πρόσε-

δος. Μετὰ γὰρ ταῦτα πολλοί, φησὶν, ἔλεγον «Ὁ Χριστὸς
 5 διὰν ἔλθῃ, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσῃ ὧν οὗτος ἐποίησε;». Πόσα σημεῖα; Καὶ μὴν τρία ἦν σημεῖα, τὸ τοῦ οἴνου, καὶ τὸ τοῦ παραλυτικοῦ, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ· καὶ οὐ-
 5 δὲν διηγῆσαιτο πλέον ὁ εὐαγγελιστής. Ὅθεν δῆλον, ὃ πολ-
 λάκις εἶπον, ὅτι τὰ πολλὰ παραιρέχουσι καὶ ὑπὲρ τούτων
 ἡμῖν διαλέγονται, ὑπὲρ ὧν οἱ ἄρχοντες ἐκακούρου.

Ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι καὶ ἀνελεῖν. Τίνες; Οὐ τὸ
 πλῆθος τὸ τῆς ἀρχῆς οὐκ ἐφιέμενον, οὐδὲ βασκανία ἀλῶναι
 10 δυνάμενον ἀλλ' οἱ ἱερεῖς. Οἱ γὰρ τοῦ πλήθους ἔλεγον «Ὁ
 Χριστὸς διὰν ἔλθῃ, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσῃ;». Πλὴν
 ἀλλ' οὐδὲ αὕτη ἦν ὑγιῆς ἢ πίστις, ἀλλ' ὡς πλήθους χυδαίου.
 Τὸ γὰρ λέγειν, «Ὅτιαν ἔλθῃ», οὐ σφόδρα πεπεισμένων ἦν
 τοῦτον εἶναι τὸν Χριστόν. Ἡ τοῦτο οὖν ἔστιν εἰπεῖν ἢ ὅτι
 15 κατὰ συνδρομὴν εἴρηται παρὰ τῶν ὄχλων· ὡς γὰρ τῶν ἀρ-
 χόντων ἄνω καὶ κάτω σπουδαζόντων δεῖξαι οὐκ ὄντα αὐτὸν
 τὸν Χριστόν, θῶμεν μηδὲ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστόν· μὴ τού-
 του βελτίων ἔσται ἐκεῖνος; Ὅπερ αἰεὶ λέγω, ὅτι οἱ παχύτε-
 20 ροι, οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας, οὐδὲ ἀπὸ δημηγορίας, ἀλλ' ἀπὸ
 σημείων ἐνάγονται.

Ἦκουσαν οἱ Φαρισαῖοι τοῦ ὄχλου γογγύζοντος, καὶ
 ἐπεμψαν ὑπηρέτας, ἵνα πιάσωσιν αὐτόν». Ὅρας ὅτι τοῦ
 Σαββάτου ἡ λύσις πρόσχημα ἦν; Ὁ δὲ μάλιστα αὐτοὺς ἔ-
 25 δακνε, τοῦτο ἦν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, οὐ-
 τε τοῖς εἰρημένοις, οὔτε τοῖς πεπραγμένοις, διὰ τὸν ὄχλον
 ἐβούλοντο πιάσαι αὐτόν. Καὶ αὐτοὶ μὲν οὐκ εἰόλμων, τὸν
 κίνδυνον ὑφορώμενοι, τοὺς δὲ διακόνους ἀπέστειλλον ἐκδό-

ξε πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, μετὰ ἀπὸ αὐτὰ πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγον· «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμῃ περισσότερα θαύματα, ἀπὸ ὅσα ἔκαμεν αὐτός;». Πόσα θαύματα; Τρία ἦσαν τὰ θαύματα, τὸ θαῦμα τοῦ οἴνου, τὸ θαῦμα τοῦ παραλυτικοῦ καὶ τὸ θαῦμα τοῦ ἀξιωματοῦχου τοῦ βασιλέως. Κανὲν ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀφηγήθη ὁ Εὐαγγελιστής. Ἀπὸ αὐτὰ φαίνεται, ὅπως εἶπα πολλὰς φορές, ὅτι οἱ Εὐαγγελισταὶ παραλείπουν πολλὰ καὶ μᾶς ἀναφέρουν μόνον ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μηχανεῦνται οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων.

Ἐζήτουν λοιπὸν νὰ πιάσουν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ τὸν φονεύσουν. Ποῖοι; Ὅχι ὁ λαὸς ποὺ δὲν ἤθελε τοὺς ἄρχοντας, οὔτε ἠμποροῦσε νὰ κυριευθῇ ἀπὸ φθόνον, ἀλλὰ οἱ ἱερεῖς. Διότι ὁ πολὺς κόσμος ἔλεγεν· «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμῃ περισσότερα θαύματα ἀπὸ αὐτόν;». Ἀλλὰ καὶ ἡ πίστις αὐτῆ δὲν ἦτο ὑγιής, ἀλλ' ὅπως εἶναι συνήθως ἡ πίστις τοῦ ἀμορφώτου λαοῦ. Διότι μὲ τὸ νὰ λέγουν, «Ὅταν ἔλθῃ», δὲν εἶχαν σταθερὰν πεποίθησιν ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Χριστός. Ἡ αὐτὸ λοιπὸν ἐλέχθη ἔτσι, ἢ οἱ ἄνθρωποι τὸ εἶπαν κατὰ τύχην. Διότι, ὅπως οἱ ἄρχοντες ἐφρόντιζαν ν' ἀποδείξουν μὲ κάθε τρόπον, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ Χριστός, ἔτσι καὶ ὁ κόσμος ἔλεγεν· ἅς ὑποθέσωμεν ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ Χριστός. Μήπως ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἔλθῃ, θὰ εἶναι καλύτερος ἀπὸ αὐτόν; Ὅπως λέγω συνεχῶς, οἱ ἀμαθέστεροι δὲν προσελκύονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν, οὔτε ἀπὸ τὸν λόγον, ἀλλ' ἀπὸ τὰ θαύματα.

«Ἦκουσαν οἱ Φαρισαῖοι νὰ ψιθυρίζῃ ὁ κόσμος καὶ ἔστειλαν ὑπηρέτας διὰ νὰ τὸν πιάσουν». Βλέπεις ὅτι ἡ παραβίασις τοῦ Σαββάτου ἦτο πρόσχημα; Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ τοὺς κατέτρωγε περισσότερον ἦτο τὸ ἐξῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχον καμμίαν αἰτίαν διὰ νὰ τὸν κατηγορήσουν, εἴτε ἀπὸ τὰ λόγια εἴτε ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἤθελαν νὰ τὸν συλλάβουν ἕνεκα τοῦ λαοῦ. Καὶ οἱ ἴδιοι μὲν δὲν ἐτόλμων, ἐπειδὴ ὑπωψιάζοντο τὸν κίνδυνον, ἔστειλαν ὅμως τοὺς ὑπηρέτας τῶν διὰ

τους. Ὡ τῆς τυραννίδος καὶ τῆς μανίας! μᾶλλον δὲ ὦ τῆς ἀνοίας! Αὐτοὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες, καὶ οὐκ ἰσχύσαντες, τοῖς ὑπηρέταις τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψαν, ἀπλῶς τὸν θυμὸν αὐτῶν διαναπαύοντες· καίτοι πολλὰ διελέχθη καὶ ἐν τῇ
 5 κολυμβήθρα, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησαν, ἀλλ' ἐζήτησαν μὲν, οὐκ ἐπεχείρησαν δέ. Ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔτι φέρουσι, τοῦ ὄχλου μέλλοντος αὐτῷ προσιρέχειν.

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι». Δυνάμενος καὶ ἐπικάμψαι καὶ φοβῆσαι τοὺς ἀκούον-
 10 τας, ρήματα φθέγγεται ταπεινοφροσύνης γέμοντα, ὡσανεὶ ἔλεγεν· Τί σπουδάζειτέ με ἀνελεῖν καὶ διῶξαι; Μικρὸν ἀναμείνατε χρόνον, καὶ οὐδὲ σπουδαζόντων με κατέχειν ἀνέξομαι. Εἶτα ἵνα μή τις θάνατον κοινὸν νομίση, τὸ «Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι» (καὶ γὰρ τοῦτο ἐνόμισαν)· ἴν'
 15 οὖν τοῦτο μή τις νομίση, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐνήργει μετὰ τελευτήν, ἐπήγαγε· «Καὶ ὅπου εἰμι ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἔλθεῖν».

Εἰ δὲ ἔμελλεν ἐναπομένειν τῷ θανάτῳ, ἠδύναντο ἀπελθεῖν· ἐκεῖ γὰρ πάντες ἄπιμεν. Τὸ μὲν οὖν ἀφελέστερον πλῆθος, ἐπέκαμπε τὰ λεγόμενα· τὸ δὲ θρασύτερον, ἐφόβει τὸ
 20 δὲ φιλομαθέστερον, σπεύδειν ἐποίει πρὸς τὴν ἀκρόασιν, ὡς ὀλίγου λοιπὸν ὑπολειπομένου χρόνου, καὶ οὐκ ἐνὸν αἰεὶ ταύτης ἀπολαῦσαι τῆς διδασκαλίας. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐνταῦθά εἰμι, ἀλλά, «Μεθ' ὑμῶν εἰμι»· τουτέστι, Καὶ διώκητε καὶ ἐλαύνητε, μικρὸν χρόνον οὐ πάσομαι τὰ ὑπὲρ ὑμῶν
 25 οἰκονομῶν καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λέγων καὶ παραινῶν ὑμῖν.

«Καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμπαντά με». Φοβῆσαι τοῦτο ἱκανὸν ἦν, καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐμβαλεῖν. Καὶ γὰρ ὅτι ἐν χρεῖα αὐτοῦ κατασιήσονται δηλοῖ. «Ζητήσετε γάρ με», φησί, οὐ μόνον οὐκ ἐπιλήσεσθε, ἀλλὰ καὶ «Ζητήσετέ με καὶ οὐκ εὐρή-
 80 σετε». Καὶ ποῦ ἐζήτησαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι; Λέγει ὁ Λουκᾶς,

νὰ δοκιμάσουν. Πόση ἀγριότης καὶ πόση μανία! Ἡ μᾶλλον πόση μωρία! Ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐπεχείρησαν τόσας φορές καὶ δὲν ἠμπόρεσαν, ἐνεπιστεύθησαν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς ὑπηρέτας των, ἀλλὰ διετήρουν συνεχῶς τὴν ὀργὴν των. Καὶ ὅμως πολλὰ εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστὸς πλησίον τῆς δεξαμενῆς καὶ ὅμως δὲν ἔκαμαν κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἐμηχανεύοντο μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐπεχείρησαν. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἀνέχονται πλέον, ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἐπρόκειτο νὰ προστρέξῃ εἰς αὐτόν.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ἀκόμη ὀλίγον χρόνον θὰ εἶμαι μαζί σας». Ἐνῶ ἠμποροῦσε νὰ κάμψῃ καὶ νὰ φοβίσῃ τοὺς ἀκροατάς, λέγει λόγια γεμᾶτα ἀπὸ ταπεινοφροσύνην, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Διατί βιάζεσθε νὰ μὲ φονεύσετε καὶ νὰ μὲ διώξετε; Περιμένετε ὀλίγον καιρὸν καὶ χωρὶς νὰ βιάζεσθε τόσον θὰ ἀνεχθῶ νὰ μὲ συλλάβετε. Ἐπειτα διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι μὲ τὰ λόγια του, «Ἀκόμη ὀλίγον χρόνον θὰ εἶμαι μαζί σας», ἐννοοῦσε τὸν κοινὸν θάνατον (διότι αὐτὸ εἶχαν νομίσει), καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσῃ λοιπὸν κανεὶς τοῦτο, ὅτι δηλαδή ὅτι δὲν θὰ ἐνήργει τίποτε μετὰ τὸν θάνατόν του, προσέθεσε· «Καὶ ὅπου εἶμαι ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε».

Ἐὰν ὅμως ἐπερίμενε τὸν θάνατον, ἐκεῖνοι ἠμποροῦσαν πράγματι νὰ ἔλθουν, διότι ὅλοι ἐκεῖ θὰ ἀπέλθωμεν. Οἱ ἀφελέστεροι ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς του ἐκάμπτοντο ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια, οἱ θρασύτεροι ἐφοβοῦντο, ἐνῶ οἱ φιλομαθέστεροι ἔσπευδον νὰ τὸν ἀκούσουν, διότι ὀλίγος χρόνος ἀπέμενε καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀπολαύουν συνεχῶς αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν. Καὶ δὲν εἶπε μόνον, Ἐδῶ εἶμαι, ἀλλὰ «Εἶμαι μαζί σας», πὺ σημαίνει· Καὶ ἂν μὲ καταδιώκετε καὶ ἂν μὲ ἐκδιώκετε, δὲν θὰ παύσω δι' ὀλίγον χρόνον νὰ φροντίζω διὰ σᾶς καὶ νὰ ὁμιλῶ διὰ τὴν σωτηρίαν σας καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω.

«Καὶ θὰ πάω εἰς ἐκεῖνον πὺ μὲ ἔστειλεν». Αὐτὸ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς φοβίσῃ καὶ νὰ τοὺς βάλῃ εἰς ἀγωνίαν. Διότι σημαίνει, ὅτι θὰ τὸν χρειασθοῦν. Διότι τοὺς λέγει· «Θὰ μὲ ζητήσετε καὶ δὲν θὰ μὲ εὗρῃτε». Ἀλλὰ πότε τὸν ἐζήτη-

5 ὅτι ἐκόπιοντο γυναῖκες ἐπ' αὐτῷ. Εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλους πολ-
 λούς, καὶ εὐθέως καὶ τῆς πόλεως ἀλισκομένης, μεμνησθαι
 τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν παρουσίαν
 ζητεῖν τὴν αὐτοῦ. Τοῦτο δὴ πάντα ἐπήγαγε, βουλόμενος αὐ-
 10 τούς ἐφελκύσασθαι. Καὶ γὰρ τὸ μικρὸν χρόνον εἶναι τὸν
 λειπόμενον καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ποθεινὸν ἔσεσθαι
 καὶ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν αὐτὸν εὐρεῖν, ἱκανὰ πάντα πείσαι
 προσελθεῖν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἔμελλε ποθεινὴ εἶναι ἡ παρου-
 σία, οὐδὲν μέγα αὐτοῖς ἐδόκει λέγειν. Πάλιν δὲ εἰ ἔμελλε
 15 ποθεινὴ εἶναι, δυνατὸν δὲ ἦν εὐρεῖν, οὐδ' ἂν οὕτως αὐτοὺς
 ἐθορύβησε.

3. Πάλιν, εἰ πολὺν ἔμελλε χρόνον παρεῖναι καὶ οὕτως
 ὑπιοὶ ἂν ἐγένοντο. Νῦν δὲ πάντιθεν αὐτοὺς συναλύνει καὶ
 φοβεῖ. Τὸ δέ, «Υπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με», δεικνύ-
 15 νος ἐστὶν οὐδεμίαν αὐτῷ γεννησομένην βλάβην ἀπὸ τῆς ἐπι-
 βουλῆς τῆς αὐτῶν, καὶ τὸ πάθος ἐκούσιον. Διὸ τοίνυν προεῖ-
 πε προρρήσεις, ὅτι μετὰ μικρὸν ἀπελεύσεται χρόνον, καὶ ὅτι
 οὐχ ἤξουσι πρὸς αὐτὸν ὅπερ οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης διανοίας,
 τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν προειπεῖν. Ὅρα γοῦν καὶ τὸν Δαυὶδ
 20 λέγοντα· «Γνώρισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρασ μου καὶ τὸν ἀρι-
 θμὸν τῶν ἡμερῶν μου τίς ἐστίν, ἵνα γινῶ τί ὑστερῶ ἐγώ».
 Καὶ ὅλως οὐδεὶς ἐστὶν ὁ μαθὼν τοῦτο. Ἐκ δὲ τοῦ ἐνός
 καὶ τὸ ἕτερον πισιτοῦται. Ἐγὼ δὲ οἶμαι καὶ πρὸς τοὺς ὑπη-
 ρείας τοῦτο αἰνίττεσθαι, καὶ πρὸς αὐτοὺς τὸν λόγον ἀποιεί-
 25 νειν, ᾧ μάλιστα αὐτοὺς ἐπεσπάσατο, δείξας ἑαυτὸν εἰδότα
 τῆς ἀφίξεως τὴν αἰτίαν, ὡσανεὶ ἔλεγε· περιμείνατε μικρὸν
 καὶ ἀπελεύσομαι.

«Ἐλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς· «Ποῦ οὗτος
 μέλλει πορεύεσθαι;». Καὶ μὴν τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἀπαλλα-

5α. Λουκᾶ 23, 49.

6. Ψαλμ. 38, 5.

σαν οἱ Ἰουδαῖοι; Διηγεῖται ὁ Λουκᾶς ὅτι ἐθρήνουν γυναῖκες δι' αὐτόν^α. Ἐπόμενον εἶναι ὅτι τὸ ἴδιο ἔκαμαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ μάλιστα ἀμέσως μόλις ἐκυριεύθη ἡ πόλις τῶν Ἱεροσολύμων, ὅλοι ἐνεθυμήθησαν τὸν Χριστὸν καὶ τὰ θαύματά του καὶ ἐζήτησαν τὴν παρουσίαν του. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ τὰ εἶπε, διὰ νὰ τοὺς προσελκύσῃ. Διότι καὶ τὸ ὅτι ὑπελείπετο ὀλίγος ἀκόμη χρόνος καὶ τὸ ὅτι θὰ ἐγένετο ἐπιθυμητὸς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του καὶ τὸ ὅτι δὲν θὰ ἤμποροῦσαν πλέον νὰ τὸν εὔρουν, ἦσαν ἀρκετὰ νὰ τοὺς πείσουν διὰ νὰ ἔλθουν πρὸς αὐτόν. Διότι, ἐὰν ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἐπιθυμητή, δὲν θὰ ἐθεώρουν, ὅτι ἔλεγε τίποτε τὸ σπουδαῖον. Ἐὰν πάλιν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἐπιθυμητή καὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὸν εὔρουν, δὲν θὰ τοὺς ἀνησύχει τόσο πολύ.

3. Ἐὰν πάλιν ἐπρόκειτο νὰ μένη πλησίον των πολλὸν χρόνων, τότε θὰ ἔμεναν ἡσυχασταί. Τώρα ὅμως ἀπὸ παντοῦ τοὺς διεγείρει καὶ τοὺς φοβίζει. Τὰ λόγια του, «Θὰ πάω εἰς ἐκεῖνον πού με ἔστειλε», φανερώνουν ὅτι δὲν θὰ συμβῆ εἰς αὐτόν καμμία βλάβη ἀπὸ τὰς μηχανορραφίας των καὶ τὸ ἐκούσιον πάθος του. Ἐκαμε λοιπὸν δύο προαναγγελίας, ὅτι θὰ ἀπέλθῃ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον καὶ ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν μαζί του. Δὲν ἦτο βεβαίως ἀπόδειξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τὸ ὅτι προανήγγειλε τὸν θάνατόν του. Κοίταξε, τί εἶπεν ὁ Δαυῖδ. «Κάμε νὰ γνωρίσω, Κύριε, τὸ τέλος μου καὶ ποῖος εἶναι τῶν ἡμερῶν μου ὁ ἀριθμὸς, διὰ νὰ γνωρίσω, εἰς τί ἐγὼ ὑστερῶ»^β. Καὶ γενικὰ κανεῖς δὲν ἔμαθε τοῦτο. Ἀπὸ τὸ ἓνα βεβαιώνεται καὶ τὸ ἄλλο. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι με αὐτὸ ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῶν Φαρισαίων καὶ ὅτι ἀπηύθυνε τὸν λόγον πρὸς αὐτούς, με τὸν ὁποῖον μάλιστα τοὺς προσεῖλκυσε, ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι ἐγνώριζε τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς των, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Περιμένετε ὀλίγον καὶ θὰ φύγω.

«Ἐλεγον τότε οἱ Ἰουδαῖοι μεταξύ των· «Ποῦ πρόκειται αὐτὸς νὰ ὑπάγῃ;». Καὶ ὅμως, ἂν ἐπεθύμουν οὗτοι ν' ἀπαλ-

γῆραι, τοὺς πάντα πράττοντας ὥστε μὴ βλέπειν αὐτόν, οὐκ ἐχρῆν τοῦτο ζητεῖν, ἀλλ' εἰπεῖν, ὅτι Καὶ ἀσμενίζομεν, καὶ πότε γὰρ τοῦτο ἔσται; Ἄλλ' ἔπαθόν τι πρὸς τὰ λεχθέντα, καὶ ζητοῦσι πρὸς ἑαυτοὺς ἀνοήτως ὑποπιεύοντες, ποῦ μέλλει
 5 πορεύεσθαι. «Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων»; Τί ἐ-
 σιν, «Εἰς διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων;». Οὕτω τὰ ἔθνη ἐκά-
 λουν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ πανταχοῦ διεσπάρθαι καὶ ἀδεῶς
 ἀλλήλοις ἐπιμίγνυσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ λοιπὸν τὸ ὄνει-
 δος ὑπέμειναν· διασπορὰ γὰρ ἦσαν καὶ αὐτοί. Τὸ γὰρ πα-
 10 λαιὸν ἅπαν τὸ ἔθνος εἰς ἓν συνείλεκτο καὶ οὐκ ἦν ἀλλαχοῦ
 Ἰουδαῖον εὐρεῖν, ἀλλ' ἢ ἐν Παλαιστίνῃ μόνῃ. Πρὸς δὲ τοῦτο
 διασπορὰν τοὺς Ἑλληνας ἐκάλουν, ὄνειδίζοντες καὶ μεγα-
 λαυχῶντες ἐφ' ἑαυτοῖς.

Τί οὖν ἐσιν; «Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε
 15 ἐλθεῖν»; Ἐκείνοις δὲ πάντες ἐπεμίγνυντο τότε, καὶ παντα-
 χοῦ τῆς οἰκουμένης ἦσαν Ἰουδαῖοι. Οὐκ ἂν οὖν, εἰ τοὺς
 Ἑλληνας δήλου, εἶπεν, «Ὅπου οὐ δύνασθε ἐλθεῖν». Εἰ-
 πόντες δέ, «Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει
 πορεύεσθαι;», οὐκ εἶπον, Καὶ λυμαίνεσθαι αὐτούς, ἀλλὰ
 20 «διδάσκειν». Οὕτως ἤδη καθυφῆκαν τῆς ὀργῆς, καὶ τοῖς λε-
 χθεῖσιν ἐπίστευσαν. Οὐκ ἂν δέ, εἰ μὴ ἐπίστευσαν, ἐζήτησαν
 πρὸς ἑαυτοὺς τίς ἐστιν ὁ λόγος.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἴρητο πρὸς ἐκείνους· δέος δέ, μὴ
 καὶ πρὸς ἡμᾶς καιρὸν ἔχη τὰ λεγόμενα, ὅτι Ὅπου ἐσίν,
 25 οὐκ οὐκ δυνάμεθα ἀπελθεῖν, διὰ τὸν θῆλον ἡμῶν τὸν ἁμαρτημά-
 των γέμοντα. Περὶ μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν φησι. «Θέλω
 ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγώ, κἀκεῖνοι ᾧσι μετ' ἐμοῦ»· περὶ δὲ ἡμῶν

λαγοῦν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἂν ἔκαμναν τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐρωτοῦν αὐτό, ἀλλὰ νὰ εἰποῦν· Χαίρομεν πὺ θὰ φύγης. Καὶ πότε θὰ γίνῃ αὐτό. Ἀντιθέτως, συνεκλονίσθησαν ἀπὸ τὰ λόγια του καὶ ἐρωτοῦσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον προσπαθοῦντες νὰ μαντεύσουν ἀνοήτως, ποῦ πρόκειται νὰ ὑπάγῃ. «Μήπως πρόκειται νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη Ἰουδαίους; Τί σημαίνει «εἰς τοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη»; Ἔτσι ὠνόμαζαν οἱ Ἰουδαῖοι τὰ ἔθνη καὶ διότι εἶχον διασκορπισθῆ παντοῦ καὶ διότι ἤρχοντο εἰς ἐπιμξίαν μεταξύ των ἐλευθέρως. Αὐτὸ τὸ αἶσχος ὑπέστησαν καὶ αὐτοὶ ἀργότερα. Διότι καὶ αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν. Διότι τὸν παλαιὸν καιρὸν ὅλον τὸ ἔθνος ἦτο συγκεντρωμένον εἰς ἕνα τόπον καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ εὔρη κανεῖς Ἰουδαῖον ἄλλοῦ, παρὰ μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὠνόμαζαν διασκορπισμένους τοὺς ἐθνικοὺς διὰ νὰ τοὺς ταπεινώσουν καὶ διὰ νὰ ὑπερηφανεύωνται διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των.

Καὶ τί σημαίνει, «Ὅπου θὰ ὑπάγω ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε»; Μὲ ἐκείνους τότε ὅλοι ἤρχοντο εἰς ἐπιμξίαν καὶ ὑπῆρχαν Ἰουδαῖοι εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Ἐὰν λοιπὸν ἤθελε νὰ δηλώσῃ τοὺς ἐθνικοὺς, δὲν θὰ ἔλεγεν, «Ὅπου σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε». Ὅταν λοιπὸν αὐτοὶ εἶπαν, «Μήπως πρόκειται νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη Ἰουδαίους» δὲν ἐπρόσθεσαν, Διὰ νὰ τοὺς καταστρέψῃ, ἀλλὰ «Διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ. Τόσον εἶχαν ἀποβάλλει τὴν ὀργὴν του καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὰ λόγια του. Ἐὰν δὲν ἐπίστευαν, δὲν θὰ συνεζήτουν μεταξύ των, τί ἐσήμαιναν τὰ λόγια του.

Ἄλλ' αὐτὰ μὲν εἶχαν λεχθῆ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' ὑπάρχει φόβος μήπως τὰ λόγια του ἀφοροῦν καὶ εἰς ἡμᾶς, δηλαδή, Ὅπου εἶναι ἐκεῖνος, ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἔλθωμεν, ἕνεκα τῆς ζωῆς μας πὺ εἶναι γεμάτη ἁμαρτίας. Διότι περὶ τῶν μαθητῶν του ἔλεγεν· «Ὅπου εἶμαι ἐγώ, θέλω νὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι μαζί μου». Φοβοῦμαι ὅμως, μήπως

δέδοικα μὴ τοῦναντίον λεχθῆναι, ὅτι «Ὅπου εἰμι ἐγώ, οὐ δύνασθε ἐλθεῖν». Ὅταν γὰρ ἐναντία τῶν προσιαγμάτων πράττωμεν, πῶς δυνασόμεθα ἀπελθεῖν ἐκεῖ; Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, εἴ τις τῶν σιραινευμένων ἀνάξια πράττει
 5 τοῦ βασιλέως, οὐ δυνήσεται τὸν βασιλέα ἰδεῖν, ἀλλὰ, τῆς ἀρχῆς παραλυθείσης, τὴν ἐσχάτην ὑποσιήσεται κόλασιν.

Ὅταν οὖν ἀρπάζωμεν, πλεονεκιῶμεν ὅταν ἀδικῶμεν, πλήττωμεν ὅταν μὴ ἐλεημοσύνην ἐργασώμεθα, οὐ δυνασόμεθα ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, ἀλλὰ καὶ πεισόμεθα ὃ γέγονε ταῖς
 10 παρθένοις. Ὅπου γὰρ ἦν, οὐκ ἐδυνήθησαν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἀνεχώρησαν, σβεσθειῶν αὐτῶν τῶν λαμπάδων· τουτέστι, τοῦ χαρίσματος αὐτὰς καταλιπόντος. Τὴν γὰρ φλόγα ἐκείνην ἦν εὐθέως ἐδεξάμεθα τῆ τοῦ Πνεύματος χάριτι, ἂν μὲν βουλώμεθα, σφοδροτέραν ἐργασώμεθα αὐτήν· ἂν δὲ μὴ βου-
 15 λώμεθα, ταχέως αὐτήν ἀπολέσομεν. Σβεσθείσης δὲ ἐκείνης, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ σκότιος ἐν ταῖς ἡμετέραις ἔσται ψυχαῖς. Ὡσπερ γὰρ καιομένης τῆς λαμπάδος πολὺ τὸ φῶς· οὕτω διαλυθείσης οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ γνόφος ἔσται.

Διό φησι, «Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε». Σβέννυται δέ, ὅταν
 20 ἔλαιον μὴ ἔχη, ὅταν ἀνέμου σφοδροτέρα τις ἐμβολὴ γένηται, ὅταν συνέχηται καὶ στενοχωρῆται (καὶ γὰρ οὕτω σβέννυται πῦρ)· συνέχεται δὲ ἀπὸ φρονίδων βιωτικῶν, καὶ σβέννυται ὑπὸ ἐπιθυμίας πονηρᾶς. Οὐδὲν δὲ αὐτὴν πρὸς τοὺς εἰρημένους οὕτω σβέννυσιν, ὡς ἀπανθρωπία, καὶ ὠμότης, καὶ ἀρπαγή.
 25 Ὅταν γὰρ τῷ ἔλαιον μὴ ἔχειν, καὶ ὕδωρ ἐπεμβάλλωμεν ψυχρόν· τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ πλεονεξία, ἀποψύχουσα διὰ τῆς ἀθυμίας τῶν ἀδικουμένων τὰς ψυχὰς· πόθεν δυνήσεται ἀναφθῆναι λοιπόν; Ἀπελευσόμεθα τοίνυν τέφραν τε καὶ κόνιν φέροντες, καὶ πολὺν ἔχοντες τὸν καπνὸν κατηγοροῦντα ἡ-
 30 μῶν, ὅτι λαμπάδας ἔχοντες ἀπεσβέσαμεν. Ἐνθα γὰρ ἂν ἦ

δι' ἡμᾶς λεχθῆ τὸ ἀντίθετον. «Ὅπου εἶμαι ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε». Διότι, ὅταν ἐνεργοῦμεν ἐναντίον τῶν ἐντολῶν του, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ; Διότι καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἐὰν κάποιος στρατιώτης κάμη κάτι ποῦ εἶναι ἐναντίον τοῦ βασιλέως, ὅχι μόνον δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἰδῆ τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, θὰ ὑποστῆ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν.

Ὅταν λοιπὸν εἴμεθα ἄρπαγες καὶ πλεονέκται, ὅταν ἀδικῶμεν, ὅταν ἐξαπατῶμεν, ὅταν δὲν κάμνωμεν ἐλεημοσύνην, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ ἀλλὰ καὶ θὰ πάθωμεν αὐτὸ ποῦ συνέβη εἰς τὰς παρθένους· αὐταὶ δηλαδὴ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ εἰσέλθουν, ὅπου ἦτο ἐκεῖνος, ἀλλ' ἔφυγαν ἐπειδὴ εἶχαν σθησθῆ αἱ λαμπάδες των, δηλαδὴ ἐπειδὴ τὰς εἶχεν ἐγκαταλείψει ἡ χάρις. Διότι ἐκείνην τὴν φλόγα, τὴν ὁποίαν ἐδέχθημεν ἀμέσως μὲ τὴν χάριν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἂν θέλωμεν νὰ τὴν κάμνωμεν λαμπροτέραν, πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν δι' αὐτήν, ἂν δὲν θέλωμεν, θὰ τὴν χάσωμεν ταχέως. Ὅταν ἐκείνη σβῆσῃ, δὲν θὰ μείνη τίποτε ἄλλο εἰς τὰς ψυχὰς μας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκότος. Διότι, ὅπως ὑπάρχει πολὺ φῶς, ὅταν ἡ λαμπὰς εἶναι ἀναμμένη, ἔτσι ὅταν σβῆσῃ δὲν θὰ ὑπάρχη τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκότος.

Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Παῦλος· «Τὸ Πνεῦμα μὴ τὸ σβήνετε»⁸. Σβήνει δέ, ὅταν δὲν ἔχη ἔλαιον, ὅταν φυσήξῃ δυνατωτέρα πνοὴ ἀνέμου, ὅταν πιέζεται καὶ ὅταν ἐμποδίζεται (διότι μόνον ἔτσι σβήνει τὸ πῦρ). Καὶ πιέζεται ἀπὸ βιωτικὰς φροντίδας καὶ σβήνει ἀπὸ πονηρὰς ἐπιθυμίας. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἐλέχθησαν δὲν σβήνουν αὐτὴν τόσον πολὺ, ὅσον ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληρότης καὶ ἡ πλεονεξία. Διότι, ὅταν δὲν ἔχη ἔλαιον ἃς ρίψωμεν κρῦον ὕδωρ. Αὐτὸ εἶναι ἡ πλεονεξία, ἡ ὁποία ψυχραίνει ἐντελῶς τὰς ψυχὰς τῶν ἀδικουμένων. Μὲ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀναφθῆ; Θὰ ἀπέλθωμεν λοιπὸν φέροντες μαζί μας στάχτην καὶ σκόνην καὶ ἔχοντες κατήγορόν μας τὸν πολὺν καπνόν, ὅτι ἐνῶ εἶχαμεν τὰς

καπνός, ἀνάγκη πῦρ εἶναι τὸ σβεσθέν.

Ἄλλὰ μὴ γένοιτό τινα ταύτην ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν τήν,
 «Οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Πόθεν δὲ ταύτην ἔστιν ἀκοῦσαι τὴν φωνήν,
 ἢ ὅταν πένητα ἰδόντες, ὡς οὐκ ἰδόντες αὐτὸν διακεώμεθα;
 5 Ὅταν ἡμεῖς ἀγνοῶμεν τὸν πεινῶντα Χριστόν, ἀγνοήσει ἡ-
 μᾶς καὶ αὐτὸς ἐλέου δεομένους· καὶ δικαίως. Ὁ γὰρ περι-
 δὼν τὸν θλιβόμενον καὶ μὴ δοῦς ἐκ τῶν αὐτοῦ, πῶς ζητήσει
 λαβεῖν ἐκ τῶν οὐκ αὐτοῦ; Διό, παρακαλῶ, πάντα ποιῶμεν
 καὶ πραγματευώμεθα, ὥστε μὴ ἐκλιπεῖν ἡμᾶς τὸ ἔλαιον,
 10 ἀλλὰ κοσμησαί τὰς λαμπάδας καὶ συνεισελθεῖν τῷ νυμφίῳ
 εἰς τὸν νυμφῶνα· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ
 καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λαμπάδας τὰς ἐσβήσαμεν. Διότι ὅπου ὑπάρχει καπνός, κατ' ἀνάγκην ἐκεῖνο πού ἐσβησεν ἦτο πῦρ.

Ἄλλ' εἶθε νὰ μὴ ἀκούσωμεν τὴν φωνὴν του νὰ μᾶς λέγῃ, «Δὲν σᾶς ξεύρω». Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι δυνατὸν ν' ἀκούσωμεν αὐτὴν τὴν φωνὴν, παρὰ ὅταν, ἐνῶ εἶδαμεν πτωχόν, κάμνωμεν ὅτι δὲν τὸν εἶδαμεν; Ὅταν ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν τὸν Χριστὸν πού πεινᾷ, θὰ μᾶς ἀγνοήσῃ καὶ αὐτός, ὅταν ἔχωμεν ἀνάγκην τῆς εὐσπλαγχνίας του. Καὶ δικαίως. Διότι ἐκεῖνος πού περιφρονεῖ τὸν δυστυχῆ καὶ δὲν τοῦ δίδει ἀπὸ τὰ ἰδικά του, πῶς θὰ ζητήσῃ νὰ λάβῃ ἀπὸ ἐκεῖνα πού δὲν εἶναι ἰδικά του; Δι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ, ἅς κάμνωμεν τὰ πάντα καὶ ἅς ἐργαζώμεθα, ὥστε νὰ μὴ μᾶς λείψῃ τὸ ἔλαιον, ἀλλὰ νὰ στολίσωμεν τὰς λαμπάδας καὶ νὰ εἰσέλθωμεν μαζὶ μὲ τὸν νυμφίον εἰς τὸν νυμφῶνα. Εἶθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦτο μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ΄.

Ἰω. 7, 37 - 44

«Ἐν δὲ τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ, τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς, εἰσιτή-
6 κει ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραζε λέγων Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω
πρὸς με καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ
Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος
ζῶντος».

1. Τοὺς προσιόντας τῷ θείῳ κηρύγματι καὶ τῇ πίστει
10 προσέχοντας, τὸν τῶν διψῶντων ἔρωτα ἐπιδείκνυσθαι χρῆ
καὶ ισοαύτην ἀνάπτυξιν ἐπιθυμίαν ἐν ἑαυτοῖς. Οὕτω γὰρ
δυνήσονται καὶ τὰ λεγόμενα μετὰ πολλῆς κατασχεῖν τῆς
φυλακῆς. Καὶ γὰρ οἱ διψῶντες, ἐπειδὴν κύλικα λάβωσι
μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἔλκουσι τῆς προθυμίας, καὶ τότε ἀνα-
15 παύονται. Οὕτω τοῖνον καὶ οἱ τῶν θείων ἀκούοντες λογίω,
εἰ διψῶντες προσλάβοιεν, οὐδέποτε καμῶνται ἕως ἂν ἐκ-
πίωσιν. Ὅτι γὰρ αἰ χρῆ διψᾷ καὶ πινῆν «Μακάριοι»,
φησὶν, «οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Καὶ
ἐνταῦθά φησιν ὁ Χριστός· «Εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με
20 καὶ πινέτω». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδένα ἀνάγκη
καὶ θία ἐφέλκομαι· ἀλλ' εἴ τις ἔχει προθυμίαν πολλήν, εἴ
τις ἐκκαίεται τῷ πόθῳ, τοῦτον ἐγὼ καλῶ.

Τίνος δὲ ἔνεκεν ἐπεσημήνατο ὁ εὐαγγελιστοῦς, διὸ «Ἐν
τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ»; Καὶ γὰρ ἡ πρώτη καὶ ἡ τε-
25 λευταία μεγάλη ἦν τὰς γὰρ μετὰ μᾶλλον εἰς τρυφήν ἀνή-
λισκον. Τίνος οὖν ἔνεκεν «Ἐν τῇ ἑσχάτῃ» λέγειν; Ὅτι ἐν
αὐτῇ πάντες ἦσαν συγκεκροτημένοι. Τῇ μὲν γὰρ πρώτη οὐ
παρεγένειο, καὶ τὴν αἰτίαν εἶπε πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Ἀλλ'
οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τι τοιοῦτον λέγει, ὥστε μὴ ἐκ-
30 λυθῆναι τὰ λεγόμενα, μελλόντων εἰς τρυφήν ἵεναι.
Τῇ δὲ ἑσχάτῃ, διὸ ἀνεχώρουν οἴκαδε, ἐφόδια αὐτοῖς δίδωσι

1. Ἰω. 7, 37-39.

2. Ματθ. 5, 6.

3. Ψαλμ. 89, 9.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ΄.

Ἰω. 7, 37 - 44

«Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τὴν μεγάλην τῆς ἑορτῆς εἶχε σταθῆ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐφώναζε δυνατά. Ἐὰν κανεὶς διψᾷ, ἄς ἔλθῃ εἰς ἐμὲ καὶ ἄς πίνη. Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ ποταμοῦ ὕδατος ζῶντος»¹.

1. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προσέρχονται εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα καὶ τηροῦν τὴν πίστιν, πρέπει νὰ ἐπιδεικνύουν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν διψασμένων καὶ νὰ ἀνάπτουν μέσα των τόσον μεγάλην ὄρεξιν. Διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἠμπορέσουν νὰ συγκρατήσουν τὰ λεγόμενα μὲ μεγάλην προφύλαξιν. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ διψοῦν, ὅταν πάρουν τὸ ποτήρι, τὸ ἀδειάζουν μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ ἔτσι σβήνουν τὴν δίψαν των. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀκούουν τὰ θεῖα λόγια, ἐὰν τὰ δεχθοῦν διψασμένοι, ποτὲ δὲν θὰ κουρασθοῦν ἕως ὅτου τὰ ἐξαντλήσουν. Διότι δι' αὐτοὺς ποὺ διψοῦν καὶ πεινοῦν εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴν δικαιοσύνην»². Καὶ ἐδῶ λέγει· «Ἐὰν κανεὶς διψᾷ, ἄς ἔλθῃ εἰς ἐμὲ καὶ ἄς πίνη». Αὐτὸ ποὺ λέγει, σημαίνει· Δὲν ἐλκύω κανένα μὲ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν βίαν, ἀλλὰ προσκαλῶ μόνον ὅποιον ἔχει μεγάλην προθυμίαν καὶ ὅποιον φλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν.

Ἄλλὰ διατί ὁ Εὐαγγελιστῆς ἐξεφράσθη ἔτσι· «Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τὴν μεγάλην τῆς ἑορτῆς»; Διότι καὶ ἡ πρώτη ἡμέρα καὶ ἡ τελευταία ἦτο μεγάλη, καὶ τὰς μεταξὺ τούτων ἡμέρας μᾶλλον τὰς κατηνάλωναν εἰς διασκεδάσιν. Διατί λοιπὸν λέγει «Τὴν τελευταίαν ἡμέραν»; Διότι κατ' αὐτὴν εἶχαν συνέλθει ὅλοι. Διότι τὴν πρώτην ἡμέραν ὁ Χριστὸς δὲν παρευρέθη καὶ εἶχεν εἰπεῖ εἰς τοὺς ἀδελφούς του τὴν αἰτίαν. Ἄλλ' οὔτε διὰ τὴν δευτέραν οὔτε διὰ τὴν τρίτην λέγει κάτι τέτοιο, διὰ νὰ μὴ πᾶνε χαμένα τὰ λόγια του, ἀφοῦ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπρόκειτο νὰ διασκεδάσουν. Τὴν τε-

πρὸς σωτηρίαν, καὶ κράζει τοῦτο μὲν, τὴν παρηγοίαν αὐτοῦ ἐμφαίνων· τοῦτο δέ, διὰ τὸν πολὺν ὄχλον, καὶ δηλῶν διὲ περι τοῦ νοητοῦ διελέγεται πόματος, ἐπάγει· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ
5 ρεύσουσιν ὕδατος ζωῆς». Κοιλίαν ἐνιαῦθα τὴν καρδίαν φησί, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου».

Καὶ ποῦ εἶπεν ἡ Γραφή, διὲ «Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζωῆς»; Οὐδαμοῦ. Τί οὖν ἐσιν,
10 «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή»; Ἐνιαῦθα ὑποσιῖξαι δεῖ, ἵνα ἦ τὸ «Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν» τῆς αὐτοῦ ἀποφάσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον πολλοί, «Οὐτός ἐστιν ὁ Χριστός»· καί, «Ὁ Χριστός διὰν ἔλθῃ, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσει;», δείκνυσιν διὲ διωρθωμένην δεῖ
15 τὴν γνῶσιν ἔχειν, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων οὕτως, ὡς ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστεύεσθαι. Πολλοὶ γοῦν αὐτὸν καὶ θαυματουργῶντα ἰδόντες, οὐχ ὡς Χριστὸν ἐδέχοντο· ἔμελλον δέ λέγειν, διὲ Οὐχὶ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, διὲ ὁ Χριστός ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ ἔρχεται; Καὶ ταῦτα ἄνω καὶ κάτω
20 ἔστρεψε, δεῖξαι βουλόμενος, διὲ οὐ φεύγει τὴν διὰ τούτων ἀπόδειξιν, πάλιν αὐτοὺς εἰς τὰς Γραφὰς παραπέμπει.

Καὶ γὰρ ἄνω ἔλεγεν, «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς»· καὶ πάλιν, «Ἔσθι γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις, Καὶ ἔσονται πάντες διδασκαλοὶ Θεοῦ»· καί, «Μωϋσῆς ὑμῶν κατηγορεῖ»·
25 καὶ ἐνιαῦθα, «Καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν», τὸ δαυιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος αἰνιτιζόμενος. Ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι· «Πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»· τοιούτοι, πολλὴν ἔξει χάριν. Ἄλλα-

3α. Ἰω. 5, 39 καὶ 6, 45.

36. Ἰω. 4, 14.

λευταίαν ἡμέραν, ὅταν ἔφευγαν διὰ τὰς οἰκίας των, δίδει εἰς αὐτοὺς ἐφόδια πρὸς σωτηρίαν των καὶ φωνάζει δυνατά, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ φανερώσῃ τὸ θάρρος του, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἕνεκα τοῦ μεγάλου πλήθους, διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ὁμιλεῖ περὶ πνευματικοῦ ποιοῦ καὶ προσθέτει· «Ἐκεῖνος πού πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος». Κοιλίαν ἐδῶ ὀνομάζει τὴν καρδίαν, ὅπως ἄλλοῦ λέγει ὁ Προφήτης· «Καὶ τὸν ἰδικόν σου νόμον εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας μου»³.

Καὶ ποῦ ἀναφέρει ἡ ἁγία Γραφή, «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος»; Πουθενά. Τί σημαίνουν λοιπὸν τὰ λόγια του, «Ἐκεῖνος πού πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή»; Ἐδῶ πρέπει νὰ τεθῆ σημεῖον στίξεως, διὰ νὰ φανῆ ὅτι ἡ φράσις «Θὰ τρέξουν ποταμοὶ ἀπὸ τὴν κοιλίαν του», εἶναι ἰδική του γνώμη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπεστήριζαν πολλοί, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός», καὶ «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμῃ περισσότερα θαύματα», θέλει νὰ τοὺς δείξῃ ὅτι πρέπει νὰ ἔχουν ὀρθὴν γνῶσιν ὥστε νὰ πιστεύουν ὄχι τόσον ἀπὸ τὰ θαύματα, ὅσον ἀπὸ τὰς ἁγίας Γραφάς. Διότι πολλοί, ἂν καὶ τὸν εἶχαν ἰδεῖ νὰ κάμνῃ θαύματα, δὲν τὸν ἐδέχοντο ὡς Χριστόν, ἀλλὰ ἐπρόκειτο νὰ ἰσχυρισθοῦν· Δὲν ἀναφέρουν αἱ Γραφαί, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαυΐδ; Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς περιεστρέφετο συνεχῶς εἰς αὐτὸ τὸ θέμα, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἀποφεύγει ὅποιανδήποτε ἀπόδειξιν καὶ διὰ τοῦτο παραλέμπει αὐτοὺς πάλιν εἰς τὰς Γραφάς.

Διότι προηγουμένως ἔλεγε· «Νὰ ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», καὶ «εἶναι γραμμένον ἀπὸ τοὺς Προφήτας, Καὶ θὰ εἶναι ὅλοι διδαγμένοι ἀπὸ τὸν Θεόν»^{3α}, καὶ «Ὁ Μωϋσῆς σᾶς κατηγορεῖ», καὶ ἐδῶ «Καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοί», ὑπαινισσόμενος τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀφθονίαν τῆς χάριτος. Τοῦτο εἰς ἄλλο μέρος ὀνομάζει, «Πηγὴ ὕδατος πού θ' ἀναβλύζῃ εἰς ζωὴν αἰώνιον»^{3β}, πού θὰ ἔκῃ δηλαδὴ πολλὴν χάριν. Εἰς ἄλλο μέρος ὅμως λέγει,

χοῦ μὲν οὖν, «Ζωὴν αἰώνιον», λέγει· ἐνταῦθα δέ, «Ἔδωκε ζωὴν». Ζῶν δὲ λέγει τὸ ἐνεργοῦν αἰεὶ. Ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπειδὴν εἰς διάνοιαν εἰσέλθη καὶ ἰδρυνθῆ, πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύζει, καὶ οὐ διαλιμπάνει, οὐδὲ κενούται, οὐδ' ἴσταιται. Ὁμοῦ τοίνυν καὶ τὸ ἀνελλιπὲς τῆς χορηγίας δηλῶν καὶ τὸ ἄφατον τῆς ἐνεργείας, πηγὴν καὶ ποταμούς ἐκάλεσεν, οὐχ ἵνα ποταμόν, ἀλλὰ ἀφάτους· καὶ ἐκεῖ δέ, τὴν πλημμύραν διὰ τοῦ ἄλλεσθαι παρέσθησε.

Καὶ ἴδοι τις ἂν τὸ λεγόμενον σαφῶς, εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Στεφάνου, εἰς τὴν Πέτρου γλῶττιαν, καὶ τὴν Παύλου ρύμην ἐννοήσῃ, πῶς οὐδὲν αὐτοὺς ἔφευγεν, οὐδὲν ὑφίστατο οὐ δήμων θυμός, οὐ τυράννων ἐπαναστάσεις, οὐ δαιμόνων ἐπιβουλαί, οὐ θάνατοι καθημερινοί· ἀλλ' ὥσπερ ποταμοὶ πολλῶ τῶ ροίζῳ φερόμενοι, οὕτω πάντα παρασύροντες ἀπήεσαν. «Ταῦτα δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος», φησί, «οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες. Οὐπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον». Πῶς οὖν οἱ προφητῆται προεφήτευσαν, καὶ τὰ μυρία εἰργάσαντο θαύματα; Οἱ ἀπόστολοι μὲν γὰρ οὐ Πνεύματι ἐξέβαλον, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίᾳ, ὡς αὐτὸς φησιν.

20 «Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν;». Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δηλῶν ὅτι οὐ πάντες Πνεύματι ἐξέβαλον πρὸ τοῦ στανροῦ, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίᾳ. Ὅτι γοῦν αὐτοὺς ἔμελλε πέμπειν, τότε ἔλεγε, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»· καὶ πάλιν, «Ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς Πνεῦμα ἅγιον, καὶ τότε τὰ σημεῖα ἐποίουν».

2. Ὅτι δὲ ἐπεμπεν αὐτούς, οὐκ εἶπεν, Ἐδωκεν αὐτοῖς Πνεῦμα ἅγιον· ἀλλ' «Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, λέγων· Ἀπεροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, νε-

4. Ματθ. 12, 27.

5. Ἰω. 2, 22.

«Ζωὴν αἰώνιον», ἐνῶ ἐδῶ, «Υἷωρ ζῶν». Καὶ ὀνομάζει ζῶν, αὐτὸ πού ἐνεργεῖ διαρκῶς. Διότι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν εἰσέλθῃ καὶ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ψυχὴν, ἀναβλύζει περισσότερο ἀπὸ κάθε πηγὴν καὶ δὲν σταματᾷ, οὔτε ἀδειάζει, οὔτε στερεύει. Διὰ τὴν δηλώσῃ λοιπὸν συγχρόνως καὶ τὴν συνέχειαν τῆς χάριτος καὶ τὴν ἀλάθητον ἐνεργειάν της, τὴν ὠνόμασε πηγὴν καὶ ποταμοὺς καὶ ὄχι ἓνα ποταμόν, ἀλλ' ἀναριθμήτους. Καὶ ἐκεῖ τὴν πλημμύραν παρωμοίωσε μὲ τὴν ἀνάβλυσιν.

Καὶ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ καθαρὰ τὸ λεγόμενον, ἐὰν κατανοήσῃ τὴν σοφίαν τοῦ Στεφάνου, τὴν γλώσσαν τοῦ Πέτρου καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Παύλου, πῶς τίποτε δὲν τοὺς ἔφερε καὶ τίποτε δὲν τοὺς ἠμπόδισεν, οὔτε ἡ ὀργὴ τῶν λαῶν, οὔτε ἡ βία τῶν τυράννων, οὔτε αἱ μηχανορραφίαι τῶν δαιμόνων, οὔτε οἱ καθημερινοὶ θάνατοι, ἀλλὰ ὅπως οἱ ποταμοὶ κυλοῦν μὲ μέγαν παφλασμόν, ἔτσι ἔφυγαν ἀφοῦ παρέσυραν τὰ πάντα. Καὶ συνεχίζει ὁ Εὐαγγελιστής: «Αὐτὰ τὰ ἔλεγε διὰ τὸ Πνεῦμα, πού θὰ ἐλάμβανον ἐκεῖνοι πού θὰ ἐπίστευαν. Διότι δὲν εἶχε δοθῆ ἀκόμη ἅγιον Πνεῦμα». Πῶς λοιπὸν οἱ Προφῆται προεφήτευσαν καὶ ἔκαμαν χιλιάδες θαύματα; Διότι οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἐξεδίωκαν τὰ δαιμόνια μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀλλὰ μὲ τὴν ἰδικὴν του ἐξουσίαν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «Ἐὰν ἐγὼ διὰ τοῦ Βεελζεβούλ ἐκδιώκω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ σας διὰ ποίου θὰ τὰ ἐκδιώκουν;»⁴. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔλεγε διὰ τὴν δηλώσῃ ὅτι δὲν ἐξεδίωκον ὅλοι τὰ δαιμόνια διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσίν του, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδικῆς του ἐξουσίας. Ὅταν λοιπὸν ἐπρόκειτο ν' ἀναθέσῃ ἀποστολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του, τότε τοὺς εἶπε: «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»⁵. Καὶ πάλιν: «Ἦλθεν ἐπάνω τους τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ τότε ἔκαμαν θαύματα».

2. Ὅταν δὲ ἀνέθεσε τὴν ἀποστολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής: Ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ «Ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐξουσίαν» λέγων, «Λε-

κρούς ἐγείρειτε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε». Ἐπὶ δὲ τῶν προφητῶν παρὰ πάντων ὠμολόγηται, ὅτι Πνεῦματος ἁγίου δόσις ἦν, ἀλλ' ἦν αὕτη ἢ χάρις συσπαιεῖσα καὶ ἀποσιᾶσα, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἀπολιποῦσα ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, 5 ἀφ' ἧς ἐρρήθη, «Ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος». Καὶ πρὸ ἐκείνης δὲ ἀρχὴν ἐλάμβανεν αὕτη ἢ σπάνις. Οὐκ ἔτι γὰρ προφήτης παρ' αὐτοῖς ἦν, οὐδὲ ἐπώπιενεν αὐτῶν τὰ ἅγια ἢ χάρις.

Ἐπεὶ οὖν ἀνέσιατο μὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔμελλε δὲ 10 λοιπὸν ἐκχεῖσθαι δαφιλῶς· ταύτης δὲ τῆς διαχομῆς ἀρχὴ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγίνετο, οὐ μόνον δαφιλείας, ἀλλὰ καὶ μειζόνων χαρισμάτων (καὶ γὰρ θαυμασιότερα ἦν ἢ δωρεά, ὡς διὰ λέγει· «Οὐκ οἴδατε ποίου πνεύματός ἐστε»· καὶ πάλιν, «Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦ- 15 μα υἰοθεσίας». Καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ καὶ αὐτοὶ μὲν πνεῦμα εἶχον, ἄλλοις δὲ οὐ παρεῖχον· οἱ δὲ ἀπόστολοι μυριάδας ἐπέπλησαν)· ἐπειδὴ οὖν ταύτην ἔμελλον λαμβάνειν τὴν χάριν, οὐπω δὲ ἦν δοθεῖσα, διὰ τοῦτο φησιν· «Οὐπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον». Ἐπεὶ οὖν περὶ ταύτης λέγων τῆς χάριτος ὁ εὐαγγε- 20 λιστὴς ἔλεγεν· «Οὐπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον», τουτέστι, δοθέν, «ἐπεὶ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη», δόξαν καλῶν τὸν σταυρὸν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἦμεν καὶ ἡμαρτηκότες καὶ ὑπερουόμενοι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ θεοσιτυγεῖς· ἢ δὲ χάρις 25 καταλλαγῆς ἦν ἀπόδειξις· δῶρον δὲ οὐ τοῖς ἐχθροῖς, οὐδὲ τοῖς μισουμένοις, ἀλλὰ τοῖς φίλοις δίδοται, καὶ τοῖς εὐηρησιηκόσιν· ἔδει πρότερον προσενεχθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν καὶ τὴν ἐχθραν ἐν τῇ σαρκὶ καταλυθῆναι καὶ γενέσθαι τοῦ Θεοῦ φίλους καὶ τότε λαβεῖν τὴν δωρεάν. Εἰ γὰρ

6. Ματθ. 10, 1 καὶ 8.

7. Ματθ. 23, 38.

8. Λουκᾶ, 9, 55.

9. Ρωμ. 8, 15.

πρὸς νὰ καθαρίζετε, δαιμόνια νὰ ἐκδιώκετε, νεκροὺς νὰ ἀνασταίνετε. Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν νὰ δώσετε»⁶. Ὡς πρὸς τοὺς Προφήτας κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν εἶχε δοθῆ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ χάρις εἶχεν ἀτονῆσαι καὶ εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν γῆν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐλέχθη· «Νά, ἐγκαταλείπεται ἡ οἰκία σας ἔρημος»⁷. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνεται σπάνιον. Διότι δὲν ὑπῆρχε πλέον Προφήτης εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οὔτε ἐπέβλεπεν ἡ χάρις τὰ ἅγια αὐτῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν ἀνασταλῆ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐπρόκειτο νὰ σκορπισθῆ εἰς τὸ μέλλον ἀφθόνως, καὶ αὐτῆς τῆς διανομῆς ἡ ἀρχὴ ἔγινε μετὰ τὴν σταύρωσιν, δὲν ἔγινεν ἡ ἀρχὴ μόνον αὐτῆς τῆς ἀφθονίας ἀλλὰ μεγαλυτέρων χαρισμάτων (διότι ἦτο περισσότερο ἀξιοθαύμαστος ἡ δωρεά, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ Χριστός· «Δὲν γνωρίζετε, ποίου Πνεύματος εἴσθε»⁸, καὶ ὁ Παῦλος· «Δὲν ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, ἀλλὰ ἐλάβετε πνεῦμα ποῦ σᾶς κάμνει υἱούς»⁹. Διότι οἱ παλαιοὶ εἶχαν βεβαίως καὶ αὐτοὶ «Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν ἔδιδαν εἰς τοὺς ἄλλους, ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι ἐγέμισαν μὲ αὐτὸ ἀναριθμήτους ἀνθρώπους). Ἐπειδὴ λοιπὸν θὰ ἐλάμβανον αὐτὴν καὶ δὲν εἶχεν δοθῆ ἀκόμη, δι' αὐτὸ λέγει ὁ Εὐαγγελιστῆς· «Δὲν εἶχον λάβει ἀκόμη τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁμιλῶν λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστῆς δι' αὐτὴν τὴν χάριν ἔλεγε· «Διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἅγιον Πνεῦμα», δηλαδὴ δὲν εἶχε δοθῆ, «ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν ἀκόμη δοξασθῆ», ὀνομάζων δόξαν τὸν σταυρόν.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἴμεθα ἐχθροὶ καὶ ἁμαρτωλοὶ καὶ στερημένοι ἀπὸ τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ χάρις ἦτο ἀπόδειξις συμφιλιώσεως, καὶ δίδεται ὡς δῶρον ὄχι εἰς τοὺς ἐχθροὺς οὔτε εἰς τοὺς πολὺ μισητούς, ἀλλὰ εἰς τοὺς φίλους καὶ εἰς τοὺς ἀρεστούς, ἔπρεπε νὰ προσφερθῆ προηγουμένως ἡ θυσία ὑπὲρ ἡμῶν, νὰ καταλυθῆ ἡ ἔχθρα εἰς τὴν σάρκα, νὰ γίνωμεν φίλοι μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἔπειτα νὰ λάβωμεν τὴν δωρεάν. Διότι, ἐὰν τοῦτο εἶχε γίνεαι, ὅταν

ἐπὶ τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο γέγονε τῆς πρὸς Ἀβραάμ, πολλῶ
 μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλε-
 γεν· «Εἰ γὰρ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις· ὁ
 γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐ-
 5 σιν· Ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι
 αὐτοῦ δώσειν τὴν γῆν· ἀλλ' ἀνάξιοι ἦσαν τῆς ἐπαγγελίας
 οἱ ἔκγονοι καὶ ἐξ οἰκείων οὐκ ἠδύναντο εὐαρεσιῆσαι πόνων.
 Διὰ τοῦτο εἰσηλθεν ἡ πίστις, πρᾶγμα εὐκόλον, ἵνα τὴν χάριν
 ἐπισπάσῃται καὶ μὴ διαπέσωσιν αἱ ἐπαγγελίαι. Καὶ λέγει
 10 «Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι θεβαίαν
 τὴν ἐπαγγελίαν». Διὰ τοῦτο «Κατὰ χάριν», ἐπειδὴ ἐξ ἰδρώ-
 των οὐκ ἴσχυσαν.

Τίνος δὲ ἔνεκεν εἰπών, κατὰ τὰς Γραφάς, οὐκ ἐπάγει
 καὶ τὴν μαρτυρίαν; Ὅτι διεφθαρμένη αὐτῶν ἡ γνώμη ἦν.
 15 «Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· Οὐδὲς ἐστὶν ὁ προφήτης· ἄλλοι δὲ ἔ-
 λέγον, διὸ Πλανᾶ τὸν ὄχλον· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Οὐκ ἐκ τῆς
 Γαλιλαίας ἔρχεται ὁ Χριστός, ἀλλὰ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώ-
 μης· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Ὁ Χριστὸς διὰν ἔρχεται, οὐδεὶς γι-
 νώσκει πόθεν ἐστί»· καὶ διάφορος ἦν ἡ γνώμη, ἅτε ἐν πλή-
 20 θει τειαραγμένῳ. Οὐδὲ γὰρ ἀκριβῶς προσεῖχον τοῖς λεγο-
 μένοις, οὐδὲ τοῦ μαθεῖν ἔνεκεν. Διὰ δὴ τοῦτο τούτοις μὲν
 αὐδὲν ἀποκρίνεται, καίτοι λέγουσι· «Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας
 ὁ Χριστὸς ἔρχεται»; τὸν δὲ Ναθαναὴλ σφοδρότερον εἰπόντα
 καὶ πληκτικώτερον, «Ἐκ Ναζαρεὶ δύναται τι ἀγαθὸν εἶ-
 25 ναι;», ἐπήνεσεν ὡς ἀληθῶς Ἰσραηλίτην.

Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸς τὸν Νικόδημον εἰπόντες,
 «Ἐρεύνησον καὶ ἴδε, διὸ ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ
 ἐγγήγερται», οὐ μαθεῖν ζητοῦντες ἔλεγον, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνα-
 τρέψαι τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ δόξαν. Ἐκεῖνος δὲ ἀληθείας

10. Αὐτόθι 4, 14-15.

11. Αὐτόθι 4, 16.

ἐδόθη ἡ ὑπόσχεσις εἰς τὸν Ἀβραάμ, θὰ ἐγίνετο πολὺ περισσότερον, ὅταν ἐδόθη ἡ χάρις. Καὶ αὐτὸ δηλώνει ὁ Παῦλος, ὅταν λέγῃ· «Διότι, ἐὰν ἦσαν κληρονόμοι οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τοῦ νόμου, τότε ἡ πίστις δὲν ἔχει ἀξίαν, διότι ὁ νόμος δημιουργεῖ ὀργήν»¹⁰. Αὐτὸ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ὑπεσχέθη ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ εἰς τὴν γενεάν του ὅτι θὰ τοῦ δώσῃ τὴν γῆν, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοί του ἦσαν ἀνάξιοι ἐκείνης τῆς ὑποσχέσεως καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μένουν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των κόπους. Διὰ τοῦτο εἰσεχώρησεν ἡ πίστις, πρᾶγμα εὐκόλον, διὰ ν' ἀποσπάσῃ τὴν χάριν καὶ διὰ νὰ μὴ ξεπέσουν αἱ ὑποσχέσεις. Καὶ «Διὰ τοῦτο ἡ ὑπόσχεσις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πίστιν, διὰ νὰ εἶναι ὡς δῶρον χάριτος»¹¹. Καὶ ἦτο «Δῶρον χάριτος», ἐπειδὴ δὲν εἶχαν κατορθώσει τίποτε μὲ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρωτάς.

Διατί ὅμως, ἐνῶ εἶχεν εἰπεῖ σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς, δὲν προσκομίζει καὶ τὴν μαρτυρίαν; Διότι ἡ γνώμη των εἶχε διαφθαρή. «Διότι ἄλλοι ἔλεγαν, Αὐτὸς εἶναι πραγματικὰ ὁ Προφήτης, ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι Πλανᾶ τὸν λαόν», ἄλλοι ἔλεγαν Δὲν θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀπὸ τὴν κώμην τῆς Βηθλεέμ, καὶ ἄλλοι· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεὶς δὲν θὰ ξεύρῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι». Καὶ αἱ γνώμαι μέσα εἰς αὐτὸ τὸ ταραγμένον πλῆθος ἦσαν διαφορετικά. Διότι οὔτε ἤκουαν μὲ προσοχὴν τὰ λόγια του, οὔτε εἶχαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μάθουν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν ἀπαντᾷ τίποτε εἰς αὐτούς, ἂν καὶ ἰσχυρίζωνται, «Μήπως ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;», ἐνῶ τὸν Ναθαναήλ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκφρασθῆ ὀξύτερον καὶ σκληρότερον, «Εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;», ἐπήνεσεν ὡς ἀληθινὸν Ἰσραηλίτην.

Διότι αὐτοὶ ἐδῶ καὶ οἱ Φαρισαῖοι πού εἶπαν εἰς τὸν Νικόδημον, «Νὰ ἐρευνήσῃς καὶ θὰ ἰδῆς, ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει Προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν», δὲν τὰ ἔλεγαν αὐτὰ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ μάθουν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελαν ν' ἀνατρέψουν τὴν γνώμην περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως ἐπειδὴ ἠγάπα τὴν

ὧν ἐρασιῆς, καὶ τὰ παλαιὰ ἀκριβῶς πάντα ἐπιστάμενος, τοῦτο ἔλεγεν· αὐτοὶ δὲ πρὸς ἓν μόνον ἑώρων, τὸ ἀνατρέψαι ὅτι ὁ Χριστὸς ἐσσι. Διόπερ αὐτοῖς οὐδὲν ἀπεκάλυπεν. Οἱ γὰρ καὶ ἐναντοῖς ἐναντία λέγοντες, καὶ ποτὲ μὲν, «Οὐδεὶς 5 γινώσκει πόθεν ἔρχεται», ποτὲ δέ, «Ἀπὸ Βηθλεέμ», εὐδηλον ὅτι καὶ μαθόντες ἠγναντιώθησαν. Ἔστω γάρ, τὸν τόπον ἠγνόουν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεέμ, διὰ τὴν ἀνασιροφὴν τὴν ἐν Ναζαρετὶ (καίτοι οὐδὲ τοῦτο συγγνώμην εἶχεν· οὐ γὰρ ἐκεῖ ἐτέχθη)· ἄρα καὶ τὸ γένος ἠγνόουν, ὅτι ἐξ οἴκου καὶ πα- 10 τριᾶς Δαβὶδ; Πῶς οὖν ἔλεγον, «Οὐκ ἀπὸ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ ἔρχεται Χριστὸς;». Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ἐκείνῳ συσκιάσαι ἐβούλοντο, κακούργως ἅπαντα φθεγγόμενοι.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ προσελθόντες εἶπον· Ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα πάντα θαυμάζομεν, κελεύεις δέ σοι πείθεσθαι κα- 15 τὰ τὰς Γραφάς, εἶπέ, πῶς αἱ μὲν Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεέμ δεῖ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, σὺ δὲ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἀφίξαι; Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτων εἶπον, ἀλλὰ πάντα πονηρῶς φθέγγονται. Ὅτι γὰρ οὐ ζητοῦντες, οὐδὲ μαθεῖν βουλόμενοι, εὐθέως ἐπήγαγεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι «Τινὲς 20 ἤθελον πιάσαι αὐτὸν καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα αὐτοῦ»· εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν ἰκανὸν ἦν εἰς κατάνυξιν αὐτοῦ ἀγαγεῖν· ἀλλ' οὐ κατενόγησαν, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης· «Διεσχίσθησαν καὶ οὐ κατενόγησαν».

25 3. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία· οὐδενὶ βούλεται εἶκειν, πρὸς ἓν βλέπει μόνον, ὥστε τὸν ἐπιβουλευόμενον ἀνελεῖν. Ἄλλὰ τί φησὶν ἡ Γραφή; «Ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον, εἰς αὐτὸν ἐμπεσεῖται»· ὅπερ καὶ τότε γέγονεν. Αὐτοὶ μὲν

12. Ψαλμ. 34, 15.

13. Παροιμ. 26, 27.

ἀλήθειαν καὶ ἐγνώριζε λεπτομερῶς ὅλα τὰ παλαιά, ἐξεφράζετο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλ' οἱ Φαρισαῖοι μόνον εἰς ἓν ἀπέβλεπον, εἰς τὸ ν' ἀνατρέψουν τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἀπεκάλυπτε τίποτε εἰς αὐτούς. Διότι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀντέφασκον πρὸς τὸν ἑαυτὸν τους ἄλλοτε λέγοντες, «Κανεῖς δὲν ξεύρει ἀπὸ ποῦ θὰ ἔλθῃ», καὶ ἄλλοτε, «Ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ», εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι θὰ προέβαλλαν ἀντιρρήσεις, ἐὰν ἐμάθαιναν. Ἄλλ' ἔστω, δὲν ἐγνώριζαν τὸν τόπον, δηλαδή ὅτι ἦτο ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, διότι ἔζησεν εἰς τὴν Ναζαρέτ (ἂν καὶ οὔτε αὐτὸ συγχωρεῖται, διότι δὲν ἐγεννήθη ἐκεῖ), ἄρα γε δὲν ἐγνώριζον οὔτε τὴν καταγωγὴν του, ὅτι ἦτο ἀπὸ τὸν οἶκον καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαυῖδ; Διατί τότε ἔλεγαν· «Δὲν ἔρχεται ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαυῖδ»; Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ ἤθελαν κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον νὰ συσκοτίσουν, ὁμιλοῦντες περὶ ὅλων δολίως.

Διατί δὲν ἐπλησίασαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν· Ἐπειδὴ σὲ θαυμάζομεν δι' ὅλα τὰ ἄλλα, μᾶς προτρέπεις μάλιστα νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἑσὲ σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς, εἶπέ μας, διατί αἱ μὲν Γραφαὶ λέγουν ὅτι ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, ἐνῶ ἐσὺ ἔχεις ἔλθει ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν; Δὲν τοῦ ἔκαμαν καμμίαν τέτοιαν ἐρώτησιν, ἀλλὰ ὁμιλοῦν δι' ὅλα μὲ πονηρίαν. Τὸ ὅτι βέβαια δὲν ἐρευνοῦσαν οὔτε ἤθελαν νὰ μάθουν, τὸ ἀπέδειξεν ὁ Εὐαγγελιστής, ὁ ὁποῖος ἀμέσως ἐπρόσθεσε· «Μερικοὶ ἤθελαν νὰ τὸν πιάσουν, ἀλλὰ κανεῖς δὲν ἔβαλε χέρι ἐπάνω του». Διότι, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον αὐτὸ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς μεταμέλειαν. Ἄλλὰ δὲν μετεμελήθησαν, καθὼς λέγει καὶ ὁ Προφήτης· «Διεσκορπίσθησαν ἀλλὰ δὲν μετεμελήθησαν»¹².

3. Διότι τέτοια εἶναι ἡ πονηρία. Δὲν θέλει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τίποτε, ἀλλ' ἀποβλέπει μόνον εἰς ἓν, πῶς νὰ ἐξοντώσῃ ἐκεῖνον πὺ ἐπιβουλεύεται. Ἄλλὰ τί λέγει ἡ ἁγία Γραφή; «Ἐκεῖνος πὺ σκάβει τὸν λάκκον τοῦ ἄλλου, ἐκεῖνος θὰ πέσῃ μέσα»¹³. Αὐτὸ ἔγινε καὶ τότε. Διότι αὐτοὶ μὲν ἤθελαν νὰ

γὰρ ἐβούλοντο αὐτὸν ἀνελεῖν, ὡς δὴ σθενύντες τὸ κήρυγμα·
 γέγονε δὲ τοῦναντίον. Τὸ μὲν γὰρ κήρυγμα ἀνθεῖ τῆ τοῦ
 Χριστοῦ χάριτι· τὰ δὲ ἐκείνων πάντα ἐσβέσθη καὶ ἀπόλωλε
 καὶ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας καὶ ἀδείας καὶ λαιρείας ἐξέ-
 5 πεσον καὶ πάσης ἀπειτερήθησαν εὐημερίας καὶ γεγονῶσι
 δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μηδέποτε ἐπιβουλεύωμεν ἑτέροις, μα-
 θόντες διὰ καθ' ἑαυτῶν ἀκονῶμεν τὸ ξίφος καὶ βαθυτέραν
 ἑαυτοῖς διδόμεν τὴν πληγὴν. Ἄλλ' ἐλύπησέ τις καὶ θούλει
 10 αὐτὸν ἀμύνασθαι; Μὴ ἀμύνη· οὕτω γὰρ ἀμύνασθαι δυνήσῃ.
 Ἐὰν δὲ ἀμύνη, οὐκ ἡμῶν. Καὶ μὴ νομίσης αἴνιγμα εἶναι
 τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ἀληθῆ λόγον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι
 οὐ μὴ ἀμυνόμενος, τὸν Θεὸν αὐτῷ καθιστῆς ἐχθρόν· ἀμυνό-
 μενος δέ, οὐκέτι. «Ἐμοὶ γὰρ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω,
 15 λέγει Κύριος». Εἰ γὰρ οἰκείας ἔχομεν, καὶ πρὸς ἀλλήλους
 διενεχθέντες, μὴ τῆς δίκης καὶ τῆς κολάσεως ἡμῖν παρα-
 χωρήσωσι, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐπιτρέψωσι, καὶ μυριάκις προσέλ-
 θωσι, οὐ μόνον οὐκ ἀμυνόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀγανακτοῦμεν.
 Δραπέτα, λέγοντες, καί, μαστιγία, τὸ πᾶν ἡμῖν ἐπιτρέψαι
 20 ἐχρῆν· ἐπειδὴ δὲ σανιῶ προλαβὼν ἡμυνες, μηδὲν ἐνόησει
 λοιπόν· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ παραγγείλας αὐτῷ παρα-
 χωρεῖν ἀπάντων, τοῦτο ἐρεῖ.

Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, διὰ παρὰ μὲν παίδων τῶν ἡμε-
 τέρων ἰσοσύτην ἀπαιτῶμεν φιλοσοφίαν καὶ ὑπακοήν, τῷ δὲ
 25 Δεσπότῃ μὴ παραχωρῶμεν ὧν βουλόμεθα τοὺς οἰκείας ἡμῖν
 παραχωρεῖν; Ταῦτα δὲ λέγω, διὰ τὸ πρόθυμον ὑμῶν περὶ τὴν
 ἀλλήλων κόλασιν· ἐπεὶ τὸν γε ἀληθῶς φιλοσοφοῦντα οὐδὲ τοῦτο
 χρὴ ποιεῖν, ἀλλὰ συγγινώσκειν καὶ ἀφιέναι τὰ ἁμαρτήματα,

τὸν φονεύσουν, ὥστε νὰ σβήσουν τὸ κήρυγμα· ἀλλ' ὅμως συνέβη τὸ ἀντίθετον. Διότι τὸ μὲν κήρυγμα ἀνθεῖ μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ τὰ ἰδικά των ἔργα ἔσθησαν καὶ κατεστράφησαν καὶ ἔχασαν τὴν πατρίδα των, τὴν ἐλευθερίαν των καὶ τὴν λατρείαν των, ἐστερήθησαν ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν καὶ ἔγιναν δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι.

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά, ἃς μὴ ἐπιβουλευώμεθα ποτὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἃς γνωρίζωμεν ὅτι ἀκονίζομεν τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ κάμνομεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας βαθυτέραν τὴν πληγὴν. Ἀλλὰ σὲ ἐλύπησε κάποιος καὶ θέλεις νὰ τὸν ἐκδικηθῆς; Μὴ τὸν ἐκδικῆσαι· διότι ἔτσι θὰ κατορθώσης νὰ τὸν ἐκδικηθῆς. Ἐὰν ὅμως τὸν ἐκδικηθῆς, δὲν θὰ λάβῃς ἐκδίκησιν. Καὶ νὰ μὴ νομίσης, ὅτι αὐτὸ πού λέγω εἶναι αἰνίγμα, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἐὰν δὲν τὸν ἐκδικηθῆς ἐσύ, τὸν κάμνεις ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐὰν τὸν ἐκδικηθῆς δὲν τὸν κάμνεις. «Εἰς ἐμὲ ἀνήκει ἡ ἐκδίκησις, ἐγὼ θὰ ἀνταποδώσω, λέγει ὁ Κύριος»¹⁴. Διότι, ἐὰν ἔχωμεν ὑπηρέτας, οἱ ὅποιοι διαπληκτίζονται μεταξύ των, καὶ δὲν παραχωρήσουν εἰς ἡμᾶς τὴν κρίσιν καὶ τὴν τιμωρίαν ἀλλὰ τὴν δώσουν εἰς τοὺς ἑαυτούς των, καὶ ἂν πολλὰς φορὰς μᾶς παρακαλέσουν, ὄχι μόνον δὲν τοὺς τιμωροῦμεν ἀλλὰ καὶ ἀγανακτοῦμεν καὶ τοὺς ὀνομάζομεν δραπέτας καὶ μάστιγας. Διότι ἔπρεπε, λέγομεν, ν' ἀναφέρῃς εἰς ἐμὲ τὰ πάντα. Ἐπειδὴ ὅμως ἔλαβες ἐκίκησιν μόνος σου, μὴ μὲ ἐνοχλῆς πλέον. Αὐτὸ θὰ εἶπῃ πολὺ περισσότερον ὁ Θεός, ὁ ὅποιος μᾶς παρήγγειλε νὰ παραχωρῶμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον, ὅταν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας μας ἀπαιτοῦμεν νὰ ἔχουν τόσην φιλοσοφίαν καὶ ὑπακοήν, ἐνῶ εἰς τὸν Κύριον δὲν παραχωροῦμεν αὐτὰ πού θέλομεν νὰ μᾶς παραχωροῦν οἱ ὑπηρέται; Λέγω δὲ ταῦτα, διότι εἴσθε τόσον ἔτοιμοι δι' ἀλληλοεκδίκησιν. Διότι ὅποιος φιλοσοφεῖ ἀληθινὰ οὔτε αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ κάμνη, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ συγχωρῇ καὶ νὰ χαρίζῃ τὰ ἁμαρτήματα, ἔστω

- εἰ καὶ μὴ ἐκεῖνο ἦν τὸ μέγα ἔπαθλον, τὸ ἄφειν ἀντὶ τούτων λαμβάνειν. Εἰ γάρ, εἶπέ μοι, καταγινώσκεις τοῦ ἡμαρτηκότιος, τίνος ἔνεκεν καὶ αὐτὸς ἁμαρτάνεις, καὶ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτεις; Ὑβρίσει; Μὴ ἀνθυβρίσης· ἐπεὶ σαυτὸν ὑβρίσας. Ἐ-
 5 πληξεί; Μὴ ἀντιπλήξῃς· ἐπεὶ τὸ διάφορον οὐδαμοῦ. Ἐλύπη-
 σε; Μὴ ἀντιλυπήσης· ἐπεὶ τὸ κέρδος οὐδέν, ἀλλὰ γέγονας ἐκείνων πάλιν ἴσος. Οὕτως αὐτὸν ἐντρέψαι δυνήσῃ, ἂν μετὰ πρᾶβιτιος ἐνέγκῃς ἐπεικῶς· οὕτως αὐτὸν καταιδέσαι, οὕτως αὐτὸν ἐγκόψαι τῆς ὀργῆς.
- 10 Οὐδεὶς κακῶ κακὸν ἰαῖται, ἀλλ' ἀγαθῶ τὸ κακόν. Ταῦτα παρ' Ἑλλησὶ τινες φιλοσοφοῦσιν. Αἰσχυρῶμεν τοίνυν, εἰ παρ' Ἑλλησι τοῖς ἀνοήτοις ἰσαύτης οὔσης τῆς φιλοσοφίας, ἡμεῖς ἐλάτιους φαίνοίμεθα. Πολλοὶ ἠδικήθησαν καὶ ἠνεγκαν πολλοὶ ἐσυκοφαντήθησαν. Καὶ οὐκ ἡμύναντο· ἐπεβουλεύθησαν
 15 καὶ εὐηργέτησαν. Δέος δὲ οὐ μικρόν, μὴ μείζους ἡμῶν τινες παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸν βίον εὐρεθῶσι καὶ σφοδροιέραν ἡμῖν τὴν κόλασιν ἐργάσωνται. Ὅταν γὰρ οἱ Πνεύματος μειοσχικότιες, οἱ βασιλείαν προσδοκῶντες, οἱ ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν φιλοσοφοῦντες, οἱ μὴ δεδοικότιες γέενναν, οἱ κελευόμενοι ἄγ-
 20 γελοὶ γίνεσθαι, οἱ μυσηρίων ἀπολαύοντες, μηδὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις φθάσωμεν ἀρετήν, ποίαν ἔξομεν συγγνώμην;
 Εἰ γὰρ Ἰουδαίους ὑπερβαίνειν χρὴ («Ἐὰν γὰρ μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἢ δικαιοσύνη»), φησί, «πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν
 25 τῶν οὐρανῶν»), πολλῶ μᾶλλον Ἑλληνας· εἰ Φαρισαίους

καὶ ἂν δὲν περιμένῃ μεγάλην ὠφέλειαν μὲ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν. Διότι, εἶπέ μου, ἐὰν τιμωρήσῃς τὸν ἁμαρτήσαντα, διὰ ποῖον λόγον ἁμαρτάνεις καὶ ἐσὺ καὶ περιπίπτεις εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα; Σὲ ὕβρισε; Νὰ μὴ ἀνταποδώσῃς τὴν ὕβριν, ἐπειδὴ θὰ προσβάλλῃς τὸν ἑαυτὸν σου. Σὲ ἐκτύπησε; Νὰ μὴ ἀνταποδώσῃς τὸ κτύπημα, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔχῃς καμμίαν ὠφέλειαν. Σοῦ ἐπροξένησε λύπην; Νὰ μὴ τοῦ προξενήσῃς καὶ σύ, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔχῃς κανένα κέρδος, ἀλλὰ θὰ γίνῃς ἴσος μὲ αὐτόν. Καὶ θὰ ἠμπορέσῃς κατ' αὐτόν τὸν τρόπον νὰ τὸν κάμῃς νὰ ἐντραπῇ, ἂν συμπεριφερθῇς μὲ πραότητα, ἡπίως. Μόνον ἔτσι θὰ τὸν κάμῃς νὰ ἐντραπῇ καὶ μόνον ἔτσι θὰ ἐμποδίσῃς τὴν ὀργὴν του.

Κανεῖς δὲν θεραπεύει τὸ κακὸν μὲ τὸ κακόν, ἀλλὰ μὲ τὸ καλὸν τὸν κακόν. Αὐτὰ φιλοσοφοῦν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἔθνικούς. "Ἄς ἐντραποῦμεν λοιπόν, διότι εἰς τοὺς ἀνοήτους ἔθνικούς ὑπάρχει τόση φιλοσοφία καὶ ἡμεῖς φαινόμεθα κατώτεροί των. Πολλοὶ ἠδίκηθησαν, ἀλλ' ὑπέμειναν. Πολλοὶ ἐσυκοφαντήθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐξεδικήθησαν. Πολλοὶ ἔπεσαν εἰς μηχανορραφίας, ἀλλ' εὐηργέτησαν. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸς ὁ φόβος, μήπως μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εὐρεθοῦν εἰς ἀνωτέραν κατάστασιν ζωῆς ἀπὸ ἡμᾶς καὶ μᾶς τιμωρήσουν τότε βαρύτερον. Διότι, ἐὰν ἡμεῖς ποὺ ἐλάβομεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ποὺ περιμένομεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ποὺ φιλοσοφοῦμεν περὶ τῆς οὐρανόου χάριτος, ποὺ δὲν φοβούμεθα τὴν γέενναν, ποὺ διατασσόμεθα νὰ εἴμεθα ἄγγελοι, ποὺ ἀπολαύομεν τὰ μυστήρια, δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ προσεγγίσωμεν τὴν αὐτὴν ἀρετὴν μὲ ἐκείνους, ποίας συγγνώμης θὰ τύχωμεν;

Διότι, ἐὰν θέλωμεν νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι τῶν Ἰουδαίων (Διότι λέγει ὁ Χριστός· «Ἐὰν ἡ ἀρετὴ σας δὲν ὑπερβαίῃ τὴν ἀρετὴν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»¹⁵), πρέπει πολὺ περισσότερον νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι τῶν ἐθνικῶν. Καὶ ἐὰν πρέπει νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς Φαρισαίους, πρέπει πολὺ περισ-

πολλῶ μᾶλλον τοὺς ἀπίστους. Εἰ γὰρ μὴ ὑπερβάντων ἡμῶν τὴν ἐκείνων πολιτείαν, ἀποκέκλεισται τὰ τῆς βασιλείας· ὅταν καὶ Ἑλλήνων φαινόμεθα χεῖρους, πῶς ἔξομεν ταύτης ἐπιυχεῖν;

Πᾶσαν τοίνυν πικρίαν καὶ ὀργὴν καὶ θυμὸν ἐκβάλω-
 5 μεν. «Τὰ αὐτὰ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφα-
 λές». Καὶ γὰρ καὶ ἰατροὶ τῷ αὐτῷ πολλάκις χρῶνται φαρμά-
 κῳ. Καὶ ἡμεῖς οὐ πανσόμεθα τὰ αὐτὰ ἐνηχοῦντες, ἀναμι-
 μνήσκοντες, διδάσκοντες, παρακαλοῦντες. Καὶ γὰρ πολὺς
 τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ὁ ὄχλος, καὶ λήθην ἡμῖν ἐμποιῶν
 10 καὶ διδασκαλίας δεῖ ἡμῖν συνεχοῦς. Ἴν' οὖν μὴ μάτην μηδὲ
 εἰκῆ ἐνιαῦθα συλλεγόμεθα, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν
 παρασχόμεθα, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύμα-
 15 τι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σότερον νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς ἀπίστους. Διότι, ἐὰν δὲν ὑπερβῶμεν τὴν ζωὴν ἐκείνων ἔχομεν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὅταν ὅμως φαινώμεθα χειρότεροι καὶ ἀπὸ ἐκείνους, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτήν;

Ἄς ἀποβάλωμεν λοιπὸν τὴν πικρίαν, τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμόν. «Τὸ νὰ σᾶς γράφω τὰ ἴδια πράγματα εἰς ἐμὲ δὲν εἶναι βαρετόν, εἰς ἐσᾶς ὅμως παρέχει ἀσφάλειαν»¹⁶, λέγει ὁ Παῦλος. Διότι καὶ οἱ ἰατροὶ πολλὰς φορὰς χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο φάρμακον. Καὶ ἡμεῖς δὲν θὰ παύσωμεν νὰ φωνάζωμεν τὰ ἴδια, νὰ διδάσκωμεν καὶ νὰ συμβουλεύωμεν. Διότι καὶ μεγάλη εἶναι ἡ ταραχὴ τῶν βιωτικῶν ὑποθέσεων καὶ μᾶς κάμνει νὰ λησμονῶμεν καὶ δι' αὐτὸ χρειάζεται συνεχῆς διδασκαλία. Διὰ νὰ μὴ συγκεντρωνώμεθα λοιπὸν ἐδῶ ματαίως καὶ ἀνωφελῶς, ὡς ἐπιδείξωμεν καλὰ ἔργα, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ΄.

Ἰω. 7, 45 - 8, 19

«Ἦλθον οὖν ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φα-
 ρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖνοι· Διαιτί οὐκ ἠγάγετε αὐ-
 5 τόν; Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ ὑπηρέται· Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλη-
 σεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος».

1. Οὐδὲν τῆς ἀληθείας σαφέστερον, οὐδὲν ἀπλούστερον,
 ἐὰν μὴ κακουργῶμεν ἡμεῖς· ὥσπερ οὖν κακουργούντων οὐδὲν
 δυσκολώτερον. Ἰδοὺ γὰρ οἱ μὲν Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμμα-
 10 τεῖς, οἱ δῆθεν δοκοῦντες εἶναι σοφώτεροι, συνόντες ἀεὶ τῷ
 Χριστῷ, ἐπιβουλῆς ἕνεκεν καὶ θαύματα ὀρῶντες καὶ Γρα-
 φὰς ἀναγινώσκοντες, οὐδὲν ἀπώναντο, ἀλλὰ καὶ ἐβλάθισαν·
 οἱ δὲ ὑπηρέται, οὐδὲν τούτων ἔχοντες εἰπεῖν, ἀπὸ μιᾶς μόνης
 δημηγορίας ἐχειρώθησαν καὶ ἀπελθόντες ὥστε αὐτὸν δῆσαι,
 15 ἐπανῆλθον δεθέντες τῷ θαύματι. Οὐ τὴν σύνεσιν δὲ αὐτῶν
 θαυμάσαι μόνον ἔσιν, ὅτι σημείων οὐκ ἐδεήθησαν, ἀλλ' ἀπὸ
 τῆς διδασκαλίας μόνης ἐάλωσαν (οὐ γὰρ εἶπον, ὅτι Οὐδέ-
 ποτε ἐθανματιούργησεν ἄνθρωπος οὕτως· ἀλλὰ τί; Οὐδέποτε
 ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος)· οὐ τοίνυν τὴν σύνεσιν αὐτῶν
 20 μόνον ἔστι θαυμάσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν παρρησίαν, ὅτι πρὸς τοὺς
 ἀποστειλάντας ταῦτα ἔλεγον, πρὸς τοὺς Φαρισαίους, πρὸς
 τοὺς πολεμοῦντας καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου πράττοντας.

«Ἦλθον» γάρ, φησὶν, «οἱ ὑπηρέται καὶ λέγουσιν αὐτοῖς οἱ
 Φαρισαῖοι· Διαιτί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν;». Τὸ δὲ ἐλθεῖν, πολλῷ
 25 μειζόν ἦν τοῦ μεῖναι. Τότε μὲν γὰρ ἀπηλλάγησαν ἂν τῆς τούτων
 ἐπαχθείας· νυνὶ δὲ κήρυκες γίνονται τῆς τοῦ Χριστοῦ σοφίας,
 καὶ μειζόνως ἐνδείκνυνται τὴν παρρησίαν· καὶ οὐ λέγουσιν,
 Οὐκ ἠδυνήθημεν διὰ τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτη προσεῖχον·

«Τότε ἐπέστρεψαν οἱ ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, οἱ ὅποιοι τοὺς εἶπαν· Διατί δὲν τὸν ἐφέρατε; Ἀπεκρίθησαν οἱ ὑπηρέται· Κανεὶς ἄνθρωπος δὲν ὠμίλησε ποτέ, ὅπως ὁμιλεῖ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει σαφέστερον οὔτε ἀπλούστερον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν ἡμεῖς δὲν φερώμεθα κακῶς. Διότι, ὅταν κακοποιοῦμεν, δὲν ὑπάρχει δυσκολώτερον ἀπὸ αὐτήν. Ἰδού, οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, οἱ ὅποιοι ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν δῆθεν σοφώτεροι, οἱ ὅποιοι ἦσαν διαρκῶς μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, διὰ νὰ τὸν ἐπιβουλεύωνται, οἱ ὅποιοι ἂν καὶ ἔβλεπαν τὰ θαύματα καὶ ἐμελέτων τὰς ἀγίας Γραφάς, ἐν τούτοις ὅχι μόνον δὲν ὠφελήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἔπαθαν μεγάλην βλάβην. Οἱ ὑπηρέται ὅμως πού δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν των, ἠχμαλωτίσθησαν ἀπὸ τὸν Χριστόν μὲ μίαν μόνον ὁμιλίαν του καὶ ἐνῶ ἐπῆγαν διὰ νὰ τὸν συλλάβουν, ἐπέστρεψαν συλληφθέντες ἀπὸ τὸ θαῦμα. Δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν τὴν σύνεσίν των (διότι δὲν εἶπαν· Ποτὲ δὲν ἔκαμεν ἄλλος ἄνθρωπος τέτοια θαύματα, ἀλλά· Ποτὲ δὲν ὠμίλησεν ἔτσι ἄλλος ἄνθρωπος), δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάσωμεν μόνον τὴν σύνεσίν των, ἀλλὰ καὶ τὸ θάρρος των, διότι ἔλεγαν αὐτὰ εἰς τοὺς Φαρισαίους πού τοὺς εἶχαν στείλει καὶ πού ἐπολέμουν κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ πού μετεχειρίζοντο τὰ πάντα δι' αὐτὸν τὸν σκοπόν.

Λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Τότε ἐπέστρεψαν οἱ ὑπηρέται καὶ λέγουν οἱ Φαρισαῖοι εἰς αὐτούς· Διατί δὲν τὸν ἐφέρατε;». Τὸ ὅτι ἐπέστρεψαν ἦτο πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ τὸν ἐὰν ἔμεναν. Διότι τότε θὰ εἶχαν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἐνόχλησίν των. Τώρα ὅμως γίνονται κήρυκες τῆς σοφίας τοῦ Χριστοῦ καὶ δεικνύουν μεγαλύτερον θάρρος. Καὶ δὲν ἰσχυρίζονται, Δὲν ἤμπορέσαμεν νὰ τὸν συλλάβωμεν ἕνεκα τοῦ

ἀλλὰ τί; «Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος». Καίτοι γε ἠδύνατο ἐκείνην εἰπεῖν τὴν ἀπολογία· ἀλλ' ἐμφαίνουσι ἐ-
 αυτῶν τὴν ὀρθὴν γνώμην. Τοῦτο γὰρ οὐχὶ θαυμαζόντων ἐκεῖ-
 νον μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ τούτων κατηγορούντων, ὅτι ἔπεμψαν
 5 δήσοιαν αὐτὸν αὐτοῦς, οὗ ἀκούειν ἐχρῆν. Καίτοι γε οὐδὲ
 μακρᾶς ἤκουσαν δημηγορίας, ἀλλὰ βραχείας. Ὅταν γὰρ ἡ
 διάνοια ἀδέκαστος ἦν, οὐδὲ μακρῶν λόγων δεῖ. Τοιοῦτον
 γὰρ ἡ ἀλήθεια.

Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; Δέον κατανυγῆναι, τὸ ἐναντίον
 10 ποιοῦσιν, ἀντιεγκαλοῦσιν αὐτοῖς, «Μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;»,
 λέγοντες. Ἐπι αὐτοὺς κολακεύουσι καὶ οὐ καταφορικῶς κέ-
 χρηται τῷ λόγῳ, δεδοικότες μὴ τέλειον ἀποσθισθῶσιν· ἀλλὰ
 τὸν θυμὸν ἐμφαίνουσι, καὶ μετὰ φειδῶς φθέγγονται. Δέον
 γὰρ ἐρωτῆσαι, τί ἐλάλησε, καὶ θαυμάσαι τὰ λεχθέντα, τοῦτο
 15 μὲν οὐ ποιοῦσιν· ἤδεισαν γὰρ ὅτι ἄλῳναι εἶχον· ἀπὸ δὲ τεκμη-
 ρίου σφόδρα ἀνοήτου αὐτοὺς συλλογίζονται. «Διατί γὰρ οὐ-
 δεῖς», φησί, «τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν;». Τοῦτο
 οὖν τῷ Χριστῷ ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, καὶ οὐχὶ τοῖς ἀπιστή-
 σαισιν; «Ἄλλ' ὁ ὄχλος», φησί, «ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον,
 20 ἐπικατάρατοί εἰσιν». Αὕτη γὰρ ὑμῶν ἡ μείζων κατηγορία,
 ὅτι ὁ μὲν ὄχλος ἐπίστευσεν, ὑμεῖς δὲ ἠπιστήσατε. Καὶ μὴ
 τὰ τῶν γινωσκόντων τὸν νόμον ἐποίουν ἐκεῖνοι· πῶς οὖν
 ἐπάρατοί εἰσιν; Ὑμεῖς γὰρ ἐπάρατοι, οἱ μὴ τηροῦντες τὸν
 νόμον οὐκ ἐκεῖνοι, οἱ τῷ νόμῳ πειθόμενοι.

25 Ἐχρῆν δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπιστούντων διαβάλλειν τὸν
 ἀπιστούμενον. Οὐ γὰρ ὀρθὸς τρόπος οὗτος. Ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς

κόσμου, πού τὸν ἐπρόσεχε σὰν Προφήτην, ἀλλὰ λέγουν· «Ποτὲ δὲν ὠμίλησεν ἔτσι ἄλλος ἄνθρωπος». Καὶ μολονότι ἤμποροῦσαν νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτὴν τὴν δικαιολογίαν, ὅμως φανερώνουν τὴν ἰδικὴν των ὀρθὴν γνώμην. Διότι τοῦτο δὲν ἦτο μόνον ἀπόδειξις τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ὑπηρέτων πρὸς τὸν Χριστὸν ἀλλὰ καὶ τῆς κατηγορίας κατὰ τῶν Φαρισαίων, ὅτι ἔστειλαν τοὺς ὑπηρέτας διὰ νὰ τὸν συλλάβουν καὶ αὐτοὶ δὲν ὑπήκουσαν, ὅπως ἔπρεπε νὰ κάμουν. Καὶ ὅμως δὲν ἤκουσαν μακρὰν ἀλλὰ μικρὰν ὀμιλίαν. Διότι, ὅταν ὁ νοῦς εἶναι ἀδέκαστος, δὲν χρειάζονται πολλὰ λόγια. Τέτοια εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας.

Τί ἔκαμαν οἱ Φαρισαῖοι; Ἄντι νὰ κατασυντριβοῦν, κάμνουν τὸ ἀντίθετον καὶ κατηγοροῦν τοὺς ὑπηρέτας λέγοντες· «Μήπως καὶ σεῖς ἔχετε πλανηθῆ;». Τοὺς κολακεύουν ἀκόμη καὶ δὲν χρησιμοποιοῦν βαρείας ἐκφράσεις, ἐπειδὴ φοβοῦνται, μήπως ἀποσχισθοῦν ἐντελῶς. Ἐκδηλώνουν ὅμως τὴν ὀργὴν των καὶ ὀμλοῦν μὲ ἐπιφύλαξιν. Διότι, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἐρωτήσουν, τί εἶπεν ὁ Χριστὸς καὶ νὰ θαυμάσουν δι' αὐτὰ πού εἶπεν, δὲν ἔκαμαν τοῦτο, διότι ἤξευραν ὅτι ἤμποροῦσαν ἔτσι νὰ αἰχμαλωτισθοῦν, ἀλλὰ προβάλλουν εἰς τοὺς ὑπηρέτας πολὺ ἀνόητον ἐπιχείρημα. «Διατί δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας;», λέγουν. Εἶπέ μου, μὲ αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα κατηγορεῖς τὸν Χριστὸν ἢ ἐκείνους πού δὲν ἐπίστευσαν; Καὶ οἱ Φαρισαῖοι συνεχίζουν· «Ὅσον διὰ τὸν ὄχλον, πού δὲν γνωρίζει τὸν νόμον, εἶναι καταραμένος». Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ μεγαλυτέρα σας κατηγορία, ὅτι δηλαδὴ ὁ ὄχλος ἐπίστευσεν, ἐνῶ σεῖς δὲν ἐπιστεύσατε. Καὶ ὅμως ἐκεῖνοι ἔκαμαν ὅσα καὶ οἱ γνωρίζοντες τὸν νόμον. Διατί τότε εἶναι καταραμένοι; Σεῖς εἴσθε καταραμένοι, πού δὲν τηρεῖτε τὸν νόμον καὶ ὄχι ἐκεῖνοι πού ὑπακούουν εἰς τὸν νόμον.

Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν ἀπὸ τοὺς μὴ πιστεύοντας νὰ κατηγορῆται ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐπίστευαν. Διότι δὲν εἶναι σωστὸς αὐτὸς ὁ τρόπος. Ἐπειδὴ καὶ σεῖς δὲν ἐ-

ἠπιοῦσατε τῷ Θεῷ, καθὼς Παῦλος φησι· «Τί γάρ, εἰ ἠπίσθησάν τινες; Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίσιν τοῦ Θεοῦ καταργήσῃ; Μὴ γένοιτο». Καὶ γὰρ οἱ προφητῆται αὐτοῖς ἀεὶ ἐνεκάλουν λέγοντες· «Ἀκούσατε, ἄρχοντες Σοδὼμων»· καί, 5 «Οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσιν»· καὶ πάλιν, «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι τὸ κρίμα;». Καὶ πανταχοῦ σφοδρότερον ἐπιτίθενται αὐτοῖς. Τί οὖν; Καὶ τῷ Θεῷ τίς ἐγκαλέσει διὰ τοῦτο; Ἄπαγε. Ἐκείνων γὰρ τοῦτο τὸ ἔγκλημα. Ποῖον δ' ἂν ἄλλο τις ποιήσῃε σημεῖον τοῦ μὴ γινώσκῃν ὑμᾶς τὸν νόμον, ἢ 10 τὸ μὴ πείθεσθαι;

Ἐπειδὴ δὲ εἶπον, ὅτι Μὴ τῶν ἀρχόντων τις ἐπίστει-
σεν εἰς αὐτόν; καὶ ὅτι Οἱ μὴ γινώσκοντες τὸν νόμον, ἀκο-
λούθως αὐτῶν καθάπτεται ὁ Νικόδημος, οὕτως λέγων· «Μὴ
ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐ-
15 τοῦ πρότερον;». Δείκνυσι γὰρ αὐτοὺς μήτε γινώσκοντας τὸν
νόμον, μήτε ποιούντας τὸν νόμον. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος μὲν οὐδένα
κελεύει ἀποκιννῆναι ἄνθρωπον μὴ πρότερον ἀκούσαντας,
οὗτοι δὲ πρὶν ἀκοῦσαι ἐπὶ τοῦτο ὥρμησαν, παραβά-
ται εἰσὶ τοῦ νόμου. Καὶ ἐπειδὴ εἶπον, Καὶ οὐδεὶς
20 τῶν ἀρχόντων ἐπίστεισεν εἰς αὐτόν, διὰ τοῦτο ἐπισημαίνε-
ται ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι εἷς ἦν ἐξ αὐτῶν, δεικνὺς ὅτι καὶ
ἄρχοντες ἐπίστεισαν εἰς αὐτόν. Παρηγοίαν μὲν γὰρ οὐδέπω
τὴν προσήκουσαν ἐπεδείκνυτο· πλὴν ὠκειοῦντο τῷ Χριστῷ.

Ὅρα δὲ πῶς καὶ μετὰ φειδοῦς τὸν ἔλεγχον ἐπάγει.
25 Οὐ γὰρ εἶπεν, Ὑμεῖς δὲ βούλεσθε αὐτόν ἀποκτεῖναι, καὶ
ἀπλῶς καταδικάζετε τὸν ἄνθρωπον ὡς πλάνον. Ἄλλ' οὐχ
οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ προσηνέστερον, τὴν ἄφαιτον αὐτῶν ὁρμὴν

2. Ρωμ. 3, 33.

3. Ἦσ. 1, 10 καὶ 23.

4. Μιχ. 3, 1.

πιστεύσατε εἰς τὸν Θεόν, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι, τί σημασίαν ἔχει, ἂν μερικοὶ ἔγιναν ἄπιστοι; Μήπως ἡ ἀπιστία τους ἠμπορεῖ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Θεοῦ; Ὁχι βέβαια!»². Διότι καὶ οἱ Προφῆται αὐτοὺς κατηγοροῦν πάντοτε καὶ ἔλεγαν· «Ἀκούσατε, ἄρχοντες Σοδόμων· Οἱ ἀρχηγοί σου δὲν πιστεύουν»³, «Μήπως δὲν εἶναι ἰδικόν σας ἔργον νὰ γνωρίσετε τὴν κρίσιν;»⁴. Καὶ παντοῦ μὲ βαρείας ἐκφράσεις κατηγοροῦν αὐτούς. Τί γίνεται λοιπόν; Μήπως κανεὶς θὰ κατηγορήσῃ δι' αὐτὸ ἀκόμη καὶ τὸν Θεόν; Ὁχι βέβαια! Διότι τοῦτο τὸ ἔγκλημα εἶναι ἰδικόν των. Ποῖον ἄλλο σημεῖον ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ κάποιος, ὅτι σεῖς δὲν γνωρίζετε τὸν νόμον, διότι δὲν πιστεύετε;

Ἐπειδὴ λοιπόν οἱ Φαρισαῖοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας παρὰ μόνον αὐτοὶ πού δὲν γνωρίζουν τὸν νόμον, ἐν συνεχείᾳ κατηγορεῖ αὐτοὺς ὁ Νικόδημος λέγων· «Μήπως ὁ νόμος μας καταδικάζῃ ἄνθρωπον, ἂν δὲν τὸν ἀκούσῃ προηγουμένως;». Ἀποδεικνύει δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς ὅτι οὔτε τὸν νόμον γνωρίζουν, οὔτε τὸν νόμον ἐφαρμόζουν. Διότι, ἐφ' ὅσον ὁ νόμος διατάσσει νὰ μὴ φονεύσουν ἄνθρωπον, ἂν δὲν τὸν ἀκούσουν προηγουμένως, αὐτοὶ ὅμως ἐπεχείρουν νὰ κάμουν τοῦτο χωρὶς προηγουμένως νὰ τὸν ἀκούσουν, εἶναι παραβάται τοῦ νόμου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Φαρισαῖοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δι' αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνει, ὅτι ὑπῆρχεν ἕνας μεταξὺ των διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ἄρχοντες εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν. Βέβαια δὲν ἐπεδείκνυαν τὴν πρέπουσαν παρρησίαν ἀκόμη, παρὰ ταῦτα ὅμως οἰκειοποιοῦντο τὸν Χριστόν.

Πρόσεχε μὲ πόσῃ ἐπιφυλακτικότητι ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ Νικόδημος. Διότι δὲν εἶπεν, Σεῖς θέλετε νὰ τὸν φονεύσετε καὶ χωρὶς κρίσιν καταδικάζετε τὸν ἄνθρωπον ὡς πλάνον. Δὲν ὠμίλησεν ἔτσι ἀλλὰ πολὺ ἥπια, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀνακόψῃ τὴν παράλογον ὀρμὴν των καὶ τὴν ἀπερίσκεπτον

ἐγκόπιων καὶ τὸ ἄσκεπιον καὶ φονικόν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τὸν νόμον τρέπει τὸν λόγον, λέγων· «Ἐὰν μὴ ἀκούσῃ ἀκριβῶς καὶ γινῶ τί ποιεῖ». Ὡστε οὐδὲ ἀκροάσεως δεῖ ψιλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀκριβοῦς. Τοῦτο γάρ ἐστι, «Καὶ γινῶ τί ποιεῖ», τί βού-
 5 λεται καὶ διατί καὶ ἐπὶ τίνι, πότερον ἐπ' ἀναιροπῇ τῆς πολιτείας καὶ ὡς ἐχθρός. Ἀπορηθέντες τοίνυν ἐπειδὴ εἶπον, Οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, οὔτε σφοδρῶς, οὔτε μετὰ φειδοῦς προσηνέχθησαν.

2. Ποίαν γὰρ ἀκολουθίαν ἔχει, εἰπέ μοι, εἰπόντις ἐ-
 10 κείνου, διὸ Ὁ νόμος ἡμῶν οὐ κρίνει οὐδένα, εἰπεῖν, «Μὴ καὶ σὺ ἐκ Γαλιλαίας εἶ;». Δέον γὰρ δεῖξαι, διὸ οὐκ ἀκρίτως ἔπεμψαν αὐτὸν καλέσοντες, ἢ διὸ οὐ χρὴ μεταδοῦναι λόγου, ἀγροικότερον καὶ θυμικώτερον κέχρηται τῇ ἀντιρρήσει· «Ἐρώτησον καὶ ἴδε, διὸ ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφή-
 15 τῆς οὐκ ἐγήγερται». Τί γὰρ εἶπεν ὁ ἄνθρωπος; διὸ προφήτης ἐστίν; Εἶπεν διὸ ἀκριτον ἀναιρεθῆναι οὐ δεῖ. Οἱ δὲ ὑβριστικῶς, ὡς οὐκ εἰδότες περὶ τῶν Γραφῶν οὐδέν, ταῦτα ἐπήγαγον· ὡσανεὶ εἶποι τις· «Ὑπαγε μάθε»· τοῦτο γὰρ ἐστίν, «Ἐρώτησον καὶ ἴδε».

20 Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τὴν Γαλιλαίαν ἔστρεφον καὶ τὸν προφήτην, ἀπαλλάττων πάντας ταύτης τῆς ἀλλοτριᾶς ὑποψίας, καὶ δεικνύς, διὸ οὐχ εἷς τῶν προφητῶν ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ κόσμου Δεσπότης, φησὶν· «Ἐγὼ φῶς εἰμι τοῦ κόσμου». Οὐ Γαλιλαίας, οὐ Παλαιστίνης, οὐ-
 25 δὲ τῆς Ἰουδαίας. Τί οὖν οἱ Ἰουδαῖοι; «Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, ἢ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής». Ὡ τῆς ἀνοίας! ταῖς Γραφαῖς παρέπεμψεν ἄνω καὶ κάτω, καὶ λέγουσιν, διὸ «Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς». Τί δὲ ἐμαρτύ-

καὶ αἱματηρὰν σκέψιν των. Δι' αὐτὸ φέρει τὸν λόγον εἰς τὸν νόμον καὶ λέγει· «Ἐὰν δὲν ἀκούσῃ προσεκτικὰ καὶ μάθη τί ἔκαμε». Ὡστε δὲν χρειάζεται μόνον ν' ἀκούσῃ, ἀλλὰ ν' ἀκούσῃ προσεκτικά. Αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει, «Καὶ νὰ μάθη, τί ἔκαμε», τί θέλει, διὰτί καὶ διὰ ποῖον σκοπὸν καὶ ἀπέβλεπε μήπως εἰς ἀνατροπὴν τῆς πολιτείας ὡς ἐχθρός. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Φαρισαῖοι ἀμφέβαλλον, διότι εἶχαν εἰπεῖ, ὅτι κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δὲν συμπεριεφέρθησαν εἰς τὸν Νικόδημον οὔτε σκληρῶς οὔτε ἡπίως.

2. Εἶπέ μου, ποίαν συνέπειαν ἔχει ἐκεῖνο ποὺ εἶπεν ὁ Νικόδημος, ὅτι δηλαδὴ ὁ νόμος μας δὲν καταδικάζει κανένα, μὲ τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων· «Μήπως καὶ σὺ εἶσαι ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;». Διότι, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀποδείξουν, ἢ ὅτι ὀρθῶς ἔστειλαν αὐτόν διὰ νὰ τὸν καλέσουν ἢ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ὁμιλήσῃ, ἀντιθέτως προβάλλουν ὀξυτέραν καὶ προκλητικωτέραν ἀντίρρησιν. «Ἐρεῦνησε καὶ θὰ ἰδῆς ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν». Μήπως ὁ ἄνθρωπος εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Προφήτης; Εἶπεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῆ χωρὶς νὰ δικασθῆ. Οἱ Φαρισαῖοι ὅμως ἔδωσαν αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν περιφρονητικῶς εἰς αὐτόν, σὰν νὰ μὴ ἤξευρε τίποτε ἀπὸ αὐτά, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε κάποιος· «Πήγαινε καὶ μάθε». Διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «Ἐρεῦνησε καὶ θὰ ἰδῆς».

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ διαρκῶς εἶχον εἰς τὸ στόμα τους τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὸν Προφήτην, διὰ νὰ τοὺς βγάλῃ ὅλους ἀπὸ αὐτὴν τὴν πλάνην καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ἀλλὰ ὁ Κύριος τοῦ κόσμου, τοὺς εἶπεν· «Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Οὔτε τῆς Γαλιλαίας, οὔτε τῆς Παλαιστίνης, οὔτε τῆς Ἰουδαίας. Τί ἀπήντησαν οἱ Φαρισαῖοι; «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου καὶ ἡ μαρτυρία σου δὲν εἶναι ἀληθινή». Πόση ἀνοησία! Τοὺς παρέπεμπε συνεχῶς εἰς τὰς Γραφὰς καὶ τοῦ λέγουν· «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἐ-

ρησεν; «Ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Μέγα τὸ λεχθέν, καὶ ὄντως μέγα· ἀλλ' οὐ σφόδρα αὐτοὺς ἔπληξεν, ἐπειδὴ οὔτε ἐξισοῖ νῦν ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ, οὔτε Υἱὸς ἐκείνου εἶπεν εἶναι, οὔτε Θεός, ἀλλὰ φῶς τέως. Ἐβούλοντο μὲν οὖν
 5 ἀναιρέψαι καὶ τοῦτο· καίτοι πολὺ τοῦτο μείζον τοῦ εἰπεῖν, «Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ», φῶς καὶ σκοτίαν νοητῶς λέγων· τουτέστιν, οὐ μένει ἐν τῇ πλάνῃ.

Ἐνιαυθα καὶ τὸν Νικόδημον ἐφέλκεται καὶ ἐνάγει ὡς σφόδρα παρηγοσιασάμενον, καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἐπαινεῖ τοῦτο
 10 πεποιηκότητας. Τὸ γὰρ κράξαι, τοῦτό ἐστι βουλομένου κατασκευάσαι, ὥστε κἀκείνους ἀκοῦσαι ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς αἰνίττειται κρυφῆ τοὺς δόλους πλέκοντας καὶ ἐν τῷ σκότιῳ καὶ τῇ πλάνῃ· ἀλλὰ τοῦ φωτὸς οὐ περιέσσονται. Καὶ τὸν Νικόδημον ὑπομιμνήσκει τῶν ρημάτων ἐκείνων, ἅπερ ἔ-
 15 λεγε πρόην· «Πᾶς ὁ φαῦλα πράσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα». Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, δι οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, διὰ τοῦτό φησιν, «Ὁ τὰ φαῦλα πράσων, οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς», δεικνὺς δι οὐ τῆς τοῦ φωτὸς
 20 ἀσθενείας τὸ μὴ ἔλθειν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων διεστραμμένης γνώμης.

«Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ· Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς;». Τί οὖν αὐτός; «Κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαντοῦ, ἢ μαρτυρία μου ἀληθῆς ἐστίν· δι οἶδα πόθεν ἔρχομαι, καὶ
 25 ποῦ ὑπάγω· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε πόθεν ἔρχομαι». Ὁπερ φθάσας εἶπε, τοῦτο οὗτοι προβάλλονται ὡς προηγουμένως λεχθέν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀναιρέπων αὐτὸ καὶ δεικνύς,

αυτοῦ σου». Ποίαν μαρτυρίαν ἔδωσεν; «Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Μεγάλος ὁ λόγος, πράγματι μέγας, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐξέπληξεν, ἐπειδὴ τῶρα δὲν παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε εἶπεν ὅτι εἶναι Υἱὸς ἐκείνου, οὔτε Θεός, ἀλλὰ μόνον φῶς. Ἦθελαν βεβαίως ν' ἀνατρέψουν καὶ τοῦτο, διότι ἦτο πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ αὐτὸ πού εἶπεν ἐν συνεχείᾳ· «Ἐκεῖνος πού μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν θὰ περιπατήσῃ εἰς τὸ σκότος». Τὰς λέξεις φῶς καὶ σκότος τὰς χρησιμοποιεῖ μὲ πνευματικὴν σημασίαν. Δηλαδή ἐκεῖνος πού μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν μένει εἰς τὴν πλάνην.

Ἐδῶ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Νικόδημον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐπαινεῖ διὰ τὸ μέγαν θάρρος του καὶ ἐπαινεῖ καὶ τοὺς ὑπηρέτας δι' αὐτὸ πού εἶχαν κάμει. Τὸ ὅτι ἐφώναξε, σημαίνει ὅτι ἤθελε δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου νὰ τοὺς προετοιμάσῃ, ὥστε ν' ἀκούσουν τὰ λόγια του. Συγχρόνως ὅμως ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς Φαρισαίους, οἱ ὁποῖοι δολοπλοκοῦν κρυφίως εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν πλάνην, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ ὑπερισχύσουν τοῦ φωτός. Καὶ ὑπενθυμίζει εἰς τὸν Νικόδημον τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα εἶχεν εἶπεῖ προηγουμένως· «Ὅποιος κάμνει τὸ κακόν, μισεῖ τὸ φῶς καὶ δὲν ἔρχεται εἰς τὸ φῶς, διὰ νὰ μὴ γίνουν φανερά τὰ ἔργα του»⁵. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγαν, ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δι' αὐτὸ λέγει· «Ὅποιος κάμνει τὸ κακόν, δὲν ἔρχεται εἰς τὸ φῶς», ἀποκαλύπτων ὅτι ἢ μὴ προσέλευσὶς των δὲν ὠφείλετο εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' εἰς τὴν διεστραμμένην γνώμην των.

«Τότε οἱ Φαρισαῖοι τοῦ εἶπαν· «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν σου;». Εἰς αὐτὰ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπήντησε· «Καὶ ἐὰν ἀκόμη δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἢ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή, διότι γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι καὶ ποῦ πηγαίνω, ἐνῶ σεῖς δὲν γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι». Αὐτὸ πού ὁ Χριστὸς μόλις εἶχεν εἶπεῖ, οἱ Ἰουδαῖοι τὸ παρουσιάζουν σὰν νὰ ἐλέχθη προηγουμένως. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐπιχείρημά των ἀνέτρεψε καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι

διελέγετο, ἄνθρωπον αὐτὸν ὑποπιευόντων ψιλὸν φησὶ· «Καὶ ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαντοῦ, ἀληθῆς ἐστὶν μαρτυρία μου, διότι οἶδα πόθεν ἔρχομαι». Τί ἐστὶ τοῦτο; Ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰμι
 5 καὶ Θεὸς καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτὸς ἐναντιῶ ἀξιόπιστος μάρτυρας· «Ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε». Ἐθελοκακεῖτε, φησὶ, καὶ εἰδότες προσποιεῖσθε μὴ εἰδέναι ἀλλ' ἀπὸ ἀνθρωπίνης διανοίας ἅπαντα φθέγγεσθε, οὐδὲν πλέον βουλόμενοι τοῦ φαινομένου νοεῖν.

10 «Ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε». Ὡσπερ τὸ κατὰ σάρκα ζῆν, τοιτέστι, τὸ φάυλως ζῆν, οὕτω τὸ κατὰ σάρκα κρίνειν, ἀδίκως κρίνειν ἐστίν. «Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ ἐὰν κρίνω, ἡ ἐμὴ κρίσις δικαία ἐστίν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἀδίκως κρίνετε. Καὶ εἰ ἀδίκως κρίνομεν, φησὶ,
 15 διατί μὴ ἐγκαλεῖς; διατί μὴ κολάζεις; διατί μὴ κατακρίνεις; Ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἦλθον, φησὶ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ, ἡ κρίσις μου ἀληθῆς ἐστίν». Ἐπεὶ εἰ ἐβουλήθη κρῖναι, ὑμεῖς ἂν τῶν καταδικασμένων ἦτε. Καὶ ταῦτα οὐχὶ κρίνων λέγω, φη-
 20 σὶν. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, Οὐχὶ κρίνων λέγω, ὡς οὐ θαρρῶν, διότι εἰ ἔκρινον, εἶλον ἂν ὑμᾶς (καὶ γὰρ εἰ ἔκρινον, δικαίως ἂν ὑμᾶς κατεδίκασα)· ἀλλὰ νῦν καιρὸς κρίσεως οὐκ ἐστὶ. Καὶ περὶ τῆς μελλούσης μὲν κρίσεως ἠνίξαιτο εἰπὼν, «Ὅτι μόνος οὐκ εἰμί, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με
 25 Πατήρ». Ἐνιαῦθα δὲ ἠνίξαιτο, διότι οὐκ αὐτὸς μόνος αὐτοὺς καταδικάζει, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατήρ. Εἶτα αὐτὸ συνεσκίασεν, εἰς τὴν αὐτοῦ μαρτυρίαν ἐνάγων· «Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, διότι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστίν».

30 3. Τί οὖν ἂν εἴποιεν ἐνιαῦθα οἱ αἵρετικοί; Τί πλέον

εἶχεν ὁμιλήσει σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην των, διότι αὐτοὶ ἐνόμιζαν, ὅτι ἦτο ἀπλοῦς ἄνθρωπος. Καὶ λέγει· «Καὶ ἐὰν ἀκόμη δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή, διότι ξεύρω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι». Τί σημαίνει τοῦτο; Ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ εἶμαι Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Θεὸς εἶναι διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἀξιόπιστος μάρτυς. «Σεῖς ὅμως δὲν ξεύρετε». Μὲ τὴν θέλησίν σας κάμνετε τὸ κακὸν καὶ ἐνῶ τὸ ξεύρετε κάμνετε πῶς δὲν τὸ ξεύρετε, ἀλλ' ὁμιλεῖτε σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σας σκέψιν καὶ δὲν θέλετε νὰ καταλάβετε τίποτε πέραν ἀπὸ τὴν φαινομενικὴν ἄποψιν.

«Σεῖς κρίνετε σύμφωνα μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια». Ὅπως ἡ γηῖνη ζωὴ σημαίνει ὅτι ζῆ κανεὶς κακῶς, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ κρίνει μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια, σημαίνει ὅτι κρίνει ἀδίκως. «Ἐγὼ ὅμως δὲν κρίνω κανέναν καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἀλήθειαν». Εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγη, Ἄδίκως κρίνετε. Καὶ ἂν κρίνωμεν ἀδίκως, ἐρωτοῦν, διατί δὲν μᾶς κατηγορεῖς; Διατί δὲν μᾶς τιμωρεῖς; Διατί δὲν μᾶς καταδικάζεις; Διότι ἐγὼ, ἅπαντᾶ, δὲν ἦλθα διὰ νὰ κρίνω κανένα. «Ἐγὼ δὲν κρίνω κανένα. Καὶ ἐὰν ἐγὼ κρίνω, ἡ κρίσις μου εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἀλήθειαν». Διότι ἐὰν ἤθελα νὰ κρίνω, σεῖς θὰ εἶχάτε καταδικασθῆ. Καὶ λέγω ταῦτα, ὅχι διὰ νὰ κρίνω. Καὶ δὲν εἶπα δι' αὐτό, ὁμιλῶ ὅχι διὰ νὰ κρίνω, διότι πιστεύω ὅτι, ἂν ἔκρινα, θὰ σᾶς εἶχα τιμωρήσει (διότι, ἂν σᾶς ἔκρινα, δικαίως θὰ σᾶς κατεδίκαζα). Τώρα ὅμως δὲν εἶναι καιρὸς διὰ κρίσιν. Καὶ ἔκαμεν ὑπαινιγμὸν περὶ τῆς μελόουσης κρίσεως, ὅταν εἶπε· «Διότι δὲν κρίνω ἐγὼ μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλε». Καὶ ἐδῶ κάμνει ὑπαινιγμὸν, ὅτι δὲν τοὺς καταδικάζει μόνος αὐτὸς ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ. Ἔπειτα ὁμιλήσεν ἀσαφέστερον περὶ αὐτοῦ καὶ παρουσίασε τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του· «Εἰς τὸν νόμον σας εἶναι γραμμένον, ὅτι ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἔγκυρη».

3. Τί ἤμποροῦν νὰ ἰσχυρισθοῦν ἐπ' αὐτοῦ οἱ αἰρετικοί;

ἔχε τῶν ἀνθρώπων, εἰ ἀπλῶς οὕτως ἐκλάβοιμεν τὸ λεχθέν; Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦτο ὄριται τοῦτο, ἐπειδὴ καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστός τις· ἐπὶ δὲ Θεοῦ, πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Πῶς οὖν εἴρηται τὸ Δύο; ἀρα 5 ἐπειδὴ δύο, ἢ ἐπειδὴ ἄνθρωποι διὰ τοῦτο δύο; Εἰ γὰρ ἐπειδὴ δύο εἰσί, τίνος ἔνεκεν οὐ κατέφυγεν ἐπὶ τὸν Ἰωάννην, οὐδὲ εἶπεν, Μαρτυρῶ ἐγὼ περὶ ἑμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ Ἰωάννης; τίμος ἔνεκεν ἐπὶ τὸν ἄγγελον; τίμος ἔνεκεν ἐπὶ τοὺς προφήτας; καὶ γὰρ μυρίας ἂν εὔρεν ἄλλας 10 μαρτυρίας. Ἄλλ' οὐ τοῦτο βούλεται δεῖξαι μόνον, ὅτι δύο, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας.

Λέγουσιν αὐτῷ· «Τίς ἐστιν ὁ Πατήρ σου;». Εἰτά φησιν· «Οὔτε ἐμὲ οἶδατε, οὔτε τὸν Πατέρα». Ἐπειδὴ γὰρ εἰδότες ὡς οὐκ εἰδότες ἔλεγον καὶ ὡς πειράζοντες αὐτόν, 15 οὐδὲ ἀποκρίσεως αὐτοὺς ἀξιοῖ. Διὰ τοῦτο λέγει λοιπὸν τρανότερον ἅπαντα καὶ μετὰ πλείονος παρρησίας, ἀπὸ τῶν σημείων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀκολουθούντων τὴν μαρτυρίαν λαβῶν, τῷ ἐγγὺς εἶναι τὸν σιαυρόν. «Οἶδα», γάρ, φησί, «πόθεν ἔρχομαι». Τοῦτο οὐ σφόδρα ἂν αὐτῶν κατή- 20 ψαίτο· τὸ δὲ ἐπαγαγεῖν, «Καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπάγω», μᾶλλον αὐτοὺς ἐφόβησεν ἂν, ὡς οὐ μέλλοντος αὐτοῦ μένειν ἐν τῷ θαλάτῳ. Διατί δὲ οὐκ εἶπεν, ὅτι Οἶδα, ὅτι Θεός εἰμι, ἀλλ' ὅτι «Οἶδα πόθεν ἔρχομαι»; Ἄει τὰ ταπεινὰ ἀναμίγνυσι τοῖς ὑψηλοῖς καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα περιστέλλει. Εἰπὼν γάρ, ὅτι 25 «Ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ», καὶ τοῦτο δείξας, ἦλθεν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον, ὥσανεὶ ἔλεγεν· Οἶδα παρὰ τίμος ἀπέσταλμαι, καὶ πρὸς τίνα ἀπέρχομαι. Οὔτω γὰρ οὐδὲν ἂν ἔσχον ἀντιπεῖν ἀκούσαντες ὅτι παρ' ἐκείνου ἀπέστανται, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἄπεισιν. Οὐ γὰρ ἂν εἶπον, φησί, τί ψεῦδος,

Κατὰ τί πλεονεκτεῖ ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἂν δεχθοῦμεν τὰ λόγια του ἀπλῶς; Διότι διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἔχει ὀρισθῆ τοῦτο διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ καθένας δὲν εἶναι ἀξιόπιστος διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Πῶς ἤμπορεῖ ὅμως νὰ ἰσχύη τοῦτο διὰ τὸν Θεόν; Πῶς ὅμως καθιερώθη τὸ Δύο; Ἡ ἐπειδὴ εἶναι δύο, ἢ ἐπειδὴ δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἀπαιτοῦνται δύο ἄνθρωποι. Ἄν εἶναι δύο, τότε διατί ὁ Χριστὸς δὲν τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἰωάννην, οὔτε εἶπε, Δίδω ἐγὼ μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ δίδει μαρτυρίαν δι' ἐμὲ ὁ Ἰωάννης; Διατί δὲν τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἄγγελον ἢ εἰς τοὺς Προφήτας; Διότι ἤμποροῦσε νὰ εὔρη χιλίας ἄλλας μαρτυρίας. Δὲν ἤθελεν ὅμως ν' ἀποδείξη τοῦτο, ἀλλ' ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα.

Ἔλεγαν λοιπὸν εἰς αὐτόν· «Ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ σου;». Καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπεκρίθη· «Οὔτε ἐμὲ γνωρίζετε, οὔτε τὸν Πατέρα μου». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἂν καὶ ἤξευραν ἔκαμναν πῶς δὲν ἤξευραν καὶ ἔλεγαν αὐτὰ δῆθεν διὰ νὰ τὸν δοκιμάσουν, δὲν τοὺς θεωρεῖ ἀξίους ἀπαντήσεως. Δι' αὐτὸ ὁμιλεῖ δυνατώτερον δι' ὅλα αὐτὰ καὶ μὲ μεγαλύτερον θάρρος καὶ λαμβάνει τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τὰ θαύματα καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν πού ἠκολούθει ἐκεῖνα, διότι ἤδη ἦτο πλησίον ὁ καιρὸς τῆς σταυρώσεώς του. «Ἐγὼ γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι», τοὺς λέγει. Αὐτὸ δὲν τοὺς ἔθιξε τόσον, ἀλλὰ αὐτὸ πού ἐπρόσθεσε, «καὶ ποῦ ἐγὼ πηγαίνω», μᾶλλον τοὺς ἐφόβισε, διότι δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὸν κρατήσῃ ὁ θάνατος πού θὰ ὑφίστατο. Διατί ὅμως δὲν τοὺς εἶπε γνωρίζω ὅτι εἶμαι Θεός, ἀλλὰ γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι;». Πάντοτε ἀναμινύει τὰ ταπεινὰ μὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὸ ἴδιο ὑποδηλώνει μὲ αὐτά. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν, «Ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου» καὶ ἀφοῦ τὸ ἀπέδειξεν, ἦλθεν εἰς τὰ ταπεινότερα, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Ἐγὼ γνωρίζω ἀπὸ ποῖον ἔχω ἀποσταλῆ καὶ εἰς ποῖον θὰ ἀπέλθω. Διότι ἔτσι δὲν θὰ ἤμποροῦσαν νὰ προβάλλουν καμμίαν ἀντίρρησην, ὅταν θὰ ἤκουαν ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ εἰς ἐκεῖνον. Διότι

ἐκεῖθ' ἐν τῇ ἡκων, καὶ ἐκεῖ ἀπιών, πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν.

Ἔμεις δὲ οὐκ ἴστε τὸν Θεόν διὰ τοῦτο κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε. Οἱ γὰρ τοσοῦτων ἀκούσαντες τεκμηρίων τε καὶ ἐλέγχων, ἔτι λέγετε, «Οὐκ ἔστιν ἀληθής»· καὶ Μωϋσέα
 5 ἀξιόπιστον ἠγεῖσθε καὶ ὑπὲρ ὧν περὶ ἄλλων καὶ ὑπὲρ ὧν περὶ ἑαυτοῦ λέγει τὸν δὲ Χριστὸν οὐκέτι. Τοῦτο κατὰ σάρκα κρίνειν ἐστίν. «Ἐγὼ δὲ οὐ κρίνω οὐδένα». Καὶ μὴν φησιν διὰ «Ὁ Πατήρ οὐ κρίνει οὐδένα». Πῶς οὖν ἐνιαυθὰ φησι, «Καὶ ἐὰν κρίνω δέ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, διὰ
 10 οὐκ εἰμὶ μόνος»; Πάλιν πρὸς τὴν ὑπόληψιν τὴν ἐκείνων φθέγγεται τοιτέσιν, Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ τοῦ Πατρὸς ἐστίν· οὐκ ἂν ἄλλως ἔκριεν ὁ Πατήρ κρίνων, εἰ μὴ ὡς ἐγὼ καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ἐγὼ, εἰ μὴ ὡς ὁ Πατήρ.

Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ τοῦ Πατρὸς ἐμνημόνευσεν; Οὐ
 15 γὰρ ἐνόμιζον ἀξιόπιστον εἶναι τὸν Υἱόν, εἰ μὴ τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν προσέλαβεν ἄλλως δέ, οὐδὲ ἔσσηκε τὸ λεχθέν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων, διὰ δύο ἀλλοτριῶν πράγματι μαρτυρῶσι, τότε ἡ μαρτυρία ἐστὶν ἀληθής· τοῦτο γὰρ ἐστὶν δύο μαρτυρεῖν· εἰ δὲ μέλλοι τις ἑαυτῷ μαρτυρεῖν,
 20 οὐκ ἔτι δύο εἰσὶν. Ὁρᾷς διὰ δι' οὐδὲν ἕτερον τοῦτο εἰρηκεν, ἢ ἵνα δείξῃ ὁμοούσιον ἑαυτὸν, καὶ δι' ἑαυτοῦ πάλιν δείξῃ οὐ δεόμενον αὐτὸν ἄλλης μαρτυρίας· καὶ δείξῃ οὐδὲν ἔλατιον ἔχοντα τοῦ Πατρὸς;

Ὅρα γοῦν τὴν ἀνθεντίαν. «Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ
 25 ἑαυτοῦ καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατήρ». Οὐκ ἂν δὲ εἰ ἐλάτινος οὐσίας ἦν, τοῦτο ἂν ἔθηκεν. Νυνὶ δέ, ἵνα μὴ νομίσησθε διὰ ἀριθμοῦ ἔνεκεν παρείληπται, θέα

δὲν οἶα εἶπα τίποτε τὸ ψευδές, ὅταν ἐβεβαίωσα, ὅτι ἦλθα ἀπὸ ἐκεῖ καὶ θὰ ἐπιστρέψω ἐκεῖ, δηλαδὴ εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν.

Σεῖς ὅμως δὲν γνωρίζετε τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο κρίνετε μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια. Διότι ἂν καὶ ἠκούσατε τόσας ἀποδείξεις καὶ τόσας διαβεβαιώσεις, ἐξακολουθεῖτε νὰ λέγετε, «Δὲν εἶναι ἀληθινός». Ἐν τούτοις θεωρεῖτε ἀξιόπιστον τὸν Μωϋσῆν καὶ δι' ὅσα λέγει περὶ τῶν ἄλλων καὶ δι' ὅσα λέγει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὸν Χριστὸν ὅμως δὲν τὸν θεωρεῖτε ἀξιόπιστον. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κρίνετε μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια. «Ἐγὼ ὅμως δὲν κρίνω κανέναν». Καὶ ὅμως εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα». Διατί λοιπὸν ἐδῶ λέγει, «Καὶ ἐὰν ἐγὼ κρίνω, ἡ κρίσις μου εἶναι ἀληθινή, διότι δὲν εἶμαι μόνος»; Πάλιν ὁμιλεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψίν των. Λέγει δηλαδὴ· Ἡ κρίσις ἡ ἰδική μου εἶναι καὶ κρίσις τοῦ Πατρός μου. Διότι, ἐὰν ἔκρινεν ὁ Πατήρ, δὲν θὰ ἔκρινεν διαφορετικὰ ἀπὸ ἐμέ, οὔτε καὶ ἐγὼ θὰ ἔκρινα διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν Πατέρα.

Διατί ὅμως ἐνεθυμήθη τὸν Πατέρα; Διότι δὲν ἐνόμιζον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀξιόπιστος, ἐὰν δὲν προσεκόμιζε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός. Ἄλλως δὲν θὰ ἔστεκεν ὁ λόγος του. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δίδουν μαρτυρίαν δύο περὶ ξένου πράγματος, τότε ἡ μαρτυρία εἶναι ἀληθινή. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δύο δίδουν μαρτυρίαν. Ἄν ὅμως πρόκειται κάποιος νὰ δώσῃ μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, δὲν εἶναι πλέον δύο οἱ μάρτυρες. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε διὰ κανέναν ἄλλον λόγον, παρὰ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ἐπὶ πλέον ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην ἄλλης μαρτυρίας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι δὲν ὑπερεῖ εἰς τίποτε ἀπὸ τὸν Πατέρα;

Πρόσεχε λοιπὸν τὴν αὐθεντίαν του. «Ἐγὼ εἶμαι πὺ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ Πατήρ πὺ μὲ ἔστειλεν». Ἄν ὅμως ἦτο κατωτέρας οὐσίας, δὲν θὰ προέβαλλεν αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν. Ἐπειτα διὰ νὰ

τὴν ἐξουσίαν οὐδὲν ἔχουσαν παρηλλαγμένον. Μαρτυρεῖ ἄν-
 θρωπος, ὅταν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀξιόπιστος ᾖ, οὐχ ὅταν μαρτυ-
 ρίας δέηται, καὶ τοῦτο ἐν ἀλλοτριῷ πράγματι ἐν δὲ ἰδίῳ
 ὅταν μαρτυρίας δέηται τῆς παρ' ἑτέρου, οὐκ ὅτι ἐστὶν ἀξιό-
 5 πιστος. Ἐνιαῦθα δὲ πᾶν τοῦναντίον. Καὶ γὰρ ἐν ἰδίῳ πρά-
 γματι μαρτυρῶν, καὶ παρ' ἑτέρου λέγων μαρτυρεῖσθαι, ἀξιό-
 πιστον ἑαυτὸν εἶναι φησι, πανταχόθεν δεικνὺς ἑαυτοῦ τὴν
 αὐθεντίαν.

Διατί γὰρ εἰπὼν, «Οὐκ εἰμι μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ
 10 πέμπας με Πατήρ» καὶ τό, «Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία
 ἐστὶν ἀληθής», οὐκ ἀπεισιώπησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «Ἐγὼ
 εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ»; Δῆλον ὅτι τὴν αὐθεντίαν
 δηλῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἑαυτὸν τέθεικεν «Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρ-
 τυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ». Δείκνυσιν ἐνιαῦθα τό τε ὁμῶς, ὅτι
 15 καὶ ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦνται, τὸν Θεὸν λέγοντες εἰδέναι Πα-
 τέρα, αὐτὸν οὐκ εἰδότες. Καὶ τοῦτο αἴτιον εἶναι φησι, τό
 αὐτὸν θῆ θέλειν εἰδέναι. Λέγει οὖν, ὅτι οὐ δυνατὸν εἰδέναι
 τὸν Πατέρα αὐτοῦ χωρὶς, ἵνα κἄν οὕτως αὐτοὺς ἐπισπάση-
 ται εἰς τὴν αὐτοῦ γνῶσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφιέντες αὐτόν, ἀεὶ
 20 τὸν Πατέρα ἐζήτουν μαθεῖν, λέγει «Οὐ δύνασθε εἰδέναι
 τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμοῦ». Ὡστε οἱ τὸν Υἱὸν βλασφημοῦν-
 τες, οὐκ αὐτὸν βλασφημοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν γεγεννηκότα.

4. Ταῦτα φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ δοξάσωμεν τὸν Υἱόν.
 Καίτοι εἰ μὴ φύσεως ἦν τῆς αὐτῆς, οὐκ ἂν οὕτως εἶπεν.
 25 Εἰ γὰρ ἐδίδασκε μόνον, ἑτεροσούσιος δὲ ἦν, ἐνῆν καὶ αὐτὸν
 ἀγνοοῦντα εἰδέναι τὸν Πατέρα· καὶ πάλιν οὐκ ἦν αὐτὸν εἰ-
 δότα πάντως, εἰδέναι τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἄνθρωπον

μὴ νομίζης ὅτι τοῦτο ἐτέθη ἕνεκα τοῦ ἀριθμοῦ ‘Δύο’, κοίταξε ὅτι ἡ ἐξουσία κατ’ οὐδὲν διαφέρει. Ὁ ἄνθρωπος δίδει μαρτυρίαν, ὅταν εἶναι ἀξιόπιστος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὄχι ὅταν ἔχη ἀνάγκην μαρτυρίας καὶ μάλιστα περὶ ξένου πράγματος. Προκειμένου ὅμως περὶ ἰδικοῦ του πράγματος, ὅταν ἔχη ἀνάγκην μαρτυρίας ἄλλου, τότε δὲν εἶναι ἀξιόπιστος. Ἐδῶ ὅμως συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον. Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς δίδῃ μαρτυρίαν περὶ ἰδίου πράγματος καὶ λέγει ὅτι μαρτυρεῖται ἀπὸ ἄλλον, βεβαιώνει ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος καὶ ἀποδεικνύει ἀπὸ παντοῦ τὴν αὐθεντίαν του.

Τότε διατί, ὅταν εἶπε, «Δὲν εἶμαι μόνος, ἀλλ’ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ πού με ἔστειλε», καὶ «Ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀληθινή», δὲν ἐσιώπησεν, ἀλλὰ προσέθεσεν, «Ἐγὼ εἶμαι πού δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου»; Εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ ἔκαμε διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν αὐθεντίαν του. Καὶ πρῶτα ἐτοποθέτησε τὸν ἑαυτὸν του· «Ἐγὼ εἶμαι πού δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου». Ἐδῶ ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ὠφέλειαν μὲ τὸ νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεὸν Πατέρα, ὄχι ὅμως καὶ τὸν Υἱόν. Καὶ αὐτὸ λέγει ὅτι εἶναι ἡ αἰτία, ὅτι δὲν θέλουν δηλαδὴ νὰ γνωρίσουν αὐτόν. Λέγει λοιπὸν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζουν τὸν Πατέρα χωρὶς νὰ γνωρίζουν αὐτόν, διὰ νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς ὥστε νὰ τὸν γνωρίσουν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἄφησαν αὐτόν καὶ ἐζήτησαν νὰ μάθουν διὰ τὸν Πατέρα, δι’ αὐτὸ τοὺς λέγει· «Δὲν ἠμπορεῖτε νὰ γνωρίσετε τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμέ». Ὡστε ἐκεῖνοι πού βλασφημοῦν τὸν Υἱόν, δὲν βλασφημοῦν μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα.

4. Αὐτὰ ἃς ἀποφύγωμεν ἡμεῖς καὶ ἃς δοξάσωμεν τὸν Υἱόν. Καὶ ὅμως ἐὰν δὲν ἦτο τῆς αὐτῆς φύσεως, δὲν θὰ ὠμίλει ἔτσι. Διότι, ἐὰν ἐδίδασκε μόνον καὶ ἦτο ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν, ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγνώριζε κανεὶς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ νὰ ἠγνόη αὐτόν. Καὶ πάλιν δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ἐκεῖνος πού γνωρίζει πλήρως τὸν Υἱόν, νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸν Πατέρα. Διότι

εἰδῶς, οἶδεν ἄγγελον. Ναί, φηοί· καὶ γὰρ ὁ τὴν κτίσιν
 εἰδῶς, οἶδε τὸν Θεόν. Οὐδαμῶς. Πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ τὴν
 κτίσιν εἰδότες· μᾶλλον δὲ πάντες ἄνθρωποι (ὁρῶσι γὰρ
 αὐτήν), καὶ τὸν Θεὸν οὐκ ἴσασι. Δοξάζωμεν τοίνυν τὸν Υἱὸν
 5 τοῦ Θεοῦ, μὴ τῇ δόξῃ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διὰ τῶν
 ἔργων. Αὕτη γὰρ ἐκείνης ἐκτὸς οὐδέν ἐστιν. «Ἴδε σύ»,
 φηοί, «Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ καὶ ἐπαναπαύσῃ τῷ νόμῳ καὶ
 καυχᾶσαι ἐν Θεῷ. Ὁ οὖν διδάσκων τὸν ἕτερον, σεαυτὸν
 οὐ διδάσκεις; ὁ ἐν νόμῳ καυχόμενος, διὰ τῆς παραβάσεως
 10 τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις;».

Ὅρα μὴ ποτε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ὀρθότητι τῆς πίστεως
 καυχώμενοι, διὰ τοῦ μὴ συμβαίνοια τῇ πίστει τὸν βίον
 ἐπιδείκνυσθαι, τὸν Θεὸν ἀτιμάζωμεν, ποιοῦντες αὐτὸν βλα-
 σφημεῖσθαι. Καὶ γὰρ διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης καὶ ζύμην
 15 καὶ φῶς καὶ ἄλας εἶναι βούλεται τὸν Χριστιανόν. Τί δέ ἐ-
 σσι τὸ φῶς; βίος λάμπων, μηδὲν ἔχων ἐσκοτισμένον. Τὸ
 φῶς οὐχ ἑαυτῷ χρήσιμον, οὐδὲ τὸ ἄλας, οὐδὲ ἡ ζύμη, ἀλλ'
 εἰς ἑτέρους ἐπιδείκνυται τὴν ὠφέλειαν. Οὕτως οὐ τὴν ἑ-
 αυτῶν ὠφέλειαν ἀπαιτούμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέρων.
 20 Τὸ γὰρ ἄλας ἐὰν μὴ ἀλίξῃ, οὐκ ἐστὶν ἄλας. Καὶ ἕτερον δέ
 τι ἐνδείκνυται, ὅτι ἐὰν αὐτοὶ κατορθώσωμεν, ἔσονται πάν-
 τως καὶ ἕτεροι ἕως δ' ἂν αὐτοὶ μὴ κατορθώσωμεν, οὐδὲ
 ἑτέρους ὀνηῆσαι δυνησόμεθα. Μηδὲν μωρόν, μηδὲν χαῦνον
 παρ' ἡμῖν. Τοιαῦτα γὰρ τὰ κοσμικὰ πράγματα τοιαῦτα αἰ
 25 βιωτικαὶ φροντίδες. Διὰ τοῦτο αἱ παρθένοι μωραὶ ἐκλήθη-
 σαν, ὅτι περὶ τὰ μωρά, τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἡσχόληντο·
 ἐνιαῦθα μὲν συνάγουσαι, ἔνθα δὲ ἐχρῆν μὴ ἀποτιθέμεναι.

Δέος οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ πάθωμεν· δέος μὴ
 καὶ ἡμεῖς ρυπαρὰ ἀπέλθωμεν ἐνδεδυμένοι ἱμάτια ἔνθα πάν-

6. Ρωμ. 2, 17.

7. Αὐτόθι 2, 21.

οὔτε γνωρίζει ἄγγελον ἐκεῖνος πού γνωρίζει ἄνθρωπον. Ναί, θὰ εἰπῆς. Διότι ἐκεῖνος πού γνωρίζει τὴν δημιουργίαν, γνωρίζει καὶ τὸν Θεόν, μᾶλλον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γνωρίζουν τὴν δημιουργίαν (διότι τὴν βλέπουν) ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν. Ἄς δοξάσωμεν λοιπὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνον μὲ τὴν δόξαν τῶν λόγων ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν δόξαν τῶν ἔργων. Διότι ἡ πρώτη χωρὶς τὴν δευτέραν δὲν εἶναι τίποτε. «Ἄλλὰ σὺ ὀνομάζεις Ἰουδαῖος καὶ ἐπαναπαύεσαι εἰς τὸν νόμον καὶ καυχᾶσαι διὰ τὸν Θεόν σου⁶. Σὺ λοιπὸν πού διδάσκεις τὸν ἄλλον, τὸν ἑαυτὸν σου δὲν τὸν διδάσκεις; Σὺ πού καυχᾶσαι διὰ τὸν νόμον, ἀτιμάζεις τὸν Θεὸν παραβαίνων τὸν νόμον;»⁷.

Πρόσεχε μήπως κάποτε καὶ ἡμεῖς πού καυχόμεθα διὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν μας, ἔνεκα τοῦ ὅτι δὲν διάγομεν ζωὴν σύμφωνον μὲ τὴν πίστιν, ἀτιμάζωμεν τὸν Θεὸν μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι τὸν βλασφημοῦμεν. Διότι θέλει τὸν Χριστιανὸν νὰ εἶναι διδάσκαλος τῆς οἴκουμένης, ζύμη, φῶς καὶ ἄλας. Καὶ τί εἶναι τὸ φῶς; Εἶναι λαμπρὸς βίος χωρὶς καμμίαν σκιάν. Τὸ φῶς δὲν εἶναι χρήσιμον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, οὔτε τὸ ἄλας, οὔτε ἡ ζύμη, ἀλλὰ παρέχει ὠφέλειαν εἰς τοὺς ἄλλους. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς δὲν ἀπαιτοῦμεν τὴν ὠφέλειαν μόνον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Διότι, ἐὰν τὸ ἄλας δὲν ἀλατίζει, δὲν εἶναι ἄλας. Αὐτὸ φανερώνει καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδή, ἐὰν ἐπιτύχωμεν ἡμεῖς, θὰ ὠφελήσωμεν καὶ ἄλλους. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐπιτύχωμεν, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ὠφελήσωμεν ἄλλους. Ἄς μὴ εἴμεθα λοιπὸν οὔτε ἀνόητοι οὔτε μαλθακοί. Διότι ἔτσι εἶναι τὰ βιωτικὰ πράγματα, τέτοιες εἶναι αἱ φροντίδες τοῦ βίου. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ παρθένοι ὠνομάσθησαν μωραί, διότι ἠσχολοῦντο μὲ τὰ ἀνόητα καὶ βιωτικὰ πράγματα καὶ συγκέντρωναν ἀγαθὰ διὰ τὴν ἐδῶ ζωὴν, δὲν ἐτοποθέτουν ὅμως αὐτὰ ἐκεῖ πού ἔπρεπε νὰ τοποθετήσουν.

Ἐπάρχει λοιπὸν φόβος μήπως πάθωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιο. Ἐπάρχει φόβος μήπως φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ φοροῦντες

τες ἔχουσι λαμπρὰ καὶ περιφανῆ. Οὐδὲν γὰρ ἁμαρτίας ρυ-
 παρώτερον, οὐδὲν ἀκαθαρτίτερον. Διὸ τὴν φύσιν αὐτῆς ὁ
 Προφήτης ἐρμηνεύων ἐβόα· «Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ
 μώλωπές μου». Καὶ εἰ θούλει μαθεῖν τῆς ἁμαρτίας τὸ δυ-
 5 σῶδες, ἐννόησον αὐτὴν μετὰ τὸ γενέσθαι, διὰ τῆς ἐπιθυμίας
 ἀπαλλαγῆς, διὰ μὴ εἶτι ἐνοχλῆ τὸ πῦρ, καὶ τότε ὄψει τίς
 εἶστιν ἡ ἁμαρτία. Ἐννόησον τὸν θυμόν, διὰ ἐν γαλήνῃ
 ἦς· ἐννόησον τὴν πλεονεξίαν, διὰ ἐξω γένη τοῦ πάθους.
 Οὐδὲν αἰσχροτέρον, οὐδὲν μιαιρώτερον ἀρπαγῆς καὶ πλεο-
 10 νεξίας.

Ταῦτα συνεχῶς λέγομεν, οὐκ ἐνοχλεῖν ὑμῖν θουλόμενοι,
 ἀλλὰ κερδαῖνά τι μέγα καὶ θαυμασιόν. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ ἅπαξ
 μὴ κατορθώσας, ἴσως ἐκ τοῦ δεύτερον ἀκοῦσαι ποιήσει τοῦ-
 15 το· καὶ ὁ δεύτερον παραδραμών, ἐκ τοῦ τρίτου διορθώσεται.
 Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς πάντων ἀπαλλαγέντας τῶν πονη-
 ρῶν, τὴν εὐωδίαν τοῦ Χριστοῦ ἔχειν διὰ αὐτῶ ἢ δόξα, σὺν
 τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βρωμερὰ ἱμάτια ἐκεῖ ὅπου ὅλοι φοροῦν λαμπρὰ καὶ στολισμένα. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερον βρωμερὸν καὶ ἀκάθαρτον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Προφήτης περιγράφων τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας ἔλεγε μὲ δυνατὴν φωνήν· «Ἐβρώμησαν καὶ ἐσάπησαν αἱ πληγαί μου»⁸. Καὶ ἐὰν θέλῃς νὰ γνωρίσῃς τὴν δυσοσμίαν τῆς ἁμαρτίας, σκέψου αὐτὴν μετὰ τὴν ἐκτέλεσίν της, ὅταν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅταν δὲν σὲ ἐνοχλῇ τὸ πῦρ, τότε θὰ ἰδῇς, τί εἶναι ἡ ἁμαρτία. Σκέψου τὸν θυμόν, ὅταν εἶσαι γαλήνιος. Σκέψου τὴν πλεονεξίαν, ὅταν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ πάθος. Δὲν ὑπάρχει αἰσχροτέρον καὶ βρωμερότερον ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν.

Αὐτὰ τὰ λέγομεν συνεχῶς ὅχι ἐπειδὴ θέλομεν νὰ σᾶς ἐνοχλοῦμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχετε κάποια ὠφέλεια μεγάλην καὶ ἀξιοθαύμαστον. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει κάτι μίαν φορὰν καὶ δὲν διορθώνεται, ἴσως ὅταν τὸ ἀκούσῃ διὰ δευτέραν φορὰν νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐξέφυγε διὰ δευτέραν φορὰν, ἴσως διορθωθῇ μὲ τὴν τρίτην. Καὶ εἴθε ὅλοι μας ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ ὅλα τὰ πονηρά, ν' ἀποκτήσωμεν τὴν εὐωδίαν τοῦ Χριστοῦ, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ΄.

Ἰω. 8, 20 - 30

«Ταῦτα τὰ ρήματα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν· οὐπω
5 γὰρ ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ».

1. Ὡ τῆς ἀνοίας τῆς Ἰουδαϊκῆς! Πρὸ τοῦ Πάσχα ζητοῦντες αὐτόν, εἶτα ἐν μέσῳ λαβόντες καὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες κατασχεῖν, καὶ δι' ἑαυτῶν καὶ δι' ἐτέρων, καὶ οὐ δυναθέντες, οὔτε οὔτως αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐξεπλάγησαν,
10 ἀλλ' ἐπειθήνιο τῇ κακίᾳ, καὶ οὐκ ἀφίσταντο. Ὅτι γὰρ ἐπεχείρουν ἀεὶ, φησί· «Ταῦτα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν». Ἐν τῷ ἱερῷ ἐλάλει, καὶ ἐν τάξει διδασκάλου, ὃ μᾶλλον ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς διεγείραι· καὶ ταῦτα ἐλάλει, ἐφ' οἷς ἐδάκνυτο καὶ
15 ἐνεκάλουν, ὅτι ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖ τῷ Πατρὶ. Καὶ γὰρ τὸ «Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστι», τοῦτο ἐμφαίνει.

Ἀλλ' ὅμως, «Ταῦτα», φησί, «ἐλάλει ἐν τῷ ἱερῷ», καὶ ἐν τάξει διδασκάλου, «καὶ οὐδεὶς αὐτόν ἐπίασεν, ὅτι οὐπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ»· τονιέσιν, ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν
20 ἐπιτήδειος καθ' ὃν ἠθέλησε στανρωθῆναι. Ὡστε καὶ τότε οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεως γέγονεν ἔργον, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τῆς αὐτοῦ. Αὐτοὶ γὰρ καὶ πάλαι ἐβούλοντο, οὐκ ἴσχυον δέ· οὐ τοίνυν οὐδὲ τότε ἴσχυσαν ἄν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν.

25 «Ἐἶπεν οὖν αὐτοῖς πάλιν ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με». Τί δήποτε λέγει τοῦτο συνεχῶς; Κατασεῖων

«Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς πλησίον τοῦ θησαυροφυλακίου, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὸν ναὸν καὶ κανεῖς δὲν τὸν ἔπιασε, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του»¹.

1. Ὡ, πόσον μεγάλη ἦτο ἡ ἀνοησία τῶν Ἰουδαίων. Ἐνῶ τὸν ἐζήτουν πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ ἐνῶ τὸν εἶχαν περικυκλώσει καὶ ἐνῶ εἶχαν ἐπιχειρήσει πολλές φορές νὰ τὸν συλλάβουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ μὲ ἄλλους καὶ δὲν ἠμπόρεσαν, ἐν τούτοις δὲν ἐξεπλάγησαν μὲ τὴν τὴν δύναμίν του, ἀλλ' ἐπέμενον εἰς τὴν κακίαν των καὶ δὲν τὴν ἄφηναν. Ὅτι δηλαδὴ προσεπάθουν τοῦτο, ἀποδεικνύεται ἀπὸ αὐτὸ πὺ λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς πλησίον τοῦ θησαυροφυλακίου, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὸν ναὸν καὶ κανεῖς δὲν τὸν ἔπιασεν». Ὡμίλει εἰς τὸν ναὸν σὰν διδάσκαλος, πράγμα πὺ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ἐξερεθίσῃ περισσότερο. Καὶ μάλιστα ὡμίλει περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα τοὺς διήγειραν καὶ διὰ τὰ ὁποῖα τὸν κατηγοροῦν, ὅτι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Πατέρα. Διότι αὐτὸ ἀποδεικνύει ἡ φράσις του, «Ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀληθινή».

Λέγει ὁμοίως ὁ Εὐαγγελιστής, «Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν εἰς τὸν ναὸν» καὶ σὰν διδάσκαλος, «καὶ κανεῖς δὲν τὸν ἔπιασε, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του», δηλαδὴ ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη ὁ καιρὸς κατάλληλος κατὰ τὸν ὁποῖον ἠθέλησε νὰ στυρωθῇ. Ὡστε καὶ τότε αὐτὸ δὲν ἦτο ἔργον τῆς δυνάμεως τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῆς ἰδικῆς του οἰκονομίας. Αὐτοὶ τὸ ἠθέλαν ἀπὸ πολὺν καιρὸν, ἀλλὰ δὲν εἶχαν τὴν δύναμιν. Οὔτε καὶ τότε θὰ ἠμποροῦσαν, ἐὰν δὲν τὸ ἐπέτρεπεν ὁ ἴδιος.

«Εἶπεν λοιπὸν πάλιν ὁ Ἰησοῦς εἰς αὐτούς· Ἐγὼ φεύγω καὶ θὰ μὲ ζητήσετε». Διὰ ποῖον λόγον ἐπαναλαμβάνει τοῦτο; Διὰ νὰ ταραξῆ τὰς ψυχὰς των καὶ διὰ νὰ τοὺς φο-

αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ φοβῶν. Ὅρα γὰρ ὅσον τοῦτο ἐνε-
 ποίει τὸν φόβον. Καὶ γὰρ ἀνελεῖν αὐτὸν βουλόμενοι ἵνα ἀ-
 παλλαγῶσι, ζητοῦσιν ὅπου ὑπάγει· οὕτω μεγάλα ἀπὸ τοῦ
 πράγματος ἐφανιάζοντο. Καὶ ἕτερον δὲ διδάξαι αὐτοὺς ἐ-
 5 βούλειο, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων βίας τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλὰ
 ἄνωθεν αὐτὸ προδιειπώσε, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἤδη διὰ
 τούτων προέγραψε τῶν λόγων. Ἔλεγον οὖν «Μήτι ἀπο-
 κτενεῖ ἐαντιόν;». Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν
 ὑποψίαν καὶ δεικνὸς ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀμάρτημά ἐστι, φησί·
 10 «Ἑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν·
 Οὐδὲν θαυμασιὸν ὑμᾶς τοιαῦτα ἐννοεῖν, ἀνθρώπους σαρ-
 κικούς, καὶ οὐδὲν λογιζομένους πνευματικόν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ
 πράξω τι τοιοῦτον. «Ἄνωθεν γὰρ εἰμι· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κό-
 σμου τούτου ἐστέ». Καὶ πάλιν ἐνιαῦθα τὰς κοσμικὰς ἐννοί-
 15 ας καὶ σαρκικὰς φησιν· ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τό, «Ἐγὼ οὐκ
 εἰμι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου», οὐ τὸ σῶμα μὴ ἀνειληφέναι
 ἐστίν, ἀλλὰ τὸ πόρρω εἶναι τῆς ἐκείνων πονηρίας. Καὶ γὰρ
 τοὺς μαθητὰς φησι μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὅμως σάρ-
 κα εἶχον ἐκεῖνοι. Ὡσπερ οὖν ὁ Παῦλος λέγων, «Οὐκ ἐστὶ
 20 ἐν σαρκί», οὐχὶ ἀσωμάτους αὐτοὺς εἶναι φησιν, οὕτω λέγων
 τοὺς μαθητὰς οὐκ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου οὐδὲν ἕτερον, ἢ φιλο-
 σοφίαν αὐτοῖς μαρτυρεῖ.

«Εἶπον οὖν ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι,
 ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθαι». Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο
 25 ἦλθεν, ἵνα ἄρη τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ ἐτέρως αὐτὴν
 ἀποδύσασθαι οὐκ ἔστι, εἰ μὴ διὰ λουτροῦ, ἀνάγκη τὸν μὴ
 πιστεύοντα ἔχειν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Ὁ γὰρ μὴ βουλό-
 μενος αὐτὸν θανατῶσαι διὰ τῆς πίστεως καὶ θάψαι, ἐναπο-

βήση. Καὶ πρόσεχε, πόσον φόβον τοὺς προξενεῖ τοῦτο. Ἐνῷ ἤθελαν νὰ τὸν φονεύσουν διὰ ν' ἀπαλλαγοῦν, τὸν ἐρωτοῦν ποῦ θὰ ὑπάγῃ. Τόσον μεγάλην γνώμην εἶχον σχηματίσει περὶ τοῦ πράγματος. Ἄλλὰ καὶ ἄλλο ἤθελε νὰ τοὺς διδάξῃ, ὅτι δηλαδὴ τὸ πρᾶγμα θὰ συμβῇ ἔτσι ὄχι ἕνεκα τῆς ἰδικῆς των βιαιότητος, ἀλλ' ἤδη τοῦτο εἶχε προαναγγελθῆ ἄνωθεν καὶ προεῖπε τὴν ἀνάστασίν του μὲ αὐτὰ τὰ λόγια. Ἔλεγαν τότε οἱ Ἰουδαῖοι «Μήπως θ' αὐτοκτονήσῃ;». Ἄλλ' ὁ Χριστὸς διὰ νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν καὶ διὰ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀμάρτημα, τοὺς εἶπε· «Σεῖς εἴσθε ἐκ τῶν κάτω», πού σημαίνει· Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον, ὅτι σεῖς σκέπτεσθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διότι εἴσθε ἄνθρωποι γῆϊνοι καὶ δὲν συλλογίζεσθε κανὲν πνευματικόν. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν θὰ πράξω κάτι παρόμοιον. «Διότι ἐγὼ εἶμαι ἐκ τῶν ἄνω. Σεῖς εἴσθε ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον». Καὶ ἐδῶ πάλιν ὁμιλεῖ διὰ τὰς κοσμικὰς καὶ γῆϊνας σκέψεις. Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἔκφρασις, «Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον», σημαίνει ὄχι ὅτι δὲν ἔλαβε σάρκα ἀλλ' ὅτι εὐρίσκεται μακρὰν ἀπὸ τὴν πονηρίαν ἐκείνων. Διότι καὶ διὰ τοὺς μαθητάς του εἶχεν εἰπεῖ ὅτι δὲν ἦσαν ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι εἶχον σάρκα. Ὅπως λοιπὸν ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγε, «Σεῖς ὅμως δὲν εἴσθε σαρκικοί»², δὲν ἐννοοῦσεν ὅτι ἦσαν χωρὶς σῶμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλεγε διὰ τοὺς μαθητάς του ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν κόσμον δὲν τοὺς ἀπέδιδε τίποτε ἄλλο, παρὰ 'φιλοσοφίαν'.

«Διὰ τοῦτο σᾶς εἶπα, ὅτι θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὰς ἀμαρτίας σας, ἐὰν δὲν πιστεύσετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι». Διότι, ἐὰν ἦλθε, διὰ νὰ σηκώσῃ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδιώξῃ αὐτὴν μὲ ἄλλον τρόπον παρὰ μὲ τὸ λουτρόν, εἶναι ἀνάγκη ἐκεῖνος πού δὲν πιστεύει νὰ ἔχῃ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Διότι ἐκεῖνος πού δὲν θέλει νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν θάνατον καὶ νὰ τὸν θάψῃ ἕνεκα τῆς πίστεως, θὰ ἀποθάνῃ μαζὶ μὲ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ

θανεῖται αὐτῷ καὶ ἀπελεύσεται ἐκεῖ δώσων εὐθύνας τῶν πρότερον ἡμαρτημένων. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν «Ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται· οὐ τῷ μὴ πιστεύειν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ πρότερα ἁμαρτήματα ἔχων ἀπέρχεται.

5 Ἔλεγον οὖν «Σὺ τίς εἶ;». Ὡ τῆς ἀνοίας! μετὰ χρόνον τοσοῦτον, καὶ σημεῖα, καὶ διδασκαλίαν, ἐρωτιῶσι, «Σὺ τίς εἶ;». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Τοῦ ὅλως ἀκούειν τῶν λόγων τῶν παρ' ἐμοῦ ἀνάξιοί ἐστι, μήτι γε καὶ μαθεῖν, ὅστις ἐγώ
10 εἰμι. Ὑμεῖς γὰρ πάντα πειράζοντες φθέγγεσθε, καὶ οὐδενὶ τῶν παρ' ἐμοῦ προσέχοντες. Καὶ ταῦτα πάντα ἠδυνάμην ἐλέγξαι νῦν· τοῦτο γάρ ἐστι. «Πολλὰ ἔχω καὶ λέγειν καὶ κρίνειν»· οὐκ ἐλέγξαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάσαι· ἀλλ' ὁ πέμψας με, τοιτέσιν, ὁ Πατήρ, οὐ βούλεται τοῦτο. «Οὐ
15 γὰρ ἦλθον κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι τὸν κόσμον». «Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, φησί, ἀλλ' ἵνα σῶσῃ τὸν κόσμον». Εἰ τοίνυν εἰς τοῦτό με ἀπέστειλεν, ἀληθῆς δέ ἐστιν, εἰκότως οὐδένα ἐγὼ κρίνω νῦν. Ἀλλὰ ταῦτα λαλῶ τὰ πρὸς σωτηρίαν, οὐ τὰ πρὸς
20 ἔλεγχον. Λέγει δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι τοσαῦτα ἀκούων, παρὰ ἀσθένειαν οὐκ ἐπεξέρχεται, ἢ ὅτι οὐκ οἶδεν αὐτῶν τὰς διανοίας καὶ τὰς χλευασίας.

«Οὐκ ἔγνωσαν δὲ ὅτι τὸν Πατέρα αὐτοῖς λέγει». Ὡ τῆς ἀνοίας! οὐ διέλιπεν αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος,
25 καὶ οὐκ ἐγίνωσκον. Εἶτα ἐπειδὴ πολλὰ σημεῖα ποιήσας καὶ διδάξας, οὐκ ἀπεσπάσαιτο, περὶ τοῦ σιαυροῦ λοιπὸν διαλέγεται, λέγων «Ὅταν ὑψώσητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμι καὶ ἀπ' ἐμαντοῦ οὐ λαλῶ καὶ

3. Ἰω. 12, 47.

4. Αὐτόθι 3, 17.

θὰ μεταναστεύσῃ εἰς ἐκεῖνον, διὰ νὰ δώσῃ λόγον διὰ τὰς προηγουμένας ἁμαρτίας του. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐκεῖνος πού δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ», ὄχι μόνον διότι δὲν πιστεύει, ἀλλὰ καὶ διότι φεύγει φέρων μαζί του τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματά του.

Ἔλεγαν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς αὐτόν· «Σὺ ποῖος εἶσαι;» Ὡ, πόσον μεγάλη ἀνοησία! Τὸν ἐρωτοῦν μετὰ ἀπὸ τόσο χρόνον καὶ τόσα θαύματα καὶ διδασκαλίαν. «Σὺ ποῖος εἶσαι;». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ὅ,τι σᾶς λέγω ἀπὸ τὴν ἀρχήν». Καὶ ὁ λόγος του σημαίνει· Εἴσθε ὅλως διόλου ἀνάξιοι νὰ ἀκούετε τὰ λόγια μου, ἀφοῦ δὲν ἠμπορέσατε νὰ μάθετε, ποῖος εἶμαι. Διότι σεῖς ὀμιλεῖτε πάντοτε διὰ νὰ με δοκιμάσετε καὶ δὲν προσέχετε εἰς τὰ λεγόμενά μου. Καὶ ἠμπορῶ περὶ ὅλων νὰ σᾶς ἐλέγξω τώρα. Διότι αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχουν τὰ λόγια του· «Ἔχω πολλὰ νὰ εἰπῶ διὰ σᾶς καὶ νὰ σᾶς κατακρίνω». Καὶ ὄχι μόνον νὰ σᾶς κατακρίνω, ἀλλὰ καὶ νὰ σᾶς τιμωρήσω. Ἄλλ' ἐκεῖνος πού με ἔστειλε, δηλαδὴ ὁ Πατήρ μου, δὲν θέλει τοῦτο. «Διότι δὲν ἦλθα διὰ νὰ καταδικάσω τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»³. «Διότι δὲν ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱόν του εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ καταδικάσῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον»⁴. Ἐὰν λοιπὸν με ἀπέστειλε δι' αὐτό, εἶναι δὲ ἀληθινός, δικαίως ἐγὼ δὲν κρίνω τώρα κανένα. Ἄλλ' αὐτὰ λέγω πού εἶναι διὰ τὴν σωτηρίαν σας καὶ ὄχι διὰ τὸν ἔλεγχόν σας. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγει διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι, ἐνῶ ἀκούει τόσα, δὲν τοὺς ἀντιμετωπίζει ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἢ ὅτι δὲν γνωρίζει τὰς σκέψεις των καὶ τὴν εἰρωνείαν των.

«Δὲν ἐκαταλάβαιναν ὅτι τοὺς ὠμίλει διὰ τὸν Πατέρα». Πόσον ἀνόητοι ἦσαν! Δὲν ἔπαυσε νὰ ὀμιλῇ περὶ αὐτοῦ συνεχῶς καὶ αὐτοὶ δὲν ἐκαταλάβαιναν. Ἔπειτα, ἐπειδὴ δὲν τοὺς προσείλκυσεν, ἂν καὶ εἶχε κάμει τόσα θαύματα καὶ διδασκαλίαν, ὀμιλεῖ πλέον περὶ τῆς σταυρώσεώς του καὶ λέγει· «Ὅταν θὰ ὑψώσετε τὸν Υἱόν τοῦ ἀνθρώπου, τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι καὶ ὅτι δὲν ὀμιλῶ ἀπὸ τὸν

δι μετ' ἐμοῦ ἐστιν ὁ πέμψας με καὶ οὐκ ἀφήκέ με μόνον ὁ Πατήρ». Δείκνυσιν δι δικαίως ἔλεγε, «Τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν».

2. Οὕτως οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. «Ὅταν ὑψώ-
5 σῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου». Οὐχ ὑμεῖς τότε μάλιστα προσ-
δοκᾶτε ἀπαλλαγῆσεσθαι μου καὶ ἀναιρήσειν; Ἐγὼ δὲ λέγω,
δι Τότε μάλιστα «εἴσεσθε δι ἐγὼ εἶμι», τῶν τε σημείων
ἐνεκεν καὶ τῆς ἀνασιτάσεως καὶ τῆς ἀλώσεως. Πάντα γὰρ
ταῦτα ἱκανὸς ἦν ἐμφῆναι αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Καὶ οὐκ εἶπε,
10 Τότε γνώσεσθε τίς εἶμι. Ὅταν γὰρ ἴδητε, φησί, δι οὐδὲν
ἀπὸ τοῦ θανάτου πείσομαι, «Τότε γνώσεσθε δι ἐγὼ εἶμι»·
τουτέστιν, ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ πάντα φέρων
καὶ ἄγων καὶ οὐκ ἐναντίος ἐκείνῳ. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπήγα-
γε, «Καὶ ἀπ' ἐμαντοῦ οὐ λαλῶ οὐδέν». Ἀμφότερα γὰρ εἴσε-
15 σθε, καὶ τὴν ἰσχὺν τὴν ἐμήν, καὶ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν
Πατέρα. Τὸ γάρ, «Ἀπ' ἐμαντοῦ οὐ λαλῶ οὐδέν», τὸ ἀπαράλ-
λακτον τῆς οὐσίας δηλοῖ, καὶ τὸ οὐδὲν ἐκτὸς τῶν παιρικῶν
ροημάτων φθέγγεσθαι. Ὅταν γὰρ ἐκπέσῃτε τῆς λαιρείας,
διαν μὴ συγχωρηθῆ ὑμῖν μηδὲ αὐτὸν θεραπεύειν, ὡς πρὸ
20 τούτου, τότε εἴσεσθε δι ἀμύνων ἐμοὶ ταῦτα ποιεῖ, καὶ παρο-
ξυνόμενος ὑπὲρ τῶν μὴ ἀκουσάντων μου· ὡσανεὶ ἔλεγεν·
Οὐκ ἂν εἴ γε ἀντίθεός τις ἦμην καὶ ἀλλότριος, τοσαύτην ἂν
ὀργὴν καθ' ὑμῶν ἐκίνησε. Τοῦτο καὶ Ἡσαίας φησί· «Δώ-
σει τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ»· καὶ ὁ Δαβὶδ,
25 «Τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ»· καὶ αὐτός, «Ἰ-
δοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος».

Καὶ αἱ παραβολαὶ τὸ αὐτὸ δηλοῦσιν, διαν λέγῃ· «Τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἐ-

5. Ἦσ. 53, 9.

6. Ψαλμ. 2, 5.

7. Ματθ. 23, 38.

ἐαυτόν μου καὶ ὅτι ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἔστειλεν εἶναι μαζί μου καὶ ὁ Πατὴρ δὲν μὲ ἄφησε μόνον». Ἀποδεικνύει ὅτι δικαίως ἔλεγεν, «Ὅ,τι σᾶς λέγω ἀπὸ τὴν ἀρχήν».

2. Μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου δὲν ἐπρόσεχαν εἰς ὅσα τοὺς ἔλεγεν. «Ὅταν θὰ ὑψώσετε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου». Δὲν ἐλπίζετε ὅτι θ' ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ ἐμὲ καὶ ὅτι πέραν τοῦ θανάτου μου τίποτε ἄλλο δὲν θὰ συμβῆ; Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω ὅτι τότε μάλιστα «θὰ γνωρίσετε ὅτι εἶμαι ἐγὼ» καὶ ἐξ αἰτίας τῶν θαυμάτων καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀναστάσεώς μου καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως. Διότι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀρκετὰ νὰ φανερώσουν τὴν δύναμήν του. Καὶ δὲν εἶπε, τότε θὰ γνωρίσετε, ποῖος εἶμαι. Διότι, λέγει, ὅταν ἰδῆτε, ὅτι δὲν θὰ πάθω τίποτε ἀπὸ τὸν θάνατον, «Τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι εἶμαι ἐγὼ», δηλαδή ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος φέρω καὶ ὁδηγῶ τὰ πάντα καὶ δὲν εἶμαι ἀντίθετος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπρόσθεσε· «Καὶ δὲν λέγω τίποτε ἀπὸ τὸν ἐαυτόν μου». Διότι θὰ γνωρίσετε καὶ τὰ δύο, δηλαδή καὶ τὴν ἰδικήν μου δύναμιν καὶ τὴν συμφωνίαν μου μὲ τὸν Πατέρα. Διότι ἡ φράσις του, «Δὲν λέγω τίποτε ἀπὸ τὸν ἐαυτόν μου», φανερώνει τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ ὅτι δὲν ὁμιλεῖ πέραν ἀπὸ τὰς σκέψεις τοῦ Πατρός. Διότι, ὅταν ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὴν λατρείαν, ὅταν δὲν θὰ σᾶς ἐπιτραπῆ οὔτε νὰ τὸν λατρεύετε, κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι ὁ Πατὴρ μου κάμνει ταῦτα διὰ νὰ μὲ ὑπερασπίσῃ καὶ διότι ὀργίζεται ἐναντίον σας, ποῦ δὲν ἠθέλατε νὰ μὲ ἀκούσετε. Διότι, ἐὰν ἐγὼ ἦμουν κάποιος ἀντίθετος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ξένος πρὸς αὐτόν, δὲν θὰ ὀργίζετο τόσο πολὺ ἐναντίον σας. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ Ἡσαΐας, ὅταν λέγῃ· «Θὰ δώσῃ ἀσεβεῖς ἀντὶ τῆς ταφῆς του»⁵. Ἄλλὰ καὶ ὁ Δαυῖδ λέγει· «Τότε θὰ ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτοὺς μὲ ὄλην τὴν ὀργὴν του»⁶. Καὶ λέγει ὁ ἴδιος ἄλλου· «Ἴδου ἐγκαταλείπεται ὁ οἶκος σας ἔρημος»⁷.

Ἄλλὰ καὶ αἱ παραβολαὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν. Ὅπως π.χ. «Τί θὰ κάμῃ ὁ κύριος τῆς ἀμπέλου εἰς τοὺς

κείνου; Κακὸς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς». Ὅρας διὰ πανταχοῦ διὰ τὸ μηδέπω πιστεύεσθαι οὕτω φθέγγεται; Ἐπεὶ εἰ αὐτοὺς ἀπολεῖ, ὥσπερ οὖν καὶ ἀπολεῖ («Φέρετε», γάρ, φησί, «αὐτοὺς ὧδε τοὺς μὴ θέλοντάς με βασιλεῦσαι καὶ κατασφάξαιτε»), τίνας ἔνεκεν οὐκ αὐτοῦ φησὶν ἔργον, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς τὸ γινόμενον; Πρὸς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διαλεγόμενος· ὁμοῦ δὲ καὶ τιμῶν τὸν γεγεννηκότα. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἐφίω τὸν οἶκον ὑμῶν ἔρημον, ἀλλ' «Ἀφίεται» τοῦτο μὲν γὰρ ἀπροσώπως τέθεικε. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, «Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησατε;», εἶτα ἐπαγαγεῖν, διὰ «Ἀφίεται», δείκνυσιν ὅτι αὐτὸς τὴν ἐρήμωσιν εἰργάζετο.

Ἐπειδὴ γὰρ φησί, εὐεργετούμενοι καὶ θεραπευόμενοι οὐκ ἠθέλησατε γινῶναι, κολαζόμενοι εἴσεσθε ὅστις ἐγώ. 15 «Καὶ μετ' ἐμοῦ ἐστὶν ὁ Πατήρ». Ἴνα γὰρ μὴ νομίσωσι τό, «Ὁ πέμψας με», ἐλατιώσεως εἶναι, λέγει, «Μετ' ἐμοῦ ἐστὶ». Τὸ μὲν γὰρ, τῆς οἰκονομίας· τὸ δέ, τῆς θεότητος. «Καὶ οὐκ ἀφῆκέ με μόνον», διὰ ἐγὼ τὰ ἀρεσιὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε». Πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον κατήγαγε, πρὸς 20 ἐκεῖνα συνεχῶς ἰσιτάμενος ὅπερ ἔλεγον, διὰ οὐκ ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ διὰ τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ, πρὸς τοῦτό φησι· «Τὰ ἀρεσιὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε»· δεικνύς, διὰ καὶ τὸ λύεσθαι τὸ Σάββατον, ἀρεσιὸν αὐτῷ. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φησι· «Δοκεῖτε διὰ οὐ δύναμαι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου;». Καίτοι γε εἰπὼν μόνον «Τέκνα ζητεῖτε;», ἔρριψεν ὑπίλους.

8. Αὐτόθι, 21, 40-41.

9. Λουκᾶ. 19, 27.

10. Αὐτόθι 13, 34.

γεωργοὺς ἐκείνους; Θὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ μὲ τὸν χειρότερον τρόπον»⁸. Βλέπεις, ὅτι παντοῦ ὁμιλεῖ μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐπίστευον ἀκόμη εἰς αὐτόν; Ἐὰν λοιπὸν τοὺς ἐξολοθρεύσῃ, ὅπως πράγματι θὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ (διότι λέγει «Φέρετε ἐδῶ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ εἶμαι βασιλεὺς καὶ σφάξετέ τους ἐνώπιόν μου»⁹), διατί λέγει ὅτι τὸ ἔργον ποὺ ἐκτελεῖται δὲν εἶναι ἰδικόν του, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς του; Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπειδὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀδυναμίαν ἐκείνων, ἀφ' ἐτέρου δὲ διὰ νὰ τιμήσῃ τὸν Πατέρα. Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν, Ἐγκαταλείπω τὸν οἶκόν σας ἔρημον, ἀλλὰ «Ἐγκαταλείπεται», θέσας τὸ ρῆμα ἀπροσώπως. Ἀλλὰ μὲ τὰ λόγια ποὺ εἶπε, «Πόσας φορὰς ἠθέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ τέκνα σας καὶ δὲν ἠθελήσατε»¹⁰ καὶ μὲ τὸ «Ἐγκαταλείπεται», ποὺ ἐπρόσθεσεν, ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐρημώσεως.

Ἐπειδὴ δηλαδή, τοὺς λέγει, ἂν καὶ εὐηργετήθητε καὶ ἂν καὶ ἐθεραπεύθητε ἀπὸ ἐμέ, δὲν ἠθελήσατε νὰ γνωρίσετε, ποῖος εἶμαι ἐγώ, θὰ τὸ γνωρίσετε μὲ τὴν τιμωρίαν ποὺ θὰ ὑποστῆτε. «Καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι μαζί μου». Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε» σημαίνει μείωσίν του λέγει, «Εἶναι μαζί μου». Διότι τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ἀπόδειξις τῆς οἰκονομίας, τὸ δὲ δεύτερον τῆς θεότητος. «Καὶ δὲν μὲ ἄφησε μόνον, διότι ἐγὼ κάμνω πάντοτε ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεστά». Πάλιν κατεβίβασε τὸν λόγον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ αὐτὸ ποὺ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν συχνά, ὅτι δηλαδή δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ὅτι δὲν τηρεῖ τὸ Σάββατον. Δι' αὐτὸ λέγει, «Ἐγὼ κάμνω ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεστά». Ἔτσι ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ Σαββάτου εἶναι ἀρεστὴ εἰς αὐτόν. Ἔτσι ὠμίλησε καὶ ὅταν ἦτο ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρόν. «Μήπως νομίζετε, ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα μου;». Ἀλλὰ καὶ ὅταν μόνον τοὺς ἠρώτησε, «Ποῖον ζητεῖτε;», τοὺς ἔκαμε νὰ τὰ χάσουν.

Τί οὖν οὐ λέγει, Δοκεῖτε ὅτι οὐ δύναμαι ὑμᾶς ἀπολέσαι ἔργῳ τοῦτο ἐπιδειξάμενος; Πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν καταβαίνει. Πολλὴν γὰρ ἐποιεῖτο σπουδὴν, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ τῷ Πατρὶ, Οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα ἀν-
 5 θρωπινώτερον φθέγγεται. Ὡσπερ δὲ τό, «Οὐκ ἀφῆκέ με μόνον», εἴρηται οὕτω καὶ τό, ὅτι «Ἐγὼ τὰ ἀρεσιὰ αὐτῶ ποιῶ πάντοτε. Ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν». Ὅτι εἰς τὸ ταπεινὸν τὸν λόγον καιήγαγε ἴσως πολλοὶ ἐπίστευσαν. Ἔτι οὖν ἐρωτῆς, τίνος ἕνεκεν ταπεινῶς
 10 φθέγγεται; Καίτοι γε σαφῶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἠνίξαιτο τοῦτο, εἰπὼν, ὅτι «Ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν»· μονονουχὶ βοῶν διὰ τούτων τῶν πραγμάτων.

Μὴ θορυβοῦ, ὧ ἀκροατά, ἐάν τι ταπεινὸν ἀκούσης. Οὐ γὰρ μετὰ ἰσοσύνην διδασκαλίαν μηδέπω πεπεισμένοι ὅτι
 15 παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐσιν, εἰκότως ταπεινότερα ἤκουον ἵνα πεισθῶσι. Καὶ τοῦτο οὖν ἀπολογία ἐστὶν ὑπὲρ τῶν μελλόντων ταπεινῶς εἰρήσεσθαι. Ἐπίστευσαν μὲν οὖν, οὐχ ὡς ἐχρῆν δέ, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἡσθέντες καὶ ἀναπασσάμενοι ἐπὶ τῇ τῶν λόγων ταπεινότητι. Ὅτι γὰρ οὐ τελείαν πίστιν
 20 εἶχον, δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λόγων, ἐν οἷς αὐτὸν πάλιν ὑβρίζουσι. Καὶ ὅτι οὗτοι αὐτοὶ εἰσιν ἐκεῖνοι, ἐδήλωσεν εἰπὼν «Ἐλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ», δεικνὺς ὅτι οὐδέπω παρεδέξαντο τὴν δι-
 25 δασκαλίαν, ἀλλὰ μόνον προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. Διὸ καὶ πληκτικώτερον εἶπεν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, «Ζητήσεται με»· νῦν δὲ μεῖζον προσέθηκεν, ὅτι «Ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε». Καὶ τὸ πῶς δείκνυσιν, ὅτι οὐ δύνασθε ἐλθόντες ἐκεῖ, παρακαλέσαι με λοιπόν. «Ταῦτα ἃ λαλῶ
 30 εἰς τὸν κόσμον». Διὰ τούτων ἐδήλωσε λοιπὸν ἐξερχόμενον αὐτὸν εἰς τὰ ἔθνη. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔγνωσαν λοιπὸν ὅτι τὸν

Διατί λοιπόν τοὺς λέγει· Νομίζετε ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς ἐξολοθρεύσω, ἀφοῦ ἀπέδειξε τοῦτο μὲ τὰ ἔργα; Κατεβαίνει εἰς τὴν πνευματικὴν των ἀδυναμίαν. Διότι ἐφρόντιζε μὲ κάθε τρόπον, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἐναντίον τοῦ Πατρὸς. Ἔτσι λοιπόν καὶ ἐδῶ ὁμιλεῖ μὲ ἀνθρώπινον τρόπον. Καὶ ὅπως εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν μὲ ἄφησε μόνον», ἔτσι εἶπεν ἐπίσης, «Ἐγὼ κάμνω πάντοτε ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεστά». Ὅταν κατεβίβασε τὸν λόγον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, τότε ἐπίστευσαν πολλοί. Καὶ ἐρωτᾷς λοιπόν ἀκόμη, διὰ ποῖόν λόγον ὁμιλεῖ εἰς χαμηλὸν ἐπίπεδον; Καὶ ὅμως ὁ Εὐαγγελιστὴς σαφῶς ὑπηνίχθη τοῦτο, ὅταν εἶπεν, ὅτι «Ἐνῶ ἔλεγεν αὐτά, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν», σχεδὸν σὰν νὰ φωνάζη δι' αὐτὰ τὰ πράγματα.

Μὴ ἀνησυχῆς, ἀκροατά, ἐὰν ἀκούσης κάτι ταπεινόν. Διότι αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶχαν ἀκόμη πεισθῆ ἔπειτα ἀπὸ τόσην διδασκαλίαν, ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, δικαίως ἤκουαν τὰ περισσότερον ἀπλᾶ διὰ νὰ πειθοῦν. Καὶ αὐτὸ συνηγορεῖ διὰ τὰ μέλλοντα νὰ λεχθοῦν μὲ ἀπλᾶ λόγια. Διότι ἐπίστευσαν μὲν, ὅχι ὅμως ὅπως ἔπρεπεν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ τυχαίως, ἐπειδὴ ηὐχαριστήθησαν καὶ ἀνεκουφίσθησαν ἀπὸ τὴν ἀπλότητα τῶν λόγων. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀποδεικνύει μὲ ὅσα λέγει κατόπιν, ὅτι δὲν εἶχον τελείαν πίστιν διότι πάλιν ὕβριζον τὸν Χριστόν· «Ἔλεγε λοιπόν ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς Ἰουδαίους ποὺ εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν· Ἐὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου», διὰ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, ὅτι ποτὲ δὲν εἶχαν πιστεύσει εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ἀλλ' ἐπρόσεχαν μόνον εἰς τὰ λόγια του. Δι' αὐτὸ καὶ ὠμίλησεν εἰς αὐτοὺς αὐστηρότερον. Διότι προηγουμένως εἶχεν εἰπεῖ, «Θὰ μὲ ζητήσετε», ἐνῶ τώρα προσέθεσε τὸ σοβαρώτερον, «Θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὴν ἁμαρτίαν σας». Καὶ δεικνύει καὶ μὲ ποῖον τρόπον, λέγων ὅτι δὲν θὰ ἠμπορέσετε πλέον νὰ ἔλθετε ἐκεῖ, διὰ νὰ μὲ παρακαλέσετε. «Αὐτὰ εἶναι τὰ ὁποῖα λέγω εἰς τὸν κόσμον». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια δηλώνει, ὅτι τοῦ λοιποῦ θ' ἀπευθυνθῆ εἰς τοὺς ἐθνικούς. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔκα-

Πατέρα αὐτοῖς λέγει ἔμπροσθεν, πάλιν φθέγγεται περὶ αὐ-
τοῦ· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ταπεινότητος τῶν ρημάτων τέθει-
κεν ὁ εὐαγγελιστής.

3. Ἄν οὕτω τοίνυν θέλωμεν τὰς Γραφὰς ἐρευνᾶν με-
5 τὰ ἀκριθείας καὶ μὴ ἀπλῶς, δυνησόμεθα τῆς σωτηρίας τῆς
ἡμετέρας ἐπιτυχεῖν· ἂν διὰ παντὸς αὐταῖς ἐνδιατρίβωμεν,
καὶ δογμάτων ὀρθότητα, καὶ βίον εἰσόμεθα ἠκριθωμένον.
Κἂν σφόδρα σκληρός τις εἴη, καὶ ἀπηνής, καὶ χαῦνος, κἂν
μηδὲν κερδαίνῃ ἐν τοῖς ἄλλοις χρόνοις, τὸν χρόνον γοῦν
10 καρπώσεται τοῦτον, καὶ λήψεταιί τινα ὠφέλειαν, εἰ καὶ μὴ
τοσαύτην ὡς αἴσθησιν ἔχειν, ἀλλ' ὅμως λήψεται. Εἰ γὰρ
μυρεφεῖόν τις παριῶν καὶ προσκαθήμενος ἐργαστηρίοις τοι-
ούτοις, καὶ ἄκων ἀναχρώννυται ἐκ τῆς εὐωδίας, πολλῶ
μᾶλλον ἂν ἐκκλησίαν ἀπιῶν. Ὡσπερ γὰρ ἐξ ἀργίας ἀργία
15 τίκεται, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας προθυμία γεννᾶται.
Κἂν μυρίων ἥς γέμων κακῶν, κἂν ἀκάθαρτος, μὴ φύγησ
τὴν ἐνταῦθα διατριβήν.

Τί οὖν, φησὶν, ὅτι ἀκούων οὐ ποιῶ; Οὐ μικρὸν τὸ κέρ-
δος ταλανίζειν ἑαυτὸν οὐκ ἄχρηστος οὗτος ὁ φόβος· οὐκ
20 ἄκαιρον τοῦτο τὸ δέος. Ἐὰν σιενάξῃς μόνον, ὅτι ἀκούων οὐ
ποιῶ, πάντως καὶ ἐπὶ τὸ ποιεῖν ἤξεις ποτέ. Οὐ γὰρ ἔνεσι
τῷ Θεῷ διαλεγόμενον καὶ ἀκούοντα Θεοῦ διαλεγόμενον, μὴ
κερδαίνειν. Εὐθέως γοῦν σοσιελλόμεθα, καὶ τὰς χεῖρας
ριπιόμεθα, διὰ τὸ βιβλίον βουλόμεθα λαβεῖν. Ὅρῃς καὶ πρὸ
25 τῆς ἀναγνώσεως πόση εὐλάβεια; Ἄν δὴ καὶ μετὰ ἀκρι-
θείας ἐπέλθωμεν, πολλὴν καρπώσόμεθα τὴν ὠφέλειαν. Οὐ
γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐν εὐλαβείᾳ καθίστη τὴν ψυχὴν, τὰς χεῖρας
ἂν ἀπενιψάμεθα· καὶ γυνή, κἂν ἀκατακάλυπτος ᾖ, περιτίθε-
ται εὐθέως τὸ φάρος, τῆς ἔνδοθεν εὐλαβείας τὸ δεῖγμα ἐν-

τάλαβαν ὅτι προηγουμένως ὠμίλει διὰ τὸν Πατέρα, πάλιν κάμνει λόγον περὶ αὐτοῦ. Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐξήγησε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπλότητος τῶν λόγων του.

3. Ἄν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐρευνῶμεν τὰς Γραφὰς μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ὄχι τυπικῶς, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν σωτηρίαν μας. Ἄν ἀσχολούμεθα διαρκῶς μὲ αὐτάς, θ' ἀποκτήσωμεν καὶ δογματικὴν ἀλήθειαν καὶ εὐσεβῆ ζωὴν. Καὶ ὅσον καὶ ἂν εἶναι κανεὶς σκληρός, στρυφνός καὶ τρυφηλός καὶ ὅσον καὶ οὐδὲν ὠφελήθη ἀπὸ τὸν προηγούμενον χρόνον, θ' ἀπολαύσῃ ἀπὸ αὐτὸν καὶ θὰ ἔχῃ κάποιαν ὠφέλειαν, μολονότι ὄχι τόσον μεγάλην, ὥστε νὰ τὴν αἰσθάνεται, ὅμως θὰ ὠφελῆθῃ. Διότι, ἐὰν μεταβῇ κανεὶς καὶ καθήσῃ εἰς ἐργαστήριον ἀρωμάτων καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ ἀπορροφᾶ κάποιαν εὐωδίαν, πολὺ περισσότερον συμβαίνει τοῦτο εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἐκκλησιάζεται. Διότι, ὅπως ἀπὸ τὴν ἀργίαν γεννᾶται ἡ ἀπροθυμία, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν γεννᾶται ἡ προθυμία. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι γεμᾶτος ἀπὸ κακὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἀκάθαρτος εἰς τὴν ψυχὴν, μὴ ἀποφύγῃς νὰ συχνάζῃς ἐδῶ.

Ποῖον τὸ κέρδος, θὰ ἐρωτήσῃς, ἂν δὲν κάμνω αὐτὰ ποῦ ἀκούω; Δὲν εἶναι μικρὸν τὸ κέρδος, ἐὰν ἀναγνωρίσῃς τὴν ἀθλιότητά σου. Δὲν εἶναι ἄχρηστος αὐτὸς ὁ φόβος, οὔτε ἄκαιρον τὸ δέος. Ἐὰν ἀναστενάξῃς μόνον, διότι δὲν ἔκαμες ὅσα ἤκουσες, θὰ φθάσῃς κάποτε εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ τὰ κάμῃς. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνος ποῦ ὀμιλεῖ μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἀκούει τὸν Θεὸν νὰ ὀμιλῇ, νὰ μὴ ἔχῃ κέρδος. Διότι, ὅταν θέλωμεν νὰ διαβάσωμεν ἓνα βιβλίον, ἀμέσως συγκεντρωνόμεθα καὶ πλύνομεν τὰ χέρια μας. Βλέπεις, πόσῃν προσοχῇν δεικνύομεν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν; Ἄν λοιπὸν κάμνωμεν τοῦτο συνεχῶς μὲ ἐπιμέλειαν, θὰ ἀποκτήσωμεν μεγάλην ὠφέλειαν. Διότι δὲν θὰ ἐνίπταμεν τὰ χέρια μας, ἐὰν δὲν εἶχαμεν ἐγκαταστήσει εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸν σεβασμόν. Καὶ μία γυναῖκα καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀκάλυπτος, φορεῖ ἀμέσως τὸ ἔνδυμά της, διὰ νὰ δώσῃ τὴν

δεικνυμένη· καὶ ἀνήρ, ἐὰν κατακεκαλυμμένος ἦ, γυμνοῖ τὴν κεφαλὴν. Ὅρας πῶς κήρυξ γίνεται τῆς ἔνδον εὐλαβείας τὸ ἔξωθεν σχῆμα; Εἶτα καὶ εἰς ἀκρόασιν καθίσας, ἐσιτίναξε πολλάκις καὶ κατέγνω τοῦ θίου τοῦ παρόντος.

5 Προσέχωμεν τοίνυν ταῖς Γραφαῖς, ἀγαπητοί· καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον, τὰ γοῦν εὐαγγέλια περισοπούδαστα ἡμῖν γινέσθω, καὶ ταῦτα μεταχειριζώμεθα. Εὐθέως γάρ, ἀναπιύξας τὸ βιβλίον, τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα ὄψει ἐγκείμενον, καὶ ἀκούση εὐθέως λέγοντος· «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις
10 ἦν οὕτω. Μνησιευθείσης γάρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου». Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούων, ἐπιθυμήσει παρθενίας εὐθέως, θαυμάζεται τὸν τόκον, ἀπαλλαγῆσεται τῆς γῆς. Οὐ μικρὰ καὶ ταῦτα, διὰ τὴν ἰδῆς καὶ Πνεύματος καταξιουμένην τὴν παρθέ-
15 νον, καὶ ἄγγελον αὐτῇ διαλεγόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐξ ἐπιπολῆς· εἰ δὲ ἐπιμελήσῃς μέχρι τέλους ἐπιών, πάντα εὐθέως διαπιύσεις τὰ βιωτικά, πάντων καταγελάση τῶν ἐνταῦθα· κἂν πλούσιος ἦς, οὐδὲν ἠγήσῃ τὸν πλοῦτον, ἀκούσας ὅτι τέκτονος οὖσα ἐκείνη καὶ ταπεινῆς οἰκίας, μήτηρ τοῦ Δεσπό-
20 του σου γέγονε· κἂν πένης ἦς, οὐκ ἐπαισχυνθήσῃ τὴν πενίαν, μαθὼν ὅτι τὴν εὐτελεσιτάτην οἰκίαν οὐκ ἐπηρεχύνθη ὁ τοῦ κόσμου Δημιουργός.

Ταῦτα ἐννοῶν, οὐχ ἀρπάσεις, οὐ πλεονεκτήσεις, οὐ λήψη τὰ τῶν ἐτέρων σύ· ἀλλ' ἐρασιτῆς ἔση μᾶλλον πενίας, καὶ
25 ὑπερόψει τὸν πλοῦτον. Ἄν δὲ τοῦτο γένηται, πάντα ἐξοριεῖς τὰ κακά. Πάλιν διὰ τὴν ἰδῆς αὐτὸν ἐπὶ φάτινης κείμενον, οὐ σπουδάσεις τῷ παιδίῳ σου περιθεῖναι κόσμον χρυσοῦν,

ἀπόδειξιν τῆς ἐσωτερικῆς τῆς εὐσεβείας. Καὶ ἓνας ἄνδρας ἐὰν εἶναι τελείως ἐνδεδυμένος, ἔχει ὅμως ἀκάλυπτον τὴν κεφαλὴν. Βλέπεις, πῶς τὸ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἐσωτερικῆς εὐσεβείας; Ἐπειτα, ἀφοῦ καθίσῃ οὗτος καὶ ἀκούσῃ, ἀναστενάζει πολλὰς φορὰς καὶ καταδικάζει τὴν προηγουμένην ζωὴν του.

Ἄς προσέχωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου εἰς τὰς ἀγίας Γραφὰς καὶ ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον ἄς μελετῶμεν τὰ Εὐαγγέλια καὶ ἄς χρησιμοποιοῦμεν ταῦτα. Διότι ἄμως μόλις ἀνοίξῃς τὸ βιβλίον, θὰ ἰδῆς ν' ἀναφέρεται πρῶτον τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ θ' ἀκούσῃς τὸν Εὐαγγελιστὴν νὰ λέγῃ· «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις ἔγινε κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἄφοῦ ἡ μήτηρ του Μαρία ἐμνηστεύθη τὸν Ἰωσήφ, εὐρέθη ἔγκυος ἐκ Πνεύματος ἀγίου»¹¹. Καὶ ὅποιος ἀκούει αὐτά, ἀμέσως καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν παρθενίαν, θαυμάζει τὴν γέννησιν, φεύγει ἀπὸ τὴν γῆν. Διότι αὐτὰ δὲν εἶναι ὀλίγα, ὅταν ἰδῆς ὅτι ἡ Παρθένος γίνεται ἀξία τοῦ ἀγίου Πνεύματος καὶ ὅτι συζητεῖ μὲ ἄγγελον. Καὶ αὐτὰ μὲν ἀπὸ ἐπιπολαίαν ἄποψιν. Ἐὰν ὅμως ἐπιμείνῃς νὰ μελετήσῃς μέχρι τέλους, ἀμέσως θ' ἀποκρούσῃς ὅλα τὰ γήϊνα, θὰ περιγελάσῃς ὅλα τὰ ἐδῶ. Καὶ ἂν εἶσαι πλούσιος, θὰ θεωρήσῃς τὸν πλοῦτον ὡς τίποτε, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἡ Παρθένος ποῦ ὑπῆρξε σύζυγος καὶ ἀπὸ φτωχὴν οἰκογένειαν, ἔχει γίνῃ μήτηρ τοῦ Κυρίου σου. Ἄν πάλιν εἶσαι φτωχός, δὲν θὰ ἐντραπῆς διὰ τὴν φτώχειαν σου, ὅταν μάθῃς ὅτι τὴν πτωχικὴν ἐκείνην οἰκίαν δὲν ἐντράπηκεν ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

Ὅταν καταλάβῃς αὐτά, δὲν θὰ ἀρπάσῃς, δὲν θὰ πλεονεκτήσῃς, δὲν θὰ κλέψῃς, τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ θ' ἀγαπήσῃς περισσότερο τὴν φτώχειαν καὶ θὰ περιφρονήσῃς τὸν πλοῦτον. Καὶ ἂν γίνῃ τοῦτο, θ' ἀπομακρύνῃς ὅλα τὰ κακά. Ὅταν πάλιν ἰδῆς αὐτὸν νὰ εἶναι ἐξαπλωμένος εἰς τὴν φάτνην, δὲν θὰ φροντίσῃς νὰ στολίσῃς τὸ παιδί σου μὲ χρυσᾶ στολίδια, οὔτε θὰ κατασκευάσῃς διὰ τὴν γυ-

οὐδὲ τῆ γυναικὶ ἀργυρένδειον ποιῆσαι κλίην. Ταῦτα δὲ μὴ σπουδάζων, οὐδὲ τὰς ἐκ τούτων ἐργάσῃ πλεονεξίας καὶ ἀρπαγᾶς. Πολλὰ καὶ ἕτερα ἔστι κερδᾶναι, ἅπερ οὐκ ἔνεστι νῦν κατὰ μέρος λέγειν· εἴσονται δὲ οἱ πείραν εἰληφότες.

5 Διὸ παρακαλῶ καὶ κιᾶσθαι βιβλία, καὶ μετὰ τῶν βιβλίων τὰ νοήματα κατέχειν, καὶ ταῖς διανοίαις ἐγγράφειν. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ οὐ προσεῖχον, τῶν χειρῶν ἐκελεύοντο τὰ βιβλία ἐξαριτᾶν· ἡμεῖς δὲ οὔτε ἐν χερσίν, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ τίθεμεν, δέον ἐντυποῦν τῆ καρδίᾳ. Οὔτω γὰρ τὸν
10 παρόντα ἐκκαθαίροντες θίον, τευξόμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ναϊκα σου κλίνην ἀργυρόδετον. Ἐὰν δὲν φροντίζης δι' αὐτά, δὲν θὰ χρησιμοποιοῖσης τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν ἀρπαγὴν, ποῦ προέρχεται ἀπὸ αὐτά. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἠμπορεῖς νὰ κερδίσης, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπαριθμήσω λεπτομερῶς, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα γνωρίζουν, ὅσοι ἔχουν ἀποκτήσει πείραν.

Δι' αὐτὸ οἷς παρακαλῶ νὰ προμηθεύεσθε βιβλία, νὰ συγκεντρῶντε τὰ νοήματά των καὶ νὰ τὰ ἐγγράφετε εἰς τὸν νοῦν σας. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόσεχαν, εἶχαν διαταχθῆ νὰ κρατοῦν τὰ βιβλία εἰς τὰ χέρια των. Ἡμεῖς ὅμως δὲν τὰ κρατοῦμεν εἰς τὰ χέρια μας, ἀλλὰ τ' ἀφήνομεν εἰς τὰς οἰκίας μας, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὰ ἔχωμεν τυπομένα εἰς τὴν καρδίαν μας. Διότι ἀφοῦ ἐκκαθαρίσωμεν τὴν παροῦσαν ζωὴν μας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὔχομαι δι' ὅλους μας, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ΄.

Ἰω. 8,31 - 47

«Ἐλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀλη-
5 θῶς μαθηταὶ μου ἔστε καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

1. Πολλῆς ὑπομονῆς δεῖται τὰ ἡμέτερα, ἀγαπητοί. Ἡ δὲ ὑπομονὴ γίνεται, ὅταν κατὰ βάρους ἐρριζωμένα τὰ δό-
γματα ἤ. Καθάπερ γὰρ τὴν δρυὲν τὴν εἰς τοὺς κάτω κόλπους
10 ἀφιεῖσαν τὰς ρίζας καὶ περιοφιγγομένην μετὰ ἀκριβείας, οὐ-
δεὶς ἄνεμος προσπεσὼν ἀνασπάσαι δυνήσεται, οὕτω δὲ καὶ
τὴν ψυχὴν τὴν καθηλωμένην τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ, οὐδεὶς πε-
ριτρέψαι δυνήσεται· τοῦ γὰρ ἐρριζῶσθαι, τὸ καθηλωθῆναι
πλέον ἐστί. Τοῦτο γοῦν ὁ Προφήτης εὔχεται λέγων· «Καθή-
15 λωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου». Οὕτω καὶ σὺ καθή-
λωσον καὶ σύναψον, ὡσανεὶ ἦλῳ προσπεπερονημένῳ. Ὡσπερ
γὰρ οὗτοι δυσάλωτοι, οὕτως οἱ ἐναντίοι εὐάλωτοι γίνονται
καὶ καταρριπιοῦνται ραδίως· ὅπερ καὶ τότε ἔπασχον οἱ Ἰ-
ουδαῖοι. Ἀκούσαντες γὰρ καὶ πιστεύσαντες, πάλιν ἐξειρά-
20 τησαν.

Βουλόμενος οὖν ἐμβαθῦναι τὴν πίσιν αὐτῶν ὁ Χρι-
σιός, ὥστε μὴ ἐπιπολαίαν εἶναι, διασκάπτει τὴν ψυχὴν πλη-
κτικωτέροις λόγοις. Τῶν γὰρ πιστευόντων ἦν καὶ ἐλέγχων
ἀνέχεσθαι οἱ δὲ εὐθέως ἠγγράϊνον. Πῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ;
25 Πρῶτον παραγγέλλει· «Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὅντως μαθηταὶ μου ἔστε καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει

1. Ἰω. 8, 31-32.

2. Ψαλμ. 118-120.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ΄.

Ἰω. 8,31 - 47

«Εἶπε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς Ἰουδαίους πού εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν. Ἐὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου, θὰ εἴσθε πραγματικὰ μαθηταί μου καὶ θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ»¹.

1. Ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην ὑπομονήν, ἀγαπητοί μου. Καὶ ἡ ὑπομονὴ ἀποκτᾶται, ὅταν τὰ δόγματα ἔχουν τὰς ρίζας των εἰς τὴν καρδίαν μας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὴν δρῦν πού ἔχει ἀπλώσει τὰς ρίζας τῆς βαθέως εἰς τὸ κῶμα καὶ συγκρατεῖται μὲ αὐτὰς στερεὰ κανεῖς ἄνεμος δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὴν ξερριζώσῃ, ὅσον δυνατὰ καὶ ἂν φυσᾷ, ἔτσι καὶ τὴν ψυχὴν πού εἶναι ἀφωσιωμένη εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ ἤμπορέσῃ κανεῖς νὰ τὴν ἀποσπάσῃ ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἡ προσήλωσις εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὸ ρίζωμα. Τοῦτο εὔχεται καὶ ὁ Προφήτης, ὅταν λέγῃ· «Καθήλωσε μὲ τὸν φόβον σου τὰς σάρκας μου»². Ἔτσι πρέπει νὰ προσηλωθῆς καὶ νὰ συνδεθῆς καὶ σὺ, σὰ νὰ εἶσαι καρφωμένος μὲ καρφὶ πού τρυπᾷ βαθειά. Διότι ὅπως αὐτοὶ πού εἶναι ἀφωσιωμένοι κατ' αὐτόν τὸν τρόπον δύσκολα αἰχμαλωτίζονται, ἔτσι καὶ οἱ ἀντίθετοι τούτων εὔκολα αἰχμαλωτίζονται καὶ ἀπομακρύνονται ταχέως. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶχαν πάθει καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τότε. Διότι, ἐνῶ εἶχαν ἀκούσει τὸν Χριστὸν καὶ εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν, πάλιν ἀπεμακρύνθησαν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἤθελε νὰ κάμῃ σταθερωτέραν τὴν πίστιν των, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἐπιφανειακὴ, ἐρευνᾷ τὴν ψυχὴν των μὲ ἐπιτιμητικώτερα λόγια. Διότι ἀπόδειξις ἐκείνων πού πιστεύουν ἦτο νὰ ἀνέχωνται καὶ τὸν ἔλεγχον. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ὠργίζοντο ἀμέσως. Καὶ πῶς κάμνει τοῦτο ὁ Χριστός; Πρῶτον τοὺς δίδει τὴν παραγγελίαν· «Ἐὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου, θὰ εἴσθε πραγματικὰ μαθηταί μου καὶ ἡ ἀλήθεια θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ», σὰν νὰ τοὺς λέγῃ·

ὑμᾶς»· μονονουχὶ λέγων, Μέλλω βαθεΐαν δίδοναι τομήν, ἀλλὰ μὴ σαλεύεσθε. Μᾶλλον δὲ καὶ διὰ τούτων αὐτῶν τὸν τύφον αὐτῶν τῆς διανοίας κατέστειλε. Τίνος ἐλευθερώσει, εἰπέ μοι; Ἀμαρτημάτων. Τί οὖν οἱ ἀλαζόνες ἐκεῖνοι; «Σπέρμα Ἰσραὴλ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε».

Κατέπεσεν εὐθέως αὐτῶν ἡ διάνοια· τοῦτο δὲ γέγονεν, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὰ κοσμικὰ ἐπισηθῆναι. «Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ», δηλοῦντος ἦν τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εἰδότης διὰ ἐπίστευσαν μὲν, ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εἰδότης διὰ ἐπίστευσαν μὲν, οὐκ ἔμειναν δέ. Καὶ μέγα ἐπαγγέλλεται, τὸ μαθητὰς αὐτοῦ ἐκείνους γενέσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ τινες ἀνεχώρησαν πρόην, αἰνιττόμενος αὐτοὺς φησιν, Ἐὰν μείνητε· ἐπεὶ κακεῖνοι ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν, καὶ ἀνεχώρησαν, ἐπειδὴ οὐκ ἔμειναν. «Πολλοὶ γὰρ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ παραρρησία περιεπάτου». «Γινώσθε τὴν ἀλήθειαν»· τουτέστιν, Ἐμέ· «Ἐγὼ γὰρ εἰμι ἡ ἀλήθεια». Τὰ μὲν Ἰουδαϊκὰ πάντα τύπος ἦν, τὴν δὲ ἀλήθειαν παρ' ἐμοῦ εἴσεσθε, καὶ ἐλευθερώσει ὑμᾶς τῶν ἀμαρτημάτων. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνοις ἔλεγεν: «Ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε», οὕτω καὶ τούτοις ἔλεγεν, «Ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἀπαλλάξω ὑμᾶς δουλείας· ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς εἶασε συνιδεῖν. Τί οὖν ἐκεῖνοι; «Σπέρμα Ἰσραὴλ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε». Καίτοι εἰ ἐχρῆν ἀγανακτῆσαι, ἐπὶ τῷ προτέρῳ εἰκὸς ἦν τῷ εἰρηκέναι, «Γινώσθε τὴν ἀλήθειαν», καὶ εἰπεῖν· Τί οὖν; νῦν τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἴσμεν; ὁ νόμος οὖν ψεῦδος καὶ ἡ γνῶσις ἡ ἡμετέρα; Ἀλλ' οὐδενὸς τούτων αὐτοῖς ἔμελλεν, ἀλλ' ἐπὶ κοσμικοῖς πράγμασιν ἀλγοῦσι, καὶ ταῦτα δουλείαν ὑποπιεύσαντες. Εἰσὶ

Πρόκειται νὰ κάμω βαθεΐαν τομήν, ἀλλὰ μὴ κινήσθε. Ἄλλὰ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια μᾶλλον κατεπίεσε τὴν ἔπαρσιν τῆς ψυχῆς των. Ἄπο τί θὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ, εἶπέ μου; Ἄπο τὰς ἁμαρτίας των βεβαίως. Ἄλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἀλαζόνες τί ἀπήντησαν; «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ καὶ δὲν ἐγίναμεν ποτὲ κανενὸς δοῦλοι».

Ἀμέσως κατέπεσε τὸ πνεῦμα των καὶ αὐτὸ ἔγινε διότι εἶχαν τὸν φόβον τῶν γηϊνῶν πραγμάτων. «Ἐὰν μείνετε εἰς τὸν λόγον μου». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Χριστὸς ἐφάνέρωσεν ὅσα ἐκεῖνοι εἶχαν εἰς τὴν καρδίαν των καὶ ἀπεκάλυψεν ὅτι ἐπίστευσαν, ἀλλὰ δὲν ἔμειναν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν. Καὶ τοὺς δίδει μεγάλην ὑπόσχεσιν, ὅτι δηλαδὴ θὰ γίνουν μαθηταὶ του. Καὶ ἐπειδὴ μερικοὶ εἶχον ἀποχωρήσει προηγουμένως, ὑπαινισσόμενος αὐτοὺς εἶπεν, «Ἐὰν μείνετε», ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνοι ἤκουσαν, ἐπίστευσαν καὶ ἔφυγαν, ἀφοῦ δὲν ἔμειναν. «Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του ἔφυγαν καὶ δὲν ἐπήγαιναν δημοσίᾳ πλέον μαζί του»*. «Θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν», δηλαδὴ Ἐμέ. «Διότι ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀλήθεια». Τὰ Ἰουδαϊκὰ ἦσαν ὅλα τυπικά, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν θὰ τὴν γνωρίσετε ἀπὸ ἐμέ καὶ αὐτὴ θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας σας. Διότι, ὅπως ἔλεγεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, «Θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὰς ἁμαρτίας σας», ἔτσι λέγει τώρα καὶ εἰς αὐτοὺς «Θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ».

Δὲν τοὺς εἶπε Θὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν δουλείαν, ἀλλ' αὐτὸ τοὺς ἄφησε νὰ καταλάβουν. Καὶ τί ἀπήντησαν ἐκεῖνοι; «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ καὶ δὲν ἐγίναμεν ποτὲ δοῦλοι εἰς κανένα». Ἄν ὅμως ἔπρεπε ν' ἀγανακτήσουν, εὐλόγον ἦτο ν' ἀγανακτήσουν δι' ἐκεῖνο πού εἶχεν εἰπεῖ «Θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν» καὶ ν' ἀπαντήσουν. Δὲν γνωρίζομεν τώρα τὴν ἀλήθειαν; Ὁ νόμος εἶναι ψευδῆς καὶ ἡ γνῶσις μας; Ἄλλὰ δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ λυποῦνται διὰ γῆϊνα πράγματα καὶ ὑποπτεύουν αὐτὰ ὡς δουλείαν. Ὑπάρχουν, ὑπάρχουν καὶ σήμερα πολλοί, οἱ

γάρ, εἰσὶ καὶ νῦν πολλοὶ οἱ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀδιαφόροις αἰσχύ-
ρονται, καὶ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ· ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας τῆς
ἁμαρτίας οὐκέτι, καὶ ἔλοιντο ἂν μυριάκις ἐκείνην κληθῆναι
δοῦλοι τὴν δουλείαν, ἢ ταύτην ἅπαξ.

5 Τοιοῦτοὶ τινες ἦσαν κακεῖνοι καὶ οὐδὲ ἤδεσαν ἄλλην
δουλείαν καὶ φασὶ· Δούλους ἐκάλεσας τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους
τοῦ Ἀβραάμ, τοὺς εὐγενεῖς; οὓς οὐκ ἔχρησεν διὰ τοῦτο καλέ-
σαι δούλους. «Οὐδέποτε γάρ, φησὶν, «ἐδουλεύσαμεν». Τοιαῦ-
τα γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ ἀντήματα· «Σπέρμα Ἀβραάμ ἐ-
10 σμεν, Ἰσραηλῖταί ἐσμεν». Οὐδαμοῦ τῶν οἰκείων κατορθω-
μάτων μέμνηται. Διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ἀνέκραγεν Ἰωάν-
νης, λέγων· «Μὴ δόξητε λέγειν, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀ-
βραάμ». Διὰ τί δὲ μὴ ἤλεγξεν αὐτοὺς ὁ Χριστός; καὶ γὰρ
πολλάκις ἐδούλευσαν, καὶ Αἰγυπτίοις, καὶ Βαβυλωνίοις, καὶ
15 ἑτέροις πολλοῖς. «Οὐ οὐ πρὸς φιλοτιμίαν αὐτῶ τὰ λεγόμε-
να ἦν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν, καὶ πρὸς εὐεργεσίαν, καὶ πρὸς
τοῦτο ἠπεύγειο. Ἐπεὶ εἶπεν ἂν τὰ τετρακόσια ἔτη· εἶπεν
ἂν τὰ ἑβδομήκοντα· εἶπεν ἂν τὰ ἐπὶ τῶν κριτῶν, τὰ ποτὲ
μὲν εἴκοσι, ποτὲ δὲ δύο, ποτὲ δὲ ἐπὶ τρία· εἶπεν ἂν, πῶς οὐδέπο-
20 τε διέλιπον δουλεύοντες. Ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐσπούδαζε δεῖξαι,
δούλους ἀνθρώπων γενομένους, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, ἥπερ
ἐστὶ καὶ χαλεπωτάτη δουλεία, ἧς Θεὸς μόνος ἀπαλλάξαι
δύναται. Τὸ γὰρ ἀφεῖναι ἁμαρτίας, οὐδενὸς ἑτέρου ἐστί·
καὶ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ὠμολόγουν.

25 Ἐπεὶ οὖν τοῦτο ὠμολόγουν Θεοῦ ἔργον εἶναι, εἰς τοῦτο
αὐτοὺς ἐνάγει, καὶ φησὶ· «Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦ-
λός ἐστι τῆς ἁμαρτίας», δεικνὺς ὅτι περὶ ταύτης λέγει τῆς

ὅποιοι ἐντρέπονται διὰ τὰ ἀσήμαντα καὶ δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας καθόλου καὶ οἱ ὅποιοι θὰ προετίμων χιλίας φοράς νὰ ὀνομασθοῦν δοῦλοι δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν παρὰ διὰ τὴν ἄλλην ἔστω καὶ μίαν φοράν.

Τέτοιοι ἦσαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν ἤξευραν ἄλλην δουλείαν καὶ τοῦ λέγουν· Ὠνόμασες δούλους τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, αὐτοὺς ποὺ εἶναι εὐγενεῖς; Αὐτοὺς δὲν ἔπρεπε δι' αὐτὸν τὸν λόγον νὰ ὀνομάσης δούλους. Διότι ποτέ, λέγουν, «Δὲν ἐγίναμεν δοῦλοι». Τοιαῦται ἦσαν αἱ καυχησιολογίαι τῶν Ἰουδαίων. «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, εἴμεθα Ἰσραηλίται». Πουθενὰ ὅμως δὲν ἐνθυμοῦνται τὰ κατωρθώματά τους. Δι' αὐτὸ ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης μὲ δυνατὴν φωνήν· «Μὴ νομίζετε ὅτι ἠμπορεῖτε νὰ λέγετε, ἔχομεν Πατέρα τὸν Ἀβραάμ». Διατί ὅμως δὲν τοὺς ἠλεγξεν ὁ Χριστός; Διότι πολλὰς φοράς ἐγιναν δοῦλοι εἰς τοὺς Αἴγυπτίους, εἰς τοὺς Βαβυλωνίους καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους. Διότι τὰ λόγια του δὲν ἀπέβλεπαν εἰς φιλοδοξίαν, ἀλλ' εἰς σωτηρίαν καὶ εἰς παροχὴν εὐεργετημάτων πρὸς αὐτοὺς καὶ δι' αὐτὸ ἐφρόντιζεν. Διότι θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀναφέρῃ τὰ τετρακόσια ἔτη τῆς δουλείας, θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀναφέρῃ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ποὺ ἦσαν ὑπὸ τὴν δουλείαν τῶν Κριτῶν, τὰ ἄλλοτε εἴκοσιν, ἄλλοτε δύο καὶ ἄλλοτε ἑπτὰ ἔτη ποὺ ἦσαν δοῦλοι καὶ θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῇ, ὅτι δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ εἶναι δοῦλοι. Ἀλλὰ δὲν ἐνδιεφέρετο ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐγιναν δοῦλοι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, ποὺ εἶναι καὶ ἡ πλέον βαρεῖα δουλεία καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόνον ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ. Διότι ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν δὲν εἶναι κανενὸς ἄλλου ἔργον. Τοῦτο παρεδέχοντο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι.

Ἐπειδὴ λοιπὸν παρεδέχοντο ὅτι αὐτὸ εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, τοὺς εἰσάγει εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τὴν ἁμαρτίαν, εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας» καὶ ἀπο-

ἐλευθερίας, τῆς ἀπὸ ταύτης τῆς δουλείας. «Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ· ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Ἐρέμα καὶ ἐντιϋθεν τὰ τοῦ νόμου καταβάλλει, αἰνιτιόμενος τοὺς προτιέρονς χρόνους. Ἴνα γὰρ μὴ ἀνατρέχωσι καὶ λέγωσι·
 5 Θουσίας ἔχομεν ἄς ἐπέταξε Μωϋσῆς· ἐκεῖναι ἡμᾶς ἀπαλλάξαι δύνανται· διὰ τοῦτο ταῦτα ἐπήγαγεν. Ἐπεὶ ποίαν ἀκολουθίαν εἶχε τὰ εἰρημένα; «Πάντες γὰρ ἡμαρτιον καὶ ὑσιερῶνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιοῦμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι», καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτοί. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλὸς φησι
 10 περὶ τοῦ ἱερέως· ὅτι «Ὁφείλει», φησί, «προσφέρειν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καθὼς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περικείται ἀσθένειαν». Καὶ τοῦτο δηλοῦται διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Ὁ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ». Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ δείκνυσι τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τὸ διάφορον δούλου καὶ
 15 ἐλευθέρου· ἡ γὰρ περιβολὴ τοῦτο βούλειαι, τουτέστιν, οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ δοῦλος· τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ, «Ὁὐ μένει».

2. Διατί δὲ περὶ ἁμαρτημάτων διαλεγόμενος, οἰκίας ἐμνημόνευσε; Δεικνὺς ὅτι ὡσπερ ἐπὶ οἰκίας ὁ δεσπότης, οὕτω πάντων αὐτὸς ἐξουσιάζει. Τὸ δέ, «Ὁὐ μένει», τοῦτό
 20 ἐστιν Οὐκ ἔχει ἐξουσίαν χαρίζεσθαι, ἅτε μὴ ὦν οἰκοδεσπότης· ὁ δὲ υἱὸς οἰκοδεσπότης ἐστί. Τοῦτο γὰρ ἐστι, «Μένει εἰς τὸν αἰῶνα», ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρωπίνων, ἵνα μὴ λέγωσι, Σὺ τίς εἶ; Ἐμά ἐστι πάντα· Υἱὸς γὰρ εἰμι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ μένω τοῦ Πατρὸς· οἰκίαν καὶ ἐξουσίαν καλῶν. Καὶ
 25 γὰρ καὶ ἀλλαγῶ οἰκίαν καλεῖ τοῦ Πατρὸς τὴν ἀρχήν· «Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν». Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἐλευθερίας καὶ δουλείας ὁ λόγος, εἰκότως ταύτη κέ-

4. Ρωμ. 8, 23-24.

5. Ἐβρ. 5, 8 καὶ 2.

6. Ἰω. 14, 2.

δεικνύει ὅτι ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν δουλείαν. «Ὁ δὲ δοῦλος δὲν μένει εἰς τὴν οἰκίαν παντοτεινά, ἀλλ' ὁ Υἱὸς μένει». Σιωπηρῶς καταρρίπτει τὸν νόμον καὶ ὑπονοεῖ τοὺς προηγουμένους χρόνους. Διὰ τὸ νὰ μὴ ἀνατρέχουν εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους καὶ ἰσχυρίζονται, ἔχομεν θυσίας τὰς ὁποίας μᾶς ἐπέβαλεν ὁ Μωϋσῆς καὶ ἐκεῖναι ἠμποροῦν νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν δουλείαν, διὰ τοῦτο ἐπρόσθεσεν αὐτά. Ἐπειδὴ ἄλλως, ποίαν συνέπειαν θὰ εἶχαν αὐτὰ πὺ ἐλέχθησαν; «Διότι ὅλοι ἠμάρτησαν καὶ στεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ παίρνουν τὴν δικαίωσιν δωρεὰν μὲ τὴν χάριν αὐτοῦ»⁴ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἱερεῖς. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος λέγει περὶ τοῦ ἱερέως· «ὑποχρεοῦται νὰ προσφέρῃ θυσίας διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὸν λαόν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς περιβάλλεται ἀπὸ ἀδυναμίαν»⁵. Καὶ αὐτὸ σημαίνουν τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, «Ὁ δοῦλος δὲν μένει εἰς τὴν οἰκίαν παντοτεινά». Ἐδῶ μάλιστα δεικνύει τὴν ἰσοτιμίαν του μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὴν διαφορὰν μεταξὺ δούλου καὶ ἐλευθέρου. Διότι ἡ παραβολὴ αὐτὸ θέλει ν' ἀποδείξῃ, δηλαδὴ ὅτι ὁ δοῦλος δὲν ἔχει δύναμιν. Αὐτὸ σημαίνει ἡ φράσις του, «Δὲν μένει παντοτεινά».

2. Διατί ὅμως ἐνῶ ὁμιλεῖ περὶ ἁμαρτημάτων, ἐνεθυμήθη τὴν οἰκίαν; Διὰ τὸ νὰ δείξῃ ὅπως εἰς τὴν οἰκίαν ὁ κύριος, ἔτσι καὶ αὐτὸς τὰ ἐξουσιάζει ὅλα. Καὶ τὸ «Δὲν μένει παντοτεινά», σημαίνει Δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ χαρίσῃ, διότι δὲν εἶναι ὁ κύριος τῆς οἰκίας· ὁ υἱὸς ὅμως εἶναι οἰκοδεσπότης. Διότι αὐτὸ τὸ «Μένει αἰωνίως» ἔγινε διὰ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρωπίνων, διὰ τὸ νὰ μὴ τοῦ λέγουν· Σὺ ποῖος εἶσαι; Ὅλα εἶναι ἰδικά μου, διότι εἶμαι ὁ Υἱὸς καὶ μένω εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πατρὸς μου. Τὴν οἰκίαν ὀνομάζει καὶ ἐξουσίαν. Διότι καὶ εἰς ἄλλον μέρος τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πατρὸς ὀνομάζει οἰκίαν· «Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πατρὸς μου ὑπάρχουν πολλὰ διαμοναί»⁶. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κάμνει λόγον περὶ ἐλευθερίας

χρηται τῇ μεταφορᾷ, λέγων· ὅτι οὐκ εἶχον ἐξουσίαν ἐκεῖνοι ἀφιέναι.

«Ἐὰν οὖν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ». Εἶδες τὸ ὁμοούσιον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ πῶς δείκνυσι τὴν αὐτὴν
 5 ἔχοντα αὐτὸν ἐξουσίαν ἐκεῖνω; «Ἐὰν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ», οὐδεὶς ἀντιλέγει λοιπὸν, ἀλλὰ βεβαίαν ἔχετε τὴν ἐλευθερίαν. «Θεὸς γὰρ ὁ δικαίων· τίς ὁ κατακρίνων;». Ἐπιταῦτα δείκνυσι καὶ ἁμαρτίας ἑαυτὸν καθαρὸν, καὶ τὴν μέχρι
 10 προσηγορίας ἐλευθερίαν αἰνίττειται ταύτην γὰρ καὶ ἄνθρωποι διδῶσιν, ἐκείνην δὲ μόνος ὁ Θεός. Καὶ διὰ τούτου πείθει αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῆς ἁμαρτίας. Καὶ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι εἰ καὶ δοῦλοι οὐκ ἦσαν, διὰ τοῦ ἐκείνην ἀποκρούσασθαι μᾶλλον γεγόνασι δοῦλοι, ἐπήγαγεν εὐθέως, «Ὅντως ἐλεύθεροι ἔσε-
 15 σθε». Διὰ δὲ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἐμφαίνει, ὅτι αὕτη ἡ ἐλευθερία οὐκ ἀληθής.

Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν (εἰκὸς γὰρ τοῦτο ἦν εἰπεῖν), ὅρα πῶς αὐτοὺς εἰς τὴν κατηγορίαν ἐνέβαλε ταύτην. Ἄφεις γὰρ πάντα αὐτῶν ἐλέγξει τὸν θίον,
 20 τοῦτο τὸ μετὰ χειρας, ὃ ἔτι πράττειν ἐβούλοντο, ἄγει εἰς μέσον, καὶ φησιν· «Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναν». Ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐκβάλλει τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἐκείνης, παιδεύων μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτῳ. Ὡσπερ γὰρ ἐλευθερία καὶ δουλεία ἀπὸ
 25 τῶν ἔργων, οὕτω καὶ συγγένεια. Καὶ οὐκ εἶπεν εὐθέως, Οὐκ ἐστέ τοῦ Ἀβραάμ, οἱ ἀνδροφόνοι τοῦ δικαίου· ἀλλὰ καὶ συνιρέχει τέως, καὶ φησιν· «Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε», ἀλλὰ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, καὶ λοιπὸν καταφορικωτέρα κέχρηται τῇ δημηγορίᾳ ταύτῃ.

καὶ δουλείας, ὀρθῶς χρησιμοποιεῖ αὐτὴν τὴν μεταφορὰν καὶ λέγει ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἤμποροῦσαν ν' ἀποβάλουν αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν.

«Ἐὰν σᾶς ἐλευθερώσῃ ὁ Υἱός». Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον ἀποδεικνύει, ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν μὲ ἐκεῖνον; «Ἐὰν σᾶς ἐλευθερώσῃ ὁ Υἱός», θὰ ἔχετε χωρὶς ἀντίρρησην ἐξησφαλισμένην τὴν ἐλευθερίαν. «Διότι, ὅταν ἐκεῖνος πού κρίνει εἶναι ὁ Θεός, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ σᾶς καταδικάσῃ;». Ἐδῶ ἀποδεικνύει τὸν ἑαυτὸν του καθαρὸν ἀπὸ ἁμαρτίαν καὶ ὑπαινίσσεται τὴν κατ' ὄνομα μόνον ἐλευθερίαν, τὴν ὁποῖαν δίδουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ τὴν ἄλλην τὴν δίδει μόνον ὁ Θεός. Καὶ δι' αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μὴ ἐντρέπωνται δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, ὅτι ἂν καὶ δὲν ἦσαν δοῦλοι, ὅμως μὲ τὸ ν' ἀποκρούσουν ἐκείνην, ἔγιναν περισσότερον δοῦλοι, ἐπρόσθεσεν ἀμέσως· «Θὰ εἴσθε πραγματικὰ ἐλεύθεροι». Ἐπειτα δηλώνει, ὅτι αὐτὴ ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀληθινή.

Ἐπειτα διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζονται ὅτι, δὲν ἔχομεν ἁμαρτίαν (διότι φυσικὸν ἦτο νὰ τὸ ἰσχυρισθοῦν), πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπο τοὺς κατηγορεῖ. Διότι ἀφοῦ ἄφησε τὸν ἔλεγχον ὅλης τῆς ζωῆς των, αὐτὸ τὸ ἔγκλημα πού ἐσκέπτοντο ἀκόμη νὰ διαπράξουν ἀποκαλύπτει καὶ λέγει· «Γνωρίζω ὅτι εἴσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Μὲ ἡρεμίαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ ἐκείνην τὴν συγγένειαν, διδάσκων αὐτοὺς νὰ μὴ μεγαλοφρονοῦν διὰ τοῦτο. Διότι ὅπως ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δουλεία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἔργα, ἔτσι καὶ ἡ συγγένεια. Καὶ δὲν εἶπεν ἀμέσως Δὲν εἴσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ δικαίου, σεῖς οἱ φονεῖς, ἀλλὰ συμφωνεῖ μὲ αὐτοὺς ὡς ἓνα σημεῖον καὶ λέγει· «Γνωρίζω ὅτι εἴσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ». Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ πού ἐξετάζεται. Δι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ εἰς τὴν συνέχειαν αὐστηροτέραν γλῶσσαν πρὸς αὐτούς.

Καὶ γὰρ ἔστιν ὡς τὰ πολλὰ παραιτηῆσαι, ὅτι μέλλων
 μέγα ἐργάζεσθαι τι, μετὰ τὸ ἐργάσασθαι, πλείονι κέχρηται
 τῇ παρηγοίᾳ, ὡς τῆς μαρτυρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπι-
 σιομιζούσης αὐτούς. «Ἄλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι». Τί οὖν,
 5 εἰ δικαίως, φηοῖν; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν
 τίθησιν, ὅτι «Ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν». Πῶς οὖν
 φηοῖν, ὅτι ἐπίστευον εἰς αὐτόν; Ἄλλ' ὅπερ ἔφη, μειτεῖθεν-
 το πάλιν. Διὸ καὶ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο. Εἰ γὰρ τὴν συγ-
 γένειαν ἀρχεῖτε ἐκείνου, καὶ τὸν βίον ἐπιδείξασθαι χρή.
 10 Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐ χωρεῖτε τὸν λόγον, ἀλλ', «Οὐ χωρεῖ ὁ
 ἐμὸς λόγος ἐν ὑμῖν», τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ τῶν δογμάτων ἐπι-
 δεικνύμενος.

Καίτοι οὐδὲ ὑπὲρ τούτου ἀναιρεῖν ἐχρῆν, ἀλλὰ μάλλον
 τιμῶν καὶ θεραπεύειν, ὥστε μαθεῖν. Τί οὖν, φηοῖν, ἂν ἀπὸ
 15 σαυτοῦ ταῦτα λαλήσῃς; Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· «Ἄ ἐγὼ ἐώρα-
 κα παρὰ τῷ Πατρὶ μου, ταῦτα λαλῶ καὶ ὑμεῖς ἂ ἠκούσατε
 παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ποιεῖτε». Ὡς περ, φηοῖν, ἐγὼ καὶ
 ἀπὸ τῶν ρημάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐμφαίνω τὸν Πα-
 τέρα, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν πραγμάτων. Οὐ γὰρ τὴν αὐ-
 20 τὴν οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν ἔχω τῷ
 Πατρὶ. «Λέγουσιν αὐτῷ· Ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβρα-
 ἄμ. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἰ πατέρα ἔχετε τὸν Ἀβραάμ,
 τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐποιεῖτε. Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι».
 Συνεχῶς ἐνταῦθα τὴν φονικὴν αὐτῶν σιρέφει προαίρεσιν,
 25 καὶ τοῦ Ἀβραάμ μέμνηται. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, καὶ ταύτης αὐ-
 τοῦς ἀπαγαγεῖν βουλόμενος τῆς συγγενείας καὶ τὸ περιττὸν
 καύχημα ἐξελεῖν καὶ πείσαι μηκέτι ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας

Διότι, ὅπως ἔχει παρατηρηθῆ πολλὰς φορές, ὅταν ὁ Χριστὸς πρόκειται νὰ ἐπιχειρήσῃ κάτι τὸ σπουδαῖον, μετὰ τὴν πραγματοποίησίν του, ὁμιλεῖ μὲ μεγαλυτέραν πεποίθησιν, διότι τοὺς ἀποστομώνει ἢ μαρτυρία τῶν ἔργων του. «Ἄλλὰ σεῖς ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Τί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος, ἐὰν αὐτὸ δικαίως γίνεται; Ἄλλὰ δὲν ζητοῦν τοῦτο δικαίως. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς λέγει τὴν αἰτίαν· «Διότι ὁ λόγος μου δὲν χωρεῖ μέσα σας», καὶ ἀποδεικνύει ἔτσι τὸ ὑψηλὸν νόημα τῶν δογμάτων του. Πῶς λέγει λοιπόν, ὅτι ἐπίστευον εἰς αὐτόν; Ὅπως εἶπα προηγουμένως, εἶχαν ἀλλάξει πάλιν γνώμην. Διὰ τοῦτο τοὺς κατηγορήσεν αὐστηρῶς. Διότι, ἐὰν καυχᾶσθε διὰ τὴν συγγένειαν μὲ τὸν Ἀβραάμ, πρέπει νὰ δείξετε καὶ ζωὴν σύμφωνον μ' ἐκεῖνον. Καὶ δὲν εἶπεν Δὲν κατανοεῖτε τὸν λόγον μου, ἀλλὰ «Ὁ λόγος μου δὲν χωρεῖ μέσα σας», ἀποδεικνύων ἔτσι τὰ ὑψηλὰ νοήματα τῶν δογμάτων του.

Ἄλλ' οὔτε καὶ δι' αὐτόν τὸν λόγον δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν φονεύσουν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τὸν τιμοῦν καὶ νὰ τὸν λατρεύουν, διὰ νὰ διδαχθοῦν. Ἄλλὰ τί θὰ γίνῃ, ἂν σὺ λέγῃς αὐτὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν σου; Δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσεν· «Ἐγὼ ἐκεῖνα ποὺ εἶδα πλησίον τοῦ Πατρός μου διακηρύσσω καὶ σεῖς ὅτι ἔχετε μάθει ἀπὸ τὸν Πατέρα σας αὐτὰ κάμνετε». Ὅπως ἐγὼ, λέγει, καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὴν ἀλήθειαν ἀποκαλύπτω τὸν Πατέρα μου, τὸ ἴδιο κάμνετε καὶ σεῖς μὲ τὰς πράξεις σας. Διότι δὲν ἔχω μόνον τὴν αὐτὴν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν ἀλήθειαν. «Ἀπεκρίθησαν εἰς αὐτόν. Ὁ πατήρ μας εἶναι ὁ Ἀβραάμ. Λέγει εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς· Ἐὰν εἶχατε πατέρα τὸν Ἀβραάμ, θὰ ἐκάμνατε τὰ ἔργα του. Τώρα ὅμως ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Συνεχῶς ἀνακινεῖ ἐδῶ τὴν φονικὴν των διάθεσιν καὶ ἐνθυμεῖται τὸν Ἀβραάμ. Αὐτὸ τὸ κάμνει, ἐπειδὴ θέλει νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν συγγένειαν, νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ τὴν περιττὴν καυχησιολογίαν καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μὴ ἐλπίζουν ὅτι

τῆς σωτηρίας ἔχειν, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ φύσιν συγγενείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ προαίρεσιν.

Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ κωλύον αὐτοὺς προσελθεῖν τῷ Χριστῷ, τὸ νομίζειν ἀρκεῖν αὐτοῖς τὴν συγγένειαν ἐκείνην εἰς σω-
 5 τηρίαν. Ποίαν δὲ ἀλήθειαν λέγει; "Οὐ ἴσος ἐστὶ τῷ Πα-
 τρί. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι, καί
 φησι: «Ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελά-
 ληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου». Δεικνύς, ὅτι οὐκ
 ἐναντία τῷ Πατρὶ ταῦτά ἐσσι, πάλιν ἐπ' αὐτὸν καταφεύγει.
 10 «Λέγουσιν αὐτῷ: Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα· ἓνα
 Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Τί λέγεις; ὑμεῖς Πατέρα τὸν
 Θεὸν ἔχετε, καὶ τῷ Χριστῷ ἐγκαλεῖτε τοῦτο λέγοντι; Ὁρᾷς
 ὅτι ἐξαιρέτως ἔλεγεν αὐτοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Θεόν;

3. Ἐπειδὴ τοίνυν τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἐξέβαλε τοῦ
 15 Ἀβραάμ, οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, ἕτερόν τι μείζον τολμῶσιν
 εἰς τὸν Θεὸν ἀνατρέχοντες. Ἀλλὰ καὶ ταύτης αὐτοὺς ἐκ-
 βάλλει τῆς τιμῆς, λέγων: «Εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγα-
 πᾶτε ἂν ἐμέ, ὅτι ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἤκω καὶ ἀπ'
 ἔμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλε. Διὰ τί οὐκ
 20 οἴδατε τὴν λαλίαν τὴν ἐμήν; "Οὐτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν
 λόγον τὸν ἐμόν. Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου
 ἐσιτέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. Ἐ-
 κείνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ
 οὐχ ἔσσηκεν. "Οτιαν λαλή τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ».

25 Ἐξέβαλεν αὐτοὺς τῆς συγγενείας τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἐπειδὴ
 μείζονα ἐτόλμησαν, τότε λοιπὸν ἐπάγει τὴν πληγὴν, λέγων,
 ὅτι οὐ μόνον τοῦ Ἀβραάμ οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ δια-

θὰ τοὺς σώσει ἐκεῖνος, οὔτε νὰ ἐλπίζουν εἰς τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ εἰς τὴν συγγένειαν τῶν προθέσεων.

Διότι τοὺς ἠμπόδιζε τοῦτο νὰ προσέλθουν εἰς τὸν Χριστόν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐφαντάζοντο, ὅτι ἦτο ἀρκετὴ ἡ συγγένειά τους ἐκείνη διὰ τὴν σωτηρίαν τους. Καὶ ποίαν ἀλήθειαν διδάσκει ὁ Χριστός; Ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα. Διότι, δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἐζήτουν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ τὸν φονεύσουν. Καὶ προσθέτει· «Ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε, διότι οἶμαι εἶπα τὴν ἀλήθειαν, πὺ ἤκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου». Ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ καταφεύγει πάλιν εἰς αὐτόν· «Ἐκεῖνοι τοῦ εἶπαν· Ἡμεῖς δὲν ἐγεννήθημεν ἀπὸ πορνείαν, ἕνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Τί ἰσχυρίζεσθε; ὅτι σεῖς ἔχετε Πατέρα τὸν Θεόν καὶ κατηγορεῖτε τὸν Χριστόν, διότι λέγει καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιο; Βλέπεις μὲ ποῖον ἐξαίρετον τρόπον εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός, ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο Πατὴρ του;

3. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοὺς ἔβγαλεν ἔξω ἀπὸ τὴν συγγένειαν τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχον νὰ προβάλλουν ἄλλον λόγον σπουδαιότερον, καταφεύγουν εἰς τὸν Θεόν. Ἀλλὰ τοὺς ἀφαιρεῖ καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν καὶ τοὺς λέγει· «Ἐὰν ὁ Θεὸς ἦτο Πατὴρ σας, θὰ μὲ ἀγαπούσατε, διότι καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐβγῆκα καὶ ἦλθα ἐδῶ. Καὶ δὲν ἦλθα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲ ἔστειλε. Διατί δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου; Διότι εἴσθε ἀνίκανοι νὰ ἀκούετε τὸν λόγον μου. Σεῖς κατάγεσθε ἀπὸ τὸν πατέρα σας τὸν διάβολον καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρός σας θέλετε νὰ κάμνετε. Ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦτο ἀνθρωποκτόνος καὶ δὲν στέκεται εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν λέγη ψεύδη, ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του».

Ἀπέκλεισε λοιπὸν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν συγγένειαν τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐτόλμησαν μεγαλύτερα, τότε τοὺς καταφέρει τὸ κτύπημα λέγων ὅτι ὄχι μόνον δὲν κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, ἀλλ' ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν

βόλου εἰσὶν, ἀντίροπον τῆς ἀναιοχυντίας διδοὺς τὴν τομήν· καὶ οὐδὲ ἀμάστιρον αὐτὴν ἀφήσιν, ἀλλ' ἐλέγχοις αὐτὴν κατασκευάζει. Τὸ γὰρ φονεύειν, φησί, τῆς ἐκείνου κακίας ἐστί. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, τὰ ἔργα, ἀλλὰ, «Τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ ποιεῖτε», δεικνὺς ὅτι οφοδρῶς κακείνος καὶ οὔτοι φόνων ἔχονται, καὶ ὅτι φθόνος ἦν ἡ αἰτία. Οὐδὲ γὰρ ἔχων τὴν ἰσχυρίαν Ἀδὰμ ἐγκαλεῖν, ἀλλ' ἡ βασκαίνων μόνον, ἀνεῖλε.

Τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα αἰνίττειται. «Καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἔσθηκε»· τοιτέστιν, ἐν τῷ ὁρθῷ βίῳ. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχθῶς αὐτοῦ κατηγόρου, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι, λέγει ὅτι καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ἔστιν. Ἐκεῖνος γὰρ ἔτεκε τὸ ψεῦδος πρῶτος; λέγων «Ἡ ἂν ἡμέρα φάγητε, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί». Καὶ αὐτὸς αὐτῷ πρῶτος ἐχρήσατο. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ οὐχ ὡς ἰδίῳ αὐτῷ χρωῖνται, ἀλλ' ὡς ἀλλοτριῳ· οὔτος δὲ ὡς ἰδίῳ. «Ἐγὼ δὲ ὅτι ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετε μοι». Ποία αὕτη ἀκολουθία; Οὐδὲν ἐγκαλοῦντες, ἀνελεῖν με θέλετε. Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἐστέ τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτο με διώκετε. Ἐπεὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἶπατε τὸ ἔγκλημα.

Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγε· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγξει με περὶ ἁμαρτίας;». Ἐἴτα ἐκεῖνοι «Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα». Καὶ μὴν ἐκ πορνείας ἐγεννήθησαν πολλοὶ καὶ γὰρ οὐ προσηκούσας ἐπιμιξίας ἐποιούνητο· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐλέγχει, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο ἴσταιται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξεν οὐκ ὄντας ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαβόλου, ἐκ τούτων ἀπάντων (καὶ γὰρ τὸ φονεύειν διαβολικόν, καὶ τὸ ψεύδεσθαι διαβολικόν· ἅπερ ἀμφότερα ὑμεῖς ποιεῖτε) δείκνυσιν ὅτι τὸ ἀγαπᾶν, τοῦτο σημεῖον τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι. «Διατί οὐκ οἴδατε

διάβολον, ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε τραῦμα ἀντίστοιχον μὲ τὴν ἀναισχυντίαν των. Καὶ δὲν ἀφήνει αὐτὴν χωρὶς μαρτυρίαν, ἀλλὰ τὴν ἀποδεικνύει μὲ ἐπιχειρήματα. Διότι, λέγει, ὁ φόνος εἶναι ἀπόδειξις τῆς κακίας τοῦ διαβόλου. Καὶ δὲν εἶπε μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ «Τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνου κάμνετε», ἀποδεικνύων ὅτι καὶ ὁ διάβολος καὶ αὐτοὶ ἔχουν μεγάλην ἐπιθυμίαν διὰ φόνους καὶ ὅτι αἰτία ἦτο τὸ μῖσος. Διότι, ἐνῶ δὲν εἶχε καμμίαν κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ Ἀδάμ, τὸν ἐφόνευσεν ἀπὸ μῖσος.

Αὐτὸ λοιπὸν ὑπαινίσσεται καὶ ἐδῶ· «Καὶ δὲν στέκεται εἰς τὴν ἀλήθειαν», δηλαδὴ εἰς τὸν ὀρθὸν βίον. Καὶ ἐπειδὴ τὸν κατηγοροῦν διαρκῶς, ὅτι δὲν κατάγεται ἀπὸ τὸν Θεόν, λέγει ὅτι τὸ ψεῦδος προέρχεται ἀπὸ τὸν διάβολον. Διότι ἐκεῖνος πρῶτος ἐγέννησε τὸ ψεῦδος, ὅταν εἶπεν· «Τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φάγετε, θὰ ἀνοίξουν οἱ ὀφθαλμοί σας». Καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐχρησιμοποίησε τὸ ψεῦδος. Διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν τὸ χρησιμοποιοῦν ὡς ἰδικόν τους, ἀλλὰ ὡς ξένον. Αὐτὸς ὅμως τὸ ἐχρησιμοποίησεν ὡς ἰδικόν του. «Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ λέγω τὴν ἀλήθειαν, δὲν μὲ πιστεύετε». Ποία εἶναι ἡ συνέπεια ἐξ αὐτοῦ; Χωρὶς νὰ ἔχετε νὰ μὲ κατηγορήσετε διὰ τίποτε, θέλετε νὰ μὲ φονεύσετε. Ἐπειδὴ εἴσθε ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτο μὲ καταδιώκετε. Ἐπειδὴ, ἂν δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, ἀναφέρετε τὸ ἔγκλημα.

Δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσε· «Ποῖος ἀπὸ σᾶς ἠμπορεῖ νὰ μὲ ἐλέγξῃ δι' ἁμαρτίαν;». Ἐπειτα ἐκεῖνοι ἀπήντησαν· «Ἡμεῖς δὲν ἐγεννήθημεν ἀπὸ πορνείαν». Καὶ ὅμως ἀπὸ τὴν πορνείαν ἐγεννήθησαν πολλοί, διότι ἤρχοντο εἰς ἐπιμιξίας ἀνηθίκους. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς δὲν ἐλέγχει τοῦτο, ἀλλ' ἐπιμένει εἰς ἄλλο σημεῖον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπέδειξεν ὅτι δὲν κατήγοντο ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀπὸ τὸν διάβολον, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ (διότι καὶ ὁ φόμος εἶναι ἔργον τοῦ διαβόλου καὶ τὸ ψεῦδος, σεῖς δὲ κάμνετε καὶ τὰ δύο), ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπόδειξις τῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τὸν Θεόν. «Διατί

τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν;». Ἐπειδὴ γὰρ αἰεὶ ἠπόρουσαν λέγοντες· «Τί ἐστὶν διὲ λέγει, Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;», διὰ τοῦτο φησὶν· «Οὐκ οἶδατε τὴν ἐμὴν λαλιάν, διὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε». Τοῦτο δὲ ὑμῖν γίνεται
 5 διὰ τὸ χαμαίζηλον τῆς διανοίας, καὶ διὰ τὸ πολὺ μείζονα εἶναι τὰ ἐμά.

Τί οὖν, εἰ μὴ δύνασθαι συνιδεῖν; Ἐνιαῦθα τὸ μὴ δύνασθαι, τὸ μὴ θούλεσθαι ἐστὶν, διὲ ταπεινοὺς ἑαυτοὺς εἶναι ἐπαιδεύσατε, διὲ οὐδένα μέγα φανιάζεσθε. Ἐπειδὴ γὰρ ἔ-
 10 λεγον διώκειν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζηλοῦντες, διὰ τοῦτο πανταχοῦ πειροῦνται δεῖξαι, διὲ τὸ διώκειν αὐτόν, τοῦτο μισούντων ἐστὶ τὸν Θεόν· τὸναντίον δὲ τὸ ἀγαπᾶν εἰδότες τὸν Θεόν, φησὶν, «Ἐνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Ἀπὸ τούτων σεμνύονται, ἀπὸ τιμῆς, οὐκ ἀπὸ κατορθωμάτων. Οὐκ ἄρα
 15 τοῦ ἀλλότριόν με εἶναι, τοῦ μὴ πιστεύειν ὑμᾶς τεκμήριον· ἀλλὰ τοῦ ὑμᾶς μὴ εἰδέναι τὸν Θεόν, ἡ ἀπιστία σημεῖον. Τὸ δὲ αἴτιον, ἐκ τοῦ θέλειν ψεύδεσθαι καὶ τὰ τοῦ διαβόλου ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ποιεῖ ψυχῆς εὐτέλεια, καθάπερ δὲ Ἀπόστολος φησὶν· «Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος, οὐχὶ σαρκι-
 20 κοί ἐστε;». Διατί δὲ οὐ δύνασθε; «Ὅτι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν», σπουδάζετε, φιλονεικεῖτε.

Ὅρας διὲ τό, «Οὐ δύνασθε», τὸ μὴ θέλειν λέγει; Ὅτι «Ἀβραάμ τοῦτο οὐκ ἐποίησεν». Ἀλλὰ τίνα ἐστὶν αὐτοῦ τὰ ἔργα; Τὸ ἡμερον, τὸ ἐπεικὲς, τὸ πειθήνιον. Ὑμεῖς δὲ ἐξ
 25 ἐναντίας ἴστασθε, ἀπηγεῖς ὄντες καὶ ὠμοί. Πόθεν δὲ αὐτοῖς ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸν Θεόν καταφυγεῖν; Ἀναξίλους αὐτοὺς ἔδειξε τοῦ Ἀβραάμ. Βουλόμενοι οὖν τοῦτο διαφυγεῖν, ἐπὶ τὸ μεί-

δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου;». Ἐπειδὴ δηλαδὴ πάντοτε ἀποροῦσαν καὶ ἔλεγαν, «Τί σημαίνει αὐτὸ ποῦ λέγει· Ὅπου πηγαίνω ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε;», διὰ τοῦτο λέγει· «Δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου, διότι δὲν ἔχετε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ συμβαίνει εἰς ἐσᾶς, διότι φθονεῖτε καὶ διότι τὰ ἰδικά μου λόγια εἶναι πολὺ ὑψηλότερα.

Διατί ὅμως λέγει ταῦτα, ἐὰν δὲν ἠμποροῦσαν νὰ καταλάβουν; Ἐδῶ τὸ ὅτι δὲν ἠμπορεῖτε σημαίνει ὅτι δὲν θέλετε, διότι ἐμάθατε τοὺς ἑαυτοὺς σας νὰ εἶναι ἀνάξιοι, διότι δὲν σκέπτεσθε τίποτε τὸ γενναῖον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἰσχυρίζοντο ὅτι τὸν καταδιώκουν ἀπὸ ζῆλον πρὸς τὸν Θεόν, δι' αὐτοῦ προσπαθεῖ παντοῦ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ καταδίωξις του φανερώνει τὸ μῖσος των πρὸς τὸν Θεόν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ ἀγάπη φανερώνει τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Λέγουν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι· «Ἡμεῖς ἔχομεν ἓνα Πατέρα, τὸν Θεόν». Ὑπερηφανεύονται δι' αὐτὴν τὴν τιμὴν, ὅχι διὰ τὰς πράξεις των. Ἐπομένως τὸ ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαι ξένος διὰ τὸν Θεὸν δὲν εἶναι ἀπόδειξις ὅτι δὲν πιστεύετε, ἀλλὰ τὰ ὅτι σεῖς δὲν γνωρίζετε τὸν Θεὸν εἶναι σημεῖον ἀπιστίας. Καὶ ἡ αἰτία προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι θέλετε νὰ ψεύδεσθε καὶ νὰ κάμνετε τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Αὐτὸ τὸ κάμνει ἡ μηδαμινότης τῆς ψυχῆς, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος· «Ὅταν ὑπάρχη μεταξύ σας ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία, δὲν εἴσθε γῆῖνοι;». Καὶ διατί δὲν ἠμπορεῖτε; «Διότι θέλετε νὰ κάμνετε τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρός σας» καὶ δι' αὐτὸ φροντίζετε καὶ φιλονεικεῖτε.

Βλέπετε ὅτι μὲ τό, «Δὲν ἠμπορεῖτε», ἐννοεῖ ὅτι δὲν θέλουν; «Διότι ὁ Ἀβραὰμ δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτό». Ἀλλὰ ποῖα εἶναι τὰ ἔργα του; Ἡ πραότης, ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ ὑπακοή. Σεῖς ὅμως κάμνετε τὰ ἀντίθετα, διότι εἴσθε ἀπάνθρωποι καὶ σκληροί. Ἀπὸ ποῦ ὅμως παρεκινήθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸν Θεόν; Ἀπέδειξεν ὁ Χριστός, ὅτι ἦσαν ἀνάξιοι ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελαν ν' ἀ-

ζον ἀνέβησαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὠνείδισε φόνον, ὥσπερ ἀπολογία νινὰ ποιούμενοι δι τὸν Θεὸν ἐκδικοῦσι, τοῦτο λέγουσι. Δείκνυσιν οὖν δι τοῦτο αὐτὸ ἐναντιουμένων ἐστὶ τῷ Θεῷ. Τὸ δέ, «Ἐξῆλθον», δείκνυσιν αὐτὸν ἐκεῖθεν ὄντα. «Ἐξῆλθον»
 5 δὲ λέγει, ἰὴν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν αἰνιτιόμενος. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς εἰπεῖν, δι Ἐένα νινὰ λέγεις καὶ κοινά, παρὰ τοῦ Θεοῦ φησιν ἤκειν. Εἰκότως οὖν οὐκ ἀκούετε αὐτῶν, φησίν, ἐκ τοῦ διαβόλου ὄντες.

Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἀναιρεῖτε; τί ἔχοντες ἐγκαλέσαι;
 10 Εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, διατί οὐ πιστεύετε μοι; Οὕτως οὖν αὐτοὺς ὄντας ἐκ τοῦ διαβόλου ἀπὸ τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ φόνου δείξας, ἔδειξε καὶ ἀλλοτριούς ὄντας τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τε τοῦ μισεῖν τὸν οὐδὲν ἠδικηθέντα, ἀπὸ τε τοῦ μὴ ἀκούειν τὸν λόγον αὐτοῦ. Καὶ δείκνυσιν ἄνω καὶ κάτω,
 15 δι οὔτε ἀντίθεος ἦν, οὔτε διὰ τοῦτο οὐκ ἐπίστευον, ἀλλ' δι ἀλλότριοί εἰσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἁμαρτίαν μὴ πεποιηκώς, ὁ λέγων ἑαυτὸν ἤκειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκεῖθεν ἀπεισιάλθαι, ὁ τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, καὶ οὕτω τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, ὡς πάντας πρὸς ἔλεγχον προσκαλεῖσθαι, εἶτα μὴ πιστευόμενος,
 20 εὐδηλον δι διὰ τὸ σαρκικούς ἐκείνους εἶναι οὐ πιστεύεται. Οἶδε γάρ, οἶδε ταπεινὴν ψυχὴν ποιεῖν ἁμαρτήματα. Διὰ τοῦτό φησιν, «Ἐπεὶ νωθροὶ γέγονατε ταῖς ἀκοαῖς ὑμῶν». Ὅταν γὰρ τῶν ἐν τῇ γῆ καταφρονεῖν μὴ δύνηται τις, πῶς ὑπὲρ τῶν ἐν οὐρανοῖς φιλοσοφήσει ποτέ;

25 4. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε τὸν βίον ἡμῶν κατορθωθῆναι, ὥστε καθαρθῆναι τὴν διάνοιαν, ὥστε μηδὲν ἡμῖν ρυπαρὸν γενέσθαι κώλυμα. Φωτίσατε γὰρ

ποφύγουν τοῦτο, ἐπροχώρησαν εἰς κάτι μεγαλύτερον. Καὶ ἐπειδὴ τοὺς κατηγόρησεν ὡς φονεῖς, λέγουν τοῦτο σὰν ἀπολογία, ὅτι ἔτσι λαμβάνουν ἐκδίκησιν χάριν τοῦ Θεοῦ. Τοὺς ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸ φανερώνει, ὅτι εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὸν Θεόν. Τὸ «Ἐξῆλθα» ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Χριστὸς προῆλθεν ἀπὸ ἐκεῖ. Καὶ μὲ τὸ «Ἐξῆλθα», ὑπαινίσσεται τὴν ἀφίξιν του πρὸς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ ἦτο ἐπόμενον νὰ εἰποῦν αὐτοί, μᾶς λέγεις παράξενα λόγια καὶ νέα, λέγει ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Θεόν. Δικαίως λοιπὸν δὲν τὰ ἀκούετε, ἐπειδὴ προέρχεσθε ἀπὸ τὸν διάβολον.

Διατί θέλετε νὰ μὲ φονεύσετε; Ποῖον ἔγκλημά μου ἤμπορεῖτε νὰ παρουσιάσετε; Ἐὰν δὲν ἔχετε τίποτε, διατί δὲν μὲ πιστεύετε; Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἀπέδειξεν, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τὸν διάβολον ἕνεκα τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ φόνου καὶ ὅτι ἦσαν ξένοι διὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ διὰ τὸν Θεόν, διότι ἐμίσουν αὐτὸν πού δὲν τοὺς ἠδίκησε καὶ διότι δὲν ἤκουον τὸν λόγον του. Καὶ τοὺς ἀποδεικνύει μὲ ὅσα λέγει, ὅτι οὔτε ἀντίθεος ἦτο, οὔτε δὲν ἐπίστευαν διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ξένοι πρὸς τὸν Θεόν. Διότι ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει κάμει καμμίαν ἁμαρτίαν, ἐκεῖνος πού εἶπεν ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἐστάλη ἀπὸ ἐκεῖ, ὁ ὁποῖος λέγει τὴν ἀλήθειαν καὶ μάλιστα λέγει τὴν ἀλήθειαν σὰν νὰ προσκαλῆ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἔλεγχον καὶ δὲν γίνεται πιστευτός, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν γίνεται πιστευτός, διότι ἐκεῖνοι ἦσαν γῆϊνοι. Διότι γνωρίζει, ὅτι ἡ ἀδύνατος ψυχὴ κάμνει ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο λέγει «Ἐπειδὴ ἐγίνατε βραδεῖς εἰς τὸ νὰ ἐννοῆτε»⁸. Διότι, ὅταν δὲν ἤμπορῆ κανεὶς νὰ περιφρονῆ τὰ γῆϊνα, πῶς θὰ ἤμπορέσῃ ποτὲ νὰ σκεφθῆ τὰ οὐράνια;

4. Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ κάμνωμεν ὅλα ἐκεῖνα πού θὰ κατευθύνουν ὀρθῶς τὴν ζωὴν μας, πού θὰ καθαρίσουν τὴν ψυχὴν μας, καὶ πού θὰ ἐμποδίσουν νὰ γίνῃ ἡ ζωὴ μας ρυπαρά. Νὰ φωτίσετε τοὺς ἑαυτοὺς σας μὲ τὸ φῶς τῆς γνώ-

5 *ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως καὶ μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθαις. Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς διὰ τὸ πλεονεκτεῖν κακόν, πότε εἴσεται τὸ μείζον; ὁ μὴ ἀπεχόμενος τούτων, πότε ἐκείνων ἀνθέξεται; Καλὸν τὸ ἀρπάζειν, ἀλλ' οὐχὶ τὰ ἀπολλύμενα, ἀλλὰ τὴν βασι-
 5 *λείαν τῶν οὐρανῶν. «Βιασται» γάρ, φησί, «ἀρπάζουσι αὐτήν». Οὐκ ἄρα μετὰ ραθυμίας ἔστιν ἐπιτυχεῖν αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς. Τί δέ ἐστι, «Βιασται»; Βίας χρεια πολλῆς (σιενὴ γὰρ ἡ ὁδὸς) καὶ νεανικῆς δεῖ ψυχῆς καὶ γενναίας. Οἱ ἀρπάζοντες πάντες βούλονται προλαβεῖν πρὸς οὐδὲν ὁ-
 10 *ρῶσιν οὐ πρὸς κατὰγνωσιν, οὐ πρὸς καιηγορίαν, οὐ πρὸς τιμωρίαν· ἀλλ' ἐνὸς γίνονται μόνου, τοῦ λαβεῖν ἅπερ βούλονται ἀρπάσαι καὶ πάντας τοὺς ἔμπροσθεν παρατρέχουσι.***

*Ἀρπάσωμεν τοίνυν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐνταῦθα ἔγκλημα τὸ ἀρπάσαι, ἀλλ' ἔπαινος·
 15 *ἔγκλημα δέ, τὸ μὴ ἀρπάσαι. Ἐνταῦθα οὐ τῆς ἐτέρου ζημίας ὁ ἡμέτερος γίνεται πλοῦτος. Σπουδάσωμεν οὖν αὐτὴν ἀρπάσαι· κἂν ἐνοχλῇ θυμὸς κἂν ἐνοχλῇ ἐπιθυμία, βιασώμεθα τὴν φύσιν· ἡμερώτεροι γενώμεθα· κάμωμεν ὀλίγον, ἵνα ἀναπαυσώμεθα διηνεκῶς. Μὴ ἀρπάσης χρυσόν, ἀλλὰ
 20 *ἄρπασον πλοῦτιον, τὸν βόρβορον δεικνύντα τὸν χρυσόν. Εἶπε γὰρ μοι εἰ προύκειτο μόλυβδος καὶ χρυσός, τί ἂν ἤρπασας; οὐκ εὐδηλον διὰ τὸν χρυσόν; Εἶτα ἔνθα μὲν ὁ ἀρπάζων κολλάζεται, τὸ μείζον τιμᾶς· ἔνθα δὲ ὁ ἀρπάζων τιμᾶται, προδίδως τὸ μείζον; Εἰ γὰρ ἀμφοτέρωθεν κόλασις ἦν, οὐκ ἂν
 25 *ἐπὶ τοῦτο μᾶλλον ἤλθες; Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μακαρισμός.****

Καὶ πῶς ἔστιν ἀρπάσαι, φησί; Ρίψον τὰ ὄντα ἐν χειρ-

σεως καὶ νὰ μὴ σπεύρετε εἰς ἀκάνθας. Διότι ἑκεῖνος ποῦ δὲν ξεύρει, ὅτι ἡ πλεονεξία εἶναι κακόν, μὲ ποῖον τρόπον θὰ γνωρίσῃ ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον κακόν; Ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἀποφεύγει αὐτά, μὲ ποῖον τρόπον θ' ἀντέξῃ εἰς ἐκεῖνα; Εἶναι ὠραῖον ν' ἀρπάξῃ κανεὶς, ὅχι ὅμως ἐκεῖνα ποῦ θὰ καθοῦν, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, «Βιασταὶ ἀρπάζουν αὐτήν»^ο. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὴν μὲ ραθυμίαν, ἀλλὰ μὲ ἐπιμέλειαν. Ἄλλὰ τί σημαίνει «Βιασταί»; Χρειάζεται πολλὴ βία (διότι ἡ ὁδὸς εἶναι στενὴ), νεανικὴ καὶ γενναία ψυχὴ. Διότι ἐκεῖνοι ποῦ ἀρπάζουν, θέλουν νὰ προλάβουν τοὺς πάντας. Δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τίποτε, οὔτε καταδίκην, οὔτε κατηγορίαν, οὔτε τιμωρίαν, ἀλλὰ δι' ἓν ἐνδιαφέρονται μόνον, νὰ πάρουν ὅσα θέλουν ν' ἀρπάσουν καὶ παραγκωνίζουσι ὅλους τοὺς ἄλλους.

Ἄς ἀρπάσωμεν λοιπὸν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἡ ἀρπαγὴ δὲν εἶναι ἔγκλημα, ἀλλ' ἔπαινος. Ἐγκλημα εἶναι ἡ μὴ ἀρπαγὴ. Ἐδῶ ὁ ἰδικὸς μας πλοῦτος δὲν ἐπιτυγχάνεται εἰς βάρος ἄλλου. Ἄς ἐπιχειρήσωμεν λοιπὸν νὰ τὴν ἀρπάσωμεν. Καὶ ἐὰν ἀντιδρῶ ἡ ὀργὴ ἢ ἡ ἐπιθυμία, ἃς δαμάσωμεν τὴν φύσιν. Ἄς γίνωμεν ἡμερώτεροι καὶ ἃς κοπάσωμεν ὀλίγον, διὰ ν' ἀναπαυθῶμεν διαρκῶς. Μὴ ἀρπάσῃς χρυσὸν ἀλλ' ἄρπασε ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον, ποῦ θὰ σὲ κάμῃ νὰ θεωρῆς τὸν χρυσὸν σὰν βόρβορον. Διότι, εἶπέ μου, ἐὰν εἶχες ἐνώπιόν σου μόλυβδον καὶ χρυσόν, τί θὰ ἐπροτίμας ν' ἀρπάσῃς; Δὲν εἶναι φανερόν ὅτι θὰ ἤρπαζες τὸν χρυσόν; Ἐπειτα, ἐκεῖ ποῦ τιμωρεῖται, ὁποῖος ἀρπάζει, προτιμᾷς τὸ μεγαλύτερον, καὶ ἐκεῖ ποῦ τιμᾶται, ὁποῖος ἀρπάζει, προδίδεις τὸ μεγαλύτερον; Διότι, ἐὰν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη προεβλέπετο τιμωρία, μᾶλλον δὲν θ' ἀπέφευγες ταῦτα; Ἐδῶ ὅμως δὲν ὑπάρχει κάτι τέτοιο, ἀλλὰ μόνον μακαριότης.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, θὰ εἰπῆς, ν' ἀρπάσῃ κανεὶς;

οίν. "Ἐως γὰρ ἂν αὐτὰ κατέχῃς, ἐκεῖνα ἀρπάσαι οὐ δυνήσῃ.
 Ἐννόησον γάρ μοι ἄνδρα ἀργυρίου τὰς χεῖρας πεπληρωμέ-
 νας ἔχοντα· μὴ δυνήσεται, ἕως ἂν κατέχῃ τοῦτο, ἀρπάσαι
 χρυσίον, ἐὰν μὴ ρίψῃ αὐτὸ καὶ εὐλύτος γένηται; Τὸν γὰρ
 5 ἀρπάζοντα εὐζωνον εἶναι δεῖ, ὥστε μὴ κατασχεθῆναι. Καὶ
 γὰρ καὶ νῦν εἰσὶν ἐναντίαι δυνάμεις κατατρέχουσαι ἡμῶν,
 ἵνα ἀφέλωνται. Ἀλλὰ φεύγωμεν αὐτάς, φεύγωμεν, μηδε-
 μίαν ἐπιουρόμενοι λαβὴν ἕξωθεν. Διατέμωμεν τὰ σχοινία,
 γυμνοὶ γενώμεθα τῶν βιωτικῶν. Τίς χρεῖα τῶν σηρικῶν
 10 ἱματίων; μέχρι πότε τὸν γέλωτα τοῦτον ἀνελίτιομεν; μέχρι
 πότε τὸ χρυσίον κατορύτιομεν; Ἐβουλόμην παύσασθαι ταῦτα
 λέγων αἰεὶ· ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἔατε, αἰεὶ μοι παρέχοντες ἀφορμὰς
 καὶ ὑποθέσεις. Ἀλλὰ νῦν γοῦν ἀποσιῶμεν, ἵνα καὶ ἑτέρους
 διὰ τοῦ θίου παιδεύσαντες, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀ-
 15 γαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁ-
 γίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

Πέταξε αὐτὰ πού κρατεῖς εἰς τὰ χέρια σου. Διότι, ὅσον κρατᾶς αὐτά, δὲν θὰ ἠμποροῦσες ν' ἀρπάσῃς ἐκεῖνα. Σκέψου κάποιον πού ἔχει τὰ χέρια του γεμᾶτα ἀπὸ ἄργυρον. Ὅσον κρατᾶ αὐτὸ εἰς τὰ χέρια του, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀρπάσῃ χρυσόν, ἐὰν δὲν πετάξῃ τὸν ἄργυρον καὶ ἐλευθερώσῃ τὰ χέρια του; Διότι ἐκεῖνος πού ἀρπάζει, πρέπει νὰ εἶναι χωρὶς βάρος, διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζεται. Διότι καὶ τώρα ὑπάρχουν ἀντίθετοι δυνάμεις πού μᾶς κατατρέχουν, διὰ ν' ἀφαιρέσουν ἐκεῖνο. Ἄλλ' ἄς τὰς ἀποφύγωμεν, ἄς ἀποφεύγωμεν, διὰ νὰ μὴ ἀφήσωμεν ἔξω καμμίαν ἀφορμὴν. Ἄς κόψωμεν τὰ σχοινιά καὶ ἄς ἀποβάλωμεν ἀπὸ ἐπάνω μας ὅλα τὰ γήϊνα. Ποία ἀνάγκη νὰ φορῶμεν μεταξωτὰ ἐνδύματα; Μέχρι πότε θ' ἀσχολούμεθα μὲ αὐτὰς τὰς γελοιότητας; Μέχρι πότε θὰ κρύπτωμεν τὸν χρυσόν; Ἦθελα νὰ παύσω νὰ ὀμιλῶ συνεχῶς περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ σεῖς δὲν μὲ ἀφήνετε καὶ μοῦ δίδετε πάντοτε ἀφορμὰς καὶ προϋποθέσεις. Ἄλλὰ τώρα ἄς τὰ ἐγκαταλείψωμεν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν, ἀφοῦ ἐγίναμεν παράδειγμα εἰς ἄλλους, τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθὰ, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου, ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

95	10	184		Μαλαχίας	
101	28	<u>256</u>			
102	20	106	2	10	394
118	120	484		Ήσαϊας	
	Ίωβ		1	3	408
9	8	274		10	448
31	31	330		23	448
40	3	132	40	6	260
			53	9	472
	Παροιμιαί			Δανιήλ	
1	7	238			
11	25	380	13	42	248
21	8	238			
26	27	438		Ματθαῖος	
	Σοφία Σολομῶντος		1	18	480
				11	10
1	22	380	5	3	46
	28	380		6	426
10	9	380		17	396
33	29	286		20	446
37	4-6	238		22	380
				45	140
	Σοφία Σειράχ		6	9-10	276
				10	316
7	36	162		11	276
				12	190. 276
	Μιχαίας		14-15	68	
				26	140
3	1	448		34	282
	Ζαχαρίας		7	28-29	244
			8	4	114
9	9	260		8	84

	22	260	9	23	84
	29	314	10	35-37	44
9	2	114. 132.			
	2-3	274		Λουκᾶς	
	6	396			
	28	116	8	55	116
10	1	432	9	55	432
	8	432	10	15	80
	16	190		41-42	282
	28	316	11	3	276
	38	52	12	5	304
11	12	504		40	52
	29	378		49	308
12	3	138	13	34	474
	27	430	19	27	474
14	28	270	23	49	418
15	57	256			
16	6	146		Ἰωάννης	
	9	256	1	47	82
	11	146		50	348
	15	258	2	19	328
	17	306		22	430
19	1	44	3	13	348
	16	194		20	452
	21	194		21-23	32
21	40	474		33	288
	41	474	4	13-15	10
22	13	304		14	428
23	38	432. 472		26	200
24	57	76		28-30	52
26	22	360		40-44	74
				54	94
	Μᾶρκος		5	7-8	110
4	34	326		14	128

	17	106		36	200
	29	310		37	14
	31	200		38	212
	39	216. 428	11	25	154
	39-40	224		56	386
6	1-4	242	12	47	470
	16-18	266	14	2	490
	23	162		8	246
	26-27	280		10	88
	28-30	292		23	308
	31	282	17	10	308.392
	39	154		24	420
	41-42	318	18	36	258
	45	428	19	26	44
	53-54	340	20	29	78
	67	486	21	15	46
	68	328			
7	1	368		Πράξεις	
	10	384			
	18	310	18	2	284
	20	20	20	23	282
	25-27	406		34	284
	37-39	426			
	38-39	10		Ρωμαίους	
	46	444	1	9	38
	52	82		32	262
8	14	202	2	4-5	136
	20	466		17	462
	31-32	484		21	462
	52	172-324	3	3	448
9	6	138		23	78
	20	216. 398. 408		23-24	496
	33	200	4	14-15	434
10	18	148		16	434
	24	42		17	252

5	5	100	5	30	330
8	9	468			
	15	432		Φιλιππησίους	
	27	248			
9	5	36	2	6	146
10	6-7	358	3	1	30. 442
12	1	38		19	318
	5	126	4	5-6	68
	19	438			
15	4	110		Κολοσσαεῖς	
			1	18	314
	Κορινθίους Α'		2	14	440
1	9	306	3	13	192
3	3	382			
4	50	66		Θεσσαλονικεῖς Α'	
6	7	240	4	10-11	284
9	18	284		16	174
11	29	336	5	2	366
	32	130		3	70. 314
13	3	124		19	422
24	22	244			
15	24	304		Θεσσαλονικεῖς Β'	
	Κορινθίους Β'		2	4	228
				10-11	230
5	10	66. 162. 312.			
	Γαλάτας			Τιμόθεον Β'	
2	20	188	2	12	148
			3	16-17	218
	Ἐφεσίους			Τίτον	
4	28	284	1	16	410

	Ἑβραίους		9	28	162
			10	28-29	338
1	4	106		37	312
5	2	490			
	3	490		Πέτρου Β'	
	11	502			
6	18	148	2	21-22	68

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄβελ 124.

Ἄβραάμ 22. 40. 172. 248. 340. 394.
434. 486. 488. 492. 494. 496.
500. 502.

ἀγάπη 44. 46. 124. 226. 232. 234. 330.
332.

ἄγγελος, -οὶ 116. 28. 98. 158. 178.
332. 456. 462. 480.

ἅγια ἁγίων 332.

ἀγνωμοσύνη 80. 28. 230. 356.

ἀγρυπνία 192.

Ἄδὰμ 498.

ἄδης 80.

ἀδικία 230. 310. 402.

ἀθλιότης 158.

ἀθυμία 122. 288. 422.

Αἴγυπτος 332.

Αἰγύπτιος, -οὶ 488.

αἷμα 306. 332. 334. 336. 338. 340.

αἵρεσις 362.

αἰρετικός, οὶ 454.

αἰσχύνη 66. 260. 318.

Ἄκύλας 284.

ἀλαζονεία 102. 116. 142.

ἄλας 462.

ἀλήθεια 36. 38. 40. 42. 76. 96. 200.
206. 230. 234. 326. 334. 398.
412. 434. 446. 484. 486. 494.
496. 498. 502.

ἁμάρτημα 10. 48. 68. 76. 98. 122. 130.
156. 162. 192. 218. 238. 334.
364. 396. 410. 420. 436. 464.
468. 470. 486. 490. 502.

ἁμαρτία 26. 68. 112. 128. 132. 162.
468. 476. 486. 488. 492. 498.
502.

ἀναισθησία 160.

ἀναισχυντία 230. 498.

ἀνάστασις 154. 174. 176. 180. 182.
268. 302. 310. 312. 314. 316.
318. 328.

ἀνάστασις ζωῆς 180. 304.

ἀνάστασις κρίσεως 180. 304. 468.
472.

Ἄνδρέας 44. 54. 250.

ἀνδρεία 118.

ἄνθρωπος ψιλὸς 186.

ἀνοία 470.

ἀντίθεος 170. 234. 472.

ἀντίχριστος 228. 230. 232.

ἀπανθρωπία 442.
 ἀπείθεια 274.
 ἀπέχθεια 232. 386.
 ἀπιστία 84. 230. 304. 328. 372. 374.
 448. 500.
 ἀπόνοια 290.
 ἀπόστολος, -οι 44. 156. 168. 500.
 ἀπώλεια 262. 316. 382.
 ἀρετή 102. 104. 108. 148. 222. 390.
 404.
 ἀσέβεια 164. 168.
 ἀσχημοσύνη 380.
 αὐθεντία 152. 212. 254. 460.
 ἄφεςις 156. 192. 242.

B

Βαβυλώνιος, -οι 488.
 βάπτισμα 68. 96.
 βασιλεία 104. 160. 222. 258. 260. 276.
 304. 316. 382. 404. 440. 442. βα-
 σιλεία τῶν οὐρανῶν 504.
 βασκανία 122. 124. 228. 230. 290.
 414. 498.
 Βεελζεβούλ 122. 430.
 Βηθεσδά 94.
 Βηθλεὲμ 408. 434. 436.
 βία 362. 426. 468.

Γ

Γαλιλαία 80. 82. 84. 86. 94. 242. 244.
 384. 408. 434. 436. 450.
 γαστριμαργία 430. 292.
 γέεννα 92. 128. 222. 304. 316. 382.
 432.
 γέννησις 320. 480.

γῆ· ἐπαγγελίας γῆ 324.
 γνόφος 422.
 γνώσις 460. 486. 502.
 Γραφή, αἱ 10. 24. 26. 42. 84. 110. 146.
 216. 218. 224. 226. 228. 232.
 234. 236. 302. 332. 328. 344.
 380. 406. 426. 428. 434. 436.
 444. 450. Γραφή θεία 110. 200.
 478. 480.

Δ

δαμόνιον 20. 398. 430.
 δαίμων 26. 28. 122. 158. 164. 314.
 332.
 Δανιήλ 404.
 Δαυῖδ 62. 138. 184. 214. 368. 418.
 428. 436. 472.
 Δεσπότης 28. 34. 48. 92. 96. 98. 100.
 124. 188. 190. 274. 332. 362.
 382. 436. 450. 480.
 Δημιουργὸς 480.
 διάβολος, 26. 28. 124. 332. 360. 496.
 498. 500. 502.
 Διαθήκη Καινὴ 62.
 Διαθήκη Παλαιὰ 36. 62. 96. 246. 248.
 δικαιοσύνη 218. 440.
 δικαιοσύνης ἥλιος 210.
 δόγμα 16. 24. 32. 36. 190. 346. 388.
 478. 494.
 δόλος 452.
 δόξα 30. 50. 72. 92. 108. 126. 160.
 168. 190. 198. 224. 226. 230.
 240. 260. 276. 278. 290. 298.
 308. 310. 316. 318. 338. 356.
 366. 382. 386. 392. 404. 424.
 432. 434. 442. 464. 482. 490.

δουλεία 486. 488. 490. 492.
 δύναμις 28. 52. 96. 116. 148. 154. 168.
 204. 252. 254. 266. 270. 322.
 332. 334. 372. 388. 390. 466.
 506.

δωρεά 362.

E

Ἑβραῖος, -οι 332.
 εἰμαρμένη 312.
 εἰρωνεία 294.
 ἐκδίκησις 438.
 Ἐκκλησία 38. 12. 334. 336.
 ἐλεημοσύνη 222.
 ἐλευθερία 406. 438. 490. 492.
 Ἐλισσαῖος 250.
 Ἑλλην, -ες 156. 362. 420. 440. 442.
 ἐλπίς 110. 264. 300. 332. 366. 494.
 ἐνέργεια 430.
 ἐξουσία 146. 148. 150. 154. 166. 168.
 176. 178. 244. 368. 370. 430.
 490. 492.
 ἐπιθυμία 40. 496. 498. 500. 504.
 ἔργον, -α· ἔργα ἀγαθὰ 220.
 ἔρως 364.
 εὐαγγέλιον 38. 58. 480.
 εὐαγγελιστής 242. 246. 248. 250. 406.
 412. 414. 436. 446. 476.
 εὐγένεια 332.
 εὐγνωμοσύνη 88. 136.
 εὐεργεσία 172. 330. 362. 488.
 εὐημερία 130.
 εὐλάβεια 386. 478. 480.
 εὐτέλεια 250. 364. 500.
 εὐφημία 240.
 Ἐφέσιοι 332.

εὐχαριστία 254.

εὐχή 276. 296.

Z

Ζεβεδαῖος 44.

ζῆλος 382. 500.

ζωή 10. 148. 158. 162. 164. 176. 178.
 180. 194. 196. 198. 204. 22. 224.
 230. 260. 286. 300. 324. 328.
 342. 344. 346. 348. 350. 352.
 366. ζωὴ αἰώνιος 60. 224. 226.
 232. 262. 280. 292. 304. 306.
 310. 328. 340. 342. 344. 356.
 358. 430. ζωὴ μέλλουσα 240.
 ζωῆς ἄρτος 298. 300.

H

ἡδονή 60. 102. 104. 108. 288.

ἡθος 372.

Ἡλεὶ 408.

Ἡσαίας 214. 472.

Ἡσαῦ 124.

Θ

θάνατος 86. 90. 148. 172. 174. 196.
 204. 324. 416. 430. 472.

θαῦμα 78. 82. 90. 114. 178. 252. 274.
 330. 444.

θέλημα 60. 154. 182. 186. 188. 276.
 304. 306. 308. 310. 390.

Θεὸς 20. 34. 36. 38. 40. 50. 64. 66. 70.
 78. 90. 92. 96. 102. 106. 114.
 124. 126. 128. 132. 134. 148.
 152. 156. 158. 168. 170. (170).

172. 174. 178. 182. 184. 186.
 192. 202. 208. 214. 216. 220.
 226. 228. 230. 232. 234. 236.
 238. 240. 244. 248. 250. 252.
 254. 258. 262. 274. 276. 282.
 288. 292. 294. 296. 306. 310.
 314. 316. 318. 320. 322. 338.
 352. 362. 370. 376. 384. 390.
 394. 396. 398. 410. 412. 432.
 438. 452. 454. 456. 458. 460.
 462. 470. 472. 478. 484. 488.
 490. 492. 496. 498. 500. 502.

Θεὸς Λόγος 300.

θεότης 136. 300. 348. 352. 368. 378.
 474.

θλίψις 68. 70. 316.

θυμίαμα 40.

θυμὸς 388. 416. 430. 442. 446. 464.
 504.

θυσία 40. 490.

θυσιαστήριον 334. 336.

Θωμᾶς 46.

I

Ἰακώβ 12. 14. 16. 18. 32. 124.

Ἰάκωβος 372. 374. (374).

Ἰασις 238.

Ἰεζεκιήλ 214.

Ἰερεμίας 214.

Ἰεριχὼ 138.

Ἰεροσόλυμα 22. 32. 80. 82. 94. 244.
 372. 378.

Ἰησοῦς 44. 46. 52. 82. 84. 88. 90. 94.
 98. 110. 180. 128. 132. 136. 138.
 210. 242. 258. 266. 268. 270.
 272. 274. 282. 284. 348. 368.

384. 386. 426. 432. 466. 476.
 484. 494.

Ἰησοῦς Χριστὸς 30. 50. 72. 92. 108.
 126. 160. 198. 222. 240. 264.
 278. 290. 316. 338. 366. 382.
 404. 424. 442. 480. 482. 496.

Ἰορδάνης 214. 216.

Ἰουδαία 86. 94. 368. 372.

Ἰουδαῖος, -οἱ 12. 18. 20. 32. 34. 36.
 38. 40. 42. 74. 76. 78. 82. 94. 96.
 114. 118. 122. 132. 138. 142.
 144. 156. 170. 180. 184. 200.
 202. 296. 318. 358. 368. 370.
 374. 384. 386. 416. 418. 420.
 440. 462. 476. 482. 484. 488.
 496.

Ἰούδας (προδότης) 258. 364.

Ἰούδας (υἱὸς Ἰακώβ) 32. 46.

Ἰσαὰκ 32. 248.

Ἰσραήλ 408.

Ἰσραηλίτης, -οἱ 434. 488.

Ἰωάννης 44. 180. 184. 268. 270. 298.
 360. 368.

Ἰωάννης (ὁ Πρόδρομος) 10. 168. 206.
 208. 210. 212. 214. 226. 236.
 242. 328. 456. 488.

Ἰώβ 132. 330. 404.

Ἰωνᾶς (πατὴρ Πέτρου) 306.

Ἰωσήφ (μνηστήρ Μαρίας) 124. 318.
 320. 348. 350. 352. 358. 480.

K

Καῖν 124.

καιρὸς (θάνατος Κυρίου) 374. 376.

κακία 102. 104. 108. 238. 466. 498.

Κανᾶ 80. 242.

Καπερναούμ 80. 82. 84. 244. 266. 268.
272. 274.
καρδιά 110. 136. 248. 378. 482. 486.
κόλασις 108. 130. 222. 240. 288. 336.
402. 422. 438. 504.
Κορίνθιοι 124. 128. 284.
κρίσις 164. 174. 178. 180. 186. 188.
228. 312. 314. 386. 406. 484.
458. ήμέρα κρίσεως 366.
Κύριος 18. 30. 32. 50. 68. 70. 72. 84.
92. 98. 108. 110. 112. 126. 130.
160. 198. 222. 238. 240. 264.
270. 278. 282. 290. 298. 316.
318. 336. 360. 366. 374. (374).
382. 402. 404. 408. 418. 424.
438. 442. 482. 506.

Λ

Λάζαρος 66. 180. 182. 220. 278.
λατρεία 38. 472.
Λουκάς 84. 418.
λύπη 194.
Λωτ 70. 314.

Μ

μακαριότης 194.
μανία 196. 406. 416.
Μανιχαῖοι 318. 420.
μάννα (τὸ) 298. 326. 344.
Μάρθα 282. 284.
Μαρία 282. 480.
Μαρκίων 252.
Ματθαῖος 84. 112. 116. 132. 242. 244.
270. 326.
μέθη 130.

Μεσσίας 40.
μετάνοια 60. 136.
μεταμόρφωσις 268.
μίησις 194.
μῖσος 386. 390.
μοιχεία 194.
Μονογενής 322.
μυστήριον 300. 326. 330. 340. 364.
Μωϋσῆς 40. 446. 184. 214. 216. 232.
234. 236. 246. 294. 296. 298.
318. 324. 336. 376. 394. 396.
398. 400. 402. 408. 428. 490.

Ν

Ναζαρέτ 82. 434. 436.
Ναθαναήλ 20. 32. 42. 348.
Νικόδημος 14. 32. 42. 180. 348. 434.
448. 452.
νόμος 60. 102. 192. 216. 232. 236.
394. 396. 398. 400. 402. 446.
448. 450. 454. 462. 486.
Νῶε 70. 160. 314. 404.

Ο

όδύνη 110. 194. 222.
οἰκονομία 168. 466. 474.
ὄλεθρος 70.
ὄλακαύτωμα 40.
ὀμόνοια 172. 472.
ὀμοούσιος 458.
ὀργή 136. 180. 262. 380. 382. 388.
396. 420. 434. 440. 442. 472.
οὐσία 164. 178. 322. 456. 458. 472.
494.
ὀφείλημα 276

Π

πάθος 112.

Παλαιστίνη 420.

παράδεισος 102. 106. 334.

Παράκλητος 334.

παράλυτος 120. 182.

παραμυθία 90.

παρθενία 480.

παρουσία Χριστοῦ 40.

παρηρησία 136. 372. 386. 406. 448.
494.

Πάσχα 242. 244. 370. 378. 466.

Πατήρ 14. 30. 32. 34. 36. 38. 50. 56.
58. 88. 106. 108. 126. 138. 140.
142. 148. 150. 152. 154. 162.
164. 166. 168. 170. 172. 174.
176. 184. 186. 188. 190. 198.
204. 206. 212. 214. 218. 222.
328. 232. 240. 246. 250. 258.
264. 278. 282. 288. 290. 296.
298. 302. 304. 308. 310. 316.
320. 322. 328. 338. 342. 346.
352. 354. 366. 382. 388. 390.
392. 394. 398. 404. 408. 410.
412. 424. 442. 452. 454. 456.
458. 460. 464. 466. 470. 472.
474. 476. 478. 482. 490. 492.
494. 496. 500. 506.

Παῦλος 32. 36. 38. 66. 68. 70. 110.
124. 126. 128. 130. 146. 148.
162. 186. 188. 192. 228. 230.
240. 252. 262. 282. 284. 304.
312. 314. 318. 332. 336. 356.
374. 408. 410. 430. 434. 446.
468. 490.

Παῦλος Σαμοσατεὺς 178. 370.

Πεντηκοστή 94.

περιτομή 400. 402.

Πέρσης, -αι 34.

Πέτρος 44. 46. 48. 270. 354. 358. 360.
362. 430.

Πιλᾶτος 258.

πίστις 32. 116. 210. 226. 270. 296.
306. 320. 344. 414. 434. 462.
468. 484.

πλάνη 230. 452.

πλεονεξία 482.

πλημμέλημα 64. 136.

Πνεῦμα 10. 26. 58. 98. 152. 186. 210.
258. 264. 300. 338. 340. 350.
356. 406. 422. 430. 432. 440.
480.

Πνεῦμα ἅγιον 10. 30. 50. 108. 126.
146. 198. 222. 240. 278. 290.
322. 338. 366. 382. 404. 424.
430. 432. 442. 464. 480. 482.
506. πανάγιον καὶ ζωοποιὸν
Πνεῦμα 316. Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ
186.

πονηρία 236. 238. 408. 468.

Πονηρὸν 10.

πορνεία 124. 496. 498.

πραότης 382.

Πρίσκιλλα 284.

προαίρεσις 48. 104. 306. 376. 396.

πρόγνωσις 352.

προθυμία 254. 478.

πρόνοια 310.

προσκύνησις 36. 38.

προφητεία 390.

προφήτης, 18. 20. 22. 38. 60. 64. 74.
172. 182. 214. 216. 238. 256.
258. 272. 300. 316. 320. 322.
428. 432. 438. 444. 464. 484.

πρόσωπον 162. 234. 402.

Ρ

ραθυμία 100. 104. 130. 312. 356. 504.

Σ

Σάββατον 112. 114. 118. 122. 138.
140. 142. 212. 232. 234. 250.
258. 376. 394. 396. 398. 400.
414. 474.

Σαβέλλιος 170. (170).

Σαδδουκαῖοι 146.

Σαμαρείτης, -αι 34. 74. 80. 82. 84. 94.

Σαμαρείτις (ἡ) 296.

σὰρξ 18. 36. 238. 300. 306. 324. 328.
330. 332. 340. 342. 342. 344.
350. 352. 392. 432. 454. 468.
484.

σάρκωσις 384.

σατανᾶς 360.

Σίμων Βὰρ 306.

Σίμων Πέτρος 250.

Σιναῖον ὄρος 218.

σκηνοπηγία 368. 370.

σκότος ἐξώτερον 304.

Σόδομα 160. 448.

σοφία 0. 54. 60. 114. 238. 252. 358.
430. 444.

σταυρὸς 430. 432. 454. 470. 474.

Στέφανος 430.

συγγνώμη 72. 122. 124. 232. 436. 440.

συγκατάβασις 168.

σύνεσις 52.

συνήθεια 80.

συντέλεια 70. 312. συντέλεια τοῦ αἰῶ-
νος 70.

Σωτὴρ 74. 76. 78.

σωτηρία 32. 36. 56. 116. 122. 158.

162. 224. 280. 310. 336. 338.
396. 470. 478. 488. 496.

σωφροσύνη 104.

Τ

ταλαιπωρία 192.

ταπεινότης 190. 412. 476. 478.

ταπεινοφροσύνη 46.

Τιβεριὰς (λίμνη) 270. 272.

τιμωρία 66. 108. 128. 130. 222. 336.
382. 402. 504.

τρυφή 288. 290.

τύφος 172. 228.

Υ

ὕβρις 260. 380. 382.

υἱοθεσία 432.

Υἱὸς 38. 40. 138. 146. 150. 152. 154.
162. 164. 166. 170. 174. 176.
178. 180. 184. 204. 214. 306.
308. 322. 324. 334. 338. 342.
394. 410. 452. 458. 460. 462.
470. 472. 490. 492.

Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου 174. 178. 184.
282. 286. 340. 350. 396. 470.
472.

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ 174. 178. 200. 280.
356. 454. 472.

ὕπομονη 110. 484.

ὕπνοια 144. 150. 186. 188. 226. 252.
394. 396.

ὕπόστασις 392240

Φ

Φαρισαῖος, -οι 48. 146. 208. 210. 242.
414. 440. 444. 446.

φειδῶ 446.

φιλανθρωπία 30. 50. 72. 92. 108. 126.
160. 222. 240. 264. 278. 290.
316. 338. 366. 382. 404. 424.
442. 482.

φιλαργυρία 218. 362. 364.

φιλαυτία 188.

φιλία 578.

Φιλιππήσιοι 318.

Φίλιππος 46. 54. 88. 246. 250.

φιλοδοξία 226. 372.

φιλονεικία 172.

φιλοσοφία 18. 240. 380. 440.

φιλοστοργία 56. 356.

φιλοτιμία 24. 262. 488.

φιλοφροσύνη 68.

φιλοχρηματία 158.

φθόνος 124. 158. 242. 368. 374. 498.

φόβος 90. 134. 136. 164. 172. 236.
288. 258. 316. 348. 386. 468.
478. 484. φόβος Θεοῦ 484.

φόνος 396. 498. 502.

φρόνησις 238.

φύσις 14. 26. 96. 102. 104. 116. 130.
166. 226. 394. 460. 464. 496.
504.

φῶς 98. 210. 226. 334. 422. 452. 462.
502.

Χ

χαμευνία 440.

χαρὰ 108.

χάρις 10. 22. 30. 50. 58. 72. 92. 108.
126. 134. 152. 210. 212. 222.
240. 264. 278. 290. 316. 338.
354. 382. 404. 422. 424. 428.
430. 432. 434. 442. 482. 490.
506.

χάρισμα 422.

χλευασία 470.

Χριστιανισμός 282.

Χριστιανός, οἱ 312. 462.

χριστοκτόνος 368.

Χριστός 10. 12. 16. 20. 22. 24. 32. 36.
40. 42. 44. 46. 52. 54. 56. 66. 70.
74. 76. 78. 80. 84. 86. 90. 92.
104. 106. 110. 112. 116. 120.
122. 128. 132. 1388. 142. 144.
146. 148. 150. 154. 188. 192.
194. 200. 206. 214. 218. 220.
224. 234. 242. 246. 258. 260.
266. 276. 286. 288. 292. 294.
298. 300. 312. 314. 318. 330.
336. 356. 358. 362. 364. 366.
372. 374. 376. 384. 398. 406.
408. 412. 414. 416. 418. 424.
426. 428. 434. 436. 438. 444.
446. 448. 450. 452. 458. 464.
468. 470. 472. 480. 488. 496.

Ψ

ψεῦδος 392. 456. 486. 496. 498. 502.

ψυχή 10. 16. 26. 34. 38. 40. 42. 54. 64.
86. 92. 96. 98. 104. 114. 122.
126. 128. 134. 146. 158. 160.
172. 190. 218. 238. 262. 270.
276. 286. 290. 292. 294. 306.
312. 316. 324. 332. 334. 336.
340. 342. 380. 382. 402. 404.
422. 468. 478. 484. 500. 502.
504.

Ω

ώρα 412. 466.

ὠφέλεια 330. 462. 476.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	9
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	10–507
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΒ΄ (Ίω. 4,13–20)	10–31
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΓ΄ (Ίω. 4,21–27)	32–51
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΔ΄ (Ίω. 4,28–39)	52–73
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΕ΄ (Ίω. 4,40–53)	74–93
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΣ΄ (Ίω. 4,54–5,6)	94–109
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΖ΄ (Ίω. 5,6–13)	110–127
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΗ΄ (Ίω. 5,14–21)	128–161
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΘ΄ (Ίω. 5,22–30)	162–199
Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ΄ (Ίω. 5,31–38)	200–223
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΑ΄ (Ίω. 5,39–47)	224–241
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΒ΄ (Ίω. 6,1–15)	242–265
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΓ΄ (Ίω. 6,16–25)	266–279
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΔ΄ (Ίω. 6,26–27)	278–291
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΕ΄ (Ίω. 6,28–40)	292–317
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΣ΄ (Ίω. 6,41–52)	318–339
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΖ΄ (Ίω. 6,53–71)	340–367
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΗ΄ (Ίω. 7,1–8)	368–383
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΜΘ΄ (Ίω. 7,9–24)	384–405
Ο Μ Ι Λ Ι Α Ν΄ (Ίω. 7,25–36)	406–425
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΝΑ΄ (Ίω. 7,37–44)	426–443
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΝΒ΄ (Ίω. 7,45–8,19)	444–465
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΝΓ΄ (Ίω. 8,20–30)	466–483
Ο Μ Ι Λ Ι Α ΝΔ΄ (Ίω. 8,31–47)	484–507
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	509–521
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	509–514
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	514–521

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἐπιστολές.
»	2ος	Ἐπιστολές.
»	3ος	Ἐπιστολές.
»	4ος	Ὁμιλίες στήν Ἐξαήμερο.
»	5ος	Ὁμιλίες σέ Ψαλμούς.
»	6ος	Ὁμιλίες ἠθικές καί πρακτικές.
»	7ος	Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κ
»	8ος	Ἀσκητικά Α' (᾽Ὅροι κατὰ πλάτος).
»	9ος	Ἀσκητικά Β' (᾽Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).
»	10ος	Δογματικά ἔργα.

Β. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικά (Κατὰ εἰδώλων, Περί ἐνανθρωπήσεως).
»	2ος	Δογματικά Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').
»	3ος	Δογματικά Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').
»	4ος	Δογματικά Γ'.
»	5ος	Ἑρμηνευτικά Α'.
»	6ος	Ἑρμηνευτικά Β' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	7ος	Ἑρμηνευτικά Γ' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	8ος	Ἱστορικοδογματικά Α'.
»	9ος	Ἱστορικοδογματικά Β'.
»	10ος	Ἱστορικοδογματικά Γ'.
»	11ος	Ἀσκητικά (Βίος Μ. Ἀντωνίου ...).
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος	1ος	Προσωπικές Σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Α'.
»	2ος	Προσωπικές Σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Β'.
»	3ος	Ἀπολογητικά ἔργα.
»	4ος	Δογματικά ἔργα.
»	5ος	Ὁμιλίες.
»	6ος	Ἐγκωμιαστικοί καί Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
»	7ος	Ἐπιστολές.
»	8ος	Ὁ Χριστός πάσχων καί Ἔπη δογματικά.
»	9ος	Ἔπη Ἠθικά.
»	10ος	Ἔπη Ἱστορικά.
»	11ος	Ἔπη εἰς Ἐτέρους. - Ἐπιγράμματα.

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').
 » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
 » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
 » 4ος Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντῖνο.- Στὸ Βίο Μ. Κων/ντί-
 νου.- Λόγος Μ. Κων/ντίνου στὸ Σύλλογο τῶν ἀγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου.- Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.-
 Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
 » 2ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Α' - ΚΓ').
 » 3ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (ΚΔ' - ΜΑ').
 » 4ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (ΜΒ' - ΞΔ').
 » 5ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Γ' - ΙΒ').- Στουὺς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').
 » 6ος Ὁμιλίαι στουὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').
 » 7ος Ὁμιλίαι στουὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ') καὶ Ὁμιλίαι στὸν Δαυὶδ
 καὶ τὸν Σαούλ.
 » 8ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Α' - Θ').- Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.-
 Ὑπόμνημα στὸν Δανιὴλ (Κεφ. Ι'-ΙΓ').
 » 9ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον (Ὁμ. Α'-Κ').
 » 10ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον (Ὁμ. ΚΑ'-ΜΗ').
 » 11ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΜΘ'-ΟΕ').
 » 12ος α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΟΣΤ'-ΛΑ').
 β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγ. (Ὁμιλ. Α'-Δ').
 » 13ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλ. Ε'-ΛΑ').
 » 13β' Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλ. ΛΒ'-ΝΔ').
 » 14ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλ. ΝΕ'-ΠΗ').
 » 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. Α'-ΚΓ').
 » 16α' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΚΔ'-ΜΔ').
 » 16β' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΜΕ'-Ν'), στὴν Πρὸς
 Ῥωμαίους (Ὁμιλ. Α'-Ι').
 » 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ῥωμαίους (Ὁμιλ. ΙΑ'-ΛΓ').
 » 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΚΑ').
 » 18α' Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΒ'-ΜΔ'), καὶ
 Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ').
 » 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΚΔ').
 » 20ος Ὑπόμνημα στὴν Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΕ'-Λ') καὶ
 στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ').

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

- » 21ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. IB' -ΚΔ') καὶ στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. Α' -IB').
- » 22ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. ΙΓ' -ΙΕ'), στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'.
- » 23ος Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλ. Α' -Ε'), στὴν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α' -ΙΗ') καὶ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α' -Ι').
- » 25ος Α. Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. ΙΣ' -ΛΔ'),
Β. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίαι Α' - Ζ').
- » 26ος Ὁμιλίαι Ἠθικὲς - Ἀγιογραφικὲς.
- » 27ος Ὁμιλίαι Ἀγιογραφικὲς - Ἑρμηνευτικὲς.
- » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α'.
- » 29ος Ἀσκητικὰ Β'.
- » 30ος Ὁμιλίαι Κατηχητικὲς - Ἠθικὲς.
- » 31ος Ὁμιλ. κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β' - Ὁμιλ. Περιστατικὲς Α'.
- » 32ος Ὁμιλίαι Περιστατικὲς Β'.
- » 33ος Ὁμιλίαι Περιστατικὲς Γ'.
- » 34ος Ὁμιλίαι Περιστατικὲς Δ'. α. Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας.
β. Πρὸς Ἰουδαίους. γ. Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας. δ. Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
- » 35ος Ὁμιλίαι δογματικὲς.
- » 36ος Ὁμιλίαι ἑορταστικὲς - ἐγκωμιαστικὲς.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατὰ εἰμαρμένης - Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας).
- » 2ος Δογματικὰ Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α' - Β'.)
- » 3ος Δογματικὰ Γ' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ' - Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
- » 5ος Ἑρμηνευτικὰ Α' (Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου - Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἑξαήμερου - Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίαι Α-Γ).
- » 6ος Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν - Εἰς τὸν 6ον Ψαλμὸν = Περὶ τῆς ὀγδόης - Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ', Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων Λόγοι Α' - Γ'.